: પ્રાપ્તિસ્થાન :
શ્રી અ. ભા. શ્વે. સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
ગ્રીન લોજ પાસે, રાજકોટ.

Published by
Sree Akhil Bharat S S.
Jain Shastroddhar Samiti
Garedia Kuva Road, RAJKOT.
(Saurashtra) W. Ry India.

*

બીજી આવૃત્તિ : પ્રત ૧૦૦૦
વીર સવંત : ૨૪૮૭
વિક્રમ સવંત : ૨૦૧૭
ઇસ્વી સન્ : ૧૯૬૦

*

મુદ્રક : અને મુદ્રણસ્થાન :
જયંતિલાલ દેવચંદ મહેતા
જય ભારત પ્રેસ,
શાક માર્કેટ પાસે, રાજકોટ.

प्रस्तावना.

कषायलिप्त कर्मबन्ध से बन्धे हुए संसारी प्राणियों के हितार्थ जगत हितैषी भगवान् श्री वर्धमान स्वामीने श्रुतचारित्ररूप दो प्रकार का धर्म कहा है। इन दोनों धर्म की आराधना करने वाला मोक्षगति को प्राप्त कर सकता है इसलिये मुमुक्षु को दोनों धर्मों की आराधना अवश्य करनी चाहिये क्यों कि–"ज्ञानक्रियाभ्यां मोक्षः" ज्ञान और क्रिया इन दोनो से मोक्ष होता है। यदि ज्ञान को ही विशेषता देकर क्रिया को गौण कर दिया जाय तो वीतराग कथित श्रुतचारित्र धर्म की आराधना अपूर्ण ओर अपंग मानी जायगी, और अपूर्ण कार्य से मोक्ष प्राप्ति होना सर्वथा असंभव है, एतदर्थ वीतराग प्रणीत सरल और सुबोध मार्ग में निश्चय और व्यवहार दोनों नयो को मानना ही आवश्यक है। कहा भी है–

"व्यवहारं विना केचिद्–भ्रष्टाः केवल निश्चयात्।
निश्चयेन विना केचित, केवलं व्यवहार तः ॥१॥
द्वाभ्यां दृग्भ्यां विना न स्यात्, सम्यग् द्रव्यावलोकनम्।
यथा तथा नयाभ्यां चे,-त्युक्तं स्याद्वादवादिभिः ॥२॥

स्याद्वादके स्वरूप को निरूपण करने वाले भगवानने निश्चय और व्यवहार, इन दोनों नयों को यथास्थान आवश्यक माना है। जैसे दोनो नेत्रो के विना वस्तु का अवलोकन बराबर नहीं होता है वैसे ही दोनों के विना धर्म का स्वरूप यथार्थ नहीं जाना जा सकता। और इसी कारण व्यवहार नय के विना केवल निश्चयवादी मोक्ष मार्ग से पतित हो जाते हैं और कितनेक–व्यवहारवादी केवल व्यवहार को ही मानकर धर्म से च्युत हो जाते हैं।

आत्मा का ध्येय यही है कि सर्व कर्मसे मुक्त होकर मोक्ष प्राप्त करना परन्तु उसमें कर्मों से छुटकारा पानेके लिये व्यवहार रूप चारित्र क्रिया का आश्रय जरूर लेना पडता है, क्यों कि विना व्यवहार के कर्म क्षय की कार्यसिद्धि नहीं हो सकती। जो ज्ञान मात्रही को प्रधान मानकर व्यवहार क्रिया को उठाते हैं वे अपने जन्म को निष्फल करते हैं। जैसे पानी में पडा हुवा पुरुष तैरने का ज्ञान रखता हुवा भी अगर हाथ पैर हिलाने रूप क्रिया न करे तो

वह अवश्य डूब ही जाता है, इसी प्रकार नाइट्रोजन और ओक्सीजन के मिश्रण विना विजली प्रगट नहीं होती उसी प्रकार ज्ञान के होते हुए भी क्रिया विना मोक्ष की प्राप्ति नहीं होती, इसी लिए भगवानने इस दशवैकालिक सूत्र में मुनिको ज्ञान सहित अचार धर्म को पालन करने का निरूपण किया है।

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज साहेबने दशवैकालिक सूत्र की आचारमणिमञ्जूषा नाम की टीका तैयार करके सर्व साधारण एवं विद्वान् मुनियो के अध्ययन के लिये पूर्ण सरलता कर दी है, पूज्य श्री के द्वारा जैनागमों की लिखी हुई टीकाओ में श्री दशवैकालिक सूत्रका प्रथम स्थान है। इस के दश अध्ययन हैं—

(१) प्रथम अध्ययन में भगवानने धर्म का स्वरूप अहिंसा संयम और तप बतलाया है। इस की टीका में धर्म शब्द की व्युत्पत्ति और शब्दार्थ तथा अहिंसा संयम और तप का विवेचन विशदरूपसे किया है। वायुकाय संयमके प्रसंग में मुनि को सदोरकमुखवस्त्रिका मुखपर बांधना चाहिये इस बात को भगवती सूत्र आदि अनेक शास्त्रों से तथा ग्रन्थों से सप्रमाण सिद्ध किया है। मुनि के लीए निरवद्य भिक्षा लेनेका विधान है। तथा भिक्षाके मधुकरी आदि छह भेदों का निरूपण किया है।

(२) दूसरे अध्ययन में संयम मार्ग में विचरते हुए नवदीक्षित का मन यदि संयम मार्ग से बहार निकल जाय तो उसको स्थिर करनेके लिये रथनेमि और राजीमती के संवाद का वर्णन है। एवं त्यागी अत्यागी कौन है वह भी समझाया है।

(३) तीसरे अध्ययन में संयमी मुनि को बावन (५२) अनाचीर्णोंका निवारण बतलाया गया है, क्यों कि बावन अनाचीर्ण संयम के घातक हैं। इन अनाचीर्णों का त्याग करने के लिये आज्ञा निर्देश है।

(४) चौथे अध्ययन में–'जो बावन अनाचीर्णों का निवारण करता है वही छह काया का रक्षक हो सकता है' इसलिये छहकाय के स्वरूप का निरूपण तथा उनकी रक्षा का विवरण है। मुनि अयतना को त्यागे यतना को धारण करे यतना मार्ग वही जान

सकता है जिसे जीव अजीव का ज्ञान है जो जीवादि का ज्ञाता है वह क्रम से मोक्ष को प्राप्त करता है पीछली अवस्था में भी चारित्र ग्रहण करनेवाला मोक्ष का अधिकारी हो सकता है।

(५) पांचवें अध्ययन में छहकाया का रक्षण निरवद्य भिक्षा ग्रहण से होता है, अतः भिक्षा की विधि कही गई है।

(६) छठवें अध्ययनमें-'निरवद्य भिक्षा लेनेसे अढारहस्थानोंका शास्त्रानुसार आराधन करता है, उन अढारहस्थानो का वर्णन है। उनमें सत्य और व्यवहार भाषा बोलनी चाहिये।

(७) सातवें अध्ययन में 'अढारहस्थानों का आराधन करने वाले मुनिको कोनसी भाषा बोलनी चाहिये' इस के लिये ४ भाषाओं का स्वरूप कहा गया है। उन में सत्य और व्यवहार भाषा बोलना चाहिये।

(८) आठवें अध्ययन में-'निरवद्य भाषा बोलनेवाला पांच आचाररूप निधान को पाता है' अतः उस आचाररूप निधान का वर्णन है।

(९) नववे अध्ययन में पांच आचार का पालन करने वाला ही विनयशील होता है' अतः विनय के स्वरूप का निरूपण किया है।

(१०) दशवें अध्ययन में-'पहले कहे हुए नवों अध्ययनो में कही हुई विधिका पालन करने वाला ही भिक्षु हो सकता है' इस लिए भिक्षु के स्वरूप का वर्णन किया है॥

निवेदक
समीर मुनि.

શાસ્ત્રોની સંપૂર્ણ માહિતી

છપાઈ પ્રસિદ્ધ થએલાં શાસ્ત્રો

*

૧ ઉપાગકદશાંગ (ત્રીજી આવૃત્તિ છપાય છે)
૨ દશવૈકાલિક ભાગ બે [સંપૂર્ણ]
૩ આચારંગ ભાગ ત્રણ [સંપૂર્ણ]
૪ આવશ્યક
૫ થી ૯ નિરયાવલિકા [એકજ ગ્રંથમાં પાંચ સૂત્રો સાથે]
૧૦ નંદીસૂત્ર
૧૧ કલ્પસૂત્ર ભાગ બે [સંપૂર્ણ]
૧૨ અન્તકૃત
૧૩ વિપાક
૧૪ અનુત્તરોપપાતિક
૧૫ દશાશ્રુતસ્કંધ
૧૬ ઔપપાતિક
૧૭ ઉત્તરાધ્યયન ભાગ ચાર [સંપૂર્ણ]
ભાગ ત્રીજો તથા ચોથો બાઇન્ડીંગમાં છે

પ્રેસમાં છપાય છે.

૧૮ ભગવતી ભાગ પહેલો છપાય છે. કુલ ૧૨ ભાગ થશે
(બાકીનું સંશોધન ચાલુ છે.)

લખાએલાં તૈયાર શાસ્ત્રો

૧૯ સમવાયાગ
૨૦ પ્રશ્નવ્યાકરણ
૨૧ જ્ઞાતા (ગુજરાતી બાકી)
૨૨ અનુયોગદ્વાર [ગુજરાતી બાકી]
૨૩ સ્થાનાગ [હિન્દી ગુજરાતી બાકી]
૨૪ રાયપસેણી " "

લખવાનું કામ ચાલુ છે તેવાં શાસ્ત્રો

૨૫ સૂયગડાગ (સંશોધન ચાલુ છે)
૨૬ જીવાભિગમ (" ")
૨૭ પન્નવણાજી (સંશોધન ચાલુ છે)
૨૮ જમ્બૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ

લખવાનાં બાકી શાસ્ત્રો

૨૯ બૃહત્કલ્પ
૩૦ નિશીથ
૩૧ વ્યવહાર
૩૨ સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ
૩૩ ચંદ્ર પ્રજ્ઞપ્તિ

રાજકોટ, તા. ૨૦–૧૦–૬૦ દિપોત્સવી

(સ્વ.) શેઠ હરખચંદ કાલીદાસ વારીઆ
ભાણવડ.

કોઠારી હરગોવિંદભાઈ જેચંદ
રાજકોટ.

(સ્વ.) શેઠ આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ.

શેઠ શાંતિલાલ મંગળદાસભાઇ
અમદાવાદ.

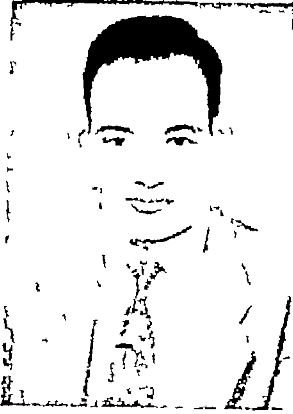

(સ્વ.) શેઠ ધારશીભાઈ જીવણભાઇ
સોલાપુર.

છગનલાલ શામળદાસ ભાવસાર
અમદાવાદ.

આંદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

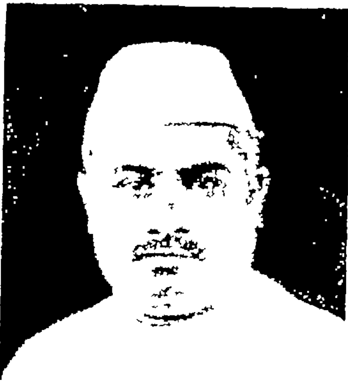
(સ્વ.) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ
કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શેઠશ્રી શામજી વેલજી વીરાણી
રાજકોટ.

શ્રી વિનોદકુમાર વીરાણી
રાજકોટ
(દીક્ષા લીધા પહેલા શાસ્ત્રાભ્યાસ કરતા)

શેઠશ્રી જેસિંગભાઈ પોંચાલાલભાઇ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શેઠ રંગજીભાઇ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

અખિલ ભારત શ્વેતામ્બર સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ

ગરેડીયાકુવા રોડ - ગ્રીન લોજ પાસે,

રા જ કો ટ.

દાનવીરોની નામાવલી

શરૂઆત તા. ૧૮-૧૦-૪૪ થી તા. ૨૦-૧૦-૬૦ સુધીમાં
દાખલ થયેલ મેમ્બરોનાં મુબારક નામો.

લાઈફ મેમ્બરોનું ગામવારી કકાવારી લિસ્ટ.

(રૂા. ૨૫૦ થી ઓછી રકમ ભરનારનું
નામ આ યાદીમાં સામેલ કરેલ નથી.)

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ–૧૧

(ઓછામાં ઓછી રૂા. ૫૦૦૦ની રકમ આપનાર)

નંબર	નામ	ગામ	રૂપિયા
૧	શેઠ શાંતીલાલ મંગળદાસભાઈ જાણીતા મીલમાલીક	અમદાવાદ	૧૦૦૦૦
૨	શેઠ હરખચંદ કાળીદાસભાઈ વારીયા હા. શેઠ લાલચંદભાઈ, જેચંદભાઈ, નગીનભાઇ વૃજલાલભાઇ તથા વલ્લભદાસભાઇ	ભાણવડ	૬૦૦૦
૩	કોઠારી જેચંદ અજગમર હા. હરગોવિંદભાઇ જેચંદભાઈ	રાજકોટ	૫૨૫૧
૪	શેઠ ધારશીભાઇ જીવનભાઇ	બારસી	૫૦૧
૫	સ્વ. પિતાશ્રી છગનલાલ શામળદાસના સ્મરણાર્થે હા શ્રી ભોગીલાલ છગનલાલભાઇ ભાવસાર	અમદાવાદ	૫૨૫૧
૬	સ્વ દિનેશભાઇના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ કાંતિલાલ મણીલાલ જેશીંગભાઇ	અમદાવાદ	૫૦૦૦
૭	શેઠ આત્મારામ માણેકલાલ હ. શેઠ ચીમનલાલભાઇ શાંતીલાલભાઈ તથા પ્રમુખભાઈ	અમદાવાદ	૬૦૦૧
૮	શ્રી શામજી વેલજી વીરાણી અને શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ હા. શેઠ શામજી વેલજી વીરાણી	રાજકોટ	૫૦૦૦
૯	શ્રી શામજી વેલજી વીરાણી અને શ્રી કડવીબાઇ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ હા. માતુશ્રી કડવીબાઈ વીરાણી	રાજકોટ	૫૦૦૦
૧૦	શેઠ પોચાલાલ પીતાબરદાસ	અમદાવાદ	૫૨૫૧
૧૧	શાહ રંગજીભાઈ મોહનલાલ	અમદાવાદ	૫૦૦૧

નોટ :- ઘાટકોપરવાળા શેઠ માણેકલાલ એ. મહેતા તરફથી અમદાવાદમા પાલડી બસ સ્ટેન્ડ પાસે પ્લોટ નં. ૨૫૦ વળી ૬૯૮ ચો. વાર જમીન સમિતિને ભેટ મળેલ છે. અને જેનુ રજીસ્ટર તા. ૨૨–૩–૬૦ ના રોજ થઇ ગયેલ છે

❀

મુરબ્બીશ્રીઓ—૨૨

(ઓછામાં ઓછી રૂા ૧૦૦૦ ની રકમ આપનાર)

નંબર	નામ	ગામ	રૂપિયા
૧	વકીલ જીવરાજભાઇ વર્ધમાન કોઠારી હા કહાનદાસભાઇ તથા વેણીલાલ કોઠારી	જેતપુર	૩૬૦૫
૨	દોશી પ્રભુદાસ મુળજીભાઇ	રાજકોટ	૩૬૦૪
૩	મ્હેતા ગુલાબચંદ પાનાચંદ	રાજકોટ	૩૨૮લાા—ા
૪	મ્હેતા માણેકલાલ અમુલખરાય	ઘાટકોપર	૩૨૫૦
૫	સંઘવી પીતામ્બરદાસ ગુલાબચંદ	જામનગર	૩૧૦૧
૬	શેઠ લલ્લુભાઇ ગોરધનદાસ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ હ. શેઠ વાડીલાલ લલ્લુભાઇ	અમદાવાદ	૨૫૦૦
૭	નામદાર ઠાકોર સાહેબ લખધીરસિંહજી બહાદુર	મોરબી	૨૦૦૦
૮	શેઠ લ્હેરચંદ કુંવરજી હા શેઠ ન્યાલચંદ લ્હેરચંદ	સિદ્ધપુર	૨૦૦૦
૯	શાહ છગનલાલ હેમચંદ વસા હા. મોહનલાલભાઇ તથા મોતીલાલભાઇ	મુંબઇ	૨૦૦૦
૧૦	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ હા. શેઠ ચન્દ્રકાંત વીકમચંદ	મોરબી	૧૯૬૩
૧૧	મ્હેતા સોમચંદ તુલસીદાસ તથા તેમનાં ધર્મપત્નિ અ. સૌ. મણીગૌરી મગનલાલ	રતલામ	૨૦૦૦
૧૨	મ્હેતા પોપટલાલ માવજીભાઇ	જામજોધપુર	૧૫૦૨
૧૩	દોશી કપુરચંદ અમરશી હા દલપતરામભાઇ	જામજોધપુર	૧૦૦૨
૧૪	બગડીયા જગજીવનદાસ રતનશી	દામનગર	૧૦૦૨
૧૫	શેઠ માણેકલાલ ભાણજીભાઈ	પોરબંદર	૧૦૦૧
૧૬	શ્રીમાન ચંદ્રસિંહજી સાહેબ મ્હેતા (રેલ્વે મેનેજર)	કલકતા	૧૦૦૧
૧૭	મ્હેતા સોમચંદ નેણસીભાઈ (કરાંચીવાળા)	મોરબી	૧૦૦૧
૧૮	શાહ હરિલાલ અનોપચંદ	ખંભાત	૧૦૦૧
૧૯	મોદી કેશવલાલ હરીચંદ્ર	અમદાવાદ	૧૦૦૧
૨૦	કોઠારી છબીલદાસ હરખચંદ	મુંબઇ	૧૦૦૦
૨૧	કોઠારી રંગીલદાસ હરખચંદ	ભાવનગર	૧૦૦૦
૨૨	શાહ પ્રેમચંદ માણેકચંદ તથા અ. સૌ. સમરતબેન	અમદાવાદ	૧૦૦૩

સહાયક મેમ્બરો—૭૪

(ઓછામા ઓછી રૂા. ૫૦૦ ની રકમ આપનાર)

નંબર	નામ	ગામ	રૂપિયા
૧	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. શેઠ ઝુંઝાભાઇ વેલશીભાઇ	વઢવાણશહેર	૭૫૦
૨	શેઠ નરોતમદાસ ઓઘડભાઇ	શીવ	૭૦૦
૩	શેઠ રતનશી હીરજીભાઇ હા. ગોરધનદાસભાઇ	જામજોધપુર	૫૫૫
૪	ખાટવીયા ગીરધર પરમાણંદ હા. અમીચંદભાઈ	ખાખીજાળીયા	૫૨૭
૫	મોરબીવાળા સંઘવી દેવચંદ નેણશીભાઇ તથા તેમનાં ધર્મપત્નિ અ. સો. મણીબાઇ તરફથી હા. મુળચંદ દેવચંદ સંઘવી	મલાડ	૫૧૧
૬	વોરા મણીલાલ પોપટલાલ	અમદાવાદ	૫૦૨
૭	ગોસલીયા હરીલાલ લાલચંદ તથા ચંપાબેન ગોસલીયા	,,	૫૦૨
૮	શાહ મનહરલાલ પ્રાણજીવનદાસ	મુંબઇ	૫૦૨
૯	શેઠ ઇશ્વરલાલ પુરૂષોત્તમદાસ	,,	૫૦૧
૧૦	શેઠ ચંદુલાલ છગનલાલ	,,	૫૦૧
૧૧	શાહ શાંતિલાલ માણેકલાલ	,,	૫૦૧
૧૨	શેઠ શીવલાલ ડમરભાઇ (કરાંચીવાળા)	લીંમડી	૫૦૧
૧૩	કામદાર તારાચંદ પોપટલાલ ધોરાજીવાળા	રાજકોટ	૫૦૧
૧૪	મ્હેતા મોહનલાલ કપુરચંદ	,,	૫૦૦
૧૫	શેઠ ગોવિંદજીભાઇ પોપટભાઇ	,,	૫૦૦
૧૬	શેઠ રામજી શામજી વીરાણી	,,	૫૦૧
૧૭	સ્વ. પિતાશ્રી નંદાજીના સ્મરણાર્થે હા. વેણીચંદ શાંતિલાલ (જાબુઆવાળા)	મેઘનગર	૫૦૧
૧૮	શ્રી સ્થા. જૈનસંઘ હા શેઠ ઠાકરશી કરશનજી	થાનગઢ	૫૦૦
૧૯	શેઠ તારાચંદ પુખરાજજી	ઔરંગાબાદ	૫૦૦
૨૦	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ	ઔરંગાબાદ	૫૦૦
૨૧	મ્હેતા મુળચંદ રાઘવજી હા મગનલાલભાઇ તથા દુર્લભજીભાઈ	પ્રાફા	૭૫૦
૨૨	શેઠ હરખચંદ પુરૂષોતમ હા ઇન્દુકુમાર	ચોરવાડ	૫૦૦
૨૩	,, કેશરીમલજી વસ્તીમલજી ગુગલીયા	મલાડ	૫૦૦
૨૪	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. ખાટવીયા અમીચંદ ગીરધરભાઇ	ખાખીજાળીયા	૫૦૧
૨૫	શ્રી ખીમજીભાઇ બાવાભાઇ હા. ફૂલચંદભાઈ ગુલાબચંદભાઇ, નાગરદાસભાઇ, જમનાદાસભાઇ	મુંબઇ	૫૦૧

૨૬ શેઠ મણીલાલ મોહનલાલ ડગલી હા. મુળજીભાઈ મણીલાલભાઇ મુંબઇ ૫૦૧
૨૭ સ્વ. કાંતીલાલભાઇના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ બાલચંદ સાકરચંદ „ ૫૦૧
૨૮ કામદાર રતીલાલ દુર્લભજી (જેતપુરવાળા) મુંબઇ ૫૦૧
૨૯ શાહ જયંતીલાલ અમૃતલાલ શીવ ૫૦૧
૩૦ વોરા મણીલાલ લક્ષ્મીચંદ શીવ ૫૦૧
૩૧ શેઠ ગુલાબચંદ ભુદરભાઇ તથા કસ્તુરબેન હા.ભાઇઅનોપચંદ ખારરોડ ૫૦૧
૩૨ મહાન ત્યાગી બેન ધીરજકુંવર ચુનીલાલ મ્હેતા પ્રાફા ૫૦૧
૩૩ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ પ્રાફા ૫૦૧
૩૪ શ્રી મગનલાલ છગનલાલ શેઠ રાજકોટ ૫૦૧
૩૫ શેઠ ચતુરદાસ ઠાકરશી તથા અ. સૌ. નંદકુવરબેન જામનગર ૫૦૩
૩૬ શેઠ દેવચદ અમરશી (બેન ધીરજકુંવરની દીક્ષા પ્રસંગે ભેટ) ભાણુવડ ૫૦૧
૩૭ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ (બેન ધીરજકુંવરની દીક્ષા પ્રસંગે ભેટ) ભાણુવડ ૫૦૧
૩૮ વકીલ વાડીલાલ નેમચંદ શાહ વીરમગામ ૫૦૧
૩૯ મ્હેતા શાંતિલાલ મણીલાલ હા. કમળાબેન મ્હેતા અમદાવાદ ૫૫૬
૪૦ શ્રીયુત લાલચંદજી તથા અ. સૌ. ધીસાબેન „ ૫૦૧
૪૧ મોહનલાલ મુકુટચંદ બાલીયા અમદાવાદ ૫૦૧
૪૨ સ્વ. શેઠ ઉકાભાઇ ત્રીભોવનદાસના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્નિ
લક્ષ્મીબાઇ ગીરધર તરફથી હા. મરઘાબેન તથા મંગુબેન અમદાવાદ ૫૦૧
૪૩ પારેખ જ્યંતીલાલ મનસુખલાલ રાજકોટવાળા હા. વિનુભાઇ „ ૫૦૧
૪૪ શ્રીયુત શેઠ લાલચંદજી મીશ્રીલાલજી „ ૫૦૧
૪૫ શ્રી સ્થા જૈન સંઘ વાંકાનેર ૫૦૧
૪૬ શ્રી સ્થા જૈન સંઘ બોટાદ ૫૦૧
૪૭ શેઠ ગુદડમલજી શેષમલજી જોવર (બરાર) પીપળગાંવ ૫૦૧
૪૮ સ્વ. તુરખીયા લહેરચંદ માણેકચંદના સ્મરણાર્થે તેમનાં
ધર્મપત્નિ જીવતીબાઈ તરફથી હા. ભાઈ
જયતીલાલ તથા પૂનમચંદભાઈ ડભાસ ૫૦૧
૪૯ શાહ અચળદાસ શુકનરાજજી હા. શેઠ શુકનરાજજી અમદાવાદ ૫૦૧
૫૦ ભાવસાર ખોડીદાસ ગણેશભાઇ ધંધુકા ૫૦૧
૫૧ અ. સૌ. હીરાબેન માણેકલાલ મ્હેતા ઘાટકોપર ૫૦૧
૫૨ મ્હેતા શાતીલાલ મગનલાલ તથા અ. સૌ પદ્માવતી
શાતિલાલ મહેતા અમદાવાદ ૫૦૦
૫૩ શેઠ હીરાચંદજી વનેચંદજી કટારીયા હુબલી ૫૦૧
૫૪ શેઠ છોટુભાઇ હરગોવિંદદાસ કટોરીવાળા મુંબઇ ૫૦૧

૫૫ પારેખ રતિલાલ નાનચંદ મોરબીવાળા તરફથી તેમના પિતાશ્રી નાનચંદ ગોવિંદજીના સ્મરણાર્થે તથા તેમનાં ધર્મપત્નિ અ સૌ વસંત બહેનના અઠાઇ તપ નિમિતે હા. ભુપતલાલ રતિલાલ અમદાવાદ ૫૧૧
૫૬ સ્વ શાહ ત્રીભોવનદાસ મગનલાલના સ્મરણાર્થે તેમનાં ધર્મપત્નિ શીવકુંવરબાઈ તરફથી હા. રતીલાલ ત્રીભોવનદાસ શાહ અમદાવાદ ૫૧૧
૫૭ શ્રીમાન નાથાલાલ માણેકચંદ પારેખ મુંબઇ (માટુંગા) ૫૦૧
૫૮ શ્રી લીંમડી સંપ્રદાયના ગચ્છાધીપતી. પૂ આચાર્ય મહારાજશ્રી લાધાજી સ્વામીના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ જેશીંગભાઇ પોચાલાલ (મહારાજશ્રી છોટાલાલજી સદાનંદીના ઉપદેશથી) અમદાવાદ ૫૦૧
૫૯ સ્વ. શ્રી વિનયમૂર્તિ શ્રી લક્ષ્મીચંદજી મહારાજના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ જેશીંગભાઇ પોચાલાલ (મહારાજશ્રી છોટાલાલજી સદાનંદીના ઉપદેશથી) અમદાવાદ ૫૦૧
૬૦ બા. બ્ર પ્રભાવતીબેન કેશવલાલ ઉજ્જેનવાળા તરફથી તેમની દીક્ષા પ્રસંગે વીરમગામ ૫૫૧
૬૧ શ્રીયુત હરજીવનદાસ રાયચંદ હા છબીલદાસ હરજીવન અમદાવાદ ૫૦૧
૬૨ શેઠ પોપટલાલ હંસરાજ તથા દિવાળીબેનના સ્મરણાર્થે હા શેઠ બાબુલાલ પોપટલાલ અમદાવાદ ૫૦૨
૬૩ અ. સૌ. લીલાવતીબેન ઇશ્વરલાલ અમદાવાદ ૫૦૨
૬૪ હેમાણી પ્રભુદાસ ભાણજી કલકત્તા ૫૫૧
૬૫ કોઠારી પોપટલાલ ચત્રભુજભાઇ સુરેન્દ્રનગર ૫૦૦
૬૬ શેઠ લક્ષ્મણદાસ સેજરામ અમદાવાદ ૫૦૧
૬૭ શ્રી સ્થા જૈન મોટા સંઘ રાજકોટ ૫૦૧
૬૮ શેઠ ચાંદમલ બીરધીચંદ નાસિક સીટી ૫૦૧
૬૯ ઝવેરી માણેકચંદજી પન્નાલાલજી છજલાણી હ ધનવતીબેન તથા કિરણબેન દિલ્હી ૫૦૧
૭૦ શેઠ હંસરાજજી પૂર્ણમલજી કાંકરિયા ગોગોળાવ ૫૦૧
૭૧ શ્રી શ્વે સ્થા જૈન સભા કલકત્તા ૫૦૧
૭૨ શેઠ તેજસિંહજી ફતેહલાલજી છાજેડ ઉદેપુર ૫૦૧
૭૩ શેઠ રતનચંદ લક્ષ્મીચંદ મુંબઈ ૫૦૦
૭૪ શાહ ઉમરશી ભીમશીભાઇ (સ્વ. પિતાશ્રી ભીમશીભાઈ તથા માતુશ્રી પાલાબાઇ તથા ધર્મપત્નિ પાનબાઇના સ્મરણાર્થે) મુંબઈ ૫૫૨

૫૮૩ લાઇફ મેમ્બરો

અમદાવાદ તથા પરાંઓ

૧ શેઠ ગીરધરલાલ કરમચંદ ૨૫૧
૨ શેઠ છોટાલાલ વખતચંદ હા ફકીરચંદભાઇ ૨૫૧
૩ શાહ કાંતિલાલ ત્રીભોવનદાસ ૨૫૧
૪ શાહ પોપટલાલ મોહનલાલ ૨૫૧
૫ શેઠ પ્રેમચંદ સાકરચંદ ૨૫૦
૬ શાહ રતીલાલ વાડીલાલ ૨૫૧
૭ શેઠ લાલભાઇ મંગળદાસ ૨૫૧
૮ સ્વ અમૃતલાલ વર્ધમાનના સ્મરણાર્થે હા. કાનજીભાઈ અમૃતલાલ દેશાઇ ૨૫૧
૯ શાહ નટવરલાલ ચંદુલાલ ૨૫૧
૧૦ શાહ નરસિંહદાસ ત્રીભોવનદાસ ૨૫૧
૧૧ શાહ બીપીનચંદ્ર તથા ઉમાકાંત ચુનીલાલ ગોપાણી ૩૦૧
૧૨ શ્રી શાહપુર દરિયાપુરી આઠકોટી સ્થા જૈન ઉપાશ્રય
હા. વહીવટ કર્તા શેઠ ઇશ્વરલાલ પુરુષોત્તમદાસ ૨૫૧
૧૩ શ્રી છીપાપોળ દરીયાપુરી આઠકોટી સ્થા. જૈન સંઘ
હા. શેઠ ચંદુલાલ અચરતલાલ ૨૫૧
૧૪ શાહ ચીનુભાઇ બાલાભાઇ C/o. શાહ બાલાભાઇ મહાસુખલાલ ૨૫૧
૧૫ શાહ ભાઇલાલ ઉજમશી ૨૫૧
૧૬ શ્રી સુખલાલ ડી. શેઠ હા. ડૉ. કુ સરસ્વતીબેન શેઠ ૨૫૧
૧૭ શ્રી સૌરાષ્ટ્ર સ્થા જૈન સંઘ હા શેઠ કાંતિલાલ જીવણલાલ ૨૫૧
૧૮ મોદી નાથાલાલ મહાદેવદાસ ૨૫૧
૧૯ શાહ મોહનલાલ ત્રીકમલાલ ૨૫૧
૨૦ શ્રી છકોટી સ્થા. જૈન સંઘ હા. શેઠ પોચાલાલ પિતામ્બરદાસ ૨૫૧
૨૧ દેશાઈ અમૃતલાલ વર્ધમાનના સ્મરણાર્થે હા. ભાઇલાલ અમૃતલાલ ૨૫૧
૨૨ શાહ નવનીતરાય અમુલખરાય ૨૫૧
૨૩ શાહ મણીલાલ આશારામ ૨૫૧
૨૪ શેઠ ચીનુભાઇ સાકરચંદ ૨૫૧
૨૫ શાહ વરજીવનદાસ ઉમેદચંદ ૨૫૧
૨૬ શાહ રજનીકાંત કસ્તુરચંદ ૨૫૧

૨૭ સંઘવી જીવણલાલ છગનલાલ ૨૫૧
૨૮ શાહ શાંતિલાલ મોહનલાલ ધ્રાંગધ્રાવાળા ૨૫૨
૨૯ અ. સૌ. બેન રતનબેન નાહેચા હા. શેઠ ધુલાજી ચંપાલાલજી ૨૫૧
૩૦ શાહ હરિલાલ જેઠાલાલ ભાડલાવાળા ૨૫૧
૩૧ શ્રી સરસપુર દરીયાપુરી આઠ કોટી સ્થા. જૈન ઉપાશ્રય
હા. ભાવસાર ભોગીલાલ છગનલાલ ૨૫૧
૩૨ શેઠ પુખરાજજી સમતીરામજી પુનમિયા સાદડીવાળા ૨૫૧
૩૩ સ્વ. પિતાશ્રી જવાહીરલાલજી તથા પૂ. ચાચાજી હજારીમલજી
બરડીયાના સ્મરણાર્થે હા. મુળચંદ જવાહીરલાલજી બરડીયા ૨૫૧
૩૪ સ્વ. ભાવસાર બબાભાઇ (મંગળદાસ) પાનાચંદના સ્મરણાર્થે
હા. તેમનાં ધર્મપત્નિ પુરીબેન ૨૫૧
૩૫ સ્વ. પિતાશ્રી રવજીભાઇ તથા સ્વ. માતુશ્રી મુળીબાઇના સ્મરણાર્થે
હા. કકલભાઈ કોઠારી ૩૦૧
૩૬ ભાવસાર કેશવલાલ મગનલાલ ૨૫૧
૩૭ શાહ કેશવલાલ નાનચંદ જાખડાવાળા હા પાર્વતીબેન ૨૫૧
૩૮ શાહ જીતેન્દ્રકુમાર વાડીલાલ માણેકચંદ રાજસીતાપુરવાળા ૨૫૧
૩૯ શ્રી સાબરમતી સ્થા. જૈન સંઘ હા. શેઠ મણીલાલભાઈ ૨૫૦
૪૦ ભાવસાર છોટાલાલ છગનલાલ ૨૫૧
૪૧ ભાવસાર શકરાભાઇ છગનલાલ ૨૫૧
૪૨ અ. સૌ. બેન જીવીબેન રતિલાલ હા. ભાવસાર રતિલાલ હરગોવિંદદાસ ૨૫૧
૪૩ ભાવસાર ભોગીલાલ જમનાદાસ પાટણવાળા ૨૫૧
૪૪ સંઘવી બાલુભાઇ કમળશી તથા તેમનાં ધર્મપત્નિઓ અ. સૌ
ચંપાબેન તથા વસંતબેન તરફથી ૨૫૧
૪૫ અ સૌ. વિદ્યાબેન વનેચંદ દેશાઇ વર્ષીતપ તથા અઠાઇ પ્રસંગે
હા. ભુપેન્દ્રકુમાર વનેચંદ દેશાઇ ૪૧૭
૪૬ શાહ નટવરલાલ ગોકળદાસ ૨૫૧
૪૭ શાહ શામળભાઇ અમરશીભાઇ ૨૫૧
૪૮ અ સૌ કંકુબેન (ભાવસાર ભોગીલાલ છગનલાલનાં ધર્મપત્નિ) ૩૦૯
૪૯ અ સૌ. સવિતાબેન (જયંતીલાલ ભોગીલાલના ધર્મપત્નિ) ૨૫૧
૫૦ અ. સૌ. શાંતાબેન (દીનુભાઇ ભોગીલાલનાં ધર્મપત્નિ) ૨૫૧
૫૧ અ. સૌ સુનંદાબેન (રમણભાઈ ભોગીલાલનાં ધર્મપત્નિ) ૨૫૧

૫૨ શેઠ હીરાજી રૂગનાથજીના સ્મરણાર્થે હા વાગમલજી રૂગનાથજી ૩૦૧
૫૩ શેઠ મણીલાલ ઓઘાભાઇ ૨૫૧
૫૪ પટવા સુમેરમલજી અનોપચંદજી જોધપુરવાળા ૩૦૧
૫૫ સ્વ. માણેકલાલ વનમાળીદાસ શેઠના સ્મરણાર્થે
હા. રમણલાલ માણેકલાલ ૨૫૧
૫૬ સ્વ. શાહ ધનરાજજી ખેમરાજજીનાં સ્મરણાંર્થે
હા. કનૈયાલાલ ધનરાજજી ૩૦૧
૫૭ શ્રી સારંગપુર દ. આ. કો. સ્થા. જૈન સંઘ
હા શાહ રમણલાલ ભગુભાઇ ૨૫૧
૫૮ દોશી હરજીવનદાસ જીવરાજ તથા લક્ષ્મીબાઇ લહેરચંદના સ્મરણાર્થે
હા. દોશી મનહરલાલ કરશનદાસ મુળીવાળા ૨૫૧
૫૯ શાહ પુનમચંદ ફતેહચંદ ૨૫૧
૬૦ શ્રીયુત ચતુરભાઇ નંદલાલ ૨૫૧
૬૧ શ્રીયુત અમૃતલાલ ઇશ્વરલાલ મ્હેતા ૨૫૧
૬૨ શાહ જાદવજી મોહનલાલ તથા શાહ ચીમનલાલ અમુલખભાઇ ૨૫૧
૬૩ અ. સૌ બેન લાભુબેન મગનલાલ હા. શાહ અમૃતલાલ ધનજીભાઈ
વઢવાણ શહેરવાળા ૩૦૧
૬૪ અ. સૌ. બેન કાતાબેન ગોરધનદાસ (ચાદમુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧
૬૫ દોશી ફુલચંદ સુખલાલભાઇ બોટાદવાળાના સ્મરણાર્થે
હા. દોશી છબીલદાસ ફુલચંદભાઇ ૨૫૧
૬૬ લાલાજી રામકુંવરજી જન ૨૫૧
૬૭ શેઠ છોટાલાલ ગુલાબચંદ પાલનપુરવાળા ૨૫૧
૬૮ શાહ ધીરજલાલ મોતીલાલ ૨૫૧
૬૯ સંઘવી સૂર્યકાંત ચુનીલાલ સ્મરણાર્થે
હા. સંઘવી જીવણલાલ ચુનીલાલ ૨૫૧
૭૦ ભાવસાર મોહનલાલ અમુલખરાય ૨૫૧
૭૧ મ્હેતા મૂળચંદ મગનલાલ ૨૫૧
૭૨ વદ્ય નરસિંહદાસ સાકરચંદનાં ધર્મપત્નિ રેવાભાઇના સ્મરણાર્થે
હા. હરીલાલ નરસિંહદાસ ૨૫૧
૭૩ શાહ ફુલચંદભાઇ મુલચંદભાઇ હા. હસમુખભાઇ ફુલચંદભાઇ ૨૫૧
૭૪ શેઠશ્રી મિશ્રીલાલજી જવાહીરલાલજી બરડીયા ૨૫૧
૭૫ શાહ લલ્લુભાઇ મગનભાઇ ચૂડાવાળા હા. જશવંતલાલ લલ્લુભાઇ ૩૦૧

૭૬ કુમારી પુષ્પાબેન હીરાલાલ (ચાંદ મુનિના ઉપદેશથી)	૨૫૧
૭૭ શાહ મણીલાલ ઠાકરશી હા. કમળાબેન મણીલાલ લખતરવાળા (ચાંદ મુનિના ઉપદેશથી)	૨૫૧
૭૮ મીસ નલીનીબેન જયંતીલાલ	૨૫૧
૭૯ સ્વ. ઉમેદરામ ત્રીભુવનદાસનાં ધર્મપત્નિ કાશીબાઇના સ્મરણાર્થે હા શાંતિલાલ ઉમેદરામ (ચાંદ મુનિના ઉપદેશથી)	૨૫૧
૮૦ સ્વ. ભાવસાર મોહનલાલ છગનલાલના ધર્મપત્નિ દિવાળીબાઇના સ્મરણાર્થે હા. રતીલાલ માણેકલાલ (ચાંદ મુનિના ઉપદેશથી)	૨૫૧
૮૧ મહેતા દેવીચંદજી ખૂબચંદજી ધોકા ગઢસીયાણુવાળાના સ્મરણાર્થે હા મહેતા ચુનીલાલ હરમાનચંદ	૨૫૧
૮૨ ધાસીલાલજી મોહનલાલજી કોઠારી C/o લક્ષ્મી પુસ્તક ભંડાર	૨૫૧
૮૩ સ્વ. શેઠ નાથાલાલ રતનાભાઇ મારફતીયાના સ્મરણાર્થે પુનાબેન તરફથી હા કરશનભાઇ (ચાંદ મુનિના ઉપદેશથી)	૨૫૧
૮૪ શાહ મણીલાલ છગનલાલ	૨૫૧
૮૫ ભાવસાર જયંતીલાલ ભોગીલાલ	૨૫૧
૮૬ ભાવસાર દિનુભાઇ ભોગીલાલ	૨૫૧
૮૭ ભાવસાર રમણલાલ ભોગીલાલ	૨૫૧
૮૮ ભાવસાર કનુભાઇ સાકરચંદ	૨૫૧
૮૯ શેઠ ભેરૂમલજી સાહેબ જોધપુરવાળા	૨૫૧
૯૦ સ્વ બેનાણી વર્ધમાન રામજીભાઇ કુંદણીવાળાના સ્મરણાર્થે હા. શાંતિલાલ વર્ધમાન	૨૫૧
૯૧ સ્વ શાહ કચરાભાઇ લહેરાભાઇના સ્મરણાર્થે હા શાંતિલાલ કચરાભાઇ	૨૫૧
૯૨ એક સ્વધર્મી બંધુ હા શાહ રીખભદાસજી જયંતિલાલજી	૨૫૧
૯૩ અ સૌ સરસ્વતીબેન મણીલાલ ચતુરભાઇ શાહ	૨૫૧
(સદાનંદી છોટાલાલજી મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી	૨૫૧
૯૪ ચીમનલાલ મણીલાલ શાહ (દરિયાપુરી સમ્પ્રદાયના પૂ તપસ્વી મહારાજશ્રી માણેકચંદ્રજીના શિષ્ય મુનીશ્રી મગનલાલજી મહારાજશ્રીના સ્મરણાર્થે)	૨૫૧
૯૫ બેન જેકુવર વ્રજલાલ પારેખ	૨૫૧
૯૬ પુનમચંદજી જવાહીરલાલજી ખરડીયા	૨૫૧

૯૭ અ. સૌ. લીલાવતી ધીરજલાલ મહેતા
C/o. ડૉ ધીરજલાલ ત્રીકમલાલ મ્હેતા ૩૦૧
૯૮ શેઠ રાજમલજી ઘાસીમલજી કોઠારી કોશીથડવાળા
તરફથી સ્થા. જૈન સંઘને ભેટ ૨૫૧
૯૯ શેઠ ચુનીલાલ ભગવાનજી C/o રતીલાલ ચુનીલાલ ૨૫૧
૧૦૦ ભાગ્યભતી અરવીંદકુમાર C/o. અરવીંદકુમાર સકરાભાઈ ભાવસાર ૨૫૧
૧૦૧ અ. સૌ. ચંચળબેન મનસુખલાલ
હા. મનસુખલાલ જેઠાલાલ રૂપેરા ૨૫૧
૧૦૨ સ્વ. આસીબાઇ તથા શેઠ વસ્તીમલજી ભોમાજીનાં સ્મરણાર્થે
હા શેઠ મીશ્રીમલજી દેવીચંદજી ઓસવાલ કેરૂવાળા ૨૫૧
૧૦૩ સ્વ. શેઠ કીશનમલજી માંડોતના સ્મરણાર્થે
હા. શીરેમલજી કીશનમલજી સોજતવાલા ૨૫૧
૧૦૪ સ્વ. શેઠ વક્તાવરમલજીના સ્મરણાર્થે
હા. શેઠ ઘીસાલાલજી મુકનરાજજી શીયારીયા (જોધપુરવાલા) ૨૫૧
૧૦૫ શાહ મહાસુખલાલ ભાઇલાલ (સદાનંદી પંડિત મુનિશ્રી
છોટાલાલજી મહારાજના ઉપદેશથી) ૨૫૧
૧૦૬ અ સૌ કાંતાબેન કાળીદાસ C/o કુમાર બુક બાઇંડીંગ વર્કસ ૨૫૧
૧૦૭ સ્વ, શેઠ હીંમતલાલ મગનલાલના સ્મરણાર્થે તેમના
સુપુત્રો મેસર્સ દ્વારકાદાસ એન્ડ બ્રધર્સ તરફથી ૩૫૧
૧૦૮ અ. સૌ કાંતાબેનના સ્મરણાર્થે
હા ભાવસાર નાગરદાસ હરજીવનદાસ ૨૫૧
૧૦૯ શ્રી ઉમેદચંદ ઠાકરશી C/o M/s. ચુ ટી ગોપાણી એન્ડ સન્સ ૩૫૧
૧૧૦ પૂ. માતુશ્રીના સ્મરણાર્થે હા ભાવસાર ભોગીલાલ છગનલાલ ૨૫૧
૧૧૧ શાહ શાતિલાલ મોહનલાલ ૨૫૧
૧૧૨ સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર હા પ્રભુદાસભાઇ મહેતા ૨૫૧
૧૧૩ સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર હા. શાહ ભુરાલાલ કાળીદાસ ૨૫૧
૧૧૪ સ્વ. પિતાશ્રી મોતીલાલજીના સ્મરણાર્થે
હા. મહેતા રણજીતલાલજી મોતીલાલજી ઉદેપુરવાળા ૨૫૧
૧૧૫ શેઠ પરસોતમદાસ અમરશીનાં ધર્મપત્નિ સ્વ. કુસુમબેનના
સ્મરણાર્થે તથા અ. સૌ સવિતાબેનના માસખમણના નિમિત્ત
હા. સોમચંદ પરસોતમદાસ (પોર્ટ સુદાનવાળા) ૩૦૧

૧૧૬ શ્રીમાન જોરાવરમલજી ધર્મચંદ્રજી, ડુંગરવાલ
રાજીજી કાકેરડાવાળા (મુનિશ્રી માંગીલાલજીના ઉપદેશથી) ૨૫૧
૧૧૭ ડૉ ધનજીભાઇ પુરૂષોત્તમદાસ ૨૫૧
૧૧૮ સરસ્વતી પુસ્તકભંડાર ૩૫૧
૧૧૯ સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર ૩૫૧
૧૨૦ સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર ૩૫૧
૧૨૧ શેઠ ગેરિલાલજી સુગનલાલજી ઉદેપુરવાળા ૨૫૧
૧૨૨ શેઠ કનૈયાલાલજી સુરાણા પીપલોદાવાળા ૨૫૨
૧૨૩ કામદાર વાડીલાલ રતીલાલ (સાબરમતી) ૨૫૨
૧૨૪ કુમારી ચંપાબેન ભોગીલાલ ભાવસાર ૨૮૦
૧૨૫ કુમારી ઉષાબેન જયતીલાલ ભાવસાર ૨૫૧
૧૨૬ કુમારી ચંદ્રાબેન જયતીલાલ ભાવસાર ૨૫૧
૧૨૭ કુમારી જયશ્રી રમણલાલ ભાવસ.ર ૨૫૧
૧૨૮ શાહ અંબાલાલ ડાહ્યાભાઇ ૩૫૧
૧૨૯ બોરડિયા ચાંદમલ્લજી જવાહીરલાલજી ૨૫૧

અમલનેર

૧ શાહ નાગરદાસ વાઘજીભાઇ ૨૫૧
૨ શ્રી સ્થા જૈન સંઘ હા શાહ ગાડાલાલ ભીખાલાલ ૨૫૧

અજમેર

૧ શેઠ ભુરાલાલ સોહનલાલ ડુંગરવાલ ૨૫૧

અલ્વર

૧ શ્રીમતી ચંપાદેવી C/o બુદ્ધામલજી રતનમલજી સચેતી ૨૫૧
૨ ચાંદમલજી મહાવીરપ્રસાદ પાલાવત ૨૫૧
૩ શ્રીયુત રૂષભકુમાર સુમતિકુમાર જૈન ૨૫૧

આસનસોલ

૧ બાવીશી મણીલાલ ચત્રભુજના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્નિ
મણીબાઇ તરફથી હા ગમિકલાલ, અનિલકાંત, તથા વિનોદરાય ૨૫૧

આટકોટ

૧ મ્હેતા ચુનીલાલ નારણદાસ ૩૦૧

આણંદ

૧ શેઠ રમણીકલાલ એ. કપાસી હા. મનસુખલાલભાઇ ૨૫૧

આકોલા

શેઠ કંચનલાલભાઈ રાઘવજી અજમેરા C/o મેસર્સ અજમેરા
બ્રધર્સ એન્ડ કું. (પૂ. સદાનંદી મુનિશ્રી છોટાલાલજી મહારાજના ઉપદેશથી) ૨૫૧

ઇગતપુરી

૧ શેઠ પન્નાલાલ લખીચંદ જૈન ૨૫૧

ઇન્દોર

૧ અ. સૌ. બેન દયાબેન મોહનલાલ દેશાઇ જેતપુરવાળા
(અ. સૌ. બેન વિદ્યાબેનના વર્ષીતપ નિમિતે)
હા. અરવિંદકુમાર તથા જીતેન્દ્રકુમાર ૨૫૧
૨ શ્રીયુત ભાઇલાલ છગનલાલ તુરખીયા ૩૫૧
૩ સ્વ. ગૌરીશંકર કાળીદાસ દેશાઇ જેતપુરવાળાના સ્મરણાર્થે
હા. ભૂપતલાલ ગૌરીશંકર દેશાઇ ૨૫૦

ઉદેપુર

૧ શેઠ મોતીલાલજી રણજીતલાલજી હીંગડ ૨૫૧
૨ શ્રીમતી સોહીનીબાઈ C/o મોતીલાલજી રણજીતલાલજી હીંગડ ૨૫૧
૩ અ. સૌ બેન ચન્દ્રાવતી તે શ્રીમાન બહોતલાલજી નાહરનાં
ધર્મપત્નિ, હા. શેઠ મોતીલાલજી રણજીતલાલજી હીંગડ ૨૫૧
૪ શેઠ છગનલાલજી બાગ્રેચા ૨૫૧
૫ શેઠ મગનલાલજી બાગ્રેચા ૨૫૧
૬ સ્વ. શેઠ કાળુલાલજી લોઢાના સ્મરણાર્થે
હા. શેઠ દોલતસિંહજી લોઢા ૨૫૧
૭ સ્વ શેઠ પ્રતાપમલજી સાખલાના સ્મરણાર્થે
હા પ્રાણલાલ હિરાલાલ સાખલા ૨૫૧
૮ શેઠ ભીમરાજજી થાવરચંદજી બાફણા ૨૫૧
૯ શ્રીયુત સાહેબલાલજી મ્હેતા ૩૦૧
૧૦ શેઠ પન્નાલાલજી ગણેશલાલજી હીંગડ ૨૫૧
૧૧ શેઠ દીપચંદજી પન્નાલાલજી લોઢા ૨૫૧
૧૨ શેઠ કસ્તુરચંદ નારૂમલજી ૨૫૧

ઉપલેટા

૧ શેઠ જેઠાલાલ ગોરધનદાસ ૨૫૧

૨ સ્વ બેન સતોકબેન કચરા હા. ઓતમચંદભાઇ, છોટાલાલભાઇ
તથા અમૃતલાલભાઈ વાલજી (કલ્યાણુવાળા) ૨૫૧
૩ શેઠ ખુશાલચંદ કાનજીભાઇ હા. શેઠ પ્રતાપભાઇ ૨૫૧
૪ દોશી વીઠ્ઠલજી હરખચંદ ૨૫૧
૫ સંઘાણી મુળશંકર હરજીવનભાઇના સ્મરણાર્થે હા. તેમના પુત્રો
જયંતીલાલ તથા રમણીકલાલ ૨૫૧

ઉમરગાંવ રોડ

૧ શાહ મોહનલાલ પોપટલાલ પાનેલીવાળા ૨૫૧

એડન કેમ્પ

૧ મહેતા પ્રેમચંદ માણેકચંદના સ્મરણાર્થે
હા. રાયચંદભાઇ, પોપટલાલભાઇ તથા રસીકલાલભાઈ ૨૫૧
૨ શાહ જગજીવનદાસ પુરૂષોત્તમદાસ ૨૫૧
૩ શાહ ગોકળદાસ શામજી ઉદાણી ૨૫૧

કલકત્તા

૧ શ્રી કલકત્તા જૈન શ્વે. સ્થા. (ગુજરાતી) સંઘ
હા. શાહ જયસુખલાલ પ્રભુલાલ ૨૫૧

કલોલ

૧ શેઠ મોહનલાલ જેઠાભાઇના સ્મરણાર્થે
હા. શેઠ આત્મારામ મોહનલાલ ૨૫૧
૨ ડૉ. મયાચંદ મગનલાલ શેઠ હા. ડૉ. રતનચંદ મયાચંદ ૨૫૧
૩ સ્વ. નાથાલાલ ઉમેદચંદના સ્મરણાર્થે હા. શાહ રતીલાલ નાથાલાલ ૨૫૧
૪ શેઠ મણીલાલ તલકચંદના સ્મરણાર્થે
હા મારફતીયા ચંદુલાલ મણીલાલ ૨૫૧
૫ સ્વ. શ્રીયુત વાડીલાલ પરશોતમદાસના સ્મરણાર્થે
હા. વેલાભાઇ તથા આત્મારામભાઇ ૨૫૧
૬ શાહ નાગરદાસ કેશવલાલ ૨૫૧
૭ શ્રી સ્થા જૈન સંઘ હા શેઠ આત્મારામભાઇ મોહનલાલભાઇ ૨૫૧

કડી

૧ શ્રી સ્થા દરિયાપુરી જૈન સંઘ
હા. ભાવસાર દામોદરદાસભાઇ ઇશ્વરલાલભાઇ ૨૫૧
૨ પાર્વતીબેન C/o જેસીંગભાઇ ઇશ્વરલાલભાઇ ૨૫૧

કઠોર

૧. સ્થા. જૈન સંઘ હા શેઠ જેસીંગભાઈ પોચાલાલ
(માધવસિંહજી મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી) ૨૫૧

કત્રાસગઢ

૧ શ્રી શ્વે. સ્થા. જૈન સંઘ હા. શેઠ દેવચંદ અમુલખભાઇ ૨૫૧

કલ્યાણ

૧ સંઘવી ઠાકરશીભાઇ સંઘજીના સ્મરણાર્થે
હા. શાહ હીંમતલાલ હરખચંદ ૨૫૧

કાનપુર

૧ શાહ રમણીકલાલ પ્રેમચંદ ૩૦૦

કુંદણી-(આટકોટ)

૧ દોશી રતીલાલ ટોકરશી ૨૫૧

કોલકી

૧ પટેલ ગોવિંદલાલ ભગવાનજી ૨૫૧
૨ પટેલ ખીમજી જેઠાભાઇ વાઘાણી
(તેમના સ્વ સુપુત્ર રામજીભાઇના સ્મરણાર્થે) ૩૦૨

કમ્પાલા

૧ સ્વ. શેઠ નાનચંદ મોતીચંદ ધાફ્રાવાળાના સ્મરણાર્થે
હા. તેમના સુપુત્ર જમનાદાસ નાનચંદ શેઠ ૨૫૧
૨ શ્રીમતી હીરાબેન, રતીલાલ નાનચંદ શેઠ ધાફ્રાવાળા ૨૫૧

કુશળગઢ

૧ શેઠ ચંપાલાલજી દેવીચંદજી ૨૫૧

ખાખીજાળીયા

૧ બાટવીયા ગુલાબચંદ લીલાધર ૨૫૧

ખારાઘોડા

૧ સ્વ. પિતાશ્રી હરજીવનદાસ લાલચંદ શાહ તથા
સ્વ. અ. સૌ. બેન જમકુબાઇ તથા લીલાબાઇના સ્મરણાર્થે
હા. નરસિંહદાસ હરજીવનદાસ ૨૫૧
૨ સ્વ. શેઠ ઓઘડલાલ લક્ષ્મીચંદના સ્મરણાર્થે હા. ભાઇચંદ ઓઘડભાઇ ૨૫૧

ખીચન

૧ શેઠ કીશનલાલ પૃથ્વીરાજ ૩૫૨

ખુરદારોડ

૧ ગીરધારીલાલજી સીતારામજી ખેંડપવાળા ૩૦૦
૨ શેઠ નરસિંહદાસ શાતીલાલજી બોરલાવાળા
(મુનિશ્રી ચાંદમલજીના ઉપદેશથી) ૨૫૧

ખંભાત

૧ શેઠ માણેકલાલ ભગવાનદાસ ૨૫૧
૨ શેઠ ત્રિભોવનદાસ મંગળદાસ ૨૫૧
૩ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા પટેલ કાંતીલાલ અંબાલાલ ૨૫૧
૪ શાહ ચંદુલાલ હરીલાલ ૨૫૧
૫ શાહ સાકરચંદ મોહનલાલ ૨૫૧
૬ શાહ સકરાભાઇ દેવચંદ ૨૫૧
૭ શાહ સુખલાલ દોલતચંદ ૨૫૧
૮ ગાંધી બાપુલાલ મોહનલાલ ૨૫૧
૯ બેન લલિતા માણેકલાલ ૨૫૧

ગાંધીધામ

૧ શાહ મોરારજી નાગજી એન્ડ કું. ૨૫૧

ગુંદાલા

૧ શાહ માલશી ઘેલાભાઇ ૨૫૧

ગુલાબપુરા

૧ શ્રી સ્થા. જૈન વર્ધમાન સંઘ
હા. માંગીલાલજી ઉકારમલજી ધનોપવાલા ૨૫૧
૨ શ્રી ઓસવાલ પચાયત હા. ગુલાબચંદજી ચોરડિયા ૩૫૧

ગોંડલ

૧ સ્વ. બાખડા વચ્છરાજ તુલસીદાસનાં ધર્મપત્નિ કમળબાઈ
તરફથી હા માણેકચંદભાઈ તથા કપુરચંદભાઇ ૨૫૧
૨ પીપળીયા લીલાધર દામોદર તરફથી તેમના ધર્મપત્નિ અ. સૌ.
લીલાવતી સાકરચંદ કોઠારીના બીજા વર્ષીતપની ખુશાલીમાં ૩૦૧
૩ કામદાર જુઠાલાલ કેશવજીના સ્મરણાર્થે હા.
હરીલાલ જુઠાલાલ કામદાર ૩૦૧
૪ સ્વ. કોઠારી કૃપાશંકર માણેકચંદના સ્મરણાર્થે
હા. તેમનાં ધર્મપત્નિ પ્રભાકુવરબેન ૨૫૧
૫ કોઠારી ગુલાબચંદ રાયચંદ રંગુનવાળા ૨૫૧
૬ જસાણી રૂગનાથભાઈ નાનજી હા. ચુનીલાલભાઇ ૨૫૧
૭ માસ્તર હુકમીચંદ દીપચંદ શેઠ ૨૫૧

ગોંદીયા

૧ સ્થા. જૈન સઘ હે. શાહ પ્રેમચંદ છોટાલાલ (શેઠ પોપટલાલભાઇ તરફથી) ૨૫૦

ગોધરા

૧ શાહ ત્રીભોવનદાસ છગનલાલ ૩૦૧
૨ સ્વ. પ્રેમચદ ઠાકરશીના સ્મરણાર્થે હા. શાહ ચુનીલાલ પ્રેમચંદ ૩૦૧

ઘટકોણ

૧ શાહ ચંદુલાલ કેશવલાલ ૨૫૧

ઘોલવડ (થાણા)

૧ મ્હેતા ગુલાબચંદજી ગંભીરમલજી ૩૦૦

ઘોડનદી

૧ શેઠ ચંદ્રભાણુ શોભાચંદ ગાદીયા ૨૫૧

ચુડા

૧ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. રતીલાલ મગનલાલ ગાધી ૨૫૧

ચોટીલા

૧ શાહ વનેચંદ જેઠાલાલ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘને ભેટ ૩૦૧

ચારભુજારોડ

૧ શેઠ માંગીલાલજી હીરાચંદજી બાફેલ ૩૦૧

જમશેદપુર

૧ દોશી ઝવેરચંદ વલભજી ૨૫૧

જલેસર (બાલાસોર)

૧ સંઘવી નાનચંદ પોપટભાઇ થાનગઢવાળા ૨૫૧

જયપુર

૧ શ્રીમાન હિંમતસિંહજી સાહેબ ગલૂડિયા, એડિસનલ કમીશ્નર અજમેર ડીવીઝનવાળાનાં ધર્મપત્નિ અ. સૌ. માણેકકુવરબેન તરફથી હા. ખુશાલસિંહજી ગલૂડિયા ૩૫૧

૨ શ્રીમાન શેઠ શીરેમલજી નવલખાના ધર્મપત્નિ અ. સૌ. પ્રેમલતાદેવી ૨૫૧

જાવરા

૧ સ્વ. ભંડારી સ્વરૂપચંદજી શાહના ધર્મપત્નિ મોતીબેનના સ્મરણાર્થે હા શ્રીયુત લાલચંદજી રાજમલજી કીશનગઢવાળા (ચાંદમુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧

જામખંભાળીયા

૧ શેઠ વસનજી નારણજી ૨૫૧

૨ શ્રી સ્થા જૈન સંઘ હા મ્હેતા રણછોડદાસ પરમાણંદ ૨૫૧

૩ સંઘવી પ્રાણલાલ લવજીભાઇ ૨૫૧

જામનગર

૧ શાહ છોટાલાલ કેશવજી ૨૫૧

૨ વોરા ચીમનલાલ દેવજીભાઇ ૨૫૧

૩ ડા. સાહેબ પી. પી. શેઠ ૨૫૦

૪	શાહ રંગીલદાસ પોપટલાલ	૨૫૧
૫	વકીલ મણીલાલ ખેંગારભાઈ પુનાતર	૨૫૧

જુનારદેવ

૧	ઘેલાણી ત્રીકમજી લાધાભાઈ	૨૫૧

જુનાગઢ

૧	શાહ મણીલાલ મીઠાભાઈ હા. હરિલાલભાઈ (હાટીનામાળીયાવાળા)	૨૫૧

જામજોધપુર

૧	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. મ્હેતા પોપટલાલ માવજીભાઈ	૩૮૭
૨	શાહ ત્રીભોવનદાસ ભગવાનજી પાનેલીવાળા	૨૫૧
૩	દોશી માણેકચંદ ભવાન	૨૫૧
૪	પટેલ લાલજી જુઠાભાઇ	૨૫૧
૫	શેઠ બાવનજી જેઠાભાઈ	૨૫૧
૬	શેઠ વ્રજલાલ ચુનીલાલ	૨૫૧

જેતપુર

૧	કોઠારી ડોલરકુમાર વેણીલાલ	૨૫૧
૨	અ. સૌ. બેન સુરજકુંવર વેણીલાલ કોઠારી	૨૫૧
૩	શેઠ અમૃતલાલ હીરજીભાઇ હા. નરભેરામભાઇ (જસાપુરવાળા)	૨૫૧
૪	દોશી છોટાલાલ વનેચંદ	૨૫૧

જેતલસર

૧	શાહ લક્ષ્મીચંદ કપૂરચંદ	૨૫૧
૨	કામદાર લીલાધર જીવરાજના સ્મરણાર્થે તેમનાં ધર્મપત્ની જબકબેન તરફથી હા. શાંતીલાલભાઇ ગોંડલવાળા	૨૫૧

જોધપુર

૧	શેઠ નવરતમલજી ધનવતસિંહજી	૨૫૧
૨	શેઠ હસ્તીમલજી મનરૂપલજી સામસુખા	૨૫૧

૩	શેઠ પુખરાજજી પદમરાજજી ભંડારી	૨૫૧
૪	શેઠ વસ્તીમલજી આનંદમલજી સામસુખા	૨૫૧

જોરાવરનગર

૧	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. શેઠ ચંપકલાલ ધનજીભાઇ	૨૫૧

ઝરીયા

૧	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા શેઠ કનૈયાલાલ ખી મોદી	૨૫૧

ડોંડાયચા

૧	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ	૨૫૦

ઢસા

૧	શ્રી ઢસાગામ સ્થા. જૈન સંઘ હા એક સદ્દગ્રહસ્થ તરફથી	૨૫૧
૨	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. બગડિયા નરભેરામ જેઠાલાલ (ઢસા જંકશન)	૨૫૦

તાસગાવ

૧	સ્વ. ચુનીલાલજી દુગડના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્નિ ઢોંઢુંબાઈના તરફથી હા. શેઠ રામચંદજી	૩૫૧

થાનગઢ

૧	શાહ ઠાકરશીભાઈ કરસનજી	૨૫૧
૨	શેઠ જેઠાલાલ ત્રીભોવનદાસ	૨૫૧
૩	શાહ ધારશીભાઈ પાશવીરભાઈ હા સુખલાલભાઇ	૨૫૧
૪	હંસાબેન અરવીંદ હા. ભાઇ રવીચંદ માણેકચંદ	૩૦૧

દહાણુરોડ

૧	શાહ હરજીવનદાસ ઓઘડ ખંધાર (કરાંચીવાળા)	૨૫૧

દાહોદ

૧	શેઠ માણેકલાલભાઇ એંગારજી	૨૫૧

દિલ્હી

૧	લાલાજી પૂર્ણચંદજી જૈન (સેન્ટ્રલ બેંકવાળા)	૩૫૧
૨	શ્રીયુત કીશનચંદજી મ્હેતાબચંદજી ચોરડીયા હા. શ્રીમતી નગીનાદેવી તથા શ્રીયુત મ્હેતાબચંદ જૈન	૨૫૧
૩	અ. સૌ. સજ્જનબેન ઇંદરમલજી પારેખ	૨૫૧
૪	લાલાજી મીઠનલાલજી જૈન એન્ડ સન્સ	૩૦૧
૫	લાલાજી ગુશનલાલજી જૈન એન્ડ સન્સ	૩૦૧
૬	સ્વ. લક્ષ્મીચંદજીના સ્મરણાર્થે નગીનાદેવી સુજંતીના તરફથી હા. સંઘવી હેમતકુમારજૈન	
૭	બેન વિજયાકુમારી જૈન C/o મ્હેતાબચંદ જૈન (વયોવૃધ્ધ સરલ સ્વભાવી કુલમતીજી મહાસતિજીની પ્રેરણાથી)	૨૫૧
૮	શ્રીમાન લાલાજી રતનચંદજી જૈન C/o. આઇ. સી. હોઝીયરી	૨૫૧
૯	સ્વ લાલાશ્રીચંદજી ડુંગરીયાના સ્મરણાર્થે રાજસ્થાન ન્યયાધિકારી હુકમચંદજી જૈનના સુપુત્ર જીતેન્દ્રકુમાર વકીલના સુપુત્ર અનિલકુમાર તરફથી ભેટ હ. વિનયકુમારી	૩૫૧
૧૦	સ્વ. લાલા ચંપાલાલજી ચોરડીયાના સ્મરણાર્થે લાભચંદજી તથા હીરાલાલજી તરફથી હ. શાંતાદેવી	૩૫૧

ડ્રાફ્ટા

૧	શેઠ મણીલાલ જેચંદભાઇ	૨૫૧

ધાર

૧	શેઠ સાગરમલજી પનાલાલજી	૨૫૧

ધ્રાંગધ્રા

૧	ભાવદીક્ષિત અ સૌ. રૂપાળીબેન હીમતલાલ સંઘવીની તપશ્ચર્યાર્થે સંઘવી ચીમનલાલ પરસોતમદાસ સંઘવી તરફથી	૩૦૫૦
૨	સંઘવી નરસિંહદાસ વખતચંદ	૩૦૧
૩	શ્રી સ્થા. જૈન મોટા સંઘ હા. શેઠ મંગળજી જીવરાજ	૨૫૧
૪	ઠક્કર નારણદાસ હરગોવિંદદાસ	૨૫૧
૫	કોઠારી કપુરચંદ મંગળજી	૨૫૧

ધોરાજી

૧	મહેતા પ્રભુદાસ મુળજીભાઇ	૩૫૧
૨	અ. સૌ. બચીબેન બાબુભાઇ	૨૫૧
૩	ધી નવસૌરાષ્ટ્ર ઓઇલ મીલ પ્રા. લીમીટેડ	૨૫૧
૪	સ્વ. રાયચંદ પાનાચંદના સ્મરણાર્થે હા. ચીમનલાલ રાયચંદ શાહ	૩૦૧
૫	ગાંધી પોપટલાલ જેચંદભાઈ	૨૫૦
૬	દેશાઇ છગનલાલ ડાહ્યાભાઇ લાઠવાળાનાં ધર્મપત્નિ દિવાળીબેન તરફથી હા. કુમારી હસુમતી	૨૫૧
૭	એક સદગ્રહસ્થ હા મહેતા પ્રભુદાસ મુળજીભાઇ	૨૫૧
૮	શેઠ દલપતરામ વસનજી મ્હેતા	૨૫૧
૯	સ્વ. પિતાશ્રી ભગવાનજી કચરાભાઇના તથા ચિ. હંસાના સ્મરણાર્થે હા પટેલ દલીચંદ ભગવાનજી	૩૦૧
૧૦	મહેતા હેમચંદ કાળીદાસ જામખંભાળીયાવાળા	૨૫૧

ધંધુકા

૧	શેઠ પોપટલાલ ધારશીભાઇ	૨૫૧
૨	સ્વ. ગુલાબચંદભાઇના સ્મરણાર્થે હા. વોરા પોપટલાલ નાનચંદ	૨૫૧
૩	શ્રી ચત્રભુજ વાઘજીભાઇ વસાણી	૨૫૧

ધુલિયા

૧	શ્રી અમોલ જૈન જ્ઞાનાલય હા. શેઠ કનૈયાલાલજી છાજેડ	૨૫૧

નડીયાદ

૧	શાહ મોહનલાલ ભુરાભાઇ	૨૫૧

નારાયણ ગામ

૧	શેઠ મોતીલાલજી હીરાચંદજી ચોરડીયા બોરીવાળા	૨૫૧

નંદુરબાર

૧	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. શેઠ પ્રેમચંદ ભગવાનલાલ	૨૫૦

નાગોર

૧	શ્રીપાલભાઇ એન્ડ કું. હા. સાગરમલજી લુંકડ ડેરવાળા તરફથી	૨૫૧

પાલનપુર

૧	બેન લક્ષ્મીબાઇ હા. મહેતા હરિલાલ પિતાંબરદાસ	૨૫૧
૨	લોકાગચ્છ સ્થા. જૈન પુસ્તકાલય હા. કેશવલાલ જી. શાહ	૨૫૧

પાણુસણા

૧	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. શાહ છોટાલાલ પૂંજાભાઇ	૨૫૧

પાલેજ

૧	સ્વ. મનસુખલાલ મોહનલાલ સંઘવીના સ્મરણાર્થે હા. ભાઇ ધીરજલાલ મનસુખલાલ	૩૦૧

પ્રાંતીજ

૧	સ્થા. જૈન સંઘ હા શ્રીયુત અંબાલાલ મહાસુખરામ	૨૫૦

પૂના

૧	શેઠ ઉત્તમચંદજી કેવળચંદજી ધોકા	૨૫૧

ફાલના

૧	મહેતા પુખરાજજી હસ્તીમલજી સાદડીવવાલા	૩૦૧
૨	મહેતા કુંદનમલજી અમરચંદજી સાદડીવાલા	૨૫૧

બગસરા

૧	શેઠ પોપટલાલ રાઘવજી રાઇડીવાળા હા. નાનચંદ પ્રેમચંદ શાહ	૨૫૧

બરવાળા-ઘેલાશા

૧ સ્વ મોહનલાલ નરસિંહદાસના સ્મરણાર્થે
હા. તેમનાં ધર્મપત્નિ સુરજબેન મોરારજી ૨૫૧

બદનાવર

૧ શ્રી વર્ધમાન સ્થા. જૈન શ્રાવક સંઘ હા. મિશ્રીલાલ જૈન વકીલ ૨૫૧

બાલોતરા

૧ શાહ જેઠમલજી હસ્તીમલજી ભગવાનદાસજી ભણસારી ૨૫૧

બીદડા

૧ શાહ કાનજી શામજીભાઈ ૨૫૧

બિકાનેર

૧ શેઠ ભેરૂદાનજી શેઠીયા ૨૫૪

બેરાજા

૧ શેઠ ગાંગજી કેશવજી (જ્ઞાનભંડાર માટે) ૨૫૧

બેલારી

૧ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. શેઠ હજારીમલજી હસ્તીમલજી રાંકા ૨૫૧

બેરમો

૧ શ્રી બેરમો સ્થા. જૈન સંઘ હા. મહેતા નવલચંદ હાકેમચંદ ૨૫૧

બેંગલોર

૧ બાટવીયા વનેચંદ અમીચંદ, મહાવીર ટેક્ષટાઇલ સ્ટોર તરફથી
ભાઇ ચન્દ્રકાન્તના લગ્નની ખુશાલીમાં ૨૫૨
૨ શેઠ કિશનલાલજી ફુલચંદજી સાહેબ ૨૫૧
૩ અજમેરા છોટાલાલ માનસિંગ ૩૫૧

બોટાદ

૧	સ્વ. વસાણી હરગોવિંદદાસ છગનલાલના સ્મરણાર્થે હા. તેમનાં ધર્મપત્નિ છબલબેન	૨૫૧

બોડેલી

૧	શાહ પ્રવીણચંદ્ર નરસિંહદાસ સાણંદવાળા	૨૫૧
૨	શાહ ગીરધરલાલ સાકરચંદ	૨૫૧

બોરા

૧	સ્વરૂપચન્દજી જવાહરમલજી બોરડીયા, મનોબાઇ સુગનલાલજીના સ્મરણાર્થે (ચાંદમુનિના ઉપદેશથી)	૨૫૧
૨	બેન રાધીબાઇ (પૂ આચાર્ય ધર્મદાસજી મહારાજના સંપ્રદાયના મંત્રી કીશનલાલજી મહારાજના સુશિષ્ય શોભાગમલજી મહારાજના શિષ્ય સ્વ કેવળચંદજી મહારાજના સ્મરણાર્થે (ચાંદમુનિજીના ઉપદેશથી)	૨૫

ભાણવડ

૧	શેઠ જેચદભાઇ માણેકચંદભાઇ	૩૫૨
૨	સંઘવી માણેકચંદ માધવજી	૨૫૧
૩	શેઠ લાલજી માણેકચંદ લાલપુરવાળા	૨૫૧
૪	શેઠ રામજી જીણાભાઇ	૨૫૧
૫	શેઠ પદમશી ભીમજી ફોફરીયા	૨૫૧
૬	ફોફરીયા ગાંડાલાલ કાનજીભાઇ હા અ. સૌ. શાતાબેન વસનજી	૨૫૧
૭	સ્વ. મહેતા પૂનમચદ ભવાનના સ્મરણાર્થે હા. તેમના ધર્મપત્નિ દિવાળીબેન લીલાધર (ગુંદાવાળા)	૨૫૧

ભાવનગર

૧	સ્વ. કુંવરજી બાવાભાઇના સ્મરણાર્થે હા શાહ લહેરચંદ કુંવરજી	૩૦૧
૨	કોઠારી ઉદયલાલજી સાહેબ	૨૫૧

ભાદરણ

૧	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. પટેલ ધુલાભાઇ ઝવેરભાઇ	૨૫૧

ભીલવાડા

૧	શ્રી શાંતિ જૈન પુસ્તકાલય હા. ચાંદમલજી માનમલજી સંઘવી	૨૫૧
૨	શેઠ ભીમરાજજી મીશ્રીલાલજી	૩૦૧

ભીમ

૧	ચંપકલાલજી જૈન પુસ્તકાલય હા શેઠ છોગામલજી માંગીલાલજી	૨૫૧

ભુસાવલ

૧	શેઠ રાજમલજી નંદલાલજી ચેરીટેબલટ્રસ્ટ	૨૫૧

ભોજાય

૧	જ્ઞાન મંદિરના સેક્રેટરી શાહ કુંવરજી જીવરાજ	૨૫૧

મદ્રાસ

૧	શેઠ મેઘરાજજી દેવીચંદજી મહેતા	૨૫૧
૨	મ્હેતા મણીલાલ ભાઇચંદ	૨૫૧
૩	મ્હેતા સુરજમલ ભાઇચંદ	૨૫૧
૪	મહેતા બાપાલાલ ભાઇચંદ	૨૫૧

મનોર

૧	શાહ શેરમલજી દેવીચંદજી જશવંતગઢવાળા હા પૂનમચંદજી શેરમલજી બોલ્યા.	૨૫૧

માનકુવા

૧	સ્વ મહેતા કુંવરજી નાથાલાલના સ્મરણાર્થે હા. તેમનાં ધર્મપત્નિ કુંવરબાઈ હરખચંદ (માનકુવા સ્થા. જૈન સંઘ માટે)	૨૫૧

માંડવી

૧	શ્રી સ્થા. છકોટી જૈન સંઘ હા. મહેતા ચુનીલાલ વેલજી	૨૭૭

માંડવા

૧	શ્રી માંડવા સ્થા. જૈન સંઘ હા. અ. સૌ. કંચનગૌરી રતીલાલ ગોસલીયા (ગઢડાવાળા)	૨૫૧

માલેગાંવ

૧	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. ફતેલાલ, માલુ જૈન	૨૫૧

માંગરોલ

૧	શાહ ત્રીભોવનદાસ નાનજી	૨૫૦
૨	દોશી ગીરધરલાલ જેઠાલાલ	૨૫૦

મુંબઇ તથા પરાંઓ

૧	સ્વ. શ્રી પિતાશ્રી કુંદનમલજી મોતીલાલજી મુંથાના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ મોતીલાલજી જુબરમલજી (અહમદનગરવાળા)	૨૫૧
૨	શ્રી વર્ધમાન સ્થા. જૈન સંઘ હા. કામદાર રૂપચંદ શીવલાલ (અંધેરી)	૨૫૧
૩	અ. સૌ કમળાબેન કામદાર હા કામદાર રૂપચંદ શીવલાલ (અંધેરી)	૨૫૧
૪	સ્વ. માતુશ્રી કડવીબાઇના સ્મરણાર્થે હા. તેમના પૌત્ર હકમીચંદ તારાચંદ દોશી (અંધેરી)	૨૫૧
૫	શાહ હરજીવન કેશવજી	૨૫૧
૬	શાહ રમણીકલાલ કાળીદાસ તથા અ. સૌ. કાન્તાબેન રમણીકલાલ	૨૫૧
૭	સંઘવી હિંમતલાલ હરજીવનદાસ	૨૫૧
૮	વોરા પાનાચંદ સંઘજીના સ્મરણાર્થે હા. ત્રંબકલાલ પાનાચંદ એન્ડ બ્રધર્સ	૨૫૧
૯	શાહ રામજી કરશનજી થાનગઢવાળા	૨૫૧
૧૦	સ્વ. જટાશંકર દેવજીભાઇ દોશીના સ્મરણાર્થે હા. રણુછોડદાસ (બાબુલાલ) જટાશંકર દોશી	૩૦૧
૧૧	ઘેલાણી વલભજી નરભેરામ હા નરસીંહદાસ વલભજી	૨૫૧
૧૨	કપાસી મોહનલાલ શીવલાલ	૨૫૧
૧૩	શાહ ત્રીભોવનદાસ માનસિંગભાઇ દોઢીવાળાના સ્મરણાર્થે હા શાહ હરખચંદ ત્રિભોવનદાસ	૨૫૧
૧૪	ખેતાણી મણીલાલ કેશવજી (વડીયાવાળા) ઘાટકોપર	૨૫૧
૧૫	સ્વ. પિતાશ્રી શામળજી કલ્યાણજી ગોંડલવાળાના સ્મરણાર્થે હા. વૃજલાલ શામળજી બાવીસી	૩૦૧
૧૬	શાહ રવિચન્દ સુખલાલભાઇ (દાદર)	૩૫૧

૧૭ સ્વ. આશારામ ગીરધરલાલના સ્મરણાર્થે હા. શાંતિલાલ
આશારામ વતી જશવંતલાલ શાંતિલાલ ૨૫૧
૧૮ ગાંધી કાંતીલાલ માણેકચંદ ૨૫૧
૧૯ શાહ રવજીભાઇ તથા ભાઇલાલભાઇની કું. (કાંદીવલી) ૨૫૧
૨૦ અ. સૌ. લાડુબેન હા. રવજીભાઇ શામજી ,, ૨૫૧
૨૧ સ્વ. માતુશ્રી માણેકબાઇના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ વલભદાસ નાનજી ૩૦૧
૨૨ એક સદ્ગૃહસ્થ હા. શેઠ સુંદરલાલ માણેકલાલ ૨૫૧
૨૩ શેઠ ખુશાલભાઇ ખેંગારભાઇ ૨૫૦
૨૪ શેઠ ચુનીલાલ નરભેરામ વેકરીવાળા ૨૫૧
૨૫ સ્વ માતુશ્રી ગોમતીબાઇના સ્મરણાર્થે હા. શાહ પોપટલાલ પાનાચંદ ૨૫૧
૨૬ કોટેચા જયંતીલાલ રણછોડદાસ સૌભાગ્યચંદ જુનાગઢવાળા ૨૫૧
૨૭ વોરા ઠાકરશી જસરાજ ૨૫૧
૨૮ કોઠારી સુખલાલજી પુનમચંદજી (ખારરોડ) ૨૫૧
૨૯ અ. સૌ બેન કુંદનગૌરી મનહરલાલ સંઘવી ,, ૨૫૧
૩૦ કોઠારી રમણીકલાલ કસ્તુરચંદભાઈ ૨૫૧
૩૧ દેશાઇ અમૃતલાલ વર્ધમાનના સ્મરણાર્થે
હા. દલીચંદ અમૃતલાલ દેશાઇ ૨૫૧
૩૨ સ્વ. ત્રીભોવનદાસ વ્રજપાળ વીંછીયાવાળાના સ્મરણાર્થે
હા. હરગોવિંદદાસ ત્રિભોવનદાસ અજમેરા ૨૫૧
૩૩ તેજાણી કુબેરદાસ પાનાચંદ ૨૫૧
૩૪ શેઠ સરદારમલજી દેવીચંદજી કાવેડીયા (સાદડીવાળા) ૨૫૧
૩૫ શેઠ નેમચંદ સ્વરૂપચંદ ખંભાતવાળા હા ભાઇ જેઠાલાલ નેમચન્દ ૨૫૧
૩૬ શાહ કોરશીભાઇ હીરજીભાઇ ૩૦૧
૩૭ શ્રીમતી મણીબાઇ વ્રજલાલ પારેખ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ ફંડ
હા વૃજલાલ દુર્લભજી. ૨૫૧
૩૮ દડિયા અમૃતલાલ મોતીચંદ (ઘાટકોપર) ૨૫૧
૩૯ દોશી ચત્રભુજ સુંદરજી ,, ૨૫૧
૪૦ દોશી જુગલકિશોર ચત્રભુજ ,, ૨૫૧
૪૧ દોશી પ્રવિણચંદ ચત્રભુજ ,, ૨૫૧
૪૨ શેઠ મનુભાઇ માણેકચંદ હા. ઝાટકીયા નરભેરામ મોરારજી ,, ૨૫૧
૪૩ શાહ કાંતીલાલ મગનલાલ ,, ૨૫૧

૪૪ શેઠ મણીલાલ ગુલાબચંદ ઘાટકોપર ૨૫૧
૪૫ શેઠ છગનલાલ નાનજીભાઈ ૨૫૧
૪૬ શાહ શીવજી માણેકભાઈ ૨૫૧
૪૭ મેસર્સ સવાણી ટ્રાન્સપોર્ટ કું. હા. શેઠ માણેકલાલ વાડીલાલ ૨૫૧
૪૮ શાહ નગીનદાસ કલ્યાણજી (વેરાવળવાળા) ૨૫૧
૪૯ મહેતા રતીલાલ ભાઇચંદ ૨૫૧
૫૦ શાહ પ્રેમજી હીરજી ગાલા ૨૫૧
૫૧ બેન કેશરબાઇ ચંદુલાલ જેસીંગભાઇ શાહ ૨૫૧
૫૨ પારેખ ચીમનલાલ લાલચંદ સાયલાવાળાના ધર્મપત્નિ અ. સૌ. ચંચળબાઇના સ્મરણાર્થે હા. સારાભાઈ ચીમનલાલ ૨૫૧
૫૩ ધી મરીના મોર્ડન હાઈસ્કુલ ટ્રસ્ટ ફંડ હા. શાહ મણીલાલ ઠાકરશી ૨૫૧
૫૪ મહેતા મોટર સ્ટોર્સ હા. અનોપચંદ ડી. મહેતા ૨૫૧
૫૫ શેઠ રસીકલાલ પ્રભાશંકર મોરબીવાળા તરફથી તેમનાં માતુશ્રી મણીબેનના સ્મરણાર્થે ૩૦૧
૫૬ શ્રીયુત જશવંતલાલ ચુનીલાલ વોરા ૨૫૦
૫૭ શાહ કુંવરજી હંસરાજ ૨૫૧
૫૮ દદીયા જેસીંગલાલ ત્રીકમજી ૨૫૧
૫૯ મોદી અભેચંદ સુરચંદ રાજકોટવાળા હા. ડોસાલાલ અભેચંદ ૨૫૧
૬૦ શાહ જેઠાલાલ ડામરશી ધ્રાંગધ્રાવાળા હા. શાહ વાડીલાલ જેઠાલાલ ૨૫૦
૬૧ સ્વ. પિતાશ્રી ભગવાનજી હીરાચંદ જસાણીના સ્મરણાર્થે હા. લક્ષ્મીચંદભાઇ તથા કેશવલાલભાઇ ૩૦૧
૬૨ સ્વ. પિતાશ્રી શાહ અંબાલાલ પુરૂષોત્તમદાસના સ્મરણાર્થે હા. શાહ બાપાલાલ અંબાલાલ ૨૫૧
૬૩ સ્વ. કસ્તુરચંદ અમરશીના સ્મરણાર્થે હા. તેમનાં ધર્મપત્નિ ઝવેરબેન મગનલાલ વતી જયતીલાલ કસ્તુરચંદ મશ્કારીયા (ચુડાવાળા) ૨૫૧
૬૪ શેઠ ડુંગરશી હંસરાજ વીસરીયા ૨૫૧
૬૫ શાહ રતનશી મોણશીની કું. ૨૫૧
૬૬ શેઠ શીવલાલ ગુલાબચંદ મેવાવાળા ૨૫૧
૬૭ શાહ ચંદુલાલ કેશવલાલ ૨૫૧
૬૮ સ્વ. પિતાશ્રી વિરચંદ જેસીંગ શેઠ લખતરવાળાના સ્મરણાર્થે હા. કેશવલાલ વીરચંદ ૨૫૧
૬૯ ચંદુલાલ કાનજી મહેતા ૨૫૧

૭૦ શ્રી વર્ધમાન સ્થા. જૈન સંઘ
હા. કેશરીમલજી અનોપચંદજી ગુગલીયા (મલાડ) ૨૫૧
૭૧ સ્વ. પિતાશ્રી પતુભાઇ મોનાભાઇના સ્મરણાર્થે
હા. શાહ કાનજી પતુભાઇ „ ૨૫૧
૭૨ અ. સૌ. પાનબાઇ હા. શેઠ પદમશી નરસિંહભાઇ „ ૨૫૧
૭૩ સ્વ. નાગશીભાઇ સેજપાલના સ્મરણાર્થે રામજી નાગશી „ ૩૦૧
૭૪ સ્વ. ગોડા વણારશી ત્રીભોવનદાસ સરસઇવાળાના સ્મરણાર્થે
હા. જગજીવન વણારશી ગોડા „ ૨૫૧
૭૫ સ્વ. કાનજી મુળજીના સ્મરણાર્થે તથા માતુશ્રી દિવાળીબાઇના
૧૬ ઉપવાસના પારણા પ્રસંગે હા જયંતિલાલ કાનજી „ ૨૫૧
૭૬ શાહ પ્રેમજી માલશી ગંગર „ ૨૫૧
૭૭ શાહ વેલશી જેસીગભાઇ છાસરાવાળા તરફથી તેમનાં ધર્મપત્નિ
સ્વ. નાનબાઇના સ્મરણાર્થે ૩૦૧
૭૮ સ્વ. પિતાશ્રી રાયશી વેલશીના સ્મરણાર્થે હા. „ ૩૦૧
શાહ દામજી રાયશીભાઇ „ ૩૦૧
૭૯ શાહ વરજાંગભાઇ શીવજીભાઇ „ ૨૫૧
૮૦ શાહ ખીમજી મુળજી પુંજા „ ૨૫૧
૮૧ સ્વ. માતુશ્રી જકલબાઇના સ્મરણાર્થે હા.દેશાઇ વૃજલાલ કાળીદાસ „ ૨૫૧
૮૨ અ સૌ. સમતાબેન શાંતિલાલ C/o શાતિલાલ ઉજમશી શાહ „ ૨૫૧
૮૩ સ્વ. કેશવલાલ વછરાજ કોઠારીના સ્મરણાર્થે સુરજબેન તરફથી
હા. તનસુખલાલભાઈ „ ૨૫૧
૮૪ સ્વ પિતાશ્રી હંસરાજ હીરાના સ્મરણાર્થે
હા. દેવશી હંસરાજ કચ્છ બીદડાવાળા ૨૫૧
૮૫ ઘેલાણી પ્રભુલાલ ત્રીકમજી (બોરીવલી) ૨૫૨
૮૬ શેઠ ત્રંબકલાલ કસ્તુરચંદ લીંમડી અજરામર શાસ્ત્રભંડારને ભેટ (માટુંગા) ૨૫૧
૮૭ અ. સૌ. બેન રંજનગૌરી C/o. શાહ ચંદુલાલ લક્ષ્મીચંદ „ ૨૫૧
૮૮ શાહ નટવરલાલ દીપચંદ તરફથી તેમના ધર્મપત્નિ અ. સૌ.
સુશીલાબેનના વર્ષીતપની ખુશાલીમા „ ૨૫૧
૮૯ દોશી ભીખાલાલ વૃજલાલ પાળીયાદવાળા „ ૨૫૧
૯૦ શાહ ગોપાળજી માનસંગ „ ૨૫૧

૯૧	દોશી ફુલચંદ માણેકચંદ	,,	૨૫૦
૯૨	શેઠ ચંપકલાલ ચુનીલાલ દાદભાવાળા	,,	૨૫૧
૯૩	શ્રી વર્ધમાન સ્થા. જૈન શ્રાવક સંઘે હા. સંઘવી ચીમનલાલ અમરચંદ	(દાદર)	૨૫૧
૯૪	શાંતિલાલ ડુંગરશી અદાણી	,,	૨૫૧
૯૫	શાહ કરશન લધુભાઈ	,,	૩૦૧
૯૬	કીશનલાલ સી. મહેતા	શીવ	૨૫૧
૯૭	માતુશ્રી જીવીબાઈના સ્મરણાર્થે હા. શામજી શીવજી કચ્છ ગુંદાળાવાળા	ગોરેગાંવ	૨૫૧
૯૮	સ્વ. શાહ રાયશી કચરાભાઈના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્નિ નેણબાઈ વતી હા. જેઠાલાલ રાયશી	,,	૨૫૧
૯૯	શુશીલાબેન શકરાભાઇ C/o. નવીનચંદ્ર વસંતલાલ શાહ	વિલેપાર્લે	૨૫૧
૧૦૦	બેન ચદનબેન અમૃતલાલ વારિયા		૨૫૧
૧૦૧	સ્વ. કાળીદાસ જેઠાલાલ શાહના સ્મરણાર્થે હા. સુમનલાલ કાળીદાસ (કાનપુરવાળા)		૩૦૧
૧૦૨	શાહ ત્રીભોવન ગોપાલજી તથા અ. સૌ. બેન કસુંબા ત્રીભોવન (થાનગઢવાળા)	શીવ	૨૫૧

મુળી

૧	શેઠ ઉજમશી વીરપાળ હા. શેઠ કેશવલાલ ઉજમશી	૩૦૧

મોરબી

૧	દોશી માણેકચંદ સુંદરજી	૩૫૧

મોમ્બાસા

૧	શ્રીયુત નાથાલાલ ડી મ્હેતા	૨૫૧
૨	શાહ દેવરાજ પેથરાજ	૨૫૦

યાદગીરી

૧	શેઠ બાદરમલજી સુરજમલજી બેંકર્સ	૨૫૦

રતલામ

૧	અનેક ભકતજનો તરફથી હા શ્રીમાન કેશરીમલજી ડક (શ્રી કેવળચંદ મુનિશ્રીના ઉપદેશથી)	૨૫૧

રાણપુર

૧	શ્રીમતિ માતુશ્રી સમરતબાઇના સ્મરણાર્થે હા. ડૉ. નરોતમદાસ ચુનીલાલ કાપડીયા	૨૫૧
૨	સ્વ. પિતાશ્રી લહેરાભાઇ ખીમજીના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ કાલીદાસ લહેરાભાઇ વસાણી	૩૦૧

રાણાવાસ

૧	શેઠ જવાનમલજી નેમીચંદજી હા. બાબુ રીખબચંદજી	૩૦૧

રાયચુર

૧	સ્વ. માતુશ્રી મોંઘીબાઇના સ્મરણાર્થે હા. શાહ શીવલાલ ગુલાબચંદ વઢવાણવાળા	૨૫૧
૨	શેઠ કાળુરામજી ચાદમલજી સંચેતી	૨૫૧

રાજકોટ

૧	વાડીલાલ ડાઇંગ એન્ડ પ્રિન્ટીંગ વર્કસ	૪૦૦
૨	શેઠ રતીલાલ ન્યાલચંદ ચીત્તલીયા	૨૫૧
૩	બાબુ પરશુરામ છગનલાલ શેઠ ઉદેપુરવાળા	૨૫૦
૪	શેઠ મનુભાઇ મુળચંદ (એન્જીનીઅર સાહેબ)	૨૫૧
૫	શેઠ શાંતિલાલ પ્રેમચંદ તેમનાં ધર્મપત્નિના વર્ષીતપ પ્રસંગે	૨૫૧
૬	શેઠ પ્રજારામ વીઠ્ઠલજી	૨૫૧
૭	ઉદાણી ન્યાલચંદ હાકેમચંદ વકીલ	૨૫૧
૮	બેન સર્યુબાળા નૌતમલાલ જસાણી (વર્ષીતપની ખુશાલી)	૨૫૧
૯	મોદી સૌભાગ્યચંદ મોતીચંદ	૨૫૧
૧૦	બદાણી ભીમજી વેલજી તરફથી તેમનાં ધર્મપત્નિ અ. સૌ. સમરતબેનના વર્ષીતપ નિમિત્તે	૨૫૧

૧૧ દોશી મોતીચંદ ધારશીભાઇ (રીટાયર્ડ એકઝીક્યુટીવ એન્જીનીયર) ૨૫૧
૧૨ કામદાર ચંદુલાલ જીવરાજ (ધાંગધ્રાવાળા) ૨૫૦
૧૩ હેમાણી ઘેલાભાઇ સવચંદ ૨૫૧
૧૪ દફતરી પ્રભુલાલ ન્યાલચંદ ૨૫૧
૧૫ સ્વ. મહેતા દેવચંદ પુરૂષોતમના સ્મરણાર્થે તેમનાં ધર્મપત્નિ
હેમકુંવરબાઈ તરફથી હા. જયતિલાલ દેવચંદ મ્હેતા. ૨૫૧
૧૬ પારેખ શીવલાલ ઝુંઝભાઇ મોમ્બાસાવાળા હા. અ સૌ. કંચનબેન ૨૫૨

રાપર

૧ પૂજ્ય વાલજીભાઇ ન્યાલચંદભાઇ ૨૫૧

રામપુરા

૧ શેઠ તેજમલજી મનોહરલાલજી બેંકર ૩૫૧

રાવટી

૧ શેઠ મિયાંચંદજી જુહારમલજી કટારિયા ૩૫૧

લખતર

૧ શાહ રાયચંદ ઠાકરશીના સ્મરણાર્થે હા. શાંતિલાલ રાયચંદ શાહ ૨૫૧
૨ ભાવસાર હરજીવનદાસના સ્મરણાર્થે
હા. ત્રીભોવનદાસ હરજીવનદાસ ૨૫૧
૩ શાહ તલકશી હીરાચંદના સ્મરણાર્થે
હા. ભાઇ અમૃતલાલ તલકશી ૨૫૧
૪ શાહ ચુનીલાલ માણેકચંદ ૨૫૧
૫ શાહ જાદવજી ઓઘડભાઈના સ્મરણાર્થે હા. શાતિલાલ જાદવજી ૨૫૧
૬ દોશી ઠાકરશી ગુલાબચંદના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્નિ
સમરતબહેન તરફથી હા. જયંતિલાલ ઠાકરશી ૨૫૧

લાલપુર

૧ નેમચંદ સવજી મોદી હા. ભાઈ મગનલાલ ૨૫૧
૨ શેઠ મુલચંદ પોપટલાલ હા. મણીલાલભાઇ તથા જેસીંગભાઇ ૨૫૧

લાખેરી

૧ માસ્તર જેઠાલાલ મોનજીભાઇ હા. અમૃતલાલ જેઠાલાલ
(સીવીલ એંજીનીયર સાહેબ) ૨૫૧

લાકડીયા

૧ શ્રી લાકડીયા સ્થા. જૈન સંઘ હા. શાહ રતનશી કરમણ ૨૫૧

લીંબડી (સૌરાષ્ટ્ર)

૧ શાહ ચકુભાઇ ગુલાબચંદ ૨૫૧

લીંબડી (પંચમહાલ)

૧ શાહ કુંવરજી ગુલાબચંદ ૨૫૧
૨ છાજેડ ઘાસીરામ ગુલાબચંદ ૨૫૧ા=
શેઠ વીરચંદ પન્નાલાલજી કર્ણાવટ ૨૫૧
૪ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હ. શાહ શાંતીલાલ ગુલાબચંદ ૩૫૧

લોનાવાલા

૧ શેઠ ધનરાજજી મુલચંદજી મુથા ૨૫૧

લુધિયાના

૧ બાબુ રાજેન્દ્રકુમાર જૈન દિલ્હીવાળા ૨૫૧

વઢવાણ શહેર

૧ શેઠ દિલીપકુમાર સવાઇલાલ C/o શાહ સવાઇલાલ ત્રંબકલાલ ૨૫૧
૨ કામદાર મગનલાલ ગોકલદાસ હા રતીલાલ મગનલાલ ૨૫૧
૩ સંઘવી મુળચંદ બેચરભાઇ હા. જીવણલાલ ગફલદાસ ૨૫૧
૪ શેઠ કાંતીલાલ નાગરદાસ ૨૫૧
૫ વોરા ચત્રભુજ મગનલાલ ૨૫૧
૬ સંઘવી શીવલાલ હીમજીભાઇ ૨૫૧
૭ શાહ દેવશીભાઇ દેવકરણ ૨૫૧
૮ વોરા ડોસાભાઇ લાલચંદ સ્થા. જૈન સંઘ
હા વોરા નાનચંદ શીવલાલ ૨૫૧
૯ વોરા ધનજીભાઈ લાલચંદ સ્થા જૈન સંઘ
હા. વોરા પાનાચંદ ગોબરદાસ ૨૫૧
૧૦ દોશી વીરચંદ સુરચંદ હા. દોશી નાનચંદ ઉજમશી ૨૫૧
૧૧ સ્વ. વોરા મણીલાલ મગનલાલ તથા વોરા ચત્રભુજ મણીલાલ ૨૫૧
૧૨ શાહ વાડીલાલ દેવજીભાઈ ૨૫૧
૧૩ કામદાર ગોરધનદાસ મગનલાલનાં ધર્મપત્નિ
અ. સૌ કમળાબેન રંગુનવાલા ૨૫૧

૧૪ શ્રી વ્રજલાલ સુખલાલ ૨૫૧

વડોદરા

૧ કામદાર કેશવલાલ હિંમતરામ પ્રોફેસર ૨૫૧
૨ વકીલ મણીલાલ કેશવલાલ શાહ ૨૫૧
૩ સ્વ. પિતાશ્રી ફકીરચંદ પુંજાભાઇના સ્મરણાર્થે
હા. શાહ રમણલાલ ફકીરચંદ ૨૫૧

વડીયા

૧ શેઠ ભવાનભાઇ કાળાભાઇ પંચમીયા ૨૫૧

વલસાડ

૧ શાહ ખીમચંદ મુળજીભાઇ ૨૫૧

વણી

૧ મહેતા નાનાલાલ છગનલાલના ધર્મપત્નિ સ્વ. ચંચળબેન તથા
પુરીબેનના સ્મરણાર્થે હા. મનહરલાલ નાનાલાલ મહેતા ૨૫૧

વટામણ

૧ શ્રી સ્થા જૈન સંઘ હા. પટેલ ડાહ્યાભાઇ હલુભાઇ ૨૫૧

વડગાંવ

૧ શેઠ માણેકચંદજી રાજમલજી બાફણા ૨૫૧

વાંકાનેર

૧ ખંઢેરીયા કાંતીલાલ ત્રંબકલાલ ૨૫૧
૧ દફતરી ચુનીલાલ પોપટભાઇ મોરબીવાળા
હા. પ્રાણલાલ ચુનીલાલ દફતરી ૨૫૧

વીંછીયા

૧ શ્રી સ્થા. જૈન સઘ. હા. અજમેરા રાયચંદ વ્રજપાળ ૨૫૧

વિરમગામ

૧ માસ્તર વીઠલભાઇ મોદી ૨૫૧
૨ શાહ નાગરદાસ માણેકચંદ ૨૫૧

૩ શાહ મણીલાલ જીવણલાલ શાહપુરવાળા ૨૫૧
૪ શાહ અમુલખ નાગરદાસનાં ધર્મપત્નિ અ સૌ બેન લીલાવતીના
વર્ષીતપ નિમિતે હા. શાહ કાંતીલાલ નાગરદાસ ૩૦૦
૫ સ્વ. શેઠ ઉજમશી નાનચંદના સ્મરણાર્થે હ. શાહ ચુનીલાલ નાનચંદ ૨૫૧
૬ સ્વ. શેઠ મણિલાલ લક્ષ્મીચંદ બારાઘોડાવાળાના સ્મરણાર્થે
તેમના પુત્રો તરફથી હા ખીમચંદભાઇ ૨૫૧
૭ સ્વ શેઠ હરિલાલ પ્રભુદાસના સ્મરણાર્થે હા. અનુભાઇ ૨૫૧
૮ સંઘવી જેચંદભાઇ નારણદાસ ૨૫૧
૯ સ્વ. શાહ વેલશીભાઇ સાકરચંદ કત્રાસગઢવાળાના સ્મરણાર્થે
હા. ભાઇ ચીમનલાલભાઈ ૨૫૧
૧૦ પારેખ મણીલાલ ટોકરશી લાતીવાળા (મોટી બેનના સ્મરણાર્થે) ૨૫૧
૧૧ શાહ નારણદાસ નાનજીભાઈના પુત્ર વાડીલાલભાઈનાં ધર્મપત્નિ
અ. સૌ. નારંગીબેનના વર્ષીતપ નિમિતે હા. શાંતીલાલ નારણદાસ ૨૫૧
૧૨ સ્વ. છબીલદાસ ગોકળદાસના સ્મરણાર્થે તેમનાં
ધર્મપત્નિ કમળાબેન તરફથી હા. મજુલાકુમારી ૨૫૧
૧૩ શ્રી સ્થા. જૈન શ્રાવીકા સંઘ હા. રંભાબેન વાડીલાલ ૨૫૧
૧૪ સ્વ. ત્રિભોવનદાસ દેવચંદ તથા સ્વ. ચંચળબેનના સ્મરણાર્થે
હા. ડૉ. હિંમતલાલ સુખલાલ ૨૫૧
૧૫ શાહ મુળચદ કાનજીભાઇ હા. શાહ નાગરદાસ ઓઘડભાઇ ૨૫૧
૧૬ શેઠ મોહનલાલ પિતામ્બરદાસ હા. ભાઇ કેશવલાલ તથા મનસુખલાલ ૨૫૧
૧૭ શ્રીમતી હીરાબેન નથુભાઇના વર્ષીતપ નિમિતે
હા. નથુભાઇ નાનચંદ શાહ ૩૦૧
૧૮ શેઠ મણીલાલ શીવલાલ ૨૫૧
૧૯ સ્વ. મણીયાર પરસોતમદાસ સુંદરજીના સ્મરણાર્થે
હા. સાકરચદ પરસોતમદાસ શાહ ૨૫૧
૨૦ સ્વ. મોહનદાસ ગુલાભાઇના સ્મરણાર્થે હ. તેમનાં ધર્મપત્નિ
નાથીબેનબાઈ તરફથી હા. શંકરલાલ તથા શાંતીલાલ ૨૫૧

વિજયનગર

૧ શ્રી વર્ધમાન શ્વે. સ્થા. જૈન શ્રાવક સંઘ
હ. શેઠ છોટુલાલ અજીતસિંહ ૩૫૧

વેરાવળ

૧ શાહ કેશલલાલ જેચંદભાઇ ૨૫૧

૨ શાહ ખીમચંદ સૌભાગ્યચંદ ૨૫૧
૩ સ્વ. શેઠ મદનજી જેચંદભાઈના સ્મરણાર્થે તેમનાં ધર્મપત્નિ
લાડકુંવરબાઇ તરફથી હા. ધીરજલાલ મદનજી ૨૫૧
૪ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. શાહ શોભેચંદ કરશનજી ૨૫૧
૫ શાહ હરકિશનદાસ ફુલચંદ કાનપુરવાળા ૨૫૨

સતારા

સ્વ. કોઠારી મદનલાલજી કુંદનમલના સ્મરણાર્થે
હા. તેમનાં ધર્મપત્નિ રાજકુંવરબાઈ ૨૫૧

સરા

૧ શ્રી સરા સ્થા. જૈન સંઘ હા. દોશી પાનાચંદ સોમચંદ ૨૫૧

સાણંદ

૧ શાહ હીરાચંદ છગનલાલ હા. શાહ ચીમનલાલ હીરાચંદ ૩૦૧
૨ અ. સૌ. ચંપાબેન હા. દોશી જીવરાજ લાલચંદ ૨૫૧
૩ પટેલ મહાસુખલાલ ડોસાભાઇ ૨૫૧
૪ શાહ સાકરચંદ કાનજીભાઇ ૨૫૧
૫ પુરીબેન ચીમનલાલ કલ્યાણજી સંઘવી લીંબડીવાળાના સ્મરણાર્થે
હા. વાડીલાલ મોહનલાલ કોઠારી ૨૫૧
૬ પારેખ નેમચંદ મોતીચદ મુળીવાળાના સ્મરણાર્થે
હા. પારેખ ભીખાલાલ નેમચંદ ૨૫૧
૭ સંઘવી નારણદાસ ધરમશીના સ્મરણાર્થે હા જયંતીલાલ નારણદાસ ૨૫૧
૮ શાહ કસ્તુરચંદ હરજીવનદાસ
હા. ડૉ. માણેકલાલ કસ્તુરચંદ શાહ ૨૭૧
૯ શેઠ મોહનલાલ માણેકચંદ ગાંધી ચુડાવાળા તરફથી
તેમનાં ધર્મપત્નિ મંછાબેન લલ્લુભાઈના સ્મરણાર્થે ૩૦૧
૧૦ સંઘવી કાન્તિલાલ હરખચંદ ૩૦૧
૧૧ શાહ ભીખાલાલ નાગરદાસ ૨૫૧

સાલબની

૧ દોશી ચુનીલાલ ફુલચંદ ૨૫૦

સાદડી

૧ શેઠ દેવરાજજી જીતમલજી પુનમીયા ૨૫૧

સાસવડ

૧ ચંદનમલજી મુથાનાં ધર્મપત્નિ અ. સૌ. રંગુબાઇ મુથા તરફથી હ. અમરચંદજી મુથા ૨૫૧

સિંગાપુર

૧ દોશી વનેચંદ વછરાજ ૨૫૧

સુરત

૧ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. શાહ રતિલાલ લલ્લુભાઇ ૨૫૧
૨ શ્રીયુત કલ્યાણચંદ માણેકચંદ હડાલાવાળા ૨૫૧
૩ શ્રી હરીપુરા છકોટી સ્થા. જૈન સંઘ હા બાબુલાલ છોટાલાલ શાહ ૨૫૧

સુરેન્દ્રનગર

૧ શેઠ ચાંપશીભાઇ સુખલાલ ૨૫૧
૨ ભાવસાર ચુનીલાલ પ્રેમચંદ ૨૫૧
૩ સ્વ. કેશવલાલ મુળજીભાઈનાં ધર્મપત્નિ અમરતબાઇના સ્મરણાર્થે હા. ભાઇલાલ કેશવલાલ શાહ ૨૫૧
૪ શાહ ન્યાલચંદ હરખચંદ ૨૫૧
૫ શાહ વાડીલાલ હરખચંદ ૨૫૧
૬ શ્રી સ્થા. જૈન સઘ ૩૦૧

સુવઈ

૧ સાવળા શામજી હીરજી તરફથી સદાનંદી જૈન મુનિશ્રી છોટાલાલજી મહારાજના ઉપદેશથી સુવઇ સ્થા. જૈન સંઘ જ્ઞાનભંડારને ભેટ ૨૫૧

સંજેલી

૧ શાહ લુણાજી ગુલાબચદભાઇ ૨૫૧
૨ શ્રી સ્થા જૈન સંઘ હા શાહ પ્રેમચદ દલીચદ ૨૫૧

સોજત

૧ અ. સૌ. ધીસીબેન લાલચંદજી મહેતા (ફતેહનગર સઘને ભેટ) ૩૫૧

હારીજ

૧ શાહ અમુલખ મુળજીભાઇ હા. પ્રકાશચંદ્ર અમુલખભાઇ ૩૦૧
૨ સ્વ. બેન ચંદ્રકાતાના સ્મરણાર્થે હા. શાહ અમુલખ મુળજીભાઇ ૩૦૧

હાટીના માળીયા

૧ શેઠ ગોપાલજી મીઠાભાઇ ૨૫૦
૨ શ્રીમતી આનંદગૌરી ભગવાનદાસના સ્મરણાર્થે હા. તેમના નાનાબેન અ. સૌ. મંજુલાબેન ભગવાનદાસ ગાંધી ૨૫૧

તા. ૨૦–૧૦–૬૦ સુધીના મેમ્બરોની સંખ્યા

૧૧ આદ્ય સુરક્ષીશ્રી
૨૨ સુરક્ષીશ્રી
૭૪ સહાયક મેમ્બરો
૫૮૩ લાઈફ મેમ્બર
૫૮ બીજા કલાસના જુના મેમ્બરો

———
૭૪૮

દરેક દાતાઓનો સમિતિ તરફથી આભાર માનુ છું.

લી. સેવક,
રાજકોટ, તા. ૨૦–૧૦–૬૦ સાકરચંદ ભાઇચંદ શેઠ
દીપોત્સવી મંત્રી,

તા.ક. દિવાળી પછી અમદાવાદવાળા શાહ શામળભાઈ અમરશી તરફથી રૂા. ૨૫૧) મળેલ છે (આગળના રૂા. ૨૫૧ માં ઉમેરવાના છે)
તેઓશ્રી હવે સહાયક મેમ્બરમાં દાખલ થાય છે.

*

નમ્ર વિનંતિ

જે જે મેમ્બરો રૂા. ૨૫૧) ભરીને દાખલ થયા છે તેમને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે, આપ ધનવાન વર્ગના હોવાથી રૂા. ૨૫૦) વધારાના મોકલી આપી આપનું મુબારક નામ રૂા. ૫૦૧)માં દાખલ કરાવશો, જેથી સમિતિને ઘણી રાહત મળશે.

રૂા. ૧૫૧) વાળા જુના મેમ્બરોને વધારાના રૂા. ૧૦૦) મોકલી આપવા અપીલ કરેલ છે તે મુજબ મોકલાવી આપવા ફરી યાદી આપીએ છીએ.

અમુલ્ય તક

હવે સમિતિએ કુલ ૯૦૦) મેમ્બર સુધી દાખલ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે તે મુજબ ૭૪૮ મેમ્બરમાં ફક્ત ૧૫૨ મેમ્બર દાખલ કરવાના રહે છે આપનું નામ જો ન લખાવ્યું હોય તો વહેલી તકે રૂા. ૫૦૧) મોકલી સમિતિના કાર્યમાં સહકાર આપી રૂા. ૮૦૦)ના શાસ્ત્રો ભેટ તરીકે મેળવી શકો છો.

તા. ૩૧-૧૦-૬૦ સુધીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં સુત્રો

શાસ્ત્રોનો નં.	શાસ્ત્રનું નામ		કિંમત
૧	ઉપાસકદશાંગ (ત્રીજી આવૃત્તિ છપાય છે)		
૨	દશવૈકાલિક	૧ લો ભાગ	૧૦-૦-૦
	દશવૈકાલિક	૨ જો ભાગ	૧૧-૦-૦
૩	આચારાંગ	૧ લો ભાગ	૧૨-૦-૦
	આચારાંગ	૨ જો ભાગ	૧૦-૦-૦
	આચારાંગ	૩ જો ભાગ	૧૦-૦-૦
૪	આવશ્યક		૭-૮-૦
૫ થી ૯	નિરયાવલિકા (એકજ ગ્રંથમાં)		૧૧-૦-૦
૧૦	નંદી સૂત્ર		૧૨-૦-૦
૧૧	કલ્પ સૂત્ર	૧ લો ભાગ	૨૫-૦-૦
	કલ્પ સૂત્ર	૨ જો ભાગ	૨૦-૦-૦
૧૨	અન્તકૃત		૮-૮-૦
૧૩	વિપાક		૧૫-૦-૦
૧૪	અનુતરોપપાતિક		૭-૮-૦
૧૫	દશાશ્રુત		૧૧-૦-૦
૧૬	ઔપપાતિક		૧૨-૦-૦
૧૭	ઉતરાધ્યયન સૂત્ર	૧ લો ભાગ	૧૫-૦-૦
	,,	૨ જો ભાગ	૧૫-૦-૦
	,,	૩ જો ભાગ (બાઈંડીંગમાં છે)	
	,,	૪ થો ભાગ (,,)	
૧૮	ભગવતી સૂત્ર	૧ લો ભાગ (છપાય છે)	
	,,	૨ જો ભાગ થોડા વખતમાં છપાશે.	

મંગાવનારના ખર્ચે રેલ્વે પારસલથી માલ મોકલાય છે. વી. પી. નો રીવાજ નથી. બુકસેલર્સને કમીશન ૧૦ ટકા મળે છે.

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितया आचारमणिमञ्जूषाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतम् ।

श्रीदशवैकालिकसूत्रम्

अथ-षष्ठाध्ययनम् ।

पञ्चमाध्ययने निरवद्यभक्तपानाद्युपादानविधिर्दर्शितः, तादृशं भक्तपानादिकं च शुद्धाचारवद्भिरेवोपादीयतेऽतोऽस्मिन् महाचारकथाभिधाने षष्ठाध्ययनेऽष्टादशस्थानाश्रिताचारविधिरभिधीयते, तत्र महाचारकथामवसातुमुत्कण्ठिता राजादयः कदाचित् स्वभागधेयवशान्नगरप्रान्तोद्यानमागतं गणिनमाकर्ण्य तदन्तिकमुपस्थिताः साधुसमुचिताचारं पृच्छन्तीत्याह—

हिन्दी भाषानुवाद ।

अब छठाँ अध्ययन कहते हैं ।

पांचवे अध्ययनमें निरवद्य भक्तपानकी विधि बताई है । निरवद्य भक्तपान शुद्ध आचारवान् मुनि ही ग्रहण करते हैं । इसलिए महाचारकथा नामक छठे अध्ययनमें अष्टादश स्थानोंमें आश्रित आचारकी विधि कहते हैं । महाचारकथाके जिज्ञासु राजा महाराजा या अन्य प्रधान भव्य प्राणी सुनेकि-सौभाग्यसे नगर प्रान्त अथवा उद्यानमें आचार्य महाराज पधारे हैं और यदि वह उनके समीप पहुंच कर साधुओं के आचारके विषयमें पूछें, अथवा कोई मुनि

ગુજરાતી ભાષાનુવાદ.

અધ્યયન છઠ્ઠું.

પાંચમા અધ્યયનમાં નિરવદ્ય ભક્તપાનની વિધિ બતાવી છે. નિરવદ્ય ભક્તપાન શુદ્ધ આચારવાન્ મુનિ જ ગ્રહણ કરે છે તેથી મહાચારકથા નામક છઠ્ઠા અધ્યયનમાં અઢાર સ્થાનોમા આશ્રિત આચારની વિધિ બતાવે છે. મહાચારકથાના જિજ્ઞાસુ રાજા મહારાજા યા અન્ય પ્રધાન ભવ્ય પ્રાણીઓ સાંભળે કે-સુભાગ્યે નગરપ્રાંત અથવા ઉદ્યાનમાં આચાર્ય મહારાજ પધાર્યા છે, અને તેઓ તેમની સમીપે જઈને સાધુઓના આચાર વિષે પૂછે,

[illegible] गोचरीके लिए गये हों और कोई उनसे उनका आचार पूछे तो मुनि उत्तर दें कि—यहांसे पास ही उद्यानमें मेरे धर्माचार्य विराजमान हैं वे ही विस्तारसे समझावेंगे। मुनिका कथन सुनकर राजा [illegible] आचार्य महाराजके समीप जावें और उनसे मुनियोंका आचार पूछें। यही विषय आगे कहा जाता है। 'नाणदंसण' इत्यादि।

[illegible] इत्यादि [illegible]

[illegible] ॥१॥

[illegible] साहणा अदुव खत्तिया।

[illegible] कहं भे आयारगोयरो ॥२॥

छाया—[illegible] च तपसि रतम्।
[illegible] उद्याने समवसृतम् ॥१॥

[illegible] ब्राह्मणा अथवा क्षत्रियाः।
[illegible] कथं भवताम् आचारगोचरम् ॥२॥

टीका—[illegible] इत्यादि—
[illegible] पुष्पफलसमृद्धतरुराजिविराजिते आरामविशेषे [illegible] ज्ञानं च दर्शनं चेति ज्ञानदर्शने ताभ्यां संपन्नं [illegible] मतिश्रुतादिकं, दर्शनं=दर्शनमोहनीयक्ष-

फूलों फलोंसे समृद्ध, तरुओंकी श्रेणीसे शोभित उद्यानमें पधारे हुए स्वपरस्वरूपको जाननेवाले [illegible] तथा

અથવા કોઈ મુનિ ગોચરીને માટે ગયા [illegible] આચાર પૂછે, તો મુનિ ઉત્તર આપે કે—અહીંથી નજીકમાં [illegible] વિરાજમાન છે તેજ વિસ્તારથી સમજાવશે મુનિનું ક[illegible] મહારાજની સમીપે જાય, [illegible] ને મુનિઓનો [illegible] કહેવામાં આવે છે. 'નાણ [illegible]

[illegible] ફૂળ-ફૂલથી સમૃદ્ધ [illegible] થી શો[illegible] સ્વરૂપને જાણવાવાળા, મતિ[illegible] તથા

यादिमादुर्भूतं जीवादिनवतत्त्वस्वरूपश्रद्धानात्मकम् । यद्यपि सम्यग्दर्शनादेव सम्यग्ज्ञानं भवति, तथापि संव्यवहारनयापेक्षया ज्ञानस्यैव माधान्यादादौ प्रयोगः। संयमे=सप्तदशविधे, तपसि=द्वादशभेदे च रतं=तत्परम्, आगमसंपन्नम्=आगमः= आ=सम्यग्ज्ञानादित्रयमोक्षमार्गरूपा मर्यादा गम्यते=ज्ञायते येन सः, आचाराद्यङ्गोपाङ्गलक्षणस्तेन संपन्नं=तद्विषयकज्ञानवन्तं, गणिनं=गणः=साधुसमुदायः, आज्ञाकारित्वेन सोऽस्यास्तीति गणी=आचार्यस्तम्, राजानः=चक्रवर्त्यादयः, राजामात्याश्च=अमा=सह समीपे वा वर्तन्ते ये ते-अमात्याः, राज्ञाममात्या राजामात्याः=राजमन्त्रिणश्च, ब्राह्मणाः=ब्रह्मचर्यं कुशलानुष्ठानं, तदेषामस्तीति ते, ब्राह्मणत्वजातिमन्तो वा, 'अदुव'-शब्दो देशीयस्तस्य 'अथवे' त्यर्थः । क्षत्रियाः= क्षतात्=उपघातात् त्रायन्ते इति ते, पीड्यमानप्राणिसंरक्षका इत्यर्थः । निभृतात्मानः=निश्चलान्तः करणा दत्तावधाना इत्यर्थः । अथवा विनीताः कृताञ्जलिपुटा इत्यर्थः, तादृशाः सन्तः भे=भवताम् आचारगोचरम् कथं=किंविधम् इति-पृच्छन्ति प्रश्नं कुर्वन्ति । तत्राचारः ज्ञानादिपञ्चविधः, गोचरः=भिक्षाचर्यादिलक्षणः,

---

दर्शनमोहनीयके क्षय क्षयोपशम अथवा उपशमसे उत्पन्न होनेवाले नव तत्त्वोंकी श्रद्धारूप दर्शनसे सम्पन्न, सत्तरह प्रकारके संयम, और बारह प्रकारके तपमें तत्पर, रत्नत्रयकी मर्यादाका बोध करानेवाले आचाराङ्ग आदि अङ्ग तथा उपाङ्गोंके ज्ञाता, छत्तीस गुणधारी आचार्य महाराज के पास चक्रवर्ती आदि राजा, राजमन्त्री ब्राह्मण अर्थात् ब्रह्मचर्य आदि शुभ क्रियाओंका अनुष्ठान करनेवाले या वर्णकी अपेक्षा ब्राह्मण, तथा क्षत्रिय अर्थात् दीन दुर्बलोंकी रक्षा करनेवाले, सावधानीसे विनय युक्त होकर पूछे कि-हे भदन्त ! आपका आचार अर्थात् ज्ञानाचार आदि, तथा गोचर अर्थात भिक्षाचर्य आदि, अथवा साधुका आचरणीय (कर्तव्य) यानी साधुका धर्म क्या है ?

અથવા ઉપશમથી ઉત્પન્ન થનારા નવ તત્ત્વોની શ્રદ્ધારૂપ દર્શનથી સંપન્ન, સત્તર પ્રકારના સંયમ અને બાર પ્રકારના તપમાં તત્પર, રત્નત્રયની મર્યાદાનો બોધ કરાવનાર, આચારાંગ આદિ અંગ તથા ઉપાંગોના જ્ઞાતા, છત્રીસ ગુણ ધારી આચાર્ય મહારાજની પાસે ચક્રવર્તી રાજા, રાજમંત્રી, બ્રાહ્મણ અર્થાત્ બ્રહ્મચર્ય આદિ શુભ ક્રિયાઓનું અનુષ્ઠાન કરનાર યા વર્ણની અપેક્ષાએ બ્રાહ્મણ, તથા ક્ષત્રિય અર્થાત્ દીન-દુર્બળની રક્ષા કરનારા, સાવધાનીથી વિનયયુક્ત થઈને પૂછે કે-હે ભદન્ત ! આપનો આચાર અર્થાત્ જ્ઞાનાચાર આદિ તથા ગોચર અર્થાત્ ભિક્ષાચર્યા આદિ અથવા સાધુનું આચરણીય (કર્તવ્ય) યા તો સાધુનો ધર્મ શો છે ?

यद्वा-भिक्षाचर्यागतेन स्वाचारं पृष्टेन केनचित् साधुना 'अदूर एवो-द्याने गुरवो मे विराजन्ते त एव सविस्तरं कथयिष्यन्ती' तिप्रतिलब्धोत्तरा राजादयस्तत्रागत्य तमाचार्यमाचारं पृच्छन्तीत्याह—

मूलम्—नाणदंसणसंपन्नं, संजमे य तवे रयं ।
गणिमागमसंपन्नं, उज्जाणंमि समोसढं ॥१॥
रायाणो रायमच्चा य, माहणा अदुव खत्तिया ।
पुच्छंति निहुअप्पाणो, कहं भे आयारगोयरो ॥२॥

छाया—ज्ञानदर्शनसंपन्नं, संयमे च तपसि रतम् ।
गणिनमागमसंपन्नम्, उद्याने समवसृतम् ॥१॥
राजानो राजामात्याश्च, ब्राह्मणा अथवा क्षत्रियाः ।
पृच्छन्ति निभृतात्मानः, कथं भवताम् आचारगोचरम् ॥२॥

टीका—'नाणदंसण' इत्यादि—

उद्याने=नगरान्तिकवर्तिनि पुष्पफलसमृद्धतरुराजिविराजिते आरामविशेषे समवसृतं=समागतं ज्ञानदर्शनसंपन्नं=ज्ञानं च दर्शनं चेति ज्ञानदर्शने ताभ्यां संपन्नं युक्तं, तत्र ज्ञानं=स्वपरस्वरूपपरिच्छेदकं मतिश्रुतादिकं, दर्शनं=दर्शनमोहनीयक्ष-

---

गोचरी के लिए गये हों और कोई उनसे उनका आचार पूछे तो मुनि उत्तर दें कि-यहाँसे पास ही उद्यानमें मेरे धर्माचार्य विराजमान हैं वेही विस्तारसे समझावेंगे। मुनिका कथन सुनकर राजा आदि आचार्य महाराजके समीप जावें और उनसे मुनियोंका आचार पूछें। यही विषय आगे कहा जाता है। 'नाणदंसण' इत्यादि।

फूलों फलोंसे समृद्ध, तरुओंकी श्रेणीसे शोभित उद्यानमें पधारे हुए स्वपरस्वरूपको जाननेवाले मतिश्रुत आदि ज्ञान तथा

અથવા કોઈ મુનિ ગોચરીને માટે ગયો હોય અને કોઈ એને એનો આચાર પૂછે, તો મુનિ ઉત્તર આપે કે-અહીંથી નજીકમાં જ ઉદ્યાનમા મારા ધર્માચાર્ય વિરાજમાન છે તેજ વિસ્તારથી સમજાવશે મુનિનુ કથન સાંભળીને રાજા આદિ આચાર્ય મહારાજની સમીપે જાય, અને તેમને મુનિઓનો આચાર પૂછે એ વિષય આગળ કહેવામાં આવે છે. 'नाणदंसण' ઇત્યાદિ

ફૂળ-ફૂલથી સમૃદ્ધ, તરૂઓની શ્રેણીથી શોભિત ઉદ્યાનમાં પધારેલા, સ્વપર સ્વરૂપને જાણવાવાળા, મતિ શ્રુત આદિ જ્ઞાન તથા દર્શનમોહનીયના ક્ષય-ક્ષયોપશમ

यादिप्रादुर्भूतं जीवादिनवतत्त्वस्वरूपश्रद्धानात्मकम् । यद्यपि सम्यग्दर्शनादेव सम्यग्ज्ञानं भवति, तथापि संव्यवहारनयापेक्षया ज्ञानस्यैव प्राधान्यादादौ प्रयोगः। संयमे=सप्तदशविधे, तपसि=द्वादशभेदे च रतं=तत्परम्, आगमसंपन्नम्=आगमः= आ=सम्यग्ज्ञानादित्रयमोक्षमार्गरूपा मर्यादा गम्यते=ज्ञायते येन सः, आचारा-द्यङ्गोपाङ्गलक्षणस्तेन संपन्नं=तद्विषयकज्ञानवन्तं, गणिनं=गणः=साधुसमुदायः, आज्ञा-कारित्वेन सोऽस्यास्तीति गणी=आचार्यस्तम्, राजानः=चक्रवर्त्यादयः, राजा-मात्याश्च=अमा=सह समीपे वा वर्तन्ते ये ते-अमात्याः, राज्ञाममात्या राजा-मात्याः=राजमन्त्रिणश्च, ब्राह्मणाः=ब्रह्मचर्यं कुशलानुष्ठानं, तदेषामस्तीति ते, ब्राह्मणत्वजातिमन्तो वा, 'अदुव'-शब्दो देशीयस्तस्य 'अथवे' त्यर्थः । क्षत्रियाः= क्षतात्=उपघातात् त्रायन्ते इति ते, पीड्यमानप्राणिसंरक्षका इत्यर्थः । निभृता-त्मानः=निश्चलान्तः करणा दत्तावधाना इत्यर्थः । अथवा विनीताः कृताञ्जलि-पुटा इत्यर्थः, तादृशाः सन्तः भे=भवताम् आचारगोचरम् कथं=किंविधम् इति- पृच्छन्ति प्रश्नं कुर्वन्ति । तत्राचारः ज्ञानादिपञ्चविधः, गोचरः=भिक्षाचर्यादिलक्षणः,

---

दर्शनमोहनीयके क्षय क्षयोपशम अथवा उपशमसे उत्पन्न होनेवाले नव तत्त्वोंकी श्रद्धारूप दर्शनसे सम्पन्न, सत्तरह प्रकारके संयम, और बारह प्रकारके तपमें तत्पर, रत्नत्रयकी मर्यादाका बोध करानेवाले आचाराङ्ग आदि अङ्ग तथा उपाङ्गोंके ज्ञाता, छत्तीस गुणधारी आचार्य महाराज के पास चक्रवर्ती आदि राजा, राजमन्त्री ब्राह्मण अर्थात् ब्रह्मचर्य आदि शुभ क्रियाओंका अनुष्ठान करनेवाले या वर्णकी अपेक्षा ब्राह्मण, तथा क्षत्रिय अर्थात् दीन दुर्बलोंकी रक्षा करनेवाले, सावधानीसे विनय युक्त होकर पूछे कि-हे भदन्त ! आपका आचार अर्थात् ज्ञानाचार आदि, तथा गोचर अर्थात् भिक्षाचर्य आदि, अथवा साधुका आचरणीय (कर्तव्य) यानी साधुका धर्म क्या है ?

અથવા ઉપશમથી ઉત્પન્ન થનારા નવ તત્ત્વોની શ્રદ્ધારૂપ દર્શનથી સંપન્ન, સત્તર પ્રકારના સંયમ અને બાર પ્રકારના તપમાં તત્પર, રત્નત્રયની મર્યાદાનો બોધ કરાવનાર, આચારાંગ આદિ અંગ તથા ઉપાંગોના જ્ઞાતા, છત્રીસ ગુણ ધારી આચાર્ય મહારાજની પાસે ચક્રવર્તી રાજા, રાજમંત્રી, બ્રાહ્મણ અર્થાત્ બ્રહ્મચર્ય આદિ શુભ ક્રિયાઓનું અનુષ્ઠાન કરનાર યા વર્ણની અપેક્ષાએ બ્રાહ્મણ; તથા ક્ષત્રિય અર્થાત્ દીન-દુર્બળની રક્ષા કરનારા, સાવધાનીથી વિનયયુક્ત થઈને પૂછે કે-હે ભદન્ત ! આપનો આચાર અર્થાત્ જ્ઞાનાચાર આદિ તથા ગોચર અર્થાત્ ભિક્ષાચર્યા આદિ અથવા સાધુનું આચરણીય (કર્તવ્ય) યા તો સાધુનો ધર્મ શો છે ?

तयोः समाहार इति विग्रहः। यद्वा 'आचारगोचरः' इति छाया–आचारस्य साधुसमाचारस्य गोचरः=विषयः, आचारगोचरः साधुकर्तव्यो धर्मः व्रतषट्कादिरित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥

एवं पृष्ट आचार्यः किं कुर्यादित्याह—

मूलम्–तेसिं सो निहुओ दंतो, सव्वभूयसुहावओ।
सिक्खाए सुसमाउत्तो, आयक्खइ वियक्खणो ॥३॥

छाया—तेभ्यः स निभृतो दान्तः सर्वभूतसुखावहः।
शिक्षया सुसमायुक्तः आचष्टे विचक्षणः ॥ ३ ॥

टीका—'तेसिं' इत्यादि—

निभृतः=निश्चलः सावधान इत्यर्थः, दान्तः=वशीकृतेन्द्रियः सर्वभूतसुखावहः=सकलजीवोपकारपरायणः शिक्षया=ग्रहणासेवनारूपया, तत्र ग्रहणा शिक्षा–यथाक्रमं सूत्रार्थतदुभयबोधनरूपा, आसेवना च सूत्रोक्तक्रियाकलाप-

गाथामें ज्ञानदर्शनसंपन्न विशेषण आया है। यहां यह समझना चाहिए कि यद्यपि सम्यग्दर्शनसे ही सम्यग्ज्ञान उत्पन्न होता है तो भी व्यवहारनयकी अपेक्षासे ज्ञान प्रधान है इसलिए आदिसे ज्ञानका ग्रहण किया है ॥ १ ॥ ॥ २ ॥

ऐसा पूछनेपर उत्तर देनेकी विधि कहते हैं—'तेसिं' इत्यादि।

आत्मा में सावधान, जितेन्द्रिय, समस्त प्राणियोंका कल्याण करनेवाले, ग्रहण और आसेवनरूप शिक्षासे सुसंपन्न और धर्मोपदेश देनेमें चतुर, आचार्य महाराज उन राजा आदिको धर्म की प्ररूपणा करें। क्रमसे सूत्र और अर्थकी शिक्षा ग्रहणशिक्षा कहलाती है और पंच महाव्रत आदि सूत्रोक्त क्रियाओमें प्रवृत्ति करना आसेवनशिक्षा है।

ગાથામા જ્ઞાનદર્શનસંપન્ન વિશેષણ આવ્યુ છે અહીં એમ સમજવુ કે જો કે સમ્યગ્ દર્શનથી જ સમ્યગ્ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, તો પણ વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ જ્ઞાન પ્રધાન છે, તેથી 'આદિ'થી જ્ઞાનનું ગ્રહણ કર્યું છે. (૧–૨)

એ પૂછતાં ઉત્તર આપવાની વિધિ કહે છે—तेसिं० ઇત્યાદિ.

આત્મામા સાવધાન, જિતેન્દ્રિય, સમસ્ત પ્રાણીઓનું કલ્યાણ કરવાવાળા, ગ્રહણ અને આસેવન રૂપ શિક્ષાથી સુસંપન્ન અને ધર્મોપદેશ આપવામા ચતુર, આચાર્ય મહારાજ એ રાજા આદિને ધર્મની પ્રરૂપણા કરી સંભળાવે ક્રમે કરીને સૂત્ર અને અર્થની શિક્ષા ગ્રહણશિક્ષા કહેવાય છે, અને પંચ મહાવ્રત આદિ સૂત્રોક્ત ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એ આસેવન શિક્ષા છે.

पालनं, सुसमायुक्तः=सुसपन्नः न्यूनाधिकभावराहित्येनोभयशिक्षादक्ष इत्यर्थः। विचक्षणः= धर्मोपदेशनिपुणः स गणी तेभ्यः=राजादिभ्य आचष्टे=कथयति।

'निहुओ' इति पदेनासंभ्रान्तता, 'दंतो' इत्यनेन शब्दादिविषयोपरतिः, 'सव्वभूयसुहावहो' इत्यनेन सर्वभूताभयकारिता, 'सिक्खाए सुसमाउत्तो' इति पदेन जिज्ञासुकर्तृकाचारगोचरविषयकयावत्प्रश्नसमाधानशक्तिमत्ता, 'वियक्खणो' इत्यनेन च द्रव्यक्षेत्रकालभावाभिज्ञता, उत्सर्गापवादविवेकवत्ता च समावेदिता ॥३॥

मूलम्—हंदि[1] ! धम्मत्थकामाणं[2], निग्गंथाणं[3] सुणेह[4] मे[8] ।

आयारगोयरं[7] भीमं[6], सयलं[6] दुरहिट्ठियं[5] ॥४॥

छाया—हन्दि ! धर्मार्थकामानां, निर्ग्रन्थानां शृणुत मे ।
आचारगोचरं भीमं, सकलं दुरधिष्ठितम् ॥ ४ ॥

टीका—'हंदि' इत्यादि—

'हन्दि' इत्यव्ययं कोमलामन्त्रणे, तेन भो देवानुप्रियाः। धर्मार्थकामानां=धर्मः श्रुतचारित्रलक्षणः स एवार्थः प्रयोजनं धर्मार्थः, तं कामयन्ते= वाञ्छन्तीति धर्मार्थकामाः=श्रुतचारित्रधर्माभिलाषिणस्तेषां, निर्ग्रन्थानां=साधूनां भीमं=भयङ्करं कर्मशत्रून् प्रतीतिभावः, दुरधिष्ठितं=दुर्धार्यं कातरैर्दुराराध्यमित्यर्थः,

---

'निहुओ' पदसे संभ्रमका अभाव, 'दंतो' पदसे शब्द आदि विषयोंका त्याग, 'सव्वभूयसुहावहो' पदसे समस्त जीवोंको अभयदान 'सिक्खाए सुसमाउत्तो' पदसे आचारके विषयमें जिज्ञासु द्वारा किये जानेवाले सब प्रश्नोंका उत्तर देनेकी शक्ति, 'वियक्खणो' पदसे द्रव्य क्षेत्र काल भावका ज्ञान और उत्सर्ग अपवाद मार्गका विवेक प्रगट किया है ॥ ३ ॥

आचार्य उत्तर देते हैं—'हंदि' इत्यादि।

हे देवानुप्रिय ! श्रुत चारित्ररूप धर्मकी वाञ्छा करनेवाले

'निहुओ' શબ્દથી સંભ્રમનો અભાવ, दंतो શબ્દથી શબ્દાદિ વિષયનો ત્યાગ, सव्वभूयसुहावहो પદથી સમસ્ત જીવોને અભયદાન, सिक्खाए सुसमाउत्तो પદથી આચારના વિષયમાં જિજ્ઞાસુ દ્વારા પૂછાતા સર્વ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપવાની શક્તિ, वियक्खणो પદથી દ્રવ્યક્ષેત્ર કાળભાવનુંજ્ઞાન અને ઉત્સર્ગ અપવાદ માર્ગનો વિવેક પ્રકટ કર્યો છે (૩)

આચાર્ય ઉત્તર આપે છે—'हंदि' ઇત્યાદિ.

હે દેવાનુપ્રિય ! શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મની વાંચ્છના કરનાર નિર્ગ્રન્થના કર્મશત્રુ-

सकलं=निरवशेषम् आचारगोवरं=ज्ञानक्रियालक्षणं मे=मम सकाशात् शृणुत= आकर्णयत, (हंदि) इति पदेन कोमलसंबोधनमुक्तं, तदन्तरेण श्रोतारो दत्तावधाना न भवन्ति । 'धम्मत्थकामाणं, निग्गंथाणं' इति पदद्वयेन मोक्षाकाङ्क्षित्वेऽपिवाह्याभ्यन्तरपरिग्रहरहितानामेव आचारगोचरं परमश्रेयस्करं सकलजनसेवनीयं चेति सूच्यते ।

अथ च द्वितीयगाथायां भवच्छब्दोपादानपुरस्सरं प्रश्नसद्भावेऽत्रास्सच्छब्दमनुपादाय 'धम्मत्थकामाणं निग्गन्थाणं' इतिपदद्वयं पुरस्कुर्वतामाचार्याणां स्वाभिमानाभावश्च बोध्यते ।

'आयारगोयरं' इति पदेन प्रश्नानुरूपवाक्यप्रयोगेण स्वागमपरिभाषया च जिज्ञासूनां श्रवणानुरागो विवर्धते इति ध्वनितम् । 'भीमं' इति पदेना-

---

निर्ग्रन्थ का कर्मशत्रुओंके लिए भयंकर अर्थात् कर्मनाशक और कायर जिसकी आराधना नहीं कर सकते, ऐसे संपूर्ण आचार गोचर (ज्ञानचारित्र) को मुझसे सुनो।

'हंदि' यह कोमल आमंत्रण है इससे यह प्रकट किया है कि मधुर संबोधन के विना श्रोता उपदेश में मन नहीं लगाते। 'धम्मत्थकामाणं निग्गंथाणं' इन दो पदोंसे यह व्यक्त किया है कि मोक्षका इच्छुक होनेपर भी उन्हींका आचार गोचर परम कल्याणकारी और आराधनीय होता है, जो बाह्याभ्यन्तर परिग्रहसे मुक्त होते हैं।

दूसरी गाथामें भवत् (आप) शब्दका प्रयोग करके प्रश्न किया था, किंतु उत्तरमें आचार्यने 'हमारा' ऐसे न कहकर 'निर्ग्रन्थ साधुओंका' ऐसा कहा है, इससे स्वअभिमानका अभाव प्रगट होता है।

ઓને માટે ભયંકર અર્થાત્ કર્મનાશક, અને કાયર જેની આરાધના કરી શકતા નથી, એવા સંપૂર્ણ આચારગોચર (જ્ઞાનચારિત્ર) ને મારી પાસેથી સાંભળો.

'हंदि' એ કોમળ આમંત્રણ છે, એથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે મધુર સંબોધન વિના શ્રોતા ઉપદેશમાં મન લગાડતા નથી. धम्मत्थकामाणं निग्गंथाणं એ બે પદોથી એમ વ્યકત કર્યું છે કે મોક્ષના ઇચ્છુક હોય છતા પણ તેમના આચારગોચર પરમ કલ્યાણકારી અને આરાધનીય હોય છે, જે બાહ્યાભ્યંતર પરિગ્રહથી મુકત હોય છે.

બીજી ગાથામાં भवत् (આપ) શબ્દનો પ્રયોગ કરીને પ્રશ્ન કર્યો હતો, કિંતુ ઉત્તરમાં આચાર્યે 'અમારા એમ ન કહેતા નિર્ગ્રન્થ સાધુઓના' એમ કહ્યું છે, એથી સ્વાભિમાનનો અભાવ પ્રકટ થાય છે.

आयारगोयरं પદથી એમ ધ્વનિત થાય છે કે પ્રશ્નને અનુકૂળ

चारगोचरवतां साधुसिंहानां सविधे कर्ममृगा न स्थातुं प्रभवन्तीति द्योतितम्। 'सयलं' इत्यनेन संपूर्णकथनमन्तरेण तत्त्वनिर्णयो न सम्यग् भवतीत्यावेदितम्। 'दुरहिट्ठियं' इति पदेन गुरुकर्मणामयोग्यानां च दुःसेव्यमेतत्, न तु लघुकर्मणाम्, इति व्यक्तीकृतम् ॥ ४ ॥

आचारगोचरस्य गौरवं प्रदर्शयति—

मूलम्—नन्नत्थ एरिसं वुत्त, जे लोए परमदुच्चरं ।
विउलट्ठाणभाइस्स, न भूयं न भविस्सइ ॥५॥

छाया—नान्यत्र ईदृशम् उक्तं, यत् लोके परमदुश्चरं ।
विपुलस्थानभाजिनः, न भूतं न भविष्यति ॥ ५ ॥

टीका—'नन्नत्थ' इत्यादि—

विपुलस्थानभाजिनः=विपुलो महाफलमोक्षहेतुत्वात्संयमस्तस्य स्थानं

'आयारगोयरं' पदसे यह ध्वनित होता है कि प्रश्नके अनुकूल वाक्य प्रयोगसे और आगमकी परिभाषासे श्रोताओंका सुनने में अनुराग बढता है। 'भीमं' पदसे यह सूचित किया है कि आचार गोचरवाले साधु सिंहोंके सामने कर्मरूपी हिरन नहीं ठहर सकते। 'सयलं' पदसे पूरा कथन किये बिना तत्त्वका निर्णय नहीं हो सकता, यह प्रगट किया है, तथा 'दुरहिट्ठियं' पदसे यह सूचित किया गया है कि आचारका पालन करना गुरुकर्मी (भारी कर्मवाले) जीवोंको कठिन है और लघुकर्मी जीवोंको सुलभ है ॥४॥

अब आचार गोचरका गौरव (महत्त्व) बताते हैं—

'नन्नत्थ' इत्यादि।

अखण्ड चारित्र पालनेवाले अथवा अनन्त सुखका स्थान

અને આગમની પરિભાષાથી શ્રોતાઓનો અનુરાગ સાભળવામા વધે છે भीमं શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે આચારગોચરવાળા સાધુ સિંહોની સામે કર્મરૂપી હરણ ઊભાં રહી શકતા નથી सयलं શબ્દથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે પૂરૂં કથન કર્યા વિના તત્ત્વનો નિર્ણય થઇ શકતો નથી. दुरहिट्ठियं શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે આચારનુ પાલન કરવું ગુરૂકર્મી (ભારેકર્મી) જીવોને માટે કઠિન છે, અને લઘુકર્મી જીવોને માટે સુલભ છે (૪)

હવે આચારગોચરનું ગૌરવ (મહત્ત્વ) બતાવે છે—'नन्नत्थ' ઇત્યાદિ

અખંડ ચારિત્ર પાળનારા અથવા અનંત સુખનું સ્થાન હોવાથી વિપુલ સ્થાન

भजते इत्येवं शीलः विपुलस्थानभाजी तस्य=अखण्डचारित्रवत इत्यर्थः। यद्वा-अनन्तसुखास्पदत्वाद् विपुलस्थानं मोक्षः तं भजते इत्येवं शीलस्तस्य विपुलस्थानभाजिनः=मोक्षाभिलाषिणः साधोः ईदृशम्=एवंविधमाचारगोचरम् अन्यत्र जिनशासनादन्यस्मिन् शासने नोक्तं=न प्रतिपादितं यत्=यस्मात्कारणात् लोके=जगति परमदुश्चरं=अतिदुष्करम् अस्ति अतो जिनशासनादन्यत्र न भूतं नापि भविष्यति, अन्यत्र रागद्वेषसम्वलितत्वादीदृशमाचारगोचरम्, अतीतानन्तकाले कदापि न प्रादुर्भूतं, तथैवानागतकाले कदापि न प्रकटीभविष्यति, भूतभविष्यतोरुपादानेन तन्मध्यवर्तिनि वर्तमानकालेऽपि न विद्यतेऽन्यत्रेति भावः। जिनशासने तु रागद्वेषरहितत्वात्तत्प्रतिपादितमाचारगोचरमनुपममिति भावः ॥ ५ ॥

मूलम्-सखुड्डगवियत्ताणं, वाहियाणं च जे गुणा ।
अखंडफुडिया कायव्वा तं सुणेह जहा तहा ॥६॥

छाया-सक्षुल्लकव्यक्तानां, व्याधितानां च ये गुणाः ।
अखण्डास्फुटिताः कर्तव्याः, तत् श्रृणुत यथा तथा ॥ ६ ॥

टीका-'सखुड्डग' इत्यादि-

सक्षुल्लकव्यक्तानां=वालकसहितवृद्धानां वालानां वृद्धानां चेत्यर्थः, क्षुल्लका द्रव्यभावभेदाद् द्विविधाः, तत्र द्रव्यक्षुल्लका अल्पवयस्काः, भावक्षुल्लकाः=अन-

होनेसे विपुल स्थान जो मोक्ष उसके अभिलाषी मुनियोंका ऐसा आचार जिन शासनके सिवाय अन्यत्र नहीं कहा गया है। इसलिए यह आचार संसार में अत्यन्त दुष्कर है। अतः यह आचारगोचर रागद्वेषरहित जिन शासनके सिवाय अन्यत्र न कभी प्रगट हुआ है, न कभी होगा और न वर्तमान कालमें है ॥ ५ ॥

'सखुड्डग' इत्यादि—

क्षुल्लक (वालक) दो प्रकारके है-(१) द्रव्यक्षुल्लक, और (२) भाव-

જે મોક્ષ તેના અભિલાષી મુનિઓનો એવો આચાર જિનશાસન સિવાય અન્યત્ર કહેવામાં આવ્યો નથી. તેથી એ આચાર સંસારમાં અત્યંત દુષ્કર છે. એટલે આ આચારગોચર રાગદ્વેષ રહિત જિનશાસન સિવાય અન્યત્ર ક્યાંય પ્રકટ થયો નથી, કદિ પ્રકટ થશે નહિ અને વર્તમાન કાળમાં પ્રકટ નથી. (૫)

સખુડ્ડગ. ઇત્યાદિ

ક્ષુલ્લક (બાળક) બે પ્રકારના છે. (૧) દ્રવ્યક્ષુલ્લક અને (૨) ભાવક્ષુલ્લક.

धीतागमाः, व्यक्ताः=वृद्धास्तेऽपि द्विविधाः, तत्र द्रव्यवृद्धाः=वयोवृद्धाः, भाववृद्धाः=अखिलागमतत्त्वविज्ञाः; व्याधितानां=श्वासकासादिरोगग्रस्तानां चकाराद्-व्याधितानां च साधूनां ये गुणा वक्ष्यमाणलक्षणा यथा=येन प्रकारेण अखण्डाऽस्फुटिताः=अखण्डाश्च तेऽस्फुटिता इति विग्रहः । तत्राखण्डाः देशविराधना रहिताः, अस्फुटिताः=सर्वविराधनाविरहिताः कर्तव्याः=आराधनीयाः, तथा=तेन प्रकारेण 'तत्' इत्यव्ययम्, अत्र प्रक्रान्तपरामृष्टान् गुणानित्यर्थः। शृणुत=आकर्णयत, बालवृद्धादिभिः सर्वावस्थासु गुणानामखण्डत्वं समाराधनीयमिति भावः ॥ ६ ॥

मूलम्—दस[3] अट्ठ[4] य[5] ठाणाइं[6], जाइं[2] बालोवरज्झइ[1] [7] ।

तत्थ[8] अन्नयरे[9] ठाणे[10], निग्गंथत्ताउ[11] भस्सइ[12] ॥७॥

क्षुल्लक । अल्पवय (उम्र) वालोंको द्रव्यक्षुल्लक और शास्त्रोंका अध्ययन न करनेवालोंको भावक्षुल्लक कहते हैं ।

वृद्ध भी दो प्रकारके हैं– (१) द्रव्यवृद्ध और (२) भाववृद्ध । वयोवृद्धोंको द्रव्यवृद्ध तथा समस्त शास्त्रों में निष्णातोंको भाववृद्ध कहते हैं ।

ऐसे बालक और वृद्ध साधुओंके तथा श्वास खांसी आदि रोगोंसे ग्रसित साधुओ तथा नीरोग साधुओंके अर्थात् सबके जो देशविराधना रहित तथा सर्वविराधना रहित गुण होते हैं– आराधनीय हैं उन्हें–सुनो, तात्पर्य यह है कि– बालक और वृद्ध साधुओंको सब अवस्थाओं में अखण्ड गुणोंका ही पालन करना चाहिए ॥ ६ ॥

અલ્પવયવાળાને દ્રવ્યક્ષુલ્લક અને શાસ્ત્રોનુંઅધ્યયન ન કરનારાઓને ભાવક્ષુલ્લક કહે છે.

વૃદ્ધ પણ બે પ્રકારના છે (૧) દ્રવ્યવૃદ્ધ અને (૨) ભાવવૃદ્ધ. વયોવૃદ્ધને દ્રવ્યવૃદ્ધ અને સમસ્ત શાસ્ત્રોમા નિષ્ણાત હોય તેમને ભાવવૃદ્ધ કહે છે

એવા બાળક અને વૃદ્ધ સાધુઓના તથા શ્વાસ ખાસી આદિ રોગોથી ગ્રસિત સાધુઓના તથા નીરોગી સાધુઓના અર્થાત્ સર્વના, જે દેશવિરાધના રહિત તથા સર્વવિરાધના રહિત ગુણો હોય છે તે આરાધનીય છે, તે સાભળો તાત્પર્ય એ છે કે-બાળક અને વૃદ્ધ સાધુઓએ સર્વ અવસ્થામા અખંડ અને અસ્ફુટ ગુણોનું જ પાલન કરવુ જોઇએ. (૬)

छाया—दश अष्टौ च स्थानानि यानि वालोऽपराध्यति ।
तत्रान्यतरस्मिन् स्थाने निर्ग्रन्थत्वाद् भ्रश्यति ॥ ७ ॥

टीका—'दस' इत्यादि—

वालः=विवेकविकलः यानि दश अष्टौच=अष्टादश स्थानानि=वक्ष्यमाणानि आश्रित्य अपराध्यति=आगमोक्तविधिनाऽननुतिष्ठन् संयमं विराधयति, तत्र=तेष्वष्टादशसु स्थानेषु मध्ये, अन्यतरस्मिन् स्थाने=एकस्मिन्नपि स्थाने प्रमादी साधुः निर्ग्रन्थत्वात्=चारित्रधर्मात् भ्रश्यति=भ्रष्टो भवति, द्रव्यलिङ्गवत्त्वेऽपि निश्चयनयेनासाधुत्वमापद्यते इत्यर्थः ॥ ७ ॥

समत्यष्टादशस्थानानि निर्दिशति—

मूलम्—वयछक्कं[1] कायछक्कं[2] अकप्पो[3] गिहिभायणं[4] ।
पलियंकनिसज्जा[5] य[6] सिणाणं[7] सोहवज्जणं[8] ॥८॥

छाया—व्रतषट्कं कायषट्कं अकल्पो गृहिभाजनम् ।
पर्यङ्कनिषद्या च स्नानं शोभा वर्जनम् ॥ ८ ॥

टीका—'वयछक्कं' इत्यादि—

व्रतषट्कं=प्राणातिपातादिरात्रिभोजनान्तविरमणलक्षणम् ६, कायषट्कं=पृथिव्यादिकायषट्कस्वरूपम् ६, अकल्पः=साधूनामकल्पनीयम् (१), गृहिभा-

---

'दस अट्ठय इत्यादि— जो वाल (अज्ञानी) आगे कहे हुए अष्टादश स्थानों में दोष लगाकर संयमकी विराधना करता है, अष्टादश स्थानों में से किसी एक स्थानमें भी प्रमादका सेवन करता है, वह निर्ग्रन्थधर्मसे भ्रष्ट हो जाता है। अर्थात् द्रव्यसे साधुका वेप रखनेपर भी निश्चयनयसे असाधुता आजाती है ॥ ७ ॥

'वयछक्कं' इत्यादि। प्राणातिपात विरमणसे लेकर रात्रि-भोजनविरमण तक छह व्रत (६) तथा पृथिवी आदि छह काय (६)

दस अट्ठय-ઇત્યાદિ જે બાળ (અજ્ઞાની) આગળ કહેલા અઢાર સ્થાનોમા દોષ લગાડીને સંયમની વિરાધના કરે છે, અઢારમાંથી કોઈ એક સ્થાનમા પણ પ્રમાદનું સેવન કરે છે, તે નિર્ગ્રન્થ ધર્મથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે અર્થાત્ દ્રવ્યથી સાધુનો વેશ રાખવા છતાં પણ નિશ્ચય નયથી અસાધુતા આવી જાય છે (૭)

वयछक्कं. ઇત્યાદિ. પ્રાણાતિપાત વિરમણથી લઈને રાત્રિ ભોજન વિરમણ સુધીનાં છ વ્રતો (૬), તથા પૃથિવી આદિ છ કાય (૬), સાધુઓને માટે અકલ્પનીય

जनम्=गृहस्थानां कांस्यादिमयभाजनम् (१), पर्यङ्कः=खट्वादिः (१), निषद्या=गृहस्थानामासनम् आसन्द्यादिकम् (१), स्नानं=देशतः सर्वतो वा (१), शोभा=वस्त्राभरणादिना शरीरमण्डनं च (१), वर्जनम् इत्यस्याकल्पादौ सर्वत्रान्वयः। एतानि अष्टादशस्थानानि तीर्थकरोक्तविधिनिषेधयोरनाचरणाऽऽचरणाभ्यां दूपितानि भवन्ति, यथाऽऽदेशमनुपालनेन तु एतानि समाराधितानि भवन्ति, यथा-व्रतषट्क, कायषट्कं च यथाविध्यनुपालनेन संयमस्थानानि, अकल्पादीन्यपि निषेधवाक्यानुपालनाय, तद्वर्जने संयमस्थानान्येव भवन्ति ॥ ८ ॥

मूलम्–तत्थिमं पढमं ठाणं महावीरेण देसियं ।
अहिंसा निउणा दिट्ठा सव्वभूएसु संजमो ॥९॥

साधुओंके लिए अकल्पनीय (१), गृहस्थोंके कांसी आदिके बर्तन (१) खाट पर्यङ्क आदि (१) गृहस्थोंके आसन्दी (कुर्सी) आदि आसन (१) विभूषा आदिके लिए एक देश स्नान अर्थात् विनाकारण आंखके भ्रू मात्र धोना या सर्व देशसे स्नान करना (१) वस्त्र अलंकारोंसे शरीरको शोभित करना (१) ये अष्टादश स्थान हैं।

इनमें से तीर्थंकर भगवान् ने जिनका पालन करने का उपदेश दिया है उनका पालन न करने से तथा जिनका निषेध किया है उनका आचारण करने से दोष लगता है। सर्वज्ञ के वचनों के अनुसार पालन करने से इनकी आराधना होती है। जैसे छह व्रतों और छह कायों का विधि के अनुसार पालन करने से वे संयम के स्थान हो जाते हैं और अकल्प आदि का निषेधरूपसे पालन करने से अर्थात् उनका सेवन न करने से वे भी संयम के स्थान हो जाते हैं ॥८॥

(૧), ગૃહસ્થોના કાંસા આદિના વાસણ (૧), ખાટ પલંગ આદિ (૧), ગૃહસ્થોનાં ખુરસી આદિ આસન (૧) વિભૂષા આદિને માટે એક દેશ સ્નાન અર્થાત્ વિના કારણ આંખની ભ્રૂ માત્રનું ધોવું અથવા સર્વ દેશે કરીને સ્નાન કરવું (૧) વસ્ત્રાલંકારોથી શરીરને શોભિત કરવું (૧) એ અઢાર સ્થાનો છે એમાંથી તીર્થંકર ભગવાને જેનું પાલન કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો છે તેનું પાલન ન કરવાથી તથા જેનો નિષેધ કર્યો છે તેનું આચરણ કરવાથી દોષ લાગે છે સર્વજ્ઞનાં વચનો અનુસાર પાલન કરવાથી એને આરાધના થાય છે જેમકે છ વ્રતો અને છ કાયનું વિધિ અનુસાર પાલન કરવાથી તે સંયમનાં સ્થાન બની જાય છે, અનેક અકલ્પ આદિનું નિરવદ્યરૂપે પાલન કરવાથી અર્થાત્ એનું સેવન ન કરવાથી તે પણ સંયમનાં સ્થાન બને છે (૮)

छाया-तत्रेदं प्रथमं स्थानं महावीरेण देशितम् ।
अहिंसा निपुणा दृष्टा सर्वभूतेषु संयमः ॥ ९ ॥

टीका-'तत्थिमं' इत्यादि-

तत्र तेषु अष्टादशसु स्थानेषु अहिंसा=न हिंसा=अहिंसा, सर्वभूतेषु=पृथिव्यादिसकलप्राणिषु संयमः=परदुःखप्रहाणेच्छा दया तत्स्वरूपेत्यर्थः। अनेनाहिंसाया लक्षणं प्रदर्शितम् , तेन प्राणव्यपरोपणवर्जनं, प्राणसंकटान्मोचनं चेति फलितम् । इयं कीदृशीत्याह-निपुणेति । निपुणा=सकलार्थसाधिका अनन्तसुखप्रापिकेत्यर्थः, महावीरेण दृष्टा=केवलज्ञानेन साक्षात्कृता, अतएव इदम्=अहिंसालक्षणं प्रथमं स्थानं देशितं=कथितम् ।

यद्वा-तत्राहिंसा-सर्वभूतेषु संयमः=सर्वभूतविषयकः संयमोऽहिंसायामेव भवति,नान्यत्रेतिहेतोर्महावीरेण भगवता निपुणा=सदोषाहारपरित्यागेन प्रभूतसामर्थ्यवती दृष्टा=धर्मसाधनत्वेन साक्षात्कृता,अतएवेदं गुणस्थानं प्रथम देशितं=कथित-

---

'तत्थिमं' इत्यादि। इन अठारह स्थानों में से पृथिवीकाय आदि के प्राणों का व्यपरोपणा न करने और प्राणियों का संकट दूर करने की इच्छारूप संयम को अहिंसा कहते है। वह अहिंसा अनन्त सुख को प्राप्त कराती है, ऐसा भगवान् महावीर स्वामीने केवलज्ञान द्वारा प्रत्यक्ष देखा है। अतएव अहिंसा को पहला स्थान कहा है। अथवा समस्त प्राणियों का संयम (रक्षण) अहिंसा में ही होता है। अहिंसा के सिवाय अन्यत्र नहीं होता, इसी से भगवान महावीर ने साधुओं के द्वारा सदोष आहार का परिहार करने से विशेष सामर्थ्यवाली अहिंसा को केवलज्ञान द्वारा ऐसा देखा है कि यही धर्म का साधन है। इसलिए अहिंसा को पहले स्थान में कहा है।

तत्थिमं-ઇત્યાદિ. એ અઢાર સ્થાનોમાંથી પૃથિવીકાય આદિના પ્રાણોનું વ્યપરોપણ ન કરવાથી અને પ્રાણીઓનું સંકટ દૂર કરવાની ઈચ્છારૂપ સંયમને અહિંસા કહે છે એ અહિંસા અનંત સુખની પ્રાપ્તિ કરાવે છે એવું ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ કેવળજ્ઞાન દ્વારા પ્રત્યક્ષ જોયું છે તેથી કરીને અહિંસાને પહેલું સ્થાન કહ્યું છે અથવા બધા પ્રાણીઓનો સંયમ (રક્ષણ) અહિંસામાં જ થાય છે, અહિંસા સિવાય અન્યત્ર થતો નથી તેથી ભગવાન્ મહાવીરે સાધુઓ દ્વારા સદોષ આહારનો પરિહાર કરવાથી વિશેષ સામર્થ્યવાળી અહિંસાને કેવળ જ્ઞાન દ્વારા

मित्यर्थः । 'निउणा' इति विशेषणपदम्–अहिंसाया मुख्यत्वं प्रथमस्थानयोग्यतां च बोधयति । 'सव्वभूएसु संजमो' इत्यनेन 'कथमेते प्राणिनः प्राणसंकटादुन्मुक्ता भवेयु' रितीच्छा, तत्फलभूतं प्राणसंकटान्मोचनं चाहिंसायामन्तर्भूतमिति स्पष्टीकृतम् ॥ ९ ॥

मूलम्–जावंति[२] लोए[१] पाणा,[६] तसा[३] अदुव[४] थावरा[५] ।
ते[७] जाणमजाणं[८] वा,[१०] न[९] हणे[११] णो[१२] वि[१३] घायए[१४] ॥१०॥[१५]

छाया–यावन्तो लोके प्राणास्त्रसा अथवा स्थावराः ।
तान् जानन् अजानन् वा न हन्यात् नोऽपि घातयेत् ॥१०॥

टीका–'जावंति' इत्यादि–

लोके=चतुर्दशरज्ज्वात्मके यावन्तः=यत्परिमिताः सकला इत्यर्थः, त्रसाः=त्रसनशीला द्वीन्द्रियादयः, अदुव=अथवा, स्थावराः=स्थितिशीलाः पृथिव्यादयः प्राणाः=प्राणिनः, तान् जानन् 'अयं त्रसादीःप्राणी' इत्यवबुध्यमानः रागद्वेषावेशेनेतिशेषः, वा=अथवा, अजानन्=प्रमादवशतोऽजानानः न हन्यात्=स्वयं

'निउणा' विशेषण से अहिंसा की मुख्यता और प्रथमस्थान की योग्यता प्रगट की है। 'सव्वभूएसु संजमो' विशेषण से यह स्पष्ट किया है कि यह प्राणी किस उपायसे संकट से छूटे ऐसी इच्छा; और उस इच्छा के फलस्वरूप प्राणियों का संकट दूर करना अहिंसा के ही अन्तर्गत है ॥ ९ ॥

जावंति इत्यादि। चौदह राजू प्रमाण लोक में जितने भी त्रस अथवा स्थावर प्राणी हैं उन सब को जानता हुआ रागद्वेषादि

એવી જોઇ છે કે આજ ધર્મનું સ્થાન છે તેથી અહિંસાને પહેલા સ્થાનમા કહી છે

निउणा વિશેષણથી અહિંસાની મુખ્યતા પ્રથમ સ્થાનની યોગ્યતા પ્રકટ કરી છે. सव्वभूएसु संजमो વિશેષણથી એમ સ્પષ્ટ કર્યું છે કે આ પ્રાણી કયા ઉપાયથી સંકટમાથી છૂટે, એવી ઇચ્છા અને એ ઇચ્છાના ફળસ્વરૂપ પ્રાણીઓનું કષ્ટ દૂર કરવુ એ અહિંસાની અ દર સમાવિષ્ટ થાય છે. (૯)

जावंति–ઇત્યાદિ ચૌદ રાજુ પ્રમાણ લોકમા જેટલા ત્રસ અથવા સ્થાવર પ્રાણીઓ છે, એ સર્વને જાણતાં, રાગદ્વેષાદિને વશ થઇને યા વિના જાણ્યે પ્રમાદને વશ

न हिंस्यात्, नो अपि=नापि घातयेत्=अन्यद्वारा नोपमर्दयेत्, घ्नन्तमपि वा नानुमोदयेदितिभावः ॥ १० ॥

मूलम्–सव्वे जीवा वि इच्छंति जीविउं न मरिज्जिउं
तम्हा पाणिवहं घोरं निग्गंथा वज्जयंति णं ॥११॥

छाया–सर्वे जीवा अपि इच्छन्ति जीवितुं न मर्तुम्।
तस्मात् प्राणिवधं घोरं निर्ग्रन्था वर्जयन्ति तम् ॥ ११ ॥

टीका–'सव्वे इत्यादि—

सर्वेऽपि=समस्ता अपि जीवाः=त्रसस्थावरलक्षणा जन्मिनः, जीवितुं=दीर्घकालं निरुपद्रवं प्राणान् धारयितुं स्वायुषोऽखण्डितत्वमितिभावः, इच्छन्ति–अभिलषन्ति, किंतु मर्तुं=प्राणान् परित्यक्तुं नेच्छन्तीति पूर्वेण सम्बन्धः, तस्माद् हेतो घोरं=घोरनरकादिदुःखकारणत्वात् दारुणं, णं=तं प्राणिवधं=पृथिव्यादिजीवजातस्य स्वस्वकर्मानुसारेण संलब्धप्राणानां विघटनीकरणं जीवघातमित्यर्थः, निर्ग्रथाः=साधवः वर्जयन्ति=परित्यजन्ति सर्वप्राणातिपातादुपरता भवन्तीत्यर्थः ॥

'निग्गंथा' इति पदेन परिग्रहरहिता एव अहिंसां सर्वथाऽनुपालयितुं प्रभवन्तीति सूचितम् ॥ ११ ॥

के वशसे या बिना जाने प्रमाद के वशसे स्वयं न हने, दूसरे से न हनावे और हनते हुए की अनुमोदना न करे ॥ १० ॥

सव्वे जीवा इत्यादि। सब जीव जीवित रहने की अभिलाषा रखते हैं कोई जीव मरना नहीं चाहता इसलिए उनका व्यपरोपण (हिंसा) करना घोर अर्थात् नरकादि का दुःख दाता होने से भयंकर है। अतः निर्ग्रन्थ साधु उसका त्याग करते हैं–वे सर्व-प्राणातिपात से विरत होते हैं।

'निग्गंथा' पदसे यह सूचित किया है कि परिग्रह से रहित ही अहिंसा का सर्वथा पालन कर सकते हैं ॥ ११ ॥

થઇને સ્વયં ન હણે, બીજા દ્વારા ન હણાવે અને હણનારાની ન અનુમોદના કરે. (૧૦)

सव्वे जीवा–ઇત્યાદિ. બધા જીવો જીવિત રહેવાની અભિલાષા રાખે છે, કોઇ જીવ મરવા ઇચ્છતો નથી, તેથી એનું વ્યપરોપણ (હિંસા) કરવું એ ઘોર છે અર્થાત નરકાદિકનું દુઃખ આપનાર હોઇને ભયંકર છે તેથી જે નિર્ગ્રંથ સાધુ તેનો ત્યાગ કરે છે, તે સર્વ–પ્રાણાતિપાતથી વિરત થાય છે. निग्गंथा શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે પરિગ્રહથી રહિત હોય તે જ અહિંસાનું સર્વથા પાલન કરી શકે છે. (૧૧)

अथद्वितीयस्थानमह—

१ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११

मूलम्—अप्पणट्ठा परट्ठा वा, कोहा वा जइ वा भया ।

१२ ३ २ ४ १५ १४ १३ १६

हिंसगं न मुसं बूया नो वि अन्नं वयावए ॥१२॥

छाया—आत्मार्थं वा परार्थं वा, क्रोधाद् वा यदि वा भयात्

हिंसकं न मृषा ब्रूयात्, नो अपि अन्यं वादयेत् ॥१२॥

टीका—'अप्पणट्ठा' इत्यादि—

आत्मार्थं=स्वनिमित्तं मृषा=असत्यं न ब्रूयात् यथा अग्लानत्वेऽपिग्लानोऽहमित्यादि' परार्थं वा=अन्यनिमित्तं वा मृषा न ब्रूयात् यथा अवसन्नपार्श्वस्थादिसाधुसम्मानार्थम् 'अयं क्रियापात्रमित्यादि'। यद्वा—यस्य कस्य च न दुश्चरित्रस्य कृते 'अयं सच्चरित्र इत्यादि' क्रोधाद्वा=अपमानादिकारणवशाद्वा यथा—'नीचस्त्वमित्यादि। उपलक्षणमेतन्मानादीनाम्, मानात्—अतपस्वित्वेऽपि 'अहं तपस्वीत्यादि। मायातः—भिक्षाटनादिसामर्थ्यसत्त्वेऽपि 'नाहं समर्थोऽस्मि प्रस्थातुमित्यादि। लोभात्—यथा प्रशस्तान्नादिलाभे सति शुद्धस्याप्यन्तप्रान्ताहारस्य

अब दूसरा स्थान बताते हैं—अप्पणट्ठा इत्यादि। बीमार न होने पर भी 'मैं बीमार हूं' इत्यादि अपने निमित्त असत्य भाषण न करे। अवसन्न पार्श्वस्थ आदि साधुका सन्मान करने के लिए 'यह क्रियापात्र है' ऐसा, अथवा किसी दुश्चरित्र को सच्चरित्र कहना आदि, परके निमत्त असत्य भापण न करे। 'तूं नीच है' इत्यादि क्रोध वश असत्य न बोले। उपलक्षण से—'मैं तपस्वी हूं' इस प्रकार मानकषायसे असत्य वचन न कहे। गोचरी आदि जाने को सामर्थ्य होने पर भी 'मुझमें चलनेका सामर्थ्य नहीं है' इस प्रकार माया से मृषाभाषाका प्रयोग न करे। अन्त प्रान्त आहार को अशुद्ध

હવે બીજુ સ્થાન બતાવે છે: अप्पणट्ठा—ઈત્યાદિ બિમાર ન હોવા છતા પણ 'હું બિમાર છુ' ઈત્યાદિ પોતાને નિમિત્તે અસત્ય ભાષણ ન કરે અવસન્ન પાર્શ્વસ્થ આદિ સાધુનુ સન્માન કરવાને માટે 'આ ક્રિયાપાત્ર છે' એવુ, અથવા કોઈ દુશ્ચરિત્રને સચ્ચરિત્ર કહેવો આદિ પરને નિમિત્તે અસત્ય ભાષણ ન કરે 'તું નીચ છે' ઈત્યાદિ ક્રોધવશ અસત્ય ન બોલે ઉપલક્ષણથી 'હુ તપસ્વી છું' એ પ્રકારે માનકષાયથી અસત્ય વચન ન કહે ગોચરી આદિ માટે જવાનું સામર્થ્ય હોવા છતાં પણ 'મારામાં ચાલવાનુ સામર્થ્ય નથી' એ પ્રમાણે મૃષા

न हिंस्यात्, नो अपि=नापि घातयेत्=अन्यद्वारा नोपमर्दयेत्, घ्नन्तमपि वा नानुमोदयेदितिभावः ॥ १० ॥

मूलम्–सव्वे[1] जीवा[3] वि[2] इच्छंति[6] जीविउं[4] न[7] मरिज्जिउं[6]

तम्हा[8] पाणिवहं[11] घोरं[9] निग्गंथा[12] वज्जयंति[13] णं[10] ॥११॥

छाया–सर्वे जीवा अपि इच्छन्ति जीवितुं न मर्तुम् ।

तस्मात् प्राणिवधं घोरं निर्ग्रन्था वर्जयन्ति तम् ॥ ११ ॥

टीका–'सव्वे इत्यादि—

सर्वेऽपि=समस्ता अपि जीवाः=त्रसस्थावरलक्षणा जन्मिनः, जीवितुं=दीर्घकालं निरुपद्रवं प्राणान् धारयितुं स्वायुषोऽखण्डितत्वमितिभावः, इच्छन्ति-अभिलपन्ति, किंतु मर्तुं=प्राणान् परित्यक्तुं नेच्छन्तीति पूर्वेण सम्बन्धः, तस्माद् हेतो घोरं=घोरनरकादिदुःखकारणत्वात् दारुणं, णं=तं प्राणिवधं=पृथिव्यादि-जीवजातस्य स्वस्वकर्मानुसारेण संलब्धप्राणानां विघटनीकरणं जीवघातमित्यर्थः, निर्ग्रथाः=साधवः वर्जयन्ति=परित्यजन्ति सर्वप्राणातिपातादुपरता भवन्तीत्यर्थः ॥

' निग्गंथा ' इति पदेन परिग्रहरहिता एव अहिंसां सर्वथाऽनुपालयितुं प्रभवन्तीति सूचितम् ॥ ११ ॥

के वशसे या बिना जाने प्रमाद के वशसे स्वयं न हने, दूसरे से न हनावे और हनते हुए की अनुमोदना न करे ॥ १० ॥

सव्वे जीवा इत्यादि । सब जीव जीवित रहने की अभिलाषा रखते हैं कोई जीव मरना नहीं चाहता इसलिए उनका व्यपरोपण (हिंसा) करना घोर अर्थात् नरकादि का दुःख दाता होने से भयंकर है। अतः निर्ग्रन्थ साधु उसका त्याग करते हैं–वे सर्व-प्राणातिपात से विरत होते हैं।

' निग्गंथा ' पदसे यह सूचित किया है कि परिग्रह से रहित ही अहिंसा का सर्वथा पालन कर सकते हैं ॥ ११ ॥

થઇને સ્વય ન હણે, બીજા દ્વારા ન હણાવે અને હણનારાની ન અનુમોદના કરે. (૧૦)

સવ્વે જીવા–ઇત્યાદિ. બધા જીવો જીવિત રહેવાની અભિલાષા રાખે છે, કોઇ જીવ મરવા ઇચ્છતો નથી, તેથી એનું વ્યપરોપણ (હિંસા) કરવું એ ઘોર છે અર્થાત નરકાદિકનું દુઃખ આપનાર હોઇને ભયકર છે તેથી જે નિર્ગ્રંથ સાધુ તેનો ત્યાગ કરે છે, તે સર્વ–પ્રાણાતિપાતથી વિરત થાય છે નિગ્ગંથા શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે પરિગ્રહથી રહિત હોય તે જ અહિંસાનું સર્વથા પાલન કરી શકે છે. (૧૧)

भवन्तीति साधवः, सर्वसार्वशब्दयोः, प्राकृते 'सव्व' इति रूपसत्वात् सार्वाः= सर्वज्ञास्तेच ते साधवः, सर्वसाधवः, न्यायस्य समानत्वात्तीर्थंकरा अपि साधु-पदेन व्यवह्रियन्ते, यद्वा-सर्वे च ते साधवः सर्वसाधवः=गणधरादयः यदिवा सार्वाः सर्वज्ञाः साधवः=मुनयस्तैर्गर्हितः=लोकलोकोत्तरोभयविधानर्थपरंपराजन-कत्वान्निन्दितः, भूतानां=जीवानाम् अविश्वासः-अश्रद्धेयः तस्मद्धेतोः मृषा=मृषा-वादं विवर्जयेत्=परित्यजेत् । अयं मृषावादो हि निखिलमहापुरुषैर्निन्दितत्वान्नाच-रणीय इति भावः ॥१३॥

मूलम्-चित्तमंतमचित्तं वा अप्पं वा जइ वा बहुं ।
दंतसोहणामित्तं वि, उग्गहं से अजाइया ॥ १४ ॥

छाया- चित्तवद् अचित्तवद् वा अल्पं वा यदि वा बहु ।
दन्तशोधनमात्रमपि अवग्रहं तस्य अयाचित्वा ॥१४॥

टीका- 'चित्तमंत' इत्यादि-

चित्तवत्=सचित्तं शिष्यादिकम् अचित्तवत्=अचित्तं वस्त्रपात्रादिकम् अल्पम्=

प्राणियों के सहायक को साधु कहते हैं। तथा सर्वज्ञ भगवान् को अथवा गणधरों को तथा सामान्य साधुओ को सर्वसाधु कहते है। मृषावाद समस्त संसार में सर्व साधुओ (गणधरों) द्वारा अथवा सर्वज्ञ द्वारा तथा साधुओं द्वारा गर्हित है अर्थात् लौकिक और लोकोत्तर में विविध अनर्थों का कारण होने से निन्दित है। मृषावादी पर किसीका विश्वास नहीं रहता, अतः उसका परित्याग करना चाहिए। आशय यह है कि यह मृषावाद समस्त महापुरुषों द्वारा निन्दित है। अतः उसका आचरण करना नहीं चाहिए ॥१३॥

चित्तमंत इत्यादि। तं अप्पणा इत्यादि। शिष्यादि सचित्त,

ભગવાનને અથવા ગણધરને તથા સામાન્ય સાધુઓને સર્વસાધુ કહે છે મૃષાવાદ સમસ્ત સંસારમાં સર્વ સાધુઓ (ગણધરો) દ્વારા અથવા સર્વજ્ઞદ્વારા તથા સાધુઓદ્વારા, ગર્હિત છે. અર્થાત્ લૌકિક અને લોકોત્તરમાં વિવિધ અનર્થોનું કારણ હોવાથી નિંદિત છે મૃષાવાદી પર કોઇનો વિશ્વાસ રહેતો નથી એટલે એનો પરિત્યાગ કરવો જોઇએ આશય એ છે કે એ મૃષાવાદ સર્વ મહાપુરૂષોદ્વારા નિંદિત છે, એટલે એવું આચરણ કરવું ન જોઇએ. (૧૩)

ચિત્તમંત- ઇત્યાદિ તથા તં અપ્પણા- ઇત્યાદિ- શિષ્યાદિ સચિત્ત, વસ્ત્ર

मूल्यप्रमाणाभ्यां स्वल्पम्, तत्र मूल्यतोऽल्पम्–एरण्डकाष्ठादिकं, प्रमाणतोऽर्कतूलादिकं, यद्वा वहु=मूल्यतः प्रमाणतश्च, तत्र मूल्यतो वहु हीरकभस्मादिकं, प्रमाणतो वहु मृत्पिण्डपाषाणादिकं, किं वहुना दन्तशोधनमात्रमपि=दन्तशोधनोपयोगि तृणमपि से=तस्य वस्तुस्वामिन इत्यर्थः, अवग्रहम् अनुज्ञाम् आज्ञामित्यर्थः अयाचित्वा=अगृहीत्वा, अस्योत्तरगाथया सम्वन्धः ॥१४॥

मूलम्–तं अप्पणा न गिण्हंति नो वि गिण्हावए परं।
अन्नं वा गिण्हमाणं पि नाणुजाणंति संजया ॥ १५ ॥

छाया– तत् आत्मना न गृह्णन्ति नो अपि ग्राहयेत् परम्।
अन्यं वा गृह्णन्तमपि नानुजानन्ति संयताः ॥१५॥

टीका– 'तं' इत्यादि–

तत्=पूर्वोक्तं वस्तु संयताः=साधवः आत्मना स्वयं न गृह्णन्ति नोपाददते, नापि परेण=अन्येन ग्राहयन्ति, गृह्णन्तमन्यमपि वा नानुजानन्ति=नानुमोदयन्ति॥१५॥

चतुर्थं स्थानमाह–

मूलम्–अबंभचरियं घोरं पमायं दुरहिट्ठियं।
नायरंति मुणी लोए भेयाययणवज्जिणो ॥ १६ ॥

छाया–अब्रह्मचर्यं घोरं प्रमादं दुरधिष्ठितम्।
नाचरन्ति मुनयो लोके भेदायतनवर्जिनः १६ ॥

वस्त्रपात्र आदि अचित्त, एरण्ड काष्ठ आदि-मूल्यसे अल्प, आककी रुई आदि प्रमाणसे अल्प, हीरे की भस्म आदि मूल्यसे वहु, ढेला, पत्थर, आदि प्रमाणसे वहु, अधिक क्या–दांत शोधनका तृण भी स्वामीकी आज्ञा लिये विना संयमी न स्वयं ग्रहण करते हैं, न दूसरे से ग्रहण कराते हैं, न ग्रहण करते हुए की अनुमोदना करते हैं ॥१४॥१५॥

પાત્રાદિ અચિત્ત, એરંડાનું લાકડુ આદિ મૂલ્યમા બહુ, પત્થર-ઢેફું આદિ પ્રમાણમાં બહુ, વધારે શું ! દાંત ખોતરવાનું તણખલુ પણ તેના સ્વામીની આજ્ઞા લીધા વિના સંયમીઓ સ્વયં ગ્રહણ કરતા નથી અને ગ્રહણ કરનારની અનુમોદના કરતા નથી. (૧૪–૧૫)

टीका-'अबंभचरियं' इत्यादि-

भेदायतनवर्जिनः=भेदः=चारित्रभङ्गः तस्यायतनम्=आश्रवः प्राणातिपातनादि, सर्वथा चारित्रोन्मूलनहेतुत्वात् तद्वर्जिनः चारित्रभङ्गभीरवः मुनयः=जैनाज्ञाप्रमाणकाः लोके=जगति घोरं=घोरदुःखोत्पादकत्वात् प्रमादं=प्रमादजनकम् अनवधानतोत्पादकम् चित्तव्यामोहकत्वेन सदसद्विवेकापहारकत्वात् दुरधिष्ठितम् दुष्परिणाममित्यर्थः, जन्मजरामरणसंकुलानन्तसंसारपरिभ्रमणहेतुत्वात्। अब्रह्मचर्यम् अकुशलानुष्ठानरूपं मैथुनमित्यर्थः, नाऽऽचरन्ति=न सेवन्ते। 'घोरं' इति पदेन हिंसादिदारुणकर्मकारणता सूचिता। 'पमायं इति पदेन तत्सेवकप्राणिव्यामोहकत्व प्रदर्शितम्। 'दुरहिट्ठियं' इत्यनेन कटुविपाकता प्रकटीकृता ॥१६॥

मूलम्-मूलमेयमहम्मस्स महादोससमुस्सयं ।
तम्हा मेहुणसंसग्गं निग्गंथा वज्जयंति णं ॥१७॥

चौथा स्थान कहते हैं-'अबंभचरियं' इत्यादि ।

चारित्रका सर्वथा विराधक प्राणातिपात प्रभृति से भीत भिक्षु संसार में घोर दुःखोंके जनक, सत् असत् के विवेक से विकल बनाकर अनवधानता रूप प्रमादको पैदा करनेवाले जन्म जरा मरणकी पीडा (दुःख) से भरे हुए अपारसंसारमें वार वार परिभ्रमण करानेके कारण-दुष्फलदाता, अब्रह्मचर्यको कदापि सेवन नहीं करते, 'घोरं' पदसे यह सूचित किया है कि ब्रह्मचर्य हिंसा आदि अनेक दारुण (भयंकर) कर्मोंका कारण है। 'पमायं' पदसे यह प्रदर्शित किया है कि-उसका सेवन करने वाला प्राणी मूढ (विवेक विकल) बन जाता है। 'दुरहिट्ठियं' पदसे अब्रह्मचर्य को नारकादि कटु फलका दाता बताया है ॥१६॥

ચોથુ સ્થાન કહે છે- अबंभचरियं- ઇત્યાદિ-

ચારિત્રની સર્વથા વિરાધના કરનારા પ્રાણાતિપાત આદિથી બ્હીતો ભિક્ષુ, સંસારમાં ઘોર દુખોના જનક, સત્ અસત્ના વિવેકથી વિકળ બનાવીને અનવધાનતારૂપ પ્રમાદને પેદા કરનારા જન્મ જરા મરણની પીડાથી ભરેલા અપાર સંસારમાં વારવાર પરિભ્રમણ કરાવવાના કારણરૂપ, દુષ્ફલદાતા એવા અબ્રહ્મચર્યનું સેવન કદાપિ કરતો નથી घोर શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે અબ્રહ્મચર્ય હિંસા આદિ અનેક દારૂણ કર્મોનુ કારણ છે 'पमाय' શબ્દથી એમ પ્રદર્શિત કર્યું છે કે એનુ સેવક કરનાર પ્રાણી મૂઢ (વિવેકવિકળ) બની જાય છે दुरहिट्ठियं શબ્દથી અબ્રહ્મચર્યને નારકાદિ કટુફળનું દાતા બતાવ્યુ છે (૧૬)

छाया-मूलमेतदधर्मस्य महादोषसमुच्छ्रयम् ।
तस्मात्मैथुनसंसर्गं निर्ग्रन्था वर्जयन्ति तं ॥१७॥

टीका-'मूलमेय' इत्यादि-

एतद्=अब्रह्मचर्यम् अधर्मस्य=सावद्यानुष्ठानस्य मूलं=बीजं, महादोषसमुच्छ्रयं=महादोषाणां वधबन्धनादिरूपाणां समुच्छ्रयः पुञ्जो यत्र तत् तथोक्तम्=सकलमहादोषराशिरूपं, तस्मात्कारणात् निर्ग्रन्थाः=साधवः णं=तं प्राणातिपातादिपापकलापकारणतया मैथुनसंसर्गं=वनितालापतत्कथातदङ्गप्रत्यङ्गनिरीक्षणादिकं वर्जयन्ति=परित्यजन्ति । 'अहम्मस्स मूलम्' इत्यनेनाब्रह्मसेविनः पापप्रक्षयो न भवति मुहुर्मुहुरशुभभावनाङ्कुरोत्पत्तेरवश्यंभावित्वादिति सूचितम् । 'महादोससमुस्सयं' इति पदेन सकलव्रतभङ्गप्रसङ्गः प्रकटितः । 'मेहुणसंसग्गं' इत्यनेनैकस्या अपि कस्याश्चिद् वृत्तेर्भङ्गे व्रतमालिन्यमावेदितम्, 'निग्गथा' इति पदेन अब्रह्मचर्यवर्जका एव निर्ग्रन्था भवितुमर्हन्तीत्यावेदितम्, ॥१७॥

'मूलमेय' इत्यादि । यह अब्रह्मचर्य अधर्मका मूल है, तथा वधबन्धनादि महादोषों की खान है । इस कारण श्रमण उस प्राणातिपात आदि पापोंको पैदा करने वाला मैथुन संसर्ग-अर्थात् स्त्रियों के साथ बैठकर वार्तालाप कथा अङ्गोपाङ्गो का देखना आदि का परित्याग करते हैं । 'अहम्मस्स मूलं' पदसे यह प्रकट किया है कि-अब्रह्मसेवीके पापों का अन्त नहीं हो सकता, क्योंकि वार वार अशुभ भावना रूपि अङ्कुरोंकी उत्पत्ति अवश्य होती है । 'महादोससमुस्सयं' पदसे सकल व्रतो का भङ्ग प्रदर्शित किया है । 'मेहुणसंसग्गं' से ब्रह्मचर्य की किसी भी वाड का भंगकरने से व्रतों में मलिनता प्रगट की है । 'निग्गंथं' पदसे यह व्यक्त किया है कि-अब्रह्मचर्यका त्यागी ही निर्ग्रन्थ हो सकता है ॥१७॥

मूलमेय. ઇત્યાદિ એ અબ્રહ્મચર્ય અધર્મનું મૂળ છે, તથા વધબંધનાદિ મહાદોષોની ખાણ છે એ કારણે શ્રમણ એ પ્રાણાતિપાત આદિ પાપોને પેદા કરનાર મૈથુન સંસર્ગ - અર્થાત્ સ્ત્રીઓની સાથે બેસીને વાર્તાલાપ કથા અંગોપાંગોને જોવા-આદિનો પરિત્યાગ કરે છે अहम्मस्स मूलं એ પદથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે-અબ્રહ્મચર્યનાં પાપોનો અંત આવી શકતો નથી, કારણકે વારવાર અશુભ ભાવનારૂપી અંકુરોની ઉત્પત્તિ અવશ્ય થાય છે महादोससमुस्सयं પદથી સર્વવ્રતોનો ભંગ પ્રકાશિત કર્યો છે. मेहुणसंसग्गं થી બ્રહ્મચર્યની કોઇ પણ વાડને ભંગ કરવાથી વ્રતોમાં મલિનતા પ્રકટ કરી છે. निग्गंथं શબ્દથી એમ વ્યકત કર્યું છે કે- અબ્રહ્મચર્યનો ત્યાગીજ નિર્ગ્રંથ થઇ શકે છે. (૧૭)

पञ्चमस्थानमाह—

मूलम्–विंडमुब्भइमं लोणं तिल्लं सप्पिं च फाणियं।
न ते संनिहिमिच्छंति नायपुत्तवओरया ॥१८॥

छाया–विडमुद्भेद्यं लवणं तैलं सर्पिश्च फाणितम्।
न ते संनिधिमिच्छन्ति ज्ञातपुत्रवचोरताः ॥१८॥

टीका–'विंड' इत्यादि–

ज्ञातपुत्रवचो रताः=ज्ञातः सिद्धार्थभूपस्तस्य पुत्रः ज्ञातपुत्रः=वर्धमानस्वामी तस्य वचसि=वचने रताः=तत्पराः प्रवचनाराधका–इत्यर्थः ते=निर्ग्रन्थत्वेन प्रसिद्धाः साधवः विडम्=गोमूत्रादिपक्वलवणविशेषः, 'विट्लवणं' इति भाषायाम्, उद्भेद्यं=समुद्रलवणम्, लवणं=सामान्यलवणम्, अत्र सर्वं लवणमचित्तमेव निषिध्यते, सचित्तस्य तु साधूनामग्राह्यत्वेन सर्वथा तदप्राप्तेः। तैलम्=तिलादिसमुत्पन्नं, सर्पिः=घृतं, फाणितं=द्रवगुडः, उपलक्षणमेतदशनादीनाम्, एतेषां पूर्वोक्तवस्तूनां संनिधिम् सम्=सम्यक् प्रकारेण निधीयते आत्मा अनेन दुर्गताविति संनिधिः। आत्मदुर्गतिसाधनसंग्रहः; स द्रव्यभावभेदाद्द्विधा, तत्र द्रव्यसंनिधिः

पांचवें स्थानका प्रतिपादन करते हैं :—

'विंडं' इत्यादि। ज्ञातपुत्र भगवान वर्धमान स्वामी के वचन की आराधनाकरनेमें तत्पर निर्ग्रन्थ मुनिराज–विट्ट लवण, समुद्री लवण, तथा सामान्य लवण की संनिधि करनेकी इच्छा भी नहीं करते। यह सब अचित्त नमक की संनिधिका त्याग समझना चाहिए। क्यों कि सचित्त नमक साधुओं को सर्वथा त्याज्य है, तथा तेल, घी, गीलागुड, और गुड मात्र, उपलक्षणसे समस्त अशनादि वस्तुओं की संनिधि का त्याग करते हैं। आत्मा जिससे नरक आदि दुर्गति को

પાચમા સ્થાનનુ પ્રતિપાદન કરે છે.–

વિંડં– ઇત્યાદિ– જ્ઞાતપુત્ર ભગવાન્ વર્ધમાન સ્વામીના વચનોની આરાધના કરવામા તત્પર નિર્ગ્રન્થ મુનિરાજ વિટ્ લવણ, સમુદ્રનુ લવણ (મીઠુ) તથા સામાન્ય લવણથી સનિધિ કરવાની પણ ઇચ્છા કરે નહીં. એ બધી જાતનાં અચિત્ત લવણની સનિધિનો ત્યાગ સમજવો સચિત્ત લવણ તો સાધુઓને સર્વથા ત્યાજ્ય હોય છે એજ રીતે તેલ, ઘી, નરમ ગોળ અને ગોળ માત્ર, ઉપલક્ષણથી બધી અશનાદિ વસ્તુઓની સનિધિનો ત્યાગ સાધુઓ કરે છે આત્મા જેથી નરક આદિ દુર્ગતિને પ્રાપ્ત

रात्राबशनादीनां संस्थापनम्, भावसंनिधिस्तु–क्रोधादिसंग्रहस्तमुभयमपि संनिधिं नेच्छन्ति=नाभिलषन्ति । संनिधेरिच्छामात्रमपि न कुर्वन्तीत्यर्थः । सिक्थमात्रमपि रात्रौ न स्थापयेदिति भावः । 'नायपुत्तवओरया' इति पदेन जिनाज्ञासमाराधका एव संनिधिवर्जका भवन्तीति व्यज्यते ॥१८॥

संनिधिदोषमाह—

मूलम्—लोहस्सेसणुफासे मन्ने अन्नयरामवि ।
जे सिया संनिहिकामे गिही पव्वइए न से ॥१९॥

छाया—लोभस्यैषः अनुस्पर्शः मन्ये अन्यतरमपि ।
यः स्यात् संनिधिं कामयते गृही प्रव्रजितो न सः ॥१९॥

टीका–'लोहस्स' इत्यादि—

एषः=संनिधिः लोभस्य=असन्तोषात्मकाऽऽत्मविभावपरिणामस्य अनुस्पर्शः=प्रभावः, अतः यः स्यात्=कदाचित् अन्यतरमपि=एकमपि संनिधिं कामयते इच्छति स गृही=गृहस्थः न तु प्रव्रजितः न तु साधुः इत्यहं मन्ये=निश्चि-

---

प्राप्त होता है उसे संनिधि कहते हैं। संनिधि दो प्रकार की है (१) द्रव्य संनिधि, और (२) भाव संनिधि । रात्रिमें लवण आदिका संग्रह करना भावसंनिधि है । तात्पर्य यह है कि सीथमात्र भी रात्रि में नहीं रखना चाहिए । (नायपुत्तवओरया) पदसे यह सूचित किया है कि–अर्हन्त भगवान् की आज्ञाके आराधक अनगार ही संनिधिका परिहार कर सकते हैं ॥ १८ ॥

संनिधि के दोष कहते हैं—'लोहस्से' इत्यादि ।

यह–संनिधि लोभका प्रभाव है इसलिये जो किसीभी समय किसी तरह की संनिधिकी अभिलाषा करता है वह गृहस्थ है साधु

થાય છે તેને સંનિધિ કહે છે સનિધિ બે પ્રકારની છે (૧) દ્રવ્ય સનિધિ (૨) ભાવ સનિધિ રાત્રે લવણ આદિનો સંગ્રહ કરવો એ દ્રવ્ય સનિધિ છે ક્રોધ આદિનો સગ્રહ કરવો એ ભાવસનિધિ છે તાત્પર્ય એ છે કે જરા જેટલુ લવણ પણ રાત્રે રાખવું ન જોઇએ नायपुत्तवओरया પદથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે– અર્હન્ત ભગવાન્‌ની આજ્ઞાના આરાધક અનગારોજ સનિધિનો પરિહાર કરી શકે છે (૧૮)

સનિધિના દોષો કહે છે– लोहस्से ઇત્યાદિ–

આ સનિધિ લોભનો પ્રભાવ છે. તેથી જે કોઇ પણ સમયે કોઇ તરેહની સનિધિની અભિલાષા કરે છે તે ગૃહસ્થ છે, સાધુ નથી, એમ હું માનું છું. તાત્પર્ય એ

नोमि, लोभस्य चारित्रविफलकारितया तत्प्रभावसमुद्भावितसंनिधिसेवनपरस्य साधोर्गृहस्थसमवृत्तित्वेनासाधुत्वमापततीति तीर्थंकरैस्तथा संमतत्वादिति भावः।१९।

ननु संनिधेः परिवर्जनीयत्वे साधूनां वस्त्रादिधारणमपि संनिधिदोषाक्रान्तत्वेन परिवर्जनीयं स्यादत आह- 'जंपि' त्यादि।

मूलम्—जंपि वत्थं च पायं वा कंवलं पायपुंछणं।
तंपि संजमलज्जट्ठा, धारंति परिहरंति य ॥२०॥

छाया—यदपि वस्त्रं च पात्रं वा कम्बलं पादप्रोञ्छनम्।
तदपि संयमलज्जार्थं धारयन्ति परिहरन्ति च ॥ २० ॥

टीका—'जंपि' इत्यादि—

यदपि वस्त्रं च पात्रं वा कम्बलं पादप्रोञ्छनं=रजोहरणं वा धारयन्ति=स्वीकुर्वन्ति, परिहरन्ति=संयमनिर्वाहकत्वेन सेवन्ते धातूनामनेकार्थत्वात् तदुपभोगं कुर्वन्तीत्यर्थः, साधव इति शेषः। तदपि संयमलज्जार्थ=संयमश्च लज्जा च संयमलज्जे, तदर्थं=तयोरनुपालनार्थम्। संयमः=चारित्रं तन्निर्वाहार्थं पात्रादि, गृहस्थ-

---

नहीं है। ऐसा मैं मानता हूं। तात्पर्य यह है कि लोभ चारित्रका विनाश करने वाला है, अतः लोभके प्रभाव से उत्पन्न होने वाली संनिधिका सेवन करने वाला साधु गृहस्थके समान वृत्तिमान होने से असाधु हो जाता है। इसलिए संनिधिका त्याग करना चाहिए ॥१९॥

संनिधि यदि त्याज्य है तो संनिधिमें संमिलितहोने से वस्त्र आदि का धारना भी त्याज्य ठहरेगा सो कहते हैं—जंपि इत्यादि।

जो वस्त्र पात्र कंवल और रजोहरण धारण करते हैं या सेवन करते हैं उनका संयम और लज्जाके लिए ही उपभोग करते हैं अर्थात् पात्र आदि संयम के निर्वाह के लिए हैं। क्योंकि गृहस्थ के भाजन आदिमें भोजन

છે કે લોભ ચારિત્રનો વિનાશ કરનારૂ છે, તેથી લોભના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થનારી સંનિધિનુ સેવન કરનારો સાધુ ગૃહસ્થની સમાનવૃત્તિવાળો હોવાથી અસાધુ બની જાય છે તેથી સંનિધિનો ત્યાગ કરવો જોઇએ (૧૯)

જો સંનિધિ ત્યાજ્ય છે તો સંનિધિમા સંમિલિત હોવાથી વસ્ત્ર આદિને ધારણ કરવાં એ પણ ત્યાજ્ય ઠરે, તેથી કહે છે— जंपी० ઇત્યાદિ જે વસ્ત્ર પાત્ર કંબલ અને રજોહરણ ધારણ કરે છે યા સેવન કરે છે તે સંયમ અને લજ્જાને માટે જ ઉપભોગ કરે છે અર્થાત્ પાત્ર આદિ સંયમના નિર્વાહને માટે છે. કારણ કે ગૃહસ્થના વાસણ

भाजनादौ भोजनादिवर्जनात्, स्वनिश्रितपात्राद्यन्तरेण संयमपालनं कर्तुमशक्यम्, स्त्र्यादिदर्शने वस्त्ररहितस्य साधोर्गर्हणीयतापत्तिस्तेन च निर्लज्जताप्रवचनलघुतादयो दोषा आपतन्तीति लज्जानुपालनार्थं वस्त्रधारणमितिसूत्रार्थः। अथवा संयम एव लज्जा, संयमलज्जा, संयमवतां शास्त्रविरुद्धाचरणे लज्जादर्शनात्संयमे लज्जात्वोपचारः। तदर्थं सर्वमेव वस्त्रादि धारयन्तीत्यादि ॥२०॥

ननु साधूनां वस्त्रपात्रादिग्रहणोपभोगकरणे कथं न परिग्रहदोषापत्तिः? इत्याशङ्कायामाह—

मूलम्—न सो परिग्गहो वुत्तो नायपुत्तेण ताइणा।
मुच्छा परिग्गहो वुत्तो इय वुत्तं महेसिणा ॥२१॥

छाया—न स परिग्रह उक्तः ज्ञातपुत्रेण त्रायिणा।
मूर्च्छा परिग्रह उक्तः इत्युक्तं महर्षिणा ॥२१॥

टीका—'नसो' इत्यादि—

त्रायिणा=भवभ्रमणभयात्स्वपररक्षकेण ज्ञातपुत्रेण श्रीमहावीरस्वामिना

करने का निषेध है। अपनी नेसराय के पात्र बिना संयम का पालन होना असंभव है। तथा स्त्रियों के देखने पर वस्त्र रहित गर्हणीय होता है और इस कारण से निर्लज्जता प्रवचन-लघुता आदि दोष आजाते हैं। इसलिए लज्जा का पालन करने के लिए वस्त्र धारण किये जाते हैं। अथवा संयमी यदि शास्त्र विरुद्ध आचरण करते हैं तो उनमें लज्जा देखी जाती है, इससे संयममें लज्जाका उपचार होता है। ऐसा उपचार करने से यह अर्थ निकलता है कि-संयम रूपी लज्जा के लिये वस्त्र आदि धारण करते हैं ॥२०॥

वस्त्र पात्र आदिका ग्रहण और उपभोग करने से साधुओं को

આદિમા ભોજન કરવાનો નિષેધ છે પોતાની નેસરાયના પાત્ર વિના સયમનુ પાલન થવુ અસભવિત છે તેમજ સ્ત્રિઓના દેખતા વસ્ત્રરહિત રહેવુ ગર્હણીય બને છે, અને એ કારણથી નિર્લજ્જતા પ્રવચન-લઘુતા આદિ દોષ લાગે છે એથી લજ્જાનુ પાલન કરવા માટે વસ્ત્ર ધારણ કરવામા આવે છે અથવા જો સંયમી શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ આચરણ કરે છે તો તેનામા લજ્જા જોવામા આવે છે, તેથી સયમમા લજ્જાનો ઉપચાર થાય છે એવો ઉપચાર કરવાથી એવો અર્થ નીકળે છે કે—સંયમરૂપી લજ્જાને માટે તેઓ વસ્ત્રાદિ ધારણ કરે છે (૨૦)

વસ્ત્ર પાત્ર આદિના ગ્રહણ અને ઉપભોગ કરવાથી સાધુઓને પરિગ્રહનો દોષ

सः=निर्मलवस्त्रादिग्रहणोपभोगः रिग्रहः- नोक्तः=परिग्रहत्वेन न प्रतिपादितः, वस्त्रादेश्चारित्रपुष्टालम्बनत्वात्, किंतु मूर्च्छा=वस्त्रपात्राद्यासक्तिः सैव परिग्रहःउक्तः= परिग्रहत्वेन कथितः, इति=एवं महर्षिणा=ऋषिराजेन श्री सुधर्मस्वामिना जम्बूस्वामिनं प्रति उक्तम्=अभिहितम् ॥२१॥

ननु अकिंचनानां वस्त्रादिसुखलोभेन तदवाप्तये तदासक्तिर्दृश्यत एव, तर्हि वस्त्रादिमतामनुभूततज्जनितसुखानां तद्विरहमनिच्छतां तत्रासक्तिरनिवार्येति साधूनां वस्त्रादिधारणेऽपि कुतो न मूर्च्छावत्त्वम्?

परिग्रह का दोष क्यों नहीं लगता? इस प्रश्न का समाधान करते हैं (नसो) इत्यादि ।

संसारभ्रमण के भयसे स्वपर की रक्षा करने वाले ज्ञातपुत्र श्री महावीर भगवान ने निर्दोष वस्त्र आदिका ग्रहण करना परिग्रह नहीं बताया है। क्योंकि वस्त्र आदि चारित्र के पुष्टालम्बन हैं किंतु वस्त्र पात्र आदि में आसक्तिरूप मूर्छाको परिग्रह कहा है । ऐसा कथन श्रीसुधर्मास्वामीके प्रति किया है ॥ २१ ॥

हे गुरुमहाराज! अकिंचनोंको (जिनके पास कुछ भी नहीं है ऐसे दीन हीन जनोको) वस्त्रादि जन्य सुखकी प्राप्तिके लोभसे वस्त्रादि में आसक्ति देखी जाती है। तो वस्त्रादि के धारी-वस्त्रादि जन्य सुखको भोगने वालों को तथा उनका त्याग करनेकी इच्छा न रखने वालों को उन (वस्त्रादिमें) आसक्ति होना अनिवार्य है। अतएव वस्त्रादि रखने पर भी साधु मूर्छावान क्यों नहीं होते? इस

કેમ નથી લાગતો ? એ પ્રશ્નનુ સમાધાન કરે છે- नासो० ઈત્યાદિ—

સંસાર ભ્રમણના ભયથી સ્વપરની રક્ષા કરનારા જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીર ભગવાને નિર્દોષ વસ્ત્રાદિનું ગ્રહણ કરવુ એને પરિગ્રહ કહ્યો નથી કારણ કે વસ્ત્રાદિ ચારિત્રના પુષ્ટાલબનો છે, કિંતુ વસ્ત્રાપાત્રાદિમા આસક્તિરૂપ મૂર્છાને પરિગ્રહ કહ્યો છે એવું કથન શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ જબૂ સ્વામીની પ્રતિ કર્યું છે (૨૧)

હે ગુરૂમહારાજ ! અકિંચનોમાં (જેમની પાસે કાંઈ પણ નથી એવા દીન—હીન જનોમા) વસ્ત્રાદિજન્ય સુખની પ્રાપ્તિના લોભથી વસ્ત્રાદિમા આસક્તિ જોવામાં આવે છે તો વસ્ત્રાદિને ધારણ કરનારાઓને-વસ્ત્રાદિ જન્ય સુખને ભોગવનારાઓને તથા તેનો ત્યાગ કરવાની ઇચ્છા ન રાખનારાઓને એ વસ્ત્રાદિમા આસક્તિ થવી એ અનિવાર્ય છે. એટલે વસ્ત્રાદિ રાખવા છતાં પણ સાધુ મૂર્છાવાન કેમ નથી થતા ? એ

इत्याशङ्कायामाह—

मूलम्--सव्वत्थुवहिणा बुद्धा संरक्खणपरिग्गहे ।
अवि अप्पणो वि देहम्मि नायरंति ममाइयं ॥२२॥

छाया—सर्वत्रोपधिना बुद्धाः संरक्षणपरिग्रहे ।
अपि आत्मनोऽपि देहे नाचरन्ति ममत्वम् ॥२२॥

टीका-'सव्वत्थु' इत्यादि—

सर्वत्र=सर्वस्मिन् क्षेत्रकालादिके उपधिना=यथाकल्प्यवस्त्रादिना सहिता अपि बुद्धाः=सम्यग्ज्ञानवन्तः अवगताचारगोचरा मुनय इत्यर्थः, आत्मनः=स्वस्य देहेऽपि=परमप्रेमास्पदे शरीरेऽपि ममत्वं=मूर्च्छां नाचरन्ति=न कुर्वन्ति । किं पुनः संरक्षणपरिग्रहे=संरक्षणार्थे = परमकरुणाविष्कारपूर्वकषड्जीवनिकायरक्षामात्रप्रयोजनके परिग्रहे=वस्त्राद्यङ्गीकारलक्षणे किं पुनर्ममत्वशङ्का, अपितुनेत्यर्थः ।

'बुद्धा' इति पदेन मायो मूर्च्छानिदानं चारित्रमोहनीयतिमिरम् उदितसम्यग्ज्ञानभास्करकिरणविद्योतितान्तःकरणगगनाना मुनीनां समीपे नावस्थातुमीष्टे, किं पुनस्तत्कार्यभूतमूर्छावस्थानशङ्का, अपितु नेति ध्वन्यते ॥ २२ ॥

प्रश्नका समाधान करते हैं-'सव्वत्थुवहिणा इत्यादि ।

सब क्षेत्र और सब काल में कल्पके अनुसार प्राप्त वस्त्र आदिसे युक्तभी आचारगोचर के ज्ञानी मुनि अपने शरीर पर भी ममता नहीं करते तो परमकरुणापूर्वक केवल षड्जीवनिकाय की रक्षाके लिए धारण किये जाने वाले वस्त्रादि पर ममता की आशङ्का ही कैसे की जा सकती है ।

'बुद्धा' पदसे ये ध्वनित होता है कि-सम्यग्ज्ञान रूपी सूर्य की किरणोंसे प्रकाशमान अन्तःकरण रूपी आकाशवाले मुनियोंके समीप मूर्छा का मूल चारित्र मोहनीय रूपी तिमिर नहीं ठहर

પ્રશ્નનું સમાધાન કરે છે— सव्वत्थुवहिणा- ઇત્યાદિ—

સર્વ ક્ષેત્ર અને સર્વ કાળમાં કલ્પને અનુસારે પ્રાપ્ત વસ્ત્રાદિથી યુક્ત પણ આચાર-ગોચરના જ્ઞાની મુનિ પોતાના શરીર પર પણ મમતા કરતા નથી, તો પરમ કરુણા પૂર્વક કેવળ ષડ્જીવનિકાયની રક્ષાને માટે ધારણ કરવામાં આવનારાં વસ્ત્રાદિ પર મમતાની આશંકા કેવી રીતે કરી શકાય ? बुद्धा શબ્દથી એમ ધ્વનિત થાય છે કે-સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપી સૂર્યનાં કિરણોથી પ્રકાશમાન અંતઃકરણરૂપી આકાશવાળા મુનિઓની સમીપે મૂર્છાના મૂળરૂપ ચારિત્ર મોહનીયરૂપી તિમિર

अथ षष्ठस्थानमाह–

मूलम्--अहो निच्चं तवो कम्मं सव्वबुद्धेहि वन्नियं ।
जा य लज्जासमावित्ती एगभत्तं च भोयणं ॥२३॥

छाया–अहो नित्यं तपः कर्म सर्वबुद्धैः वर्णितम् ।
या च लज्जासमावृत्तिः एकभक्तं च भोजनम् ॥२३॥

टीका—'अहो' इत्यादि–

या च लज्जासमावृत्तिः=लज्जा=संयमः तस्याः समावृत्तिः=सम्यगावर्तनं पुनःपुनरनुसन्धानं तत्संपादकत्वेनैकभक्तमपि संयमानुसन्धानपूर्वकमिति बोध्यम् । एकभक्तम् एकभक्ताख्यभोजनं रात्रिभोजनाभावविशिष्टं दिवाभोजनम् । एकाशनं वा, एकवारभोजनमित्यर्थः । यद्वा–लज्जासमा संयमानुरूपा संयमाविरोधिनी वृत्तिः=जिविका तत्स्वरूपम् एकभक्तं भोजनमित्यन्वयः । अथवा चकारद्वयेन द्वयं न विशेष्यविशेषणभावापन्नं, किंतु पृथगर्थबोधकं, तथाच या च लज्जासमावृत्तिः=संयमानुरूपो व्यवहारः भिक्षाचर्यादिः च=अपिच एकभक्तम्= एकभक्ताख्यं भोजनम्, एतद्द्वयं साधोर्नित्यं कर्म=प्रात्यहिकी क्रिया सर्वबुद्धैः

सकता, तो उसका कार्य मूर्छा कैसे ठहर सकती है, किंतु नहीं ठहर सकती ॥२२॥

छठा स्थान कहते हैं—'अहोनिच्चं' इत्यादि ।

अहो ! जिन शासन की महिमा; कि एक भक्त अर्थात् सदा संयम का अनुसन्धान रखना और दिनमें एक वार भोजन करना, अथवा दिनही में भोजन करना, इस प्रति दिन होने वाले कर्म (क्रिया) को भी भगवानने तपश्चर्या कहा है । अथवा संयमसे अविरुद्ध एक भक्त करनेको अथवा संयमसे अविरुद्ध भिक्षाचर्यादि

રહી શકતુ નથી, તો તેનુ કાર્ય મૂર્છા કેવી રીતે રહી શકે ? અર્થાત્ રહી શકેજ નહિ. (૨૨)

છઠ્ઠુ સ્થાન કહે છે— अहो निच्चं० ઇત્યાદિ—

અહો ! જિનશાસનનો કેવો મહિમા છે, કે– એક ભકત અર્થાત્ સદા સંયમનું અનુસંધાન રાખવું અને દિવસમાં એકવાર ભોજન કરવુ, અથવા દિવસમાંજ ભોજન કરવું, એ પ્રતિદિન થનારાં કર્મ (ક્રિયા)ને પણ ભગવાને તપશ્ચર્યા કહી છે. અથવા સંયમથી અવિરૂદ્ધ એક ભકતને અથવા સંયમથી અવિરૂદ્ધ ભિક્ષા-

सकलतीर्थंकरैः तपः वर्णितं=कथितम् । यद्वा-एतद्द्वयं सर्वबुद्धैः सर्वतीर्थंकरैः साधोर्नित्यं=प्रतिसमयसंपद्यमानं तपः वर्णितम् । अहो ! इदमाश्चर्यं यद्-एकभक्ततदर्थभिक्षाचर्यादिसकलक्रियाकलापोऽपि साधोस्तपश्चर्यैव सिध्यतीति भावः ॥ २३ ॥

रात्रिभोजनैषणादोषमाह-

मूलम्--संतिमे सुहुमा पाणा तसा अदुव थावरा ।
जाइं राओ अपासंतो कहमेसणियं चरे ॥२४॥

छाया-सन्ति इमे सूक्ष्माः प्राणा त्रसा अथवा स्थावराः ।
यान् रात्रौ अपश्यन् कथमेषणीयं चरेत् ॥ २४ ॥

टीका-' संतिमे ' इत्यादि-

इमे=प्रत्यक्षं दृश्यमानाः सूक्ष्माः=अतिवलघुतनवः त्रसाः=द्वीन्द्रियादयः अथवा स्थावराः पृथिव्यादयः प्राणाः प्राणिनः सन्ति=विद्यन्ते 'जाइं' इति प्राकृतत्वान्नपुंसकम् । यान् प्राणिनः रात्रौ=रजन्याम् अपश्यन्=चक्षुर्गोचरत्वाभावा दनवलोकयन् साधुः कथं=केन विधिना एषणीयम् आधाकर्मादिदोषविशुद्धमप्यन्नादिकं चरेत्=भुञ्जीत । रात्रौ विशुद्धेऽप्यन्नादिके जीवपातादिना सत्त्वानामवश्य-

प्रत्येक क्रियाको तथा एकभक्त भोजनरूप प्रतिदिन होनेवाली क्रियाको भी भगवानने तप कहा है ॥२३॥

रात्रि भोजनके दोष बताते हैं—संतिमे इत्यादि ।

ये प्रत्यक्षसे दिखाई देने वाले सूक्ष्म त्रस और स्थावर प्राणी विद्यमान हैं ये प्राणी रात्रिमें चक्षुरिन्द्रिय के विषय नहीं होते फिर साधु रात्रिमें आधाकर्मादि दोषों से रहित आहार को कैसे भोग सकते हैं किंतु नहीं भोग सकते । क्यों कि रात्रिमें प्राणीका उप-

અર્થાદ પ્રત્યેક ક્રિયાને તથા એક ભક્ત ભોજનરૂપ પ્રતિદિન થનારી ક્રિયાને પણ ભગવાને તપ કહ્યું છે. (૨૩)

રાત્રિ ભોજનના દોષો બતાવે છે— संतिमे० ઇત્યાદિ—

જે પ્રત્યક્ષ દેખાતા સૂક્ષ્મ ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓ વિદ્યમાન છે તે પ્રાણીઓ રાત્રે ચક્ષુઇંદ્રિયનો વિષય થતા નથી (દેખાતા નથી) તો પછી સાધુ રાત્રે આધાકર્માદિ દોષોથી રહિત આહારને કેવી રીતે ભોગવી શકે, અર્થાત્ ન ભોગવી શકે, કારણ કે રાત્રે પ્રાણીનું ઉપમર્દન જરૂર થાય છે. આહાર ભલે વિશુદ્ધ હોય, પરન્તુ તેમા જીવો

मुपघाताद्, तेषां चक्षुःपथानतीर्णतया तद्विराधनाया दुर्वारत्वात्। सौरे प्रकाशे यथा जीवाः सहजतो लक्ष्यन्ते, न तथा रात्रौ चान्द्रे सत्यपि प्रकाशे प्रयत्नेनापि लक्षिता भवन्तीति भावः ॥२४॥

रात्रौ भोजनैषणादूषणान्यभिधाय रात्रौ भक्तपानादिग्रहणदूषणान्याह–

मूलम्--उदउल्लं बीयसंसत्तं पाणा निवडिया महिं ।
दिया ताइं विवज्जिज्जा राओ तत्थ कहं चरे ॥२५॥

छाया–उदकार्द्रां बीजसंसक्तां प्राणा निपतिता महीम् ।
दिवा तान् विवर्जयेत् रात्रौ तत्र कथं चरेत् ॥२५॥

टीका–'उदउल्लं' इत्यादि–

उदकार्द्रां=सचित्तजलसंसिक्तां सचित्तजलप्रक्षेपेण वृष्ट्या वेतिभावः। बीजसंसक्तां=शाल्यादियुक्ताम्। उपलक्षणमेतद्–हरितकायपुष्पादीनामपि। महीं=भूमिं निपतिताः तदाश्रिताः प्राणाः प्राणिनः द्वीन्द्रियादयस्तिष्ठन्ति। 'ताइं' प्राकृतत्वान्नपुंसकत्वम्। तान् प्राणिन इत्यर्थः। दिवा=दिवसे विवर्जयेत् तद्विराधनां

मर्दन अवश्य होता है। आहार भले ही विशुद्ध हो परंतु उसमें जीव गिर जाते हैं। तो उनकी विराधना अवश्य होती है जैसे सूर्य के प्रकाश में जीव सहज दिखाई देते है वैसे चन्द्रमा के प्रकाशमें आंखे गडा गडा कर देखने से भी नहीं दीखते ॥२४॥

रात्रिमें भोजन करनेका निषेध कहकर रात्रिमें अन्नपानादिक ग्रहण करनेके दोष कहते हैं–'उदउल्लं' इत्यादि।

छांटे हुए जल या बरसा के जल से युक्त, शालि आदिके बीज, तथा अन्य हरित काय से युक्त पृथिवीपर अनेक प्राणी होते हैं, अथवा सचित्त जलसे तथा बीजसे संसृष्ट (मिश्रित) अन्नादि होते

પડે છે, તો તેમની વિરાધના જરૂર થાય છે જેમ સૂર્યના પ્રકાશમા જીવ સહેજે જોવામાં આવે છે, તેમ ચદ્રમાના પ્રકાશમા આખો ખોડી રાખવાથી પણ જોવામા આવતા નથી (૨૪)

રાત્રે ભોજન કરવાનો નિષેધ કહીને હવે રાત્રિમા અન્નપાનાદિ ગ્રહણ કરવાના દોષો કહે છે: ઉદઉલ્લ૦ ઇત્યાદિ—

છાટેલા જળથી યા વરસાદના પાણીથી યુક્ત, ડાગર આદિના બીજ તથા બીજી લીલોતરીથી યુક્ત, પૃથ્વીપર અનેક પ્રાણીઓ હોય છે અથવા સચિત્ત જળથી તથા

परिहर्तुं शक्नुयात्, किंतु तत्र मह्यां रात्रौ कथं=केन विधिना चरेद्=गच्छेत् । तदा प्राणिविराधनापरिहारस्य कर्तुमशक्यत्वादितिभावः । यद्वा—

छाया—उदकार्द्रं बीजसंसक्तं प्राणा निपतिता मह्याम् ।
दिवा तानि विवर्जयेत् रात्रौ तत्र कथं चारेत् ॥२५॥

टीका—उदकार्द्रं=सचित्तजलसंसृष्टं, तथा बीजसंसक्तम्=बीजेन संसक्तमोदनादिकं तथा प्राणाः=प्राणिनः मह्यां=पृथिव्यां, निपतिताः तत्र वर्तमानाः तिष्ठन्ति। तानि=उदकार्द्रादीनि दिवा=दिवसे विवर्जयेत्=प्राण्युपमर्दनभिया परिहर्तुं शक्नुयात्, तानि परित्यज्यान्यन्निरवद्यमशनादिकं गृह्णीयात्, अन्येन पथा वा गच्छेदिति भावः । रात्रौ=निशि तु तत्र=उदकार्द्रादिषु कथं चरेत् अलक्ष्यतया प्राण्युपमर्दनवारणाशक्यत्वेन=केन विधिना व्यवहरेदित्यर्थः, कथमुदकार्द्रादीनि गृह्णीयात्, कथं वा पथि गच्छेदितिभावः ॥२५॥

उपसंहरति—

मूलम्—एयं च दोसं दट्ठूणं नायपुत्तेण भासियं ।
सव्वाहारं न भुंजंति निग्गन्था राइभोयणं ॥२६॥

छाया—एतं च दोषं दृष्ट्वा ज्ञातपुत्रेण भाषितम् ।
सर्वाहारं न भुञ्जते निर्ग्रन्था रात्रिभोजनम् ॥ १६ ॥

टीका—'एयंच' इत्यादि—

निर्ग्रन्थाः साधवः ज्ञातपुत्रेण=महावीरेण भाषितम्=अभिहितम् एतं=

हैं, और पृथिवी के आश्रित प्राणी रहते हैं । दिनमें उदक आदि से युक्त आहार का तथा प्राणियों की विराधना का त्याग किया जा सकता है, किंतु रात्रिमें नहीं, इस लिए साधु रात्रिमें भिक्षाके लिए कैसे गमन कर सकते हैं किंतु नहीं कर सकते ॥२५॥

अब उपसंहार करते हैं—'एयं च' इत्यादि ।

पहले कहे हुए प्राणियों के उपमर्दन से तथा मार्गमें सांप

બીજથી મિશ્રિત અન્નાદિ હોય છે અને પૃથ્વીના આશ્રિત પ્રાણીઓ રહે છે. દિવસમાં પાણી આદિથી યુક્ત આહારનો તથા પ્રાણીઓની વિરાધનાનો ત્યાગ કરી શકાય છે, પરંતુ રાત્રિમા કરી શકાતો નથી, તેથી સાધુ રાત્રે ભિક્ષાને માટે કેવી રીતે જઈ શકે? અર્થાત્ નજ જઈ શકે. (૨૫)

હવે ઉપસંહાર કરે છે: एयंच• ઇત્યાદિ—

प्रागुक्तं प्राण्युपमर्दनलक्षणं च शब्देन आत्मविराधनारूपं मार्गे व्यालवृश्चिकादि-दंशेन, भोजने लूतादि (मकडी) विषजन्तुभक्षणेन चेति भावः, दोषं=पापं दृष्ट्वा ज्ञानदृष्ट्या विलोक्य सर्वाहारं=अशनपानादिकं रात्रिभोजनं न भुञ्जते न कुर्वन्तीत्यर्थः, धातूनामनेकार्थत्वात् यद्वा 'ज्ञातपुत्रेण एतं च दोषं दृष्ट्वा भाषितं =(परिहार्यत्वेनकथितं) सर्वाहारं रात्रिभोजनं निर्ग्रन्था न भुञ्जते इत्यन्वयः। ज्ञातपुत्रेणेति पदं तीर्थकरनिषिद्धतया रात्रिभोजनस्य सर्वथा वर्जनीयतां प्रतिपादयति। 'सव्वाहारं' इति विशेषणेनान्नपानादेः स्वल्पमप्यंशमौषधरूपेणापि रात्रौ नाभ्यवहरेदिति सूचितम् ॥ २६ ॥

विच्छू के काटने से अथवा आहार के साथ मकडी आदि का भक्षण हो जाने से संयम तथा आत्मा की विराधना होती है। ये भगवान् महावीर स्वामी द्वारा प्रतिपादित दोष जानकर अर्थात् भगवानने रात्रि-भोजन में महादोष कहा है ऐसा विचार कर साधु अशन आदि सब प्रकारके आहार का रात्रि में त्याग करते हैं-रात्रिभोजन नहीं करते। अथवा ज्ञातपुत्र महावीरने इन दोषों को जान कर रात्रिभोजन को त्यागने योग्य बताया है इसलिए साधु रात्रिभोजन नहीं करते।

'नायपुत्तेण' पदसे यह प्रगट होता है कि रात्रिभोजन का त्याग स्वयं तीर्थकर भगवानने किया है अतः वह सर्वथा निःसन्देह त्याज्य है। 'सव्वाहारं' पदसे यह प्रदर्शित किया है कि औपधरूप से भी अन्नपान आदि का अंशमात्र भी रात्रिमें न भोगे ॥२६॥

પહેલા કહેવામાં આવ્યુ છે તેમ પ્રાણીઓના ઉપમર્દનથી તથા માર્ગમા સાપ વીંછી કરડવાથી અથવા આહારની સાથે કીડી આદિનુ ભક્ષણ થઇ જવાથી સયમ તથા આત્માની વિરાધના થાય છે. ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ પ્રતિપાદિત કરેલા એ દોષો જાણીને અર્થાત્ ભગવાને રાત્રિભોજનમા મહાદોષ કહેલો છે એવો વિચાર કરીને સાધુઓ અશનાદિ સર્વ પ્રકારના આહારનો રાત્રિમા ત્યાગ કરે છે– રાત્રિભોજન કરતા નથી અથવા જ્ઞાતપુત્ર મહાવીરે એ દોષોને જાણીને રાત્રિભોજનને ત્યાગવા યોગ્ય કહ્યુ છે, તેથી સાધુઓ રાત્રિભોજન કરતા નથી

નાયપુત્તેણ શબ્દથી એમ પ્રકટ થાય છે કે રાત્રિભોજનનો ત્યાગ સ્વયં તીર્થંકર ભગવાને કર્યો છે તેથી એ સર્વથા નિ.સદેહ ત્યાજ્ય છે,

સવ્વાહારં શબ્દથી એમ પ્રદર્શિત કર્યું છે કે ઔષધરૂપે પણ અન્નપાનાદિનો અશ માત્ર પણ રાત્રિમા સાધુ ભોગવે નહિ. (૨૬)

व्रतषट्कानन्तरं कायषट्के वक्तव्ये तावत् पृथिवीकायरूपं सप्तमस्थानमाह—

मूलम्--पुढवीकायं न हिंसंति मणसा वयसा कायसा ।
तिविहेणं करणजोगेणं संजया सुसमाहिया ॥२७॥

छाया—पृथिवीकायं न हिंसंति मनसा वचसा कायेन ।
त्रिविधेन करणयोगेन संयताः सुसमाहिताः ॥ २७ ॥

टीका—'पुढवीकायं' इत्यादि—

सुसमाहिताः=सम्यक्समाधिमन्तः संयमरक्षणतत्परा इत्यर्थः । संयताः=साधवः मनसा वचसा कायेन त्रिविधेन=मनोवाक्कायैतद्गतत्रित्वसंख्याकृतभेदत्रयविशिष्टेन, करणयोगेन=करणं=चरणकरणाऽनुमोदनलक्षणस्त्रिविधो व्यापारस्तस्य योगः=मनोवाक्कायेन प्रत्येकं सम्बन्धः तेन तथोक्तेन पृथिवीकायं न हिंसन्ति=नो विराधयन्ति ॥२७॥

पृथिविकायहिंसादोषानाह—

मूलम्—पुढवीकायं विहिंसंतो हिंसई उ तयस्सिए ।
तसे य विविहे पाणे चक्खुसे य अचक्खुसे ॥२८॥

छाया—पृथिवीकायं विहिंसन् हिनस्ति तु तदाश्रितान् ।
त्रसांश्च विविधान् प्राणान् चक्षुषा च अचक्षुषा ॥२८॥

टीका—'पुढवीकायं' इत्यादि—

'पृथिवीकायं' विहिंसन्=नखतृणखनित्रादिना विराध्यन् तदाश्रितान्

छहों व्रतों का कथन करने के अनन्तर छहकायों के व्याख्यान में पहले पृथिवीकाय रूप सातवां स्थान कहते हैं—'पुढवीकायं' इत्यादि ।

संयम की रक्षा करने में सावधान साधु मन वचन कायसे तथा कृत कारित अनुमोदना से पृथिवीकाय की विराधना नहीं करते ॥२७॥

पृथिवीकाय की हिंसा के दोष बताते हैं—पुढवीकायं इत्यादि ।

नख, तृण, तथा खनित्र आदि के द्वारा पृथिवीकाय की विरा-

છએ વ્રતોનું કથન કર્યા પછી છ કાયોના વ્યાખ્યાનમાં પહેલા પૃથ્વીકાયરૂપ સાતમું સ્થાન કહે છે – पुढवीकायं. ઇત્યાદિ

સંયમની રક્ષા કરવામાં સાવધાન સાધુ મન વચન કાયાથી તથા કૃતકારિત અનુમોદનાથી પૃથ્વીકાયની વિરાધના કરતા નથી (૨૭)

પૃથ્વીકાયની હિંસાના દોષો બતાવે છે – पुढवीकायं. ઇત્યાદિ.

वहिरन्तःस्थान, चाक्षुषान्=चक्षुरिन्द्रियजन्यप्रत्यक्षविषयान् अचाक्षुषान्-लघुशरीरत्वाद् दृष्टिपथानारूढान् विविधान्=नैकप्रकारान् त्रसान्=द्वीन्द्रियादीन्, च शब्दात् स्थावरांश्च हिनस्त्येव, तुशब्दोऽत्रावधारणार्थः। पृथिवीकायहिंसकानां दृश्यादृश्यबहुविधजीवविराधना जायते इति भावः ॥ २८ ॥
उपसंहरति-

मूलम्--तम्हा एयं वियाणित्ता, दोसं दुग्गइवड्ढणं ।
पुढवीकायसमारम्भं जावजीवइ वज्जए ॥ २९ ॥

छाया—तस्माद् एतं विज्ञाय दोषं दुर्गतिवर्धनम् ।
पृथिवीकायसमारम्भं यावज्जीवतया वर्जयेत् ॥ २९ ॥

टीका-'तम्हा' इत्यादि-

तस्मात्=पृथिवीकायहिंसनेन बहुविधप्राण्युपमर्दनहेतोः दुर्गतिवर्धनं=नरकादिदुःखकारकम् एतम्=अनुपदमुक्तं दोषं=पृथिवीकायाश्रितप्राणिविराधनालक्षणं कर्मवन्धं विज्ञाय=आगमोक्तविधिना ज्ञात्वा यावज्जीवतया=यावज्जीवम् आमरणकालमित्यर्थः पृथिवीकायसमारम्भं=पृथिवीविलेखनादिरूपं वर्जयेत् ।

धना करने वाला पृथिवीकाय के आश्रय में रहने वाले दिखाई देने योग्य अथवा सूक्ष्म शरीरवान् होने से न दिखाई देने योग्य विविध प्रकार के त्रस और स्थावर जीवों की विराधना करता है। अर्थात् अवश्य उन्हें पीडा पहुंचाता है। तात्पर्य यह है कि पृथिवीकाय की विराधना करने वालों को दृश्य अदृश्य विविध प्रकार के जीवों की विराधना का दोष लगता है ॥ २८ ॥

उपसंहार— 'तम्हा' इत्यादि।

पृथिवीकाय की उपमर्दना से विविध प्राणियों की हिंसा होती है। इस कारण नरक आदि दुर्गतियों में लेजाने वाले कर्मबन्ध आदि

નખ, તૃણ તથા ખનિત્ર (ખોદવાનું ઓજાર) આદિ દ્વારા પૃથ્વી કાયની વિરાધના કરનાર, પૃથ્વી કાયના આશ્રયમાં રહેવાવાળા દેખાતા અથવા સૂક્ષ્મ શરીરવાળા હોય તે ન દેખાતા એવા વિવિધ પ્રકારના ત્રસ અને સ્થાવર જીવોની વિરાધના કરે છે. અર્થાત એમને અવશ્ય પીડા ઉપજાવે છે. તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાયની વિરાધના કરનારાઓને દૃશ્ય-અદૃશ્ય વિવિધ પ્રકારના જીવોની વિરાધનાનો દોષ લાગે છે ॥ ૨૮ ॥

ઉપસંહાર- तम्हा. ઇત્યાદિ—પૃથિવીકાયની ઉપમર્દનાથી વિવિધ પ્રાણીઓની હિંસા થાય છે. એ કારણે નરક આદિ દુર્ગતિઓમાં લઈ જનારા કર્મબન્ધ આદિ

'दुग्गइवड्ढणं' इति पदेन एकस्य पृथिवीकायस्य हिंसने तद्गतविविध-त्रसस्थावरप्राण्युपमर्दनावश्यंभावेन पुनःपुनर्दुर्गतिगमनपरम्परामुद्भावयतीति सूचितम् ॥ २९ ॥

अष्टमस्थानमाह–

मूलम्--आउकायं न हिंसंति मणसा वयसा कायसा ।
तिविहेण करणजोगेण संजया सुसमाहिया ॥३०॥

छाया–अप्कायं न हिंसन्ति, मनसा वचसा कायेन ।
त्रिविधेन करणयोगेन, संयताः सुसमाहिताः ॥ ३० ॥

टीका–'आउकायं' इत्यादि–
अप्कायम्=उदकं, शेषं पृथिवीकायसूत्रवत् ॥ ३० ॥

मूलम्--आउकायं विहिंसंतो हिंसई उ तयस्सिए ।
तसे य विविहे पाणे चक्खुसे य अचक्खुसे ॥३१॥

अनेक दोष जानकर यावज्जीव पृथिवीको खोदना आदि रूप पृथिवीकाय के आरम्भ का साधु त्याग करे। 'दुग्गइवड्ढणं' पदसे यह–सूचित किया है कि एक पृथिवीकाय की विराधना करने से पृथिवी पर आश्रित अनेक प्रकार के त्रस स्थावर प्राणियों की हिंसा होने से वारम्वार दुर्गतियों का प्राप्ति अवश्य होती है ॥ २९ ॥

आठवां स्थान कहेते हैं—आउकायं इत्यादि।

संयम में सावधान साधु मन वचन काय तथा कृत कारित अनुमोदन से-अर्थात् तीन करण तीन योग से अप्काय को हिंसा नहीं करते ॥ ३० ॥

અનેક દોષને જાણીને યાવજ્જીવ પૃથિવીને ખોદવી આદિ રૂપ પૃથ્વીકાયના આરંભનો સાધુ ત્યાગ કરે. दुग्गइवड्ढणं પદથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે એક પૃથિવીકાયની વિરાધના કરવાથી પૃથિવીપર આશ્રિત અનેક પ્રકારના ત્રસ–સ્થાવર પ્રાણીઓની હિંસા થવાથી વારંવાર દુર્ગતિઓની પ્રાપ્તિ અવશ્ય થાય છે. ॥ ૨૯ ॥

આઠમું સ્થાન કહે છે– आउकायं० ઈત્યાદિ– સંયમમાં સાવધાન સાધુ મન વચન કાયા તથા કૃત કારિત અનુમોદનાથી અર્થાત્ ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગથી અપકાયની હિંસા કરતા નથી. ॥ ૩૦ ॥

छाया–अप्कायं विहिंसन् हिनस्ति तु तदाश्रितान् ।
त्रसांश्च विविधान् प्राणान् चाक्षुषांश्च अचाक्षुषान् ॥३१॥

टीका–'आउकायं' इत्यादि–
अप्कायम्=उदकम् । शेषमष्टाविंशगाथावद् बोध्यम् ॥ ३१ ॥

मूलम्--तम्हा एणं वियाणित्ता दोसं दुग्गइवड्ढणं ।
आउकायसमारंभं जावजीवाइ वज्जए ॥ ३२ ॥

छाया–तस्माद् एनं विज्ञाय दोषं दुर्गतिवर्धनम् ।
अप्कायसमारम्भं यावज्जीवतया वर्जयेत् ॥३२॥

टीका–'तम्हा' इत्यादि । ॥ सुगमा ३२ ॥

नवमस्थानमाह–'जायतेयं' इत्यादि ।

मूलम्-जायतेयं न इच्छंति पावगं जलिइत्तए ।
तिक्खमन्नयरं सत्थं सव्वओवि दुरासयं ॥ ३३ ॥

छाया–जाततेजसं नेच्छन्ति पापकं ज्वलयितुम् ।
तीक्ष्णमन्यतरत् शस्त्रं सर्वतोऽपि दुराश्रयम् ॥ ३३ ॥

टीका–'जायतेयं' इत्यादि–
पापकं=पापरूपं बहुतरजीवविराधनाकारित्वादितिभावः,अन्यतरत् तीक्ष्णम्

'आउकाय' इत्यादि । अप्काय की विराधना करने वाला अप्कायाश्रित दृश्य अदृश्य विविध त्रस स्थावर जीवों की हिंसा करता है। शेष अट्ठाइसवीं गाथा के अनुसार समझना ॥ ३१ ॥

'तम्हा' इत्यादि । इस लिए मुनि दुर्गति को बढाने वाले दोष जान कर अप्कायके आरम्भका तीन योग से त्याग करते हैं ॥ ३२॥

नववाँ स्थान कहते हैं—'जायतेयं' इत्यादि ।

साधु तेजस्काय को प्रज्वलित करने की इच्छा भी नहीं करते,

आउकायं० ઇત્યાદિ અપ્કાયની વિરાધના કરવાવાળા અપ્કાયાશ્રિત દૃશ્ય-અદૃશ્ય વિવિધ ત્રસ સ્થાવર જીવોની હિંસા કરે છે. બાકીનો ભાગ અઠાવીસમી ગાથા મુજબ સમજવો. ॥ ૩૧ ॥

तम्हा० ઇત્યાદિ તેથી મુનિ દુર્ગતિ વધારનારા દોષોને જાણીને અપ્કાયના આરંભનો ત્રણ કરણ ત્રણ યોગે કરીને ત્યાગ કરે ॥ ૩૨ ॥

નવમું સ્થાન કહે છે— जायतेयं० ઇત્યાદિ.

સાધુ તેજસ્કાયને પ્રજ્વલિત કરવાની પણ ઇચ્છા કરતા નથી, કારણ કે

=उभयतोधारं शस्त्रमिव शस्त्रं शस्त्रधर्मत्वात्, उभयतोधारशस्त्रसदृशमित्यर्थः, अतएव सर्वतोऽपिदुराश्रयं=समन्तादाश्रयितुमशक्यं समन्ततोऽशक्यसेवम् अशक्यस्पर्शमित्यर्थः, जाततेजसम् अग्निं मज्वलयितुम्=उद्दीपयितुं नेच्छन्ति। स्फुलिङ्गस्यापि मज्वालनमसंख्यजीवविराधनाजनकत्वात्संयमहानिकरं मुनीनामिति भावः ॥३३॥

मूलम्--पाईणं पडीणं वावि उड्ढं अणुदिसामवि ।
अहे दाहिणओ वावि दहे उत्तरओ विय ॥३४॥

छाया-प्राच्यां प्रतीच्यां वाऽपि ऊर्ध्वम् अनुदिशामपि ।
अधः दक्षिणतो वाऽपि दहेत् उत्तरतोऽपि च ॥३४॥

टीका-'पाईणं' इत्यादि । प्राच्यां=पूर्वस्यां दिशि अपि वा प्रतीच्यां=पश्चिमायां दिशि अपिवा दक्षिणतः=दक्षिणस्याम्, अपिवा उत्तरतः=उत्तरस्यां दिशि अनुदिशां=दिशावनुगता अनुदिक्, तासां चतसृणामेकशेषः अनुदिशस्तासाम्, सप्तम्यर्थे षष्ठी; विदिक्षु इत्यर्थः । ऊर्ध्वंच अधश्च अग्निर्दहति=प्राणिनो भस्मसात्करोतीत्यर्थः । वहेर्दाहकता दशस्वपि दिक्षु जन्तुसमूहान् विराधयतीति भावः ॥३४॥

क्यों की अग्नि का उद्दीपन करना बहुतेरे जीवोंकी विराधनाका कारण होनेसे पाप है । वह ऐसे शस्त्र के समान है जिसमें दोनों ओर धार हो। अतएव किसी भी ओरसे उसका स्पर्श होना अशक्य है। तात्पर्य यह है कि एक चिनगारी को भी प्रज्वलित करनेसे असंख्यात जीवोंकी विराधना होती है, इसलिए वह संयमियों के संयम को अत्यन्त हानि पहुचाती है ॥ ३३ ॥

'पाइणं' इत्यादि। अग्नि पूर्व, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण इन चारो दिशाओंमें तथा चारो विदिशाओं में और ऊपर नीचे अर्थात् दसों दिशाओं में रहे हुए प्राणियोंको जलाती है ॥ ३४ ॥

અગ્નિનુ ઉદ્દીપન કરવું એ અનેક જીવોની વિરાધનાનું કારણ હોવાથી પાપ છે એ એવા શસ્ત્ર સમાન છે કે— જેને બેઉ બાજુએ ધાર હોય એટલે કોઇ પણ બાજુએ એનો સ્પર્શ થવો અશકત છે તાત્પર્ય એ છે કે— એક ચિનગારીને પણ પ્રજ્વલિત કરવાથી અસંખ્યાત જીવોની વિરાધના થાય છે, તેથી એ સંયમીઓના સંયમને અત્યંત હાનિ પહોંચાડે છે ॥ ૩૩ ॥

पाईणं० ઇત્યાદિ. અગ્નિ, પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર દક્ષિણમાં એમ ચારે દિશાઓમાં તથા ચારે વિદિશાઓમાં અને ઉપર નીચે અર્થાત્ દસે દિશાઓમાં રહેલા પ્રાણીઓને બાળે છે. ॥ ૩૪ ॥

मूलम्--भूयाणमेसमाघाओ हव्ववाहो न संसओ ।
तं पईवपयावट्ठा संजया किंचि नारभे ॥३५॥

छाया-भूतानामेव आघातः हव्यवाड् न संशयः ।
तं प्रदीपप्रतापनार्थं संयताः किंचित् नारभन्ते ॥३५॥

टीका-'भूयाणं इत्यादि ।

एषोऽग्निः भूतानां=प्राणिनामाघातजनकत्वादाघातः=हिंसकः हव्यवाट्=हव्यं वहति=क्षिप्तं तृणकाष्टादिकं हव्यं प्रक्षपयति विनाशयतीत्यर्थः, न संशयः=अस्मिन् विषये संशयो नास्ति आपामरसकललोकप्रत्यक्षसिद्धत्वादितिभावः । अतः संयता=साधवः तं वह्निं प्रदीपप्रतापनार्थम्=अन्धकारे प्रदीपार्थं शैत्यागमे प्रतापनार्थं च किञ्चिदपि=संघट्टनमात्ररूपेणापि नारभन्ते=न तदारम्भं कुर्वन्तीत्यर्थः । अग्नेरारम्भश्चारित्रविघातकत्वात्साधूनामनासेव्य इति भावः ॥३५॥

मूलम्-तम्हा एयं वियाणित्ता दोसं दुग्गइवड्ढणं ।
तेउकायसमारंभं जावजीवाइ वज्जए ॥ ३६ ॥

छाया-तस्माद् एतद् विज्ञाय दोषं दुर्गतिवर्द्धनम् ।
तेजस्कायसमारम्भं यावज्जीवतया वर्जयेत् ॥३६॥

'भूयाण' इत्यादि । यह अग्नि प्राणियों का घात करने वाली है । इसमें डाले हुए तिनका काष्ट आदिको भस्म कर डालता है, यह बात सब लोकमें प्रत्यक्ष सिद्ध है, इसमें जरा भी संशय नहीं है । इसलिए साधु अंधकारमें दीपक के प्रकाश के लिए, अथवा शीत आने पर तापने के लिए, अथवा अन्य किसी प्रयोजन से अग्निका बिलकुल आरम्भ नहीं करते-यहां तक कि उसके संघट्टे का भी त्याग करते हैं । आशय यह है कि अग्निका आरम्भ चारित्र का विघात करने वाला है, इसलिए वह साधुओं को आचरणीय नहीं है ।॥३५॥

भूयाणं० ઇત્યાદિ. એ અગ્નિ પ્રાણીઓનો ઘાત કરે છે, એમાં નાંખેલા તણખલાં કાષ્ઠ આદિને અગ્નિ ભસ્મ કરી નાખે છે, એ વાત બધા લોકોમાં પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે એમાં જરાએ સંશય નથી. જેથી સાધુ અંધકારમા દીવાના પ્રકાશને માટે, અથવા ટાઢ લાગવાથી તાપવાને માટે, અથવા અન્ય કોઇ પ્રયોજનથી અગ્નિનો બિલકુલ આરંભ કરતા નથી-એટલે સુધી કે એના સંઘટનાનો પણ ત્યાગ કરે છે આશય એ છે કે અગ્નિનો આરંભ ચારિત્રનો વિઘાત કરનારો છે, તેથી તે સાધુઓને આચરણીય નથી. ॥ ૩૫ ॥

टीका-'तम्हा' इत्यादि ।

तेजस्कायसमारम्भवर्जिकेयं गाथा निगदसिद्धा ॥३६॥

दशमस्थानमाह-'अनिलस्स' इत्यादि ।

मूलम्-अणिलस्स समारंभं बुद्धा मन्नंति तारिसं ।

सावज्जबहूलं चेयं नेयं ताइहिं सेवियं ॥३७॥

छाया=अनिलस्य समारम्भं बुद्धा मन्यन्ते तादृशम् ।

सावद्यबहुलं चैतत् नैतत् त्रायिभिः सेवितम् ॥३७॥

टीका-'अणिलस्स' इत्यादि-

बुद्धाः=तीर्थंकराः अनिलस्य=वायुकायस्य समारम्भम्=उपमर्दनं तादृशं=तेजस्कायवत् सावद्यबहुलं=जीवजातविराधनाऽतिशयसहितं मन्यते=केवलालोकेन जानन्ति। एवं च=एतेन हेतुना एतम्=वायुकायमाश्रित्य संपद्यमानं विराधनं त्रायिभिः=षट्कायरक्षणपरायणैः साधुभिः न सेवितं=न कृतमित्यर्थः । वायुकायविराधनमनर्थमूलं चारित्रभञ्जकं च, अतएव षड्जीवनिकायरक्षणदत्तावधाना

'तम्हा' इत्यादि । इसलिए साधु, दुर्गतिमें पहुंचाने वाले अनेक दोष जानकर तेजस्काय के समारम्भ का यावज्जीव त्याग करें ॥३६॥

दशवाँ स्थान कहते हैं-'अणिलस्स' इत्यादि ।

बुद्ध (तीर्थंकर) भगवान् अपने केवल ज्ञान द्वारा तेजस्काय की तरह वायुकाय के समारंभको भी अत्यन्त सावद्य बहुल जानते हैं । इसीकारण षट्काय के रक्षक साधुओं ने वायुकाय का समारंभ नहीं किया हैं । 'ताइहिं' पदसे यह बोधित किया है कि-वायुकाय की विराधना अनर्थों का मूल और चारित्र का घात करने वाली है, इसीसे षट्काय की रक्षामें सदा सावधान रहने वाले मुनि मुखपर डोरा सहित मुखवस्त्रिका बाँधते हैं, क्यों कि वे ऐसा विचार

तम्हा० ઇત્યાદિ તેથી સાધુ દુર્ગતિમાં પહોચાડનાર અનેક દોષ જાણીને તેજસ્કાયના સમારંભનો યાવજ્જીવ ત્યાગ કરે ॥ ૩૬ ॥

દશમું સ્થાન કહે છે—अणिलस्स० ઇત્યાદિ.

બુદ્ધ તીર્થંકર ભગવાન પોતાના કેવળજ્ઞાનથી તેજસ્કાયની પેઠે વાયુકાયના સમારંભને પણ અત્યંત સાવદ્યબહુલ જાણે છે. તે કારણે ષટ્કાયના રક્ષક સાધુઓએ વાયુકાયનો સમારંભ કર્યો નથી. ताइहिं એ શબ્દથી એમ બોધિત કર્યું છે કે-વાયુકાયની વિરાધના અનર્થોનું મૂળ અને ચારિત્રનો ઘાત કરનારી છે, તેથી ષટ્કાયની

मुनयो मुखोष्णवायुनिर्गमस्य निरोद्धुमशक्यतया सूक्ष्मतयापि संपातिमवायुकायोर्विराधनं सावद्यभाषाभाषित्वं च समालोच्य मुखोपरि सदोरकमुखवस्त्रिकां वन्धन्ति। करतलगतया तु मुखवस्त्रिकया नहि यावद्वायुकायादिविराधनं सम्यक् परिहर्तुं शक्यत इति 'ताइहिं' पदेन वोध्यते ॥३७॥

एकादशं स्थानमाह–'तालियंटेण' इत्यादि।

मूलम्–तालियंटेण पत्तेण साहुविहुयणेण वा।
न ते वीइउमिच्छंति वेयावेऊण वा परं ॥३८॥

छाया–तालवृन्तेन पत्रेण शाखाविधूनेन वा।
न ते वीजितुमिच्छन्ति वीजयितुं वा परम् ॥३८॥

टीका–'तालियंटेण' इत्यादि–

ते=साधवः तालवृन्तेन=व्यजनेन पत्रेण=कमलादिदलेन वा=अथवा शाखाविधूननेन=लताद्रुमादिविटपाऽऽन्दोलनेन स्वय वीजितुं=समीरमुत्पादयितुं वा=अथवा परं=परेण वीजयितु वीजयन्तं परमनुमन्तुं वा नेच्छन्ति=नाभिकाङ्क्षन्ति मनसाऽपीत्यर्थः ॥३८॥

कहते हैं कि–यदि मुखवस्त्रिका न बाँधें तो मुखकी गर्म सांस आदि द्वारा सूक्ष्म व्यापी संपातिम और वायुकाय जीवों की विराधना तथा सावद्यभाषाभाषित्व आदि दोष लगते हैं। किन्तु हाथमें मुखवस्त्रिका रखने से वायुकाय की यतना सम्यक्प्रकार से नहीं हो सकती ॥३७॥

'तालियंटेण' इत्यादि।

साधु पंखे से, कमल आदि के पत्ते से, अथवा वृक्ष की शाखा आदिसे वायुकाय की स्वयं उदीरणा नहीं करते, दूसरे से उदीरणा

રક્ષામા સદા સાવધાન રહેનારા મુનિઓ મુખ પર દોરા સહિત મુખવસ્ત્રિકા બાધે છે, કારણ કે તે એવો વિચાર કરે છે કે– જો મુખવસ્ત્રિકા ન બાધે તો મુખનો ગરમ શ્વાસ આદિ દ્વારા સૂક્ષ્મવ્યાપી સંપાતિમ અને વાયુકાય જીવોની વિરાધના તથા સાવદ્યભાષાભાષિત્વ આદિ દોષ લાગે છે. પરન્તુ હાથમા મુખવસ્ત્રિકા રાખવાથી વાયુકાયની યતના સમ્યક્ પ્રકારે થઇ શકતી નથી ॥ ૩૭ ॥

'तालियंटेण' ઇત્યાદિ.

સાધુ પંખાથી, કમળ આદિના પાંદડાથી, અથવા વૃક્ષની શાખા આદિથી વાયુકાયની ઉદીરણા સ્વયં કરતા નથી, બીજા દ્વારા ઉદીરણા કરાવતા નથી તથા

मूलम्—जंपि वत्थं व पायं वा कंबलं पायपुंछणं ।
न ते वायमुईरंति जयं परिहरंति य ॥३९॥

छाया—यदपि वस्त्रं वा पात्रं वा कम्बलं पादप्रोञ्छनम् ।
न ते वातमुदीरयन्ति यतं परिधरन्ति च ॥३९॥

टीका—'जंपि' इत्यादि ।

यच्च वस्त्रं पात्रं कम्बलं पादप्रोञ्छनं=रजोहरणमस्ति, तेनाऽपि ते=साधवः वातं=समीरं नोदीरयन्ति=नाविर्भावयन्ति किन्तु यतं=सयतनं परिधरन्ति=धारयन्ति, उपभोगं धारणं च यतनया कुर्वन्तीत्यर्थः । वस्त्रादीनामुपभोगादि तथाविधेयं यथा वायुकायविराधना न भवेदितिभावः ॥३९॥

मूलम्—तम्हा एयं वियाणित्ता दोसं दुग्गइवड्ढणं ।
वाउकायसमारंभं जावजीवाइ वज्जए ॥४०॥

छाया—तस्माद् एतं विज्ञाय दोषं दुर्गतिवर्द्धनम् ।
वायुकायसमारम्भं यावज्जीवतया वर्जयेत् ॥४०॥

टीका—'तम्हा' इत्यादि ।

वायुकायसमारम्भं=वायुकायोपमर्दनम् । शेषं सप्तत्रिंशगाथावद् व्याख्येयम् ॥४०॥

एकादशं स्थानमाह—'वणस्सइं न' 'वणस्सइं' 'तम्हा' इत्यादि गाथात्रयम् ।

मूलम्—वणस्सइं न हिंसंति मणसा वयसा कायसा ।
तिविहेण करणजोएणं संजया सुसमाहिया ॥४१॥

नहीं कराते तथा उदीरणा करते हुए की अनुमोदना नहीं करते ॥३८॥

'जंपि' इत्यादि । जो वस्त्र पात्र कम्बल रजोहरण रहता है उससे भी वायुकाय की उदीरणा नहीं करते किन्तु यतनापूर्वक उन्हें धारण करते हैं अर्थात् वस्त्र आदि को इस प्रकार धारण करना चाहिए जिससे कि वायुकाय की विराधना न होवे ॥३९॥

ઉદીરણા કરવાની અનુમોદના કરતા નથી. (૩૮)

'जंपि' ઇત્યાદિ જે વસ્ત્ર પાત્ર કંબલ રજોહરણ હોય છે તેથી પણ વાયુકાયની ઉદીરણા કરતા નથી, કિંતુ યતનાપૂર્વક તેમને ધારણ કરે છે અર્થાત્ વસ્ત્રાદિને એવી રીતે ધારણ કરવા જોઇએ કે જેથી વાયુકાયની વિરાધના ન થાય. (૩૯)

वणस्सइं विहिंसंतो हिंसई उ तयस्सिए ।
तसे य विविहे पाणे चक्खुसे य अचक्खुसे ॥४२॥
तम्हा एयं वियाणित्ता दोसं दुग्गइवड्ढणं ।
वणस्सइसमारंभं जावजीवाइ वज्जए ॥४३॥

छाया–वनस्पतिं न हिंसन्ति मनसा वचसा कायेन ।
त्रिविधेन करणयोगेन संयताः सुसमाहिताः ॥४१॥
वनस्पतिं विहिंसन् हिनस्ति तु तदाश्रितान् ।
त्रसांश्च विविधान् प्राणान् चाक्षुषांश्च अचाक्षुषान् ॥४२॥
तस्माद् एतं विज्ञाय दोषं दुर्गतिवर्द्धनम् ।
वनस्पतिसमारम्भं यावज्जीवतया वर्जयेत् ॥४३॥

टीका–'वणस्सइं' इत्यादि—

आसां तिसृणां गाथानां व्याख्या पृथिवीकायसूत्रवद्बोध्या । वनस्पतिशब्दमात्रतोऽत्र भेदः ॥४१॥४२॥४३॥

द्वादशं स्थानमाह–'तसकायं न' 'तसकाय' 'तम्हा' इत्यादि गाथात्रयम् ॥

मूलम्-तसकायं न हिंसंति मणसा वयसा कायसा ।
तिविहेण करणजोएणं संजया सुसमाहिया ॥४४॥
तसकायं विहिंसंतो हिंसई उ तयस्सिए ।
तसे य विविहे पाणे चक्खुसे य अचक्खुसे ॥४५॥

'तम्हा' इत्यादि । इसलिए साधु दुर्गति के बढाने वाले इन दोषों को जानकर यावज्जीवन वायुकाय के समारंभका त्याग करते हैं ॥४०॥

'वणस्सइं न' 'वणस्सइं वि' 'तम्हा' इत्यादि तीन गाथाएँ हैं। इनका व्याख्यानपृथिवीकाय की गाथाओंके समान है, भेद केवल यही है कि पृथिवीकाय को जगह 'वनस्पति' शब्द कहना ॥४१॥४२॥४३॥

तम्हा० ઇત્યાદિ એથી કરીને સાધુ દુર્ગતિને વધારનારા એ દોષોને જાણીને યાવજ્જીવન વાયુકાયના સમારંભનો ત્યાગ કરે છે. (૪૦)

वणस्सइं न०, वणस्सइं वि०, तम्हा० ઇત્યાદિ ત્રણ ગાથાઓ છે એનું વ્યાખ્યાન પૃથિવીકાયની ગાથાઓની પેઠે છે ભેદ કેવળ એટલોજ છે કે પૃથિવીકાયની જગ્યાએ વનસ્પતિ શબ્દ કહેવો. (૪૧ ૪૨ ૪૩)

तम्हा एयं वियाणित्ता दोसं दुग्गइवड्ढणं ।
तसकायसमारम्भं जावजीवाइ वज्जए ॥ ४६ ॥

छाया–त्रसकायं न हिंसन्ति मनसा वचसा कायेन ।
त्रिविधेन करणयोगेन संयताः सुसमाहिताः ॥४४।
त्रसकायं विहिंसन् हिनस्ति तु तदाश्रितान् ।
त्रसांश्च विविधान् प्राणान् चाक्षुषांश्च अचाक्षुषान् ॥४५॥
तस्माद् एतं विज्ञाय दोषं दुर्गतिवर्द्धनम् ।
त्रसकायसमारम्भं यावज्जीवतया वर्जयेत् ॥४६॥

टीका—'तसकायं' इत्यादि–

त्रसकायं=द्वीन्द्रियादियावत्पञ्चेन्द्रियम् । शेषं पृथिवीकायसूत्रवत् ॥ ॥४४॥४५॥४६॥

त्रयोदशं स्थानमाह–तत्र यथा सलिलसेचनादिकमन्तरेण यथाविधि-समारोपितस्यापि वृक्षस्य मनोहरहरितपल्लवकुसुमादिसमुद्भवो न लक्ष्यते तथा व्रतषट्कायषट्करक्षणमूलगुणानां यथाविधिसंरक्षणे कृतेऽपि अकल्पादिषट्कस्य

बारहवाँ स्थान कहते हैं–'तसकाय न' 'तसकायं' 'तम्हा' इत्यादि तीन गाथाएं। इनका व्याख्यान भी पृथिवीकायके समान समझ लेना, यहां पृथिवीकायके स्थान पर 'त्रसकायं' कहना चाहिए। द्वीन्द्रिय से लेकर पंचेन्द्रिय तकके जीव त्रस कहलाते हैं ॥४४॥४५॥४६॥

तेरहवां स्थान कहते हैं–जैसे जल सींचने के विना विधिपूर्वक रोपे हुए भी वृक्षमें मनोहर फूल-फल आदि नहीं लग सकते, इसी-प्रकार छह व्रत और छह काय की रक्षारूप मूलगुणों का विधि अनुसार पालन करने पर भी छह अकल्प्यों का त्याग किये बिना

બારમું સ્થાન કહે છે—तसकायं न०, तसकायं०, तम्हा० ઇત્યાદિ ત્રણ ગાથાઓ છે, એનું વ્યાખ્યાન પણ પૃથિવીકાયની પેઠે સમજવું. એમાં પૃથિવીકાયની જગ્યાએ त्रसकायं० કહેવું દ્વિન્દ્રિયથી માંડીને પચેન્દ્રિય સુધીના જીવો ત્રસ કહેવાય છે (૪૪-૪૫-૪૬)

તેરમું સ્થાન કહે છે—જેમ જળ સિંચ્યા વિના વિધિપૂર્વક રોપેલાં વૃક્ષ ને પણ મનોહર ફૂલ-ફળ આદિ આવી શકતાં નથી, તેમ છ વ્રત અને છકાયની રક્ષારૂપી મૂળ ગુણોનું વિધિ અનુસાર પાલન કરવા છતાં પણ છ અકલ્પ્યોનો

यथाविधिवर्जनं विना स्वर्गाऽपवर्गसुखादिमनोहरफलाविर्भावरूपप्रभावो न प्रादुर्भवितुमर्हति, अतो मूलगुणप्रतिपादनाऽनन्तरमकल्पादिषट्कवर्जनरूपानुत्तरगुणानाह—'जाइं' इत्यादि ।

मूलम्–जाइं[1] चत्तारि[3] भुज्जाइं[5] इसीणाऽऽहारमाईणि[4][3] ।

ताइं[6] तु[7] विवज्जंतो[8] संजमं[9] अणुपालए[10] ॥४७॥

छाया–यानि चत्वारि अभोज्यानि ऋषीणामाहारादीनि ।
तानि तु विवर्जयन् संयमम् अनुपालयेत् ॥४७॥

टीका–'जाइं' इत्यादि–

यानि चत्वारि आहारादीनि=आहार–शय्या–वस्त्र–पात्राणि ऋषीणां=साधूनाम् अभोज्यानि=आगमोक्तविधिना अकल्प्यानि सन्ति 'भुज्जाइं' इत्यत्र प्राकृतत्वादकारलोपः, तानि तु=अवश्यं विवर्जयन्=परिहरन् अगृह्णन्नित्यर्थः; साधुः संयमः=चारित्रम् अनुपालयेत्=प्रतिपालयेत् । अकल्प्यं गृह्णतां साधूनां चारित्रभङ्गो भवतीति भावः ॥४७॥

एतदेव स्पष्टीकरोति—'पिंडं' इत्यादि ।

मूलम्–पिंडं[1] सिज्जं[2] च[3] वत्थं[4] च[5] चउत्थं[6] पायमेव[8] य[7] ।

अकप्पियं[9] न[10] इच्छिज्जा[11] पडिगाहिज्ज[13] कप्पियं[12] ॥४८॥

छाया–पिण्डं शय्यां च वस्त्रं च चतुर्थं पात्रमेव च ।
अकल्पिकं नेच्छेत् प्रतिगृह्णीयात् कल्पिकम् ॥४८॥

स्वर्ग–अपवर्ग के सुख स्वरूप स्वादिष्ट फलोंका लाभ संभव नहीं है, इसलिए मूलगुण बताने के बाद अकल्प्यादि छह के त्याग रूप उत्तर गुण बताते हैं–'जाइं चत्तारि' इत्यादि । जो आहार शय्या वस्त्र और पात्र, ये चार आगमानुसार अकल्प्य हैं । उनका अवश्य परित्याग करते हुए मुनि संयम का पालन करते हैं । आशय यह है कि अकल्प्य का ग्रहण करने से साधुओंका चारित्र दूषित होता है ॥४७॥

ત્યાગ કર્યા વિના સ્વર્ગ–અપવર્ગના સુખસ્વરૂપ સ્વાદિષ્ટ ફલોનો લાભ સંભવિત નથી. તેથી મૂળ ગુણ બતાવ્યા બાદ અકલ્પ્યાદિ છ ના ત્યાગરૂપ ઉત્તર ગુણ બતાવે છે—जाइं चत्तारि० ઇત્યાદિ જે આહાર શય્યા વસ્ત્ર અને પાત્ર એ ચાર આગમાનુસાર અકલ્પ્ય છે, એનો અવશ્ય પરિત્યાગ કરનાર મુનિ સંયમનું પાલન કરે છે. આશય એ છે કે અકલ્પ્યને ગ્રહણ કરવાથી સાધુઓનું ચારિત્ર દૂષિત થાય છે. (૪૭)

टीका–'पिंड' इत्यादि–

साधुः पिण्डं=भोज्यसमुदायरूपं शय्याम्=उपाश्रयं, वस्त्रं, तच्च त्रिविधम्-एकेन्द्रियनिष्पन्नं=कार्पासिकं, विकलेन्द्रियनिष्पन्नं चीनांशुकादि, पञ्चेन्द्रिय-निष्पन्नं–रत्नकम्बलादिकम्, चतुर्थं च पात्रं तच्च दारुमयम्, अलाबूमयं, मृन्मयं चेत्यनेकविधम्, अकल्पिकम्=अग्राह्यं नेच्छेत ग्रहीतुं न समीहेत, कल्पिकं=यथोचितं ग्रहणार्हं प्रतिगृह्णीयात् ॥४८॥

अग्राह्याऽऽहारादिग्रहणे दोषमाह–'जे नियागं' इत्यादि ।

मूलम्–जे नियागं ममायंति कीयमुद्देसि आहडं ।
वहं ते समणुजाणंति इइ उत्तं महेसिणा ॥४९॥

छाया–ये नियागं–ममायन्ते क्रीतमौद्देशिकमाहृतम् ।
वधं ते समनुजानन्ति इति उक्तं महर्षिणा ॥४९॥

टीका–'जे नियागं' इत्यादि–

ये साधवः नियागं=नित्यं नित्यपिण्डम् आमन्त्रितपिण्डं वा तथा क्रीतम्

इसीका स्पष्टीकरण करते हैं–'पिंडं' इत्यादि ।

साधु, (१) पिंड, (२) शय्या (उपाश्रय), (३) एकेन्द्रिय से बने हुए सूती, विकलेन्द्रिय से बने हुए चीनांशुक (चीनी सिल्क आदि), पंचेन्द्रिय से बने हुए रत्नकम्बल आदि, ये तीन प्रकार के वस्त्र और (४) काठ तुम्बी या मिट्टी के पात्र ये अकल्पनीय हों तो ग्रहण करने की इच्छा भी न करें; जो कल्पता हो उसे आगमकी विधिके अनुसार ग्रहण करें ॥ ४८ ॥

अग्राह्य आहार को ग्रहण करने के दोष कहते हैं–'जे नियागं' इत्यादि ।

जो साधु नियाग (नित्य या आमन्त्रित) पिंड, क्रीतपिंड

એનુ સ્પષ્ટીકરણ કરે છે—पिंडं० ઇત્યાદિ

(૧) પિંડ, (૨) શય્યા (ઉપાશ્રય), (૩) એકેન્દ્રિયથી બનેલું સૂતરનું વસ્ત્ર, વિકલેન્દ્રિયથી બનેલું ચીનાંશુક (ચીનાઈ રેશમઆદિનું વસ્ત્ર), પંચેન્દ્રિયથી બનેલી રત્નકંબલ આદિ, એ ત્રણ પ્રકારનાં વસ્ત્રો, અને (૪) લાકડાનું તુંબડાનું યા માટીનું પાત્ર, એ અકલ્પનીય છે તો તે ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા પણ સાધુ ન કરે. જે કલ્પે તે આગમની વિધિને અનુસારે ગ્રહણ કરે (૪૮)

અગ્રાહ્ય આહારને ગ્રહણ કરવાના દોષ બતાવે છે—जे नियागं० ઇત્યાદિ

औद्देशिकम् आहृतं च पिण्डं ममायन्ते=ममइवाऽऽचरन्ति दीयमानपिण्डे ममत्वं कुर्वन्ति प्रतिगृह्णन्तीत्यर्थः, यद्वा ममायं (पिण्डः कल्पते) इति=इत्येवं समनुजानन्ति=मनसाऽनुमोदयन्ति ते वधम्=षड्जीवनिकायोपघातं समनुजानन्ति=दातुर्नियागादिपिण्डदानप्रवृत्तिमनुमोदयन्तः षड्जीवनिकायोपघातानुमोदनं कुर्वन्ति, तथाविधाऽऽहारग्रहणे गृहस्थकृताऽऽरम्भसमारम्भजन्यपापभाजो भवन्तीति भावः। इति=इदं महर्षिणा=तीर्थकरादिना उक्तं=कथितम् ॥४९॥

मूलम्--तम्हा असणपाणा कीयमुद्देसि आहडं।
वज्जयंति ठियप्पाणो निग्गंथा धम्मजीविणो ॥५०॥

छाया-तस्माद् अशन-पानादि क्रीतमौद्देशिकमाहृतम्।
वर्जयन्ति स्थितात्मनः निर्ग्रन्था धर्मजीविनः ॥५०॥

टीका-'तम्हा' इत्यादि।

तस्माद्धेतोः स्थितात्मानः=समाहितचित्ताः धर्मजीविनः=चारित्रजीविनः=चारित्रार्थमेव जीवितधारिण इत्यर्थः; निर्ग्रन्था=मुनयः क्रीतमौद्देशिकमाहृतं चाऽन्नपानादिसर्वमपि वर्जयन्ति=न गृह्णन्तीत्यर्थः। उपलक्षणमेतदाधाकर्मादीना-

औद्देशिक पिंड और आहृत पिंड को अपनाते-ग्रहण करते हैं वे एकेन्द्रिय आदि प्राणियों के उपघात की अनुमोदना करते हैं, अर्थात् ऐसे पिंड (आहार) को ग्रहण करने वाले साधु गृहस्थ द्वारा लिए हुए आरंभ-समारंभ से होने वाले पापके भागी होते हैं। ऐसा श्री तीर्थंकर आदि महर्षियोंने कहा है ॥ ४९ ॥

'तम्हा असणं' इत्यादि। अतएव संयम में मनको सावधान रखनेवाले, चारित्र रूप जीवन के धारण करने वाले निर्ग्रन्थ, क्रीत औद्देशिक तथा आहृत (सामने लायाहुआ) अशन पान आदि को ग्रहण नहीं करते। उपलक्षणसे आधाकर्म आदि दोष युक्त आहार

જે સાધુ નિયાગ (નિત્ય યા આમન્ત્રિત) પિંડ ક્રીત પિંડ, ઔદ્દેશિક પિંડ અને આહૃત પિંડને ગ્રહણ કરે છે તે એકેન્દ્રિયાદિ પ્રાણીઓના ઉપઘાતની અનુમોદના કરે છે, અર્થાત્ એવા પિંડ (આહાર)ને ગ્રહણ કરનાર સાધુ, ગૃહસ્થ દ્વારા થએલા આરંભ-સમારંભથી થએલા પાપના ભાગી બને છે; એવું શ્રી તીર્થંકરાદિ મહર્ષિઓએ કહ્યું છે (૪૯)

तम्हा असणं० ઇત્યાદિ એટલે સંયમમાં મનને સાવધાન રાખનારા, ચારિત્રરૂપ જીવનને ધારણ કરવાવાળા નિર્ગ્રન્થ, ક્રીત, ઔદ્દેશિક તથા આહૃત (સામે લાવવામાં આવતા) અશનપાન આદિને ગ્રહણ કરતા નથી. ઉપલક્ષણથી

माप। 'ठियप्पाणो' इतिपदेन रसनेन्द्रियवशित्वं, 'धम्मजीविणो' इतिपदेन चारित्रभङ्गभीरुत्वं च सूचितम् ॥५०॥

चतुर्दशस्थानवाचकं 'गिहिभायणं' इति पदं व्याचष्टे 'कंसेसु' इत्यादि।

मूलम्-कंसेसु कंसपाएसु कुंडमोएसु वा पुणो।
भुंजंतो असणपाणाइं आयारो परिभस्सइ ॥५१॥

छाया-कंसेषु कंसपात्रेषु कुण्डमोदेषु वा पुनः।
भुञ्जानः अशनपानादि आचारात् परिभ्रश्यति ॥५१॥

टीका-'कंसेषु' इत्यादि-

कंसेषु=पानपात्रेषु कटोरिकादिषु, वा=अथवा कंसपात्रेषु=कांस्यनिर्मितभाजनमात्रेषु, 'कंसे' त्युपलक्षणं स्वर्णरजतादिधातुनिर्मितपात्रस्य, पुनः कुण्डमोदेषु=मृन्मयपात्रेषु अशनपानादि भुञ्जानः साधुः आचारात्=चारित्रधर्मात्, मूले 'आयारो' इति पञ्चम्यर्थे प्रथमाः परिभ्रश्यति=परिभ्रष्टो भवति चारित्रपरिच्युतो भवतीत्यर्थः। 'भुंजंतो' इत्युपलक्षणं, तेन गृहस्थसम्बन्धिभाजने वस्त्रधावनस्य, उष्णसलिलशैत्यकरणस्य च संग्रहः ॥५१॥

का भी त्याग समझना चाहिए। 'ठियप्पाणो' पदसे रसना इन्द्रिय को वशमें करना, तथा 'धम्मजीविणो' पदसे चारित्रभंग से भयभीत रहना सूचित किया है ॥ ५० ॥

'गिहिभायणं' इसपद रूप चौदहवें स्थान का व्याख्यान है-'कंसेसु इत्यादि।

गृहस्थ के कटोरी आदि तथा कांस के, उपलक्षण से सोने चांदी पीतल आदिके और मिट्टी के बरतन में भोजन करता हुआ साधु चारित्र से च्युत हो जाता है। यहां 'भुंजंतो' यह उपलक्षण है, इससे-गृहस्थ संबंधी बरतन में वस्त्र धोना, पानी ठंडा करना भी साधुको नही कल्पता है ॥ ५१ ॥

આધાકર્મ આદિ દોષથી યુક્ત આહારનો ત્યાગ સમજવો. ठियप्पाणो શબ્દથી રસના ઇંદ્રિયને વશ કરવી તથા धम्मजीविणो શબ્દથી ચારિત્રભંગથી ભયભીત રહેવું સૂચિત કર્યું છે (૫૦)

गिहिभायणं એ પદરૂપ ચૌદમા સ્થાનનું વ્યાખ્યાન કરે છે. कंसेसु ઇત્યાદિ.

ગૃહસ્થનાં વાડકી આદિ એટલે કાંસાના, ઉપલક્ષણથી સોના ચાંદી પીત્તળ આદિનાં અને માટીના વાસણમાં ભોજન કરનાર સાધુ ચારિત્રથી ચ્યુત થાય છે અહીં भुंजंतो એ ઉપલક્ષણ છે, તેથી ગૃહસ્થ સંબંધી વાસણમાં વસ્ત્ર ધોવાં, પાણી ઠંડું કરવું એ પણ સાધુને કલ્પતું નથી (૫૧)

गृहस्थभाजने भुञ्जानः साधुः कथं चारित्रविच्युतो भवेत्? इत्याह– 'सीओदग' इत्यादि ।

मूलम्–सीओदगसमारंभे मत्तधोवणछड्डणे ।
जाइं छण्णंति भूयाइं, दिट्ठो तत्थ असंजमो ॥५२॥

छाया–शीतोदकसमारम्भे मात्रकधावनछर्दने ।
यानि छिद्यन्ते भूतानि दृष्टस्तत्र असंयमः ॥५२॥

टीका—'सीओदग' इत्यादि—

शीतोदकसमारम्भे=साधूनां भोजनार्थं साधौ भुक्तवति अन्यभोजनार्थं च सचित्तजलेन कस–कांस्यादिपात्राणां गृहस्थकर्तृकप्रक्षालनरूपे, मात्रकधावनछर्दने= भोजनपात्रादिप्रक्षालनजलस्य नालिकादौ प्रक्षेपे च यानि भूतानि=एकेन्द्रिया-दीनि छिद्यन्ते=हन्यन्ते, तत्र=छिद्यमानेषु भूतेषु असंयमः=चारित्रभङ्गः दृष्टः= केवलाऽऽलोकेन केवलिनाऽवलोकितः ॥५२॥

गृहस्थ के भाजन में भोजन करने से भिक्षु संयम से भ्रष्ट कैसे हो जाता है? सो कहते हैं– 'सीओदग' इत्यादि ।

साधु यदि गृहस्थ के पात्र में आहार करे तो उसके आहार करने के लिए तथा वह भोजन करता है उस वक्त किसी दूसरे के भोजन करने के लिए गृहस्थ द्वारा सचित्त जलसे उन कांसे आदि के बरतनों के धोए जाने से तथा थाली आदि के धोए हुए पानीके मोरी आदि में जाने से एकेन्द्रिय आदि अनेक प्राणियों की हिंसा होती है ऐसा होने से वहां केवली भगवानने केवलज्ञानभानु (सूर्य) से असंयम (संयम का भंग) देखा है ॥ ५२ ॥

ગૃહસ્થના વાસણમાં ભોજન કરવાથી ભિક્ષુ સયમથી ભ્રષ્ટ કેવી રીતે થઈ જાય છે, તે કહે છે-सीओदग० ઈત્યાદિ

સાધુ જો ગૃહસ્થના પાત્રમાં આહાર કરે તો તેને આહાર કરવા માટે તથા એ ભોજન કરતો હોય તે વખતે કદિ બીજાને ભોજન કરાવવા માટે ગૃહસ્થદ્વારા સચિત્ત જળથી એ કાસા આદિનાં વાસણોને ધોવામા આવે છે તેથી તથા થાળી આદિને ધોવાથી ખાળમાં પાણી જવાથી, એકેન્દ્રિય આદિ અનેક પ્રાણીઓની હિંસા થાય છે. એમ થવાથી તેમાં કેવળી ભગવાને કેવળજ્ઞાન ભાનુથી (સૂર્યથી) અસયમ (સંયમનો ભંગ) જોયો છે (૫૨)

मूलम्–पच्छा-कम्मं पुरे-कम्मं सिया तत्थ न कप्पइ ।
एयमट्ठं न भुंजंति[1] निग्गंथा गिहिभायणे ॥५३॥

छाया–पश्चात्कर्म पुरःकर्म स्यात्तत्र न कल्पते ।
एतदर्थं न भुञ्जते निर्ग्रन्था गृहिभाजने ॥५३॥

टीका–'पच्छाकम्मं' इत्यादि ।

पश्चात्कर्म=पश्चात्=भोजनानन्तरं कर्म=सचित्तजलेन धावनादिकं यत्र तत्तथोक्तं, पश्चात्कर्मनामकदोषविशेष इत्यर्थः । तथा पुरःकर्म=पुरः=साधुभोजनात्पूर्वं कर्म=सचित्तजलेन पात्रधावनादि, यत्र तत् तथोक्तं पुरःकर्मसंज्ञको दोषविशेष इत्यर्थः, स्यात्=भवेत् अतः तत्र=गृहिभाजने भोक्तुमितिशेषः न कल्पते । एतदर्थं=चारित्रभङ्गो माभूदितिहेतोः निर्ग्रन्थाः=साधवःगृहिभाजने न भुञ्जत इति सुगमम् ॥५३॥

पञ्चदशं स्थानमाह–'आसंदी' इत्यादि ।

मूलम्–आसंदीपलियंकेसु मंचमासालएसु वा ।
अणायरियमज्जाणं आसइत्तु सइत्तु वा ॥५४॥

छाया–आसन्दीपर्यङ्कयोः मञ्चाऽऽशालकयोर्वा ।
अनाचरितमार्याणाम्, आसितुं स्वपितुं वा ॥५४॥

'पच्छाकम्मं' इत्यादि। गृहस्थ के भाजन में आहार करने से साधुको पश्चात्कर्म दोष भी लगता है, क्योंकि आहार करने के अनन्तर गृहस्थ सचित्त जल से थाली आदि को धोता है। तथा पुरःकर्म=साधु के आगमन से पूर्व साधु के लिए किया हुआ धोना आदि कर्म=दोष भी लगता है। इसलिए गृहस्थ के पात्र में आहार करना मुनियों को नहीं कल्पता है। अतएव चारित्रभंग से बचने के लिए साधु गृहस्थ के पात्र में आहार नहीं करते हैं ॥ ५३ ॥

पच्छाकम्मं० ઇત્યાદિ ગૃહસ્થના વાસણમાં આહાર કરવાથી સાધુને પશ્ચાત્કર્મ દોષ પણ લાગે છે, કારણ કે આહાર કર્યા પછી ગૃહસ્થ સચિત્ત જળથી થાળી આદિને ધુએ છે. તેવીજ રીતે પુરઃકર્મ–સાધુના આગમનથી પૂર્વે સાધુને માટે કરેલું ધોવા આદિનું કર્મ–દોષ પણ લાગે છે આથી કરીને ગૃહસ્થના પાત્રમાં આહાર કરવાનું મુનિઓને કલ્પતું નથી તેટલા માટે ચારિત્રભંગથી બચવાને માટે સાધુ ગૃહસ્થના પાત્રમાં આહાર કરતા નથી (૫૩)

टीका-आसन्दीपर्यङ्कयोः=आसन्द्यां=वेत्रासने पर्यङ्के=प्रावार (निवार) परिष्कृतविशिष्टखट्वायां वा=अथवा मञ्चाऽऽशालकयोः=मञ्चे साधारणखट्वायाम् आशालके=शयनोपवेशनोपयोगिनि पादपृष्ठावलम्बनसहिते आसनविशेषे 'आराम-कुर्सी' इति भाषाप्रसिद्धे, उपलक्षणमन्यविधाऽऽसनशयनादीनाम्, आसितुम्=उपवेष्टु वा=अथवा स्वपितुं = शयितुम् आर्याणाम् = इर्यति=गच्छति- (प्राप्नोति) मोक्षोपदेशश्रवणाय मोक्षाय वा भव्यो यान प्रति ते आर्याः=तीर्थंकरगणधरादयस्तेषाम् अनाचरितं तैरनासेवितमित्यर्थः ॥५४॥

आसन्द्याद्यनुपवेशनादिहेतुं दुष्प्रतिलेखनीयतां प्रदर्शयितुं तावत्प्रतिलेखितं विना न कुत्राप्यासितव्यं नवा शयितव्यमित्याह-'नासंदी' इत्यादि ।

मूलम्-नासंदीपलियंकेसु न निसिज्जा न पीढए ।
निग्गंथाऽपडिलेहाए बुद्धवुत्तमहिट्ठगा ॥५५॥

छाया-नासन्दीपर्यङ्केषु न निषद्यायां न पीठके ।
निर्ग्रन्था अप्रतिलेख्य बुद्धोक्ताधिष्ठातारः ॥५५॥

पन्द्रहवाँ स्थान कहते हैं-'आसंदी' इत्यादि ।

वेत की कुर्सी, पलंग, माचा, (पीढी) आराम कुरसी, तथा उपलक्षण से अन्य सब प्रकार के शयन आसन पर बैठना या सोना तीर्थंकर गणधर आदि द्वारा अनाचरित है अर्थात् तीर्थंकर गणधर आदि आर्यमहापुरुषों ने कुरसी पलंग आदि का सेवन नहीं किया, अतः साधुको भी नही कल्पता है ॥ ५४ ॥

आसन्दी आदि पर नही बैठने और नही सोने में कारण यहीं है कि उनमें प्राणियों का प्रतिलेखन करना दुष्कर होता है, इसबात को दिखलाने के लिए पहले प्रतिलेखन किये विना साधुको

પંદરમુ સ્થાન કહે છે-आसंदि० ઇત્યાદિ

નેતરથી ભરેલી ખુરશી, પલંગ, ખાટલો, આરામ ખુરશી તથા ઉપલક્ષણથી અન્ય સર્વ પ્રકારનાં શયન આસન પર બેસવું યા સૂવું એ તીર્થંકર ગણધરદ્વારા અનાચરિત છે અર્થાત્ તીર્થંકર ગણધર આદિ આર્યમહાપુરુષોએ ખુરશી પલંગ આદિનું સેવન કર્યું નથી, તેથી સાધુને તે કલ્પતું નથી, (૫૪)

ખુરશી આદિ પર ન બેસવાનું કે નહિ સૂવાનું કારણ એ છે કે તેમાં પ્રાણીઓનું પ્રતિલેખન કરવું દુષ્કર હોય છે, એ વાત દર્શાવવાને માટે પહેલાં

टीका-बुद्धोक्ताधिष्ठातारः=तीर्थंकरगणधरोक्तवचनानुष्ठाननिष्ठाः निर्ग्रन्थाः-साधवःअप्रतिलेख्य=अनिरीक्ष्य प्रत्युपेक्षणमकृत्वेत्यर्थः आसन्दीपर्यङ्कयोः न, निषद्यायाम्=आसनसामान्ये न, पीठके=दारुमयाऽऽसने न, अत्राऽऽसन्द्यादिकमुपलक्षणं, तेनाऽन्यत्रापि यत्रकुत्रचिन्निषत्तुं स्वपितुं वा ऽभिलषेयुस्तत्रापि च, अप्रतिलेख्य न निषीदेयुर्नापि शयीरन्निति क्रियापदाध्याहारः। 'बुद्धवुत्तमहिट्ठगा' इत्यनेन तीर्थंकराज्ञाभङ्गभीरुत्वमावेदितम् ॥५५॥

आसन्द्याद्युपवेशने दोषमाह—'गंभीर' इत्यादि ।

मूलम्-गंभीर-विजया एए पाणा दुप्पडिलेहगा
आसंदी पलियंको य एयमट्ठं विवज्जिया ॥५६॥

छाया-गम्भीरविचया एते प्राणा दुष्प्रतिलेख्याः ।
आसन्दी पर्यङ्कश्च एतदर्थं विवर्जिताः ॥५६॥

कहीं भी न बैठना चाहिए और न सोना चाहिए सो कहते हैं-'नासंदी' इत्यादि ।

तीर्थंकर भगवान के वचनों के अनुसार अनुष्ठान करने वाले मुनि प्रतिलेखन किये विना आसन्दी पर्यंक आदि पर न बैठें और न सोवें, सामान्य आसन तथा काष्ठ के आसन (पाट) पर भी विना प्रतिलेखना किये नही बैठना और न सोना चाहिए । यहां पर आसन्दी आदि पद उपलक्षण हैं, इससे और जगह भी जही कही बैठना और सोना चाहे वहां भी-विना प्रतिलेखन किये न बैठे और न सोवें अर्थात् साधुको सर्वत्र प्रतिलेखन करके ही बैठना और सोना चाहिए ॥ ५५ ॥

'પ્રતિલેખન કર્યા વિના સાધુએ ક્યાંય પણ ન બેસવું જોઇએ અને ન સૂવું જોઈએ' એ વાત કહે છે-नासंदि० ઇત્યાદિ.

તીર્થંકર ભગવાનના વચનોને અનુસારે અનુષ્ઠાન કરનારા મુનિ પ્રતિલેખન કર્યા વિના ખુરશી પલંગ આદિ પર ન બેસે કે ન સૂએ. સામાન્ય આસન તથા કાષ્ઠના આસન (પાટ) પર પણ પ્રતિલેખન કર્યા વિના બેસવું કે સૂવું ન જોઇએ. અહીં आसन्दी આદિ પદ ઉપલક્ષણ છે, તેથી બીજી જે જગ્યાએ પણ બેસવું કે સૂવું હોય ત્યાં પણ સાધુ પ્રતિલેખન કર્યા વિના બેસે કે સૂએ નહિ; અર્થાત્ સાધુએ સર્વત્ર પ્રતિલેખન કરીને જ બેસવું કે સૂવું જોઈએ. (૫૫)

टीका-'गंभीर' इत्यादि ।

एते आसन्द्यादिस्थाः प्राणाः प्राणिनः गम्भीरविचयाः=गम्भीरो=दुरवगमो विचयो=निश्चयो येषां ते तथोक्ताः, सूक्ष्मत्वाद् व्यवहितत्वाच्च तत्र निश्चेतुमशक्य इति भावः, अथवा 'गम्भीरविजयाः' इति छाया गम्भीरः=दुरवगाहो विजयः=आश्रयो येषां ते तथोक्ताः दुरवगाहस्थानवासिन इत्यर्थः; प्राणाः=प्राणिनः अतएव दुष्प्रतिलेख्याः=दुर्निरीक्ष्या भवन्ति, यद्वा एते आसन्द्यादयः गम्भीरविजयाः=गम्भीराः=प्रकाशरहिता विजयाः=आश्रयाः जीवानां विवरादीनि स्थानानि येषु ते तथोक्ताः, अतएव तत्र प्राणाः (प्राणिनः) दुष्प्रतिलेख्या भवन्ति। एतदर्थम्=एतन्निमित्तम् आसन्दी पर्यङ्कः च शब्दात् मञ्चकाऽऽशालकौ च विवर्जिताः=निषिद्धास्तीर्थङ्करादिभिरितिशेषः । निषद्यापीठकयोस्तु प्रतिलेखनं कर्त्तुं शक्यते इति न तत्र प्रतिषेधः कृत इति भावः ॥५६॥

आसन्दी आदि पर बैठने में दोष बताते हैं-'गंभीर' इत्यादि।

आसन्दी आदि में रहने वाले प्राणियों का निश्चय होना बहुत ही कठिन है। अथवा वे ऐसे दुरवगाह स्थान में रहते हैं कि उनकी प्रतिलेखना दुष्कर है। अथवा आसन्दी आदि के छिद्र प्रकाश शून्य होते हैं इसलिए उनमें रहनेवाले खटमल आदि प्राणियों की प्रतिलेखना नहीं हो सकती। इस कारण तीर्थंकर भगवान ने आसन्दी पलंग और 'च' शब्द से मांचा और आशालक (आराम कुरसी) पर बैठने सोनेका निषेध किया है। निषद्या और पीठक की तो प्रतिलेखना हो सकती है इसलिए भगवानने उनका निषेध नही किया॥५६॥

ખુરશી આદિ પર બેસવામાં દોષ બતાવે છે—गंभीर० ઈત્યાદિ.

ખુરશી આદિમાં રહેનારાં પ્રાણીઓનો નિશ્ચય થવો બહુજ કઠીન છે અથવા તેઓ એવા દુરવગાહ (ન જોઈ શકાય તેવા) સ્થાનમાં રહે છે કે તેમની પ્રતિલેખના દુષ્કર છે. અથવા ખુરશી આદિનાં છિદ્રો પ્રકાશરહિત હોય છે તેથી તેમાં રહેનારાં માંકડ આદિ પ્રાણીઓની પ્રતિલેખના થઈ શકતી નથી એ કારણે તીર્થંકર ભગવાને ખુરશી પલંગ અને च શબ્દથી ખાટલો અને આરામ ખુરશી પર બેસવા-સૂવાનો નિષેધ કર્યો છે નિષદ્યા અને પીઠકની પ્રતિલેખના થઈ શકે છે, તેથી ભગવાને તેનો નિષેધ કર્યો નથી (૫૬)

निपद्यानामकं षोडषस्थानमाह-'गोयरग्ग' इत्यादि ।

मूलम्-गोयरग्गपविट्ठस्स निसिज्जा जस्स कप्पइ ।
इमेरिसमणायारं आवज्जइ अबोहियं ॥५७॥

छाया-गोचराग्रप्रविष्टस्य निषद्या यस्य कल्पते ।
एतादृशमनाचारम् आपद्यते अबोधिकम् ॥५७॥

टीका-'गोयरग्ग' इत्यादि ।

गोचराग्रप्रविष्टस्य=भिक्षाचर्यां गतस्य यस्य साधोः निषद्या=निषदनं कल्पते अर्थाद् भिक्षाचर्यां गतो यः साधुर्गृहिभवने उपविशतीति भावः, सः अबोधकम्=अबोधिफलकमित्यर्थः मिथ्यात्वफलकमित्यर्थ एतादृशं=वक्ष्यमाणस्वरूपम् अनाचारम् आपद्यते=प्राप्नोति ॥५७॥

निषद्यासेविनो दोषान् प्रदर्शयति-'विवत्ती' इत्यादि ।

मूलम्-विवत्ती बंभचेरस्स पाणाणं च वहे वहो ।
वणीमगपडिग्घाओ पडिकोहो अगारिणं ॥५८॥

छाया-विपत्तिर्ब्रह्मचर्यस्य प्राणानां च वधे वधः ।
वनीपक-प्रतिघातः प्रतिक्रोधः अगारिणाम् ॥५८॥

टीका-'विवत्ती' इत्यादि'

गृहस्थगेहोपवेशने ब्रह्मचर्यस्य=कुशलानुष्ठानलक्षणचतुर्थ-व्रतस्य विपत्तिः विनाशो भवतीति शेषः, सर्वत्र योज्यः । तथा प्राणानां=प्राणिनां वधे=हिंसायां

निषद्या नामक सोलहवाँ स्थान कहते हैं-'गोयरग्ग' इत्यादि ।

भिक्षाचरी के लिए गया हुआ जो साधु गृहस्थ के घरमें बैठता है-वह मिथ्यात्वरूप फल देने वाले अनाचार को प्राप्त होता है-जिस का कथन आगे करते हैं ॥ ५७ ॥

गृहस्थ के घरमें बैठने वाले साधु के दोष बताते हैं-'विवत्ती'इत्यादि।

गृहस्थ के घरमें बैठने से चतुर्थ-ब्रह्मचर्य-महाव्रत का विनाश

નિષદ્યા નામક સોળમું સ્થાન કહે છે—ગોયરગ્ગ૦ ઇત્યાદિ.

ભિક્ષાચરીને માટે ગયેલા સાધુ ગૃહસ્થના ઘરમાં જે બેસે છે તે મિથ્યાત્વરૂપ ફળ આપનાર અનાચારને પ્રાપ્ત થાય છે, જેનું કથન આગળ કરવામાં આવે છે. (૫૭)

ગૃહસ્થના ઘરમાં બેસનારા સાધુના દોષો બતાવે છે—વિવત્તી૦ ઇત્યાદિ.

ગૃહસ્થના ઘરમાં બેસવાથી ચોથા બ્રહ્મચર્ય મહાવ્રતનો વિનાશ થાય છે,

सत्यां वधः=संयमोपघातो भवति, भिक्षार्थं समुपविष्टसाष्टसाध्वर्थं पाकादिकरणे आधाकर्मिकाद्याहारग्रहणेन तत्रत्यजीवविराधनायाः साधुसम्बन्धादितिभावः। तथा वनीपकप्रतिघातः=वनीपकानां=भिक्षार्थमागतानां दुर्गतानां प्रतिघातः=भिक्षान्तरायो भवति तथा अगारिणां=गृहस्वामिनां प्रतिक्रोधः=स्त्रीसान्निध्यात्साधुं प्रति साधुसान्निध्यात् स्त्रिय प्रति च क्रोधो भवतीत्यर्थः ॥५८॥

अन्यदपि दूषणमाह–'अगुत्ती' इत्यादि ।

मूलम्–अगुत्ती बंभचेरस्य इत्थीओ वावि संकणं ।
कुसीलवड्ढणं ठाणं दूरओ परिवज्जए ॥५९॥

छाया–अगुप्तिः ब्रह्मचर्यस्य स्त्रीतो वाऽपि शङ्कनम् ।
कुशीलवर्द्धनं स्थानं दूरतः परिवर्जयेत् ॥५९॥

टीका–'अगुत्ती' इत्यादि ।

ब्रह्मचर्यस्य अगुप्तिः=अरक्षणं तत्र स्त्रिया सह संभाषणसानुरागाऽव-

---

हो जाता है प्राणियों की हिंसा होने से संयम का घात होता है, अर्थात् भिक्षार्थ बैठे हुए साधु के लिए आहार बनाने से वह आहार आधाकर्मिक आदि दोषों से दूषित होता है और उसके ग्रहण करने से षट्काय के जीवों की विराधना का दोष साधु को लगता है। तथा भिक्षाके लिए आये हुए वनीपक (भिखारी) आदि को भिक्षा में अन्तराय (विघ्न) पडता है। और स्त्रीके सांनिध्य से साधु के प्रति और साधु के सांनिध्य से स्त्री के प्रति गृहस्वामी को क्रोध होता है ॥ ५८ ॥

और भी दोष कहते है–' अगुत्ती ' इत्यादि ।

स्त्रीके साथ भाषण करने से तथा सानुराग अवलोकन करने

પ્રાણીઓની હિંસા થવાથી સંયમનો ઘાત થાય છે, અર્થાત્ ભિક્ષાર્થે બેઠેલા સાધુને માટે આહાર બનાવવાથી તે આહાર આધાકર્મિક આદિ દોષોથી દૂષિત થાય છે, અને તેને ગ્રહણ કરવાથી ષટ્કાયના જીવોની વિરાધનાનો દોષ સાધુને લાગે છે તેમજ ભિક્ષાને માટે આવેલા વનીપક (ભિખારી) આદિને ભિક્ષામાં અંતરાય (વિઘ્ન) પાડે છે. અને સ્ત્રીના સાંનિધ્યથી સાધુની પ્રત્યે અને સાધુના સાંનિધ્યથી સ્ત્રીની પ્રત્યે ગૃહસ્વામીને ક્રોધ આવે છે. (૫૮)

બીજા પણ દોષો કહે છે–अगुत्ती० ઇત્યાદિ

સ્ત્રીની સાથે ભાષણ કરવાથી તથા સાનુરાગ અવલોકન કરવાની બ્રહ્મચર્યવ્રતમાં

लोकनादितो ब्रह्मचर्यव्रतस्य मालिन्यप्रसङ्गादिति भावः, अपिवा स्त्रीतः=स्त्रीसंसर्गतः शङ्कनम्=ब्रह्मचर्यव्रते शङ्काद्युत्पत्तिः; यथा तत्रोपवेशने स्त्रिया हावभावादिदर्शनसमुद्दीपितमदनविकाराक्रान्तमानसस्य विस्मृतसंयमानुपालनतन्महत्त्वतत्फल–परमपदलाभादिकस्य पुरोवर्त्तिनीं स्त्रियमेव सर्वसुखमूलभूतां मन्यमानस्य साधोः 'अलमनेन भवान्तरलभ्यफलदेन महाप्रयाससाध्येन ब्रह्मचर्यपालनेन' इत्यादि कुतर्कजालसमुद्भवने ब्रह्मचर्यव्रते शङ्काकांक्षादिदोषोदयो भवति, उक्तञ्चागमे–

"निग्गंथस्स खलु इत्थीणं इंदियाइं मणोहराइं मणोरमाइं आलोयमाणस्स निज्झायमाणस्स बंभयारिस्स बंभचेरे संका वा कंखा वा वितिगिच्छा वा समुप्पज्जिज्जा भेयं वा लभिज्जा उम्मायं वा पाउणिज्जा दीहकालियं वा रोगायंकं हविज्जा केवलिपन्नत्ताओ धम्माओ भंसिज्जा" इत्यादि। अतः कुशीलवर्द्धनं स्थानं=निषद्यालक्षणं दूरतः परिवर्जयेत् नोपसेवेतेति भावः ॥५९॥

से ब्रह्मचर्य व्रत में मलीनता आती है। और स्त्रीका सम्पर्क रहने से ब्रह्मचर्य व्रत में शङ्का होती है। तथा स्त्री के हावभाव आदि के दिखाव से साधु के भाव (परिणाम) कामवासनावासित हो जाते हैं। स्त्री को ही सब सुखों का मूल समझकर वह ऐसी कुतर्कणायें करने लगता है कि–'अगले जन्म में फल देने वाले तथा कठिनाई से पलने योग्य इस ब्रह्मचर्य में क्या रक्खा है?' ऐसी कुतर्कणायें उत्पन्न होने से ब्रह्मचर्य में शंका कांक्षा आदि दोष उत्पन्न होते हैं। आगम में कहा है–

"ब्रह्मचर्य महाव्रत पालने वाले निर्ग्रन्थ यदि स्त्री की मनोहर मनोरम इन्द्रियों का अवलोकन करे, विचार करे तो ब्रह्मचर्य में शका कांक्षा विचिकित्सा उत्पन्न होती है, तथा संयम का भंग,

મલીનતા આવે છે સ્ત્રીના સંપર્ક રહેવાથી બ્રહ્મચર્યવ્રતમા શંકા થાય છે સ્ત્રીના હાવભાવ આદિના દેખાવથી સાધુના ભાવ (પરિણામ) કામવાસના-વાસિત થઈ જાય છે સ્ત્રીને જ સર્વ સુખોનુ મૂળ સમજીને તે એવી કુતર્કણાઓ કરવા લાગે છે કે–આગલા જન્મમાં ફળ આપનારા તથા મુશ્કેલીથી પાળવા યોગ્ય આ બ્રહ્મચર્યમાં શું બળ્યું છે? એવા કુતર્કો ઉત્પન્ન થવાથી બ્રહ્મચર્યમાં શંકા કાંક્ષા આદિ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે આગળમાં કહ્યું છે કે–"બ્રહ્મચર્ય મહાવ્રત પાળવા માટે નિર્ગ્રન્થ જો સ્ત્રીની મનોહર-મનોરમ ઇંદ્રિયોનું અવલોકન કરે, વિચાર કરે, તો બ્રહ્મચર્યમાં શંકા–કાંક્ષા–વિચિકિત્સા ઉત્પન્ન થાય છે, તથા સંયમનો ભંગ, ઉન્માદ, દીર્ઘકાલીન

अत्रैवाऽपवादसूत्रमाह-'तिण्ह' इत्यादि ।

मूलम्-तिण्हमन्नयरागस्स निसिज्जा जस्स कप्पइ ।
जराए अभिभूयस्स वाहियस्स तवस्सिणो ॥६०॥

छाया-त्रयाणामन्यतमस्य निषद्या यस्य कल्पते ।
जरयाऽभिभूतस्य व्याधितस्य तपस्विनः ॥६०॥

टीका-'तिण्ह' इत्यादि ।

जरयाऽभिभूतस्य=वृद्धस्य, व्याधितस्य=रोगिणः तपस्विनः=तपश्चर्यापरायणस्य त्रयाणामेषां वृद्धादीनाम् अन्नयरागस्य 'सौत्रत्वाद्बहुनिर्द्धारणे तरप्'=अन्यतमस्य, एकस्य अन्यतमत्वलक्षणस्य प्रत्येकं समन्वयात् कस्यचिदित्यर्थः, यस्य साधोः निषद्या=गृहस्थगृहोपवेशनं कल्पते तस्य तत्रोपवेशनतो न दोष इति सम्बन्धः ॥६०॥
अथ स्नानाख्यं सप्तदशं स्थानमाह-'वाहिओ' इत्यादि ।

मूलम्-वाहिओ वा अरोगी वा सिणाणं जो उ पत्थए ।
वुक्कंतो होइ आयारो जढो हवइ संजमो ॥६१॥

छाया-व्याधितो वा अरोगी वा स्नानं यस्तु प्रार्थयते ।
व्युत्क्रान्तो भवति आचारः त्यक्तो भवति संयमः ॥६१॥

उन्माद, दीर्घकालीन रोग और आतंक उत्पन्न होते हैं तथा केवली भगवान द्वारा प्ररूपित धर्म से भ्रष्ट हो जाता है" इत्यादि ।

इसलिए कुशील को बढाने वाला, गृहस्थ के घरमें बैठना साधुको नही कल्पता है ॥ ५९ ॥

यहां अपवाद बताते हैं—'तिण्ह' इत्यादि ।

वृद्ध, व्याधिग्रस्त (रोगी) और तपस्वी, इन तीनोंमें से प्रत्येक को गृहस्थके घरमें बैठना कल्पता है। इसलिए उनके बैठनेमें दोष नहीं है॥६०॥

રોગ અને પીડા ઉત્પન્ન થાય છે તથા કેવલી ભગવાને પ્રરૂપેલા ધર્મથી ભ્રષ્ટતા, એ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે" ઇત્યાદિ. એથી કરીને કુશીલને વધારનારૂં એવું ગૃહસ્થના ઘરમાં બેસવું સાધુને કલ્પતું નથી. (૫૯)

એમાં અપવાદ બતાવે છે; તિણ્હં૦ ઇત્યાદિ.

વૃદ્ધ, વ્યાધિગ્રસ્ત (રોગી) અને તપસ્વી, ત્રણેમાંના પ્રત્યેકને જે ગૃહસ્થના ઘરમાં બેસવું કલ્પે છે, તેથી એના બેસવામાં દોષ નથી (૬૦)

टीका-'वाहिओ' इत्यादि ।

व्याधितः=रोगी वा=अथवा अरोगी=व्याधिरहितो वा यस्तु=साधुः स्नानं देशतः सर्वतो वा प्रार्थयते कुरुते तेन साधुना आचारः=बाह्यतपोलक्षणः साधुसमाचारः व्युत्क्रान्तः=उल्लङ्घितो भवति जल्लपरीषहसहनाभावात् संयमः= दयालक्षणः त्यक्तो भवति अप्कायविराधनात् ॥६१॥

अचित्तजलेन स्नाने साधोः को दोषः? इत्याह-'संतिमे' इत्यादि ।

मूलम्-संतिमे सुहुमा पाणा घसासु भिलगासु य ।
जे य भिक्खू सिणायंतो वियडेणुप्पिलावए ॥६२॥

छाया-सन्ति इमे सूक्ष्माः प्राणाः घसासु भिलगासु च ।
ये च भिक्षुः स्नान् विकृतेन उत्प्लावयति ॥६२॥

टीका-'संति मे' इत्यादि ।

विकृतेन=अचित्तजलेन स्नान्=देशतः सर्वतो वा स्नानं कुर्वाणः भिक्षुः= साधुः घसासु='देशीयशब्दः' क्षारभूमिषु सच्छिद्रभूमिषु वा, च=पुनः भिलगासु=

स्नान नामक सत्तरहवाँ स्थान दरसाते हैं—'वाहिओ' इत्यादि ।

रोगी या नीरोगी जो कोई भी साधु एक देश से या सर्व- देश से स्नान करता है वह आचार से च्युत होता है, क्योंकि वह मलपरीषह को सहन नहीं करता, तथा दयारूप संयम से रहित होता है, क्योंकि स्नान करने से अप्काय की विराधना होती है ॥६१॥

अचित्त जलसे भी स्नान करने में दोष लगता है सो कहते हैं-' संतिमे ' इत्यादि ।

अचित्त जलसे भी एक देश से या सर्वदेश से स्नान करने वाला साधु क्षारभूमि में अथवा बिल छिद्र वाली भूमि में अथवा

સ્નાન નામક સત્તરમું સ્થાન હવે દર્શાવે છે—વાહિઓ૦ ઇત્યાદિ રોગી યા નીરોગી જે કોઈ પણ સાધુ એક દેશે યા સર્વ દેશે સ્નાન કરે છે તે આચારથી ચ્યુત થાય છે, કારણ કે તે મલ પરીષહને સહન કરતો નથી, તથા દયારૂપ સંયમથી રહિત થાય છે, કારણ કે સ્નાન કરવાથી અપ્કાયની વિરાધના થાય છે, (૬૧)

અચિત્ત જળથી પણ સ્નાન કરવાથી દોષ લાગે છે, તે કહે છે—સંતિમે૦ ઇત્યાદિ.

અચિત્ત જળથી પણ એક દેશે યા સર્વદેશે સ્નાન કરનાર સાધુ ક્ષારભૂમિમાં

'अयमपि देशीयशब्दः' वीदीर्णभूमिषु श्लक्ष्णभूमिषु 'चिकनी' इति भाषा-प्रसिद्धासु भूमिषु च ये इमे=लोकप्रसिद्धाः सूक्ष्माः=लघुतनवः प्राणाः=प्राणिनः द्वीन्द्रियादयः सन्ति भूमौ कृतावासाः आहाराद्यर्थं संचरमाणा वा विद्यन्ते गम्यमानत्वात् तान्=शतशताण्डशिशुसमूहसहितावाससमेतान् भूमौ कृतावासान्; इष्टाहारप्राप्तेः प्राक्तदाहारसहितान् वा अनवाप्तावासान् संचरमाणान् विविधान् जीवसंघातान् वा उत्प्लावयति=जलोर्ध्वभागे नयति जलोपरितनभागे प्रापयन् प्रवाहयति, आवासादितो वियोजयन् अनिष्टदेशं प्रापयन् जलवेगेन व्याकुलीकुर्वन् तदीयप्राणात्ययमपि साधयतीत्यर्थः। स्नानीयसलिलस्य भूविवरादिषु प्रवेशे तत्रत्यानां जीवानां स्वस्वस्थानविनाशात् तत्रैव वहिर्निःसरणादिना वा विराधनाऽवश्यम्भाविनीत्याशयः ॥६२॥

चिकनी भूमि में रहे हुए सूक्ष्म शरीर वाले द्वीन्द्रिय आदि प्राणी, जो कि आहार आदि के लिए संचार करते हैं, उनको आहार प्राप्तिके पहले अथवा आहार के साथ स्नानजल वहा देता है। अर्थात् अपने अभीष्ट स्थान पर पहुंचने से पहेले ही वे पानी में वहकर अपने निवासस्थान से वियुक्त होते हुए, अनिष्ट स्थान पर पहुंच जाते हैं, यहा तक कि–उनके प्राणों का भी अन्त हो जाता है। तथा जब स्नानका जल बिल में घुस जाता है तो वहाँ के प्राणियों को स्थान भ्रष्ट होने से वहीं अथवा वहकर बाहर आजाने से कष्ट पहुंचता है अतः उनकी विराधना अवश्य होती है, इसलिए साधु को स्नान का त्याग करना चाहिए ॥ ६२ ॥

અથવા દર–છિદ્રવાળી ભૂમિમાં, શીરાવાળી ભૂમિમા અથવા ચીકણી ભૂમિમાં રહેલા સૂક્ષ્મ શરીરવાળા દ્વીન્દ્રિય આદિ પ્રાણીઓ જે આહાર આદિને માટે સંચાર કરતાં હોય છે તેમને આહાર પ્રાપ્તિની પહેલા અથવા આહારની સાથે સ્નાનનું જળ વહાવી દે છે–ઘસડી જાય છે અર્થાત્ પોતાના અભીષ્ટ સ્થાન પર પહોચ્યા પહેલાં જ તેઓ પાણીમા ખેંચાઇ જઇને પોતાના નિવાસ સ્થાનથી વિયુકત થઇ જઇને અનિષ્ટ સ્થળ પર પહોચી જાય છે. તે એટલે સુધી કે તેમના પ્રાણોનો પણ અંત થઇ જાય છે, વળી સ્નાનનું જળ દરમાં પેસી જાય છે તો ત્યાંના પ્રાણીઓને સ્થાનભ્રષ્ટ થવાથી ત્યાં અથવા ખેંચાઇને બહાર આવી જવાથી કષ્ટ પહોચે છે. એટલે તેમની વિરાધના અવશ્ય થાય છે, તેથી સાધુએ સ્નાનનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. (૬૨)

मूलम्-तम्हा ते णं सिणायंति सीएण उसिणेण वा ।
जावज्जीवं वयं घोरं असिणाणमहिट्ठगा ॥६३॥

छाया-तस्मात् ते न स्नान्ति शीतेन उष्णेन वा ।
यावज्जीवं व्रतं घोरम् अस्नानमधिष्ठातारः ॥६३॥

टीका-'तम्हा' इत्यादि ।

तस्मात्=उक्तदोषप्रसङ्गात् अस्नानं=स्नानवर्जनलक्षणं घोरं=दुष्करं व्रतं यावज्जीवं=मरणावधि अधिष्ठातारः=पालयितारः ते=निर्ग्रन्थत्वेन प्रसिद्धाः साधवः शीतेन उष्णेन वा उदकेन न स्नान्ति=स्नानं न कुर्वन्तीत्यर्थः ॥६३॥

मूलम्-सिणाणं अदुवा कक्कं लुद्धं पउमगाणि य ।
गायस्सुवट्टणट्ठाए नायरंति कयाइवि ॥६४॥

छाया-स्नानम् अथवा कल्कं लोध्रं पद्मकानि च ।
गात्रस्योद्वर्त्तनार्थाय नाचरन्ति कदाचिदपि ॥६४॥

टीका-'सिणाणं' इत्यादि ।

साधवः गात्रस्योद्वर्त्तनार्थाय=अङ्गपरिष्काराय शरीरमलापनयनपुरस्सर-कान्तिविशेषाऽऽधानायेत्यर्थः स्नानं=स्नानोपकरणद्रव्यम्, अथवा कल्कं=सर्षपादि-खलं, लोध्रं=गन्धद्रव्यं; पद्मकानि=पद्मकाष्ठानि तत्साधिततैलानीत्यर्थ', च शब्दा-दन्यदपि स्नानोपयोगिद्रव्यं 'साबुन' इत्यादि भाषाप्रसिद्धं कदाचिदपि नाचरन्ति= न सेवन्ते ॥६४॥

'तम्हा' इत्यादि । इसलिए उक्त दोषों का प्रसंग होने से स्नान त्याग करने का दुष्कर तप यावज्जीव पालने वाले निर्ग्रन्थ साधु ठंडे या गर्म किसी प्रकार के पानी से स्नान नहीं करते ॥६३॥

'सिणाणं' इत्यादि । शरीर का मैल उतार कर शोभायमान करने के लिए साधु स्नान योग्य सामग्री का, सरसों आदि की खल का, लोध्र का तथा पद्मकाठ अर्थात् उसके तैल का और 'च' शब्द से अन्य साबुन आदि स्नानोपयोगी द्रव्य का कदापि सेवन नहीं करते ॥६४॥

तम्हा० ઇત્યાદિ. તેથી ઉકત દોષોનો પ્રસંગ ઉત્પન્ન થવાથી સ્નાનનો ત્યાગ કરવાનું, દુષ્કર તપ યાવજ્જીવન પાળનારા નિર્ગ્રન્થ સાધુ ઠંડા યા ગરમ કોઈ પ્રકારના પાણીથી સ્નાન કરતા નથી (૬૩)

सिणाणं० ઇત્યાદિ શરીરનો મેલ ઉતારીને શોભાયમાન કરવાને માટે સાધુ સ્નાન યોગ્ય સામગ્રીનું, સરસવ આદિના ખોળનું, લોધ્રનું તથા પદ્મકાષ્ઠ અર્થાત્ તેના

अथाष्टदशं स्थानमाह—

मूलम्--नगिणस्स[1] वावि[2] मुंडस्स[3] दीहरोमनहंसिणो[4] ।
मेहुणा[5] उवसंतस्स[6] किं[7] विभूसाइ[8] कारियं[9][10] ॥६५॥

छाया—नग्नस्य वाऽपि मुण्डस्य दीर्घरोमनखवतः ।
मैथुनाद् उपशान्तस्य किं विभूषया कार्यम् ॥६५॥

टीका—'नगिणस्स' इत्यादि ।

नग्नस्य=वस्त्रमूर्च्छारहितस्य गच्छनिवासिनः स्थविरकल्पिकस्य गच्छनिर्गतस्य जिनकल्पिकस्य वेत्यर्थः। अपिवा मुण्डस्य=द्रव्यतो लुञ्चितकेशस्य, भावतो विषयविरतस्य दीर्घरोमनखवतः=प्रवृद्धकेशनखवतः एतद् विशेषणं जिनकल्पिकापेक्षया, स्थविरकल्पिनस्तु प्रमाणोपेतमेव केशनखादिकं धारयन्ति। मैथुनादुपशान्तस्य=मैथुनोपरतस्य च विभूषया=अङ्गपरिष्कारेण किं कार्यं=किं प्रयोजनं, न किञ्चिदित्यर्थः ॥६५॥

अब अठारहवाँ स्थान कहते हैं-'नगिणस्स' इत्यादि। वस्त्र विषयक मूर्छारहित (गच्छवास) स्थविर कल्पी अथवा गच्छनिर्गत जिनकल्पी द्रव्यसे-लुंचित केश वाले तथा भावसे-विषयों के त्यागी मुंडित, जिनके केश, तथा नख आदि बढे हुए हैं ऐसे मैथुन से उपरत साधुओं को शरीर विभूषा का क्या प्रयोजन है?। अर्थात् कुछ भी प्रयोजन नहीं।

यहां 'दीर्घ केश नख वाले' यह विशेषण जिनकल्पी साधुकी अपेक्षासे कहागया है क्योंकि स्थविरकल्पी साधु प्रमाणोपेत केश और नख रखते हैं ॥ ६५ ॥

તેલનું અને च શબ્દથી અન્ય સાબુ આદિ સ્નાનોપયોગી દ્રવ્યોનું સેવન કદાપિ કરતા નથી. (૬૪)

હવે અઢારમું સ્થાન કહે છે—नगिणस्स० ઇત્યાદિ વસ્ત્ર વિષયક મૂર્છારહિત (ગચ્છવાસ) સ્થવિરકલ્પી, અથવા ગચ્છનિર્ગત જિનકલ્પી દ્રવ્યથી લુંચિત કેશવાળા તથા ભાવથી વિષયોના ત્યાગી મુંડિત, જેના કેશ તથા નખ આદિ વધેલા છે એવા, મૈથુનથી ઉપરત સાધુઓને શરીરની વિભૂષાનું શું પ્રયોજન છે? અર્થાત્ કશું પ્રયોજન નથી

અહીં 'દીર્ઘ કેશનખવાળા', એ વિશેષણ જિનકલ્પી સાધુની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવ્યું છે કારણ કે સ્થવિર કલ્પી સાધુ પ્રમાણોપેત કેશ અને નખ રાખે છે (૬૫)

निष्प्रयोजनत्वप्रदर्शनेन निषिद्धस्य विभूषाकरणस्य कदाचित् साधूनां दोषाभावदर्शनाद् विभूषाकरणप्रसङ्गः स्यादतस्तद्वारणाय तद्दोषानपि प्रदर्शयति- 'विभूसा' इत्यादि ।

॥ मूलम्-विभूसावत्तियं भिक्खू कम्मं बंधइ चिक्कणं ।
संसारसायरे घोरे[१] जेणं[२] पडइ दुरुत्तरे ॥६६॥

छाया-विभूषाप्रत्ययं भिक्षुः, कर्म बध्नाति चिक्कणम् ।
संसारसागरे घोरे, येन पतति दुरुत्तरे ॥६६॥

टीका-'विभूसा' इत्यादि ।

येन कर्मणा जीवः घोरे=भयंकरे जन्मजरामरणादिभयाकुले इत्यर्थः । अतएव दुरुत्तरे=उत्तरीतुमशक्ये संसारसागरे=भवसमुद्रे पतति तत्=तथाविधं= विभूषाप्रत्ययं=शरीरपरिष्कारहेतुकं चिक्कणं=दुश्छेदं कर्म ज्ञानावरणीयादिलक्षणं भिक्षुः=साधुः बध्नाति=संगृह्णातीत्यर्थः ॥६६॥

बाह्यविभूषादोषकथनानन्तरं विभूषासंकल्पदोषमाह-

मूलम्-विभूसावत्तियं चेयं बुद्धा मन्नंति[६] तारिसं ।
सावज्जबहुलं चेयं,[६] नेयं[१०] ताइंहि सेवियं[११] ॥६७॥

निष्प्रयोजन कहकर निषेध किये हुए विभूषाकरण को कदाचित् कोई निर्दोष समझकर आचरण करने लगे अतः अब उसके दोष बताते हैं-'विभूसावत्तियं' इत्यादि ।

जिस क्रियासे जीव, जन्म मरण के दुःखों से व्याकुल दुस्तर संसारसागर में गिरता है, ऐसी शरीरविभूषा से उत्पन्न होने वाले ज्ञानावरणीय आदि चिकने कर्मों को साधु बाँधता है । अर्थात् शरीर की विभूषा से चिकने कर्मों का बन्ध होता है ॥ ६६ ॥

નિષ્પ્રયોજન કહીને નિષેધ કરેલા વિભૂષાકરણને કદાચિત્ કોઈ નિર્દોષ સમજીને આચરણ કરવા લાગે, તેથી હવે એના દોષ બતાવે છેઃ विभूसावत्तियं० ઇત્યાદિ.

જે ક્રિયાથી જીવ જન્મમરણનાં દુઃખોથી વ્યાકુળ દુસ્તર સંસારસાગરમાં પડે છે, એવી શરીરવિભૂષાથી ઉત્પન્ન થનારા જ્ઞાનાવરણીય આદિ ચીકણાં કર્મોને સાધુ બાંધે છે. અર્થાત્ શરીરની વિભૂષાથી ચીકણાં કર્મોનો બંધ ઉત્પન્ન થાય છે. (૬૬)

छाया–विभूषाप्रत्ययं चेतः बुद्धा मन्यन्ते तादृशम्।
सावद्यबहुलं चैवं नैतत् त्रायिभिः सेवितम् ॥६७॥

टीका–'विभूषा' इत्यादि–

बुद्धाःसर्वज्ञाः तीर्थंकरादयः विभूषाप्रत्ययं=प्रत्येति=प्रतिगच्छति स्मरतीति यावत् प्रत्ययः, विभूषायाः=शरीरमण्डनस्य प्रत्ययः स्मरणकर्तृ, तम्–विभूषाप्रत्ययं शरीरमण्डनाभिलाषीत्यर्थः, प्रत्ययशब्दस्य नित्यपुँल्लिङ्गतया न लिङ्गव्यत्ययः। यद्वा–विभूषायाः प्रत्ययो हेतुः विभूषाप्रत्ययः तम्, विभूषाकरणप्रवृत्तौ कारणीभूतमित्यर्थः, लोके हि प्रायो मनसि प्रथमं संकल्प्य (कर्तव्यार्थान्निश्चित्य) क्रियामात्रे प्रवृत्तिदृश्यते इति चित्तस्य प्रवृत्तिकारणत्वमिति भावः। चेतः=चित्तं तादृशं=बाह्यविभूषातुल्यं, संसारसागरान्तःपतनकारणत्वेन चिक्कणकर्मबन्ध हेतुत्वसाम्यादिति भावः, मन्यन्ते=केवलालोकेन जानन्ति, एवंच=बाह्यविभूषातुल्यत्वे सति च एतत्=विभूषानुचिन्तनं सावद्यबहुलम्=पापप्रचुरं विविधपापजनकमित्यर्थः। अतः त्रायिभिः=स्वपररक्षापरायणैः (मोक्षाभिलाषिभिरित्यर्थः) न सेवितं=न कृतमित्यर्थः ॥६७॥

बाह्य विभूषा के दोष दिखाकर अब विभूषाके संकल्प के दोष दिखलाते हैं–' विभूसावत्तियं ' इत्यादि।

जिस चित्तमें शरीर की विभूषा की अभिलाषा होती है उस चित्त को भी तीर्थंकर भगवान ने वैसा ही अर्थात् अपार संसारसागर में गिराने वाला तथा बाह्य विभूषा करने वाले के समान चिक्कन कर्मबन्धका कारण माना है अर्थात् विभूषाका अनुचिन्तन (अभिलाष) करने से भी पापों की उत्पत्ति होती है। ऐसी विभूषा के संकल्प को स्वपररक्षा (हित) चाहने वाले महापुरुषों ने सेवन नहीं किया है। ॥ ६७ ॥

બાહ્ય વિભૂષાના દોષો બતાવીને હવે વિભૂષાના સંકલ્પના દોષો બતાવે છે–

विभूसावत्तियं० ઇત્યાદિ.

જે ચિત્તમાં શરીરની વિભૂષાની અભિલાષા હોય છે, તે ચિત્તને પણ તીર્થંકર ભગવાન એવું જ અર્થાત્ અપાર સંસાર સાગરમા પાડનારૂં તથા બાહ્ય વિભૂષા કરનારની સમાન ચીકણાં કર્મબંધનું કારણ માન્યું છે, અર્થાત્ વિભૂષાનું અનુચિંતન (અભિલાષા) કરવાથી પણ પાપોની ઉત્પત્તિ થાય છે એવી વિભૂષાના સંકલ્પનું સ્વપર રક્ષા (હિત) ચાહનારા મહાપુરૂષોએ સેવન કર્યું નથી. (૬૭)

मूलम्--खवंति अप्पाणममोहदंसिणो, तवे रया संजमअज्जवे गुणे।
धुणंति पावाइं, पुरेकडाइं, नवाइं पावाइं न ते करंति ॥६८॥

छाया--क्षपयन्ति आत्मानममोह (घ) दर्शिनः, तपसि रताः संयमार्जवे गुणे। धुन्वन्ति पापानि पुराकृतानि, नवानि पापानि न ते कुर्वन्ति ॥६८॥

टीका--' खवंति ' इत्यादि--

संयमार्जवे=संयमः सप्तदशप्रकारकः, आर्जवं=सरलता निष्कपटभावः ते यस्य तत् संयमार्जवं तस्मिन् दंभमायादिरहिते इत्यर्थः; तपसि=चतुर्भक्तादिलक्षणे गुणे च रताः=तत्पराः, यद्वा- 'तपसि, संयमे, आर्जवे, गुणे च रताः' इत्यन्वयः। तत्र गुणे=गुणपदप्रतिपाद्ये पञ्चमहाव्रतलक्षणे मूलगुणे, नानाविधाभिग्रहादिस्वरूपे उत्तरगुणे चेत्यर्थः, अन्यतरत्-प्राग्व्याख्यातम्। अमोहदर्शिनः= अवितथपदार्थदर्शिनः आचारगोचरविवेकवन्त इत्यर्थः। अथवा=अमोघदर्शिनः इतिच्छाया, अमोघं=स्वकार्ये परमपदसाधनाव्यभिचारित्वेन सर्वथा सर्वदाऽवश्यं फलदातृत्वाद् अन्वर्थं सम्यग्ज्ञानादिरत्नत्रयमित्यर्थः तत् पश्यन्ति तच्छीला

उत्तर गुणों के कथन के प्रसंगमें शरीर की शोभा का परित्याग रूप अठारहवाँ स्थान कहने से अठारहों स्थानों का कथन हो चुका। अब उनका यथाविधि आराधन करना बताते हुए उपसंहार करते हैं-' खवंति ' इत्यादि।

सत्तरह प्रकार के संयम में, सरलता (निष्कपटता) रूप गुण में तथा चतुर्भक्त आदि तपो में तत्पर, अथवा गुण अर्थात् पंच महाव्रत रूप मूल गुण तथा नाना प्रकार के अभिग्रह आदि रूप उत्तर गुणों में अनुरक्त, आचार गोचर के विवेकी अथवा मोक्ष के निश्चय के साधक सम्यग्ज्ञान आदि रत्नत्रयको ही मोक्षफलदाता

ઉત્તર ગુણોના કથનના પ્રસંગમાં શરીરની શોભાના પરિત્યાગરૂપ અઢારમું સ્થાન કહેવાથી અઢારે સ્થાનોનું કથન થઇ ગયું. હવે તેનું યથાવિધિ આરાધન કરવાનું બતાવતા ઉપસંહાર કરે છેઃ ખવંતિ૦ ઇત્યાદિ.

સત્તર પ્રકારના સંયમમાં, સરળતા (નિષ્કપટતા) રૂપ ગુણમાં, તથા ચતુર્થ ભક્ત આદિ તપોમાં તત્પર અથવા ગુણ એટલે કે પંચ મહાવ્રતરૂપ મૂળ ગુણો તથા નાના પ્રકારના અભિગ્રહ આદિરૂપ ઉત્તર ગુણોમાં અનુરક્ત, આચાર-ગોચરના વિવેકી, અથવા મોક્ષના નિશ્ચયના સાધક સમ્યગ્જ્ઞાન આદિ રત્નત્રયને જ મોક્ષ ફળદાતા

अमोघदर्शिनः मोक्षमार्गैकलक्ष्या इत्यर्थः, ते=साधवः, आत्मानम्=आत्मनः कषायादिमलं क्षपयन्ति=विनाशयन्ति कषायमलापहारेणात्मानं शोधयन्तीत्यर्थः। यद्वा-आत्मानं क्षपयन्ति=अनुपशान्तमात्मानं शमयन्ति शमेन योजयन्तीत्यर्थः, तथा पुराकृतानि=अनन्तभवोपार्जितानि पापानि=ज्ञानावरणीयादीनि कर्माणि धुन्वन्ति=नाशयन्ति, नवानि=नूतनानि पापानि न कुर्वन्ति=नोत्पादयन्ति ॥

'अमोहदंसिणो' इत्यस्य 'अमोहदर्शिनः' 'अमोघदर्शिनः' इतिच्छायाद्वयं, तत्र 'अमोहदर्शिनः' इति पदे मोहरहितानामेव मोक्षमार्गाऽऽराधना भवतीति, आचारगोचरविवेकवतामेव आत्मशुद्धिर्जायत इति च सूचितम्। 'अमोघदर्शिनः' इति पक्षे तु अमोघदर्शिनां सविधे सर्वे कामगुणा मोघा (निष्फला) भवन्तीत्यावेदितम्। 'संजमअज्जवे गुणे' इत्यत्रत्येन 'संजम' पदेन तपसः सर्वभूतोपघातानुत्पादकत्वम्, 'अज्जवे' इति पदेन तपसो निदानराहित्य च सूचितम् ॥ ६८ ॥

समझने वाले अर्थात् मोक्षमार्ग में ही उपयोग लगाने वाले वे साधु अपनी आत्मा को शान्तियुक्त बनाते हैं, तथा पूर्व के अनन्त भवों में उपार्जन किए हुए ज्ञानावरण आदि पाप कर्मों को नाश करते हैं और नवीन कर्मों को नही बांधते।

'अमोहदंसिणो' पदसे यह सूचित किया है कि मोहरहित मुनि ही मोक्ष मार्ग की आराधना कर सकते हैं, और आचार गोचर के ज्ञाता की ही आत्मा शुद्ध होती है जब इस पद की 'अमोघदर्शिन' छाया करते हैं। तो ऐसा तात्पर्य ध्वनित होता है कि अमोघदर्शियो के सामने शब्द आदि कामगुण निष्फल हो जाते है, 'संजमअज्जवे गुणे' इसमें रहे हुए 'संजम' पदसे तपकी निदानरहितता सूचित की है ॥६८॥

સમજનારા અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગમાંજ ઉપયોગ લગાડનારા એ સાધુઓ પોતાના આત્માને શાન્તિયુક્ત બનાવે છે તથા પૂર્વના અનંત ભવોમાં ઉપાર્જન કરેલાં જ્ઞાનાવરણ આદિ પાપકર્મોનો નાશ કરે છે અને નવીન કર્મોને બાંધતા નથી

अमोहदंसिणो પદથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે મોહરહિત મુનિજ મોક્ષમાર્ગની આરાધના કરી શકે છે, અને આચાર-ગોચરના જ્ઞાતાનીજ આત્મશુદ્ધિ થાય છે જ્યારે આ પદની अमोघदर्शिनः છાયા થાય છે, ત્યારે એવું તાત્પર્ય ધ્વનિત થાય છે કે અમોઘદર્શિઓની સામે શબ્દ આદિ કામગુણ નિષ્ફળ જાય છે. संजमअज्जवे गुणे એમાં રહેલા संयम શબ્દથી તપની નિદાનરહિતતા સૂચિત કરી છે. (૬૮)

मूलम्--सओवसंता अममा अकिंचणा,सविज्जविज्जाणुगया जसंसिणो।
उउप्पसन्ने विमले व चंदिमा, सिद्धिं विमाणाइं उवेंति ताइणो
त्तिबेमि ॥६९॥

छाया–सदोपशान्ता अममा अकिञ्चना, स्वविद्यविद्यानुगता यशस्विनः ।
ऋतुप्रसन्नः विमल इव चन्द्रमा सिद्धिं विमानानि (च) उपयन्ति-
त्रायिण इति ब्रवीमि ॥६९॥

टीका–' सओवसंता ' इत्यादि ।

सदोपशान्ताः=सर्वदा निश्चलात्मनः अनुद्विग्नमानसा इत्यर्थः, अममाः= द्रव्यतः शरीरवस्त्रपात्रादिधर्मोपकरणेऽपि, भावतः क्रोधादिकषाये ममत्वरहिताः अतएव अकिञ्चनाः=परिग्रहशून्याः, स्वविद्यविद्यानुगताः=(स्वस्य=आत्मनो विद्या स्वविद्या सा चासौ विद्या च स्वविद्यविद्या (सामान्यविशेषयोरभेदान्वयसिद्धान्तात्वकर्मधारयः) आत्महितसाधकज्ञानरूपं ज्ञातं प्रवचनमित्यर्थः, तया अनुगताः=युक्ताः यशस्विनः=संयमिनः त्रायिणः=जन्तुजातावनसावधानाः, ऋतुप्रसन्नः=ऋतौ= शरदि प्रसन्नः=जलधराद्यावरणापसरणेन लब्धसुप्रभः विमलः चन्द्रमा इव निर्मल चन्द्रसदृशाः कर्ममलरहिता इत्यर्थः, सिद्धिं=शिवगतिं केचिदवशिष्टकर्माणस्तु विमानानि=सौधर्मावतंसकादीनि उपयन्ति=प्राप्नुवन्ति । इति ब्रवीमीति पूर्ववत्"

'सओवसंता' इत्यादि । चित्तको कभी उद्विग्न न करने वाले, द्रव्यसे शरीर वस्त्र पात्र आदि धर्मोपकरणोंमें, भावसे क्रोध आदि कषायों में ममता त्यागी, अतएव परिग्रहरहित, आत्मरहित के साधक, प्रवचन से युक्त, यशस्वी, प्राणियों की रक्षामें सावधान. शरद् ऋतु में बादल आदि आवरण के अभावसे निर्मल चन्द्रमा की तरह कर्ममल रहित साधु सिद्धिगति को प्राप्त करते हैं। और जिनके कर्म कुछ अवशिष्ट रहजाते हैं वे सौधर्मादि देवलोकमें उत्पन्न होते हैं।

'सओवसंता०' ઇત્યાદિ. ચિત્તને કદાપિ ઉદ્વિગ્ન ન કરનારા, દ્રવ્યથી શરીર વસ્ત્ર પાત્ર આદિ ધર્મોપકરણમાં, ભાવથી ક્રોધાદિ કષા[illegible]ના ના ત્યાગી એટલે પરિગ્રહ રહિત, આત્મહિતના સાધક, પ્રવચનથી યુક્ત [illegible] પ્રાણીઓની રક્ષામાં સાવધાન, શરદઋતુમાં વાદળ આદિ આવરણના અભાવ[illegible] માની પેઠે કર્મમ[illegible] રહિત, સાધુ સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. અને જેમનાં [illegible]વશિષ્ટ રહી છે તેઓ સૌધર્માદિ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે [illegible] । [illegible]

'सओवसंता' इतिपदेनाऽष्टादशस्थानयथाविधिसमाराधनतत्पराणां साधूनां सिद्धिलाभावधि कदाऽप्युन्मनीभावो न विधेय इति ध्वनितम्। 'अममा' इतिपदेन निःस्पृहत्वमनभिमानित्वं च सूचितम्। 'अकिंचणा' इत्यनेन सन्निधिकरणाभावो द्योतितः। 'सविज्जविज्जाणुगया' अनेनाऽऽत्महितकामुकानां कल्याणाय प्रवचनविद्यैव साधीयसी नतु लौकिकीति सूचितम्। 'जसंसिणो' इत्यनेन

'सओवसंता' पदसे यह व्यक्त किया है कि यथाविधि अठारह स्थानोंकी साधना में तत्पर साधुओं को मोक्ष प्राप्ति तक कदापि अनमना न होना चाहिए।

'अममा' पदसे निःस्पृहता और अभिमानरहितता सूचित की है।

'अकिंचणा' पदसे सन्निधि करने का अभाव और 'सविज्ज-विज्जाणुगया' से आत्महित के आराधकों के लिए लौकिकविद्या नहीं किन्तु प्रवचनविद्या ही हितकर है, यह सूचित किया है। 'जसंसिणो' पदसे संयमभीरुता तथा प्रवचन की लघुता से भीरुता सूचित की है। 'ताइणो' पदसे महाव्रतों की रक्षामें दक्षता प्रगट की है॥

કે યથાવિધિ અઢાર સ્થાનોની સાધનામાં તત્પર સાધુઓને મોક્ષ પ્રાપ્તિ સુધી કદાપિ નારાજી ન થવી જોઇએ.

'अममा' શબ્દથી નિઃસ્પૃહતા અને અભિમાન રહિતતા સૂચિત કરી છે. अकिंचणा શબ્દથી સન્નિધિ કરવાનો અભાવ અને सविज्जविज्जाणुगया થી આત્મહિતના આરાધકોને માટે લૌકિક વિદ્યા નહિ પરંતુ પ્રવચન વિદ્યા જ હિતકર છે એમ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે. जसंसिणो શબ્દથી સંયમભીરૂતા તથા પ્રવચનની લઘૂતાથી ભીરૂતા સૂચિત કરી છે. ताइणो શબ્દથી મહાવ્રતોની રક્ષામાં દક્ષતા પ્રકટ કરી છે.

संयमभङ्गभीरुत्वं प्रवचनलघुताभीरुत्वं च ज्ञापितम् । 'ताइणो' इतिपदेन महाव्रत-रक्षणदक्षत्वं व्यञ्जितम् ॥६९॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-श्री शाहूछत्र-पति कोल्हापुर राजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-कोल्हापुरराजगुरुपदभूषित-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य जैनधर्म दिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल व्रतिविरचिता श्रीदशवैकालिकसूत्रस्याऽऽचारमणिमञ्जूषाख्यायां व्याख्यायां षष्ठं धर्मार्थकामाख्यमध्ययनं समाप्तम् ॥६॥

श्रीसुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामी से कहते हैं-हे जम्बू ! भगवान महावीर स्वामी से मैंने जैसा सुना है वैसाही तुझे कहा है ॥६९॥

श्री दशवैकालिक सूत्र की आचारमणिमंजूषा नाम की व्याख्या के हिन्दी भाषानुवाद का छठा अध्ययन समाप्त हुआ॥

श्रीरस्तु,

સુધર્મા સ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે કે-હે જંબૂ ! ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી પાસેથી મેં જેવું સાંભળ્યું છે તેવું જ તને કહ્યું છે. (૬૯)

છઠ્ઠું અધ્યયન સમાપ્ત.

॥ सप्तममध्ययनम् ॥

अथ वाक्यशुद्धयाख्यं सप्तममध्ययनमारभ्यते, पूर्वाध्ययने धर्मकथा वर्णिता, सा च निरवद्यभाषया निरूपणौचित्यचारुतामश्नुवति, अतो वाक्यशुद्धिमाह–

यद्वा–निरवद्यभाषामन्तरेण धर्मकथा न संभवतीत्यतोऽस्मिन्नध्ययने भाषाशुद्धिं प्रदर्शयति–

मूलम्--चउण्हं खलु भासाणं परिसंखाय पन्नवं ।
दुण्हं तु विणयं सिक्खे दो न भासिज्ज सव्वसो ॥१॥

छाया–चतसृणां खलु भाषाणां, परिसंख्याय प्रज्ञावान् ।
द्वयोस्तु विनयं शिक्षेत, द्वे सर्वशः न भाषेत ॥१॥

टीका–' चउण्हं ' इत्यादि–

प्रज्ञवान्=हेयोपादेयविवेकवान् चतसृणां=सत्याऽसत्यामिश्रव्यवहाररूपाणां वाचां खलु=निश्चयेन स्वरूपमिति शेषः, परिसंख्याय=विज्ञाय द्वयोः भाषयोः–सत्यव्यवहाररूपयोस्तु विनयं=निरवद्यप्रयोगं शिक्षेत=आचार्यादितो विजानीयात् द्वे भाषे=असत्यमिश्ररूपे सर्वशः=सर्वथा न भाषेत=न वदेत् ॥१॥

सातवां अध्ययन

छट्ठे अध्ययनमें धर्मकथा का वर्णन किया गया है। धर्मकथा निरवद्यभाषाके द्वारा होती हैं, अतः इस अध्ययनमें वाक्यशुद्धि का निरूपण किया जाता है–

अथवा भाषाशुद्धि के विना धर्मकथा नहीं हो सकती इस लिए इस अध्ययन में वाक्यशुद्धि का वर्णन किया जाता है–' चउण्हं ' इत्यादि ।

हेय और उपादेय का विवेको साधु सत्य असत्य मिश्र और व्यवहार, इन चार प्रकार की भाषाओं का स्वरूप समझकर सत्य

અધ્યયન સાતમું

છઠ્ઠા અધ્યયનમાં ધર્મકથાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે ધર્મકથા નિરવદ્ય ભાષા દ્વારા થાય છે, તેથી આ અધ્યયનમાં વાક્યશુદ્ધિનું નિરૂપણ કરવામા આવે છે

અથવા ભાષાશુદ્ધિ વિના ધર્મકથા થઇ શકતી નથી, તેથી આ અધ્યયનમાં વાક્યશુદ્ધિનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. चउण्हं० ઇત્યાદિ.

હેય અને ઉપાદેયને વિવેકી સાધુ સત્ય અસત્ય મિશ્ર અને વ્યવહાર એ ચાર પ્રકારની ભાષાઓનુ સ્વરૂપ સમજીને સત્ય અને વ્યવહાર ભાષાને નિરવદ્ય પ્રયોગ

आस्वपि विवेकमाह-'जा य सच्चा' इत्यादि ।

मूलम्-जा य सच्चा अवत्तव्वा, सच्चामोसा य जा मुसा ।
जा य बुद्धेहि नाइन्ना, न तं भासिज्ज पन्नवं ॥२॥

छाया-या च सत्या अवक्तव्या सत्यामृषा च या मृषा ।
या च बुद्धैः नाचीर्णा न तां भाषेत प्रज्ञावान् ॥२॥

टीका-'जाय' इत्यादि ।

या च भाषा सत्या=वाङ्मनसयोर्यथार्थरूपा किन्तु सा अवक्तव्या=वक्तुमयोग्या चेत् अप्रियत्वादहितत्वाच्चेति भावः, तां=तादृशीं भाषां प्रज्ञावान् न भाषेत=न वदेदिति सर्वत्र सम्बन्धः (१) तथा सत्यामृषा=सत्यरूपा मृषारूपा च मिश्रेत्यर्थः (२) या च भाषा मृषा=असत्यरूपा क्रोधादिहेतुका (३) या च भाषा असत्यामृषा न सत्या नापि मृषा व्यवहाररूपा किन्तु सा बुद्धैः=तीर्थङ्करादिभिः नाचीर्णा=न व्यवहृता चेत् यथा आमन्त्रणयादिका-असंयतं प्रति 'एहि' 'एवंकुरु' इत्यादिरूपाः, (४) तां प्रज्ञावान् न भाषेतेत्यर्थः ॥२॥

और व्यवहार भाषा का निरवद्य प्रयोग करना गुरु महाराज आदिसे सीखे-जाने, असत्य और मिश्र (सत्यासत्य) भाषा का कदापि उच्चारण न करे ॥ १ ॥

इनमें भी विशेषता दिखलाते हैं-'जायसचा' इत्यादि ।

जो भाषा सत्य हो किन्तु यदि वह अप्रिय या स्वपर का अहित करने वाली होने से बोलने योग्य न हो उस भाषा को विवेकी मुनि न बोले (१) जो सत्यासत्य अर्थात् मिश्र हो (२) तथा क्रोध आदि कारण वश निकली हुई होने से असत्य हो (३) तथा जो न सत्य हो न असत्य हो अर्थात् व्यवहारभाषा हो किन्तु भगवान तीर्थङ्कर

કરવાનું ગુરૂ મહારાજ આદિ પાસેથી શીખે-જાણે અસત્ય અને મિશ્ર (સત્યાસત્ય) ભાષાનું કદાપિ ઉચ્ચારણ ન કરે. (૧)

એમાં પણ વિશેષતા બતાવે છે. जायसचा० ઇત્યાદિ.

જે ભાષા સત્ય હોય કિન્તુ તે અપ્રિય યા સ્વપરનું અહિત કરનારી હોવાથી બોલવા યોગ્ય ન હોય એ ભાષાને વિવેકી મુનિ બોલે નહિ. (૧) જે ભાષા સત્યાસત્ય અર્થાત્ મિશ્ર હોય (૨) તથા ક્રોધ આદિ કારણ વશ મુખમાંથી નીકળી હોવાને લીધે અસત્ય હોય (૩) તથા જે ન સત્ય હોય ન અસત્ય હોય અર્થાત્ વ્યવહાર ભાષા હોય

वक्तुमनुज्ञातयोर्व्यवहारसत्ययोरपि भाषयोः संभाषणविशेषविधिमाह–

मूलम्–असच्चमोसं सच्चं च अणवज्जमकक्कसं ।
समुप्पेहमसंदिद्धं गिरं भासिज्ज पन्नवं ॥३॥

छाया–असत्यामृषां सत्यां च अनवद्याम् अकर्कशाम्
समुत्प्रेक्ष्याम् असन्दिग्धां गिरं भाषेत प्रज्ञावान् ॥३॥

टीका–'असच्चमोसं' इत्यादि ।

प्रज्ञावान्=भाषागुणदोषज्ञः असत्यामृषां=न सत्या न मृषा व्यवहाररूपेत्यर्थः, ताम्, तथा सत्यां=वाङ्मनसयोर्यथारूपां, चतसृषु भाषासु इमां द्वयीमपि गिरं=भाषां समुत्प्रेक्ष्यां=सम्यगुत्प्रेक्षितुं योग्यां व्यवहरणीयामिति यावत्, यद्वा इमां द्वयीं गिरं समुत्प्रेक्ष्य=भाषागुणदोषान् विचार्येत्यर्थ, अनवद्यां=परदुःखानुत्पादिकां हितकरीमित्यर्थः; अकर्कशाम्=अकठिनां प्रियामित्यर्थः; असन्दिग्धां=अवाच्यभाषा-

और गणधरों ने जिसका प्रयोग न किया हो उस भाषा को भी साधु न बोलें (४) जैसे असंयतीसे कहना कि 'आओ' 'ऐसा करो' इत्यादि प्रकार की आमन्त्रणी आदि व्यवहार भाषा भी साधु को नही बोलना चाहिए ॥ २ ॥

व्यवहारभाषा तथा सत्यभाषा की शास्त्र में आज्ञा है किन्तु उन्हें किस प्रकार बोलना चाहिए सो विधि कहते हैं–'असच्चमोसं इत्यादि ।

प्रज्ञावान् अर्थात् भाषा के गुण दोष का ज्ञाता मुनि व्यवहार भाषा तथा सत्य भाषा को भी इस प्रकार बोले कि जो भली भाँति बोलने योग्य हो । अथवा इन दोनों भाषाओं के गुण–अवगुण को विचार कर बोले। तथा जिस भाषा से किसी प्राणी को कष्ट

પરન્તુ ભગવાન્ તીર્થંકર અને ગણધરોએ એનો પ્રયોગ ન કર્યો હોય, તે ભાષા પણ સાધુ બોલે નહિ (૪) જેમકે અસંયતીને કહેવું કે 'આવો' 'આમ કરો' ઇત્યાદિ પ્રકારની આમંત્રણી આદિ વ્યવહારભાષા પણ સાધુએ બોલવી ન જોઇએ (૨)

વ્યવહારભાષા તથા સત્યભાષા બોલવાની શાસ્ત્રમાં આજ્ઞા છે, પરતુ તે કેવે પ્રકારે બોલવી જોઇએ તે વિધિ બતાવે છે–असच्चमोसं० ઇત્યાદિ.

પ્રજ્ઞાવાન્ અર્થાત્ ભાષાના ગુણ દોષનો જ્ઞાતા મુનિ વ્યવહારભાષા તથા સત્યભાષા પણ એવી રીતે બોલે કે જે સારી પેઠે બોલવા યોગ્ય હોય. અથવા એ બેઉ ભાષાઓના ગુણ–અવગુણનો વિચાર કરીને બોલે. તથા જે ભાષાથી કોઇ પ્રાણિને કષ્ટ ન ઉપજે,

द्वयसन्देहरहितां स्पष्टवर्णां सकलसंशयदोषरहितामिति यावत् भाषेत=वदेत् । सत्यव्यवहाररूपे अपि भाषे अहिताऽप्रियसंशयित्वे सति मृषावच्चारित्रभङ्गाय भवत इति भावः ॥३॥

सत्यामृषानिषेधमाह–'एयं च' इत्यादि ।

मूलम्–एयं च अट्ठमन्नं वा जं तु नामेइ सासयं ।
स भासं सच्चमोसं च तंपि धीरो विवज्जए ॥४॥

छाया–एतं च अर्थमन्यं वा यस्तु नामयति शाश्वतम् ।
स भाषां सत्यामृषां च तामपि धीरो विवर्जयेत् ॥४॥

टीका–'एयं च' इत्यादि ।

एतं=पूर्वगाथाप्रतिषिद्धम् , अर्थम्=सावद्यकर्कशसंशयितरूपमन्यं वा तत्सजातीयम् अन्तरेतिशेषः सावद्यादिदोषरूपस्यार्थस्यान्यस्य वा मध्ये इत्यर्थः, यस्तु=स्वल्पोऽपि सावद्यरूपः कर्कशरूपश्च अर्थः शाश्वतं=नित्यमविनाशि मोक्षमिति यावत्, नामयति=अधोमुखीकरोति प्रतिकूलयति विनाशयतीत्यर्थः; तमर्थं सावद्यादिषु

न पहुँचता हो जो हित करने वाली हो, कठोर न हो–प्रिय हो, और जिसके प्रयोग करने में असत्य और मिश्र भाषा होने का सन्देह न हो, समस्त संशयों से रहित स्पष्ट हो, उसी भाषाका प्रयोग करे। तात्पर्य यह है कि बोलने योग्य सत्य और व्यवहार भाषा में भी यदि अहितकारिता अप्रियता और सन्देहउत्पादकता रूप पूर्वोक्त दोष हों तो वे भी असत्य की तरह चारित्र का नाश करने वाली हैं ॥३॥

मिश्रभाषा का निषेध करते हैं–'एयंच' इत्यादि ।

जिस भाषा में पूर्वोक्त सावद्यता कर्कशता संदिग्धता अथवा अन्य इसी प्रकार का कोई जरा भी दोष हो तो वह भाषा शाश्वत सिद्धिको प्रतिकूल कर देती है अर्थात् मोक्षमार्ग से नीचे गिरा देती

જે હિત કરનારી હોય, કઠોર ન હોય–પ્રિય હોય, અને જેનો પ્રયોગ કરવામાં અસત્ય અને મિશ્ર ભાષ હોવાનો સંદેહ ન હોય, સંશયોથી રહિત-સ્પષ્ટ હોય; એવી ભાષાનો પ્રયોગ કરે. તાત્પર્ય એ છે કે બોલવાને યોગ્ય સત્ય અને વ્યવહાર ભાષામાં પણ જો અહિતકારિતા અપ્રિયતા અને સંદેહોત્પાદકતા રૂપ પૂર્વોક્ત દોષ હોય તો તે પણ અસત્યની પેઠે ચારિત્રનો નાશ કરનારી છે. (૩)

મિશ્રભાષાનો નિષેધ કરે છે–એયંચ૦ ઇત્યાદિ

જે ભાષામાં પૂર્વોક્ત સાવદ્યતા કર્કશતા સંદિગ્ધતા અથવા એ પ્રકારનો બીજો કોઇ પણ દોષ હોય તો તે ભાષા શાશ્વત સિદ્ધિને પ્રતિકૂળ કરી નાંખે છે, અર્થાત

कथञ्चिदाश्रित्य धीरः=भाषादोषवर्जनसावधानः स साधुः तां सत्यामृषामपि=मिश्रामपि भाषां=वाचं विवर्जयेत्=न वदेदित्यर्थः। सत्यसंमिश्राऽपि भाषा अहित-कर्कशत्वादिदोषलेशसम्पर्कान्मोक्षं प्रतिबध्नातीति भावः। यद्वा यस्तु शाश्वतं नामयति तमेतमर्थम् अन्यं वा तत्सजातीयमर्थम् अपि च सत्यामृषां भाषां स धीरः साधुर्विवर्जयेदित्यन्वयः ॥४॥

अथ मृषाभाषादोषमाह—'वितहंपि' इत्यादि।

मूलम्—वितहंपि[३] तहामुत्तिं जं[८] गिरं[६] भासए नरो[१०]।
तम्हा सो[९] पुट्ठो[१२] पावेणं[११] किं पुणं[१४] जो[१] मुसं[१५] वए[१३] ॥५॥

छाया—वितथामपि तथामूर्त्तिं, यां गिरं भाषते नरः।
तस्मात्स स्पृष्टः पापेन, किं पुनर्यो मृषा वदेत् ॥५॥

टीका—'वितहंपि' इत्यादि।

यो नरः तथामूर्तिमपि=कल्पिताऽऽकृत्यनुसारिणीमपि यां स्त्रीवेषधारिणं पुमांसमनुसृत्य प्रवृत्ताम् 'इयं नारी'—त्यादिरूपां, पुरुषवेषधारिणीं स्त्रियमनुसृत्य

है। इसलिए भाषाके दोष का परित्याग करने में सावधान धीर साधु उस मिश्रभाषा का त्याग करे। यह भाषा सत्य से मिली हुई होने पर भी कर्कशता आदि किसी दोष का लेश मात्र विद्यमान होने से मोक्ष प्राप्ति में बाधा पहुचाती है। अथवा जो कर्कशता आदि दोष सदा चारित्र से गिराते रहेते है उनका और उनके जैसे अन्य दोषों का साधु को परित्याग करना चाहिए ॥ ४ ॥

मृषाभाषा के दोष दिखलाते है—'वितहंपि' इत्यादि।

यदि किसी पुरुषने स्त्री का रूप धारण कर लिया हो या किसी स्त्रीने पुरुष का वेष पहन लिया हो और उस स्त्रीरूपधारी पुरुष को

મોક્ષમાર્ગથી નીચે પાડી દે છે તેથી ભાષાના દોષોનો પરિત્યાગ કરવામાં સાવધાન ધીર સાધુ એવી મિશ્રભાષાનો ત્યાગ કરે એ ભાષા સત્યથી મિશ્રિત થએલી હોવા છતાં પણ કર્કશતા આદિ કોઇ દોષ લેશમાત્ર વિદ્યમાન હોવાથી મોક્ષપ્રાપ્તિમા બાધા ઉપજાવે છે. અથવા કર્કશતા આદિ દોષો સદા ચારિત્રથી નીચે પાડે છે તેનો અને તેના જેવા બીજા દોષોનો સાધુએ પરિત્યાગ કરવો જોઇએ. (૪)

મૃષાભાષાના દોષ બતાવે છે 'વિતહંપિ૰' ઇત્યાદિ

જો કોઇ પુરૂષે સ્ત્રીનું રૂપ ધારણ કરી લીધું હોય યા કોઇ સ્ત્રીએ પુરૂષનો વેશ પહેરી લીધો હોય, અને એ સ્ત્રીરૂપધારી પુરૂષને કોઇ સ્ત્રી કહે અથવા પુરૂષવેશ

प्रवृत्ताम् 'अयं पुरुषः' इत्यादि रूपां वेत्यर्थः वितथाम्=असत्यां गिरं=भाषां भाषते तस्मात्=तथाविधभाषणात् स नरः पापेन=अशुभकर्मणा स्पृष्टः=बद्धो भवति किं पुनः यो मृषा=साक्षादसत्यं वदेत्? स पापकर्मणा बद्धो भवेत्तत्र किमाश्चर्यमित्यर्थः। स्त्रीवेषधारिषु पुरुषेषु 'इयं नारी' पुरुषवेषधारिणीषु स्त्रीषु च 'अयं पुरुषः' इत्यादि वाक्यानां कल्पितवेषानुसारेण सत्यत्वेऽपि वस्तुतोऽसत्यरूपतया पापोत्पादकत्वकथनेन साक्षान्मृषाभाषिणां महादोषभागित्वं प्रतीयते इत्याशयः ॥५॥

मूलम्—तम्हा गच्छामो वक्खामो अमुगं वा णे भविस्सइ।
अहं वा णं करिस्सामि एसो वा णं करिस्सइ ॥६॥

छाया—तस्माद् गमिष्यामः वक्ष्यामः अमुकं वा न भविष्यति।
अहं वा तत् करिष्यामि एष वा तत् करिष्यति ॥६॥

टीका—'तम्हा' इत्यादि।

तस्माद्=वेषानुसारिभाषणस्यापि असत्यस्वरूपत्वेन पापोत्पादकत्वात्,

---

कोई स्त्री कहे अथवा पुरुषवेषधारण करने वाली स्त्री को पुरुष कहे तो ऐसा भी असत्य कहने वाला मनुष्य पाप का बन्ध करता है, फिर जो साक्षात् मिथ्या बोलता है उसका तो कहना ही क्या है? अर्थात् उसे पापकर्म का बन्ध हो इसमें आश्चर्य की कोई बात नहीं है?

स्त्री के वेष धारण करने वाले पुरुष को स्त्री कहना और पुरुषवेषधारी स्त्री को पुरुष कहना यद्यपि बनावटी वेष के कारण ऊपरी सत्य है तथापि वास्तव में असत्य होने के कारण पाप का जनक कहा गया है, इससे यह आशय निकलता है कि साक्षात् मिथ्या बोलने वाले तो महान् पाप के भागी होते हैं ॥ ५ ॥

धारण करनारी स्त्रीने पुरुष कहे तो એવું પણ અસત્ય બોલનારો મનુષ્ય પાપનો બંધ ઉત્પન્ન કરે છે; પછી જે સાક્ષાત્ મિથ્યા બોલે છે એનું તો કહેવું જ શું? અર્થાત્ તેને પાપકર્મનો બંધ પડે એમા કોઈ આશ્ચર્યની વાત જ નથી

સ્ત્રીનો વેશ ધારણ કરનારા પુરુષને સ્ત્રી કહેવી અને પુરુષવેશધારી સ્ત્રીને પુરુષ કહેવો એ જો કે બનાવટી વેશને કારણે ઉપલક સત્ય છે, તો પણ વાસ્તવમાં અસત્ય હોવાને કારણે પાપનું જનક બતાવ્યું છે, તેથી એવો આશય નીકળે છે કે સાક્ષાત્ મિથ્યા બોલનારા તો મહાન્ પાપના ભાગી બને છે. (૫)

गमिष्यामः=आचार्यदर्शनाद्यर्थमितो व्रजिष्यामः, वक्ष्यामः=तस्मै हितोपदेशादि कथयिष्यामः, नः=अस्माकम् अमुकम्=अदःकार्यं भविष्यति=संपत्स्यते, अहं वा तत्=भिक्षाचर्यादिकार्यं करिष्यामि, एष वा साधुः तत्=वैयावृत्त्यादिकं कार्यं करिष्यति ॥६॥

मूलम्—एवंमाइ उ जा भासा एसकालम्मि संकिया ।
पया इयमट्ठे वा तं पि धीरो विवज्जए ॥७॥

छाया—एवमाद्या तु या भाषा एष्यत्काले शङ्किता ।
साम्प्रताऽतीतार्थयोर्वा तामपि धीरो विवर्जयेत् ॥७॥

टीका—'एवमाइ उ' इत्यादि ।

एवमाद्या=इत्यादिका पूर्वगाथाप्रतिपादिता भाषा, या तु एष्यत्काले= अनागते काले वा=अथवा साम्प्रताऽतीतार्थयोः, तत्र सम्प्रतार्थे=वर्तमानकालार्थे, अतीतार्थे=भूतकालार्थे वा शङ्किता=संशययुक्ता भाषा तामपि धीरः=विवेकी साधुः विवर्जयेत्=परित्यजेत् न वदेदित्यर्थः। तत्र एष्यत्काले शङ्किता—भाषितार्थस्य प्रतिसमयं बहुविघ्नबाधितत्वात्, वर्तमानार्थे शङ्किता यथा—स्त्री–पुरुष-

---

'तम्हा' इत्यादि। वेष के अनुसार कथन करना भी असत्य होने से पाप का उत्पादक है अतः—मैं आचार्य महाराज के दर्शन आदि के लिए जाऊँगा, उसे हित का उपदेश दूंगा, अमुक कार्य हो जायगा, मैं भिक्षाचरी आदि कार्य करूगा, अथवा यह साधु वैयावृत्त्य आदि कार्य करेगा ॥ ६ ॥

'एवमाइ उ' इत्यादि। पूर्वगाथा में प्रतिपादित सन्देहयुक्त भाषा का तथा भविष्य काल सम्बन्धी या भूतकाल सम्बन्धी शंकित भाषा का भी बुद्धिमान् साधु त्याग करे। समय–समयपर बहुत विघ्नों की संभावना रहती है इसलिए भविष्य काल में सन्देह रहता

तम्हा० ઇત્યાદિ વેશને અનુસરીને કથન કરવું એ પણ અસત્ય હોવાથી પાપનુ ઉત્પાદક છે. તેથી-હુ આચાર્ય મહારાજના દર્શનાદિને માટે જઇશ, તેમને ઉપદેશ આપીશ, અમુક કાર્ય થઇ જશે, હુ ભિક્ષાચારી આદિ કર્મ કરીશ, અથવા આ સાધુ વૈયાવૃત્ય આદિ કાર્ય કરશે (૬)

एवमाइ उ० ઇત્યાદિ પૂર્વ ગાથામાં પ્રતિપાદિત સદેહયુકત ભાષાના, તથા ભવિષ્ય કાળ સંબધી વર્તમાન કાળ સબધી યા ભૂતકાળ સબંધી શંકિત ભાષાનો પણ બુદ્ધિમાન સાધુ ત્યાગ કરે. સમયે-સમયે બહુ વિઘ્નોની સભાવના રહે છે, તેથી

निश्चयाभावे 'अयं पुरुषः' 'इयं स्त्री' इत्यादिरूपा। अतीतार्थे शङ्किता कालबाहुल्यात्कदाचिद्विस्मरणादिकारणवशाद्भवतीति भावः ॥७॥

मूलम्-अईयम्मि य कालम्मि, पच्चुप्पण्णमणागए।
जमट्ठं तु न जाणिज्जा, एवमेयंति नो वए ॥८॥

छाया-अतीते च काले प्रत्युत्पन्ने अनागते।
यमर्थं तु न जानीयात् एवमेतदिति वदेत् ॥८॥

टीका-'अईयम्मि' इत्यादि।

अतीते=भूते प्रत्युत्पन्ने=वर्त्तमाने अनागते=भविष्यति च काले, यमर्थ=यद्वस्तु न जानीयात् तस्मिन्नर्थे एवमेतत्=ईदृशमेतद्वस्तु न वदेत्=न कथयेत्, अविदितवस्तुविषयेऽवधारणार्थकं वाक्यं न ब्रूयादिति भावः ॥८॥

मूलम्-अइयम्मि य कालम्मि पच्चुप्पण्णमणागए।
जत्थ संका भवे तं तु एवमेयंति नो वए ॥९॥

छाया-अतीते च काले प्रत्युत्पन्ने अनागते।
यत्र शङ्का भवेत् तं तु एवमेतदिति नो वदेत् ॥९॥

है। दूर आदि के कारण 'यह स्त्री है या पुरुष' इस प्रकार का निश्चय न होना वर्त्तमान कालीन संशय है। अधिक समय बीत जाने के कारण कभी विस्मरण हो जाता है इसलिए अतीत कालीन संशय हो जाता है ॥ ७ ॥

'अईयम्मि' इत्यादि। अतीत वर्तमान और भविष्य काल सम्बन्धी जिस बात को न जानता हो, उस के विषय में यह नहीं कहना चाहिए कि यह बात ऐसी है, अर्थात् अनजान चीजमें निश्चयद्योतक वाक्य न कहे ॥ ८ ॥

ભવિષ્યમા કાળમાં સદેહ રહે છે દૂર આદિને કારણે 'આ સ્ત્રી છે કે પુરૂષ' એ પ્રકારનો નિશ્ચય ન થવો એ વર્તમાન કાલીન સશય છે વધારે સમય વીતી જવાને કારણે કોઈ વાર વિસ્મરણ થઈ જાય છે, તેથી અતીતકાલીન સશય થઈ જાય છે. (૭)

अईयम्मि० ઇત્યાદિ અતીત વર્તમાન તથા ભવિષ્ય કાળ સબધી જે વાત ન જાણતા હોય તેની બાબતમા એમ ન કહેવું જોઈએ કે એ વાત આવી છે, અર્થાત્ અજાણી ચીજમાં નિશ્ચયદ્યોતક વાકય કહેવું નહિ (૮)

टीक–'अईयम्मि' इत्यादि ।

अतीते प्रत्युत्पन्ने अनागते च काले कालत्रये इत्यर्थः, यत्र=यस्मिन्नार्थे शङ्का'अयमेवं न वा' इत्यादिलक्षणः संशयो भवेत् तं=शङ्कितार्थमभिप्रेत्य 'एवमेत' दिति निश्चयबोधकं वाक्यं नो वदेत्=न भाषेत संशयितार्थविषये निश्चयार्थकं वाक्यं न भाषणीयमिति भावः ॥९॥

'एवमेत' दिति कदा वदेत् ? इत्याह–

मूलम्–अईयम्मि[1] य[2] कालम्मि[3], पच्चुप्पण्णमणागए[4] ।
निस्संकियं[5] भवे[6] जं[7] तु[8] एवमेयं[9] तु[10] निद्दिसे[11] ॥१०॥

छाया–अतीते च काले प्रत्युत्पन्ने अनागते ।
निश्शङ्कितं भवेद् यत्तु एवमेतत्तु निर्दिशेत् ॥१०॥

टीका–'अईयम्मि' इत्यादि ।

अतीतादिकालत्रये यद्वस्तु निश्शङ्कितं=संशयविषयत्वरहितं निश्चितं निरवद्यमित्यर्थः, भवेत् तदभिप्रेत्य 'एवमेतत्' इति निर्दिशेत्=उच्चरेत् । भाषा-गुणदोषौ सम्यग् विचार्य संशोधितमेव वाक्यं वदेदिति भावः ॥१०॥

'अईयम्मि' इत्यादि । अतीत वर्त्तमान और भविष्य काल सम्बन्धी जिस वस्तु में सन्देह हो उसके विषय में 'यह ऐसी ही है' इस प्रकार निश्चयकारी भाषा न बोले अर्थात् संदिग्ध विषय में निश्चित वाक्य न बोलना चाहिए ॥ ९ ॥

'यह ऐसा ही है' ऐसा कब कहे ? सो कहते हैं–'अईयम्मि' इत्यादि ।

अतीत आदि तीनों कालों में जो वस्तु बिलकुल शंकारहित हो अर्थात जिसके विषय में जरा भी सन्देह न हो उसी के विषय में यह कहे कि "यह ऐसा है" तात्पर्य यह है कि भाषा के गुण दोषों का सम्यक् प्रकार विचार करके निरवद्य भाषा बोलना चाहिए ॥१०॥

अईयम्मि० ઇત્યાદિ અતીત વર્તમાન તથા ભવિષ્ય કાળ સબધી જે વસ્તુમા સદેહ હોય એવી બાબતમા 'એ આવી જ છે' એ પ્રકારની નિશ્ચયકારી ભાષા બોલવી નહિ, અર્થાત્ સદિગ્ધ વિષયમા નિશ્ચિત વાકય બોલવું ન જોઇએ (૯)

'એ આમજ છે' એમ કયારે કહે ? તે બતાવે છે–अईयम्मि० ઇત્યાદિ

અતીત આદિ ત્રણે કાળમા જે વસ્તુ બિલકુલ શકા રહિત હોય અર્થાત જેની બાબતમાં જરા પણ સદેહ ન હોય તેના સંબધમાં જ એમ કહે છે 'એ એમ છે.' તાત્પર્ય એ છે કે ભાષાના ગુણ દોષોનો સમ્યક્ પ્રકારે વિચાર કરીને નિરવદ્ય ભાષા બોલવી જોઇએ. (૧૦)

दोसन्नू' इत्यत्राचारशब्देन अभाषणीयभाषाऽनुसन्धानवत्त्वं भावशब्देन कषाय-परवशतया भाषणं न कदाचिद्विधेयमिति च ध्वनितम् ॥ १३ ॥

मूलम्—तहेव[1] होले[2] तोलित्ति[3] साणे[4] वा[5] वसुलित्ति[6] य[7]।
दमए[8] दुहए[9] वावि[10] ने[13] वं[11] भासिज्ज[14] पन्नवं[12] ॥१४॥

छाया—तथैव होलः गोल इति श्वा वा वसुल इति च।
द्रमकः दुर्हतः वाऽपि नैवं भाषेत प्रज्ञवान् ॥ १४ ॥

टीका—'तहेव' इत्यादि।

तथैव=तद्वत् होलः अवज्ञार्थको देशीयोऽयं शब्दः, तथाच—अरे होल?=दुःशील? इत्यादि, तथा गोलः=जारजः 'अरे जारज?' इत्यादि, श्वा=श्वन्-शब्देन सम्बोधनम्—'रे श्वन्? श्वाऽयं' मित्यादि, वसुल इति च, अयमपि देशीयः शब्दो निष्ठुरताबोधक आमन्त्रणाऽर्थे कुत्सार्थे च, तेन रे वसुल? निष्ठुर?, यद्वा रेवृषल? इत्यादि, तथा द्रमकः=रङ्कः 'रेरङ्क' इत्यादि, अपि वा दुर्हतः=दुर्भाग्यशाली 'अरे दुर्भाग्यशालिन्? इत्यादि, एवम्=अनया रीत्या परदुःखोत्पादिनीं भाषामित्यर्थः प्रज्ञावान् न वदेत्, सम्बोधनावाक्येऽपि नैवं भाषणीयमिति भावः ॥१४॥

'आयारभावदोसन्नू' पद में आचार शब्द से यह सूचित किया है कि साधु को अवाच्य भाषा का सदा उपयोग रखना चाहिए। तथा 'भाव' पदसे यह व्यक्त किया गया है कि कषाय-वश होकर कहीं नहीं बोलना चाहिए ॥ १३ ॥

'तहेव' इत्यादि। प्रज्ञवान् साधु को ऐसा पर को पीडा पहुँ-चाने वाला भाषण नहीं करना चाहिए कि—" अरे दुराचारी?, अरे जारज?, यह तो कुत्ता हैं, ए निष्ठुर?, अरे नीच?, अरे दरिद्री, ओ अभागे?," ऐसा बोलने से दूसरे को अत्यन्त दुःख होता है ॥१४॥

आचारभावदोसन्नू પદમાં આચાર શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે સાધુએ અવાચ્ય ભાષાનો સદા ઉપયોગ રાખવો જોઇએ તથા भाव શબ્દથી એમ વ્યકત કરવામા આવ્યુ છે કે કષાય વશ થઇને કાંઈ પણ બોલવું જોઇએ નહિ. (૧૩)

तहेव० ઇત્યાદિ પ્રજ્ઞાવાન્ સાધુએ એવું પરને પીડા પહોંચાડનારૂ ભાષણ ન કરવું જોઇએ કે–' અરે દુરાચારી! અરે જારજ! એ તો કૂતરો છે! ઓ નિષ્ઠુર! અરે નીચ! અરે દરિદ્રી! ઓ અભાગિયા! એવુ બોલવાથી બીજાને અત્યંત દુઃખ થાય છે (૧૪)

एतद्गाथापर्यन्तं स्त्रीपुरुषावधिकृत्य भाषादोषो विचारितः, साम्प्रतं स्त्रियमेवाऽऽश्रित्य भाषाप्रतिषेधमाह— 'अज्जिए' इत्यादि।

मूलम्–अज्जिए पज्जिए वाऽवि अम्मो माउसियत्ति य।
विउस्सिए भायणिज्जत्ति धुए णत्तुणियत्ति य ॥१५॥

छाया–आर्यिका प्रार्यिका वाऽपि अम्बा मातृष्वसेति च।
पितृष्वसा भागिनेयी इति दुहिता नप्त्री च ॥१५॥

टीका–'अज्जिए' इत्यादि।

'काश्चित् स्त्रियं प्रति साधुरेवं न वदेत्' इत्युत्तरगाथया सम्बन्धः। यथा–आर्यिका=मातामही अथवा पितामही, 'हे आर्यिके!' 'इयं मे आर्यिका' इत्यादि, प्रार्यिका=मातृमातामही यद्वा पितृमातामही, यथा 'हे प्रार्यिके!' यद्वा 'इयं मे प्रार्यिका' इत्यादि। तथा मातृष्वसा=मातृभगिनी, यथा 'हे मातृष्वसः! इयं मे मातृष्वसा' इत्यादि, पितृष्वसा=पितृभगिनी, यथा–हे पितृष्वसः! इयं मे पितृष्वसा, इत्यादि, तथा भागिनेयी=भगिनीपुत्री, यथा 'हे भगिनीपुत्रि! इयं मे भगिनीपुत्री' इत्यादि, च पुनः नप्त्री=दौहित्री यद्वा पौत्री यथा–'हे नप्त्री! इयं मे नप्त्री' इत्यादि सम्बन्धबोधिका भाषा साधुभिः कदाऽपि न वाच्येति भावः ॥१५॥

यहां तक स्त्री–पुरुष दोनों को लक्ष्य करके सामान्य रूप से भाषा के दोष बताये हैं, अब स्त्री विषयक भाषा का निषेध करते हैं— 'अज्जिए' इत्यादि।

किसी स्त्री को उद्देश्य करके–हे दादी, हे परदादी, हे परनानी, हे माँ, हे मौसी, हे फूवा, हे भानजी, हे बेटी, हे दुहती, हे पोती आदि भाषा न बोले अथवा यह मेरी दादी है, यह मेरी नानी है, इत्यादि गृहस्थसम्बन्धी भाषा साधु को बोलना नहीं कल्पता है ॥ १५ ॥

અહીં સુધી સ્ત્રી–પુરૂષ બેઉને લક્ષ્ય કરીને સામાન્ય રૂપે ભાષાના દોષો બતાવ્યા છે હવે સ્ત્રીવિષયક ભાષાનો નિષેધ કરે છે–अज्जिए० ઇત્યાદિ.

કોઇ સ્ત્રીને ઉદ્દેશીને હે દાદી, હે નાની હે વડદાદી, હે વડનાની, હે મા, હે માસી, હે ફુવા, હે ભાણેજી, હે પુત્રી, હે દોહિત્રી, હે પોત્રી, આદિ ભાષા ન બોલવી; અથવા આ મારી દાદી છે, આ મારી નાની છે, ઇત્યાદિ ગૃહસ્થ સંબંધી ભાષા સાધુએ બોલવી કલ્પતી નથી. (૧૫)

किञ्च-'हले' इत्यादि।

मूलम्-हले हलित्ति अन्नित्ति भट्टे सामिणि गोमिय।
होले गोले वसुलित्ति इत्थियं नेवमालवे ॥१६॥

छाया-हले हले इति अन्ने इति भट्टे स्वामिनि गोमिनि।
होले गोले वसुलि इति स्त्रियं नैवमालपेत् ॥१६॥

टीका-'हले हले' इति।

सखीं प्रत्यामन्त्रणे तेन-हे सखि ? हे अन्ने! हे भट्ट! हे स्वामिनि! हे गोमिनि!' एते शब्दाः पूज्याऽऽमन्त्रणवाचकाः। 'हे होले! हे गोले! हे वसुलि! इति एते शब्दा देशविशेषापेक्षया हीनस्त्रीणामामन्त्रणवाचकाः। एवम्=उक्तरीत्या स्त्रियं=काश्चिदपि नारीं प्रति नापलपेत्=न वदेत्। एवमालपतः साधोः स्वकीयनिन्दा स्त्रीप्रद्वेषप्रवचनलाघवादयो दोषाः समुत्पद्यन्ते इति भावः ॥१७॥

तर्हि स्त्रियं प्रति कीदृशं ब्रूयात्? इत्याह—'नामधिज्जेण' इत्यादि।

मूलम्--नामधिज्जेण णं बूया इत्थीगुत्तेण वा पुणो।
जहारिहमभिगिज्झ आलविज्ज लविज्ज वा ॥१७॥

छाया-नामधेयेन तां ब्रूयात् स्त्रीगोत्रेय वा पुनः।
यथार्हम् अभिगृह्य आलपेत् लपेत् वा ॥१७॥

फिर भी कहते हैं—'हले हले' इत्यादि। हे सखी तथा हे अन्ने, हे भट्टे! हे स्वामिनी, हे गोमिनी, इत्यादि पूज्यों के सम्बोधन का, तथा हे होले, हे वसुलि, इत्यादि खराब स्त्रियो के लिए प्रयुक्त होने वाले सम्बोधन का प्रयोग किसी भी स्त्री के प्रति साधु न करे। इस प्रकार बोलने से साधु की निन्दा होती है, स्त्रियों को द्वेष होता है, प्रवचन की लघुता प्रगट होति है और चारित्र मलिन होता है ॥ १६ ॥

વળી પણ કહે છે-હલે હલે ઈત્યાદિ હે સખી, તથા હે અન્ને, હે ભટ્ટે હે સ્વામિનિ, હે ગોમિનિ, ઈત્યાદિ પૂજ્યોનાં સંબોધનોનો તથા હે હોલે હે ગોલે. હે વસુલિ, ઈત્યાદિ ખરાબ સ્ત્રીઓને માટે ઉપયોગમાં આવતા સંબોધનનો પ્રયોગ કોઈ પણ સ્ત્રીની પ્રત્યે સાધુ ન કરે. એ પ્રકારે બોલવાથી સાધુની નિંદા થાય છે, સ્ત્રીઓને દ્વેષ થાય છે. પ્રવચનની લઘુતા પ્રકટ થાય છે અને ચારિત્ર મલિન થાય છે. (૧૬)

टीका-'नामधिज्जेण' इत्यादि।

तां=स्त्रियं प्रति नामधेयेन=तन्नाम्ना वा पुनः=अथवा स्त्रीगोत्रेण=स्त्रियाः काश्यपादिगोत्रं निर्दिश्य ब्रूयात्=सम्बोधयेत्, तथा यथार्हं=यथायोग्यं गुणाऽवस्थैश्वर्यादियोग्यतानुसारेण अभिगृह्य=योग्यतापदं निर्दिश्य यथा-'बाले? वृद्धे? धर्मशीले? श्रेष्ठिनि?' इत्यादि, आलपेत्=सकृद् भाषेत वा=अथवा लपेत्=आवश्यकताऽनुसारेण असकृद्वा भाषेत ॥ १७ ॥

पुरुषमधिकृत्य भाषणनिषेधमाह—'अज्जए' इत्यादि

मूलम्–अज्जए पज्जए वा वि वप्पो चुल्लपिउत्ति वा।
माउला भाइणिज्जति पुत्ते णत्तुणियत्तिय ॥१८॥

छाया-आर्यक! प्रार्यक! वाऽपि वप्र! क्षुल्लकपितः! इति वा।
मातुल! भागिनेय! इति पुत्र! नप्तृक! इति च ॥ १८ ॥

टीका-'अज्जए' इत्यादि।

हे आर्यक!=हे पितामह! अथवा हे मातामह! हे प्रार्यक!=हे पितृ-

स्त्रियों से किस प्रकार की भाषा बोले सो कहते हैं—'नामधिज्जेण इत्यादि।

स्त्री का नाम लेकर अथवा उसके गोत्र का उच्चार करके बोले। तथा गुण, अवस्था, ऐश्वर्य आदि की योग्यता के अनुसार बोले, जैसे बाई, वृद्धा, धर्मशीला, सेठानी आदि ऐसे शब्द एक बार बोले या आवश्यकता हो तो कई बार बोले किन्तु पूर्वोक्त निषिद्ध भाषा न बोले ॥ १७ ॥

अब पुरुष को अधिकृत करके भाषण का निषेध करते हैं—'अज्जए' इत्यादि।

हे दादीजी, हे नानाजी, हे परदादाजी, हे परनानाजी, हे

સ્ત્રીઓને કેવા પ્રકારની ભાષાથી બોલાવવી તે કહે છે-नामधिज्जेण० ઇત્યાદિ

સ્ત્રીનું નામ લઈને અથવા તેના ગોત્રનું ઉચ્ચારણ કરીને તેને બોલાવવી તથા ગુણ અવસ્થા, ઐશ્વર્ય આદિની યોગ્યતાને અનુસારે બોલાવવી, જેમકે બાઈ, વૃદ્ધા, ધર્મશીલા શેઠાણી, ઇત્યાદિ એવા શબ્દો એકવાર બોલવા અને જરૂર પડે તો અનેક વાર બોલવા, પરન્તુ પૂર્વોકત નિષિદ્ધ ભાષા ન બોલવી. (૧૭)

હવે પુરૂષને અધિકૃત કરીને ભાષણનો નિષેધ કરે છે: अज्जए० ઇત્યાદિ.

હે દાદાજી, હે નાનાજી, હે વડદાદાજી, હે વડનાનાજી, હે પિતાજી, હે કાકાજી,

मातामह ! अथवा हे मातृमातामह ! हे वप्र !=हे पितः ! हे क्षुल्लकपितः !=हे पितृव्य ! इति, हे मातुल !, हे भागिनेय ! इति, हे पुत्र ! हे नप्तः ! हे पौत्र ! हे दौहित्र ! इति च पुरुषं प्रति नैवमालपेत्, इत्युत्तरगाथया सम्बन्धः ॥१८॥
किञ्च–'हे भो' इत्यादि ।

मूलम्--हे[1] भो[2] हलित्ति[3] अन्नित्ति[4] भट्टे[5] सामिय[6] गोमिय[7] ।
होल[8] गोल[9] वसुलित्ति[10] पुरिसं[11] नेवमालवे[12][13] ॥१९॥

छाया–हे भो हल ! इति अन्न ! इति भट्ट स्वामिन् ! गोमिक !
होल ! गोल ! वसुल ! इति पुरुषं नैवमालपेत् ॥ १९ ॥

टीका–'हे भो' इत्यादि ।

'हे' अथवा 'भो' इति सम्बोधनद्योतकं पदं सर्वत्र योज्यम् । यथा हे हल ! भो हल इत्यादि, हे अन्न ! इति, हे भट्ट ! हे स्वामिन् । हे गोमिक ! हे होल ! हे गोल ! हे वसुल !, इत्येवम्=अनया रीत्या पुरुषं प्रति नालपेत्=न ब्रूयात् । एवमालपतः साधोरात्मनिन्दा–तद्द्वेषप्रवचनलघुतादयो दोषाः संभवन्तीति भावः ॥ १९ ॥

पुरुषमधिकृत्य भाषणविधिमाह–'नामधिज्जेण' इत्यादि ।

मूलम्–नामधिज्जेण[1] णं[2] बूया[3] पुरिसगुत्तेण[4] वा[5] पुणो[6] ।
जहारिहमभिगिज्झ[7][8] आलविज्ज[9] लविज्ज[10] वा[11] ॥२०॥

पिताजी, हे काकाजी, हे मामाजी, हे भानेज, हे पुत्र, हे पोता, हे दुहिता, इत्यादि गृहस्थ सम्बन्धी वाक्य किसी पुरुष से न कहे ॥ १८ ॥

तथा 'हेभो' इत्यादि। हे हल, हे अन्न, हे भट्ट, हे स्वामी, हे गोमिक, हे होल, हे गोल (गोला), हे वसुल, इत्यादि वाक्य भी पुरुष से न कहे। ऐसा कहने वाले साधुको स्वनिन्दा, द्वेष, प्रवचनलघुता, ममता. आदि दोष लगता हैं ॥ १९ ॥

હે મામાજી, હે ભાણેજ, હે પુત્ર, હે પૌત્ર, હે દૌહિત્ર ઇત્યાદિ. ગૃહસ્થ સંબંધી વાક્ય કદિ પુરૂષને ન કહે (૧૮)

તથા હેભો૦ ઇત્યાદિ હે હલ, હે અન્ન, હે ભટ્ટ, હે સ્વામી, હે ગોમિક, હે હોલ, હે ગોલ, (ગોલા), હે વસુલ, ઇત્યાદિ વાકય પણ પુરૂષને ન કહેવાં એમ કહેનાર સાધુને સ્વનિંદા, દ્વેષ, પ્રવચન લઘુતા, મમતા આદિ દોષ લાગે છે. (૧૯)

छाया-नामधेयेन तं ब्रूयात् पुरुषगोत्रेण वा पुनः ।
यथाऽर्हमभिगृह्य आलपेत् लपेद् वा ॥ २० ॥

टीका-'नामधिज्जेण' इत्यादि ।

तं पुरुषं प्रति नामधेयेन=तन्नाम्ना वा पुनः=अथवा पुरुषगोत्रेण=पु पस्य काश्यपादि गोत्रं निर्दिश्य ब्रूयात् तथा यथार्हम्=योग्यतानुसारेण अभि गृह्य=योग्यताबोधकं पदं निर्दिश्य, यथा 'बाल' 'वृद्ध'! धार्मिक! श्रेष्ठिन इत्यादि आलपेत् लपेद्वेति प्रकृताध्ययनस्थसप्तदशगाथावत् ॥ २० ॥

तिर्यक्पञ्चेन्द्रियप्राणिविषये भाषणविधिमाह-'पंचिंदियाण' इत्यादि ।

मूलम्-पंचिंदियाणं पाणाणं एसं इत्थी अयं पुमं ।
जाव णं न विजाणिज्जा ताव जाइति आलवे ॥२१॥

छाया-पञ्चेन्द्रियाणां प्राणिनां एषा स्त्री अयं पुमान् ।
यावत्तं न विजानीयात् तावत् 'जाति' इत्यालपेत् ॥ २१

टीका-'पंचिंदियाण' इत्यादि ।

पञ्चेन्द्रियाणां प्राणिनां=गवादीनां मध्ये एषा स्त्री='एषा धेनुः, एष

पुरुषको अधिकृत करके बोलने की विधि बताते हैं—'नामधिज्जेण इत्यादि ।

कोई प्रयोजन हो तो पुरुष का नाम लेकर, अथवा उसक कश्यप आदि जो गोत्र हो उसका निर्देश करके योग्यता के अनुसा बालक, वृद्ध, धार्मिक, सेठ आदि पद का एकवार प्रयोग करे औ आवश्यकता हो तो वारम्बार प्रयोग करे ॥ २० ॥

अब तिर्यंच पंचेन्द्रिय प्राणियों के विषय में बोलने की विधि बताते हैं— 'पंचिंदियाण' इत्यादि ।

गाय आदि पंचेन्द्रिय प्राणियों में जब तक यह निश्चय न हो जा

પુરૂષને અધિકૃત કરીને બોલવાની વિધિ બતાવે છે-नामधिज्जेण० ઇત્યાદિ

કદિ પ્રયોજન હોય તો પુરૂષનું નામ લઇને અથવા એનું કશ્યપ આદિ ગોત્ર હોય તેનો નિર્દેશ કરીને યોગ્યતા અનુસાર બાળક, વૃદ્ધ, ધાર્મિક, શેઠ આ પદનો એકવાર પ્રયોગ કરે અને આવશ્યકતા હોય તો વારવાર પ્રયોગ કરે (૨૦)

હવે તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય પ્રાણીઓના વિષયમાં બોલવાનો વિધિ બતાવ पंचिंदियाण० ઇત્યાદિ.

ગાય આદિ પંચેન્દ્રિય પ્રાણીઓનાં જ્યાં સુધી એમ નિશ્ચય ન થઈ જાય

महिषी, एषा वडवा' इत्यादि रूपेण, अयं पुमान्='अयं वृद्धः, अयं महिषः, अयमश्वः' इत्यादिरूपेण, तं प्राणिनं यावत्=यदवधि न विजानीयात्=न विनिश्चिनुयात् तावत्=तदवधि 'जाति'-रिति=जाति शब्दं निर्दिश्य यथा-'अयं गोजतीयोऽस्ति गच्छति वा' इत्यादि आलपेत्=वदेत्। दूरस्थत्वादिकारणवशेन पञ्चेन्द्रियाणां स्त्रीत्वपुंस्त्वाद्यनिश्चये तां जाति निर्दिश्य भाषणं विधेयमिति भावः॥

नन्वेवमेकेन्द्रियविकलेन्द्रिय-नारकाणां प्राणिनां शास्त्रसंमते क्लीवत्वे "इयं मृत्तिका, अयं प्रस्तरः, इमा आपः, अयमग्निः अयं वायुः, इयं लता, अयं शङ्खः, इयं शुक्तिका, इयं पिपीलिका, अयं मत्कोटकः, अयं भृङ्गः, इयं मक्षिका, अयं नारकः" इत्यादिस्त्रीत्वपुंस्त्वनिर्देशपूर्वकभाषणे मुनीनां मृषावादाऽऽपत्तिः!

कि-'यह गाय है, यह भैंस है, यह घोडी है, या यह बैल है' या भैंस है या घोडा है इत्यादि, तब तक गाय अथवा बैल न कहकर उस की जाति का ही निर्देश करे कि यह 'गो जाति का है' इत्यादि, तात्पर्य यह है कि दूर के कारण पंचेन्द्रिय प्राणियों में स्त्री-पुरुष (नर-मादा) का निश्चय न होने पर उस की जाति का ही कथन करे॥

प्रश्न- हे गुरुमहाराज! शास्त्रो में ऐसा माना गया है कि समस्त एकेन्द्रिय विकलेन्द्रिय तथा नारकी प्राणी नपुंसक ही होते हैं, तो "यह मिट्टी है, यह पत्थर है, यह जल है, यह अग्नि है, यह वायु है, यह वेल (लता) है, यह शंख है, यह सीप है, यह यह चिउंटी है, यह मकोडा है, यह मक्खी है, यह नारक है" ऐसा स्त्रीलिंग या पुँलिंग का कथन करने से साधु को असत्य का दोष लगेगा?!

એ ગાય છે, એ ભેંશ છે, એ ઘોડી છે, યા એ બળદ છે, એ પાડો છે. યા એ ઘોડા છે' ઇત્યાદિ, ત્યા સુધી ગાય અથવા બળદ ન બોલતા એની જાતિનો નિર્દેશ કરે કે આ 'ગોજાતિનો' છે, ઇત્યાદિ તાત્પર્ય એ છે કે દૂરત્વ ને કારણે પંચેન્દ્રિય પ્રાણીઓમા સ્ત્રી-પુરૂષ (નર માદા)નો નિશ્ચય ન થાય તો એની જાતિનુ જ કથન કરે.

પ્રશ્ન-હે ગુરૂ મહારાજ! શાસ્ત્રમા એમ માન્યુ છે કે સમસ્ત એકેન્દ્રિય વિકલેન્દ્રિય તથા નારકી પ્રાણી નપુંસક જ હોય છે, તો 'આ માટી છે, આ પથ્થર છે, આ જળ છે, અગ્નિ છે, આ વાયુ છે, આ વેલ (લતા) છે, આ શખ છે, સીપ છે, આ કીડી છે, આ મકોડો છે, આ માખી છે, આ નારક છે" એમ સ્ત્રીલિંગ યા પુલ્લિંગનુ કથન કરવાથી સાધુને અસત્ય દોષ લાગે?

इतिचेच्छृणु असत्यामृषाख्यव्यवहारभाषायाः तीर्थङ्करादीष्टत्वादेतेषां वाक्यानां तद्भाषाविषयतया न मुनीनां मृषावाददोष इत्यवधेहि-किञ्चि-तत्त्वस्वरूपापलापपरं प्राणिपोडाकरं च वचनं मृषावाद इति नात्र तादृशदोषावकाशः ॥२१॥

मनुष्यादिविषये भाषणनिषेधमाह-'तहेव' इत्यादि ।

मूलम्-तहेव[1] माणुसं[2] पसुं[3] पक्खिं[4] वा[5] वि[6] सरीसिवं[7] ।
थूले[8] पमेइले[9] वज्झे[10] पायमित्ति[11][12] य[13] नो[14] वए[15] ॥२२॥

छाया-तथैव मनुष्यं पशुं पक्षिणं वाऽपि सरीसृपम् ।
स्थूलः प्रमेदुर वध्यः पाक्य इति च नो वदेत् ॥ २२ ॥

टीका-'तहेव' इत्यादि ।

तथैव=तद्वत् मनुष्य=नरनार्यादिलक्षणं पशुम्=अजादिकं, पक्षिणं=तित्तिरादिकम्, अपिवा सरीसृपम्=अजगरादिकं प्रति, अयं मनुष्यादिः स्थूलः=

उत्तर-हे शिष्य ? सुनो । व्यवहार भाषा से ऐसा बोलने के कारण मुनियों को असत्य दोष नहीं लगता, क्योंकि यह सब वाक्य उसी भाषा की अपेक्षा रखकर बोले जाते हैं । इस प्रकार व्यवहारभाषा का भाषण करने की आज्ञा तोर्थंकर भगवान् ने दी है ! और साथ ही यह बात है कि-जिस भाषासे तत्त्वों का अपलाप या प्राणियों को दुःख हो, वही मृषावाद कहलाता है, अतएव पूर्वोक्तभाषा दोष मे मृषा वाद नहीं है ॥ २१ ॥

मनुष्य आदि के विषय में आवाच्य भाषा का निषेध कहते हैं 'तहेव' इत्यादि ।

इसी प्रकार साधुको मनुष्य, पशु, पक्षी अजगर आदि के

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! સાભળો વ્યવહારભાષાથી એમ બોલવાને કારણે મુનિઓને અસત્ય દોષ લ ગને। નથી, કારણ કે એ બધા વાકયો એ ભાષાની અપેક્ષા રાખીને બોલવામાં આવે છે એ પ્રકારે વ્યવહાર ભાષાનુ ભાષણ કરવાની આજ્ઞા તીર્થંકર ભગવાને આપી છે તે સાથે એ વાત પણ છે કે-જે ભાષાથી તત્ત્વોનો અપલાપ યા પ્રાણીઓને દુઃખ થાય તે મૃષાવાદ કહેવાય છે, એટલે પૂર્વોકત ભાષામા મૃષાવાદદોષ નથી (૨૧)

મનુષ્ય આદિનાં વિષયમાં અવાચ્ય ભાષાનો નિષેધ કહે છ- तहेव० ઈત્યાદિ

એ પ્રકારે સાધુએ મનુષ્ય. પશુ, પક્ષી, અજગર, આદિના વિષયમાં એવું

परिपुष्टदेहः प्रमेदुरः=मेदोऽतिशययुक्तः, वध्यः=शस्त्रेण हन्तव्यः पाक्यः=पक्तुमर्हश्च, इति नो वदेत्। एवं भाषणेन हिंसकानां वधादौ प्रवृत्तिसंभावनया तत्प्रद्वेषेण च चारित्रभङ्गो भवतीति भावः ॥ २२ ॥

तर्हि कथं ब्रूयादित्याह–'परिवूढत्ति' इत्यादि ।

मूलम्–परिवूढत्ति णं बूया, बूया उवचियत्ति य ।
संजाए पीणिए वा वि, महाकाय त्ति आलवे ॥२३॥

छाया–परिवृढ इति तं ब्रूयात्, ब्रूयात् उपचित इति च ।
संजातः प्रीणितो वाऽपि महाकाय इत्यालपेत् ॥ २३ ॥

टीका–'परिवूढत्ति' इत्यादि ।

तं=मनुष्यादिकं, 'परिवृढः=सामर्थ्यवान्' इति ब्रूयात्, 'उपचितः=परिपुष्टावयवः' इति च ब्रूयात्, संजातः=संजात इव अभूतपूर्व इव परिचितोऽप्य परिचित इवेति यावत् प्रीणितः=प्रसन्नः दुःखबाधारहित इत्यर्थः, अपिवा महाकायः बृहत्काय इत्यालपेत् ॥ २३ ॥

विषय में ऐसा भाषण न करना चाहिए कि–यह मनुष्य पशु पक्षी आदि कैसा मोटा ताजा है, इस की तोंद निकली हुई है, यह शस्त्र से मार डालने योग्य है, अग्नि आदि में पकाने लायक है। ऐसा भाषण करने से हिंसक लोग उन पशु पक्षि आदि को मारने में प्रवृत्ति करेंगे, उससे तथा तत्संबन्धी प्रद्वेष से चारित्र भंग हो जायगा ॥२२॥

प्रसंग उपस्थित हो जाय तो क्या कहे ? सो कहते हैं–'परिवूढत्ति इत्यादि।

उन मनुष्य आदि को बलवान्, अथवा पुष्ट अवयव वाला तथा परिपूर्ण अंग उपांग वाला कहे। अथवा प्रसन्न (दुःखबाधारहित) या महाकाय कहे ॥ २३ ॥

ભાષણ ન કરવું જોઈએ કે–આ મનુષ્ય, પશુ પક્ષી આદિ કેવા મોટા–તાજો–જાડો છે, તેની ફાંદ નીકળી છે, એ શસ્ત્રથી મારી નાખવા યોગ્ય છે, અગ્નિ આદિમાં પકાવવા લાયક છે. એવું ભાષણ કરવાથી હિંસક લોકો એ પશુ પક્ષી આદિને મારવામાં પ્રવૃત્તિ કરશે, તેથી તથા તત્સંબંધી પ્રદ્વેષથી ચારિત્ર ભંગ થશે. (૨૨)

પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય તો શું કહે ? તે બતાવે છે–પરિવૂઢત્તિ૦ ઇત્યાદિ

એ મનુષ્ય આદિને બળવાન અથવા પુષ્ટ અવયવવાળો તથા પરિપૂર્ણ અંગોપાંગવાળો કહે, અથવા પ્રસન્ન (દુઃખ બાધા રહિત)યા મહાકાય કહે. (૨૩)

पुनरपि तिर्यग्विषये भाषाप्रतिषेधमाह–'तहेव गाओ' इत्यादि ।

मूलम्--तहेव[१] गाओ[३] दुज्झाओ[३] दम्मा[६] गोरहगत्ति[५] य[४] ।
वाहिमा[८] रहजोगित्ति[९] ने[१२] वं[१०] भासिज्ज[१३] पन्नवं[११] ॥२४॥

छाया–तथैव गावः दोह्याः दम्या गोरथका इति च ।
वाह्या रथयोग्या इति नैवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥ २४ ॥

टीका–'तहेव' इत्यादि ।

तथैव=तद्वत् एता गावो दोह्याः=दोग्धुमर्हाः, इदानीमासां गवां दोहनकालो व्यत्येतीत्यर्थः । च=पुनः इमे गोरथकाः=वत्सा दम्या निग्रहार्हाः, तथा वाह्याः=हलादिवहनयोग्याः, रथयोग्याः=शकटयोजनार्हाः, इत्येवं प्रज्ञावान् न भाषेत । गवादीनां दोहनादौ हि वन्धनादिवहुविधक्लेशसंभावना लोकनिन्दया च साधोश्चारित्रमालिन्यं प्रवचनलघुता च समापद्यते इति भावः ॥ २४ ॥

फिर भी तिर्यञ्चो के विषय में भाषा का निषेध कहते हैं–'तहेव' इत्यादि ।

ये गायें दुहने योग्य हैं—इनके दुहने का समय हो गया हैं, ये वछडे दमन करने योग्य है, ये हल आदि में जुतने योग्य हो गये हैं, या रथ अथवा गाडी में जुतने लायक हैं; ऐसा कथन, प्रज्ञावान् साधु न करे।

तात्पर्य यह कि गायो को दुहने; वछडो को दमन करने आदि से अनेक प्रकार का कष्ट होता है, इसलिए और लोकनिन्दा के कारण साधु के चारित्र में मलिनता आती है और प्रवचन की लघुता होती है ॥ २४ ॥

વળી પણ તિર્યંચોના વિષયમાં ભાષાનો નિષેધ કરે છે–तहेव० ઇત્યાદિ

આ ગાયો દોહવા યોગ્ય છે, તેમને દોહવાનો વખત થઇ ગયો છે, આ વાછડા દમન કરવા યોગ્ય છે, એ હળ આદિને જોડવા યોગ્ય થઇ ગયા છે, યા રથ કે ગાડામા જોડવા લાયક છે, એવુ કથન પ્રજ્ઞાવાન સાધુ ન કરે તાત્પર્ય એ છે કે ગાયો ને દોહવી, વાછડાને દમન, આદિથી તેમને અનેક પ્રકારનું કષ્ટ થાય છે, તેથી અને લોકનિંદાને કારણે સાધુના ચારિત્ર્યમાં મલિનતા આવે છે અને પ્રવચનની લઘુતા થાય છે. (૨૪)

गवादिविषये भाषणावश्यकतायां तत्प्रकारमाह—'जुवं' इत्यादि।

मूलम्--जुवं गवित्ति णं बूया, धेणुं रसदयत्ति य।
रहस्से महल्लए वावि, वए संवहणित्ति य ॥२५॥

छाया-युवा गौरिति तं ब्रूयात् धेनुं रसदा इति च।
ह्रस्वो वा महान् वाऽपि वदेत् संवहनमिति च ॥ २५ ॥

टीका-'जुवं' इत्यादि।

तं=गवादिकं प्रति युवा गौरिति=तरुणोऽयं बलीवर्द इति, च=पुनः धेनुं प्रति रसदा इति=इयं दुग्धदायिनीति ब्रूयात्। तथा ह्रस्वः=तनुकायः अपिवा= अथवा महान्=महाकायः, च=पुनः संवहनमिति=धुर्य-इति वदेत्। अल्पवयस्कं वत्सं प्रति ह्रस्व इति, हलादिवहनयोग्यं प्रति महाकाय इति, युवा इति च, रथयोजनयोग्यं प्रति संवहनमिति शब्दं प्रयुञ्जीत, येन वत्सादिक्लेशयोगानुचिन्तनं साधोर्न भवेदिति भावः ॥ २५ ॥

मूलम्--तहेव गंतुमुज्जाणं, पव्वयाणि वणाणि य।
रुक्खा महल्ल पेहाए, नेवं भासिज्ज पन्नवं ॥२६॥

छाया-तथैव गत्वोद्यानं पर्वतान् वनानि च।
वृक्षान् महतः प्रेक्ष्य नैवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥ २६ ॥

गवादि के विषय में बोलने की आवश्यकता होने पर उसका प्रकार कहते है—'जुवं' इत्यादि।

यह बैल जवान है, यह गाय दूध देने वाली है तथा यह बैल छोटा है, यह बडा है, धुर्य है, ऐसा कहे। तात्पर्य यह है कि छोटे बछडे को छोटा कहे; हल आदिमें जुतने योग्य को बडा या युवा कहे; रथमें जोडने योग्य को संवहन आदि कहे जिससे कि बछडे आदि को कष्ट देने की भावना न हो ॥ २५ ॥

ગાય ઇત્યાદિના વિષયમા બોલવાની આવશ્યકતા જણાતા તેનો પ્રકાર કહે છે–જુવં૦ ઇત્યાદિ.

આ બળદ જવાન છે, આ ગાય દૂધ આપે તેવી છે, તથા આ બળદ નાનો છે, આ યોગ્ય છે, ધુર્ય છે, એમ કહે તાત્પર્ય એ છે કે નાના વાછડાને નાનો કહે, હળ આદિમા જોડવા યોગ્યને મોટો યા જુવાન કહે, રથમાં જોડવા યોગ્ય ને સંવહન આદિ કહે કે જેથી વાછડા આદિને કષ્ટ આપવાની ભાવના ન થાય. (૨૫)

टीका–'तहेव' इत्यादि।

तथैव=तद्वत् उद्यानं=प्रसिद्धं तथा पर्वतान=प्रतीतान च पुनः वनानि=काननानि गत्वा=विहारकर्मणोपेत्य, महतः=विशालान वृक्षान्=तरून् उद्यानादिस्थितानिति भावः; प्रेक्ष्य=दृष्ट्वा प्रज्ञावान् साधुः वक्ष्यमाणप्रकारेण न भाषेत ॥ २६ ॥

वृक्षविषये भाषानिषेधमाह–'अलं' इत्यादि

मूलम्--अलं पासायखंभाणं, तोरणाणि गिहाणि य ।
फलिहग्गलनावाणं, अलं उदगदोणिणं ॥२७॥

छाया–अल प्रासादस्तम्भेभ्यः, तोरणेभ्यः गृहेभ्यः च ।
परिघाऽर्गलनौभ्यः, अलम् उदकद्रोणीभ्यः ॥ २७ ॥

टीका–'अलं' इत्यादि।

इमे महावृक्षाः प्रासादस्तम्भेभ्यः=प्रासादानां स्तम्भेभ्यः, अलं=पर्याप्ताः=समर्थाः स्तम्भयोग्या इत्यर्थः। तथा तोरणेभ्यः=बहिर्द्वारेभ्यः बहिर्द्वारोपयोगिस्तम्भेभ्य इत्यर्थः, अलम्, च=पुनः गृहेभ्यः=भवनेभ्यः अलम् भवनसाधनपर्याप्ता इत्यर्थः; परिघार्गलनौभ्यः=परिघश्च अर्गला च नौश्चेति परिघाऽर्गलानावस्ताभ्यः अलम्, तत्र परिघः=नगरद्वारार्गला, अर्गला=गृहद्वारार्गला, नौः=नौका

'तहेव' इत्यादि। प्रज्ञावान् साधु, विचरता हुआ उद्यान, पर्वतो, और वनों में जाकर वहां बडे बडे वृक्ष देखकर इस प्रकार (आगे कहे जाने के अनुसार) न बोले ॥ २६ ॥

वृक्षों के विषय में भाषा का निषेध कहते हैं—'अलं' इत्यादि।

ये वृक्ष महल के खंभे बनाने योग्य हैं, फाटक बनाने योग्य हैं, मकान बनाने योग्य हैं शहर के दरवाजे की भोगल (बेंडा) घर के दरवाजे की भोगल या नौका बनाने योग्य हैं, काठ के

तहेव० ઈત્યાદિ પ્રજ્ઞાવાન્ સાધુ વિચરતાં ઉદ્યાન, પર્વતો અને વનોમાં જઇને ત્યા મોટાં મોટા વૃક્ષો જોઇને એમ (આગળ કહેવામાં આવે છે તે પ્રમાણે)ન બોલે. (૨૬)

વૃક્ષોના વિષયમાં ભાષાનો નિષેધ કહે છે-અલં૦ ઇત્યાદિ

આ વૃક્ષ મહેલના થાંભલા બનાવવા યોગ્ય છે, ફાટક બનાવવા યોગ્ય છે, મકાન બનાવવા યોગ્ય છે, શહેરના દરવાજાની ભોગળ, ઘરના દરવાજાની ભોગળ યા નૌકા

तथा उदकद्रोणीभ्यः=काष्ठनिर्मितोदकपात्रविशेषेभ्यः अलम्=पर्याप्ताः पात्रनिर्माणोपयोगिन इत्यर्थः; नैवं भाषेत प्रज्ञावानिति, इतोऽग्रिमतृतीयगाथया समन्वयः।२७।

मूलम्--पीढए चंगबेरे य नंगले मइयं सिया।
जंतलट्ठी व नाभी वं गंडिया व अलं सिया ॥२८॥

छाया-पीठकं चंगबेरञ्च, लाङ्गलः मतिकं स्यात्।
यन्त्रयष्टिर्वा नाभिर्वा गण्डिका वा अलं स्यात् ॥ २८ ॥

टीका-'पीढए' इत्यादि।

अयं वृक्षः पीठकाय=दारुमयाऽऽसनविशेषाय अलं स्यात् तथा चंगबेराय=काष्ठनिर्मितलघुपात्राय तथा लाङ्गलाय=हलाय तथा मतिकाय=मतिकं=कृष्टक्षेत्रस्य समीकरणार्थं काष्ठविशेषः तस्मै, वा=अथवा यन्त्रयष्ट्यै=इक्षुरस-तैलादिनिस्सारणयन्त्राधिष्ठितकाष्ठविशेषाय, वा=अथवा नाभये=रथचक्रमध्यावयवविशेषाय वा=अथवा गण्डिकायै=स्वर्णकारोपकारककाष्ठोपकरणविशेषाय अलं स्यात्=समर्थो भवेत्; गाथायां चतुर्थ्यर्थे प्रथमा ॥२८॥

मूलम्--आसणं सयणं जाणं हुज्जा वा किंचुवस्सए।
भूओवघाइणिं भासं नेवं भासिज्ज पन्नवं ॥२९॥

वर्तन बनाने योग्य हैं, 'ऐसा भाषण न करे' इसका अग्रिम तीसरी गाथा से सम्बन्ध है ॥ २७ ॥

'पीढए' इत्यादि। यह वृक्ष पीढ, (बाजोट) बनाने योग्य है, चंगबेर (पायली) बनाने योग्य है, हल बनाने योग्य है, मतिक (जोतेहुए खेत को बराबर करने का काठ "चौकी") बनाने योग्य हैं, कोल्हू (घानी) बनाने योग्य है, पहिये का मध्य भाग बनाने योग्य है, अथवा सुनार के काम आने वाले काठ के उपकरण के योग्य है ॥ २८ ॥

બનાવવા યોગ્ય છે, લાકડાના વાસણ બનાવવા યોગ્ય છે, (એવુ ભાષણ ન કરે) એને આગળ ત્રીજી ગાથા સાથે સબધ છે (૨૭)

पीढए० ઇત્યાદિ આ વૃક્ષ બાજોઠ બનાવવાને યોગ્ય છે, પાયલી બનાવવા યોગ્ય છે, હળ બનાવવા યોગ્ય છે, મતિક (ખેતરને બરાબર કરવાની લાકડાની ચોકી) બનાવવા યોગ્ય છે, ઘાણી બનાવવા યોગ્ય છે, પાયાનો મધ્ય ભાગ બનાવવા યોગ્ય છે, અથવા સોનીના કામ આવે તેવાં લાકડાંનાં ઉપકરણ (ઓજાર)ને યોગ્ય છે. (૨૮)

छाया–आसनं शयनं यानं भवेद्वा किञ्चोपाश्रयः ।
भूतोपघातिनीं भाषां नैवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥२९॥

टीका–' आसणं ' इत्यादि ।

अस्य वृक्षस्य आसनम्=आसन्द्यादिकं, शयनं=शय्या खट्वादिकं, वा=अथवा यानं=वाहनं शिविकादिकं, किञ्च उपाश्रयः=साधोरावासः तदुपकरणविशेष इत्यर्थः, भवेत्; एवम्=उक्तप्रकारां भूतोपघातिनीम्=एकेन्द्रियादिप्राण्युपमर्दनफलां भाषां प्रज्ञावान् साधुः न भाषेत=न ब्रूयादित्यर्थः। यद्वाऽत्रापि गाथायाम् 'अल'–मित्यनुवृत्त्या चतुर्थी समानार्थिका प्रथमा, तथा च अयं वृक्षः आसनादिभ्योऽलं=समर्थः, इत्यपि समन्वयः ॥२९॥

वृक्षविषये भाषाविधिमाह–'तहेव' इत्यादि ।

मूलम्--तहेव[1] गंतुमुज्जाणं[2] पव्वयाणि[3] वणाणि[4] य[5] ।
रुक्खा[6] महल्ल[7] पेहाए[8] एवं[11] भासिज्ज[12] पन्नवं[10] ॥३०॥

छाया–तथैव गत्वोद्यानं पर्वतान् वनानि च ।
वृक्षान् महतः प्रेक्ष्य एवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥३०॥

टीका– 'तहेव' इत्यादि ।

तथैव उद्यानादिकं गत्वा तत्र महावृक्षान् विलोक्य प्रज्ञावान् साधुः एवं=

'आसणं' इत्यादि। इस वृक्ष से आसन्दी आदिक आसन, पलंग आदि शय्या, पालकी आदि यान, अथवा उपाश्रय के उपकरण आदि बनाना ठीक है। प्रज्ञावान् साधु एकेन्द्रिय आदि प्राणियों की हिंसा करने वाली इस प्रकार की भाषा न बोले। अथवा ऐसा न कहे कि यह वृक्ष आसन, शयन, यान आदि बनाने योग्य है ॥ २९ ॥

वृक्ष के विषय में भाषण करने की विधि कहते हैं—' तहेव ' इत्यादि।

साधु विहार करता हुआ उद्यान पर्वत और वनों में वृक्षो

आसणं० ઇત્યાદિ આ વૃક્ષમાંથી ખુરશી આદિ આસન, પલંગ આદિ શય્યા, પાલખી આદિ વાહન, અથવા ઉપાશ્રયનાં ઉપકરણો આદિ બનાવવા એ ઠીક છે પ્રજ્ઞાવાન્ સાધુ એકેન્દ્રિય આદિ પ્રાણીઓની હિંસા કરનારા એ પ્રકારની ભાષા ન બોલે, અથવા એમ ન કહે કે આ વૃક્ષ આસન, શયન, યાન આદિ બનાવવાં યોગ્ય છે (૨૯)

વૃક્ષના વિષયમાં ભાષણ કરવાની વિધિ કહે છે: तहेव० ઇત્યાદિ

સાધુ વિહાર કરતા ઉદ્યાન પર્વત અને વનોમાં વૃક્ષોને જોઇને આવશ્યકતા

वक्ष्यमाणप्रकारेण भाषेतेति भावार्थः, व्याख्या तु सुगमा ॥३०॥
तदेव भाषणप्रकारं दर्शयति–'जाइमंता' इत्यादि ।

मूलम्--जाइमंता इमे रुक्खा दीहवट्टा महालया ।
पयायसाला वडिमा वए दरिसणित्ति य ॥३१॥

छाया–जातिमन्त इमे वृक्षाः दीर्घवृत्ता महालयाः ।
प्रजातशाखा विडिमाः वदेद् दर्शनीया इति च ॥३२॥

टीका–'जाइमंता' इत्यादि ।

इमे वृक्षाः, अस्य प्रतिपदं सम्बन्धः, जातिमन्तः=उच्चजातीया अशोकादयः, तथा दीर्घवृत्ताः दीर्घाश्च ते वृत्ताश्चेति दीर्घवृत्ताः= आयतवर्त्तुलाः शिंशपा नारिकेल-ताल–पूगादयः, तथा महाल्याः=विस्तीर्णाः वटादयः, प्रजातशाखः=शाखा-समृद्धा आम्रादयः, तथा विटपिनः=प्रतिशाखावन्तः शाखासमुद्भूतशाखावन्त इत्यर्थः। यद्वा 'प्रजातशाखाविडिमाः, इत्येकं पदम्, प्रजाताः=समुत्पन्नाः शाखाः प्रशाखाश्च येषु ते तथाभूता इति पर्कटीवृक्षादयः च=अथवा दर्शनीयाः=सर्वस्मिन् वृक्षादौ द्रष्टुं योग्याः शोभना इति वदेत् ॥३१॥

फलविषये भाषाप्रतिषेधमाह–'तहा फलाइं' इत्यादि ।

मूलम्–तहा फलाइं पक्काइं पायखज्जाइं नो वए।
वेलोइयाइं टालाइं वेहिमा इत्ति नो वए ॥३२॥

छाया–तथा फलानि पक्वानि, पकखाद्यानि नो वदेत् ।
वेलोचितानि टालानि द्वैधिकानि इति नो वदेत् ॥३२॥

को देखकर आवश्यता हो तो इस प्रकार बोले ॥ ३० ॥

अब वृक्षो के विषय में भाषण का प्रकार दिखलाते हैं— 'जाइमंता' इत्यादि ।

ये वृक्ष उच्च जाति के हैं, लम्बे हैं, गोल हैं, विस्तृत हैं, शाखा प्रशाखाओ से समृद्ध हैं। ये सब वृक्ष दर्शनीय (सुन्दर) हैं; ऐसा भाषण करे ॥ ३१ ॥

હોય તો આ પ્રમાણે બોલે (૩૦)

હવે વૃક્ષોના વિષયમા ભાષણનો પ્રકાર બતાવે છે–जाइमंता० ઇત્યાદિ.

આ વૃક્ષો ઉચ્ચ જાતિના છે, લાંબાં છે, ગોળ છે, વિસ્તૃત છે, શાખા-પ્રશાખાઓથી સમૃદ્ધ છે. આ બધા વૃક્ષો દર્શનીય (સુંદર) છે, એવું ભાષણ કરે (૩૧)

टीका-'तहा फलाइं' इत्यादि ।

तथा=तेनैव प्रकारेण इमानि फलानि=आम्रादीनि पक्कानि=परिपाक दशाऽऽपन्नानि स्वत एव पक्कानीत्यर्थः; इमानि च फलानि पाकखाद्यानि=पाकेन= गर्त्तपलालादिषु=क्षेपेण तुषविजयादिपरिपूर्णसच्छिद्रमृण्मयादिपात्रनिहिताऽग्निफूत्का रसमुत्थिततापसंयोगेन वा प्राप्तपरिपाकावस्थया खाद्यानि=खादितुंयोग्यानि, इति नो वदेत् । तथा इमानि फलानि वेलोचितानि=पाकातिशयतो वर्तमान-कालिकभक्षणयोग्यानि, तथा इमानि फलानि टालानि=कोमलानि अबद्धबीजानी-त्यर्थः, देशीयोऽयंशब्दः, तथा इमानि द्वैधिकानि द्विधाकरणयोग्यानि शस्त्रेण खण्डयितुं योग्यानीत्यर्थः; इति नो वदेत् ॥३१॥

कथं वदेदित्याह-'असंथडा' इत्यादि ।

मूलम्-असंथडा इमे अंबा बहुनिव्वडिमाफला ।
वएज्ज बहुसंभूया भूयरूवेत्ति वा पुणो ॥३३॥

छाया-असमर्था इमे आम्रा बहुनिर्वर्तितफलाः,
वदेद् बहुसंभूता रूपा इति वा पुनः ॥३३॥

फलो के विषय में भाषाका निषेध करते हैं—'तहाफलाइं' इत्यादि ।

इसी प्रकार ये आम आदि फल स्वयं पके हुए हैं, अथवा खड्डेमें भूसामें दबा देने से अथवा तुष भंगा आदि भरे छेद वाले मिट्टी आदि के वरतन में रखकर अग्निज्वाला की गर्मि के संयोग से पकने के पश्चात् खाने योग्य हैं, ऐसा न कहे । ये फल खूब पकजाने से इसी समय खाने लायक हैं, ये फल अभी कोमल हैं इनमें बीज नहीं पडे हैं, ये फल फोडव-चीरने (दो टुकडे करने) योग्य हैं; ऐसा भी प्रज्ञावान् साधु न कहे ॥ ३२ ॥

ફળોના વિષયમા ભાષાનો નિષેધ કરે છે तहाफलाइं ઇત્યાદિ

એ પ્રકારે, આ કેરી આદિ ફળો પાકેલા છે, અથવા ખાડામા ભૂસામા દબાવી રાખવાથી અથવા તુષભંગ આદિ ભરેલા છિદ્રવાળા માટી આદિના વાસણમાં રાખીને અગ્નિજવાલાની ગરમીના સંયોગથી પકાવીને પછી ખાવા યોગ્ય છે, એમ ન કહે આ ફળ ખૂબ પાકી ગયા હોવાથી અત્યારે જ ખાવા લાયક છે, આ ફળ અત્યારે કોમળ છે, તેમા બીજ પડયા નથી, આ ફળ ચીરવા-ફાડવા યોગ્ય છે, એવું પણ પ્રજ્ઞાવાન્ સાધુ ન કહે (૩૨)

टीका-'असंथडा' इत्यादि ।

इमे आम्राः=आम्रवृक्षाः असमर्थाः=फलानां भारं वोढुमशक्ताः फलभार-भरेण त्रुटितुमुद्यताः. अथवा बहुनिर्वर्त्तितफलाः=बहूनि निर्वर्त्तितानि=संकुलानि फलानि येषु ते तथोक्ताः; बहुलतरफलसमृद्धिसम्पन्ना इत्यर्थः, वा=अथवा बहुसंभूताः=बहूनि सम्भूतानि सम्यग्भूतानि चरमावस्थापन्नानि परिपक्वानि फलानीत्यर्थः; येषु ते बहुसभूता अतिशयपरिपक्वफलवन्त इत्यर्थः; पुनः भूतरूपाः=भूतं=सञ्जातं रूपं=विलक्षणस्वरूपं येषां ते तथोक्ताः फलोत्पादानन्तरं संप्राप्तशोभन-रूपाः बाल्यावस्थावलितफलातिशयलब्धरूपविशेषा इत्यर्थ अबद्धबीजमृदुफल-समन्विता इतियावत्, इति=पूर्वोक्तप्रकारेण वदेत्=भाषेत ॥३३॥

शाल्यादिविषये निषिद्धभाषणमाह—'तहेवोसहीओ' इत्यादि ।

मूलम्-तहेवोसहीओ पक्काओ नीलियाओ छवीइ यँ ।
लाइमा भज्जिमाउत्ति पिहुखज्जंत्ति नो वएं ॥३४॥

छाया-तथैवौषधयः पक्काः नीलिकाः छवयश्च ।
लवनीया भर्जनीया इति पृथुखाद्या इति नो वदेत् ॥३४॥

टीका- 'तहेवोसहीओ' इत्यादि ।

तथैव=तद्वत् इमा ओषधयः=शालिगोधूमादयः पक्काइति, च=अथवा,

किस प्रकार बोले? सो कहते हैं— 'असंथडा इत्यादि ।

ये आम आदि वृक्ष फलो का भार सहन में असमर्थ हैं, फलो के बोझ से टूटे पडते हैं, इन में बहुत फल लगे हुए हैं, ये फल चुके हैं फल लगने से सुन्दर हो गये हैं अर्थात् बाल्यावस्था वाले कच्चे बहुत से फलो से ये सुन्दर हो गये है, तथा बीज न पडने के कारण कोमल फलवाले है, इस प्रकार भाषण करे ॥ ३३ ॥

अब शाली आदि के विषय में निषिद्ध भाषा कहते हैं—

કેવે પ્રકારે બોલે? તે હવે કહે છે- असंथडा ઇત્યાદિ

આ આંબા આદિ વૃક્ષો ફળોનો ભાર સહેવામા અસમર્થ છે. ફળોના બોજાથી તૂટી પડે છે, એમા ઘણાં ફળો લાગેલા છે, એ ફળી ચૂક્યા છે, ફળ લાગવાથી સુદર બની ગયો છે, અર્થાત્ બાલ્યાવસ્થાવાળાં (કાચાકાચા) ઘણા ફળોથી એ સુંદર થઇ ગયા છે, તથા બીજ ન પડવાને કારણે કોમળ ફળવાળાં છે, એ પ્રકારે ભાષણ કરે (૩૩)

હવે શાલી આદિના વિષયમાં નિષિદ્ધ ભાષા કહે છે तहेवोसहीओ० ઇત્યાદિ.
એ પ્રકારે આ ડાંગર, ઘઉં આદિ પાકી ગયા છે, આ કુણી ચોળાની સીંગો

इमाः छवयः=वल्लचणकादिफलिका नीलाः=हारितावस्थासंपन्नाः सुकोमला इत्यर्थ इति; तथा लवनीयाः=लवनयोग्याः त्रोटनीया इत्यर्थ इति; तथा भर्जनीयाः= कटाहिकादौ शाल्यादिकं निधाय घृतादिसंमिश्रणेन तदमिश्रणेन वा वह्नितापेन संस्करणीया इति, तथा पृथुखाद्याः=पृथुका इव भक्ष्याः अर्द्धपक्वशाल्यादीना-मुदूखलादौ मुशलाद्यवघातेन 'चूडा' इति देशविशेषभाषाविश्रुता भक्ष्या निष्पाद्यन्ते ते पृथुका उच्यन्ते; पृथुकं कृत्वा भक्ष्या इति, यद्वा पृथु=बृहत् यथा स्यात्तथा खाद्या इति, अथवा पृथुकं=त्वक्नालादिसहितानामर्द्धपक्वयवगोधूमचणककलाया-दीनामग्नौ साक्षात्प्रक्षेपणरूपं 'होला' इति 'ओरहा' इति च भाषाप्रसिद्धं कृत्वा खाद्याः= भक्ष्या इति च नो वदेत्=न कथयेत्, एवं भाषणे शाल्यादीनां छेदनादिप्रसङ्गेन चारित्रविराधना भावनामालिन्यं च भवतीति भावः ॥३४॥

शाल्यादिविषये भाषणप्रकारमाह—'रूढा' इत्यादि ।

मूलम्—रूढा वहुसंभूया थिरा ओसढावि यं ।
गब्भियाओ पसूयाओ संसाराउत्तिं आलवे ॥३५॥

छाया—रूढा बहुसंभूताः स्थिरा उत्सृता अपि च ।
गर्भिताः प्रसूताः संसारा इति आलपेत् ॥३५॥

टीका—'रूढा' इत्यादि ।

इमे शाल्यादयो रूढाः=अङ्कुरिताः बहुसंभूताः=पत्रकाण्डादिसकलावय-

---

'तहेवोसहीओ' इत्यादि ।

इसी प्रकार ये चावल गेहूँ आदि पक गये हैं, ये वाल चवले (चौंले) की फलियाँ हरी हैं—कोमल हैं, तोडने योग्य हैं, कडाही में डालकर घीका छौंक लगाकर या विना छौंक लगाये अग्नि में भूजने योग्य हैं, चिवडा बनाकर खाने योग्य हैं, अथवा होला बना कर खाने योग्य हैं, ऐसा भाषण न करे। ऐसा कहने से यदि उन्हें कोई काट लेगा तो साधु को चारित्र की विराधना होगी तथा भावमलिनता आदि दोष होंगे ॥ ३४ ॥

લીલી છે—કોમળ છે, તોડવા યોગ્ય છે, કડાઈમાં નાખીને ઘી વઘારીને યા વઘાર્યા અગ્નિમાં ભૂંજવા યોગ્ય છે, ચીવડો બનાવીને ખાવા યોગ્ય છે, અથવા ઓળો બનાવીને ખાવા યોગ્ય છે, એવું ભાષણ ન કરે એમ કહેવાથી જો તેને કોઈ કાપી લે તો સાધુને ચરિત્રની વિરાધનાનો દોષ લાગે, તથા ભાવમલિનતા આદિ દોષ ઉત્પન્ન થાય (૩૪)

वमण्डिताः स्थिराः=अतिवृष्ट्याद्युपद्रवविनिर्मुक्ततया स्थैर्यमागताः उत्सृताः= सम्यगुपचयं गताः काण्डप्रकाण्डादिवृद्ध्या सुसमृद्धा इत्यर्थः; अपि च गर्भिताः= काण्डान्तर्गतशीर्षकाः प्रसूताः=उद्गतशीर्षकाः संसाराः=संजातकणा इति च आलपेत्=वदेत् ॥३५॥

मूलम्--तहेव[1] संखडिं[2] नच्चा[3] किच्चं[4] कज्जंति[5] नो[14] वए[15]।
तेणगं[6] वा[8] वि[7] वज्झित्ति[10] सुतित्थित्ति[12] य[13] आवगा[11] ॥३६॥

छाया–तथैव संखडिं ज्ञाता कृत्यं कार्यम् इति नो वदेत्।
स्तेनकं वाऽपि वध्य इति सुतीर्था इति च आपगाः ॥३६॥

टीका–'तहेव' इत्यादि।

तथैव=तद्वत् संखडिं=संखण्ड्यन्ते=उपहन्यन्ते प्राणिनो यत्र सा संखडि-स्ताम्=मृतपित्रादिनिमित्त विवाहाद्युत्सवनिमित्तं च ज्ञातिभोजनं 'जीमनवार' इति भाषाप्रसिद्धं ज्ञात्वा=विज्ञाय इदं कार्यं=कर्म कृत्यं=कर्त्तुं योग्यमिति नो वदेत्। अपिवा स्तेनकं=चौरं ज्ञात्वा वध्योऽयमिति, च पुनः आपगाः=नदीः ज्ञात्वा सुतीर्थाः=शुभतीर्थस्वरूपाः सुखसन्तरणयोग्या वा इति नो वदेत्, एवं भाषणे साधोरवोध्यारम्भादिदोषप्रसङ्ग इति भावः ॥३६॥

शालि आदि के विषय में किस प्रकार बोले? सो कहते हैं—'रूढा' इत्यादि।

ये शालि आदि अंकुरित होगये हैं, पत्ता काण्ड आदि सब अवयवों से शोभित हैं, अति वृष्टि आदि उपद्रव न होने के कारण स्थिर हैं, अच्छी तरह बढगये हैं अर्थात् काण्ड–प्रकाण्ड आदि की वृद्धि से समृद्ध हैं, मंजरी वाले हैं, इन की मंजरी निकल आई हैं, इनमें दाने पड गये हैं; इस प्रकार भाषण करे ॥ ३५ ॥

'तहेव' इत्यादि। इसी प्रकार मृतक के निमित्त या विवाह

શાલિ આદિના વિષયમાં કેવી રીતે બોલે? તે કહે છે-રૂઢા૦ ઇત્યાદિ

આ શાલિ આદિ અંકુરિત થઇ ગયાં છે, પાંદડાં દાંડલી આદિ સર્વ અવયવોથી શોભિત છે, અતિવૃષ્ટિ આદિ ઉપદ્રવો ન હોવાને કારણે સ્થિર છે, સારી પેઠે વધી ગયાં છે, અર્થાત્ દાંડલી–ડાળખી આદિની વૃદ્ધિથી સમૃદ્ધ છે, મંજરીવાળા છે, એની મંજરી નિકળી આવી છે, એમાં દાણા બેસી ગયા છે, એ પ્રકારે ભાષણ કરે. (૩૫)

તહેવ૦ ઇત્યાદિ. એ જ પ્રકારે મરણને નિમિત્તે યા વિવાહ આદિ ઉત્સવ

तर्हि कथं वदेत् ? इत्याह-'संखडिं' इत्यादि।

मूलम्--संखडिं संखडिं बूया पणिअट्ठत्ति तेणगं ।
बहुसमाणि तित्थाणि आवगाणं वियागरे ॥३७॥

छाया-संखडिं संखडिं (इति) स्तेनकं पणितार्थ इति ब्रूयात्।
बहुसमानि तीर्थानि आपगानां इति व्यागृणीयात् ॥३७॥

टीका-'संखडिं' इत्यादि।

संखडिं ज्ञात्वा संखडिरिति ब्रूयात् इयं संखडिरिति वदेत्, तथा स्तेनकं=चौरं ज्ञात्वा अयं पणितार्थ इति=पणितः=पणयुक्तः प्राणार्पणरूपं पणं पुरस्कृत्य संजातः अर्थः=प्रयोजनम् अर्थग्रहणस्वरूपं यस्य स तथोक्तः, प्राण-संकटपुरस्सरस्वार्थसाधनपरोऽयमिति ब्रूयात्, आपगानां=नदीनां तीर्थानि=अवतरण-स्थानानि बहुसमानि=समतलानि निम्नोन्नतभागरहितानीत्यर्थः, इति व्यागृणीयात्=वदेत् ॥ ३७ ॥

आदि उत्सव के निमित्त जीमनवार जानकर, यह कार्य करने योग्य है, ऐसा न कहे। चोरको देखकर 'यह मारने के योग्य है' नदी को देखकर 'यह तीर्थस्वरूप है या सरलता से पार की जा सकती है, ऐसा भी भाषण न करे, ऐसा कहने से साधु को मिथ्यात्व तथा आरम्भ आदि दोष लगते है ॥ ३६ ॥

तो किस प्रकार से बोले ? सो कहते है—'संखडिं' इत्यादि।

जीमनवार को देखकर केवल यही कहे कि यह जीमनवार है। चोर को देखकर कहे कि यह प्राणों को संकट में डालकर स्वार्थ की सिद्धि में तत्पर है। नदी को देखकर कहे कि इसके घाट समतल है अर्थात् ऊँचे नीचे नहीं है ॥ ३७ ॥

ने निमित्ते જમણવાર જાણીને આ કાર્ય કરવા ચોગ્ય છે એમ ન કહે ચોરને જોઇને 'આ મારવા ચોગ્ય છે,' નદીને જોઇને 'આ તીર્થ સ્વરૂપ છે, યા સહેલાઇથી પાર કરી શકાય તેવા છે' એવુ ભાષણ ન કરે. એમ કહેવાથી સાધુને મિથ્યાત્વ તથા આરંભ આદિના દોષ લાગે છે (૩૬)

તો કેવી રીતે બોલવુ ? તે કહે છે-संखडिं० ઇત્યાદિ

જમણવારને જોઇને કેવળ એમ કહે કે આ જમણવાર છે ચોરને જોઇને કહે કે આ પ્રાણને સંકટમાં નાંખીને સ્વાર્થની સિદ્ધિમા તત્પર છે નદીને જોઇને કહે કે એના ઘાટ સમતળ છે અર્થાત્ ઉચા-નીચા નથી. (૩૭)

नदीविषये भाषानिषेधमाह—'तहा नईउ' इत्यादि ।

मूलम्—तहा[1] नईउ[2] पुन्नाउ[3] कायतिज्जंत्ति[4] नो[5] वए[6] ।
नावाहिं[7] तारिमाउत्ति[8] पाणिपिज्जंत्ति[9] नो[10] वए[11] ॥३८॥

छाया—तथा नदीस्तु पूर्णाः कायतरणीया इति नो वदेत् ।
नौभिस्तरणीया इति प्राणिपेया इति नो वदेत् ॥३८॥

टीका—'तहानईउ' इत्यादि ।

तथा=तेन प्रकारेण पूर्णाः=सलिलोपचिताः नदीः=सरितो ज्ञात्वा इमाः कायतरणीयाः=शरीरव्यापारेण तरीतुं योग्याः शक्या वा, वेगसहकारेण सुखसन्तरणार्हा इत्यर्थः, इति नो वदेत्, इमा नद्यो नौभिः=नौकाभिस्तरणीया इति, तथा प्राणिपेयाः=प्राणिभिः पेयाः=पातुं योग्या जलाहरणार्थं कूलादवतरणे जलान्तिकादारोहणे च जायमानदुःखस्याभावात्सुखपेया इति च नो वदेत् ॥३८॥

नदीविषये भाषाविधिमाह—'बहुवाहडा' इत्यादि ।

मूलम्—बहुवाहडा[1] अगाहा[2] बहुसलिलुप्पिलोदगा[3] ।
बहुवित्थडोदगा[4] यावि[5] एवं[6] भासेज्ज[7] पन्नवं[8] ॥३९॥

छाया—बहुधाभृता अगाधा बहुसलिलोत्पीडोदकाः ।
बहुविस्तृतोदकाः चापि एवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥ ३९ ॥

नदी के विषय में नहीं बोलने की भाषा कहते हैं—'तहा नईउ' इत्यादि ।

उसी प्रकार जलसे भरी हुई नदी देखकर यह शरीर द्वारा पार करने योग्य है, यह भुजाओ से पार की जा सकती है; ये नदियाँ नौकासे तिरने योग्य हैं, तथा जल लाने के लिए घाट में उतरने या जलके समीप से ऊपर आने में होने वाले दुःख के अभाव के कारण इनका पानी सुख से पीने योग्य है, ऐसा न कहे ॥ ३८ ॥

નદીના વિષયમાં નહીં બોલવાની ભાષા કહે છે तहा नईउ ઇત્યાદિ.

એ પ્રકારે જળથી ભરેલી નદી જોઈને આ નદી શરીરદ્વારા પાર કરવા યોગ્ય છે, આ નદી ભુજાઓથી પાર કરી શકાય તેમ છે, આ નદીઓ નૌકાથી તરવા યોગ્ય છે તથા જળ લાવવાને માટે ઘાટમા ઉતારવા યોગ્ય છે યા જળની સમીપેથી ઉપર આવવામાં થનાર દુ:ખના અભાવને કારણે એનુ પાણી સુખથી પીવા યોગ્ય છે. એમ ન કહે (૩૮)

टीका-'बहुवाहडा' इत्यादि—

इमा नद्यः बहुधाभृताः=बहुविधजलागमनमार्गेण संप्राप्तजलोपचिताः पूर्णप्राया वा तथा अगाधाः=अतिगम्भीराः दुरवगमप्रमाणा इत्यर्थः; तथा बहुसलिलोत्पीडोदकाः=जलातिशयावरुद्धेतरजलसञ्चाराः अन्यमार्गागतवारिविरोधिवेगवत्य इत्यर्थः यद्वा जलातिशयसमुच्छलितोदकवत्य इत्यर्थः, अपि च बहुविस्तृतोदकाः=बहुतरप्रदेशाक्रमण-शालि-सलिलाः, एवम्=उक्तरीत्या प्रज्ञावान् साधुःभाषेत ॥३९॥

साधोः स्वार्थसावद्ययोगप्रतिषेधस्य सुतरां सिद्धत्वात् परार्थसावद्ययोगविषये भाषणप्रतिषेधमाह- 'तहेव सावज्जं' इत्यादि ।

मूलम्--तहेव[1] सावज्जं[2] जोगं[3] परस्सट्ठाए[4] निट्ठियं[5] ।
कीरमाणंति[11] वा[6] नच्चा सावज्जं[10] न[12] लवे[13] मुणी ॥४०॥

छाया-तथैव सावद्यं योगं परस्यार्थाय निष्ठितम् ।
क्रियमाणमिति वा ज्ञात्वा सावद्यं न लपेत् मुनिः ॥४०॥

टीका-'तहेव' इत्यादि-

तथैव=पूर्वोक्तवत् मुनिः परस्यार्थाय=अन्यार्थं निष्ठितं=कृतम् अतीत-

---

नदी के विषय में भाषा की विधि कहते हैं—'बहुवाहडा' इत्यादि ।

इन नदियों में जल आने के अनेक मार्ग है इसलिए ये जल से खूब भरी हुई हैं, अथाह है, इनका वेग इतना तीव्र है कि दूसरी जगह का पानी नहीं आ सकता, अथवा अधिकता के कारण इनका जल छल छला रहा है, इनका पाट बहुत चौडा है—इनका जल बहुत स्थान को घेरे हुए हैं, प्रज्ञावान् साधु ऐसा भाषण करे ॥ ३९ ॥

स्वार्थ के लिए साधु को सावद्य बोलना स्वतः निषिद्ध ही है, अतएव परार्थ सावद्ययोग के विषय में बोलने का निषेध करते

નદીના વિષયમાં ભાષાની વિધિ બતાવે છે-बहुवाहडा ઈત્યાદિ

આ નદીઓમાં જળ આવવાના અનેક માર્ગો છે તેથી તે જળથી ખૂબ ભરેલા છે, અથાગ છે, એમનો વેગ એટલો તીવ્ર છે કે બીજી જગ્યાનું પાણી આવી શકતું નથી, અથવા અધિકતાને કારણે એ જળ છલકાઈ રહ્યુ છે, એના પટ બહુજ પહોળો છે, એનુ જળ ઘણા સ્થાન વિસ્તારને ઘેરે છે, પ્રજ્ઞાવાન્ સાધુ એવું ભાષણ કરે (૩૯)

સ્વાર્થને માટે સાધુએ સાવદ્ય બોલવુ એ નિષિદ્ધ જ છે, એટલે પરાર્થ

कालिकमित्यर्थः, क्रियमाणं वर्त्तमानकालिकं, वा शब्दात् करिष्यमाणं=भविष्यत्कालिकम्, इति=इत्थम्भूतं सावद्यं योगं=सपापं कर्म गृहनिर्माणादि ज्ञात्वा सावद्यं न लपेत् सुष्ठुकृतं, सुष्ठुकरोति, सुष्ठु करिष्यतीत्यादि न भाषेतेत्यर्थः ॥४०॥

मूलम्–सुकडेत्ति सुपक्केत्ति सुछिन्ने सुहडे मडे ।
सुनिट्ठिए सुलट्ठेत्ति सावज्जं वज्जए मुणी ॥४१॥

छाया–सुकृतमिति सुपक्वमिति सुच्छिन्नं सुहृतं मृतः ।
सुनिष्ठितं सुलष्टमिति सावद्यं वर्जयेत् मुनिः ॥४१॥

टीका–'सुकडेत्ति' इत्यादि ।

सुकृतं=सुष्ठु कृतमनेन संग्रामादिकमिति, सुपक्वं=सुष्ठु पक्वमनेनाऽपूपादिकं सहस्रपाकादितैलं वेति, सुच्छिन्नं=सुष्ठु छिन्नमनेनोद्यानादिकं वैरिशाकादिकं वेति, सुहृतं=सुष्ठु हृतं चौरेणास्य धनादिकमिति, 'मडे' इत्यनेन पूर्वापरसाहचर्यात् 'सुमडे' इति बोध्यते, तेन सुमृतः=सुष्ठु मृतोऽयं दुष्ट इति, यद्वा 'सुमृष्टं' इति-

---

हैं—'तहेव सावज्जं' इत्यादि ।

उसी प्रकार मुनि, दूसरें के लिए अतीत कालीन, वर्त्तमान कालीन तथा भविष्यंकालीन घर बनाना आदि रूप पापकर्मों को सावद्य समझकर ऐसा न कहे कि–तुमने ठीक किया, ठीक करते हो, या जो तुम करोगे–वह ठीक है ॥ ४० ॥

'सुकडेत्ति' इत्यादि । इसने युद्ध अच्छा किया, इसने मालपूए या शतपाक सहस्रपाक आदि तैल अच्छे पकाये, इसने उद्यान या वरी के शाक आदि को अच्छा काटा' चौरने धन आदि अच्छा चुराया, वह दुष्ट मर गया सो अच्छा हुआ, या इस घेवर आदि

સાવદ્યયોગના વિષયમા બોલવાનુ નિષેધ કરે છે–तहेव सावज्जं ઇત્યાદિ.

એ પ્રકારે મુનિ, બીજાઓને માટે ભૂતકાલીન, વર્તમાનકાલીન તથા ભવિષ્યકાલીન, ઘર બનાવવું આદિ રૂપ પાપકર્મોને સાવદ્ય સમજીને એમ ન કહે કે–તમે ઠીક કર્યું, ઠીક કહો છો, યા જે તમે કરશો તે ઠીક છે. (૪૦)

सुकडेत्ति० ઇત્યાદિ એણે યુદ્ધ સારું કર્યું, એણે માલપૂઆ યા શતપાક સહસ્રપાક આદિ તેલ સરસ પકાવ્યા, એણે ઉદ્યાનને યા વૈરીનાં શાક આદિને સારી પેઠે કાપી નાખ્યું, ચોરે ધન આદિ સારી પેઠે ચોર્યું છે, દુષ્ટ મરી ગયો તે સારૂ

च्छाया, तेन सुमृष्टं=सुष्ठु मृष्टं घृताद्यतिशयेन पाचितं घृतपूरादिकमिति, सुनिष्ठितं=सुष्ठु नष्टमस्य दुष्टस्य द्रविणादिकमिति, सुलष्टा रुचिरावयवेयं राजकन्येति च सावद्यं=सावद्यभाषणंचेति वर्जयेत्=न वदेदित्यर्थः ॥ 'सावद्यं वर्जयेत्' इत्यनेन उक्तमेव भाषणं निरवद्यं चेत् तत्र न प्रतिषेध इति ध्वन्यते, तथा च पक्षद्वयमनया गाथया गम्यते, तत्र सावद्यपक्षो व्याख्यातः; निरवद्यपक्षो व्याख्यायते यथा सुकृतमिति=सुष्ठु कृतमनेन वैयावृत्यमभयदानं सुपात्रदानादिकं वेति, सुपक्वमिति=सुष्ठु पक्वमस्य ब्रह्मचर्यादिकमिति, सुच्छिन्नं=सुष्ठु छिन्नमनेन स्नेहबन्धनमिति, सुहृतं=सुष्ठु हृतं स्वायत्तीकृतं ज्ञानादिरत्नत्रयमिति सुनिष्ठितं=सुष्ठु नष्टमस्याप्रमत्तसाधोः कर्मजालं सुमृतं=सुष्ठु मृतं तेन पण्डितमरणमिति, सुलष्टा=सुष्ठु मनोज्ञा क्रियाऽस्य साधोः, यद्वा सुलष्टा=दीक्षायोग्या कन्येति वदेत् ॥४१॥

में घी खूब रमाया है, इस दुष्ट की सम्पत्ति नष्ट हो गई सो ठीक हुआ, यह राजा की कन्या ऐसी सुन्दरी है। इस प्रकार की सावद्य भाषा न बोले।

'सावज्जं वज्जए' इस पदसे यह सूचित किया है कि उक्त भाषा यदि निरवद्य हो तो बोलने का निषेध नहीं है। इस पदसे दोनो पक्ष झलकते है, जिनमें सावद्यपक्ष का व्याख्यान ऊपर कर चुके है, निरवद्य पक्ष का व्याख्यान इस प्रकार है-इसने वेयावच्च या अभयदान सुपात्र दान आदि अच्छा किया है, इसका ब्रह्मचर्य अच्छा पका हुआ है, इसने ममता के बन्धन को अच्छी तरह काटा है, इसने ज्ञानादिक की अच्छी प्राप्ति की है, अच्छा हुआ इस अप्रमत्त साधु का कर्मजाल नष्ट हो गया, वह पण्डितमरण से अच्छा मरा,

થયું, યા આ ઘેવર આદિમાં ઘી ખૂબ નાખ્યું છે આ દુષ્ટની સંપત્તિ નષ્ટ થઈ ગઈ તે ઠીક થયું, આ રાજાની કન્યા એવી સુંદરી છે, એ પ્રકારની સાવદ્ય ભાષા ન બોલે

સાવજ્જં વજ્જએ૦ એ પદથી સૂચિત કર્યું છે કે ઉક્ત ભાષા જો નિરવદ્ય હોય તો બોલવાનો નિષેધ નથી એ પદથી બેઉ પક્ષો ઝળકે છે એમાંથી સાવદ્ય પક્ષનું વ્યાખ્યાન ઉપર કરવામાં આવ્યું છે, નિરવદ્ય પક્ષનું વ્યાખ્યાન આ પ્રમાણે છે:- એણે વૈયાવચ્ચ યા અભયદાન સુપાત્રદાન આદિ સારાં કર્યાં છે, એનું બ્રહ્મચર્ય સારી પેઠે પક્વ થયું છે, એણે મમતાનાં બંધનને સારી રીતે કાપ્યાં છે, એણે જ્ઞાનાદિકની સારી પ્રાપ્તિ કરી છે. સારૂં થયું કે આ અપ્રમત્ત સાધુની કર્મજાળ નષ્ટ થઈ ગઈ, તે પંડિત મરણથી સારી રીતે મરણ પામ્યો. અમુક સાધુની ક્રિયા અનોખી છે,

अपवादमाह–'पयत्तपक्कत्ति' इत्यादि ।

मूलम्--पयत्तपक्कत्ति य पक्कमालवे, पयत्तछिन्नत्ति व छिन्नमालवे ।
पयत्तलट्ठित्ति व कम्महेउयं, पहारगाढत्ति व गाढमालवे ।४२।

छाया–प्रयत्नपक्वम् इति च पक्वमालपेत्, प्रयत्नच्छिन्नम् इति छिन्नमालपेत् ।
प्रयत्नलष्टेति व कर्महेतुकं, प्रहारगाढ इति व गाढमालपेत् ॥४२॥

टीका–'पयत्तपक्कत्ति' इत्यादि ।

पक्वं=शतपाक–सहस्रपाकतैलादिकं–प्रति इदं प्रयत्नपक्वमिति वा आलपेत्=वदेत्, छिन्नम् ओपधिशाकादिकं प्रति इदं प्रयत्नछिन्नमिति वा आलपेत् । लष्टां कन्यां प्रति प्रयत्नलष्टेति=प्रयत्नः लष्टः=सुन्दरो यस्याः सा तथोक्ता चारुचरित्रेत्यर्थः. अहो धन्येयं कन्या यत् स्वसौन्दर्यादिकं केवलं तपश्चर्यादिधर्मक्रियायां समापयतीति भावः । वा=अथवा लष्टां=कन्यां प्रति कर्महेतुकमित्यालपेदित्यन्वयः, अस्याः सौन्दर्यं पूर्वोपार्जितपुन्यकर्मजनितमिति भावः, तथा गाढं=विलोडितं केनचित्कारणेनाऽऽघातमनुप्राप्तं प्रति अयं प्रहारगाढ इति=प्रहारेण गाढःप्रहारगाढः प्रहारजनिताऽऽघातवानित्यर्थ इति वा आलपेत् ॥४२॥

अमुक साधु की क्रिया मनोज्ञ है, इस प्रकार निरवद्य भाषा बोले ॥ ४१ ॥

आवश्यकता होने पर बोलने की विधि कहते हैं–'पयत्तपक्कत्ति' इत्यादि ।

यह पके हुए शतपाक–सहस्रपाक तैल आदि प्रयत्नपूर्वक पकाये गये हैं, ऐसा बोले । कटे हुए शालि आदि तथा शाक आदि के प्रति यह कहे कि ये प्रयत्न पूर्वक काटे गये हैं । सुन्दरी कन्या को देखकर ऐसा कहे कि यह कन्या सदाचारिणी तथा धन्य है जो अपनी सुन्दरता को केवल तपश्चर्या आदि धर्म कार्य में लगाती है अथवा कन्या के प्रति ऐसा कहे कि इसकी सुन्दरता पूर्वपुण्य के

એ પ્રકારની નિરવદ્ય ભાષા બોલે (૪૧)

આવશ્યકતા ઉત્પન્ન થતા બોલવાની વિધિ કહે છે–पयत्तपक्कत्ति० ઇત્યાદિ.

આ પાકેલા શતપાક–સહસ્રપાક તેલ આદિ પ્રયત્ન પૂર્વક પકાવવામા આવ્યા છે, એમ બોલે કાપેલા શાલિ આદિ તથા શાક આદિની પ્રતિ એમ કહે કે તે પ્રયત્ન પૂર્વક કાપવામા આવ્યા છે સુંદરી કન્યાને જોઇને એમ કહે કે આ કન્યા સદાચારિણી તથા ધન્ય છે કે જે પોતાની સુંદરતાને કેવળ તપશ્ચર્યા આદિ ધર્મ-કાર્યમા લગાડે છે, અથવા કન્યાની પ્રતિ એમ કહે કે એની સુંદરતા પૂર્વપુણ્યના

क्वचिद्व्यवहारे पृष्टस्यापृष्टस्य वा साधोर्भाषाप्रतिषेधमाह–'सव्वुक्कसं' इत्यादि।

मूलम्–सव्वुक्कसं परग्घं वा अउलं नत्थि एरिसं।
अविक्कियमवत्तव्वं अवियत्तं चेव नो वए ॥४३॥

छाया–सर्वोत्कर्षं परार्धं वा अतुलं नास्ति ईदृशम्।
अविकृतमवक्तव्यम् अप्रीतिकं चैव नो वदेत् ॥४३॥

टीका–'सव्वुक्कसं' इत्यादि।

इदं वस्तु सर्वोत्कर्षं=सर्वतः=सर्वापेक्षया उत्कर्षो यत्र तत्, सर्वोत्तममित्यर्थः, वा=अथवा परार्धम्=अधिकमूल्यकं, तथा अतुलम्=अनुपमं, तथा इतोऽन्यत् ईदृशम्=एतत्सदृशं नास्ति, अविकृतं=यथास्वरूपावस्थितम् अवक्तव्यम्=अकथनीयम् अनन्तगुणवत्त्वात्, च=पुनः अप्रीतिकं=नोत्पद्यते प्रीतिः–सुखं यस्मात्तत् दुःखकरमित्यर्थः, इति नो एव=नैव वदेत्। एवं भाषणे श्रोतॄणां परस्पराऽप्रीतितदन्तरायादिदोषप्रसङ्गाच्चारित्रहानिरिति भावः ॥४३॥

उदय से हुई है, तथा किसी कारण से घातको प्राप्त हुए व्यक्ति के प्रति ऐसा कहे कि प्रहार से इसका घात हुआ है ॥ ४२ ॥

व्यवहारिक विषय में पूछे जाने पर या न पूछे जाने पर बोलने का निषेध करते हैं–'सव्वुक्कसं' इत्यादि।

यह वस्तु सब से अच्छी है, अधिक मूल्यवान् है, अनुपम है, इसके समान दूसरी वस्तु नहीं है, यह वस्तु विकृत नहीं हुई है अर्थात् जैसी की तैसी है, बहुत गुणवाली होने से अवर्णनीय है, यह वस्तु अच्छी नहीं है, हानि–कारक है। ऐसा नहीं कहना चाहिए। ऐसा कहने से सुनने वालों में परस्पर अप्रीति होती है

ઉદયથી ઉત્પન્ન થઇ છે તેમ કોઇ કારણથી ઘાતને પ્રાપ્ત થએલી વ્યકિતની પ્રતિ એમ કહે કે પ્રહારથી એનો ઘાત થયો છે (૪૨)

વ્યાવહારિક વિષયમાં પૂછવામાં આવતાં યા ન પૂછાતાં સાધુને બોલવાનો નિષેધ કહે છે–સવ્વુક્કસં૦ ઇત્યાદિ.

આ વસ્તુ બધાથી સારી છે, અધિક મૂલ્યવાન્ છે, અનુપમ છે. એના જેવી બીજી કોઈ વસ્તુ નથી, આ વસ્તુ વિકૃત થઇ નથી, અર્થાત્ જેવી ને તેવી જ છે, બહુ ગુણવાળી હોવાથી અવર્ણનીય છે, આ વસ્તુ સારી નથી, હાનિકારક છે, એમ ન કહેવું જોઈએ એમ કહેવાથી સાંભળનારાઓમાં પરસ્પર અપ્રીતિ થાય છે અને

मूलम्-सव्वमेयं वइस्सामि सव्वमेयं तिं नो वए ।
अणुवीए सव्वं सव्वत्थ एवं भासिज्ज पन्नवं ॥४४॥

छाया-सर्वमेतद् वदिष्यामि सर्वमेतत् इति नो वदेत् ।
अनुविचिन्त्य सर्वं सर्वत्र एवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥४४॥

टीका-'सव्वमेयं' इत्यादि ।

केनचित्संदिष्टोऽसंदिष्टो वा साधुः एतत्=भवदीयसन्देशवचनं सर्वं वदिष्यामि=कथयिष्यामि तस्मै इति शेषः; तथा सर्वमेतत्=तस्य कथनं सर्वमेतदेवेति नो वदेत्। तर्हि कथं भाषेत ? इत्याह-प्रज्ञावान् साधुः सर्वत्र=ग्रामनगरादौ सर्वकार्येषु वा सर्वं=वक्तव्यविषयम् अनुविचिन्त्य=विचार्य एवं=यथा मृषावादादिदोषो न भवेत् तथा भाषेत=वदेत्, साधोश्छद्मस्थतया समग्रभाषणस्य यथावत्स्वरव्यञ्जनादिन्यूनाधिकतत्परिवर्त्तनाऽवश्यम्भावेन भाषादोषाणां परिहर्त्तुमशक्यत्वादिति भावः ॥४४॥

मूलम्-सुक्कीयं वा सुविक्कीयं अकिज्जं किज्जमेव वा ।
इमं गिण्ह इमं मुंच पणियं नो वियागरे ॥४५॥

छाया-सुक्रीतं वा सुविक्रीतम् अक्रेयं क्रेयमेव वा ।
इदं गृहाण इदं मुञ्च पणितं नो व्यागृणीयात् ॥४५॥

और अन्तराय आदि दोष लगते हैं, इस कारण से चारित्र दूषित हो जाता है ॥ ४३ ॥

'सव्वमेयं' इत्यादि । यदि कोई साधु से अपना संदेश कहने के लिए कहे या न कहे तो साधु ऐसा न कहे कि मैं आपका सब सन्देश उससे कह दूंगा तथा यह भी न कहे कि उसने इसी प्रकार ही कहा है। किन्तु साधु सर्वत्र ग्राम नगर आदि में कहने योग्य विषयों का विचार करके ऐसा बोले जिससे मृषावाद आदि दोष न लगे ॥ ४४ ॥

અંતરાય આદિ દોષો લાગે છે, એ કારણથી ચારિત્ર દૂષિત થઈ જાય છે (૪૩)

सव्वमेयं० ઈત્યાદિ જો કોઈ સાધુને પોતાનો સંદેશો કહેવાનું કહે યા ન કહે તો સાધુ એમ ન કહે કે હું આપનો આખો સંદેશો એને કહીશ, તથા એમ પણ ન કહે કે એણે આ પ્રમાણે જ કહ્યું છે, કિન્તુ સાધુ સર્વત્ર ગ્રામનગર આદિમાં કહેવા યોગ્ય વિષયોનો વિચાર કરીને એવું બોલે કે જેથી મૃષાવાદ આદિ દોષ ન લાગે (૪૪)

टीका-'सुकीयं' इत्यादि ।

केनचित् क्रीतादि वस्तु दृष्ट्वा सुक्रीतं=त्वया सुष्ठु क्रीतमिति, वा=अथवा सुविक्रीतं=त्वया सम्यग् विक्रीतमिति, तथा अक्रेयम्=इदं न क्रयणार्हमिति, वा=अथवा क्रेयमेव=क्रेतुं योग्यमेवेति तथा इदं पणितं=पण्यं गुडधान्यादिकं गृहाण क्रीणीहि, भविष्यति काले लाभो भविष्यतीति, इदं पणितं मुञ्च=विक्रीणीहि सत्वरम् इदानीमेतद्रक्षणे स्वल्पमूल्यतया पश्चाद्विक्रयणे हानिर्भविष्यतीति, नो व्यागृणियात्=नो वदेदित्यर्थः। अत्राऽऽरम्भादिदोषाः प्रतीता एवेति भावः॥४५॥

मूलम्--अप्पग्घे[3] वा महग्घे[4] वा[5] कए[6] वा[7] विक्कए[8] वि[11] वा[9] ।[10]

पणियट्ठे[2] समुप्पन्ने[1] अणवज्जं[12] वियागरे[13] ॥४६॥

छाया-अल्पार्घे वा महार्घे वा कए वा विकए वि वा ।

पणितार्थे समुत्पन्ने अनवद्यं व्यागृणीयात् ॥४६॥

टीका-'अप्पग्घे वा' इत्यादि ।

समुत्पन्ने=समीपमुपस्थिते समीपवर्तिनि पणितार्थे=पण्यवस्तुनि क्रयविक्रययोग्ये साधुः अल्पार्घे वा=अल्पमूल्यविषये वा, महार्घे वा=बहुमूल्ये वा, क्रये वा=क्रयविषये वा अपिवा विक्रये=विक्रयणविषये अनवद्यम्=अपापं पापा-

---

'सुकीयं' इत्यादि। किसी के द्वारा खरीदी हुई वस्तु देखकर ऐसा न कहे कि तुमने बहुत अच्छी बेची है, यह खरीदने योग्य नहीं है, यह खरीदने योग्य है, गुड धान्य आदि खरीद लो इससे भविष्य में लाभ होगा, इस खरीदी हुई वस्तु को जल्दी बेच दो भविष्य में भाव गिरजाने से हानि होगी। ऐसा कहने से आरम्भ आदि दोष लगते हैं ॥ ४५ ॥

'अप्पग्घे वा' इत्यादि। खरीदने-बेचने योग्य वस्तु हो तो साधु ऐसा अनवद्य वचन बोले कि-कममूल्य, अधिकमूल्य, बेचने-

---

सुक्कीयं० ઇત્યાદિ કોઇએ ખરીદેલી વસ્તુ જોઇને એમ ન કહે કે તમોએ બહુ સારી વસ્તુ ખરીદી છે, સારી રીતે વેચી છે. એ ખરીદવા યોગ્ય નથી, આ ખરીદવા યોગ્ય છે, ગોળ ધાન્ય આદિ ખરીદી લ્યો તેથી ભવિષ્યમા લાભ થશે આ ખરીદેલી વસ્તુને જલ્દી વેચી નાખો કારણ કે ભવિષ્યમા ભાવ ઘટી જવાથી નુકસાન થશેઃ એમ કહેવાથી આરંભ આદિ દોષ લાગે છે. (૪૫)

અપ્પગ્ઘેવા૦ ઇત્યાદિ. ખરીદવા-વેચવા યોગ્ય વસ્તુ હોય તો સાધુ એવું

ऽजनकं वाक्यं, यथा अस्माकमेतस्मिन् व्यापारविषये भाषणाधिकारो नास्तीति लक्षणं व्यागृणीयात्=वदेदित्यर्थः ॥४६॥

गृहस्थविषये भाषाप्रतिषेधमाह-'तहेवा' इत्यादि ।

मूलम्-तहेवाऽसंजयं धीरो आस एहि करेहि वा ।
सय चिट्ठ वयाहित्ति नेवं भासेज्ज पन्नवं ॥४७॥

छाया-तथैवाऽसंयतं धीरः आस्स्व एहि कुरु वा ।
शेष्व तिष्ठ व्रज इति नैवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥४७॥

टीका-'तहेवा' इत्यादि ।

तथैव=तद्वत् धीरः=धैर्यवान् प्रज्ञावान्=बुद्धिमान साधुः असंयतं=गृहस्थं प्रति 'आस्व=उपविश, एहि=आगच्छ वा=अथवा कुरु=विधेहि, शेष्व=स्वपिहि, तिष्ठ, व्रज=गच्छ' इत्येवम्=अनया रीत्या न भाषेत, 'धीरो' इति पदेन लोकमाननीय-सांनिध्येऽपि तदादराय स्वचारित्रसंकोचो नाचरणीय इति व्यक्तिकृतम् ॥४७॥

मूलम्-बहवे इमे असाहू लोए वुच्चंति साहुणो ।
न लवे असाहु साहुत्ति साहु साहुत्ति आलवे ॥४८॥

खरीदने-आदि व्यापार विषय में साधुको भाषण करने का अधिकार नहीं है ॥ ४६ ॥

गृहस्थ के विषय में भाषा का निषेध बताते हैं-'तहेवा' इत्यादि ।

उसी प्रकार प्रज्ञावान धीर साधु असंयत अर्थात् गृहस्थ से ऐसा न कहे कि बैठो, आओ, करो, सो जाओ, खडे रहो या जाओ । 'धीरो' पदसे यह प्रगट किया है कि यदि कोई लोक में प्रतिष्ठित भी व्यक्ति आजाय तो भी उस के आदर के लिए अपने चारित्र में संकोच न करना चाहिए ॥ ४७ ॥

અનવદ્ય વચન બોલે કે-સસ્તું છે યા મોંઘુ છે વેચવા ખરીદવા આદિ વ્યાપાર વિષયમાં સાધુને ભાષણ કરવાનો અધિકાર નથી. (૪૬)

ગૃહસ્થના વિષયમાં ભાષાનો નિષેધ બતાવે છે-તહેવા૦ ઇત્યાદિ

આ પ્રમાણે પ્રજ્ઞાવાન્ ધીર સાધુ અસંયત અર્થાત્ ગૃહસ્થને એમ ન કહે છે બેસો, આવો, કરો, સૂઈજાઓ, ઊભા રહો યા જાઓ ધીરો શબ્દથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે-જો કોઈ લોકમાં પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિ આવે યા જાય તો પણ તેના આદરને માટે પોતાના ચારિત્રમાં સંકોચ ન કરવો જોઈએ (૪૭)

छाया-वहव इमे असाधवः लोके उच्यन्ते साधवः ।
न लपेदसाधुं साधुरिति साधुं साधुरित्यालपेत् ॥४८॥
टीका-'बहवे' इत्यादि ।

इमे=दृष्टिपथसमारूढाः इतस्ततः संचरणमाणाः वह्वोऽसाधवः=आजीविकादयः लोके साधव उच्यन्ते=साधुशब्देन निर्दिश्यन्ते, तत्र असाधुं प्रति साधुरिति न लपेत्=साधुशब्दं न प्रयुञ्जीत, साधुं प्रति तु साधुरिति साधुशब्दनिर्देशेन 'अयं साधु' रिति आलपेत् वदेत् । असाधोः साधुत्वकथने मिथ्यात्वमृषावादप्रसङ्गः, साधोः साधुत्वाऽकथने तु मत्सरत्वादिदोषप्रसङ्ग इति भावः ॥४८॥
कथ साधुशब्देन निर्देश्यः? इत्याह- 'नाण' इत्यादि ।

मूलम्-नाणदंसणसंपन्नं संजमे य तवे रयं ।
एवंगुणसमाउत्तं संजयं साहुमालवे ॥४९॥

छाया-ज्ञानदर्शनसम्पन्नं संयमे च तपसि रतम् ।
एवंगुणसमायुक्तं संयतं साधुमालपेत् ॥४९॥
टीका-'नाण' इत्यादि ।

ज्ञानदर्शनसंपन्नं=ज्ञानदर्शनयुक्तं संयमे=दयालक्षणे सप्तदशविधे च=तथा

'बहवे' इत्यादि । लोक में बहुतेरे वेषधारी असाधु साधु कहलाते हैं किन्तु उन असाधुओं के विषय में साधु शब्द का प्रयोग न करे अर्थात् उन को साधु न कहे, साधु को साधु शब्द से कहे जैसे-'यह साधु है' क्योंकि असाधु को साधु कहने से मिथ्यात्व और मृषावाद आदि दोष लगते हैं तथा साधु को साधु न कहने से मत्सरता आदि दोष लगते हैं ॥ ४८ ॥

साधु शब्द से किसे कहना चाहिए सो कहते हैं-'नाण' इत्यादि ।

सम्यग्ज्ञान सम्यग्दर्शन से सम्पन्न और सत्रह प्रकारके

वहवे० ઇત્યાદિ લોકમા ઘણાય વેશ ધારી અસાધુઓ સાધુ કહેવાય છે, પરન્તુ એ સાધુઓના વિષયમા સાધુ શબ્દનો પ્રયોગ ન કરે, અર્થાત્ એમને સાધુ ન કહે સાધુને જ સાધુ શબ્દથી બોલે-જેમકે, 'આ સાધુ છે' કારણકે અસાધુને સાધુ કહેવાથી મિથ્યાત્વ અને મૃષાવાદ આદિ દોષ લાગે છે, તથા સાધુને સાધુ ન કહેવાથી મત્સરતા આદિ દોષ લાગે છે (૪૮)

સાધુ કોને કહેવો જોઇએ તે હવે કહે છે- नाण० ઇત્યાદિ.

સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શનથી સંપન્ન અને સત્તર પ્રકારના સંયમ તથા બાર

तपसि=अनशनादिद्वादशविधे रतं=तत्परम्, एवंगुणसमायुक्तम्=उक्तगुणविशिष्टं संयतं=मुनिं प्रति साधुमालपेत्=साधुशब्दनिर्देशेन वदेत् ॥४९॥

मूलम्--देवाणं मणुयाणं च तिरियाणं च वुग्गहे ।
अमुयाणं जओ होउ मा वा होउ त्ति नो वए ॥५०॥

छाया–देवानां मनुष्याणां च तिरश्चां च विग्रहे ।
अमुकानां जयो भवतु मा वा भवतु नो वदेत् ॥५०॥

टीका–'देवाणं' इत्यादि ।

देवानां=सुराणां, मनुष्याणां=भूपादीनां तिरश्चां=पशूनां च परस्परं विग्रहे=युद्धे, सपत्नापेक्षयाऽऽत्मपक्षं प्रबलं समबलं वा मन्यमानाः सुरादयो द्विषद्विजिगीषया यदन्योन्यं प्रहरन्ति तदेव युद्धम्, भयातुराणां हीनदीनानां क्रोधावेशेन हननं तु न युद्धपदव्यवहार्यतामर्हति, शूरजनजुगुप्सितत्वादितिभावः। तस्मिन् प्रवृत्ते सति 'एषु अमुकानां (देवादीनां मध्ये कांश्चिद्बुद्धिस्थीकृत्य) एषां' जयो=रिपुपराभवस्वरूपो भवतु वा मा भवतु, इति नो वदेत्=नोच्चरेत्। इतरथा रागद्वेषावेशप्रकाशात्संयमात्मविराधनादयो दोषा उत्पद्येरन्निति भावः ॥५०॥

संयम तथा बारह प्रकार के तपमें तत्पर, इन गुणों से युक्त संयमी को 'साधु' शब्द से कहे ॥ ४९ ॥

'देवाणं' इत्यादि। देवों मनुष्यों और पशुओं का आपस में युद्ध हो तो ऐसा न कहे कि इन में से अमुक जीते या अमुक न जीते। ऐसा कहने से रागद्वेष के आवेश से संयम की तथा आत्मा की विराधना आदि दोष उत्पन्न होते हैं। अपने को विपक्ष की अपेक्षा से अधिक बलवाले या सम बल वाले मानकर जो देव आदि अपने विजय की इच्छा से विपक्ष के ऊपर शस्त्र आदि का प्रहार

પ્રકારના તપમાં તત્પર, એ ગુણોથી યુક્ત સંયમીને 'સાધુ' શબ્દથી બોલે (૪૯)

દેવાણં૦ ઇત્યાદિ દેવો મનુષ્યો અને પશુઓનું માંહોમાંહે યુદ્ધ થાય તો એમ ન કહે કે એમાંથી અમુક જીતે યા અમુક ન જીતે એમ કહેવાથી રાગદ્વેષના આવેશથી સંયમની તથા આત્માની વિરાધના આદિ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે વિરુદ્ધ પક્ષીની અપેક્ષાએ પોતાને અધિક બળવાળા યા સમબળવાળા માનીને જે દેવ આદિ પોતાના વિજયની ઇચ્છાથી વિપક્ષની ઉપર શસ્ત્ર આદિ પ્રહાર કરે છે તે યુદ્ધ છે ભયથી કંપતા કોઇ દીન હીન પ્રાણીને મારવાં એ યુદ્ધ નથી. (૫૦)

मूलम्-वाओ वुट्ठं च सीउण्हं, खेमं धायं सिवंति वा ।
कया णु होज्ज एयाणि, मा वा होउत्ति नो वए ॥५१॥

छाया-वातो वृष्टं च शीतोष्णं क्षेमं धान्यं शिवमिति वा ।
कदा नु भवेयुः एतानि मा वा भवन्तु इति नो वदेत् ॥५१॥

टीका-'वाओ' इत्यादि ।

वातः=वायुः वृष्टं=वर्षणं शीतोष्णं=शीतम् उष्णं च प्रतीतं, क्षेमं=शुभं, धायं=धान्यं शालिगोधूमादिकं वा=अथवा शिवम्=उपद्रवराहित्यम्, एतानि=वातप्रभृतीनि कदा नु भवेयुः=कदा भविष्यन्तीति, वा=अथवा मा भवन्तु, इति नो वदेत् ? अहो ! निदाघतापव्याकुलोऽस्मि, कदा मलयजगन्धसंवलितजलदानिसमागमस्तत्क्षिप्तशीकरनिकरसंपर्को वा भविष्यति ।

शीतबाधाकम्पितस्य ममात्मानं वारिदाद्यावरणनिर्मुक्तदिवाकरकिरणाः कदा सुखयिष्यन्ति, कदा वा प्रावरणविशेषानपेक्षो निदाघः समागमिष्यति ।

करते हैं वही युद्ध है; भय से काँपते किसी दीन हीन प्राणी को मारना युद्ध नहीं है ॥ ५० ॥

'वाओ' इत्यादि । साधु ऐसा भी न कहे की वायु कब वहेगी? वर्षा कब होगी? सरदी-गर्मी कब पडेगी? सुभिक्ष कब होगा?, शालि आदि धान्य होगे या नहीं? अर्थात् फसल अच्छी होगी या बुरी? उपद्रवों की शान्ति कब होगी? अथवा ये सब न हों।

शीत आदि से स्वयं पीडित होकर साधुको यह भी नहीं कहना चाहिए कि-हाय? मैं गर्मी से व्याकुल हूँ न जाने कब चन्दन की सुगंध से सुगंधित मेघ और वायु का समागम होगा? कब मेघ के फुहारें चलेंगे?

વાઓ૦ ઇત્યાદિ સાધુ એમ પણ ન બોલે કે વાયુ ક્યારે વહેશે? વર્ષાદ ક્યારે આવશે? ટાઢ-તાપ ક્યારે પડશે? સુકાળ ક્યારે થશે? શાલિ આદિ ધાન્ય પાકશે કે નહીં? અર્થાત્ પાક સારો ઊતરશે યા ખરાબ ઊતરશે? ઉપદ્રવોની શાન્તિ ક્યારે થશે? અથવા એ બધું નહિ થાય ટાઢ આદિથી પોતે પીડિત થઈને સાધુએ એમ પણ ન કહેવું જોઈએ કે-હું તાપથી વ્યાકુળ થયો છું. ખબર પડતી નથી કે ક્યારે ચંદનની સુગંધથી સુગંધિત મેઘ અને વાયુનો સમાગમ થશે? ક્યારે વરસાદના

राजयक्ष्मादिरोगजनिताभिभवं प्राप्तः कदाऽहमेतस्माद्व्याधिदुःखाद् विमुक्तो भविष्यामि ।

अहो ! यथेष्टाहाराद्यलाभेन वाधते बुभुक्षा, देशोऽयं कदा सुभिक्षो भविष्यति, तथोपसर्गादिबाधायां सत्यां कदा मदीयोपसर्गादि-प्रशमनं स्यादिति न वदेत् ।

अथवा मदीयदुःखोत्पादका एते निदाघतापादयो मा समायान्तु, इति न ब्रूयादित्यर्थः । अनुकूलप्रतिकूलपरीषहोपसर्गसहनस्यैव मुनिकर्त्तव्यतया तेनाऽऽर्त्तध्यानवशात्परीषहोपसर्गाद्युक्तरीत्या भाषणं न विधेयम् "वट्टमाणोऽट्टझाणे य भम्मई दीहसंसारे" इत्यादि वचनादिति भावः ॥५१॥

सर्दी से थर थर कांपने वाले मुझको, वादलों के आवरण से रहित तीव्र-सूर्य की किरणें कब आनन्द पहुंचावेंगी ? वह ग्रीष्म-ऋतु कब आवेगी जिसमें प्रावरण की आवश्यकता नहीं रहती ।

मैं राजयक्ष्मा आदि की पीडा से न जाने कबतक छुटकारा पा सकूंगा ।

ओह ! इच्छा भर आहार आदि का लाभ न होने से भूख सता रही है । इस देशमें न मलूम कब तक सुभिक्ष होगा ? मेरा इस परीषह या उपसर्ग कब निवारण होगा ? कब मैं सुखी होऊंगा ?

अथवा-"मुझे पीडा उत्पन्न करने वाले निदाघ ताप आदि न आवे तो अच्छा हो" ऐसा भी साधु को नहीं कहना चाहिए । क्योंकि अनुकूल प्रतिकूल परीषहों को तथा उपसर्गों को सहना मुनि का कर्त्तव्य ही है । अतः आर्त्तध्यान के वश होकर ऐसा भाषण करना

છારા પડશે ? ટાઢથી થર થર કંપતા એવા મને વાદળના આવરણથી રહિત તીવ્ર સૂર્યના કિરણો ક્યારે આનંદ આનંદ આપશે ? એ ગ્રીષ્મઋતુ ક્યારે આવશે કે જેમાં ઓઢવાની જરૂર જ પડે નહિ ? હું રાજયક્ષ્મા (ક્ષય) આદિની પીડાથી ક્યારે છૂટકો પામીશ ? ઓહ ! ઇચ્છાનુકૂળ આહારાદિનો લાભ ન થવાથી ભૂખ સતાવી રહી છે. ખબર પડતી નથી કે આ દેશમા કયા સુધી સુકાળ રહેશે ? મારા આ પરીષહ યા ઉપસર્ગનુ ક્યારે નિવારણ થશે ? ક્યારે હું સુખી થઇશ ?

અથવા-'મને પીડા ઉપજાવનારા ઉન્હાળાનો તાપ આદિ ન આવે તો બહુ સારૂં,' એમ પણ સાધુએ ન કહેવું જોઇએ. કારણ કે અનુકૂળપ્રતિકૂળ પરીષહોને તથા ઉપસર્ગોને સહેવાં એ મુનિનું કર્તવ્ય જ છે. એટલે આર્તધ્યાનને વશ થઇને

मेघादिविषये भाषणाभाषणविधिमाह–'तहेवमेहं' इत्यादि ।

मूलम्–तहेव मेहं व नहं व मानवं न देवदेवेत्ति गिरं वएज्जा ।
संमुच्छिए उन्नए वा पओए वएज्ज वा वुट्ठ बलाहए त्ति ॥५२॥

छाया–तथैव मेघं व नभो व मानवं न देवदेव इति गिरं वदेत् ।
संमूर्च्छितः उन्नतो वा पयोदः वदेद् वा वृष्टः बलाहक इति ॥५२॥

टीका–'तहेवमेहं' इत्यादि ।

तथैव=तद्वदेव मेघं=जलधरं वा=अथवा नभः=गगनं वा=अथवा मानवं=माननीयमनुष्यं प्रति देवदेव इति=इन्द्र इति गिरं=भाषां न वदेत् । कथं तर्हि वदेत्? इति प्रश्ने पूर्वं मेघं प्रति भाषणविधिमाह–पयोदः=अयं मेघः संमूर्छितः विस्रसापुद्गलपरिणतः समुत्पन्न इत्यर्थः, वा=अथवा उन्नतः=उच्छ्रितः गगनतलमारूढ इत्यर्थः वा=अथवा वलाहको=मेघः वृष्टः=वर्षणं कृतवान् इति वदेत । मेघं प्रति इन्द्रशब्दं न प्रयुञ्जीतेति भावः ॥५२॥

उचित नहीं है। कहा भी है–आर्त्तध्यानी, दीर्घ-संसार में परिभ्रमण करता है ॥ ५१ ॥

बादल आदि के विषय में बोलने की विधि कहते है–'तहेवमेहं' इत्यादि ।

इसी प्रकार, मेघ, आकाश तथा माननीय मनुष्य को देवदेव=इन्द्र न कहे। तब किस प्रकार कहे? ऐसी आशंका होने पर पहले बादल के विषय में बोलने की विधि कहते हैं–यह बादल पुद्गलों का स्वाभाविक परिणमन है, यह मेघ बहुत ऊंचा अर्थात् आकाश में आरूढ है, या मेघ बरसा है इस प्रकार कहे ॥ ५२ ॥

એવું ભાષણ કરવું ઉચિત નથી. કહ્યુ છે કે–" આર્તધ્યાની દીર્ઘ સંસારમા પરિભ્રમણ કરે છે " (૫૧)

વાદળા આદિના વિષયમાં બોલવા ન બોલવાની વિધિ બતાવે છે–तहेवमेहं ઇત્યાદિ

એજ પ્રમાણે મેઘ, આકાશ તથા માનનીય મનુષ્યને દેવદેવ=ઇન્દ્ર ન કહે તો શું કહે? એવી આશંકા થતાં પહેલાં વાદળાના વિષયમાં બોલવાની વિધિ કહે છે–આ વાદળાં પુદ્ગલોનું સ્વાભાવિક પરિણમન છે, આ મેઘ બહુજ ઉંચો અર્થાત્ આકાશમાં રહેલો 'છે, યા મેઘ વરસે છે,' એમ કહે (૫૨)

मेघंप्रति भाषणविधिं प्रदर्श्य साम्प्रतं गगनादिकं प्रति भाषणविधिमाह- 'अंतलिक्खत्ति' इत्यादि ।

मूलम्-अंतलिक्खत्ति णं बूया गुज्झाणुचरियत्ति य ।
रिद्धिमंतं नरं दिस्स रिद्धिमंतत्तिआलवे ॥५३॥

छाया-अन्तरिक्षमिति तद्ब्रूयात् गुह्यकानुचरितमिति च ।
ऋद्धिमन्तं नरं दृष्ट्वा ऋद्धिमानित्यालपेत् ॥५३॥

टीका-'अंतलिक्खत्ति' इत्यादि ।

तत्=नभः प्रति अन्तरिक्षमिति, गुह्यकानुचरितं=गुह्यकशब्दः सकलसुरोपलक्षकः असौ सुरसञ्चरणसरणिरिति च ब्रूयात्=वदेत्, ऋद्धिमन्तं नरं दृष्ट्वा= सम्पत्तिशालिनं मनुष्यं विलोक्य ऋद्धिमानित्यालपेत्=भाषेत । एवं भाषणे मृषाभाषणदोषो न जायत इति भावः ॥५३॥

मूलम्-तहेव सावज्जणुमोयणी गिरा, ओहारिणी जा य परोवघायणी ।
से कोहलोहभयहासमाणवो, न हासमाणो वि गिरं वइज्जा ।५४।

छाया-तथैव सावद्यानुमोदिनी गीः अवधारिणी या च परोपघातिनी ।
तां क्रोधात् लोभात् भयात् हासात् मानवः न हसन्नपि गिरं वदेत् ॥५४॥

मेघ के प्रति भाषण करने की विधि कहकर अब आकाश आदि के विषय में भाषण करने की विधि कहते हैं-'अंतलिक्खत्ति' इत्यादि ।

आकाश को अन्तरिक्ष तथा देवों के गमन करने का मार्ग कहे अर्थात् यह देवों के गमन करने का मार्ग है ऐसा कहे। सम्पत्तिशाली मनुष्य को देखकर ऐसा कहे कि यह सम्पत्तिवाला है। ऐसा भाषण करने से मृषावाद दोष नहीं लगता है ॥ ५३ ॥

મેઘ વિષે ભાષણ કરવાની વિધિ બતાવીને હવે આકાશ આદિના વિષયમાં ભાષણ કરવાની વિધિ કહે છે-अंतलिक्खत्ति० ઇત્યાદિ

આકાશને અંતરીક્ષ તથા દેવોને ગમન કરવાનો માર્ગ કહે. અર્થાત્ આ દેવોને ગમન કરવાનો માર્ગ છે એમ કહે. સંપત્તિશાલી મનુષ્યને જોઈને એમ કહે કે આ સંપત્તિવાળો છે. એવું ભાષણ કરવાથી મૃષાવાદ દોષ લાગતો નથી. (૫૩)

टीका-' तहेव ' इत्यादि।

तथैव या गीः सावद्यानुमोदिनी=हिंसादिकलुषकर्मानुमोदिनी यथा- 'सुष्ठु हतो मृगादिरनेने' ? त्यादिका, अवधारिणी=संशयितार्थे निश्चयरूपेण प्रतिपादिका ' एवमेवैत '-दित्यादिका, या च परोपघातिनी=परोपघातविधायिनी, यथा-'पशुहनने सिद्धिर्भवति,-मांसमदिरादिनिषेवणे वा दोषो न भवती'त्यादिका, से=तां=तथाभूतां गिरं मानवः=मनुते जिनाज्ञामिति मानवः ; साधुः क्रोधात् उपलक्षणतया मानादपि, लोभात्, उपलक्षणत्वेन मायातोऽपि, भयात्, हासात्, उपलक्षणतया प्रमादादेरपि तथा हसन्नपि न वदेत्। सूत्रे क्रोधादीनि पदानि लुप्तपञ्चमीविभक्तिकानि। ' सावज्जणुमोयणी ' इति पदेन सावद्यकर्मप्रशंसया तज्जनितपापभागित्वं सूचितम्। 'ओहारिणी' इत्यनेन शङ्कितार्थे निश्चयरूपेण भाषणे

'तहेव' इत्यादि। जो भाषा सावद्य अर्थात् हिंसा आदि पाप कर्मों का अनुमोदन करने वाली हो, जैसे-'इसने मृगको अच्छा मारा है' इत्यादि, तथा संदिग्ध (संदेहयुक्त) पदार्थ में 'यह ऐसा ही है' इस प्रकार की निश्चयकारी, तथा जो भाषा पर की हिंसा करने वाली हो, जैसे कि-'पशुका हवन करने से सिद्धि मिलती है, मांसमदिरा के सेवन करने में दोष नहीं है' इत्यादि भाषा साधु, क्रोध, मान, माया, लोभ, भय, हास्य तथा प्रमाद आदि से न बोले और हँसता हुआ भाषण न करे॥

'सावज्जणुमोयणी' पदसे यह सूचित किया है कि सावद्य कार्योंकी प्रशंसा करने से सावद्य कर्म जनित पाप का भागी होना पडता है। 'ओहारिणी' पदसे यह प्रगट किया है कि संदेहयुक्त विषय में निश्चयकारी भाषा बोलने से मृषावाद आदि दोषों का

तहेव० ઇત્યાદિ જે ભાષા સાવદ્ય અર્થાત્ હિંસા આદિ પાપકર્મોનું અનુમોદન કરનારી હોય, જેમકે-' એણે મૃગને ઠીક માર્યો છે ' ઇત્યાદિ, સંદિગ્ધ પદાર્થમાં ' એ આમજ છે ' એ પ્રકારની નિશ્ચયકારી, તથા જે ભાષા પરની હિંસા કરનારી હોય, જેમકે ' પશુનો હવન કરવાથી સિદ્ધિ મળે છે, માસ મદિરાનું સેવન કરવામાં દોષ નથી ' ઇત્યાદિ ભાષા સાધુ ક્રોધ, માન માયા. લોભ, ભય, હાસ્ય તથા પ્રમાદ આદિથી ન બોલે અને હસીને ભાષણ ન કરે.

सावज्जणुमोयणी પદથી એજ સૂચિત કર્યું છે કે સાવદ્ય કર્મોની પ્રશંસા કરવાથી સાવદ્ય કર્મજનિત પાપના ભાગી થવું પડે છે ओहारिणी શબ્દથી પ્રકટ કર્યું છે કે-સંદેહયુક્ત વિષયમાં નિશ્ચયકારી ભાષા બોલવાથી મૃષાવાદ આદિ દોષોનો પ્રસંગ

मृषावादादिदोषमभङ्गः, तद्भाषणसिद्ध्यर्थं चाऽऽर्तध्यानादिदोषः, तद्भाषणसाधनाऽनन्तरं मानादिदोषावेशश्चेति व्यक्तीकृतम्। 'परोवघाइणी' इति पदेन परोपघातकभाषाभाषणे महाव्रताङ्गीकारकालिक्याः 'इतः परं कथञ्चिदपि जीवोपहननवचनं न वदिष्यामी'–ति नियमेन अवधीरणे द्वितीयमहाव्रतभङ्गः, जिनाज्ञासमुल्लङ्घनं च व्यक्तिभवति, क्रोधादिहेतुप्रदर्शनेन कषायावेशिताऽन्तः–करणस्य वाच्यावाच्यभाषाविवेकविधुरता ध्वन्यते, तेन कषायविजयतत्परता विधेयेत्यावेदितम्। 'हास' इति पदेन हास्यवशेनाऽपि सावद्यानुमोदिकादिभाषाभाषणेन कदाचित्तत्र प्रवृत्तौ सत्यां महाऽनर्थसम्भवः स्वपरिणाममालिन्यं चेति

प्रसंग होता है। और मृषावाद को सिद्ध करने के लिए आर्त्तध्यान आदि दोषों का सेवन करना पड़ता है। मृषाभाषण के किसी प्रकार सिद्ध हो जाने पर अहङ्कारका आवेश आदि दोष उत्पन्न होता है, यह प्रगट किया है। 'परोवघाइणी' पदसे यह प्रगट किया है कि महाव्रतों को अंगीकार करते समय ऐसा प्रत्याख्यान कियाथा कि–'संजम ग्रहण करने के पश्चात् जीवघात करने वाली भाषा नहीं बोलूँगा' इस नियम के भंग होनेसे द्वितीय महाव्रत का भंग और जिनाज्ञा का उल्लंघन होता है। क्रोध आदि कारण बताने से यह द्योतित होता है कि कषाययुक्त अन्तःकरणवाले मनुष्य को यह विवेक नहीं रहता कि क्या बोलने योग्य है और क्या बोलने योग्य नहीं है, अतएव कषायों को जीतने का प्रयत्न करना चाहिए। 'हास' पदसे यह प्रगट किया है कि यदि हँसी में भी सावद्यानुमोदिनी आदि भाषा का भाषण किया जाय तो महान् अनर्थ होना संभव है, और

આવે છે, અને મૃષાવાદને સિદ્ધ કરવાને માટે આર્તધ્યાન આદિ દોષોનું સેવન કરવું પડે છે. મૃષાભાષણ કોઈ પ્રકારે સિદ્ધ થઈ જતાં અહંકારનો આવેશ આદિ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે, એમ પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે परोवघाइणी પદથી એ પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે કે–મહાવ્રતો અંગીકાર કરતી વખતે એવી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે–'સંયમ ગ્રહણ કર્યા પછી જીવઘાત કરનારી ભાષા બોલીશ નહિ' એ પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થવાથી દ્વિતીય મહાવ્રતનો ભંગ અને જિનાજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન થાય છે ક્રોધાદિ કારણ બતાવવાથી એમ સૂચિત થાય છે કે કષાય યુક્ત અંતઃકરણવાળા મનુષ્યને એને વિવેક રહેતો નથી કે શું બોલવા યોગ્ય છે અને શું બોલવા યોગ્ય નથી, એટલે કષાયોને જીતવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ हास શબ્દથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે જો હસવામાં (હાસીમાં) પણ સાવદ્યાનુમોદિની આદિ ભાષાનું ભાષણ કરવામાં આવે તો મહાન્ અનર્થ થવાનો

सूच्यते । 'हास्यमाणो' इति पदेन हसतो भाषणे वाक्शुद्धिर्न जायते इति द्योतितम् ॥ ५४ ॥

मूलम्-सुवक्कसुद्धिं समुपेहिया मुणी, गिरं च दुट्ठं परिवज्जए सया।
मियं अदुट्ठं अणुवीइ भासए, सयाणं मज्झे लहई पसंसणं॥५५॥

छाया-सुवाक्यशुद्धिं समुत्प्रेक्ष्य मुनिः गिरं च दुष्टां परिवर्जयेत् सदा ।
मिताम् अदुष्टाम् अनुविचिन्त्य भाषकः सतां मध्ये लभते प्रशंसनम् ॥५५॥

टीका-'सुवक्क' इत्यादि ।

मुनिः=साधुः सुवाक्यशुद्धिं=शोभना वाक्यशुद्धिः सुवाक्यशुद्धिः=सम्यक् प्रकारेण वाक्यसंशोधनं सर्वथा भाषणदूषणराहित्यकरणमित्यर्थः; समुत्प्रेक्ष्य=सम्यगालोच्य दुष्टां=मृषावादादिदोषयुक्तां गिरं=भाषां सदा परिवर्जयेत्=कदाऽपि न वदेदित्यर्थः; मितां=भाषादोष-संसर्ग-भयेनाऽनावश्यकवागाडम्बररहितामित्यर्थः, अदुष्टां=निरवद्याम् अनुविचिन्त्य=पर्यालोच्य भाषकश्च=वक्ता तु सतां=मुनीनां मध्ये प्रशंसनं=सत्कीर्तिं लभते=प्राप्नोति । मितत्व-निरवद्यत्व गुणविशिष्टाऽपि भाषा भाषणकाले पुनः पुनरालोचनीयेति भावः॥ 'मुणी' पदेन प्रवचन-श्रद्धालुत्वं सूचितम् । 'मियं' इत्यनेन बहुभाषणतो वाग्यतनात्वमावेदितम् ।

स्वकीय परिणामों में मलिनता आवेगी। 'हासमाणो' पदसे यह द्योतित किया है कि हँसते बोलनेसे वाक्यशुद्धि नहीं होती ॥५४॥

'सुवक्क' इत्यादि। साधु सुवाक्यशुद्धि का विचार करके मृषावाद आदि दोषों से दुष्ट भाषा कदाऽपि न बोले। दोषों के भय से अनावश्यक वागाडम्बर रहित-परिमित और निरवद्य भाषा बोलने वाला साधु, मुनियों में प्रशंसा पाता है। तात्पर्य यह है कि परिमित और निरवद्य भाषा भी बोलते समय बारंबार विचार लेनी चाहिए॥

'मुणी' पदसे प्रवचन में श्रद्धा; 'मियं' पदसे बहुत भाषण

संभव છે, અને સ્વકીય પરિણામોમાં મલિનતા આવશે હાસમાણો શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે હસતાં-હસતા બોલવાથી વાક્ય શુદ્ધિ થતી નથી (૫૪)

સુવક્ક૦ ઇત્યાદિ સાધુ સુવાક્યશુદ્ધિનો વિચાર કરીને મૃષાવાદ આદિ દોષોથી દુષ્ટ ભાષા કદાપિ બોલે નહિ દોષોના ભયથી અનાવશ્યક વાગાડમ્બરથી રહિત-પરિમિત અને નિરવદ્ય ભાષા બોલનાર સાધુ મુનિઓમાં પ્રશંસા પામે છે તાત્પર્ય એ છે કે પરિમિત અને નિરવદ્ય ભાષા પણ બોલતી વખતે વારંવાર વિચારી લેવી જોઇએ.

મુણી શબ્દથી પ્રવચન શ્રદ્ધાળુતા, મિયં શબ્દથી બહુ ભાષણ કરવાને કારણે

'अदुट्ठे' इति पदेन दोषरहितभाषणमेव स्वपरकल्याणकरमिति स्पष्टीकृतम् ॥५५॥

मूलम्-भासाइ दोसे य गुणे य जाणिया, तीसे य दुट्ठे परिवज्जए सया।
छसु संजए सामणिए सयाजए वइज्ज बुद्धे हियमाणुलोमियं ॥

छाया-भाषायां दोषांश्च गुणांश्च ज्ञात्वा तस्याश्च दुष्टां परिवर्जयेत्सदा ।
षट्सु संयतः श्रामण्ये सदायतः वदेद्बुद्धः हितामानुलोमिकाम् ॥५६॥

टीका-'भासाइ' इत्यादि ।

षट्सु=षड्जीवनिकायेषु संयतः=यतनावान् तद्विराधनापरिवर्जनसावधान इत्यर्थः; श्रामण्ये=साधुधर्मे सदायतः=सर्वदोद्यतः तद्रक्षणपरायण इत्यर्थः; बुद्धः=विदितवेदितव्यः साधुः भाषायाः=चतुर्धा कथितायाः सत्यासत्यमिश्रव्यवहार-लक्षणायाः दोषान्=सावद्यकर्कशशङ्कितत्वादीन् गुणांश्च=हितमितप्रियत्वादीन् ज्ञात्वा तस्याः=भाषायाश्च दुष्टानि=दोषान् 'भावक्तान्तनिर्देशः, प्राकृतत्वाच्च लिङ्ग-व्यत्ययः' सदा परिवर्जयेत् । हितां=सकलप्राणिगणोपकारिकाम्, आनु-लोमिकाम्=आनुक्रमिकां पूर्वापरविरोधरहितां संगतां भाषां वदेत् । 'छसुसंजए' इति पदेन त्रसस्थावरजीवरक्षक एव भाषासमितिं सम्यगाराधयितुं प्रभवतीति

करने के कारण भाषा की अयतना; और 'अदुट्ठे' पदसे निर्दोष भाषण ही स्व-पर कल्याणकारी है; ऐसा सूचित किया है ॥५५॥

'भासाइ' इत्यादि । षड्जीवनिकाय की यतना में सावधान, सदा श्रामण्य (चारित्र) में तत्पर, प्रयोजन भूत पदार्थो का ज्ञाता साधु चारों प्रकार की भाषा के सावद्यता कर्कशता आदि दोषों को, तथा हितमित-प्रियता आदि गुणों को जानकर भाषा के दोषों का सदा परित्याग करे। प्राणियों का कल्याण करने वाली तथा पूर्वा-पर विरोध रहित संगत भाषा बोले।

'छसुसंजए' पद से यह प्रगट किया है कि त्रस-स्थावर जीवों की

થતી ભાષાને અયતના, અને अदुट्ठे શબ્દથી નિર્દોષ ભાષણ જ સ્વ-પર કલ્યાણકારી છે, એમ સૂચિત કર્યું છે (૫૫)

भासाइ ઇત્યાદિ ષડ્જીવનિકાયની યતનામાં સાવધાન, સદા શ્રામણ્ય (ચારિત્ર)માં તત્પર, પ્રયોજન ભૂત પદાર્થોનો જ્ઞાતા સાધુ ચાર પ્રકારની ભાષાની સાવદ્યતા કર્કશતા આદિ દોષોને, તથા હિત-મિત-પ્રિયતા આદિ ગુણોને જાણીને ભાષાના દોષોનો સદા પરિત્યાગ કરે, પ્રાણીઓનું કલ્યાણ કરનારી તથા પૂર્વાપર વિરોધથી રહિત સંગત ભાષા બોલે.

छसुसंजए પદથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે ત્રસ-સ્થાવર જીવોની રક્ષા કરનારાજ

ध्वनितम्। 'सामाणिए सयाजए' ति पदेन 'निरन्तरसाधुधर्माराधक एवहितानुलोमिकभाषणक्षमो भवति नेतरः' इति व्यक्तीभवति। 'हियं' इति पदेन ऐहिकपारलौकिकसुखकरत्वं भाषायाः सूचितम्। 'आणुलोमियं' इतिपदेन श्रवणसुखजनकत्वं भाषायां प्रतीयत इति ॥५६॥

अध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह—'परिक्खभासी' इत्यादि।

मूलम्—परिक्खभासी सुसमाहिइंदिए चउक्कसायावगए अणिस्सिए।
स निद्धुणे धुन्नमलं पुरेकडं आराहए लोगमिणं तहा परं ॥५७॥

छाया—परीक्ष्यभाषी सुसमाहितेन्द्रियः चतुष्कपायापगतः अनिश्रितः।
स निर्धूय धान्यमलं पुराकृतम् आराधयति लोकमिमं तथा परम्॥
इति ब्रवीमि ॥५७॥

टीका—'परिक्ख' इत्यादि।

परीक्ष्यभाषी=गुणदोषपर्यालोचनपूर्वकभाषणशीलः, सुसमाहितेन्द्रियः=वशीकृतेन्द्रियः, चतुष्कपायापगतः—चतुर्विधकपायसंसर्गरहितः, अनिश्रितः=द्रव्य-

---

रक्षा करने वाला ही भाषासमितिका सम्यक् प्रकार से पालन कर सकता है। 'सामाणिए जए' पदसे यह सूचित किया है कि निरन्तर धर्म की आराधना करने वाला ही साधु हितकारी भाषा बोल सकता है अन्य नहीं। 'हियं' पदसे भाषा का इह-परलोक सम्बन्धी सुखकरत्व सूचित किया है। 'आणुलोमियं' पदसे यह प्रतीत होता है कि भाषा श्रवणसुखद होना चाहिए ॥५६॥

इस अध्ययन का उपसंहार करते हुए कहते हैं—'परिक्खभासी' इत्यादि। गुण दोषों का विचार करके बोलने वाला, इन्द्रियों को वशमें करने वाला, चारों कषायों का त्याग करने वाला, द्रव्य-भाव

ભાષાસમિતિનુ સમ્યક્ પ્રકારે પાલન કરી શકે છે सामाणिए जए પદથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે નિરંતર ધર્મની આરાધના કરનારો સાધુ જ હિતકારી ભાષા બોલી શકે છે—બીજો નહિ हियं શબ્દથી ભાષાનુ ઇહ-પરલોક સંબંધી સુખકરત્વ સૂચિત કર્યું છે आणुलोमियं શબ્દથી એમ પ્રતીત થાય છે કે-ભાષા શ્રવણ-સુખદ હોવી જોઈએ (૫૬

આ અધ્યયનનો ઉપસંહાર કરતાં કહે છે. परिक्खभासी० ઇત્યાદિ ગુણ દોષોનો વિચાર કરીને બોલનાર, ઇંદ્રિયોને વશ કરનાર, ચારે કષાયોનો ત્યાગ કરનાર, દ્રવ્ય-ભાવ

भावमतिबन्धवर्जितः सः=भाषासमित्याराधकः साधुः पुराकृतं=पूर्वभवोपार्जितं धान्यमलं=कर्ममलं 'निद्धुणे' इत्यव्ययं निर्धूय=अपाकृत्य इमं तथा परं लोकं= मनुष्यलोकं निर्वाणलोकं च आराधयति=साधयति पारम्पर्येण वाऽऽनन्तर्येण वेति भावः ॥

'परिक्खभासी' इतिपदं पर्यालोच्य भाषकस्यैव देशतः सर्वतश्च चारित्र-समाराधनयोग्यतां सूचयति । 'सुसमाहिइंदिए' इत्यनेन चञ्चलेन्द्रियाणां विशुद्ध-भाषाभाषणाऽक्षमत्वं प्रकटीकृतम् ।

'चउकसायावगए' इति पदेन कषायमलरहितानामेव निरवद्या भाषा-भवतीत्यावेदितम् । 'अणिस्सिए' इति पदं बाह्याभ्यन्तरप्रतिबन्धविनिर्मुक्तस्यैव विशुद्धभाषया लोकद्वयाराधनयोग्यतामावेदयति । 'इति ब्रवीमि' इति पूर्ववत् ॥५७॥

इति श्री विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललित–
कलापालापक–प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक–वादिमानमर्दक–श्री शाहूछत्र-
पति कोल्हापुर राजप्रदत्त–'जैनशास्त्राचार्य'–कोल्हापुरराज गुरु पदभूषित
–बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य जैनधर्म दिवाकर–पूज्यश्री–घासीलाल
व्रति विरचितायां श्रीदशवैकालिकसूत्रस्याऽऽचारमणिमञ्जू-
षाख्यायां सप्तमं सुवाक्यशुद्धाख्यमध्ययनं समाप्तम् ॥७॥

सम्बन्धी प्रतिबन्धसे रहित, भाषासमिति का आराधक साधु पूर्व-भव में उपार्जित कर्म-मलको दूर कर के मनुष्य-भव तथा मोक्ष की साधना करता है। 'परिक्खभासी' पद यह सूचित करता है कि विचार करके बोलने वाला ही एकदेश तथा सर्वदेश से चारित्र की आराधना कर सकता है अर्थात् चारित्र का पूर्ण आराधक हो सकता है। 'सुसमाहिए' पदसे यह सूचित किया है कि जिस की इन्द्रियाँ चपल होती है वह विशुद्ध भाषा का भाषण नहीं कर सकता 'चउक्कसायावगए' पद से यह प्रगट होता

સંબંધી પ્રતિબંધથી રહિત, ભાષાસમિતિનો આરાધક સાધુ પૂર્વભવમાં ઉપાર્જિત કર્મ-મળને દૂર કરીને મનુષ્યભવ તથા મોક્ષની સાધના કરે છે,– परिक्खभासी પદ એમ સૂચિત કરે છે કે વિચાર કરીને બોલનાર જ એકદેશે તથા સર્વદેશે ચારિત્રની આરાધના કરી શકે છે. અર્થાત્ ચારિત્રનો પૂર્ણ આરાધક થઈ શકે છે सुसमाहिए પદથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે જેની ઇંદ્રિયો ચપળ હોય છે તે વિશુદ્ધ ભાષાનું ભાષણ કરી શકતો નથી चउक्कसायावगए શબ્દથી એમ પ્રકટ થાય છે કે કષાયરહિત શ્રમણ જ

है कि–कषाय रहित श्रवण ही निरवद्यभाषाभाषी हो सकता है। 'अणिस्सिए' पद यह सूचित करता है कि बाह्य और अभ्यन्तर परिग्रह से मुक्त मुनि ही विशुद्ध भाषा द्वारा उभय लोक की आराधना करने की योग्यतावान् है ॥

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामीसे कहते हैं।— हे जम्बू ! भगवान् महावीरने जैसा कहा है वैसा ही मैं तुमसे कहता हूं ॥५७॥

श्री दशवैकालिक सूत्र की आचारमणिमंजूषा नामकी व्याख्या के हिन्दी भाषानुवाद का सातवाँ अध्ययन समाप्त हुआ ॥७॥

॥श्रीरस्तु॥

નિરવદ્યભાષાભાષી હોઈ શકે છે अणिस्सिए પદ એમ સૂચિત કરે છે કે બાહ્ય અને આભ્યંતર પરિગ્રહથી મુકત મુનિજ વિશુદ્ધ ભાષા દ્વારા ઉભયલોકની આરાધના કરવાની યોગ્યતાવાળો બને છે

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે હે જમ્બૂ ! ભગવાન મહાવીરે જેવું કહ્યું છે તેવું જ મે તમને કહ્યું છે (૫૭)

ઈતિ સાતમું અધ્યયન સમાપ્ત.
અધ્યયન આઠમું.

॥ अथाष्टमाध्ययनम् ॥

वाक्यशुद्धाख्यसप्तमाध्ययनतो भाषणगुणदोषान् विज्ञाय निरवद्यभाषा भाषणीयेत्युपदिष्टम्। निरवद्यभाषा आचारपरिपालनानवहितस्य न भवतीत्यत आचारप्रणिधिनामकमष्टमाध्ययनं प्रस्तूयते-'आयारप्पणिहिं' इत्यादि।

मूलम्-आयारप्पणिहिं[1] लद्धु[2], जहाकायव्व[4] भिक्खुणा[3]!
तं[5] भे[6] उदाहरिस्सामि, आणुपुव्विं[7] सुणेह[10] मे ॥१॥

छाया-आचारप्रणिधिं लब्ध्वा यथाकर्तव्यं भिक्षुणा।
तं भवद्भ्यः उदाहरिष्यामि, आनुपूर्व्या श्रृणुत मे ॥१॥

टीका-'आयार' इत्यादि।

आचारप्रणिधिः=आचारे प्रवचनोक्तमर्यादानतिक्रमणपूर्वकाचरणलक्षणे प्रणिधिः=प्रणिधानं सावधानतेत्यर्थः इत्याचारप्रणिधिस्तम्, यद्वा-प्रकृष्टो निधिः प्रणिधिः, आचारः प्रणिधिरिवेत्याचारप्रणिधिस्तं तथोक्तम् उत्कृष्टनिधिसदृश-

अथाष्टमाध्ययनम्

वाक्य शुद्धिनामक सातवें अध्ययन में "भाषा के गुणदोष जानकर निरवद्य भाषा बोलनी चाहिए. ऐसा उपदेश दिया है। किंतु जो आचार (संयम) का पालन करने में उपयोग नहीं रखता, उसकी भाषा शुद्धि नहीं होती, इसलिए, अब आचार प्रणिधि नामक आठवें अध्ययनका प्रतिपादन करते हैं-"आयारपणिहिं" इत्यादि।

सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामी से कहते हैं-हे जम्बू! शास्त्रमें कही हुई मर्यादा का नाम आचार है, उसमें सावधान रहना आचारप्रणिधि है, अथवा-उत्तमनिधि-निधान के समान आचारप्रणिधि

વાકયશુદ્ધિ નામક સાતમા અધ્યયનમા "ભાષાના ગુણદોષ જાણીને નિરવદ્ય ભાષા બોલવી જાઈએ" એવો ઉપદેશ આપ્યો છે કિંતુ જે આચાર (સંયમ) નું પાલન કરવામા ઉપયોગ રાખતો નથી. એની ભાષા શુદ્ધિ થતી નથી, તેથી કરીને હવે આચાર પ્રણિધિ નામક આઠમા અધ્યયનનું પ્રતિપાદન કરે છે आयारपणिहिं० ઇત્યાદિ

સુધર્માસ્વામી જમ્બૂને કહે છે કે-હે જમ્બૂ! શાસ્ત્રમાં કહેલી મર્યાદાનું નામ આચાર છે, એમાં સાવધાન રહેવું એ આચારપ્રણિધિ છે, અથવા ઉત્તમ નિધિ-

माचारमित्यर्थः, लब्ध्वा=अधिगत्य भिक्षुणा=साधुना यथा=येन विधिना विहितानुष्ठानं कर्तव्यं भवतीति शेषः, तं=लोकत्रयप्रतीतं तीर्थङ्करगणधरादिभिर्निरूपितमाचारप्रणिधिमित्यर्थः, अथवा तं विधिं=प्रकारमित्यर्थः, भवद्भ्यः आनुपूर्व्या=क्रमेण उदाहरिष्यामि=वक्ष्यामि मे=मम सकाशाद् यूयं शृणुत=आकर्णयत। "आयारप्पणिहिं"-इत्यनेन यथा निधिर्दारिद्र्यविद्रावणेन द्रुतं दुःखानि दूरीकृत्य संपदां समुदयेन जनान् विभूषयन् सुखमनुभावयति, तथैवाचारः कर्मदारिद्र्यलयं विधाय साधुं सकलदुःखसंबन्धाद् विमोच्यानन्तज्ञानादिचतुष्टयसंपदा विभूषयन् अक्षयमोक्षसुखं साक्षात्कारयतीति सूचितम्, 'प्रणिधि'मित्यत्र 'प्र' शब्दोपादानेनाक्षयसुखदायित्वमेव निध्यन्तरापेक्षया प्रकृष्टत्वमिति सूच्यते ॥१॥

को जानकर भिक्षु को जिसप्रकार आचरण करना चाहिए, उस लोकसिद्ध तथा तीर्थंकर भगवान् और गणधरो द्वारा प्ररूपित आचारप्रणिधि या उसकी विधि को तुम्हारे सामने क्रमशः कहूँगा, तुम मुझ से सुनो।

सुत्रमें "आयारप्पणिहिं" इस पदसे सूचित किया गया है कि जैसे निधि दरिद्रता को दूर करके दुःख का नाश कर देती है, और संपत्ति की प्राप्ति करा कर मनुष्यों को विभूपित करती एवं सुखी घनाती है, उसी प्रकार आचार, कर्मरूपी दरिद्रता को दूर करके साधुको सकल दुःखो से मुक्त कर देता है, और अनन्तज्ञान अनन्तदर्शन, अनन्तसुख अनन्तवीर्य रूपी संपत्तिसे शोभित करके अक्षय मोक्ष को प्राप्त कराता है। 'प्रणिधि' पदमें 'प्र' उपसर्ग जोडने से यह प्रगट होता है कि-अन्य पौद्गलिक निधियों से तो अल्पकालके

નિધાનની સમાન આચાર પ્રણિધિને જાણીને ભિક્ષુએ જે પ્રકારે આચરણ કરવું જોઈએ, તે લોક સિદ્ધ તથા તીર્થંકર ભગવાન અને ગણધરોએ પ્રરૂપેલી આચાર પ્રણિધિ યા એની વિધિ તમારી સામે ક્રમશઃ કહીશ, તે મારી પાસેથી સાંભળો.

સુત્રમાં आयारप्पणिहिं એ પદથી સૂચિત કર્યું છે કે જેમ નિધિ દરિદ્રતાને દૂર કરીને દુઃખોનો નાશ કરી નાખે છે, અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ કરાવીને મનુષ્યોને વિભૂષિત કરે છે, તથા સુખી બનાવે છે તેમ આચાર કર્મરૂપી દરિદ્રતાને દૂર કરીને સાધુને સકળ દુઃખોથી મુક્ત કરે છે, અને અનંતજ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત સુખ, અનંત વીર્ય રૂપી સંપત્તિથી શોભિત કરીને અક્ષય મોક્ષને પ્રાપ્ત કરાવે છે प्रणिधि શબ્દમાં प्र ઉપસર્ગ જોડવાથી એમ પ્રકટ થાય છે કે-અન્ય પૌદ્ગલિક નિધિઓથી તો

१-दुःखजनकत्वधर्मसाम्याद्दारिद्र्यसादृश्यं कर्मणः। उक्तधर्मपुरस्कारेणाभेदारोपे तु रूपकत्वात्।

त प्रकारमाह–'पुढवि' इत्यादि ।

मूलम्–पुढविदगअगणिमारुअ, तणरुक्खा सबीयगा ।
तसा य पाणा जीवत्ति, इइ वुत्तं महेसिणा ॥२॥

छाया–पृथिव्युदकाग्निमारुताः तृणवृक्षाः सबीजकाः ।
त्रसाश्च प्राणिनो जीवा इति, इति उक्तं महर्षिणा ॥२॥

टीका–पृथिव्युदकाग्निमारुताः=पृथिवीजलतेजोवायवः, तथा सबीजकाः बीज सहिताः, तृणवृक्षाः=तृणानि वृक्षाः बीजानि चेति त्रिविधा वनस्पतयः, एवं च पृथिवीकायोऽप्कायोऽग्निकायो वायुकायो वनस्पतिकायश्चेति पञ्चैकेन्द्रिय-प्राणिन इत्यर्थः, च=अपि त्रसाः प्राणिनः द्वीन्द्रियादयः इति=एते सर्वे जीवाः=जीवपदवाच्याः, सन्तीति शेषः, इति महर्षिणा=तीर्थंकरादिना उक्त कथितम् ॥२॥

मूलम्–तेसिं अच्छणजोएण, निच्चं होयव्वयं सिया ।
मणसा काय वक्केण, एवं हवइ संजए ॥३॥

छाया–तेषाम् अक्षणयोगेन, नित्यं भवितव्यं स्यात् ।
मनसा कायेन वाक्येन, एवं भवति संयतः ॥३॥

लिए ही सुख की प्राप्ति होती हैं, परंतु इस आचाररूपी निधि से ऐसा अनुपम सुख मिलता है कि जिसका कभी नाश नहीं होता ॥१॥

अब आचार प्रणिधि की विधि का प्रतिपादन करते है– 'पुढवी' इत्यादि ।

पृथिवी, जल, अग्नि, वायु, तथा बीज सहित वनस्पति, ये पांच एकेन्द्रिय तथा द्वीन्द्रिय आदि त्रस प्राणी, सब 'जीव' शब्द के वाच्य है अर्थात् ये सब जीव है । ऐसा तीर्थंकर आदि महर्षियो ने कहा है ॥२॥

અલ્પકાળને માટે જ સુખની પ્રાપ્ત થાય છે, પરતુ આ આચાર રૂપી નિધિથી એવું અનુપમ સુખ મળે છે કે જેનો કયારે પણ નાશ થતો નથી (૧)

પુઢવિ૰ ઇત્યાદિ–હવે આચાર પ્રણિધિની વિધિનુ પ્રતિપાદન કરે છે પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ તથા બીજ સહિત વનસ્પતિ એ પાચ એકેન્દ્રિય તથા દ્વીન્દ્રિય આદિ ત્રસ પ્રાણી, એ સર્વ જીવ શબ્દના વાચ્ય છે, અર્થાત્ એ બધા જીવ છે, એમ તીર્થંકર આદિ મહર્ષિઓએ કહ્યું છે. (૨)

टीका-'तेसिं' इत्यादि ।

भिक्षुणा मनसा=अन्तःकरणेन कायेन=शरीरेण वाक्येन=वाचा स्यात् केनापि प्रकारेण, एकेनापि केनचित् प्रकारेण हिंसाकरणे सर्वथा हिंसावर्जनं न सिध्यति, यदि केनापि प्रकारेण न हिंस्यात्, तदा सर्वथा हिंसात्यागी भवेत्, तथा च स्यात्=सर्वथेत्यर्थः। पृथिव्यादीनामक्षणयोगेन=हिंसनकर्मवर्जितेन नित्यं=सर्वदा भवितव्यं=वर्तितव्यम्। एवं हिंसानिरासशीलः साधुः संयतः=संयतपदव्यपदेश्यो भवतीति सूत्रार्थः ॥३॥

पृथिवीकाययतनामाह- 'पुढविं' इत्यादि ।

मूलम्-पुढविं भित्तिं सिलं लेलुं, नेव भिंदे न संलिहे ।
तिविहेण करणजोएण, संजए सुसमाहिए ॥४॥

छाया-पृथिवीं भित्तिं शिलां लेष्टुं, नैव भिन्द्यात् न संलिखेत्।
त्रिविधेन करणयोगेन, संयतः सुसमाहितः ॥४॥

टीका-'पुढविं' इत्यादि-

सुसमाहितः=चारित्राराधनतत्परः संयतः=साधुः पृथिवीं=भूमिं, भित्तिं=सरिदादिकूलम् शिलां=पाषाणम्, लेष्टुं=मृत्खण्डं त्रिविधेन=मनोवाक्कायैतत्त्रय

'तेसिं' इत्यादि । जब भिक्षु, मन वचन और कायसे अर्थात् इन तीन योगो में से किसी भी योग से हिंसा नहीं करता, तब ही समस्त हिंसा का परित्यागी हो सकता है । अतः पृथिवीकाय आदि की हिंसा से सदा सर्वदा दूर रहना चाहिए । इस प्रकार हिंसा का त्याग करने वाला साधु संयत कहलाता है ॥३॥

पृथिवीकाय की यतना कहते हैं— 'पुढविं' इत्यादि ।

चारित्र की आराधना करने में तत्पर संयमी पृथिवी को, नदी आदि के किनारे को, पाषाण को, मिट्टी के ढेले को मन वचन

तेसिं० ઇત્યાદિ જ્યારે ભિક્ષુ મનવચન અને કાયાથી અર્થાત્ એ ત્રણ યોગોમાંના કોઇ પણ યોગથી હિંસા નથી કરતો, ત્યારે જ સમસ્ત હિંસાને‌ા પરિ-ત્યાગી બની શકે છે તેથી કરીને પૃથિવી આદિ હિંસાથી સદા સર્વદા દૂર રહેવું જાઇએ એ પ્રકારે હિંસાનો ત્યાગ કરનાર સાધુ સંયત કહેવાય છે (૩)

પૃથિવીકાયની યતના કહે છે-પુઢવિં० ઇત્યાદિ.

ચારિત્રની આરાધના કરવામા તત્પર સંયમી પૃથિવીને, નદિ આદિના કિનારાના પત્થરને, માટીના ઢેફાને, મનવચન કાયાથી ભેદે નહિ, બીજા દ્વારા ભેદાવે

त प्रकारमाह–'पुढवि' इत्यादि ।

मूलम्–पुढविदगअगणिमारुअ, तणरुक्खा सबीयगा ।
तसा य पाणा जीवत्ति, इइ वुत्तं महेसिणा ॥२॥

छाया–पृथिव्युदकाग्निमारुताः तृणवृक्षाः सबीजकाः ।
त्रसाश्च प्राणिनो जीवा इति, इति उक्तं महर्षिणा ॥२॥

टीका–पृथिव्युदकाग्निमारुताः=पृथिवीजलतेजोवायवः, तथा सबीजकाः बीज सहिताः, तृणवृक्षाः=तृणानि वृक्षाः बीजानि चेति त्रिविधा वनस्पतयः, एवं च पृथिवीकायोऽप्कायोऽग्निकायो वायुकायो वनस्पतिकायश्चेति पञ्चैकेन्द्रिय-प्राणिन इत्यर्थः, च=अपि त्रसाः प्राणिनः द्वीन्द्रियादयः इति=एते सर्वे जीवाः= जीवपदवाच्याः, सन्तीति शेषः, इति महर्षिणा=तीर्थंकरादिना उक्तं कथितम् ॥२॥

मूलम्–तेसिं अच्छणजोएण, निच्चं होयव्वयं सिया ।
मणसा काय वक्केण, एवं हवइ संजए ॥३॥

छाया–तेषाम् अक्षणयोगेन, नित्यं भवितव्यं स्यात् ।
मनसा कायेन वाक्येन, एवं भवति संयतः ॥३॥

लिए ही सुख की प्राप्ति होती हैं, परंतु इस आचाररूपी निधि से ऐसा अनुपम सुख मिलता है कि जिसका कभी नाश नहीं होता ॥१॥

अब आचार प्रणिधि की विधि का प्रतिपादन करते है– 'पुढवी' इत्यादि ।

पृथिवी, जल, अग्नि, वायु, तथा बीज सहित वनस्पति, ये पांच एकेन्द्रिय तथा द्वीन्द्रिय आदि त्रस प्राणी, सब 'जीव' शब्द के वाच्य है अर्थात् ये सब जीव है । ऐसा तीर्थंकर आदि महर्षियो ने कहा है ॥२॥

અલ્પકાળને માટે જ સુખની પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ આ આચાર રૂપી નિધિથી એવું અનુપમ સુખ મળે છે કે જેનો કયારે પણ નાશ થતો નથી (૧)

પુઢવિ૦ ઇત્યાદિ–હવે આચાર પ્રણિધિની વિધિનું પ્રતિપાદન કરે છે. પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ તથા બીજ સહિત વનસ્પતિ એ પાચ એકેન્દ્રિય તથા દ્વીન્દ્રિય આદિ ત્રસ પ્રાણી, એ સર્વ જીવ શબ્દના વાચ્ય છે, અર્થાત્ એ બધા જીવ છે, એમ તીર્થંકર આદિ મહર્ષિઓએ કહ્યુ છે. (૨)

टीका-'तेसिं' इत्यादि।

भिक्षुणा मनसा=अन्तःकरणेन कायेन=शरीरेण वाक्येन=वाचा स्यात् केनापि प्रकारेण, एकेनापि केनचित् प्रकारेण हिंसाकरणे सर्वथा हिंसावर्जनं न सिध्यति, यदि केनापि प्रकारेण न हिंस्यात्, तदा सर्वथा हिंसात्यागी भवेत्, तथा च स्यात्=सर्वथेत्यर्थः। पृथिव्यादीनामक्षणयोगेन=हिंसनकर्मवर्जितेन नित्यं=सर्वदा भवितव्यं=वर्तितव्यम्। एवं हिंसानिरासशीलः साधुः संयतः=संयत-पदव्यपदेश्यो भवतीति सूत्रार्थः ॥३॥

पृथिवीकाययतनामाह- 'पुढविं' इत्यादि।

मूलम्-पुढविं भित्तिं सिलं लेलुं, नेव भिंदे न संलिहे।
तिविहेण करणजोएण, संजए सुसमाहिए ॥४॥

छाया-पृथिवीं भित्तिं शिलां लेष्टुं, नैव भिन्द्यात् न संलिखेत्।
त्रिविधेन करणयोगेन, संयतः सुसमाहितः ॥४॥

टीका-'पुढविं' इत्यादि-

सुसमाहितः=चारित्राराधनतत्परः संयतः=साधुः पृथिवीं=भूमिं, भित्तिं=सरिदादिकूलम् शिलां=पाषाणम्, लेष्टुं=मृत्खण्डं त्रिविधेन=मनोवाक्कायैतत्त्रय

'तेसिं' इत्यादि। जब भिक्षु, मन वचन और कायसे अर्थात् इन तीन योगो में से किसी भी योग से हिंसा नहीं करता, तब ही समस्त हिंसा का परित्यागी हो सकता है। अतः पृथिवीकाय आदि की हिंसा से सदा सर्वदा दूर रहना चाहिए। इस प्रकार हिंसा का त्याग करने वाला साधु संयत कहलाता है ॥३॥

पृथिवीकाय की यतना कहते हैं— 'पुढविं' इत्यादि।

चारित्र की आराधना करने में तत्पर संयमी पृथिवी को, नदी आदि के किनारे को, पाषाण को, मिट्टी के ढेले को मन वचन

तेसिं० ઇત્યાદિ જ્યારે ભિક્ષુ મનવચન અને કાયાથી અર્થાત્ એ ત્રણ યોગોમાંના કોઇ પણ યોગથી હિંસા નથી કરતો, ત્યારે જ સમસ્ત હિંસાનો પરિત્યાગી બની શકે છે તેથી કરીને પૃથિવી આદિ હિંસાથી સદા સર્વદા દૂર રહેવું જોઇએ એ પ્રકારે હિંસાનો ત્યાગ કરનાર સાધુ સંયત કહેવાય છે (૩)

પૃથિવીકાયની યતના કહે છે-પુઢવિં० ઇત્યાદિ.

ચારિત્રની આરાધના કરવામાં તત્પર સંયમી પૃથિવીને, નદિ આદિના કિનારાના પત્થરને, માટીના ઢેફાને, મનવચન કાયાથી ભેદે નહિ, બીજા દ્વારા ભેદાવે

गतत्रित्वसंख्याप्रयुक्तभेदत्रयविशिष्टेन, करणयोगेन=करणं=करणकारणानुमोदनलक्षणस्त्रिविधो व्यापारस्तस्य योगः=मनोवाक्कायेन प्रत्येकं सम्बन्धः, तेन तथोक्तेन नैव भिन्द्यात्=नैव विदारयेत् न खण्डयेदित्यर्थः, तथा न संलिखेत्, रेखाघर्षणादिकं न कुर्यादित्यर्थः ॥ ४ ॥

मूलम्–सुद्धपुढवीं न निसीए, ससरक्खंमि अ आसणे ।
पमज्जित्तु निसीइज्जा जाइत्ता जस्स उग्गहं ॥५॥

छाया–शुद्धपृथिव्यां न निषीदेत्, सरजस्के च आसने ।
प्रमृज्य तु निषीदेत्, याचित्वा यस्य अवग्रहम् ॥ ५ ॥

टीका–'सुद्धपुढवि' इत्यादि—

संयतः शुद्धपृथिव्यां=शस्त्रापरिणतायां सचित्तायां भूमौ इत्यर्थः। (अत्र-सप्तमीस्थाने द्वितीया) सरजस्के=सचित्तरेणुसंसर्गिणि आसने=पीठफलकादौ च न निषीदेत्=नोपविशेत्। अन्यत्र अचित्तभूमौ तु यस्याचित्तभूम्यादि तस्य अवग्रहम्=अनुज्ञां याचित्वा, प्रमृज्य=रजोहरणेन संशोध्य निषीदेत्=उपविशेत्। मार्गादौ तु शक्रेन्द्राज्ञया साधुरुपवेशनादिकं कुर्यात्, इति साधुसामाचारी।

कायसे न भेदे, न दूसरे से भिदावे, और न भेदते हुए को भला जाने। तथा न उनपर रेखा करे, न उन्हे घिसे, न दूसरे से ये क्रियाएँ करावे न करते को भला जाने ॥ ४ ॥

'सुद्धपुढवीं' इत्यादि। संयमी, शस्त्र से अपरिणत–सचित्त भूमिपर तथा सचित्त रजके संसर्ग से युक्त आसन पर न बैठे और जो भूमि अचित्त हो, उस पर भी उस के स्वामी से आज्ञा लेकर, रजोहरणसे प्रमार्जन करके बैठे। मार्ग में जब कि स्वामी उपस्थित नहीं रहता, तब शक्रेन्द्र की आज्ञा लेकर साधु बैठना आदि क्रियाएँ करे। ऐसी साधुसमाचारी है।

नहि अने ભેદનારને ભલો જાણે નહિ, તથા તેના ઉપર રેખા કરે નહિ, તેને ઘસે નહિ, બીજા પાસે એ ક્રિયાઓ કરાવે નહિ, અને કરનારને ભલો જાણે નહિ. (૪)

सुद्धपुढवीं० ઇત્યાદિ સંયમી શસ્ત્રથી અપરિણત-સચિત્ત ભૂમિપર તથા સચિત્ત રજના સંસર્ગથી યુક્ત આસનપર બેસે નહિ, અને જે ભૂમિ અચિત્ત હોય તેનાપર પણ એના સ્વામીની આજ્ઞા લઇને રજોહરણથી પ્રમાર્જન કરીને બેસે માર્ગમાં જ્યારે સ્થાનનો સ્વામી હાજર ન હોય, ત્યારે શક્રેન્દ્રની આજ્ઞા લઇને સાધુ બેસવા આદિ ક્રિયાઓ કરે એવી સાધુ સમાચારી છે.

सचित्तपृथिव्यादौ स्वाम्यनुज्ञयाऽपि न साधुनोपवेष्टव्य, पृथिवीकायविराधनाया अपरिहार्यत्वात्, अचित्तपृथिव्यादौ तु स्वाम्यनुज्ञां विना नोपवेष्टव्यम्, अदत्तादानदोषमसङ्गादिति भावः ॥५॥

अप्कायतनामाह–'सीओदगं' इत्यादि—

मूलम्–सीओदगं न सेविज्जा, सिला वुट्टं हिमाणि य ।
उसिणोदगं तत्तफासुयं, पडिगाहिज्ज संजए ॥६॥

छाया–शीतोदकं न सेवेत, शिला वृष्टं हिमानि च ।
उष्णोदकं तप्तप्रासुकं, प्रतिगृह्णीयात् संयतः ॥ ६ ॥

टीका–संयतः=साधुः शीतोदकं=भूमिगतं नदीकूपकासारादिसम्बन्धि सचित्तजलं शस्त्रापरिणतमित्यर्थः शिलाः=शिलातुल्यत्वाल्लक्षणया वर्षोपलान् वृष्टं=वर्षोदकं हिमानि=प्रालेयजलानि 'बर्फ' इति भाषाप्रसिद्धानि च न सेवेत । तर्हि कथं साधुर्निर्वहेत्? इत्याह–उष्णोदकं=प्रतीतं, तप्तप्रासुकं, तप्तं च प्रासुकं चेति समाहारद्वन्द्वः, तत्र तप्तं=मेथिकाशाकादिपरिश्राणजलम् 'ओसावण' इति भाषाप्रसिद्धं, प्रासुकं=तिलतण्डुलतक्रादीनां तोयं प्रतिगृह्णीयात्, याचित्वा तत्स्वामिना दत्त गृह्णीयादित्यर्थः ॥ ६ ॥

सचित्त भूमिपर तो स्वामी की आज्ञा लेकर भी नहीं बैठना चाहिए, क्योंकि वहां बैठने से पृथिवी काय के जीवों की विराधना का परिहार नहीं हो सकता और अचित्त भूमि आदि पर विना स्वामी की आज्ञा के नहीं बैठना चाहिए। ऐसा न करने से अदत्तादान दोष लगता है ॥ ५ ॥

अब अप्काय की यतना कहते हैं—'सीओदगं' इत्यादि ।

संयमी भूमिगत नदी, कूएँ, तालाब आदि के सचित्त जलकों, ओलोंको, वर्षा के जलको, हिम (पाले) को कभी सेवन न करे,

---

સચિત્ત ભૂમિપર તો સ્વામીની આજ્ઞા લઇને પણ બેસવું ન જોઇએ, કારણકે ત્યાં બેસવાથી પૃથિવીકાયના જીવોની વિરાધનાનો પરિહાર થઇ શકતો નથી, અને અચિત્ત ભૂમિ આદિપર સ્વામીની આજ્ઞા વિના બેસવું ન જોઇએ. એમ ન કરવાથી અદત્તાદાન દોષ લાગે છે. (૫)

હવે અપ્કાયની યતના કહે છે–સીओदगं ઇત્યાદિ.

સંયમી ભૂમિગત નદી, કૂવા, તળાવ આદિના સચિત્ત જળને, કરાને, વર્ષાના જળને, હિમને કદાપિ સેવે નહિઃ પરંતુ ઊનું પાણી. ઓસામણ, તથા તલ, ચોખા

मूलम्-उदउल्लं अप्पणो कायं, नेव पुंछे न संलिहे ।
समुप्पेह तहाभूयं नो णं संघट्टए मुणी ॥७॥

छाया-उदकार्द्रम् आत्मनः कायं, नैव प्रोञ्छेत् न संलिखेत् ।
समुत्प्रेक्ष्य तथाभूतं, नो तत् मुनिः संघट्टयेत् ॥ ७ ॥

टीका-'उदउल्लं इत्यादि-

मुनिः=साधुः भिक्षादौ प्रविष्टः उदकार्द्रं=वृष्ट्यादिसचित्तजलक्लिन्नम् आत्मनः=स्वस्य कायं=शरीरं नैव प्रोञ्छेत्=वाससा तज्जलं नैव शोषयेत्, तथा न संलिखेत्=नाङ्गुल्यादिना तदुपरि रेखां कुर्यात्, तथाभूतम् उदकार्द्रमङ्गं समुत्प्रेक्ष्य=निरीक्ष्य, तत् अङ्ग न सघट्टयेत्=न स्पृशेत, अङ्गप्रत्यङ्गादिनाऽपि इत्यर्थः। उपलक्षणमेतद् वस्त्रपात्रादीनामपि, तेन सचित्तक्लिन्नानां वस्त्रपात्रादीनां निष्पीडन प्रोञ्छनादिकं साधुना न विधेयमिति भावः ॥ ७ ॥

वरन् उष्ण जल, ओसावण, तथा तिल, चावल और छांछ की आंछ तथा छांछ का धोवन प्रासुक हो तो उसके स्वामी से याचना करके ग्रहण करें ॥ ६ ॥

'उदउल्लं' इत्यादि। भिक्षा आदि के लिए गया हुवा साधु वर्षा आदि के सचित्त जलसे भीगे हुए अपने शरीर को वस्त्र आदि से न पोंछे, न उसपर अंगुली आदि से लकीर खींचे। भीगे हुए शरीर को देख कर किसी का संघटा न करे, न किसी अङ्गोपाङ्ग से स्पर्श करे। यह उपलक्षण है इस लिए यह भी समझ लेना चाहिए कि-साधु, सचित्त जलसे भीगे हुए वस्त्र पात्र को भी न पोंछे, न स्पर्श करे, न निचोडें और न धूपमें सुखावें ॥ ७ ॥

અને છાશની પરાશ તથા છાશનું ધોવણ પ્રાસુક હોય તો એના સ્વામીની યાચના કરીને ગ્રહણ કરે. (૬)

ઉદઉલ્લં ઇત્યાદિ ભિક્ષા આદિને માટે ગએલો સાધુ વર્ષા આદિના સચિત્ત જળથી ભીંજાય તો પોતાના શરીરને વસ્ત્ર આદિથી લૂછે નહિ, તેની ઉપર આંગળી આદિથી રેખા દોરે નહિ ભીંજેલા શરીરને કોઇનું સઘટન ન કરે, કે કોઇના અંગોપાંગનો સ્પર્શ ન કરે આ ઉપલક્ષણ છે તેથી એમ પણ સમજી લેવું જોઇએ કે-સાધુ સચિત્ત જળથી ભીંજાયલા વસ્ત્રપાત્રને લૂછે પણ નહિ, સ્પર્શ ન કરે, નીચોવે નહિ અને તડકામાં સૂકવે નહિ (૭)

अथ तेजस्काययतनामाह-'इंगालं' इत्यादि।

मूलम्--इंगालं अगणिं अच्चिं अलायं वा सजोइयं।
न उंजिज्जा न घट्टिज्जा, नो णं निव्वावए मुणी॥८॥

छाया-अङ्गारम् अग्निम् अर्चिः, अलातं वा सज्योतिः।
नोत्सिञ्चेत न घट्टयेत्, नो तत् निर्वापयेत् मुनिः॥८॥

टीका-मुनिः=साधुः अङ्गारं=निर्ज्वालं समिद्धतवह्निम् अग्निम्=अयःपिण्डस्थम्, अर्चिः=अनलादुत्थितां ज्वालां वा=अथवा सज्योतिः=साग्निकम्, अलातम्=अर्द्धदग्धं दारु, न उत्सिञ्चेत्=न प्रदीपयेत्, न घट्टयेत्=न घर्षणादिना उत्पादयेत्, 'णं' तम्=अङ्गारादिकं नो निर्वापयेत्=नो विध्यापयेत् उदकादिनेत्यर्थः, अग्न्यारम्भश्चारित्रविघाताय भवतीति भावः॥८॥

अथ वायुकाययतनामाह—'तालियटेण' इत्यादि।

मूलम्-तालियंटेण पत्तेण साहाए विहुणेण वा।
न वीइज्ज अप्पणो कायं, बाहिरं वा वि पुग्गलं॥९॥

छाया-तालवृन्तेन पत्रेण, शाखाया विधूननेन वा।
न वीजयेदात्मनः कायं, बाह्यं वापि पुद्गलम्॥९॥

अब तेजस्काय की यतना कहते हैं—'इंगालं' इत्यादि।

संयमी, अंगार को लोहे आदि के गोले में प्रविष्ट अग्निको, अग्निकी ज्वालाको, अग्नि सहित अधजले काष्ठ को न जलावे और न घर्षण आदि करके अग्नि उत्पन्न करे तथा न अङ्गार आदि को जलादि से बुझावे, तात्पर्य यह है कि अग्निकाय के आरम्भ से चारित्र का घात होता है इसलिए साधु सर्वथा अग्निकायका आरम्भ त्यागे॥८॥

હવે તેજસ્કાયની યતના કહે છે- इंगालं० ઇત્યાદિ

સંયમી અંગારાને, લોઢા આદિના ગોળામાં પ્રવેશેલા અગ્નિને, અગ્નિની જ્વાળાને અગ્નિ સાથેના અર્ધા બળેલા લાકડાને બાળે નહિ અને ઘર્ષણ આદિ કરીને અગ્નિને ઉત્પન્ન કરે નહિ. તેમજ અંગારા આદિને જળાદિથી બુઝાવે નહિ તાત્પર્ય એ છે કે અગ્નિકાયના આરંભથી ચારિત્રનો ઘાત થાય છે તેથી સાધુ સર્વથા અગ્નિકાયનો આરંભ ત્યાગે (૮)

मूलम्-उदउल्लं अप्पणो कायं, नेव पुंछे न संलिहे।
समुप्पेह तहाभूयं नो णं संघट्टए मुणी ॥७॥

छाया-उदकार्द्रम् आत्मनः कायं, नैव प्रोञ्छेत् न संलिखेत्।
समुत्प्रेक्ष्य तथाभूतं, नो तत् मुनिः संघट्टयेत् ॥ ७ ॥

टीका-'उदउल्लं इत्यादि-

मुनिः=साधुः भिक्षादौ प्रविष्टः उदकार्द्रं=वृष्ट्यादिसचित्तजलक्लिन्नम् आत्मनः=स्वस्य कायं=शरीरं नैव प्रोञ्छेत्=वाससा तज्जलं नैव शोषयेत्, तथा न संलिखेत्=नाङ्गुल्यादिना तदुपरि रेखां कुर्यात्, तथाभूतम् उदकार्द्रमङ्गं समुत्प्रेक्ष्य=निरीक्ष्य, तत् अङ्गं न संघट्टयेत्=न स्पृशेत, अङ्गप्रत्यङ्गादिनाऽपि इत्यर्थः। उपलक्षणमेतद् वस्त्रपात्रादीनामपि, तेन सचित्तक्लिन्नानां वस्त्रपात्रादीनां निष्पीडन प्रोञ्छनादिकं साधुना न विधेयमिति भावः ॥ ७ ॥

वरन् उष्ण जल, ओसावण, तथा तिल, चावल और छांछ की आंछ तथा छांछ का धोवन प्रासुक हो तो उसके स्वामी से याचना करके ग्रहण करें ॥ ६ ॥

'उदउल्लं' इत्यादि। भिक्षा आदि के लिए गया हुवा साधु वर्षा आदि के सचित्त जलसे भीगे हुए अपने शरीर को वस्त्र आदि से न पोंछे, न उसपर अंगुली आदि से लकीर खींचे। भीगे हुए शरीर को देख कर किसी का संघटा न करे, न किसी अङ्गोपाङ्ग से स्पर्श करे।यह उपलक्षण है इस लिए यह भी समझ लेना चाहिए कि-साधु, सचित्त जलसे भीगे हुए वस्त्र पात्र को भी न पोंछे, न स्पर्श करे, न निचोडें और न धूपमें सुखावें ॥ ७ ॥

અને છાશની પરાશ તથા છાશનું ધોવણ પ્રાસુક હોય તો એના સ્વામીની યાચના કરીને ગ્રહણ કરે. (૬)

ઉદઉલ્લ ઇત્યાદિ ભિક્ષા આદિને માટે ગએલો સાધુ વર્ષા આદિના સચિત્ત જળથી ભીંજાય તો પોતાના શરીરને વસ્ત્ર આદિથી લૂછે નહિ, તેની ઉપર આંગળી આદિથી રેખા દોરે નહિ ભીંજેલા શરીરને કોઇનું સઘટન ન કરે, કે કોઇના અંગો-પાંગનો સ્પર્શ ન કરે આ ઉપલક્ષણ છે તેથી એમ પણ સમજી લેવું જોઇએ કે-સાધુ સચિત્ત જળથી ભીંજાયલાં વસ્ત્રપાત્રને લૂછે પણ નહિ, સ્પર્શ ન કરે, નીચોવે નહિ અને તડકામાં સૂકવે નહિ (૭)

अथ तेजस्काययतनामाह-'इंगालं' इत्यादि ।

मूलम्--इंगालं अगणिं अच्चिं अलायं वा सजोइयं ।
न उंजिज्जा न घट्टिज्जा, नो णं निव्वावए मुणी ॥८॥

छाया-अङ्गारम् अग्निम् अर्चिः, अलातं वा सज्योतिः ।
नोत्सिञ्चेत न घट्टयेत्, नो तत् निर्वापयेत् मुनिः ॥८॥

टीका-मुनिः=साधुः अङ्गारं=निर्ज्वालं समिद्धतवह्निम् अग्निम्=अयःपिण्डस्थम्, अर्चिः=अनलादुत्थितां ज्वालां वा=अथवा सज्योतिः=साग्निकम्, अलातम्=अर्द्धदग्धं दारु, न उत्सिञ्चेत्=न प्रदीपयेत्, न घट्टयेत्=न घर्षणादिना उत्पादयेत्, 'णं' तम्=अङ्गारादिकं नो निर्वापयेत्=नो विध्यापयेत् उदकादिनेत्यर्थः, अग्न्यारम्भश्चारित्रविघाताय भवतीति भावः ॥८॥

अथ वायुकाययतनामाह—'तालियंटेण' इत्यादि ।

मूलम्-तालियंटेण पत्तेणं साहाए विहुणणेण वा ।
न वीइज्ज अप्पणो कायं, बाहिरं वा वि पुग्गलं ॥९॥

छाया-तालवृन्तेन पत्रेण, शाखाया विधूननेन वा ।
न वीजयेदात्मनः कायं, बाह्यं वापि पुद्गलम् ॥९॥

अब तेजस्काय की यतना कहते हैं—'इगालं' इत्यादि ।

संयमी, अंगार को लोहे आदि के गोले में प्रविष्ट अग्निको, अग्निकी ज्वालाको, अग्नि सहित अधजले काष्ठ को न जलावे और न घर्षण आदि करके अग्नि उत्पन्न करे तथा न अङ्गार आदि को जलादि से बुझावे, तात्पर्य यह है कि अग्निकाय के आरम्भ से चारित्र का घात होता है इसलिए साधु सर्वथा अग्निकायका आरम्भ त्यागे ॥ ८ ॥

હવે તેજસ્કાયની યતના કહે છે- ઇંગાલં૦ ઇત્યાદિ

સયમી અગારાને, લોઢા આદિના ગોળામા પ્રવેશેલા અગ્નિને, અગ્નિની જ્વાળાને અગ્નિ સાથેના અર્ધા બળેલા લાકડાને બાળે નહિ અને ઘર્ષણ આદિ કરીને અગ્નિને ઉત્પન્ન કરે નહિ. તેમજ અગારા આદિને જળાદિથી બુઝાવે નહિ તાત્પર્ય એ છે કે અગ્નિકાયના આરંભથી ચારિત્રનો ઘાત થાય છે તેથી સાધુ સાર્વથા અગ્નિકાયનો આરંભ ત્યાગે (૮)

टीका–साधुः आत्मनः=स्वस्य कायं=शरीरम् अपिवा=अथवा बाह्यं=शरीराद्बहिःस्थितं पुद्गलं=दुग्धकृशरादि, तालवृन्तेन=तालपत्रादिरचितव्यजनेन, उपलक्षणमेतद् विद्युद्व्यजनादीनामपि, पत्रेण कमलपत्रादिना, शाखायाः=वृक्षादिशाखायाः विधूननेन=आन्दोलनेन, त्रुटितया पल्लवयुक्तलघुतरशाखया वा, विधूननेन वा=वीजनकेन वा न वीजयेत्=शैत्यादिप्राप्त्यै न समीरमुत्पादयेदित्यर्थः॥९॥

अथ वनस्पतिकाययतनामाह—'तणरुक्खं' इत्यादि ।

मूलम्–तणरुक्खं न छिंदिज्जा, फलं मूलं च कस्सइ ।
आमगं विविहं बीयं, मणसावि ण पत्थए ॥१०॥

छाया–तृण-वृक्षं न छिन्द्यात्, फलं मूलं च कस्यचित् ।
आमकं त्रिविधं बीजं, मनसाऽपि न प्रार्थयेत् ॥१०॥

टीका–साधुः तृणवृक्षं=तृणानि च वृक्षाश्चेति समाहारद्वन्द्वः। तत्र तृणानि=कुशकाशादीनि, वृक्षाः=आम्रादयः, तान्, तथा कस्यचित् पादपादेः फलं मूलं च न छिन्द्यात्=शस्त्रेण हस्तादिना वा न भञ्ज्यात्, विविधम्=

अब वायुकाय की यतना कहते हैं—'तालियंटेण' इत्यादि ।

साधु, अपने शरीर को तथा अन्य धुग्ध आदि को ताडपत्र (पंखे)से अथवा विजली आदि के किसी प्रकार के भी पंखेसे, कमल के पत्तेसे, वृक्ष की डालियों के हिलानेसे, अथवा टूटी हुई-पल्लव युक्त छोटी शाखासे शीतकी प्राप्तिके लिए न वीजे, अर्थात् वायुकाय को उत्पन्न न करे॥ ९ ॥

अब वनस्पतिकाय की यतना कहते हैं–'तणरुक्खं' इत्यादि।

साधु दूब काश आदि घास को तथा आम्र आदि वृक्षों को किसी वृक्ष आदि के फल या मूल को हाथ से या हथियार (शस्त्र)

હવે વાયુકાયની યતના કહે છે '– तालियंटेण० ઈત્યાદી

સાધુ પોતાના શરીરને તથા અન્ય દૂધ આદિને તાડપત્ર (પંખા)થી અથવા વિજળી આદિના કોઈ પ્રકારના પણ પંખાથી, કમળના પાદડાથી વૃક્ષની ડાળી પરથી તટેલી પાદડાવાળી નાની ડાખળીથી ઠંડકની પ્રાપ્તિને માટે વીંઝે નહિ, અર્થાત્ વાયુકાયને ઉત્પન્ન કરે નહિ (૯)

હવે વનસ્પતિકાયની યતના કહે છે–तणरुक्खं० ઈત્યાદિ

સાધુ દાભડો, કાશ, આદિ ઘાસને તથા આંબા આદિ વૃક્ષોને, કોઈ વૃક્ષાદિનાં ફળ યા મૂળને હાથથી યા હથિયારથી છેદે નહિ, અને શાલિ (ડાંગર) આદિ

अनेकप्रकारम् आमकं=शस्त्रापरिणतं सचित्तमिति यावत्, बीजं=शाल्यादिकं मनसाऽपि न प्रार्थयेत्=नेच्छेत्, किं पुनर्वाक्कायाभ्यामिति भावः ॥१०॥

मूलम्--गहणेसु न चिट्ठिज्जा बीएसु हरिएसु वा ।
उदगंमि तहा निच्चं, उत्तिंगपणगेसु वा ॥११॥

छाया-गहनेषु न तिष्ठेत् बीजेषु हरितेषु वा ।
उदकेषु तथा नित्यम् उत्तिङ्गपनकेषु वा ॥११॥

टीका-'गहणेसु' इत्यादि-

मुनिः गहनेषु=निविडेषु काननकुञ्जादिषु, बीजेषु=प्रसारितशालियवगोधूमादिकणेषु, वा=अथवा हरितेषु=दूर्वापल्लवादिषु हरितकायेषु, तथा उदके=वनस्पतिकायविशेषे वा=अथवा उत्तिङ्गपनकेषु=उत्तिङ्गाः=छत्राकादयः कीटिकानगरादयो वा, पनकाः=प्रावृषि भूमिकाष्ठादिषु पञ्चवर्णाः तद्द्रव्यसंलग्नाः वनस्पतिविशेषाः "लीलन फूलन" इति भाषाप्रसिद्धाः, तत्र नित्यं=सर्वदा कदाचिदपीति भावः, न तिष्ठेत्। उपलक्षणं चैतत् तेन गमनोपवेशनावस्थानादिकं न कुर्यादित्यर्थः, गहनकाननप्रवेशादौ संघट्टनादिदोषप्रसक्तेरिति ॥११॥

से न छेदे और शालि आदि सचित्त वनस्पति को लेने की मनसे भी इच्छा न करे ॥१०॥

'गहणेसु' इत्यादि । गहन कानन उद्यान आदिमें तथा जहाँ शालि, गेहू आदि फैले हुए हो, उन स्थानों में और दूब पल्लवादि हरितकायपर उदक नामक वनस्पति पर छत्राक (सांपछत्ता) वनस्पति पर अथवा कीडीनगरे (चिउंटियोंके स्थान) पर तथा लीलन फूलन पर कभी न ठहरे । उपलक्षणसे यह भी समझना चाहिए कि-आना जाना उठना बैठना आदि कोई भी क्रिया इन पर नहीं करे । गहन

સચિત્ત વનસ્પતિને લેવાની વાત તો શી, પણ મનથી પણ લેવાની ઇચ્છા કરે નહિ (૧૦)

'गहणेसु०' ઇત્યાદી ગહન વન ઉદ્યાન આદિમાં, જ્યાં ડાંગર, ઘઉં, આદિ પડેલ હોય, એ સ્થાનોમા અને દર્ભ પાદડા આદિ લીલોતરી પર, ઉદક નામની વનસ્પતિપર, છત્રાક (સાપછત્રી) વનસ્પતિપર, અથવા કીડીનગર (કીડીઓના રાફડા) પર તથા લીલફૂલ પર કદાપિ ઉભા રહેવું નહિ. ઉપલક્ષણથી એમ પણ સમજી લેવું કે આવવું-જવું ઉઠવું-બેસવું આદિ કોઇ પણ ક્રિયા એની ઉપર કરવી નહિ.

अथ त्रसकाययतनामाह– 'तसे' इत्यादि–

मूलम्–तसे पाणे न हिंसिज्जा, वाया अदुव कम्मुणा।
उवरओ सव्वभूएसु, पासेज्ज विविहं जगं ॥१२॥

छाया–त्रसान् प्राणिनः न हिंस्यात् वाचा अथवा कर्मणा।
उपरतः सर्वभूतेषु पश्येद् विविधं जगत् ॥१२॥

टीका–साधुः वाचा=वचनेन अथवा कर्मणा=कायिकव्यापारेण, अत्र कायान्तःपातित्वान्मनसोऽनुपादानं, तथा च 'कर्मणा' इति पदेनैव मनसेत्यर्थलाभः। उपलक्षणं चैतत् त्रिविधकरणयोगस्यापि–केनापि प्रकारेणेत्यर्थः। त्रसान् प्राणिनः=द्वीन्द्रियादीन न हिंस्यात्=न द्रुह्यात्, अतएव सर्वभूतेषु=सकलजीवेषु उपरतः=निवृत्तः रागद्वेषरहितः सन् विविधं=विचित्रं जगत् स्थावरजङ्गमात्मकं संसारं पश्येत्=समालोचयेत्, यद् 'इमे जीवाः कर्मपरतन्त्राः स्वर्गनरकादिगतिं लभमानाः इष्टवियोगानिष्टसंयोगादिना क्लेशसागरे वहमाना न कदाचिद्

वनमें प्रवेश आदि करने से संघटा आदि दोष लग जाने की आशङ्का रहती है इस लिए वहां भी मुनि यतना में सावधान होवें ॥११॥

त्रसकाय की यतना कहते हैं—'तसे पाणे' इत्यादि।

साधु वचन और काय से तथा काय में अन्तर्गत होने से मन से भी अर्थात् तीन करण तीन योग से द्वीन्द्रिय आदि त्रस प्राणियों की हिंसा न करे, इस लिए समस्त प्राणियों में रागद्वेष रहित होकर त्रस स्थावर जीवरूप जगत को देखे विचारे कि–'ये जीव कर्मों के वश होकर नरक तिर्यञ्च आदि गतियो को पाकर इष्ट वियोग अनिष्ट-संयोग आदि निमित्तों से क्लेशों के समुद्र में वहते

ગહન વનમાં પ્રવેશવાથી સંઘટાઆદિ દોષ લાગવાની આશંકા રહે છે, તેથી ત્યાં પણ મુનિ યતનામાં સાવધાન રહે (૧૧)

ત્રસકાયની યતના કહે છે–तसे पाणे ઇત્યાદિ

વચન અને કાયાથી તથા કાયામાં અંતર્ગત હોવાથી મનથી પણ અર્થાત ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગથી દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસ પ્રાણીઓની હિંસા સાધુ ન કરે તેથી સમસ્ત પ્રાણિઓમાં રાગદ્વેષ રહિત થઇને ત્રસ સ્થાવર જીવરૂપ જગતને જુએ, વિચારે, કે–'આ જીવો કર્મોને વશ થઇને નરક તિર્યંચ આદિ ગતિઓને પામીને ઇષ્ટ વિયોગ અનિષ્ટ સંયોગ આદિ નિમિત્તોથી ક્લેશના સમુદ્રમાં વહેતા

विश्रान्ति लभन्ते' इत्यादि परिणामदुःखस्वरूपत्वमनित्यत्वादिकं च जगतः स्वभावं समालोचयतो वैराग्यमुपजायते। किं च साधुना संसारसागरोत्तरणपोतपात्रदशा द्वादशाप्यनुप्रेक्षाश्चिन्तनीया इति भावः ॥ १२ ॥

अथ सूक्ष्मयतनामाह- 'अट्ठ' इत्यादि ।

मूलम्-अट्ठ सुहमाइं पेहाए, जाइं जाणित्तु संजए ।
दयाहिगारी भूएसु, आस चिट्ठ सएहि वा ॥१३॥

छाया-अष्टौ सूक्ष्माणि प्रेक्ष्य यानि ज्ञात्वा संयतः ।
दयाधिकारी भूतेषु आसीत तिष्ठेत् शयीत वा ॥ १३ ॥

टीका-संयतः यानि अष्टौ सूक्ष्माणि वक्ष्यमाणानि, तानि ज्ञात्वा=विदित्वा भूतेषु=जीवेषु दयाधिकारी=दयापालनयोग्यतापन्नो भवति। तानि प्रेक्ष्य=सम्यङ्-निरीक्ष्य आसीत=उपविशेत्, तिष्ठेत्=अवस्थानं कुर्यात्, शयीत=सुप्यात् ॥१३॥

मूलम्-कयराइं अट्ठ सुहमाइं, जाइं पुच्छिज्ज संजए ।
इमाइं ताइं मेहावी, आइक्खिज्ज विअक्खणो ॥१४॥

हुए कभी विश्रान्ति नहीं पाते। यह संसार परिणाम में दुःखरूप तथा अनित्य है' इस प्रकार का विचार करे। विचार करने वाले का वैराग्य बढता है। तात्पर्य यह कि-साधु को संसारसागर से पार उतरने के लिए पोत (नौका) के समान अनित्य अशरण आदि बारह भावनाएँ भानी चाहिए ॥१२॥

'अट्ठ सुहुमाइं' इत्यादि। संयमी (साधु), आगे कहे जाने वाले आठ सूक्ष्मों को जानकर जीवदया पालने का अधिकारी (योग्यतावान्) होता है। उनको सम्यक् प्रकार से निरीक्षण करके बैठे खडा रहे और शयन करे ॥१३॥

કદાપિ વિશ્રાન્તિ પામતા નથી આ સંસાર પરિણામે દુઃખરૂપ તથા અનિત્ય છે' એ પ્રમાણે વિચારે એવો વિચાર કરનારથી વૈરાગ્ય વધે છે- તાત્પર્ય એ છે કે-સાધુએ સંસારસાગરથી પાર ઉતારવાને માટે નૌકાની સમાન અનિત્ય અશરણ આદિ બાર ભાવનાઓ ભાવવી જોઇએ (૧૨)

अट्ठसुहुमाइ ઇત્યદિ સંયમી (સાધુ) આગળ કહેવામાં આવનારાં આઠ સૂક્ષ્મોને જાણીને જીવદયા પાળવાનો અધિકારી (યોગ્યતાવાળો), બને છે એનું સમ્યક્ પ્રકારે નિરીક્ષણ કરીને બેસે, ઉભો રહે અને શયન કરે. (૧૩)

छाया–कतराणि अष्टौ सूक्ष्माणि यानि पृच्छेत् संयतः ।
इमानि तानि मेधावी आचक्षीत विचक्षणः ॥ १४ ॥

टीका–'कयराइ' इत्यादि—

कतराणि=कानि अष्टौ सूक्ष्माणि=सूक्ष्मशब्दवाच्यानि इति यानि विषयीकृत्य संयतः दयाधिकाराभिलाषी पृच्छेत् । विचक्षणः=धर्मोपदेशकुशलः मेधावी=स्थिरप्रज्ञः इमानि=वक्ष्यमाणानि तानि=सूक्ष्माणि आचक्षीत=कथयेत् । 'संजए' इतिपदेन प्राणियतनापरत्वं सूचितम्, "मेहावी" इत्यनेन धारणाशक्तिसपन्नेनैव पूर्वापरविरोधपरिहारपूर्वकं व्याख्यातुं शक्यते । 'विअक्खणो' इत्यनेन द्रव्यक्षेत्रकालभावज्ञस्यैव व्याख्यानं श्रोतॄणां लाभाय भवतीति प्रतीयते ॥१४॥

अष्टानां सूक्ष्माणां नामानि निर्दिशति—'सिणेहं' इत्यादि–

मूलम्–सिणेहं पुप्फसुहमं चे पाणुत्तिंगं तहेव य ।
पणगं बीयहरियं च अंडसुहमं च अट्ठमं ॥१५॥

'कयराइं' इत्यादि । दया पालन का अभिलाषी पूछे कि–हे गुरु महाराज ! वे आठ सूक्ष्म कौन कौन हैं, ? तब धर्मोपदेश देने में कुशल स्थिर प्रज्ञावाले गुरुमहाराज आगे कहे जाने वाले आठ सूक्ष्म बतावें ।

'संजए'–पद्से प्राणियों की यतना में तत्परता सूचित की गई है । 'मेहावी' शब्दसे यह प्रगट होता है कि–जिसमें धारणाशक्ति होती है वही पूर्वापरविरोधरहित व्याख्यान कर सकता है । 'वियक्खणो' शब्द से यह प्रगट होता है कि जो द्रव्य क्षेत्र काल भाव का ज्ञाता होता है उसी के व्याख्यान से श्रोताओं को लाभ हो सकता है ॥१४॥

कयराइं. ઇત્યાદિ દયા પાલનનો અભિલાષી પૂછે છે કે–હે ગુરૂ મહારાજ ! એ આઠ સૂક્ષ્મો કયા કયા છે ! ત્યારે ધર્મોપદેશ આપવામાં કુશળ એવા સ્થિર પ્રજ્ઞાવાળા ગુરૂમહારાજ આગળ કહેવામાં આવનારા આઠ સૂક્ષ્મો બતાવે છે.

संजए પદથી પ્રાણીઓની યતનામા તત્પરતા સૂચિત કરી છે मेहावी શબ્દથી એમ પ્રકટ થાય છે કે–જેનામાં ધારણા શકિત હોય છે તે જ પૂર્વાપર વિરોધ રહિત વ્યાખ્યાન કરી શકે છે वियक्खणो શબ્દથી એમ પ્રકટ થાય છે કે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ભાવનો જ્ઞાતા હોય છે તેના વ્યાખ્યાનથી શ્રોતાઓને લાભ થઇ શકે છે. (૧૪)

छाया-स्नेहं पुष्पसूक्ष्मं च प्राण्युत्तिङ्गं तथैव च।
पनकं बीजहरितं च अण्डसूक्ष्मं च अष्टमम् ॥ १५ ॥

टीका-स्नेहं=स्नेहसूक्ष्मम् अवश्याय-हिम-कुज्झटिकादिरूपम् । अत्र 'सिणेहं' इति पदेनाप्कायविशेषः सूक्ष्मः स्नेहकायोऽपि गृह्यते। पुष्पसूक्ष्मं= उदुम्बरादिपुष्पसदृशं सूक्ष्मं, प्राणिसूक्ष्मं=यः प्राणी संचरमाण एव लक्ष्यते न तु स्थितः, स चासौ सूक्ष्मः प्राणिसूक्ष्मः तं-कुन्थ्वादिकम् । उत्तिङ्गसूक्ष्मं=सूक्ष्म कीटिकादीनां वृन्दम् कीटिकानगरादि, कीटिकादयः सूक्ष्माः प्राणिनो घनीभूता अपि पृथिव्यादिवत्प्रतिभासमाना जीवत्वेन दुर्लक्ष्या भवन्तीति भावः। पनक-

---

अब आठ सूक्ष्मों के नाम गिनाते हैं—'सिणेहं' इत्यादि ।

(१) स्नेहसूक्ष्म-ओस, हिम, धूंअर आदिको स्नेहसूक्ष्म कहते हैं, और "सिणेह" इस पदसे सूक्ष्म स्नेह काय भी लिया जाता हैं।

(२) पुष्पसूक्ष्म-उंबर आदि के फूलों को पुष्पसूक्ष्म कहते हैं।

(३) प्राणिसूक्ष्म-कुंथुवा आदि प्राणी जो सूक्ष्म होने के कारण चलते समय ही दीख पडते हैं, ठहरे हुए दिखाई नहीं देते उन्हें प्राणिसूक्ष्म कहते है ।

(४) उत्तिंगसूक्ष्म-सूक्ष्म कीडिएँ आदि का समूह-कीडीनगर आदि, वे ऐसे बारीक अवयव वाले होते हैं कि अनेक एक जगह मिल जाने पर भी पृथिवी आदि के समान रंग रूप होने से 'ये जीव हैं' ऐसे जलदी नहीं दिखाई देते।

હવે આઠ સૂક્ષ્મોનાં નામ ગણાવે છેઃ-'सिणेहं' ઇત્યાદિ

(૧) સ્નેહ સૂક્ષ્મ ઓસ (ઝાકળ), હિમ, ધૂમસ આદિને સ્નેહ સૂક્ષ્મ કહે છે. અને सिणेह શબ્દથી સ્નેહકાય પણ ગણવામાં આવે છે.

(૨) પુષ્પસૂક્ષ્મ—ઉંબરા આદિનાં ફૂલોને પુષ્પસૂક્ષ્મ કહે છે.

(૩) પ્રાણીસૂક્ષ્મ—કંથવા આદિ પ્રાણી જે સૂક્ષ્મ હોવાને કારણે ચલતી વખતેજ જોવામાં આવે છે, સ્થિર હોય ત્યારે જોવામા આવતા નથી, તેમને પ્રાણીસૂક્ષ્મ કહે છે.

(૪) ઉત્તિંગ સૂક્ષ્મ—સૂક્ષ્મ કીડીઓ આદિનો સમૂહ, કીડીનગર આદિ. તે એવા બારીક અવયવવાળી હોય છે કે એક જગ્યાએ અનેક મળી હોય તો પણ પૃથિવી આદિના જેવા તેનાં રંગ રૂપ હોવાથી 'આ જીવ છે' એમ જલ્દી જોઈ શકાતું નથી.

सूक्ष्मं=वर्षाकाले भूमिकाष्ठादौ समुत्पन्नं पञ्चवर्णपनकाख्यसूक्ष्मं, बीजहरितं च=बीजं च हरितं चेति समाहारद्वन्द्वः, तत्र बीजसूक्ष्मं=शाल्यादितुषमुखं यस्मादङ्कुरः समुत्पद्यते। हरितसूक्ष्मं=नवीनमुत्पद्यमानं भूमिसवर्णं तद्वत् कान्तिमत्तया दुर्लक्ष्यम् अण्डसूक्ष्मं=मक्षिका–पिपीलिका–गृहगोधिका–कृकलासाद्यण्डकं जानीहीति शेषः ॥ १५ ॥

मूलम्--एवमेयाणि जाणित्ता, सव्वभावेण संजए!
अप्पमत्तो जए निच्चं, सव्विंदियसमाहिए !!१६!!

छाया–एवमेतानि ज्ञात्वा सर्वभावेन संयतः।
अप्रमत्तो यतेत नित्यं सर्वेन्द्रियसमाहितः ॥ १६ ॥

टीका–'एवं–' इत्यादि–

संयतः=साधुः एतानि=पूर्वोक्तानि अष्टविधानि सूक्ष्माणि एवम्=उक्त-

(५) पनकसूक्ष्म–पाँच वर्ण की फूलन को कहते हैं, जो वर्षाकाल में काष्ठ आदि के उपर जमती है।

(६) वीजसूक्ष्म–शालि आदि के तुषों के अग्रभाग को कहते हैं, जिससे अंकुर निकल सकते हैं।

(७) हरितसूक्ष्म–नवीन उगती हुई वनस्पति' जो कि भूमि जैसे वर्ण की होने से कठिनाई से दिखाई देती है।

(८) अण्डसूक्ष्म–चिंउंटी, गिरौली, (गिरगट किरगेंटया) आदिके अण्डों को कहते हैं। 'इनको जानो' ऐसा सम्बन्ध ऊपर से जोड लेना चाहिए ॥ १५ ॥

"एवमुयाणि" इत्यादि। इन पूर्वोक्त आठ सूक्ष्मो को सम्यक्

(५) પનક સૂક્ષ્મ પાચવર્ણની લીલફૂલને કહે છે, જે વર્ષાકાળમાં લાકડા આદિ ઉપર જામે છે.

(૬) બીજ સૂક્ષ્મ–ધાન્યને કહે છે, જેમાંથી અંકુર નીકળી શકે છે.

(૭) હરિત સૂક્ષ્મ–નવી ઉગતી વનસ્પતિ જે ભૂમિ જેવા વર્ણની હોવાથી મુશ્કેલીથી જોઇ શકાય છે.

(૮) અંડ સૂક્ષ્મ—કીડી, ગરોળી, ગિરગટ આદિનાં ઇંડાંને કહે છે એ બધાં સૂક્ષ્મોને જાણો, એવો સંબંધ ઉપરથી જોડી લેવો. (૧૫)

एवमेयाणि० ઇત્યાદિ. પૂર્વોક્ત આઠ સૂક્ષ્મોને સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને સાધુ

रीत्या सर्वथा ज्ञात्वा सर्वेन्द्रियसमाहितः=सकलेन्द्रियदमनतत्परः अप्रमत्तः=सावधानः सर्वभावेन=मनसा वाचा कायेन त्रिविधकरणयोगेन नित्यं=सततं यतेत=यतनापरायणो भवेदित्यर्थः ।

ननु सूक्ष्मः स्नेहकायः सर्वर्तुषु दिवा रात्रौ च पतति, कथमेतस्य यतना साधुना संपादनीया? इति चेदुच्यते-ऊर्ध्वप्रदेशानावरणे सति साधुना नक्तं तत्रावस्थानादिकं न विधेयम्। आवश्यकतायां तु वस्त्रादिनाऽङ्गमावृत्य निवासस्थानमर्यादितभूमौ तथाविधप्रदेशे संचरणीयम्। दिवा तु निपतन्नेवासौ दिवाकरमण्डलग्रीष्मेणैव विनश्यतीति न तदर्थमावरणापेक्षा, नापि दिवाऽनावृतप्रदेश-

जानकर साधु पांचों इन्द्रियो और मन को दमन करने में तत्पर तथा सावधान होकर तीन करण तीन योग से इन की यतना करने में परायण रहे।

शिष्य-हे गुरुमहाराज! सूक्ष्म स्नेहकाय तो सब ऋतुओ में दिन रात गिरती रहती है फिर साधु उसकी यतना कैसे कर सकते हैं?।

गुरु-हे शिष्य! जो प्रदेश ऊपर से आच्छादित न हो वहां रात में साधु का निवास करने बैठने सोने घूमने फिरने आदि का कल्प नहीं है। अगर अवश्य कार्य हो तो शरीर को वस्त्रादि से आच्छादित करके निवास स्थान की मर्यादित भूमि के अन्दर अच्छाया में भी जा सकते हैं। दिन में तो सूर्यमण्डल की गर्मी से वह गिरती हुई ही नष्ट हो जाती है इसलिए दिन में उस की यतना के लिए आवरण की आवश्यकता नहीं है और न दिन में घूमने फिरने

પાચે ઇંદ્રિયો તથા મનને દમન કરવામાં તત્પર તથા સાવધાન થઇને ત્રણ કરણ યોગથી એની યતના કરવામાં પરાયણ રહે.

શિષ્ય—હે ગુરૂમહારાજ સૂક્ષ્મ સ્નેહકાય તો બધી ઋતુઓમાં રાત ને દિવસ પડયા કરે છે, તો પછી સાધુ એની યતના કેવી રીતે કરી શકે ?

ગુરૂ—હે શિષ્ય ! જે પ્રદેશ ઉપરથી આચ્છાદિત ન હોય, ત્યાં રાત્રે નિવાસ કરવાનુ, બેસવાનું, સૂવાનું કે હરવા-ફરવાનું સાધુને કલ્પતુ નથી. જો જરૂરી કાર્ય હોય તો શરીરને વસ્ત્રાદિથી ઢાંકીને નિવાસ સ્થાનની મર્યાદિત ભૂમિની અંદર ઓછાયામાં જઇ શકે છે દિવસમાં તો સૂર્યમંડળની ગરમીથી સૂક્ષ્મ સ્નેહકાય પડતાં જ નષ્ટ થઇ જાય છે. તેથી દિવસે તેની યતનાને માટે આવરણની આવશ્યકતા હોતી નથી, તેમ જ દિવસે હરવા-ફરવા આદિથી સંયમમાં સૂક્ષ્મ સ્નેહકાયના નિમિત્તથી

संचारेण साधोस्तन्निमित्तकः संयमापचारः, विहारभूमाववहारभूमौ च संचरणस्य शास्त्राऽऽज्ञापितत्वादिति भावः॥

'सव्वभावेण' इति पदेन सर्वथा सर्वजीवसंरक्षणमन्तरेण चारित्राराधना न भवितुमर्हतीति, 'अप्पमत्तो' इत्यनेन प्रमादवान् सम्यक् सूक्ष्मजीवनिकायरक्षणं कर्तुं न क्षमते इति सूच्यते, 'सव्विदिअसमाहिए' इत्यनेन रागद्वेषपरित्यागेनैव यतना संभवतीति व्यज्यते ॥१६॥

मूलम्--धुवं च पडिलेहिज्जा, जोगसा पायकम्बलं।
सिज्जमुच्चारभूमिं च, संथारं अदुवासणं ॥१७॥

छाया-ध्रुवं च प्रतिलेखयेत् योगेन पात्रकम्बलम्।
शय्यामुच्चारभूमिं च संस्तारकमथवाऽऽसनम् ॥१७॥

टीका-'धुवं' इत्यादि।

साधुः पात्रकम्बलं=पात्रं च कम्बलं चेति समाहारद्वन्द्वः, पात्रं काष्ठादि-मयं, कम्बलम्=ऊर्णातन्तुमयं, शय्यां=वसतिम् आवासभूमिमित्यर्थः उच्चारभूमिं=

आदि से संयम में तत्प्रयुक्त (सूक्ष्म स्नेहकाय के निमित्त से) किसी प्रकार का दोष लगता है क्योंकि, विहार भूमि आदि में विचरने की साधु को शास्त्र में भगवानने आज्ञा दी है। जीवो की सर्वथा रक्षा किये विना चारित्र की आराधना नहीं हो सकती यह "सव्वभवेण" पदसे प्रगट किया है। प्रमादी सूक्ष्मकाय भली भांति रक्षा नहीं कर सकता यह "अप्पमत्त" पदसे सूचित किया है। "सव्विंदियसमाहिए" पदसे यह व्यक्त किया गया है कि रागद्वेष का त्याग करने से ही यतना का पालन हो सकता है ॥१६॥

'धुवंच' इत्यादी। साधु काष्ट आदि के पात्र का, निवास भूमि का, उच्चार प्रस्रवण भूमिका, शयनोयोगी तृण आदि के बने हुए

કોઈ પ્રકારનો દોષ લાગતો નથી, કારણ કે વિહાર ભૂમિમા વિચરવાની સાધુને શાસ્ત્રમાં ભગવાને આજ્ઞા આપી છે' જીવોની સર્વથા રક્ષા કર્યા વિના ચારિત્રની આરાધના થઈ શકતી નથી, એ सव्वभावेण પદથી પ્રકટ કર્યું છે, પ્રમાદી સાધુ સૂક્ષ્મ કાયની રક્ષા સારી રીતે કરી શકતો નથી એ अप्पमत्त શબ્દથી સૂચિત કર્યું છે सव्विंदियसमाहिए પદથી એમ વ્યક્ત કરવામા આવ્યું છે કે રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરવાથી જ યતનાનું પાલન થઈ શકે છે (૧૬)

धुवंच० ઇત્યાદિ. કાષ્ટ આદિના પાત્રનું, નિવાસ ભૂમિનું, ઉચ્ચાર પસ્રવણની ભૂમિનુ, શયનોપયોગી તૃણ આદિના બનેલા સંસ્તારકનું, પીઠ, ફલક આદિ આસનનું

मलाद्युत्सर्जनस्थानम्, तथा संस्तारकं=शयनोपयोगि तृणादिनिर्मितमास्तरणम्, आसनं=पीठफलकादिकं, योगेन=एकाग्रलक्षणेन, ध्रुवं=नियमेन काले काले प्रतिलेखयेत्, उपलक्षणमिदं सदोरकमुखवस्त्रिकारजोहरणादीनामपि ॥१७॥

मूलम्-उच्चारं पासवणं, खेलं सिंघाणजल्लियं ।
फासुयं पडिलेहित्ता, परिट्ठाविज्ज संजए ॥१८॥

छाया-उच्चारं प्रस्रवणं श्लेष्माणं सिंघाण जल्लं च ।
प्रासुकं प्रतिलेख्य प्रतिष्ठापयेत् संयतः ॥१८॥

टीका-'उच्चारं' इत्यादि ।

संयतः साधुः प्रासुकम्=अचित्तं स्थानं प्रतिलेख्य=सम्यङ्निरीक्ष्येत्यर्थः, उच्चारं=पुरीषं, प्रस्रवणं=मूत्रं, श्लेष्माणं=कफं, सिंघाणजल्लं=नासिकामलं च परिष्ठापयेत्=उत्सृजेत् परित्यजेदित्यर्थः । उच्चारादिसमुत्सर्जनमचित्तप्रदेशे एव कार्यम् । प्रासुकस्थाननिश्चयश्च प्रतिलेखनं विना न संभवतीति स्थानप्रतिलेखनं विधायोच्चारादि कुर्यादिति भावः ॥१८॥

संस्तारक का, पीठ, फलक आदि आसन का एकाग्र चित्तसे यथाकाल अवश्य ही प्रतिलेखन करे, उपलक्षण से सदोरकमुखवस्त्रिका और रजोहरण आदि सब उपकरणो का भी प्रतिलेखन करे ॥१७॥

'उच्चारं' इत्यादि । साधु, जीवरहित स्थान में सम्यक् प्रकार देख कर उच्चार प्रस्रवण कफ तथा नासिका, और कान का मल त्यागे, उच्चार प्रस्रवण आदि का त्याग अचित्त प्रदेश में ही करना चाहिए, अचित्त प्रदेश का निश्चय भली भाँति प्रतिलेखन किये विना नहीं हो सकता एतएव स्थान का प्रतिलेखन करके ही मलादि को परिठवना चाहिए ॥ १८ ॥

એકાગ્ર ચિત્તથી યથાકાલ સાધુ અવશ્ય પ્રતિલેખન કરે. ઉપલક્ષણથી મુખવસ્ત્રિકા અને રજોહરણ આદિ બધા ઉપકરણોનું પણ પ્રતિલેખન કરે (૧૭)

ઉચ્ચારં.૦ ઇત્યાદિ સાધુ, જીવ રહિત સ્થાનમા સમ્યક્ પ્રકારે જોઇને ઉચ્ચાર પ્રસવણ કફ તથા નાક-કાનનો મેલ ત્યાગે. ઉચ્ચાર પ્રસવણ આદિનો ત્યાગ અચિત્ત પ્રદેશમા જ કરવો જોઇએ; અચિત્ત પ્રદેશનો નિશ્ચય સારી રીતે પ્રતિલેખન કર્યા વિના થઇ શકતો નથી; તેથી કરીને સ્થાનનુ પ્રતિલેખન કરીને જ મલાદિને પરિઠવવા જોઇએ. (૧૮)

मूलम्-पविसित्तु[5] परागारं, पाणट्ठा[4] भोयणस्स[3] वा[2] ।
जयं[6] चिट्ठे[7] मियं[8] भासे, न[9] यं[10] रूवेसु[11] मणं[12] करे[13] ॥१९॥

छाया-प्रविश्य परागारं पानार्थं भोजनाय वा ।
यतं तिष्ठेत् मित भाषेत न च रूपेषु मनः कुर्यात् ॥१९॥

टीका-'पविसित्तु' इत्यादि-

गोचरीं गतः साधुः पानार्थं=जलाद्यर्थं, वा अथवा भोजनाय= भक्ताद्यर्थं रोगिणश्च साधोरौषधाद्यर्थं वा परागारं=गृहस्थगृहं प्रविश्य=गत्वा यतं=यतनापूर्वकं यथा स्यात् तथा तिष्ठेत्=यतनया तिष्ठेत्, यथा पाणिचरणादि-प्रतीक परिस्पन्दो न भवेत्तथेत्यर्थः । मितं=परिमितं स्वल्पं भाषेत=वदेत् पृष्टः सन् 'भिक्षार्थमागतोऽस्मी' ति वदेत् । भक्तादिग्रहणसमये 'कस्यार्थे' कृतं, केन वा निर्मितं ?' मित्यादि यावता भाषणेन निरवद्यसावद्यता निर्वर्तेत तावद् भाषणं कुर्यादित्यर्थः । च=पुनः रूपेषु=दातृयोषित्सदनादिसौन्दर्येषु मनो न कुर्यात्= चेतो न चालयेदित्यर्थः ॥ १९ ॥

'पविसित्तु' इत्यादि । गोचरी को गया हुआ साधु भोजन पानके लिए अथवा ग्लान साधु को औषध आदि के लिए गृहस्थ के घरमें प्रवेश करके यतनापूर्वक खडा होवे हाथ पैरों को न हिलावे। परिमित भाषण करे-अर्थात् कोई पूछे तो-यही कहे कि 'मैं भिक्षा के लिए आया हूँ'। आहार लेते समय केवल यही प्रश्न करे कि 'यह भोजन किसके लिए बनाया गया है? किसने बनाया है?' इत्यादि पूछने से यह संशय नहीं रहता कि-'यह भोजन निरवद्य है कि सावद्य?' इसके सिवाय निष्प्रयोजन भाषण न करे। तथा दाता स्त्री आदि की सुन्दरता की ओर चित्त न लगावे ॥ १९ ॥

पविसित्तु०' ઇત્યાદિ ગોચરી માટે ગયેલો સાધુ ભોજન પાનને માટે અથવા ગ્લાન સાધુ ઔષધાદિને માટે ગૃહસ્થના ઘરમાં પ્રવેશ કરીને યતનાપૂર્વક ઊભો રહે, હાથ પગ ન હલાવે, પરિમિત ભાષણ કરે-અર્થાત્ કોઈ પૂછે તો -કહે કે હું ભિક્ષાને માટે આવ્યો છું આહાર લેતી વખતે કેવળ એટલો જ પ્રશ્ન કરે કે આ ભોજન કોને માટે બનાવ્યું છે-? કોણે બનાવ્યું છે ? એમ પૂછવાથી સંશય રહેતો નથી કે-આ ભોજન નિરવદ્ય છે કે સાવદ્ય એ ઉપરાંત નિષ્પ્રયોજન ભાષણ ન કરે, તથા દાતા સ્ત્રી આદિની સુંદરતા તરફ ચિત્ત ન લગાડે (૧૯)

मूलम्-बहुं सुणेइ कन्नेहिं, बहुं अच्छीहिं पिच्छइ ।
न य दिट्ठं सुयं सव्वं, भिक्खु अक्खाउमरिहइ ॥२०॥

छाया बहु शृणोति कर्णाभ्यां बहु अक्षिभ्यां पश्यति ।
न च दृष्टं श्रुतं सर्वं भिक्षुराख्यातुमर्हति ॥ २० ॥

टीका-'बहुं सुणेइ' इत्यादि ।

भिक्षुः=साधुः भिक्षाद्यर्थं प्रविष्टः सन् कर्णाभ्यां=श्रवणाभ्यां बहु=विविधं वाक्यजातं शृणोति=आकर्णयति, तथा अक्षिभ्यां=नयनाभ्यां बहु=विविधं पश्यति=विलोकते, तत्र दृष्टं, श्रुतं च तत्सर्वम् आख्यातुं=वक्तुं नार्हति केनचित्पृष्टोऽपीत्यध्याहारः ॥ २० ॥

मूलम्-सुयं वा जइवा दिट्ठं, न लविज्जोवघाइयं ।
न य केणइ उवाएणं, गिहिजोगं समायरे ॥२१॥

छाया-श्रुतं वा यदिवा दृष्टं नालपेत् औपघातिकम् ।
न च केन उपायेन गृहियोगं समाचरेत् ॥२१॥

टीका-'सुयं वा' इत्यादि ।

श्रुतं वा=परमुखात् श्रवणविषयीकृतं वाक्यजातं, यदिवा=अथवा दृष्टं=स्वयमेव चक्षुर्विषयीकृतं वस्तुजातम् औपघातिकम्=उपघातकारणं परपीडाकरं

'बहुं सुणेइ' इत्यादि । भिक्षु जब भिक्षा को जाता है तो नाना प्रकार की बातें सुनाई पडती हैं, तरह तरह की वस्तुएँ नेत्रों से दिखाई पड जाती हैं । वे सब सुनी हुई बातें और देखी हुई वस्तु किसी से पूछे जाने पर भी नहीं कहनी चाहिए ॥ २० ॥

'सुयं वा' इत्यादि । कानों सुनी हुई और आंखो से देखी हुई बात किसी को पीडा पहुंचाने वाले हो तो पूछने पर भी न

बहुसुणेइ० ઇત્યાદિ ભિક્ષુ જ્યારે ભિક્ષાને માટે જાય છે. ત્યારે નાના પ્રકારની વાતો સાંભળવામા આવે છે, તરેહ તરેહની વસ્તુઓ આંખથી જોવામાં આવે છે; એ બધી સાંભળેલી વાતો અને જોએલી વસ્તુઓ કોઇ પૂછે તો પણ કહેવી ન જોઇએ (૨૦)

सुयंवा० ઇત્યાદિ કાનથી સાંભળેલી અને આંખથી જોએલી વાત કોઇને પીડા પહોચાડનારી હોય, તો પૂછવા છતાં પણ ન કહેવી. તાત્પર્ય એ છે કે

नालपेत्=न कथयेत् पृष्टोऽपीतिशेषः यथाश्रुतदृष्टभाषणेन संयमोपघातो भवतीति पृष्टोऽपि स्वपरहितं प्रियं चाल्पमेव वदेदिति पिण्डितार्थः। केन च=केनापि, 'च' शब्दोऽप्यर्थकः, उपायेन=कारणेन, गृहियोगं=गृहस्थसम्बन्धम्=इतस्ततो वार्ताकरणादिरूपं, तद्बाललालनादिरूपम्, आरम्भसमारम्भादिरूपं वा न समाचरेत्=न कुर्यादित्यर्थः ॥२१॥

मूलम्--निट्ठाणं रसनिज्जूढं, भद्दगं पावगं ति वा।
पुट्ठो वा वि अपुट्ठो वा, लाभालाभं न निद्दिसे ॥२२॥

छाया–निष्ठानं रसनिर्यूढं भद्रकं पापकम् इति वा।
पृष्टो वाऽपि अपृष्टो वा लाभालाभं न निर्दिशेत् ॥ २२ ॥

टीका–'निट्ठाणं' इत्यादि।

अद्य कीदृशं भक्तपानं भवद्भिर्लब्धम्? इति केनचित् पृष्टोऽपृष्टोवा साधुः निष्ठानं=सुरसं (लब्धं चेद्) भद्रकमिति=शोभनमिति, तथा रसनिर्यूढं=विरसं-(लब्धं चेद्) पापकमिति=अशोभनमिति, तथा "भवद्भिर्भिक्षा लब्धा न वा"

कहे, तात्पर्य यह कि देखी सुनी सब बातों के कहने से संयम का उपघात होता है इस लिए पूछे जाने पर भी उतनी ही बात कहनी चाहिए जो अपने को और पर को हित तथा प्रिय हो। तथा किसी भी कारण से गृहस्थ सम्बन्ध अर्थात् गृहस्थ की इधर बातें करना, बालक का लाड करना-पुचकारना आदि और आरंभ समारंभ क्रियाएँ न करे ॥२१॥

'निट्ठाणं' इत्यादि। 'आज आपको कैसा आहार मिला है?' ऐसा किसी के पूछने पर या नहीं पूछने पर भी साधु यह न कहे कि 'सरस मिला है अथवा नीरस मिला है' तथा 'आज आपको

જોએલી સાંભળેલી બધી વાતો કહેવાથી સંયમનો ઉપઘાત થાય છે તેથી પૂછવામાં આવ્યા છતાં પણ એટલી જ વાત કહેવી જોઇએ કે જે પોતાને તથા પરને હિતકારક તથા પ્રિય હોય, કોઇપણ કારણે ગૃહસ્થ સંબંધી અર્થાત્ ગૃહસ્થની આમતેમ વાતો કરવી, બાળકને લાડ લડાવવા કે આરંભ સમારંભ આદિ ક્રિયાઓ ન કરવી (૨૧)

निट्ठाणं० ઇત્યાદિ 'આજ આપને કેવો આહાર મળ્યો છે?' એવું કોઇ પૂછે યા ન પૂછે તો પણ સાધુ એમ ન કહે કે સરસ મળ્યો છે. અથવા નીરસ મળ્યો છે 'આજ આપને ભિક્ષા મળી કે નહીં? એવું કોઇ પૂછે યા ન પૂછે તો પણ સાધુ

इति सामान्यतः पृष्टोऽपृष्टो वा लाभालाभं=लाभश्चालाभश्चेति समाहारद्वन्द्वः भिक्षाप्राप्त्यप्राप्ती न निर्दिशेत्, भिक्षा प्राप्तेति अथवा भिक्षा न प्राप्तेति न कथयेदित्यर्थः। एवं भाषणे सति साध्वसंतोष-लोलुपता-प्रवचनलघुतादिदोषप्रसक्तेरिति भावः। पृष्टः सन् साधुः 'सर्वदा साधूनामानन्दः' इत्यादि भाषया समादधीतेति साधुसामाचारी ॥ २२ ॥

मूलम्—न य भोयणम्मि गिद्धो, चरे उंछं अयंपिरो।

अफासुयं न भुंजिज्जा, कीयमुद्देसिआहडं ॥२३॥

छाया—न च भोजने गृद्धः चरेदुञ्छमजल्पन्।

अप्रासुकं न भुञ्जीत, क्रीतमौद्देशिकमाहृतम् ॥ २३ ॥

टीका—उञ्छं=ज्ञाताज्ञातकुले सधनाधनकुले वा, सप्तमीस्थाने प्राकृतत्वाद् द्वितीया, अजल्पन्=सावद्यनिरवद्यतासंशयनिवर्तकातिरिक्तभाषणमकुर्वन् चरेद् भिक्षार्थमिति शेषः। भोजने च=भक्तपानादौ च गृद्धः=स्पृहयालुः(साकाङ्क्षः)न भवेत्

भिक्षा मिली है कि नहीं ?' इस प्रकार पूछने पर या नहीं पूछने पर भी साधु यह न कहे कि-'आज भिक्षा मिली है या नहीं मिली' अर्थात् न यह कहे कि-मिली है और न यही कहे कि-नहीं मिली है, क्योंकि, ऐसा भाषण करने से साधु में असंतोष, लोलुपता, प्रवचन की लघुता आदि दोष आजाते हैं अतः केवल यही कहे कि 'साधुओं को तो सदैव आनन्द है,' ऐसी साधुसमाचारी है ॥२२॥

'न य भोयणम्मि' इत्यादि। ज्ञात अज्ञात अथवा सधन और निर्धन कुलों में निरवद्यता सावद्यता का संशय निवारण करने के अतिरिक्त और न बोलता हुआ भिक्षा के लिए गमन करे। भक्तपान

એમ ન કહે કે—આજ ભિક્ષા મળી છે કે નથી મળી અર્થાત્ એમ ન કહે કે મળી છે અને એમ પણ ન કહે કે—મળી નથી, કારણ કે એવું ભાષણ કરવાથી સાધુમાં અસંતોષ, લોલુપતા, પ્રવચનની લઘુતા આદિ દોષ આવે છે એટલે કેવળ એમ જ કહે કે-'સાધુઓને તો સદૈવ આનંદ જ આનંદ છે' એવી સાધુ સમાચારી છે. (૨૨)

નયભોયણમ્મિ૦ ઇત્યાદિ—જાણીતાં—અજાણ્યા અથવા ધનવાન નિર્ધન કુળોમાં નિરવદ્યતા—સાવદ્યતાનો સંશય નિવારવા સિવાય બીજું કાંઇ ન બોલતા ભિક્ષાને માટે સાધુ ગમન કરે. ભકત—પાનમાં લોલુપી ન થાય, અર્થાત્ સરસ ભોજન પાનની

सरसभक्तपानाभिलाषेण सुसमृद्धकुलमात्रगामी न भवेदित्यर्थः । तत्रापि अप्रासुकं-सचित्तमिश्रादि, तथा क्रीतम्, तथौद्देशिकं, तथा-आहृतं न भुञ्जीत=अनुपयोगतः कथंचिद् गृहीतमपि नाभ्यवहरेदित्यर्थः । क्रीतादिकं प्राग्व्याख्यातमेव ॥२३॥

मूलम्-संनिहिं च न कुव्विज्जा, अणुमायंपि संजए ।
मुहाजीवी असंबद्धे, हविज्ज जगनिस्सिए ॥२४॥

छाया-संनिधिं च न कुर्यात् अणुमात्रमपि संयतः ।
मुधाजीवी असंबद्धः भवेज्जगन्निश्रितः ॥२४॥

टीका-'संनिहिं' इत्यादि ।

मुधाजीवी=शरीरपोषणप्रयोजनरहितजीवनः निरवद्यभिक्षाग्राहक इत्यर्थः असंबद्धः=निर्लिप्तः रागद्वेषविनिर्मुक्त इत्यर्थः संयतः=साधुः अणुमात्रमपि=अल्पाल्पमपि तिलतुषपरिमितमपीत्यर्थः संनिधिं=नक्तं भक्तादि संचयं न कुर्यात, एवंभूतः सन्नेव जगन्निश्रितः=त्रसस्थावरात्मकसकलजीवपालको भवेत् । 'मुहाजीवी' इति

में लोलुपी न होवे, अर्थात् सरस भोजन पान की इच्छा से सम्पत्तिशाली कुलों में ही भिक्षा के लिए न जावें । तथा सचित्त-मिश्र आदि अप्रासुक, क्रीत, औद्देशिक, और अभ्याहृत आहार यदि असावधानी के कारण लेनेमें आ जाय तो उसका उपयोग न करे । क्रीत आदि का स्वरूप पहले कहा जा चुका है ॥ २३ ॥

'संनिहिं' इत्यादि । शरीर को पुष्ट करने के प्रयोजन से रहित निरवद्य भिक्षा ग्रहण करने वाले, रागद्वेष के त्यागी साधुओं को चाहिए कि वे अणुमात्र भी अर्थात् थोडा भी आहार आदि की संनिधि (रात्रि में संचय) न करे । ऐसा करने वाले, त्रस स्थावर रूप जगत् के पालन करने वाले होते हैं । गाथा में 'मुहाजीवी' पदसे 'साधु को

ઇચ્છાથી સંપત્તિશાલીકુળોમાજ ભિક્ષાને માટે ન જાય તથા સચિત્ત-મિશ્ર આદિ અપ્રાસુક, ક્રીત, ઔદ્દેશિક, અને અભ્યાહૃત આહાર જો અસાવધાનીને કારણે ગૃહીત થઇ જાય તો પણ તેનો ઉપયોગ ન કરે ક્રીત આદિનું સ્વરૂપ પહેલા કહેવામાં આવી ગયું છે (૨૩)

संनिहिं. ઇત્યાદિ. શરીરને પુષ્ટ કરવાના પ્રયોજનથી રહિત નિરવદ્ય ભિક્ષા ગ્રહણ-કરનારા રાગદ્વેષના ત્યાગી સાધુઓએ અણુમાત્ર પણ અર્થાત્ થોડા પણ આહાર આદિની સંનિધિ (રાત્રિમાં સંચય) રાખવી નહીં. એમ કરનારા સાધુઓ ત્રસ-સ્થાવરરૂપ જગતનું પાલન કરનારા બને છે. ગાથામાં મુહાજીવી શબ્દથી એવો

पदेन सकलसावद्यक्रियाऽऽचरणभीरुत्वमावेदितम् । 'असंबद्धे' इतिपदेन पुद्गलेष्वगृध्नुत्वं ध्वनितम् ॥२४॥

मूलम्--लूहवित्ती सुसंतुट्ठे, अप्पिच्छे सुहरे सिया ।
आसुरत्तं न गच्छिज्जा, सुच्चाणं जिणसासणं ॥२५॥

छाया-रूक्षवृत्तिः सुसंतुष्टः अल्पेच्छः सुभरः स्यात् ।
आसुरत्वं न गच्छेत् श्रुत्वा तद् जिनशासनम् ॥२५॥

टीका-'लूहवित्ती' इत्यादि ।

साधुः, रूक्षवृत्तिः=रूक्षैः=नीरसैर्वृत्तिः=जीविका यस्य स तथोक्तः, वल्लचणकान्तप्रान्तादिनीरसभिक्षान्नजीवीत्यर्थः, तथा सुसंतुष्टः=यथाप्राप्तपरितुष्टः, नीरसे स्वल्पे वा भक्तपानादौ लब्धे तदधिकजिघृक्षारहितः, एवमल्पेच्छः=अल्पाभिलाषी, तथा सुभरः=सुतृप्तः परपीडोत्पादनेन भिक्षोपादानकामनारहितः स्यात्=भवेत्, परंतु तत्=लोकत्रयप्रथितं जिनशासनं-क्रोधपरिणामावेदकां जिनशिक्षां श्रुत्वा=

समस्त सावद्य व्यापार करने में भीरु होना चाहिए' ऐसा प्रगट किया है। तथा 'असंबद्धे' पद से यह सूचित किया है कि 'साधु को आहार आदि किसी वस्तु में आसक्ति नही करनी चाहिए' ॥२४॥

'लूहवित्ती' इत्यादि। साधु, लूखे सूखे अर्थात् वाल, चना आदि अन्त प्रान्त भिक्षा से संतुष्ट रहने वाला जैसी जितनी निर्दोष भिक्षा मिल जाय उसीमें संतुष्ट-अधिक की इच्छा न रखने वाला, स्वल्प इच्छा वाला तथा पर को पीडा न पहुंचा कर अन्न पान ग्रहण करने वाला होवे। तीन लोकमें प्रसिद्ध, क्रोधका कटुक परिणाम प्रतिपादन करने वाले प्रवचन को सुनकर तदनुसार कदापि क्रोध न

અર્થ પ્રગટ કર્યો છે કે સાધુએ સમસ્ત સાવદ્ય વ્યાપાર કરવામા ભીરૂ થવુ જોઇએ તથા असंबद्धे શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે સાધુએ આહાર આદિ કોઇ વસ્તુમા આસક્તિ રાખવી ન જોઇએ (૨૪)

लूहवित्ती ઇત્યાદિ સાધુ લૂખા-સૂકા અર્થાત્ વાલ-ચણા આદિ અંતપ્રાંત ભિક્ષાથી સંતુષ્ટ રહેનારો, જેવી જેટલી નિર્દોષ ભિક્ષા મળી જાય તેમા સંતુષ્ટ, અધિકની ઇચ્છા ન રાખનારો, સ્વલ્પ ઇચ્છા વાળો તથા પરને પીડા ન પહોચાડીને અન્નપાન ગ્રહણ કરનારો બને. ત્રણ લોકમાં પ્રસિદ્ધ ક્રોધનુ કડવું પરિણામ પ્રતિપાદન કરનારા જિન પ્રવચનો સાભળીને તદનુસાર કદાપિ ક્રોધ ન કરે લૂખી-સૂકી ભિક્ષા

समाकर्ण्य आसुरत्वम्-आसुरभावं क्रोधं न गच्छेत्=न धारयेत् । रूक्षभिक्षादिना रूक्षवचनादिना वा चित्तं न विकारयेदिति भावः ॥

'लूहवित्ती' इत्यनेन रसागृद्धित्वं सूचितम्, 'सुसंतुट्ठे' इत्यनेनालाभादि-परिषहविजेतृत्वमावेदितम् । 'अप्पिच्छे' इत्यनेन अनिदानत्वं प्रकटितम् । 'सुहरे' इत्यनेन यथालाभसन्तुष्टत्वं प्रत्यायितम् । 'आसुरत्तं न गच्छिज्जा' इत्यनेन कषायपरित्याग एव जिनशासनरहस्यमिती द्योतितम् ॥२५॥

मूलम्-कन्नसुक्खेहिं[1] सद्देहिं,[2] पेमं[3] नाभिनिवेसए ।

दारुणं कक्कसं फासं, काएण अहिआसए ॥२६॥

छाया-कर्णसौख्यैः शब्दैः प्रेम न अभिनिवेशयेत् ।

दारुणं कर्कशं स्पर्शं कायेन अधिसहेत ॥२६॥

टीका-'कन्नसुक्खेहिं' इत्यादि—

साधुः कर्णसौख्यैः श्रवणेन्द्रियसुखसाधकैः शब्दैः सह, सहार्थे तृतीया,

---

करे। लूखी सुखी भिक्षा मिलने से अथवा किसी के कठोर वचन से चित्त में खेद न लावे।

'लूहवित्ती' पदसे 'मन को वशमें करने वाला होना चाहिए' यह सूचिन किया गया है। 'सुसंतुट्ठे' पदसे 'अलाभ परीषह को जीतने वाला हो' यह प्रगट किया है।

'अप्पिच्छे से निदानरहितता सूचित की है। 'सुहरे' शब्द से जितना आहार मिलजाय उतने ही से सन्तोष करना प्रगट किया है। 'आसुरत्तं न गन्छिज्जा' इस पदसे 'कषाय का त्याग करना ही जिनशासन का रहस्य है' यह प्रगट किया गया है ॥ २५ ॥

'कन्नसुक्खेहिं' इत्यादि। साधु, श्रवणेन्द्रिय को सुख उपजाने

મળવાથી અથવા કોઇનાં કઠોર વચનથી ચિત્તમાં ખેદ ન લાવે

लूहवित्ती શબ્દથી મનને વશ રાખનાર થવું જોઈએ એમ સૂચિત કર્યું છે. सुसंतुट्ठे શબ્દથી અલાભ પરીષહને જીતનાર બને એમ પ્રગટ કર્યું છે अप्पिच्छे થી નિદાનરહિતતા સૂચિત કરી છે सुहरे શબ્દથી જેટલો આહાર મળી જાય તેટલા થીજ સંતોષ રાખવાનું પ્રગટ કર્યું છે आसुरत्तं न गच्छिज्जा એ પદથી કષાયનો ત્યાગ કરવો એજ જિનશાસનનું રહસ્ય છે, એમ પ્રગટ કર્યું છે (૨૫)

कन्नसुक्खेहिं. ઇત્યાદિ. સાધુ શ્રવણેન્દ્રિયને સુખ ઉપજાવનારા મનોજ્ઞ

सप्तम्यर्थे वा तृतीया प्राकृतत्वात्, प्रेम=अनुरागं न अभिनिवेशयेत्=न कुर्यात्, ललनामृदुलालपनतद्भूषणझणत्कारस्वरतालसमलङ्कृतगानवीणादिशब्दसमाकर्णनाऽऽसक्तो न स्यादित्यर्थः। अपि च कायेन=देहेन दारुणं=दुःखदायकं, कर्कशं=कठोरं, स्पर्शम् अधिसहेत, तत्र द्वेषं न कुर्यादित्यर्थः। उपलक्षणं चैतत् अनुक्तेन्द्रिय विषयाणामपि, तथा च सकलेन्द्रियविषयेषु रागद्वेषौ परिवर्जयेदिति भावः ॥२६॥

मूलम्-खुहं[2] पिवासं[3] दुस्सिज्जं, सीउण्हं[5] अरइं[6] भयं।
अहिआसे[8] अव्वहिओ[1], देहदुक्खं[9] महाफलं[10] ॥२७॥

छाया-क्षुधं पिपासां दुःशय्यां शीतोष्णम् अरतिं भयम्।
अधिसहेत अव्यथितो देहदुःखं महाफलम् ॥ २७ ॥

टीका-'खुहं' इत्यादि—

साधुः अव्यथितः=अनुद्विग्नः सन् क्षुधं=बुभुक्षां पिपासां=जलपानेच्छां-दुःशय्यां=दुर्वसतिं, विषमभूम्यादिरूपं शयनस्थानं वा, शीतोष्णं=प्रतीतम्, अरतिं=मोहनीयकर्मोद्भवां नोकषायलक्षणां, भयं=चौरव्याघ्रादिजनितां भीतिं अधि-

वाले मनोज्ञ शब्दों में स्नेह (राग) न करे, अर्थात् स्त्री आदी की कोमल मीठी भाषा, उसके भूषणों की झनझनाहट, स्वर और तालसे शोभित गान अथवा वीणा आदि के शब्द सुनकर अनुरक्त न होवे। शरीर से दुःखद और कर्कश स्पर्श सहन करे, अर्थात् ऐसे स्पर्श से द्वेष न करे। यह कथन अन्य इन्द्रिय विषयों का भी उपलक्षण है इस लिए इन्द्रियों के किसी भी विषय में राग द्वेष नहीं करना चाहिए ॥२६॥

'खुहं' इत्यादि। साधु, उद्विग्न (खिन्न) न होता हुआ क्षुधा, पिपासा, विषमशयन आदि के स्थान, शीत उष्ण, मोहनीय कर्म के उदय से उत्पन्न अरति नामक नोकषाय, और चोर व्याघ्र आदि

શબ્દોમાં સ્નેહ (રાગ) ન રાખે, અર્થાત્ સ્ત્રી આદિની કોમળ મીઠી ભાષા, એનાં ભૂષણોનો ઝણઝણાટ, સ્વર અને તાલથી શોભિત ગાન અથવા વીણા આદિના શબ્દ સાભળીને અનુરક્ત ન થાય શરીરથી દુઃખદ અને કર્કશ સ્પર્શ સહન કરે અર્થાત્ એવા સ્પર્શથી દ્વેષ ન કરે, આ કથન અન્ય ઇંદ્રિયવિષયોનું પણ ઉપલક્ષણ છે તેથી ઇંદ્રિયોના કોઇ પણ વિષયમા રાગ દ્વેષ ન કરવા જોઇએ (૨૬)

खुहं० ઇત્યાદિ. સાધુ ઉદ્વિગ્ન (ખિન્ન) ન થતા ક્ષુધા પિપાસા, વિષમ શયન આદિનાં સ્થાન, ટાઢ તાપ, મોહનીય કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન અરતિ નામક નોકષાય,

सहेत=तितिक्षेत, यतः देहदुःखं=कायक्लेशसहिष्णुत्वं महाफलं=निरन्तरशात-संपातप्राप्तिलक्षणमोक्षफलकं भवतीति शेषः। द्वादशविधतपोऽन्तःपातित्वेन कायक्लेशसहिष्णुताया मोक्षसाधकत्वमिति भावः ॥ २७ ॥

मूलम्-अत्थंगयंमि आइच्चे, पुरत्था य अणुग्गए।
आहारमाइयं सव्वं, मणसावि ण पत्थए ॥२८॥

छाया-अस्तंगते आदित्ये पुरस्ताच्च अनुद्गते।
आहारादिकं सर्वं मनसाऽपि न प्रार्थयेत् ॥ २८ ॥

टीका-'अत्थंगयंमि' इत्यादि-

आदित्ये=सूर्ये अस्तंगते सति=सूर्यास्तमयनानन्तरं प्रदोषकालादारभ्य निशावसानकालं यावदित्यर्थः। पुरस्तात्=प्राच्यां दिशि अनुद्गते च सति आदित्ये इति शेषः, सूर्योदयात् प्राक् प्रभातसमये इत्यर्थः। सर्वं=सर्वविधम् आहारादिकम्=अन्नादिकं मनसापि साधुर्न प्रार्थयेत्=नेच्छेत् किं पुनः संनिधि-करणमिति, साधुना सूर्यास्तंगमनानन्तरं सूर्योदयात् प्राग् भोजनं सर्वथा हेयम्, बहुतरजीवहिंसाममतादिदोषप्रसङ्गादितिभावः ॥ २८ ॥

से होने वाले भयको सहन करे, क्योंकि-कायक्लेश को सहन करने से निरन्तर सुखवाला मोक्षफल प्राप्त होता है। तात्पर्य यह है कि बारह प्रकार की तपस्या में कायक्लेश भी एक तप है इस लिए उसके सहन करने से मोक्ष की प्राप्ति होती है ॥ २७ ॥

'अत्थंगयंमि' इत्यादि। जब सूर्य अस्त हो जाय अर्थात् संध्याकाल आरंभ होनेपर रात्रि के अन्त तक जब तक कि सूर्य पूर्व दिशामें उदित न हो जाय, तब तक सब प्रकार के अन्नादि आहार को साधु मनसे भी न चाहे, संनिधि रखने की तो बात ही क्या है? तात्पर्य यह कि सूर्यास्त के बाद सूर्योदय तक आहार का सब

અને ચોર વાઘ આદિથી થતા ભયને સહન કરે કારણ કે કાયકલેશને સહન કરવાથી નિરંતર સુખવાળું મોક્ષફળ પ્રાપ્ત થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે બાર પ્રકારની તપસ્યામાં કાયકલેશ પણ એક તપ છે તેથી એને સહન કરવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૨૭)

અત્થંગયંમિ૦ ઇત્યાદિ. જ્યારે સૂર્ય અસ્ત થાય અર્થાત સંધ્યાકાળના આરંભથી રાત્રિના અંત સુધી-જ્યાંસુધી સૂર્ય પૂર્વ દિશામાં ઉદિત ન થાય ત્યાં સુધી સર્વ પ્રકારના અન્નાદિ આહારને સાધુ મનથી પણ ન ચાહે સંનિધિ રાખવાની તો વાતજ શી? તાત્પર્ય એ છે કે સૂર્યાસ્તની પછી સૂર્યોદય સુધી આહારનો

मूलम्–अतिंतिणे अचवले, अप्पभासी मियासणे ।
हविज्ज उयरे दंते, थोवं लद्धुं न खिंसए ॥२९॥

छाया–अतिंतिणः अचपलः अल्पभाषी मिताशनः ।
भवेद् उदरे दान्तः स्तोकं लब्ध्वा न खिंसयेत् ॥ २९ ॥

टीका–'अतिंतिणे' इत्यादि–

साधुः, अतिन्तिणः=तिन्तिणो नाम भिक्षाया अप्रदाने गृहस्थागर्हणापरकविविधवाक्यभाषणशीलः, न तिंतिणः अतिन्तिणः भवेत्–भिक्षाया अलाभेऽपि तन्निमित्तं किंचिदपि कर्कशादिवचनं न भाषेत इत्यर्थः, अचपलः=निश्चलचेतोवचनकायः, अल्पभाषी=भिक्षाग्रहणकालेऽन्यदापि परिमितवचनः, मिताशनः=प्रमाणोपेताहारः, तथा उदरे दान्तः=उदरपूरणानुचिन्तनरहितः भवेत् । एवं स्तोकं प्रचुरतरमधुराम्लादिसरसवस्तुसत्त्वेऽपि ततः ईषद् नीरसं वा किंचिल्लब्ध्वा न

प्रकार से परिहार करना चाहिए, क्यों कि उसमें बहुतेरे प्राणियों की हिंसा ममता आदि दोष लगते हैं ॥ २८ ॥

'अतिंतिणे' इत्यादि । भिक्षा का लाभ न होने पर गृहस्थ की गर्हणा करनेवाला तिन्तिण कहलाता है। साधु को ऐसा नहीं होना चाहिए। भिक्षा का लाभ न होने पर उस विषय में कुछ भी बडबडाहट न करे। मन, वचन और काय को चंचल न होने दे। भिक्षा ग्रहण करते समय अथवा अन्य समय पर परिमित वचनों का उच्चारण करे और परिमित आहार ग्रहण करे। उदर पूर्ति के लिए चिन्ता न करे। बहुत से स्वादिष्ट पदार्थों में से दाता थोडा सा या नीरस आहार दे तो क्रुद्ध न होवे।

સર્વ પ્રકારે પરિહાર કરવો જોઇએ, કારણકે તેમા ઘણાય પ્રાણીઓની હિંસા અને મમતા આદિ દોષ લાગે છે (૨૮)

अतिंतिणे० ઇત્યાદિ ભિક્ષાનો લાભ ન થતાં ગૃહસ્થની ગર્હણા કરનાર તિંતિણ કહેવાય છે. સાધુએ એવા ન થવુ જોઇએ. ભિક્ષાનો લાભ ન થતા એ વિષયમાં કાંઇ પણ બડબડાટ ન કરવો. મન વચન અને કાયાને ચ ચળ ન થવા દેવી ભિક્ષા ગ્રહણ કરતી વખતે અથવા અન્ય સમયે પરિમિત વચનોનું ઉચ્ચારણ કરવું, અને પરિમિત આહાર ગ્રહણ કરવો. ઉદરપૂર્તિને માટે ચિંતા ન કરવી. ઘણા સ્વાદિષ્ટ પદાર્થોમાથી દાતા થોડો યા નીરસ આહાર આપે તો ક્રુદ્ધ ન થવું.

खिंसयेत्=न क्रुध्येत्। 'अतिंतिणो' इतिपदेन मुनेर्भाषासमित्याराधकत्वं गाम्भीर्यं चाविष्कृतम्। 'अचवले' इत्यनेन षड्जीवनिकाययतनापरत्वं प्रदर्शितम्। 'अप्पभासी' इति पदेन प्रयोजनमन्तरेण मौनावलम्बित्वं विधेयमिति, समौनं भोक्तव्यमिति वा ध्वनितम्। 'मियासणे' इत्यनेन रसनेन्द्रियवशीकर्तृत्वं सूचितम्। 'उयरे दंते' इत्यनेन उदराधिकपूरणेन प्रमादप्रसक्तिस्तया स्वाध्यायादिहानिश्चारित्रभङ्गश्चेति बहवो दोषाः समापतन्त्यतोऽन्तप्रान्तादियादृक्तादृगन्नादिना क्षुधोपशमनमात्रतत्परत्वमास्थेयमित्यावेदितम् ॥२९॥

'अतिन्तिणे' पद से मुनि की भाषासमिति की आराधकता तथा गंभीरता प्रगट की है, अर्थात् साधु को सदा भाषासमिति में सावधान रहना चाहिए और गंभीरता रखनी चाहिए।

'अचवले' पदसे षड्जीवनिकाय की यतना में तत्परता प्रदर्शित की है। 'अप्पभासी' पदसे यह सूचित किया है कि 'साधुको निष्प्रयोजन भाषण न करना चाहिए-अर्थात् वचन गुप्ति का पालन करना चाहिए'। 'मियासणे' पदसे 'रसना इन्द्रिय को वशमें करना चाहिए' ऐसा प्रगट किया है। 'उयरे दंते' इस पदसे यह बताया है-'अधिक भोजन करने से प्रमाद आजाता है, प्रमाद से स्वाध्याय आदि क्रियाओं में बाधा पहुँचती और चारित्र में दोष लगता है, इत्यादि अनेक दूषण आजाते हैं अतएव अन्तप्रान्तादि साधारण आहार से भी क्षुधा बुझा लेनी चाहिए ॥ २९ ॥

अतिंतिणे શબ્દથી મુનિની ભાષા સમિતિની આરાધકતા તથા ગંભીરતા પ્રકટ કરી છે, અર્થાત્ સાધુએ સદા ભાષા સમિતિમાં સાવધાન રહેવું જોઈએ અને ગંભીરતા રાખવી જોઈએ

अचवले શબ્દથી ષટ્ જીવનિકાયની યતનામા તત્પરતા પ્રદર્શિત કરી છે.

अप्पभासी શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે સાધુએ નિષ્પ્રયોજન ભાષણ ન કરવુ જોઈએ અર્થાત્ વચન ગુપ્તિનુ પાલન કરવું જોઈએ. मितासणे શબ્દથી રસના ઇંદ્રિયને વશ કરવી જોઈએ એમ પ્રકટ કર્યું છે उयरे दंते પદથી એમ બતાવ્યું છે કે–અધિક ભોજન કરવાથી પ્રમાદ આવી જાય છે, પ્રમાદથી સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓમાં બાધા પહોચે છે, અને ચારિત્રમાં દોષ લાગે છે, અને એક દૂષણ આવે છે, તેથી કરીને અંતપ્રાતાદિક સાધારણ આહારથી પણ ક્ષુધા બુઝાવી લેવી જોઈએ. (૨૯)

मदो न कर्तव्य इत्याह-'न य' इत्यादि ।

मूलम्-न य बाहिरं परिभवे, अत्ताणं न समुक्कसे।
सुयलाभे न मज्जेज्जा, जच्चा तवंसि बुद्धिए ॥३०॥

छाया-न च बाह्यं परिभवेत्, आत्मानं न समुत्कर्षयेत् ।
श्रुतलाभे न माद्येत जात्या तपसि बुद्धया ॥३०॥

टीका-साधुः बाह्यं=स्वस्मात् बहिर्भवो बाह्यः अन्य इत्यर्थः, तं न परिभवेत्=न तिरस्कुर्यात्, तथा आत्मानं न समुत्कर्षयेत्='अहमेवंभूतोऽस्मि, नान्योऽस्ति मम समः' इत्यादि भावनां न कुर्यादित्यर्थः तथा श्रुतलाभे=श्रुतं च लाभश्चेति समाहारद्वन्द्वे श्रुतलाभं, तस्मिन् तथोक्ते, तृतीयार्थे सप्तमी प्राकृतत्वात्, श्रुतेन लाभेन चेत्यर्थः श्रुतेन=आगमेन विविधागमाभ्यासेनेत्यर्थः लाभेन=प्रचुरसरसभिक्षान्नादिलाभेन तथा जात्या=ब्राह्मणत्वक्षत्रियत्वादिरूपया तपसि=तृतीयार्थे सप्तमी तपसा षष्ठाष्टमभक्तादिस्वरूपेण वा=अथवा बुद्धया=विविधसूक्ष्मविषयरहस्यप्रवेशिन्या मत्या न माद्येत='अहं प्रतिष्ठितजातिमानस्मि, तपश्चर्यावानहमस्मि, अहमस्मि प्रतिभाशाली'-त्यादिरीत्या नाभिमानं कुर्यादित्यर्थः ।

अब यह बताते हैं कि साधुको मद नहीं करना चाहिए-'न बाहिरं' इत्यादि ।

साधु, न दूसरे का तिरस्कार करे और न आत्मप्रशंसा करे कि-"मैं ऐसा हूँ, मेरे जैसा दूसरा कोई नहीं है"। तथा उच्चतम आगमज्ञान का, प्रचुर और सरस अन्नादि आहार के लाभ और अपनी उच्च जाति का, अपना तपस्वीपन का, तथा 'मेरी बुद्धि सूक्ष्म और तीक्ष्ण है' इस प्रकार अपनी बुद्धि के ऐश्वर्य का अभिमान न करे। बुद्धि शब्द उपलक्षण है इस से यह भी समझना चाहिए कि

હવે એમ બતાવે છે કે સાધુએ મદ ન કરવો જોઈએ. न बाहिरं० ઇત્યાદિ.

સાધુ બીજાનો તિરસ્કાર કરે નહિ, અને આત્મપ્રશંસા કરે નહિ કે-'હું આવો છું, તેવો છું, મારા જેવો બીજો કોઈ નથી,' તથા ઉચ્ચતમ આગમ જ્ઞાન, પ્રચુર અને સરસ અન્નાદિ આહારનો લાભ, પોતાની ઉચ્ચ જાતિ, પોતાનું તપસ્વીપણું, તથા 'મારી બુદ્ધિ સૂક્ષ્મ અને તીક્ષ્ણ છે' એ પ્રમાણે પોતાની બુદ્ધિના ઐશ્વર્યનું અભિમાન કરે નહિ. બુદ્ધિ શબ્દ ઉપલક્ષણ છે, તેથી એમ પણ સમજવું કે શિષ્ય આદિ સંપદાનું પણ અભિમાન કરવું નહિ કુળ, બળ,

बुद्धयेत्युपलक्षणं शिष्याद्यैश्वर्यस्यापि, अत्रैकदेशानुमत्या परिशिष्टैः कुल-बल रूपैरपि त्रिभिर्न माद्येत, इत्यपि सूच्यते ॥३०॥

मूलम्-से[1] जाण-मजाणं[3] वा[4], कट्टु[5] आहम्मियं[6] पयं[7]।
संवरे[8] खिप्पमप्पाणं[9], बीयं[11] तं[12] न[13] समायरे[14] ॥३१॥

छाया-स ज्ञात्वा अज्ञात्वा, कृत्वा अधार्मिकं पदम्।
संवरेत् क्षिप्रमात्मानं, द्वितीयं न समाचरेत् ॥३१॥

टीका-'से जाण' इत्यादि-

सः=निर्ग्रन्थत्वेन प्रसिद्धः साधुः, ज्ञात्वा आभोगेन, अज्ञात्वा अनाभोगेन वा अधार्मिकं=मुलोत्तरगुणविराधनरूपं पदं=स्थानं कृत्वा=सेवित्वा, क्षिप्रं=शीघ्रमात्मानं संवृणुयात्=रक्षेत्, तस्मात्=दोषात् पृथक् कुर्यादित्यर्थः, द्वितीयं=द्वितीयवारं पुनरित्यर्थः तद्=दोषस्थानं न समाचरेत्=न सेवेतेत्यर्थः ॥३१॥

मूलम्-अणायारं[6] परक्कम्म[8], नेव[7] गूहे[9] न[10] निह्नवे[11]।
सुई[1] सया[2] वियडभावे[3], असंसत्ते[4] जिइंदिए[5] ॥३२॥

छाया-अनाचारं पराक्रम्य नैव गूहेत न निह्नुवीत।
शुचिः सदा विकटभावः असंसक्तो जितेन्द्रियः ॥३२॥

शिष्य आदि संपदा का भी अभिमान न करे। कुल, बल, रूप, इन तीनों का अभिमान भी एकदेश अनुमति से (स्थाली पुलाक न्याय से) निषिद्ध समझना चाहिए क्योंकि इस सूत्र में सब मदों के त्याग करने का अभिप्राय है ॥ ३० ॥

'से जाण'-इत्यादि। निर्ग्रन्थ साधु, जानकर या अनजान में मूल गुण अथवा उत्तर गुणों की विराधना हो जाय तो शीघ्र ही अपनी आत्मा को उस विराधना से पृथक् करले, दूसरी बार, उस दोष का सेवन न करे ॥ ३१ ॥

३५, એ ત્રણનું અભિમાન પણ એક દેશ અનુમતિથી (સ્થાલીપુલાક ન્યાયથી) નિષિદ્ધ સમજવું, આ સૂત્રમાં સર્વ મદનો ત્યાગ કરવાનો અભિપ્રાય રહેલો છે (૩૦)

से जाण ઇત્યાદિ નિર્ગ્રન્થ સાધુ જાણ્યે કે અજાણ્યે મૂળ ગુણ અથવા ઉત્તર ગુણોની વિરાધના થઇ જાય તો તુરતજ પોતાના આત્માને એ વિરાધનાથી છુટો પાડી નાંખે, બીજીવાર એ દોષનું સેવન ન કરે, (૩૧)

टीक-'अणायारं' इत्यादि-

शुचिः=निर्मलः सदा=नित्यं विकटभावः=प्रकटाशयः, यद्वा अविकटभावः=सरलचित्त इत्यर्थः, असंसक्तः=रागद्वेषरहितः, जितेन्द्रियः=वशीकृतेन्द्रियसमूहः, अनाचारं=सावद्यक्रियां पराक्रम्य=सेवित्वा नैव गूहेत=आचार्यसमीपे किंचिदपि संगोप्य न कथयेत्, समग्रं ब्रूयादिति भावः। न निह्नुवीत=न सर्वथाऽपलपेत् 'सुई' इति पदेन अनाचारभीरुत्वमावेदितम्। 'वियडभावे' इति पदेन मायावर्जित्वं व्यञ्जितम्। 'असंसत्त' इत्यनेन वैराग्यवासितान्तःकरणवत्त्वं द्योतितम्। 'जिइंदिए' इति पदेन प्रायश्चित्तानुष्ठाने कृते पुनः सावद्यकर्मामवृत्तत्त्वं बोधितम् ॥ ३२ ॥

मूलम्-अमोहं वयणं कुज्जा, आयरियस्स महप्पणो।
तं परिगिज्झ वायाए, कम्मुणा उववायए ॥३३॥

छाया-अमोघं वचनं कुर्यात्, आर्यस्य महात्मनः।
तत् परिगृह्य वाचा, कर्मणा उपपादयेत् ॥ ३३ ॥

टीका-'अमोहं' इत्यादि-

महात्मनः=पूजनीयस्वरूपस्य, आर्यस्य=गुरोः, वचनं=वाक्यम्, अमोघं=सफलं, कुर्यात्। तद् वचनं वाचा परिगृह्य=वाचा तथेति कृत्वा स्वी कृत्य कर्मणा=क्रियया, उपपादयेत्=संपादयेत् ॥३३॥

'अणायारं' इत्यादि। निर्मल, सरल चित्त, रागद्वेष रहित, जितेन्द्रिय साधु अनाचार का (सावद्य क्रिया का) सेवन करके आचार्य के सामने थोडा भी न छिपावे, न सर्वथा गोपन करे।

'सुई' पदसे अनाचारभीरुता, 'वियडभावे' पदसे मायाचाररहितता, 'असंसत्ते' पदसे प्रायश्चित्त करलेने पर फिर सावद्य व्यापार में प्रवृत्ति न करना चाहिए, यह प्रगट किया गया है ॥ ३२ ॥

'अमोहं' इत्यादि। पूजनीय आचार्य (गुरु) के वचनों को स्वीकार

અણાયારં ઇત્યાદિ. નિર્મળ, સરળચિત્ત, રાગ દ્વેષ રહિત, જિતેન્દ્રિય (સાધુ) અનાચારનું (સાવદ્ય ક્રિયાઓનુ) સેવન કરીને આચાર્યની સમીપે થોડું પણ છુપાવે કે સર્વથા ગોપન કરે નહિ સુઈ શબ્દથી અનાચાર ભીરુતા, વિયડભાવે શબ્દથી માયાચાર રહિતતા, અસંસત્તે શબ્દથી પ્રાયશ્ચિત્ત કરી લીધા પછી ફરી સાવદ્ય વ્યાપારમા પ્રવૃત્તિ ન કરવી જોઈએ એમ પ્રકટ કરવામા આવ્યું છે. (૩૨)

અમોહં ઇત્યાદિ. પૂજનીય આચાર્ય (ગુરૂ)ના વચનોને સાધુ સફળ કરે-

मूलम्-अधुवं जीवियं¹ नच्चा, सिद्धिमग्गं वियाणिया।
विणियट्टिज्ज भोगेसु, आउं परिमिअप्पणो ॥३४॥

छाया-अध्रुवं जीवितं ज्ञात्वा सिद्धिमार्गं विज्ञाय।
विनिवर्तेत भोगेभ्यः आयुः परिमितमात्मनः ॥ ३४ ॥

टीका-'अधुवं' इत्यादि-

साधुः, जीवितं=जीवनं प्राणधारणमित्यर्थः, अध्रुवम्=अनित्यं नश्वरमित्यर्थः, ज्ञात्वा=विदित्वा, सिद्धिमार्गं=सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्ररूपं, तथा अध्रुवमपि आत्मनः=स्वस्य आयुः=जीवितकालं, परिमितं=स्वल्पप्रमाणकं देशसंयोगवियोगकालानिश्चयत्वेन आगाम्यनन्तरक्षणेऽपि शरीरस्थायित्वानिश्चयाद् अत्यल्पमित्यर्थः, विज्ञाय=निश्चित्य, भोगेभ्यः=विषयेभ्यः, विनिवर्तेत=विरज्येत् ॥३४॥

मूलम्--बलं थामं च पेहाए, सद्धामारुग्गमप्पणो।
खित्तं कालं च विन्नाय, तहप्पाणं निजुंजए ॥३५॥

छाया-बलं स्थाम च प्रेक्ष्य श्रद्धामारोग्यमात्मनः।
क्षेत्रं कालं च विज्ञाय तथा आत्मानं नियुञ्जीत ॥ ३५ ॥

करके कार्यरूपमें परिणत करे ॥ ३३ ॥

'अधुवं' इत्यादि। जीवन अनित्य है-विनश्वर है, ऐसा विचार कर साधु सम्यग्ज्ञान सम्यग्दर्शन सम्यक्चारित्ररूप मोक्षमार्ग को भली भांति जानकर, तथा यह जीवन अनित्य है, न जानें कब इस देह से संयोग छूट जावे, एक क्षण भर भी जीवित रहनेका निश्चय नहीं है, यह भावना भा करके विषयों से विरक्त हो जावे ॥ ३४ ॥

'बलं' इत्यादि। साधु, अपनी मानसिक शक्ति , शरीरबल, आगममें प्ररूपित पदार्थों की दृढ श्रद्धा और नीरोगता को देखकर तथा द्रव्य, क्षेत्र, काल और भाव को जानकर-अर्थात् अपनी शक्ति

ઉલ્લંઘન ન કરે એમના વચનોનો સ્વીકાર કરીને કાર્યરૂપે પરિણત કરે (૩૩)

અધુવં૦ ઇત્યાદિ જીવન અનિત્ય છે અનિશ્ચર છે એવો વિચાર કરીને સાધુ સમ્યગ્ જ્ઞાન સમ્યગ્ દર્શન સમ્યગ્ ચારિત્રરૂપ મોક્ષ માર્ગને સારીરીતે જાણી કરીને તથા એક જીવન અનિત્ય છે, ખબર નથી કે કયારે આ દેહથી સંયોગ છૂટી જશે, એક ક્ષણ સુધી પણ જીવિત રહેવાનો નિશ્ચય નથી, એ ભાવના ભાવીને વિષયોથી વિરકત થઇ જાય. (૩૪)

વલં ઇત્યાદિ સાધુ, પોતાની માનસિક શકિત, શરીર બળ, આગમમાં પ્રરૂપિત પદાર્થોની દૃઢ શ્રદ્ધા, અને નીરોગિતાને જોઇને તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને

टीका-'बलं' इत्यादि-

साधुः आत्मनः = स्वस्य बलं = मानसिकसामर्थ्यं, स्थाम = शारीरिक सामर्थ्यं श्रद्धाम्=आगमोदीरितार्थे दृढप्रत्ययम्, आरोग्यं,=नैरुज्यं, प्रेक्ष्य=दृष्ट्वा, तथा क्षेत्रं, कालं, च-शब्दाद् द्रव्यभावावपि विज्ञाय आत्मानं, तथा=तदनुसारेण आत्मबलस्थामाद्यनुसारेणेत्यर्थः नियुञ्जीत तपश्चर्यादाविति शेषः, तपश्चर्याद्यनुकूलं बलादिकं विज्ञाय तत्र प्रवर्तेत यथा संयमयोगहानिर्न भवेदिति भावः ॥३५॥

मूलम्-जरा जाव न पीलेई, वाही जाव न वड्ढई ।
जाविंदिया न हायंति, ताव धम्मं समायरे ॥३६॥

छया-जरा यावत् न पीडयति, व्याधिर्यावत् न वर्द्धते ।
यावत् इन्द्रियाणि न हीयन्ते, तावत् धर्मं समाचरेत् ॥ ३६ ॥

टीका-'जरा' इत्यादि ।

जरा=वार्धक्यं यावत्=यदवधि न पीडयति=अङ्गबन्धशैथिल्यादिना न बाधते, व्याधिः=रोगः यावत् न वर्द्धते=शरीरं रोगपरतन्त्रं न यावदित्यर्थः, इन्द्रियाणि=श्रोत्रादीनि यावत् न हीयन्ते श्रवणादिशक्तेर्ह्रासो न यावदित्यर्थः, तावत्=तदवधि तदभ्यन्तरे, धर्मं श्रुतचारित्रलक्षणं, समाचरेत्, मुख्यश्चारित्राराधनकालस्तावदेवेति भावः ॥ ३६ ॥

आदि का निश्चय कर के तपश्चर्या आदि में प्रवृत्त होवे, जिससे संयम योग की हानि न हो ॥ ३५ ॥

'जरा' इत्यादि । जब तक बुढापे के कारण शरीर में शिथिलता नहीं आती, शरीर को रोग नहीं आ घेरते, इन्द्रियों की शक्ति का ह्रास नहीं होता, तब तक-इसी बीच में श्रुतचारित्र रूप धर्म का खूब आचरण कर लेना चाहिए। चारित्र की आराधना का मुख्य काल वही है। वृद्धावस्था आदि में कौन जाने क्या दशा हो जाय? ॥३६॥

ભાવને જાણીને, અર્થાત્ પોતાની શકિત આદિનો નિશ્ચય કરીને તપશ્ચર્યા આદિમાં પ્રવૃત્ત થાય. જેથી સંયમ યોગની હાનિ થાય નહિ (૩૫)

जरा० ઇત્યાદિ જ્યાં સુધી વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે શરીરમાં શિથિલતા નથી આવતી, શરીરને રોગો આવીને ઘેરતા નથી, ઇંદ્રિયોની શકિતનો હ્રાસ નથી થતો, ત્યાં સુધી-એ સ્થિતિ વચ્ચે શ્રુત ચરિત્ર રૂપ ધર્મનું આચરણ ખૂબ કરી લેવું જોઇએ. ચારિત્રની આરાધનાનો મુખ્ય કાળ એજ છે. વૃદ્ધાવસ્થા આદિમાં કોણ જાણે છે કે કેવી દશા થઇ જશે? (૩૬)

आत्मनः कथं धर्माचरणं भवेत्? इत्युपायं दर्शयति-'कोहं' इत्यादि-

मूलम्-कोहं[4] माणं[5] च मायं[6] च[8], लोहं[10] च[11] पाववड्ढणं।
वमे[14] चत्तारि[12] दोसाइं[13], इच्छंतो[3] हियमप्पणो[1] ॥३७॥

छाया-क्रोधं मानं च मायां च लोभं च पापवर्द्धनम्।
वमेत् चतुरो दोषान् इच्छन् हितमात्मनः ॥ ३७ ॥

टीका-आत्मनः=स्वस्य हितं=कल्याणम् इच्छन्=अभिलषन् साधुः, क्रोधं क्रोधः=क्रोधमोहनीयोदयसंपाद्योऽक्षान्तिपरिणतिरूपो जीवस्य विभावपरिणतिविशेषस्तम्, मानम्=मन्यते-अन्यं स्वापेक्षया हीनं येन स मानः=मानमोहनीयोदयसमुत्थोऽन्यहीनतामननलक्षण आत्मनो विभावपरिणतिविशेषः, तम्, मायां च=माया=मायामोहनीयोदयसमुत्पन्नस्वपरप्रतारणलक्षणो जीवस्य विभावपरिणामविशेषः, ताम्, पापवर्धनं=पापनिदानं लोभं च=लोभः=लोभमोहनीयोदयसमुद्भूतो द्रव्याद्याकाङ्क्षारूपो जीवस्य विभावपरिणामः, तम्। एतान् चतुरः=चतुःसंख्यकान्, दोषान्=चारित्रमालिन्यकारकान्, वमेत्=त्यजेत्, तदुक्तम्-

"लोभात् प्रभवति क्रोधो, लोभात् कामः प्रजायते।
लोभान्मोहश्च नाशश्च, लोभः पापस्य कारणम्" ॥ ३७ ॥

'कोहं' इत्यादि। अपनी आत्मा का हित चाहने वाला साधु, क्रोधमोहनीय के उदय से होने वाले अक्षमा रूप आत्मा के विभावपरिणामरूप क्रोध को, दूसरे की हीनता का भान कराने वाले मानमोहनीय के उदय से उत्पन्न होने वाले आत्मा के विभावपरिणामरूप मानको, माया मोहनीय के उदय से उत्पन्न होने वाले छल कपट रूप आत्मा के विभाव परिणाम, तत्स्वरूप माया को, तथा लोभमोहनीय के उदय से होने वाले द्रव्यादि की आकाङ्क्षारूप आत्मा के विभाव परिणाम लोभ को, अर्थात् चारित्र को दूषित करने वाले इन चारों दोषोंको दूर करदे-त्यागदे ॥ ३७ ॥

कोहं ઇત્યાદિ પોતાના આત્માનુ હિત ચાહનાર સાધુ, ક્રોધ મોહનીયના ઉદયથી ઉત્પન્ન થતા અક્ષમા રૂપ આત્માના વિભાવપરિણામ રૂપ ક્રોધને, બીજાની હીનતાનુ ભાન કરાવનારા માનમોહનીયના ઉદયથી ઉત્પન્ન થતા આત્માના વિભાવપરિણામ રૂપ માનને, છળ કપટ રૂપ આત્માપરિણામ તત્સ્વરૂપ માયાને, તથા લોભ મોહનીયના ઉદયથી થતા ઇચ્છારૂપ આત્માના વિભાવ પરિણામ લોભને, અર્થાત્ ચારિત્રને દૂષિત કરનારા એ ચાર દોષોને દૂર ત્યાગે. (૩૭)

क्रोधादीनां फलमाह—'कोहो' इत्यादि ।

मूलम्–कोहो[1] पीइं[2] पणासेइ[3], माणो[4] विणयनासणो[5] ।
मायो[6] मित्ताणि[7] नासेई[8], लोहो[9] सव्वविणासणो[10] ॥३८॥

छाया–क्रोधः प्रीतिं प्रणाशयति मानो विनयनाशनः,
माया मित्राणि नाशयति लोभः सर्वविनाशनः ॥ ३८ ॥

टीका–क्रोधः प्रीतिं नाशयति, क्रोधज्वलनप्रज्वलितचेतसो वचनेन स्फुलिङ्गवर्षणेनेव भृशमुद्विग्नास्ततो विरज्यन्ते जना इति भावः। मानः=गर्वः विनयनाशनः विनयोपघातकत्वात्, तीर्थंकरगुर्वादिमर्यादाऽतिक्रमणपूर्वककार्योपक्रमणहेतुत्वाच्च गर्वश्चारित्रोपघातक इति भावः, माया मित्राणि नाशयति, कपटेन जना विरज्यन्ते इति भावः। लोभः सर्वविनाशनः चारित्रादिसकलगुणमूलोन्मूलक इति भावः ।३८।

कथं जेतव्याः क्रोधादयः? इत्याह 'उवसमेण' इत्यादि ।

मूलम्–उवसमेण[1] हणे[3] कोहं[2], माणं[4] मद्दवया[5] जिणे[6] ।
मायम[7] ज्जवभावेणं[8], लोहं[10] संतोसओ[9] जिणे[11] ॥३९॥

छाया–उपशमेन हन्यात् क्रोधं, मानं मार्दवेन जयेत् ।
मायाम् आर्जवभावेन, लोभं संतोषतो जयेत् ॥ ३९ ॥

टीका–उपशमेन=क्षमालक्षणेन क्रोधं हन्यात्=जयेत् शमयेदित्यर्थः। मार्दवेन

क्रोधादि कषायों का फल कहते हैं— 'कोहो' इत्यादि ।

जैसे चिनगारियों की वरसा होने से लोग उद्विग्न हो जाते हैं वैसेही क्रोधाग्नि से प्रज्वलित अन्तःकरण वाले के वचनो से भी लोग विरक्त हो जाते हैं। अतएव क्रोध प्रीति का नाश कर देता है। मान से विनयका नाश होता है उस से चारित्र का अभाव होता है, क्योंकि यह तीर्थंकर गुरु आदिकी मर्यादा का अतिक्रमण कराता है। माया से मित्र छूट जाते हैं और लोभ तो सर्वस्व का सत्यानाश ही कर डालता है उस से समस्त गुण नष्ट हो जाते हैं ॥३८॥

कोहो इत्यादि જેમ ચીનગારીઓની વૃષ્ટિ થવાથી લોકો ઉદ્વિગ્ન થઇ જાય છે તેમ ક્રોધાગ્ની પ્રજ્વલિત અંતઃકરણવાળાના વચનોથી પણ લોકો વિરક્ત થઇ જાય છે તેથી ક્રોધ પ્રીતિનો નાશ કરે છે માનથી વિનયનો નાશ થાય છે, તેથી ચારિત્રનો અભાવ થાય છે. કારણ કે તે તીર્થંકર ગુરૂ આદીની મર્યાદાનું અતિક્રમણ કરાવે છે. માયાથી મિત્રની મિત્રતા તૂટી જાય છે અને લોભ તો સર્વસ્વનું સત્યા નાશ જ કરી નાંખે છે, તેથી બધા ગુણો નષ્ટ થાય છે (૩૮)

=मृदुभावेन विनयालम्बनेन मानं जयेत्, आर्जवभावेन=सरलतया निष्कपटभावेनेत्यर्थः मायां=परप्रतारणलक्षणां जयेत्। संतोषतः=धृत्या लोभं जयेत् ॥३९॥

एतद्विजयाभावे किं भवेत् ? इत्याह-'कोहोय' इत्यादि

मूलम्-कोहो य माणो य अणिग्गहीया, माया य लोहो य पवड्ढमाणा।
चत्तारि एए कसिणा कसाया, सिंचंति मूलाइँ पुणब्भवस्स ॥४०॥

छाया-क्रोधश्च मानश्च अनिगृहीतौ, माया च लोभश्च प्रवर्धमानौ।
चत्वार एते कृत्स्नाः कषायाः, सिञ्चन्ति मूलानि पुनर्भवस्य ॥४०॥

टीका-क्रोधश्च मानश्च, उभौ अनिगृहीतौ,=क्षमाविनयाऽपरिशीलनेनाऽविजितौ, माया च लोभश्च उभौ प्रवर्धमानौ-आर्जवसंतोषाननुवृंहनेन प्रकर्षमनुप्राप्तौ, एते चत्वारः क्रोधादयः कृत्स्नाः=समग्राः, यद्वा 'कसिणा' इत्यस्य 'कृष्णाः' इति च्छाया तेन आत्ममालिन्यकारकत्वात् कृष्णाः कषायाः=कषायपदवाच्याः पुनर्भवस्य=पुनर्जन्मनः संसारस्येत्यर्थः मूलानि=कारणानि मिथ्यात्वादीनि, सिञ्चन्ति=पोषयन्ति वर्द्धयन्तीत्यर्थः ॥ ४० ॥

तो फिर क्रोधादि कषायोको कैसे जीते ? सो कहते हैं-'उवसमेण' इत्यादि।

क्षमा के द्वारा क्रोध को, विनय से मान को, सरलता (निष्कपटता) से माया को और संतोष से लोभ को जीतना चाहिए ॥३९॥

कषायों को नहीं जीतने से दोष कहते हैं-'कोहो य' इत्यादि।

क्रोध और मान इन दोनो का क्षमा और विनय का अवलम्बन लेकर निग्रह (दमन) न किया जाय तथा माया और लोभ ये सरलता और सन्तोष के न रखने से बढते रहें तो ये आत्मा को मलिन करनेवाले चारों कषाय पुनर्भव के मूल-मिथ्यात्वादि-को सींचते हैं- अर्थात् बढाते हैं-बारम्बार जन्म मरण के कारण होते हैं ॥४०॥

તો પછી ક્રોધાદિ કષાયોને કેવી રીતે જીતવા? તે બતાવે છે-उवसमेण ઇત્યાદિ

ક્ષમા દ્વારા ક્રોધને, વિનયથી માનને, સરલતા (નિષ્કપટતા) થી માયાને અને સંતોષથી લોભને જીતવો જોઇએ (૩૯)

કષાયોને નહિ જીતવાથી લાગતા દોષો બતાવે છે कोहोय० ઇત્યાદી—

ક્રોધ અને માન એ બેઉનો, ક્ષમા અને વિનયનું અવલંબન લઇને નિગ્રહ (દમન) ન કરવામાં આવે, તથા માયા અને લોભ અને સરલતા અને સંતોષ ન રાખવાથી વધતા રહે તો એ આત્માને મલિન કરનારા ચારે કષાયો પુનર્ભવનાં મૂળ-મિથ્યાત્વ આદિને સિંચે છે અર્થાત્ વધારે છે-વારંવાર જન્મમરણનાં કારણ બને છે. (૪૦)

मूलम्-रायणिएसु[1] विणयं[2] पउंजे[3], धुवसीलयं[4] सययं[5] न[6] हावइज्जा[7]।
कुम्मुव्व[8] अल्लीणपलीणगुत्तो[9], परक्कमेज्जा[11] तव-संजमंमि[10] ॥४१॥

छाया-रत्नाधिकेषु विनयं प्रयुञ्जीत, ध्रुवशीलतां सततं न हापयेत्।
कूर्मवत् आलीन प्रलीन-गुप्तः, पराक्रमेत तपःसंयमे ॥ ४१ ॥

टीका-'रायणिएसु' इत्यादि-

रात्निकेषु=रत्नाधिकेषु स्वापेक्षया पूर्वं प्रव्रजितेषु विनयं=वन्दनाभ्युत्थानादिकं प्रयुञ्जीत=विदधीत, तथा ध्रुवशीलताम्=अष्टादशसहस्रशीलाङ्गलक्षणां सततं=कदापि न हापयेत्=न त्यजेत् पालयेदित्यर्थः। कूर्मवत्=कच्छप इव आलीनप्रलीन गुप्तः=आलीनः=अङ्गसङ्कोपनेन, प्रलीनः=उपाङ्गसङ्कोचनेन, अत एव गुप्तः=गुप्तावयवः अङ्गोपाङ्गसंयमनशीलः देहचापल्यरहित इत्यर्थः, तपःसंयमे=तपसि संयमे च, समाहारद्वन्द्वविवक्षयैकवचनम् पराक्रमेत=उत्साहपूर्वकं प्रवर्तेत।

'रायणिएसु विणयं पउंजे' इत्यनेन विनयवतः कषायोच्छेदकता, विनयाराधितरत्नाधिकेभ्यः आचारगोचरप्रभृतिविविधतत्त्वावाप्तिश्च ध्वन्यते।

'रायणिएसु' इत्यादि। जो अपने से दीक्षा में बडे हों उनका विनय करे अर्थात् उन्हें वन्दना करे, आने पर खडा हो जावे आदि। तथा अठारह हजार शील का सदैव पालन करे। कछुवे की तरह अंगोपांगों को गोपकर रक्खे। तप, और संयम में उत्साह के साथ प्रवृत्ति करे।

'रायणिएसु विणयं पउंजे' इस पदसे यह प्रगट होता है कि विनयवान ही कषायों का उच्छेद कर सकता है। तथा विनय के द्वारा आराधित गुरु महाराज से आचार विषयक विविध तत्त्वो की प्राप्ति हो सकती है।

रायणिएसु० ઇત્યાદિ જેઓ પોતાથી દીક્ષામાં વડા હોય તેમનો વિનય કરવો, અર્થાત્ તેમને વંદના કરવી, તેઓ આવતાં ઊભા થઇ જવું ઇત્યાદિ તથા અઢાર હજાર શીલનું સદૈવ પાલન કરવું કાચબાની પેઠે અંગોપાંગોને ગોપવી રાખવાં. તપ અને સંયમમાં ઉત્સાહ સાથે પ્રવૃત્તિ કરવી.

रायणिएसु विणयं पउंजे એ પદથી એમ પ્રકટ થાય છે કે વિનયવાન જ કષાયોનો ઉચ્છેદ કરી શકે છે, તથા વિનય દ્વારા આરાધિત ગુરૂ મહારાજ પાસેથી આચાર વિષયક વિવિધ તત્ત્વોની પ્રાપ્તિ થઇ શકે છે.

'धुवसीलयं सययं न हावइज्जा' इत्यनेन 'चारित्रवता सदा धर्मारामे रन्तव्य'-मिति द्योत्यते। 'कुम्मुव्व' इत्यादिना गाथायास्तृतीयचरणेम 'कारणमन्तरेणे-तस्ततो न भ्रते' दिति सूच्यते ॥ ४१ ॥

मूलम्-निद्दं च न बहु मन्निज्जा, सं प्पहासं विवज्जए।
मिहोकहाहिं न रमे, सज्झायम्मि रओ सया ॥४२॥

छाया-निद्रां च न बहु मन्येत, स प्रहासं विवर्जयेत्।
मिथः कथासु न रमेत, स्वाध्याये रतः सदा ॥ ४२ ॥

टीका-'निद्दं च' इत्यादि—

स साधुः, निद्रां न बहु मन्येत=न समाद्रियेत नातिशयेन सुप्यादित्यर्थः, प्रहासं च=हास्यं च विवर्जयेत्=न कुर्यात् तथा मिथःकथासु=परस्परलौकिक-वार्तालापेषु न रमेत=नासक्तो भवेत्। तर्हि किं कुर्यादित्याह-स्वाध्याये=वाचनादौ सदा=सर्वदा रतः=तत्परः स्यात् ॥ ४२ ॥

मूलम्-जोगं च समणधम्मंमि, जुंजे अनलसो धुवं।
जुत्तो य समणधम्मंमि, अट्ठं लहइ अणुत्तरम् ॥४३॥

छाया-योगं च श्रमणधर्मे युञ्जीत अनलसः ध्रुवम्
युक्तश्च श्रमणधर्मे अर्थं लभते अनुत्तरम् ॥ ४३ ॥

'धुवसीलयं सययं न हावइज्जा' इस से यह द्योतित होता है कि संयमी को सदैव चारित्र रूपी उद्यान में रमण करना चाहिए। 'कुम्मुव्व' आदि पदसे यह दिखलाया है कि कारण विशेष के विना इधर-उधर नहीं घूमना चाहिये ॥ ४१ ॥

'निद्दंच' इत्यादि। साधु, अधिक निद्रा न ले, हास्य न करे और आपस में लौकिक बात चीत में आसक्त न होवे, किंतु वाचना आदि स्वाध्याय में ही सदा मग्न रहे ॥४२॥

धुवसीलयं समयं न हावइज्जा એ પદથી એમ પ્રકટ થાય છે કે સંયમીએ સદૈવ ચારિત્રરૂપી ઉદ્યાનમાં રમણ કરવું જોઈએ. कुम्मुव्व આદિ પદથી એમ બતાવ્યું છે કે કારણ વિશેષ વિના આમ-તેમ ફરવું જોઈએ નહિ. (૪૧)

निद्दंच ઇત્યાદિ સાધુ વધારે ઉંઘ ન લે, હાસ્ય ન કરે અને માંહોમાંહે લૌકિક વાતચીતમાં આસક્ત ન બને, પરન્તુ વાચના આદિ સ્વાધ્યાયમાં જ સદા મસ્ત રહે. (૪૨)

टीका-'जोगं च' इत्यादि-

साधुः अनलसः=आलस्यशून्यः सन्, आलस्यं=कायचित्तयोर्गुरुत्वं, तद्रहितः सोत्साह इत्यर्थः श्रमणधर्मे=क्षान्त्यादौ दशविधे साधुकरणीये, योगं, त्रिविधं मनोवाक्कायलक्षणं ध्रुवं=निश्चितं, युञ्जीत=कुर्यात् तत्र समाहितो भवे दित्यर्थः। अत्र फलमुखेन हेतुमाह-श्रमणधर्मे=उक्तलक्षणे युक्तश्च=समाहितो हि च-शब्दो हेत्वर्थकः अनुत्तरं=न विद्यते उत्तरम्=उत्कृष्टं यस्मात् तम् केवलज्ञानरूपमित्यर्थः, अर्थम् अर्थ्यते=याच्यते इति-अर्थस्तम्, अभीष्टं=प्रयोजनं फलमिति यावत्, लभते ॥ ४३ ॥

पूर्वोपदिष्टाचारसिद्ध्यर्थमुपायमाह-'इहलोग०' इत्यादि।

मूलम्-इहलोगपारत्तहियं, जेणं गच्छइ सुग्गइं।
बहुस्सुयं, पज्जुवासिज्जा, पुच्छिज्जत्थविणिच्छयं ॥४४॥

छाया-इहलोकपरत्रहितं, येन गच्छति सुगतिम्।
बहुश्रुतं पर्युपासीत, पृच्छेदर्थविनिश्चयम् ॥ ४४ ॥

टीका-साधुः-इहलोकपरत्रहितम्=ऐहिकामुष्मिकहितकरं, तथा येन=यदुपदेशेन प्राणी सुगतिं=पारम्पर्येण मोक्षं गच्छति त बहुश्रुतं=यदा यावन्ति

'जोगं च' इत्यादि। साधु शारीरिक और मानसिक प्रमाद रहित होकर उत्साह के साथ साधु के लिए पालन करने योग्य क्षान्ति आदि दश श्रमण धर्मों में मन वचन काय को निरन्तर लगावे अर्थात् उन्ही में लीन रहे। जो श्रमण धर्म में तीनो योग लगता है वह सर्वोत्कृष्ट केवलज्ञान रूपी फल को प्राप्त करता है ॥४३॥

उक्त आचार की सिद्धि का उपाय कहते हैं-'इहलोग०' इत्यादि।

जिस समय जितने शास्त्र उपलब्ध हों उनके मर्म के ज्ञाता गुरु महाराज की साधु उपासना (सेवा) करे। उपासना करता हुआ

જોગંચ ઇત્યાદિ સાધુ શારીરિક અને માનસિક પ્રમાદ રહિત થઇને ઉત્સાહથી સાધુને પાળવાયોગ્ય. ક્ષાન્તિ આદિ દશ શ્રમણ ધર્મોમાં મન વચન કાયાને નિરંતર લગાડી રાખે, અર્થાત્ તેમા લીન રહે જે શ્રમણ ધર્મમા ત્રણ યોગ લગાવે છે તે સર્વોત્કૃષ્ટ કેવળજ્ઞાનરૂપી ફળ પ્રાપ્ત કરે છે. (૪૩)

ઉકત આચારની સિદ્ધિનો ઉપાય બતાવે છે-इहलोग० ઇત્યાદિ

જે સમયે જેટલાં શાસ્ત્ર ઉપલબ્ધ હોય તેના મર્મના જ્ઞાતા ગુરૂમહારાજની

शास्त्राण्युपलभ्यानि तेषां मर्मविदं गुरुं पर्युपासीत=विनयभावेन सेवेत, तथा अर्थविनिश्चयं=सूत्रार्थनिर्णयं च पृच्छेत् ॥ ४४ ॥

पृच्छासमये गुरुसमीपोपवेशनप्रकारमाह-'हत्थं' इत्यादि ।

मूलम्-हत्थं पायं च कायं च, पणिहाय जिइंदिए ।
अल्लीणगुत्तो निसिए, सगासे गुरुणो मुणी ॥४५॥

छाया-हस्तौ पादौ च कायं च प्रणिधाय जितेन्द्रियः ।
आलीनगुप्तो निषीदेत् सकाशे गुरोः मुनिः ॥ ४५ ॥

टीका-जितेन्द्रियः=कृतेन्द्रियनिग्रहो मुनिः=साधुः हस्तौ, पादौ, कायं, च प्रणिधाय=विनयाविष्कारकशरीरसंकोचनं विधाय आलीनगुप्तः=मनोवाक्कायसंरक्षणपरः गुरोः सकाशे=समीपे निषीदेत्=उपविशेत् अर्थनिश्चयाद्यर्थमिति भावः।४५।

मूलम्--न पक्खओ न पुरओ, नेव किच्चाण पिट्ठओ ।
न य ऊरुं समासिज्जं, चिट्ठिज्जा गुरुणंतिए ॥४६॥

छाया-न पक्षतो न पुरतो नैव कृत्वा पृष्ठतः ।
न च ऊरुं समासाद्य तिष्ठेद् गुरुणामन्तिके ॥ ४६ ॥

टीका-'न पक्खओ' इत्यादि ।

मुनिः गुरुं न पक्षतः=न पार्श्वतः, न पुरतः=नाग्रतः, नैव पृष्ठतः=नापि

जिससे इह लोग में हित तथा परंपरा से मोक्ष की प्राप्ति हो उस अर्थ निश्चय के सम्बन्ध में गुरुमहाराज से पूछे ॥४४॥

गुरु के समीप किस प्रकार बैठना चाहिए सो कहते हैं-'हत्थं इत्यादि ।

'इन्द्रियों का दमन करने वाला साधु गुरु के समीप हाथ, पैर और कायको इस प्रकारका रखे जिससे विनय प्रगट होता हो, तथा मन वचन काय को वश में रखकर गुरुमहाराज के समीप बैठे ॥४५॥

સાધુ ઉપાસના (સેવા) કરે ઉપાસના કરતાં રહે જેથી ઈહલોકમાં હિત તથા પરંપરાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય એ અર્થના નિશ્ચયના સંબંધમાં ગુરૂ મહારાજને પૂછે. (૪૪)

ગુરૂની સમીપે કેવી રીતે બેસવું જોઈએ તે કહે છે हत्थं ઇત્યાદિ.

ઇન્દ્રિયોનું દમન કરનાર સાધુ ગુરૂની સમીપે હાથ, પગ, અને કાયાને એવી રીતે રાખે કે જેથી વિનય પ્રકટ થાય, તથા મન વચન કાયાને વશ રાખીને ગુરૂ મહારાજની સમીપે બેસે (૪૫)

पश्चाद्भागे च कृत्वा तिष्ठेत्=उपविशेत्, पार्श्वत उपवेशने एकपङ्क्त्युपवेशननिमित्तकाऽविनयादिदोषाविर्भावात्, अग्रत उपवेशने वन्दनकर्तृणामाभिमुख्यप्रतिरोधादिना वन्दनालापाद्यन्तरायसम्भवात्, पृष्ठत उपवेशने आचार्यदृष्टिपातपात्रताप्रतिरोधसद्भावाच्चेति भावः। तथा गुर्वन्तिके=गुरोः समीपे ऊरुं समासाद्य=ऊरोरुपरि ऊरुं कृत्वा न तिष्ठेत्=नोपविशेत्, तथा सति अविनयौद्धत्यादिदोषापातादिति भावः ॥ ४६ ॥

मूलम्-अपुच्छिओ न भासमाणस्स अंतरा।
पिट्ठिमंसं न खाइज्जा, मायामोसं विवज्जए॥४७॥

छाया-अपृष्टो न भाषेत भाषमाणस्य अन्तरा।
पृष्ठमांसं न खादेत् मायामृषा विवर्जयेत् ॥ ४७ ॥

टीका-साधुः अपृष्टः=केनाप्यनापृष्टो न भाषेत, तथा भाषमाणस्य=

'न पक्खओ' इत्यादि। साधु, आचार्य आदि तथा जो मुनि दीक्षा में बडे हो उनके न पसवाडे की तरफ-बराबरी में बैठे, न आगे वैठे. न पीठ की ओर संघटा करता हुआ बैठे। पसवाडे की और बैठने से बराबरी पर बैठने के कारण अविनय आदि दोष लगते हैं:, आगे बैठने से वन्दना करनेवालों के लिए उनका सामना रुक जाता है अतः वन्दना और बोल चाल में विघ्न आ जाता हैं; पीछे की और वैठने से आचार्य आदि की दृष्टि नहीं पड सकती; इस के सिवाय गुरु महाराज के समीप पैर पर पैर रखकर भी न बैठे, क्योंकि ऐसे वैठने से अविनय और अहंकार आदि दोष आते हैं ॥४६॥

'अपुच्छिओ' इत्यादि। किसी विषय पर आचार्य महाराज

न पक्खओ ઇત્યાદિ સાધુ, આચાર્ય આદિ તથા જે મુનિ દીક્ષામા વડા હોય તેમની બાજુની તરફ ન બેસે, તેમની આગળ ન બેસે, પીઠની બાજુએ ન બેસે બાજુની તરફ બેસવાથી બરાબરીએ બેસવાને કારણે અવિનય આદિ દોષ લાગે છે આગળ (મોખરે) બેસવાથી વદના કરનારાઓને માટે એમની સમીપતા રોકાઈ જાય છે તેથી વદના અને બોલ ચાલમા વિઘ્ન આવે છે. પાછળની બાજુએ બેસવાથી આચાર્ય આદિની દ્રષ્ટિ પડી શકતી નથી ઉપરાત ગુરૂ મહારાજની સમીપે પગ પર પગ રાખીને પણ ન બેસવું, કારણકે એમ બેસવાથી અવિનય અને અહંકાર આદિ દોષ લાગે છે. (૪૬)

अपुच्छिओ० કોઈ વિષય પર આચાર્ય મહારાજ ભાષણ કરી રહ્યા

कश्चित् प्रस्तावमालम्ब्य परस्परं वदतः गुरौ अन्तरा=मध्ये प्रस्तुतविषयापरिसमाप्तिसमये न भाषेत, तथा पृष्ठमांसं न खादेत्=परोक्षे निन्दावाक्यं न वदेत्, पुरतः प्रियवचनरचनाकौशलेन सद्भावमुपदर्शयन् परोक्षे निन्दादिना तदपकारकं भाषणं न कुर्यादित्यर्थः। मायामृषा=मायायुक्तमृषा, विवर्जयेत्=परित्यजेत्, न ब्रूयादित्यर्थः ॥ ४७ ॥

अपृष्टभाषणादौ दोषान् दर्शयति–'अप्पत्तियं' इत्यादि।

मूलम्--अप्पत्तियं जेण सिया, आसु कुप्पिज्ज वा परो।
सव्वसो तं न भासिज्जा, भासं अहियगामिणिं ॥४८॥

छाया–अप्रत्ययो येन स्यात् आशु कुप्येत् वा परः।
सर्वशः तां न भाषेत भाषान् अहितगामिनिम् ॥४८॥

टीका–येन-अपृष्टभाषणेन परस्य अप्रत्ययः=अविश्वासः स्यात्=उत्पद्येत, वा=तथा भाषतो मध्ये भाषणे परः=अन्यो आशु=शीघ्रं कुप्येत्=क्रोधाविष्टो भवेत्, तथा तां=तादृशीं परोक्षे निन्दारूपाम् अहितगामिनीम्=अपकारपर्यवसानां भाषां=गिरं सर्वशः=सर्वावस्थासु साधुर्न भाषेत=न वदेत्। अप्रत्ययादिसाधनं वचनं साधुना नोच्चारणीयमिति भावः ॥ ४८ ॥

बोल रहे हो तो जब तक वह विषय पूरा न हो तब तक बीचही में न बोले। सामने चतुराई के साथ मीठा मीठा बोलकर सद्भाव दिखलाता हुआ परोक्ष में उनकी निन्दा करने वाले वचन न बोले। मायाचार से भरा हुआ असत्य भाषण न करे ॥४७॥

'अप्पत्तियं' इत्यादि। किसी भी अवस्था में साधु को परिणाम में अपकार करने वाली ऐसी वाणी न बोलनी चाहिए जिससे द्वेष हो जाय, तथा दूसरे को क्रोध आदि आजाय, अर्थात् द्वेष आदि का उत्पादक वचन साधु को कदापि उच्चारण नहीं करना चाहिए ॥४८॥

હોય તો જ્યાં સુધી એ વિષય પૂરો ન થાય ત્યાં સુધી વચમાં બોલવું નહીં સામે ચતુરાઈની સાથે મીઠું મીઠું બોલીને સદ્‌ભાવ બતાવનારાં અને પરોક્ષમાં તેમની નિંદા કરનારાં વચનો બોલવાં નહિ માયાચારથી ભરેલ અસત્ય ભાષણ કરવું નહિ (૪૭)

અપ્પત્તિયં૦ ઇત્યાદિ. કોઈ પણ અવસ્થામાં સાધુએ પરિણામમાં અપકાર કરનારી એવી વાણી ન બોલવી જોઈએ કે જેથી દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય. તથા બીજાને ક્રોધ આદિ આવી જાય, અર્થાત્ દ્વેષ આદિનાં ઉત્પાદક વચનો સાધુએ કદાપિ ઉચ્ચારવા ન જોઈએ (૪૮)

कथं वदे?-दित्याह-'दिट्ठं' इत्यादि।

मूलम्-दिट्ठं मियं असंदिद्धं, पडिपुन्नं वियं जियं।
अयंपिरमणुव्विग्गं, भासं निसिर अत्तवं ॥४९॥

छाया-दृष्टां मितां असंदिग्धां प्रतिपूर्णां व्यक्तां जिताम्।
अजल्पिनीम् अनुद्विग्नां भाषां निसृजेत् आत्मवान् ॥४९॥

टीका-आत्मवान्=समाहितः दृष्टां=साक्षात्कृतार्थगोचरां, मितां=स्वल्पाक्षराम्, असंदिग्धां=संशयानुत्पादिकां संशयनिवर्तिकां च, प्रतिपूर्णां=परिपुष्टस्वरवर्णसहितां, व्यक्तां=स्पष्टाक्षरां च, जितां=वशीकृतां प्रस्तुतविषयमात्रगामिनीम्, अप्रस्तुतविषयसंचारवर्जितामित्यर्थः, अजल्पिनीम्=वाचालतादिदोषवर्जितां, नोच्चैर्न नीचैः किंतु मृद्वीमित्यर्थः, अनुद्विग्नाम्=अनुद्वेगकारिणीम् द्वेषानुत्पादिकामित्यर्थः भाषां=गिरं निसृजेत्=उच्चारयेत् ॥ ४९ ॥

मूलम्-आयारपन्नत्तिधरं, दिट्ठिवायमहिज्जगं।
वायविक्खलियं नच्चा, न तं उवहसे मुणी ॥५०॥

छाया-आचारप्रज्ञप्तिधरं दृष्टिवादमधीयानम्।
वाग्विस्खलितं ज्ञात्वा न तम् उपहसेन्मुनिः ॥५०॥

कैसे बोले? सो कहते हैं-'दिट्ठं' इत्यादि। अन्तर्दृष्टि वाला श्रमण, अपनी आँखों देखी हुई बात के विषय में, परिमित, संशय उत्पन्न न करने वाली और संशय को दूर करने वाली, पुष्ट स्वर व्यञ्जन वाली, स्पष्ट और स्पष्ट अर्थ वाली, प्रकरण के ही अनुकूल, प्रकरण से बाहर प्रवृत्त न होने वाली, तथा न बहुत ऊंचे स्वर से और न बहुत नीचे स्वर से बोले जाने वाली, मृदु और उद्वेग को उत्पन्न न करने वाली वाणी उच्चारण करे ॥४९॥

કેમ બોલવું? તે કહે છે दिट्ठं० ઇત્યાદિ. અંતર્દ્રષ્ટિવાળો શ્રમણ, પોતાની આંખે જોએલી વાતના વિષયમાં, પરિમિત, સંશય ઉત્પન્ન ન કરનારી અને સંશયને દૂર કરનારી, પુષ્ટ સ્વર વ્યંજનવાળી, સ્પષ્ટ અને સ્પષ્ટ અર્થવાળી, પ્રકરણનેજ અનુકૂળ, પ્રકરણની બહાર પ્રવૃત્ત ન થનારી, તથા ન બહુ ઉંચે સ્વરે અને ન બહુ નીચે સ્વરે બોલાતી મૃદુ ઉદ્વેગને ઉત્પન્ન ન કરનારી વાણી ઉચ્ચારે (૪૯)

टीका-'आयार' इत्यादि ।

मुनिः=साधुः आचारप्रज्ञप्तिधरम्=आचाराङ्ग-व्याख्याप्रज्ञप्ति धारकं, यद्वा आचारशब्देनाचाराङ्गाद्यङ्गं, प्रज्ञप्तिशब्देनोपाङ्गं गृह्यते, तयोर्धारकमित्यर्थः तथा दृष्टिवादमधीयानं वागविस्खलितं=वाग्विच्छेदचलितं ज्ञात्वा=विदित्वा भाषणकाले प्रमादादिना स्वरवर्णादित्रुटौ सत्यामिति भावः तम्=आचारप्रज्ञप्तिधरं, दृष्टिवादमधीयानं च, न उपहसेत्='कथमेते महाविद्वांसो येषां भाषण सदूषणं भवती'ति कृत्वा न निन्देदित्यर्थः, तेषां छद्मस्थत्वेन कादाचित्कवाग्विस्खलन संभावनायाः सत्त्वात् ।

'अहिज्जगं' अधीयान-मित्यनेनेदमवगम्यते-यन्निरवशेषाधीतदृष्टिवादस्य

'आयार' इत्यादि । आचाराङ्ग और व्याख्याप्रज्ञप्ति (भगवती) के ज्ञाता, अथवा आचार शब्द से यहां आचाराङ्ग आदि ग्यारह अंगो का, और प्रज्ञप्ति शब्द से उपाङ्गों का ग्रहण समझना चाहिए, अतःउनके धारी तथा दृष्टिवाद के पाठी मुनि के बोलते समय वचनों में यदि स्खलना हो जाय' अर्थात् बोलते समय प्रमाद आदि किसी कारण से स्वर या व्यञ्जन की त्रुटि रह जाय तो साधु उनकी हँसी न करे क्योंकि छद्मस्थ होने के कारण कभी बोलने में स्खलन हो जाना असंभव नहीं है। तात्पर्य यह है कि, जब ऐसे पुरुष भी भाषणमें स्खलित हो जाते है तो सामान्य जनकी बात ही क्या है ? अतएव किसी की भी हंसी नहीं करनी चाहिए।

'अहिज्जगं' इस पदसे यह सूचित होता है कि संपूर्ण दृष्टिवाद

आयार० ઇત્યાદિ આચારાંગ અને વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ (ભગવતી) ના જ્ઞાતા, અથવા આચાર શબ્દથી અહીં આચારાંગ આદિ અગીઆર અંગોનું અને પ્રજ્ઞપ્તિ શબ્દથી ઉપાંગોનું ગ્રહણ સમજી લેવું, એટલે કે એમને ધારણ કરનાર તથા દૃષ્ટિવાદના પાઠી મુનિની, દૃષ્ટિવાદનું અધ્યયન કરતી વખતે વચનોમાં જો સ્ખલના થઇ જાય, અર્થાત્ બોલતી વખતે પ્રમાદ આદિ કોઇ કારણથી સ્વર યા વ્યંજનની ત્રુટિ રહી જાય તો સાધુ તેની હાસી ન કરે કારણકે તે પણ છદ્મસ્થ છે. તે કારણે કોઈવાર બોલવામાં સ્ખલના થઇ જવાનો અસંભવ નથી તાત્પર્ય એ છે કે, જ્યારે એવા પુરૂષો પણ ભાષણમાં સ્ખલિત થઈ જાય છે, તો સામાન્ય જનની તો વાતજ શી ? તેથી કરીને કોઇની પણ હાસી ન કરવી જોઇએ.

अहिज्जगं એ શબ્દથી એમ સૂચિત થાય છે કે-સંપૂર્ણ દૃષ્ટિવાદને જાણનારા-

वाग्विस्खलनसंभावनैव नास्ति, तथाविधस्य सकलसंशयोच्छेदकत्वेन जिनसंकाशत्व-सकलवाङ्मयाभिज्ञत्व-जिनवत्सुस्पष्टत्वाकृतिशक्तिशालित्वप्रतिपादनात् । दृष्टिवादाध्ययनावस्थायामेव कदाचिद्वाग्विस्खलनसंभव इति वर्तमानार्थकेन शानच्-प्रत्ययेन बोध्यते ॥५०॥

साधोर्निमित्तभाषणे दोषमाह—'नक्खत्त' इत्यादि ।

मूलम्--नक्खत्तं सुमिणं जोगं, निमित्तं मंतभेसजं ।
गिहिणो तं न आइक्खे, भूयाहिगरणं पयं ॥५१॥

छाया--नक्षत्रं स्वप्नं योगं निमित्तं मन्त्र-भेषजम् ।
गृहिणः तत् न आचक्षीत भूताधिकरणं पदम् ॥५१॥

टीका--मुनिः, नक्षत्रम्=अश्विन्यादिकं, स्वप्नं=शुभाशुभस्वप्नफलं, योगं=वशीकरणाकर्षणादि, निमित्तं=अतीतानागतकथनरूपं, मन्त्रभेषजं=मन्त्रश्च भेषजं चेतिसमाहारद्वन्द्वः, तत्र मन्त्रः भूतादीनाम्, भेषजम्=अतीसारादीनामौषधं

को जानने वालेके बोलने में स्खलना होने की संभावना ही नहीं हो सकती, क्योंकि वे सब संशयों का समाधान करने वाले, जिनसदृश, सकल वाङ्मय सकलशास्त्रके जानकार और जिन भगवान की तरह प्रश्नों का स्पष्ट उत्तर देने वाले होते हैं । किन्तु दृष्टिवाद पढते समय कदाचित् उनकी वाणी में स्खलना होने की संभावना रहती है । यह वर्तमान अर्थवाले 'शानच्' प्रत्यय से जाना जाता है ॥५०॥

'नक्खत्तं' इत्यादि । मुनि, अश्विनी आदि नक्षत्र, शुभ या अशुभ फल वाले स्वप्न, वशीकरण या आकर्षण आदि योग, भूत या भविष्य

ना બોલવામાં સ્ખલના થવાની સંભાવનાજ નથી થતી, કારણ કે તે સર્વ સંશયોનું સમાધાન કરનારા જિન સમાન, સકલવાઙ્‌મયના જાણકાર અને જિન ભગવાનની પેઠે પ્રશ્નોના સ્પષ્ટ ઉત્તર આપનારા હોય છે પરન્તુ દષ્ટિવાદ ભણતી વખતે કદાચિત્ એમની વાણીમાં સ્ખલના થવાની સંભાવના રહે છે. એ વર્તમાન અર્થવાળા 'શાનચ્' પ્રત્યયથી જાણી શકાય છે (૫૦)

નક્ખત્તં૦ ઇત્યાદિ. મુનિ, અશ્વિની આદિ નક્ષત્ર, શુભ યા અશુભ સ્વપ્ન વાળાં ફળ, વશીકરણ, યા આકર્ષણ આદિ યોગ, ભૂત યા ભવિષ્ય કાળના કથનરૂપ

गृहिणो=गृहस्थान् नाचक्षीत=न कथयेत्, यतः तद्=नक्षत्रादिकथनं, भूताधिकरणं=भूतानि अधिक्रियन्ते=व्यापाद्यन्तेऽस्मिन्निति विग्रहः, एकेन्द्रियादिजीवोपघातकं, पदं=स्थानमस्ति। गृहस्थैरनुयुक्तेनापि साधुना संयमभङ्गप्रसङ्गवारणाय नक्षत्रफलादिकं न कथनीयमिति भावः ॥५१॥

मूलम्-अन्नट्ठं पगडं लयणं, भइज्ज सयणासणं।
उच्चारभूमिसंपन्नं, इत्थीपसुविवज्जियं ॥५२॥

छाया-अन्यार्थं प्रकृतं लयनं भजेत् शयनासनम्।
उच्चार भूमिसंपन्नं स्त्रीपशुविवर्जितम् ॥५२॥

टीका-'अन्नट्ठं' इत्यादि।

साधुः, अन्यार्थं=साध्वपेक्षयाऽन्यः=परो गृहस्थादिः तदर्थं=तन्निमित्तं,=प्रकृतं=निष्पादितम्, उच्चारभूमिसंपन्नं = मलमूत्रोत्सर्जनस्थानयुक्तं, स्त्रीपशुविवर्जितं=स्त्रिया पशुना च रहितम्, उपलक्षणात् नपुंसकरहितं च लयनं=वसतिं, तथा

काल का कथन रूप निमित्त, भूत प्रेतादि का मन्त्र, अतिसार आदि किसी प्रकार के रोग का प्रतिकार करने वाली औषधि, ये सब गृहस्थ को न बतावे। बताने से आरंभ समारंभ आदि का संभव है। यदि कोई गृहस्थ, साधु से पूछे तो भी संयम के भंग होने के भय से नक्षत्र का फल आदि नहीं कहना चाहिए ॥ ५१ ॥

'अन्नट्ठं' इत्यादि। साधु, दूसरे (गृहस्थादि) के लिए बनाये हुए, उच्चार प्रस्रवण की भूमि से युक्त, स्त्री पशु और उपलक्षण से नपुंसक रहित वैसे उपाश्रय, तथा निरवद्य शय्या, आसन आदि को संयमयात्रा का निर्वाह करने के लिए स्वीकार करे। अर्थात् जिसमें स्त्री पशु नपुंसक न रहते हों, तथा उच्चार प्रस्रवण के लिए स्थान हो ऐसे

નિમિત્ત, ભૂત પ્રેતાદિનો મંત્ર, અતીસાર આદિ કોઈ પ્રકારના રોગનો પ્રતિકાર કરનારી ઔષધી વધુ ગૃહસ્થને બતાવે નહિ બતાવવાથી આરંભ સમારંભ આદિનો સંભવ છે જો કોઈ ગૃહસ્થ, સાધુને પૂછે તો પણ સંયમનો ભંગ થવાના ભયથી નક્ષત્રનું ફળ આદિ કહેવાં જોઈએ નહિ (૫૧)

અન્નટ્ઠં. ઇત્યાદિ સાધુ, બીજા (ગૃહસ્થાદિ)ને માટે બનાવેલી, ઉચ્ચાર પ્રસવણની ભૂમિથી યુક્ત, સ્ત્રી, પશુ, અને ઉપલક્ષણથી નપુંસક રહિત એવા ઉપાશ્રય તથા નિરવદ્ય શય્યા, આસન આદિને સંયમ યાત્રાના નિર્વાહને માટે સ્વીકારે. અર્થાત જેમાં સ્ત્રી પશુ નપુંસક ન રહેતાં હોય, તથા ઉચ્ચાર પ્રસવણને માટે સ્થાન હોય એવા

साधुव्यतिरिक्तनिमित्तनिष्पादितं शयनम्, आसनं च, भजेत्=सेवेत, तादृशं संयमयात्रानिर्वाहार्थं स्वीकुर्यादित्यर्थः, उक्तश्चोत्तराध्ययनसूत्रे—

❀'जं विवित्त मणाइन्नं, रहियं थीजणेण य। बंभचेरस्स रक्खट्ठा, आलयं तु निसेवए ॥१॥ इति। छाया—यद् विविक्तमनाकीर्णं रहितं स्त्रीजनेन च, ब्रह्मचर्यस्य रक्षार्थं, आलयं तु निषेवते ॥ इति ॥५२॥

उपाश्रय को, तथा निरवद्य आसन आदि को साधु अंगीकार करे जो साधु के लिए न बनाया गया हो। जैसे-श्री उत्तराध्ययन सूत्र में भगवान ने फरमाया है कि-

"जो[1] वसति (उपाश्रय) एकान्त में हो, पशु पण्डओं से अनाकीर्ण और स्त्रियों से रहित हो, ऐसी वसति का साथ, अपने ब्रह्मचर्य की रक्षा के लिए सेवन करे ॥ ५२ ॥

ઉપાશ્રયને, તથા નિરવદ્ય શય્યા આસન આદિને સાધુ અંગીકાર કરે કે જે સાધુને માટે બનાવેલા ન હોય જેમ કે શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા ભગવાને ફરમાવ્યુ છે કે—

"જો[1] વસતિ-(ઉપાશ્રય) એકાન્તમાં હોય, પશુ પડકોથી અનાકીર્ણ અને સ્ત્રીઓથી રહિત હોય, એવી વસતિનું સાધુ પોતાના બ્રહ્મચર્યની રક્ષાને માટે સેવન કરે (પર)

❀"जं" इत्यादि। यः विविक्तः=रहस्यभूतः, तत्रैव वास्तव्यस्त्र्याद्यभावात्, अनाकीर्णः=असंकुलः, तत्तत्प्रयोजनागतस्त्र्याद्यनाकुलत्वात्, रहितः=परित्यक्ताऽकालचारिणा वन्दनश्रवणादिनिमित्तागतेन स्त्रीजनेन; च शब्दात् पण्डकैः षिङ्गादिपुरुषैश्च। प्रक्रमापेक्षया चैवं व्याख्या। अन्यत्रापि चैवं प्रक्रमाद्यपेक्षत्वं

१ वहां स्त्रियों का निवास न होने से विविक्त, प्रयोजनवश भी स्त्रियों का आना जाना न होने से अनाकीर्ण अकाल में प्रवृत्ति करने वाली, वंदन धर्मकथाश्रवण आदि के लिए आने वाली स्त्रियों से रहित तथा नपुंसक और षिड्ज आदि पुरुषों से रहित स्थान का साधुओं को ब्रह्मचर्य की रक्षा के लिए सेवन करना चाहिए। यह व्याख्या यहाँ प्रकरण के अनुसार की गई है। दूसरी

૧ ત્યા સ્ત્રીઓનો નિવાસ ન હોવાથી વિવિક્ત, પ્રયોજન વશ પણ સ્ત્રીઓની આવજા ન હોવાથી અનાકીર્ણ, અકાળે પ્રવૃત્તિ કરનારી, વંદન ધર્મકથા શ્રવણ આદિને માટે આવનારી સ્ત્રીઓથી રહિત, તથા નપુસક અને ષિડ્જ આદિ પુરૂષોથી રહિત એવા સ્થાનનુ સાધુઓએ બ્રહ્મચર્યની રક્ષાને માટે સેવન કરવુ જોઇએ આ વ્યાખ્યા

मूलम्--विवित्ता य भवे सिज्जा, नारीणं न लवे कहं।
गिहिसंथवं न कुज्जा, कुज्जा साहुहिं संथवं ॥५३॥

छाया-'विविक्ता' च भवेत् शय्या नारीणां, न लपेत् कथाम्।
गृहिसंस्तवं न कुर्यात्, कुर्यात् साधुभिः संस्तवम् ॥५३॥

टीका-'विवित्ता'-शय्या=वसतिः विविक्ता च भवेत्=स्त्रीपशुपण्डकवर्जितत्वेन अन्यार्थप्रकृतत्वेन च पूता निरवद्याऽपि भवेदित्यर्थः, 'च' शब्दोऽप्यर्थकः तथापि, नारीभिः=स्त्रीभिः सहेतिशेषः, ❀कथां=धर्मवार्तामपि न लपेत्=न

'विवित्ता' इत्यादि। वसति (उपाश्रय) एकान्त में हो अर्थात् स्त्री पशु नपुंसक से रहित और दूसरे के लिए बनाई हुई तथा

विवित्ता ઇત્યાદિ વસતિ (ઉપાશ્રય) એકાન્તમાં હોય અર્થાત્ સ્ત્રી પશુ નપુંસકથી રહિત અને બીજાને માટે બનાવેલી તથા નિર્દોષ હોવી જોઇએ, અને

भावनीयम्। उक्तंहि—"अर्थात्प्रकरणाल्लिङ्गादौचित्याद्देशकालतः। शब्दार्थाः प्रविभज्यन्ते, न शब्दादेव केवलत्" ॥१॥

ब्रह्मचर्यस्य=उक्तरूपस्य रक्षार्थं=पालननिमित्तम् आलयः=आश्रयः सर्वत्र लिङ्गव्यत्ययः प्राग्वत्, यत्तदोर्नित्यसम्बन्धस्तं तु=पूर्णे निषेवते=भजते ॥ ॥१॥ इति वृहद्वृत्तिः।

❀उक्तं हि भगवता निशीथसूत्रे-"जे भिक्खू राओ वा विलाये वा इत्थीमज्झगए इत्थीसंसत्ते इत्थीपरिवुडे अपरिमाणाए कहं कहेइ कहंतं वा साइज्जइ ॥१॥'अपरिमाणाए' इत्यत्र प्रकृत्यादित्वादभेदे तृतीया, तेन अपरिमाणां कथां कथयति कथयन्तं वाऽनुमोदते स प्रायश्चित्ती भवतीत्यर्थः। एतेन सत्यनिवार्य कारणे परिमितकथाभाषणं प्रायश्चित्ताय न भवतीति भावः।

जगह प्रकरण आदि के अनुसार ही समझना चाहिए। कहा भी है -अर्थ, प्रकरण, लिंग, औचित्य, देश और कालकी विशेषता से शब्दों के अर्थ में भेद हो, जाता है, केवल शब्द से ही नहीं।

અહીં પ્રકરણને અનુસાર કરવામા આવી છે. બીજી જગ્યાએ પ્રકરણ આદિને અનુસાર જ સમજવી જોઇએ. કહ્યુ છે કે-અર્થ, પ્રકરણ, લિંગ ઔચિત્ય, દેશ અને કાળની વિશેષતાથી શબ્દોના અર્થમા ભેદ પડી જાય છે, કેવળ શબ્દથી જ નહિ.

भाषेत शङ्कादिदोषप्रसङ्गात् , तथा गृहिसंस्तवं=गृहस्थैः सह परिचयं न कुर्यात् रागादिदोषसंभवादिति भावः। साधुभिस्तु सह संस्तवं=परिचयं कुर्यात् ज्ञान-ध्यानाद्यात्मकल्याणवृद्धिसद्भावादिति भावः ॥५३॥

स्त्रीसंस्तवः किमर्थं न कर्त्तव्यः ? इत्याह-'जहा कुक्कुड०' इत्यादि ।

मूलम्--जँहा कुक्कुडपोयस्स, निँच्चं कुलँलओ भँयं ।
एँवं खु बंभयाँरिस्स, इत्थीविग्गहओ भँयं ॥५४॥

निदोष होनी चाहिए और ※धर्मकथा भी साधु को स्त्रियों के साथ एकान्त में नहीं करनी चाहिए, अन्यथा शङ्का आदि दोष उत्पन्न हो जाते हैं; साधु को गृहस्थों के साथ परिचय नहीं करना चाहिए क्योंकि, गृहस्थों के साथ परिचय करने से राग आदि दोषों का संभव है; साधु को साधुओं के साथ परिचय करना चाहिए, क्योंकि, इस से ज्ञान ध्यान रूप कल्याण की वृद्धि होती है ॥५३॥

धर्मकथा पण साधुએ स्त्रीઓनी साभे એકांतमां न करवी જોઈએ. नहि तो शंका આદિ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે. સાધુએ ગૃહસ્થની સાથે પરિચય ન કરવો જાઈએ, કારણ કે ગૃહસ્થોની સાથે પરિચય કરવાથી રાગાદિ દોષોનો સંભવ રહે છે સાધુએ સાધુઓની સાથે પરિચય કરવો જોઈએ, કારણ કે એથી જ્ઞાન ધ્યાનરૂપ કલ્યાણની વૃદ્ધિ થાય છે (૫૩)

* भगवान्ने निशीथ सूत्रमें कहा है-" जो साधु रात्रिमें अथवा विकाल वेलामें स्त्रियों के मध्य रहता है, स्त्रियों में आसक्त रहता है, स्त्रियों से घिरा रहता है और अपरिमित कथा (वार्तालाप) करता है या करने वालेकी अनुमोदना करता है वह प्रायश्चित्त का भागी होता है।" 'अपरिमाणाए" पद से यह ध्वनित होता है कि अनिवार्य कारण उपस्थित हो जाने पर परिमित वार्त्तालाप करने से प्रायश्चित्त नहीं लगता।

१ ભગવાને નિશીથ સૂત્રમા કહ્યુ છે કે— "જે સાધુ રાત્રે અથવા વિકાળ વેળાએ સ્ત્રીઓની વચ્ચે રહે છે, સ્ત્રીઓથી ઘેરાયેલો રહે છે અપરિમિત કથા (વાર્તાલાપ) કરે તે, અથવા કરનારને અનુમોદે છે તે પ્રાયશ્ચિત્તનો ભાગી બને છે." **अपरिमाणए** પદથી એમ ધ્વનિત થાય છે કે અનિવાર્ય કારણ ઉપસ્થિત થતાં પરિમિત વાર્તાલાપ કરવાથી પ્રાયશ્ચિત્ત લાગતુ નથી.

छाया—यथा कुक्कुटपोतस्य नित्यं कुललाद् भयम् ।
एवमेव ब्रह्मचारिणः स्त्रीविग्रहाद्भयम् ॥ ५४ ॥

टीका—यथा कुक्कुटपोतस्य=कुक्कुटाख्यपक्षिशावकस्य कुललात्=मार्जारात्, नित्यं=सततं भयं विद्यते उभयोरेकवसतिनिवासित्वात्, तद्भक्ष्यत्वाच्चेति भावः । एवमेव=इत्यमेव ब्रह्मचारिणः=साधोः स्त्रीविग्रहात्=स्त्रीशरीराद् भयं भवति । स्त्रीरूपविषयस्य झटिति मनोमोहावहत्वेनेतरविषयापेक्षया दुर्जयत्वादिति भावः।५४।

स्त्रीसंस्तवः सर्वथा न कर्त्तव्यः, इत्याह—'चित्तभित्तिं' इत्यादि ।

मूलम्—चित्तभित्तिं न निज्झाए, नारिं वा सुअलंकियं ।
भक्खरं पिव दट्ठूणं, दिट्ठिं पडिसमाहरे ॥५५॥

छाया—चित्रभित्तिं न निध्यायेत् नारीं वा स्वलंकृताम् ।
भास्करमिव दृष्ट्वा दृष्टिं प्रतिसमाहरेत् ॥ ५५ ॥

टीका—मुनिः, चित्रभित्तिं=नारीचित्रयुक्तं कुड्यं वा=अथवा स्वलंकृतां नारीं सुवसनभूषणशोभितां स्त्रियम्, अस्योपलक्षणत्वादनलंकृतामपि न निध्यायेत्= न निरीक्षेत । कथञ्चिद्दर्शनयोगेऽपि भास्करमिव=प्रचण्डमार्तण्डमिव तां दृष्ट्वा दृष्टिं=

स्त्रीपरिचय से दोष बताते हैं—'जहा कुक्कुड' इत्यादि,

जैसे कुक्कुट (मुर्गे) का बच्चा और विलाव एक ही स्थान में निवास करहे हों तो मुर्गे के बच्चे को सदा विलाव से भय रहता है, वैसे ही ब्रह्मचारी (साधु) को स्त्री के शरीर से भय रहता है, क्योंकि स्त्रीरूप विषय शीघ्र ही मन को मोहित करने वाला होता है इसलिए अन्य विषयों की अपेक्षा दुर्जय है ॥५४॥

'चित्तभित्तिं' इत्यादि । जिस पर स्त्री का चित्र हुआ हो उस भीत को तथा सुन्दर वस्त्रालङ्कारों से अलंकृत स्त्री न देखे । कदा-

---

સ્ત્રી પરિચયથી દોષ બતાવે છે-जहा कुक्कुड. ઇત્યાદિ.

જેમ કુકડાના બચ્ચા અને બિલાડી એકજ સ્થાનમાં નિવાસ કરતાં હોય તો કુકડાના બચ્ચાં, બિલાડીનો ભય રહ્યા કરે છે, તેમ બ્રહ્મચારીને (સાધુને) સ્ત્રીના શરીરથી में भेद હોય છે, સ્ત્રીરૂપ વિષય શીઘ્રજ મનને મોહિત કરનારો બને છે, તેથી અન્ય વિષયો આવી છે. તે દુર્જય છે. (૫૪).

'चित्तभित्तिं' ઇત્યાદિ. જેની ઉપર સ્ત્રીનું ચિત્ર હોય તે ભીતને તથા સુંદર વસ્ત્રાલંકારોથી અલંકૃત સ્ત્રીને જોવાં નહિ. કદાચિત તેના ઉપર દૃષ્ટિ પડી

चक्षुः प्रतिसमाहरेत्=ततः प्रतिसंहरेदित्यर्थः, यथा प्रचण्डमार्त्तण्डविलोकनमात्रं नयनयोर्मालिन्यमुपनयति तथा नारीनिरीक्षणमात्रं साधोश्चारित्रमालिन्यं सद्यः समुद्भावयतीति भावः ॥ ५५ ॥

किं बहुना-'हत्थपाय' इत्यादि।

मूलम्-हत्थपायपडिच्छिन्नं, कन्ननासविगप्पियं।
अवि वाससयं नारी बंभयारी विवज्जए ॥५६॥

छाया-हस्तपादप्रतिच्छिन्नां कर्णनासविकर्तिताम्।
अपि वर्षशतां नारीं ब्रह्मचारी विवर्जयेत् ॥ ५६ ॥

टीका-ब्रह्मचारी=साधुः हस्तपादप्रतिच्छिन्नां=छिन्नकरचरणां, कर्णनासाविकर्तितां=विकर्तितकर्णनासिकां वर्षशतामपि=पूर्णशतवर्षवयस्कामपि जराजर्जरितदेहामपीत्यर्थः नारीं विवर्जयेत्=एवम्भूताया अपि नार्याः संसर्गं न कुर्यादिति भावः ॥ ५६ ॥

मूलम्-विभूसा इत्थिसंसग्गो, पणीयं रसभोयणं।
नरस्सत्तगवेसिस्स, विसं तालउडं जहा ॥५७॥

चित् उसपर दृष्टि पडजाय तो जैसे प्रचण्ड सूर्य पर नजर पडने से शीघ्र नेत्र नीचे कर लेने पडते है, वैसे ही उसे देखते ही नेत्र नीचे कर लेवे। तात्पर्य यह है कि जैसे प्रचण्ड सूरज की ओर नजर करने से ही आंखों में मलिनता आ जाती है वैसे ही स्त्री पर सानुराग दृष्टि पडने से चारित्र में मलिनता आजाती है ॥५५॥

'हत्थपाय०' इत्यादि। अधिक क्या कहा जाय-जिसके हाथ पैर छेदे हुए हों तथा कान नाक कटी हुई हो ऐसी सौ वर्ष की वृद्ध स्त्री का भी संसर्ग साधु न करे ॥५६॥

જાય તો જેમ પ્રચંડ સૂર્ય પર નજર પડવાથી શીઘ્ર નેત્રોને નીચાં કરી લેવાં પડે છે, તેમ તેને જોતાજ નેત્ર નીચા ઢાળી દેવાં તાત્પર્ય એ છે કે-જેમ પ્રચંડ સૂર્ય તરફ નજર કરવાથીજ આંખોમા મલિનતા આવી જાય છે, તેમ સ્ત્રી પર સાનુરાગ દૃષ્ટિ પડવાથી ચારિત્રમા મલિનતા આવી જાય છે (૫૫)

હત્થપાય૦ ઇત્યાદિ વધારે શું કહીએ-જેના હાથ પગ છેદેલા હોય તથા નાક કાન કાપેલાં હોય, એવી સો વર્ષની વૃદ્ધ સ્ત્રીનો પણ સંસર્ગ સાધુ ન કરે. (૫૬)

छाया-विभूषा स्त्रीसंसर्गः प्रणीतरसभोजनम् ।
नरस्यात्मगवेषिणः विषं तालपुटं यथा ॥ ५७ ॥

टीका-'विभूसा' इत्यादि ।

आत्मगवेषिणः=आत्मकल्याणाभिलाषिणः नरस्य=साधुपुरुषस्य विभूषा=शरीरमण्डनं स्त्रीसंसर्गः=स्त्रिया सहालपनादि, प्रणीतरसभोजनं=नित्यं घृतादिरसाभ्यवहरणम्, एतत्सर्वं यथा तालपुटं=तालुस्पर्शमात्रेण प्राणापहारकं विषं भवति तथैव विभूषादिक सद्यश्चारित्रापहारकमित्यर्थः ॥ ५७ ॥

मूलम्-अंगपच्चंगसंठाणं, चारुल्लवियं पेहियं ।
इत्थीणं तं न निज्झाए, कामरागविवड्ढणं ॥५८॥

छाया-अङ्गप्रत्यङ्गसंस्थानं चारूल्लपितं प्रेक्षितम् ।
स्त्रीणां तत् न निध्यायेत् कामरागविवर्धनम् ॥५८॥

टीका-'अंगपच्चंग'० इत्यादि ।

स्त्रीणाम् अङ्गप्रत्यङ्गसंस्थानम्=अङ्गानि=मुखादीनि, प्रत्यङ्गानि नयनादीनि, तेषां संस्थानं=संनिवेशविशेषः आकारविशेष इत्यर्थः, चारु=मनोज्ञम् उल्लपितम्=उच्चैर्भाषितं गीतादिकं, तथा प्रेक्षितं=कटाक्षविक्षेपादिकं, न निध्यायेत्=सरागं नावलोकयेत् न चिन्तयेद् वा, यतः तत्सर्वं कामरागविवर्धनं=कामविकारजनकमित्यर्थः ॥५८॥

'विभूसा' इत्यादि । आत्मकल्याण के अभिलाषी पुरुष-साधु को, शरीर का मण्डन, स्त्री के साथ बोल चाल आदि संसर्ग तथा प्रतिदिन प्रणीत-सरस-भोजन न करना चाहिए। ये सब चारित्र को शीघ्रही इस प्रकार नष्ट कर देते हैं जैसे तालपुट (तालु में स्पर्श होते ही प्राण हरण करने वाला) विष प्राणों का नाश कर देता है ॥५७॥

'अंगपच्चंग०' इत्यादि। स्त्रियों के मुख आदि अंगो की, नेत्र आदि उपाङ्गों की बनावट, मनोहर भाषण और कटाक्षविक्षेप आदि

विभूसा० ઇત્યાદિ. આત્મકલ્યાણના અભિલાષી સાધુ પુરૂષે, શરીરનું મંડન, સ્ત્રીની સાથે બોલ-ચાલ આદિ સંસર્ગ તથા પ્રતિદિન પ્રણીત-સરસ-ભોજન ન કરવું જોઇએ એ ચારિત્રને એવી રીતે શીઘ્ર નષ્ટ કરી નાખે છે કે જેવી રીતે તાલપુટ (તાળવામાં સ્પર્શ થતા જ પ્રાણ હરણ કરનાર) વિષ પ્રાણનો નાશ કરી નાખે છે. (૫૭)

'अंगपच्चंग०' ઇત્યાદિ સ્ત્રીઓનાં મુખ આદિ અંગોની, નેત્રાદિ ઉપાંગોની બનાવટ, મનોહર ભાષણ, અને કટાક્ષ વિક્ષેપ આદિ અનુરાગ પૂર્વક જોવાં નહિ, અને

मूलम्-विसएसु मणुन्नेसु, पेमं नाभिनिवेसए ।
अणिच्चं तेसिं विन्नाय, परिणामं पुग्गलाण यं ॥५९॥

छाया-विषयेषु मनोज्ञेषु प्रेम नाभिनिवेशयेत् ।
अनित्यं तेषां विज्ञाय परिणामं पुद्गलानां च ॥५९॥

टीका-'विसएसु' इत्यादि ।

साधुः, तेषां=शब्दादिविषय सम्बन्धिनां पुद्गलानां परिणामं=पर्यायान्तरपरिणतिलक्षणम् अनित्यं विज्ञाय=जिनशासनतो विदित्वा, मनोज्ञेषु=मनोहरेषु, विषयेषु=शब्दादिषु, प्रेम=रागं नाभिनिवेशयेत्=न कुर्यात्, शब्दादिविषयैः सहेन्द्रियाणां कदाचित् सम्बन्धे सति तत्रासक्त्यपरपर्यायं रागं न कुर्यात्, किञ्च अनित्यविषयरागो दुःखायैव कल्पते इति तत्र रागो न विधेयः। स्वदेहस्य शब्दादिविषयस्य च क्षयित्वेन तत्सम्बन्धकृतसुखस्यापि तथात्वादिति भावः॥५९॥

को अनुरागपूर्वक न देखें, और न इन के विषय में ध्यान करे। क्योंकि, ये सब, काम-राग को बढाने वाले हैं ॥५८॥

'विसएसु' इत्यादि। साधु जिनशासन से भली भाँति विदित करले कि शब्दादि विषयों के पुद्गल अनित्य हैं, सदा एक पर्याय से दूसरी पर्याय में परिवर्तित होते रहते हैं। स्थायी नहीं हैं। ऐसा जानकर उन मनोज्ञ विषयों में राग न करे और अमनोज्ञ में द्वेष भी न करे। शब्दादि विषयों के साथ इन्द्रियों का सम्बन्ध हो जाय तो उन में आसक्ति न करे उन में मग्न न होवे। अनित्य विषयों में किया हुआ राग, परिणाम में दुःखदायी ही होता है, ऐसा समझकर उनमें राग भी न करे। अपना शरीर तथा शब्दादि विषय नश्वर हैं इसलिए उनके निमित्त से उत्पन्न होने वाला सुख भी नश्वर है ॥५९॥

એના વિષયમા ધ્યાન કરવું નહિ, કારણ કે બધા કામ-રાગને વધારનારા છે (૫૮)

વિસયેસુ૦ ઇત્યાદિ સાધુ જિનશાસનથી સારી પેઠે જાણી લે કે-શબ્દાદિ વિષયોના પુદ્ગલ અનિત્ય છે સદા એક પર્યાયથી બીજા પર્યાયમા પરિવર્તિત થતાં રહે છે, સ્થાયી નથી એમ જાણીને એ મનોજ્ઞ વિષયોમા રાગ ન કરે અને અમનોજ્ઞમા દ્વેષ પણ ન કરે. શબ્દાદિ વિષયોની સાથે ઇંદ્રિયોનો સંબધ થઈ જાય તો તેમા આસક્તિ ન કરે તેમાં મગ્ન ન થાય. અનિત્ય વિષયોમાં કરેલો રાગ પરિણામે દુઃખદાયીજ બને છે એમ સમજીને તેમાં રાગ ન કરે પોતાનુ શરીર તથા શબ્દાદિ વિષય નશ્વર છે તેથી તેના નિમિત્તે ઉત્પન્ન થનારૂં સુખ પણ નશ્વર છે. (૫૯)

मूलम्—पोग्गलाणं परीणामं, तेसिं नच्चा जहातहा ।
वणीयतिण्हो विहरे, सीइ भूएण अप्पणा ॥६०॥

छाया—पुद्गलानां परिणामं तेषां ज्ञात्वा यथा-तथा ।
विनीततृष्णो विहरेत् शीतीभूतेन आत्मना ॥६०॥

टीका—'पोग्गलाणं' इत्यादि ।

साधुः, तेषां=शब्दादिविषयसम्बन्धिनां पुद्गलानां परिणामं पर्यायरूपान्तराऽऽपत्तिरूपं यथा-तथा='ये इष्टास्तेऽनिष्टा भवन्ति, येऽनिष्टास्ते इष्टा भवन्ति' इत्यादि ज्ञात्वा विनीततृष्णः=अपगतस्पृहः शीतीभूतेन=क्रोधादिकषायानलोपशमनलब्धशैत्येन आत्मना विहरेत्=विचरेत् । पुद्गलस्वभावानुस्मरणोत्पादितविरत्या संयममार्गे विचरेदिति भावः ॥६०॥

मूलम्— जाए सद्धाए निक्खंतो, परियायट्ठाणमुत्तमं ।
तमेव अणुपालिज्जा, गुणे आयरियसंमए ॥ ६१ ॥

छाया—यया श्रद्धया निष्क्रान्तः पर्यायस्थानमुत्तमम् ।
तामेव अनुपालयेत् गुणेषु आचार्यसंमतेषु ॥६१॥

'पोग्गलाणं' इत्यादि । साधु शब्दादि विषयों के पुद्गलो को विनश्वरता रूप परिणाम को जानकर, अथवा यह जानकर कि—जो पुद्गल कभी इष्ट होते है वेही दूसरे समय अनिष्ट हो जाते हैं उन विषयों में तृष्णा (लालसा) का त्याग करके क्रोध आदि कषाय रूपी अग्नि की उपशान्ति से प्राप्त हुई युक्त आत्मा के साथ विहार करे। अर्थात् पुद्गलों के स्वभाव को स्मरण करने से उत्पन्न हुए वैराग्य के साथ संयम मार्ग में विचरे ॥६०॥

पोग्गलाणं. ઇત્યાદિ સાધુ શબ્દાદિ વિષયોના પુદ્ગલોનું વિનશ્વરતા રૂપ પરિણામ જાણીને, અથવા એમ જાણીને કે જે પુદ્ગલ એક સમયે ઇષ્ટ હોય છે તેજ બીજે સમયે અનિષ્ટ બની જાય છે અને જે એક સમયે અનિષ્ટ હોય છે તેજ બીજે સમયે ઇષ્ટ બની જાય છે, એ વિષયોમાં તૃષ્ણા (લાલસા) નો ત્યાગ કરીને ક્રોધ આદિ કષાયરૂપી અગ્નિની ઉપશાન્તિથી પ્રાપ્ત થએલા યુક્ત આત્માની સાથે વિહાર કરે અર્થાત્—પુદ્ગલોના સ્વાભાવનું સ્મરણ કરવાથી ઉત્પન્ન થએલા વૈરાગ્યની સાથે સયમ માર્ગમા વિચરે. (૬૦)

टीका-'जाए सद्धाए' इत्यादि ।

साधुः, यया श्रद्धया=भावनया निष्क्रान्तः गृहात्मव्रजितः सन् उत्तमं=सर्वोत्कृष्टं पर्यायस्थानं सर्वविरतिस्वीकाररूपं प्रव्रज्यालक्षणं स्थानं प्राप्तः सन् तामेव श्रद्धाम् आचार्यसंमतेषु=तीर्थङ्कराद्यनुमतेषु गुणेषु=मूलोत्तरगुणेषु अनुपालयेत्=मूलोत्तरगुणसंरक्षणतत्परिवर्द्धनहेतुभूतां तामेव श्रद्धां यत्नतः प्रवर्धयेदित्यर्थः। येनैव उत्कृष्टपरिणामेन चारित्रं गृहीतं तेनैव वर्द्धमानपरिणामेन यावज्जीवं निर्वाहयेदिति भावः ॥६१॥

अथाचारप्रणिधेः फलमाह-'तवं चिमं' इत्यादि ।

मूलम्-तवं चिमं संजमजोगयं च, सज्झायजोगं च सया अहिट्ठिए।
सूरेव सेणाइ समत्तमाउहे, अलमप्पणो होइ अलं परेसिं।६२।

छाया-तपश्चेदं संयमयोगं च स्वाध्याययोगं च सदा अधिष्ठाता।
शूर इव सेनया समात्तायुधः अलमात्मनो भवति अलं परेषाम् ।६२।

टीका=इदं=प्रागुव्याख्यातरूपं, तपः=अनशनादिलक्षणं च संयमयोगं=षड्जीवनिकायरक्षणलक्षणं च, स्वाध्याययोगं=वाचनापृच्छाद्यात्मकं, सदा=नित्यम् अधिष्ठाता=तदाचरणपरायणः साधुः-सेनया=चतुरङ्गात्मिकया शूर इव=शौर्य-

---

'जाए सद्धाए' इत्यादि। साधु जिस श्रद्धा-भावना के साथ गृहस्थावास का त्याग करके दीक्षित होकर सर्वश्रेष्ठ सर्वविरतिरूप पद को प्राप्त हुआ उसी श्रद्धा को तीर्थङ्कर प्रणीत मूल गुण और उत्तर गुणो में पालन करे। अर्थात् मूल गुण और उत्तर गुणो की रक्षा करने वाली तथा उन्हें बढाने वाली उसी श्रद्धा को यत्नपूर्वक बढाता रहे। तात्पर्य यह है कि जिस उत्कृष्ट परिणाम से यावज्जीवन उस का पालन करे ॥६१॥

'तवं चिमं' इत्यादि। जैसे शूरवीर पुरुष चतुरङ्ग सेना को साथ

जाए सद्धाए. ઇત્યાદિ. સાધુ જે શ્રદ્ધા ભાવનાની સાથે ગૃહસ્થાવાસનો ત્યાગ કરીને દીક્ષિત થઇ સર્વશ્રેષ્ટ સર્વવિરતિ રૂપ પદને પ્રાપ્ત થયો, એ શ્રદ્ધાને તીર્થંકર પ્રણીત મૂલ ગુણો અને ઉત્તર ગુણોમાં પાલન કરે. અર્થાત્ મૂલ ગુણો અને ઉત્તર ગુણોની રક્ષા કરનારી તથા તેમને વધારનારી એ શ્રદ્ધાને યત્નપૂર્વક વધારતો રહે તાત્પર્ય એ છે કે-જે ઉત્કૃષ્ટ પરિણામથી ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું હતું, તે ઉત્કૃષ્ટ પરિણામથી યાવજ્જીવન એનું પાલન કરે (૬૧)

तवं चिमं० ઇત્યાદિ. જેમ શૂરવીર પુરૂષ ચતુરંગ સેનાને સાથે લઇને

त्रानित्र समात्तायुधः=सम्यगुपात्ततपश्चर्याद्यस्त्रः, ज्ञानावरणीयादिकर्मशत्रुनिराकरणाय तपश्चर्याया अस्त्रसदृशत्वादस्त्रत्वं कथनम्। आत्मनः कल्याणाय अलं=समर्थो भवति, तथा परेषां जीवानां कल्याणाय चालं भवतीत्यर्थः।

यद्वा 'समत्तमाउहे' इत्यस्य 'समाप्तायुधः' इतिच्छाया तथा च–सेनया समाप्तायुधः समाप्तं=शत्रुपराजयकरणेन विरतं निवृत्तमिति यावत् आयुधम् = आयुधव्यापारो युद्धं यस्य स तथोक्तः शूर इव साधुः, साधुपक्षे सेनया=तपश्चर्यादिरूपया समाप्तायुधः=ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मक्षयकरणेन समाप्तं=निवृत्तम् आयुधं=तद्विजयव्यापारःपरीषहसहनादिरूपो यस्य स तथोक्त इत्यर्थः। शेषं पूर्ववत्। साधूनां तपश्चर्यादिकमेव कर्मशत्रुविनाशनाय सकलसेनाकार्यं संपादयति, तपश्च-

लेकर अपने अस्त्रशस्त्रों से शत्रुओं को हटा देता है, वैसे ही अनशन आदि तप षड्जीवनकाय की संरक्षारूप समय, वाचना, प्रच्छना आदि रूप स्वाध्याय का सदा आचरण करने में तत्पर साधु पूर्वोक्त तपश्चर्या आदि अस्त्रों से ज्ञानावरण आदि कर्मशत्रुओं के जीतने में तथा परका कल्याण करने में समर्थ होता है। तपश्चर्या, कर्मों का नाश करने के लिये अस्त्र के समान है अतः उसे अस्त्र कहा गया है। 'समत्तमाउहे' पदकी दूसरी छाया यह है–समासायुधः, अर्थात् जैसे शूरवीर अपनी सेनाकी सहायता से शत्रुओं को परास्त करके युद्ध समाप्त कर देता है, उसी प्रकार साधु तपश्चर्या आदि सेना से अष्टविध कर्म रूपी रिपुओं को परास्त करके छेड़े हुए रण (संग्राम) को समाप्त कर देता है। अर्थात्–साधुओं के तो तप संयम ही कर्म शत्रुओं का नाश करने के लिए सेना का काम करते हैं, तात्पर्य

પોતાના અસ્ત્રશસ્ત્રોથી શત્રુઓને હઠાવી દે છે, તેમજ અનશન આદિ તપ, ષડ્જીવનિકાયની સંરક્ષારૂપ સંયમ વાચના, પૃચ્છના, આદિરૂપ સ્વાધ્યયને સદા આચરવામાં તત્પર એવો સાધુ પૂર્વોક્ત તપશ્ચર્યા આદિ અસ્ત્રોથી જ્ઞાનાવરણ આદિ કર્મ શત્રુઓને જીતવામા, તથા પરનું કલ્યાણ કરવામાં સમર્થ બને છે તપશ્ચર્યા કર્મોનો નાશ કરવાને માટે અસ્ત્રની સમાન છે, તેથી તેને અસ્ત્ર કહેવામાં આવ્યુ છે. समत्तमाउहे પદનો બીજો અર્થ છે समाप्तायुधः અર્થાત જેમ શૂરવીર પોતાની સેનાની સહાયતાથી શત્રુઓને પરાસ્ત કરીને યુદ્ધ સમાપ્ત કરી નાખે છે, તેમ સાધુ તપશ્ચર્યાદિ સેનાથી અષ્ટવિધ કર્મરૂપી રિપુઓને પરાસ્ત કરીને–છેડેલા રણ (સંગ્રામ) ને સમાપ્ત કરી નાખે છે અર્થાત્–સાધુઓના તપ-સંયમજ કર્મ શત્રુઓનો નાશ

र्यादिना सकलकर्मशत्रौ प्रक्षीणे सति कारणाभावान्न पुनः कर्मोत्पत्तिर्भवतीति केवलित्वं प्राप्तानां साधूनां तद्विजयव्यापारो निवर्तते इति भावः ॥

'तवं' इतिपदेन कर्मशत्रुदमनोत्साहवत्त्वं, 'संजमजोगयं' इत्यनेन कर्मशत्रु-संबन्धिशक्तिक्षयकारकत्वं, 'सज्झायजोगं' इत्येतेन कर्मशत्रुनिराकरणकर्तृत्वं च ध्वनितम् ॥ ६२ ॥

मूलम्—सज्झायसंज्झाणरयस्स ताइणो, अपावभावस्स तवे रयस्स।
विसुज्झई जं सि मलं पुरेकडं, समीरियं रुप्पमलं व जोइणा ॥६३॥

छाया—स्वाध्याय—सद्ध्यानरतस्य त्रायिणः अपापभावस्य तपसि रतस्य।
विशुध्यति यत् तस्य मलं पुराकृतं, समीरितं रूप्यमलम् इव ज्योतिषा।६३।

टीका—'सज्झाय०' इत्यादि।

स्वाध्यायसद्ध्यानरतस्य=स्वाध्यायो=वाचनादिपञ्चविधः, सद्ध्यान=प्रशस्तध्यानं धर्मशुक्लध्यानात्मकम् अनयोर्द्वन्द्वः, स्वाध्यायसद्ध्याने, तत्र रतस्तस्य

यह है कि-तप संयम से सब कर्मों का नाश हो जानेपर कारण के अभाव से फिर कर्मों का प्रादुर्भाव नहीं होता अतः केवली होनेपर साधुओं का कर्म के जीतने का व्यापार निवृत्त हो जाता है।

'तवं' पद से कर्म रूपी दुश्मन का दमन करने में उत्साह, 'संजमजोगयं' पद से कर्मशत्रु की शक्ति का क्षय और 'सज्झायजोगं' पद से कर्मरूपी वैरी का निराकरण करना (हटाना) प्रगट किया है ॥६२॥

'सज्झाय'—इत्यादि। वाचना आदि पाँच प्रकार का स्वाध्याय, तथा धर्म और शुक्ल ध्यान रूप प्रशस्त ध्यान में लीन, स्व पर की

કરવાને માટે સેનાનું કામ કરે છે તાત્પર્ય એ છે કે તપ સયમથી સર્વ કર્મોનો નાશ થઈ જતા, કારણનો અભાવ થતા, પછી કર્મોનો પ્રાદુર્ભાવ થતો નથી એટલે કેવળી થતા સાધુઓનો કર્મ જીતવાનો વ્યાપાર નિવૃત્ત થઈ જાય છે

तवं પદથી કર્મરૂપી દુશ્મનનું દમન કરવામા ઉત્સાહ, संजमजोगयं પદથી કર્મશત્રુની શકિતનો ક્ષય અને सज्झायजोगं પદથી કર્મરૂપી વૈરીનુ નિરાકરણ કરવું (હઠાવવું) પ્રકટ કર્યું છે (૬૨)

'सज्झाय'० ઈત્યાદિ વાચના આદિ પાચ પ્રકારના સ્વાધ્યાય, તથા ધર્મ અને શુકલ ધ્યાનરૂપ પ્રશસ્ત ધ્યાનમા લીન, સ્વપરની રક્ષા કરનારા, સર્વથા વિકાર

पञ्चविधस्वाध्यायधर्मशुक्लध्याननिमग्नस्येत्यर्थः, त्रायिणः=स्वपररक्षणतत्परस्य, अपापभावस्य=शुद्धचित्तस्य विगतविषयसुखस्पृहस्येत्यर्थः। तपसि=अनशनादिलक्षणे रतस्य=समासक्तस्य तस्य=साधोः यत् पुराकृतं=पूर्वोपार्जितं मलं=पापं, तत् ज्योतिषा=वह्निना समीरितं=संयोजितं रूप्यमलं=रजतमलमिव विशुध्यति=प्रक्षीयते।

'सज्झायसज्झाणरयस्स' इत्यनेन स्वाध्याये चित्तैकाग्रता, विकथावर्जितत्वं निष्प्रयोजनावस्थितिरहितत्वं च सूचितम्। 'ताइणो' इत्यनेन संयमरक्षणशीलत्वं ध्वनितम्। 'अपावभावस्स' इत्यनेन जिनवचनाभिरुचिमत्त्वं व्यक्तीकृतम्। 'तवेरयस्स' इत्यनेनात्मसंशोधनातिशयाभिलाषवत्त्वमावेदितम् ॥ ६३ ॥

मूलम्–से[८] तारिसे[१] दुक्खसहे[२] जिइंदिये[३] सुयेण[४] जुत्ते[५] अममे[६] अकिंचणे[७]।
विरायई[१४] कम्मघणंमि[९] अवगए[१०], कसिणब्भपुडावगमे[११] व[१३] चंदिमे[१२] ॥६४॥

छाया–स तादृशो दुःखसहो जितेन्द्रियः, श्रुतेन युक्तोऽममोऽकिञ्चनः।
विराजते कर्मघनेऽपगते, कृत्स्नाभ्रपुटापगमे इव चन्द्रमाः ॥
इति ब्रवीमि ॥ ६४ ॥

रक्षा करने वाले, सर्वथा विकार रहित चित्त वाले, और अनशन आदि तप में लीन साधु का पूर्वोपार्जित पाप इस प्रकार नष्ट हो जाता है जैसे अग्नि के द्वारा चांदी का मैल नष्ट हो जाता है।

'सज्झायसज्झाणरयस्स'–इस पद से चित्त की एकाग्रता, विकथाओं का त्याग, तथा निकम्मे रहनेका त्याग सूचित किया है।

'ताइणो' पद से संयम की रक्षणशीलता व्यक्त की गई है। 'अपावभावस्स'–पद से जिनेन्द्र भगवान् के वचनों में रुचि रखने का विधान किया गया है। 'तवेरयस्स' पद से आत्मशुद्धि की अतिशय अभिलाषा रखना बताया गया है ॥६३॥

રહિત ચિત્તવાળા, અને અનશન આદિ તપમાં લીન, એવા સાધુના પૂર્વોપાર્જિત પાપ એ રીતે નષ્ટ થઈ જાય છે કે જે રીતે અગ્નિ દ્વારા ચાંદીનો મેલ નષ્ટ થઈ જાય છે.

सज्झायसज्झाणरयस्स એ પદથી ચિત્તની એકાગ્રતા, વિકથાઓનો ત્યાગ, તથા નકામા રહેવાનો ત્યાગ સૂચિત કર્યો છે ताइणो પદથી સંયમની રક્ષણ શીલતા વ્યક્ત કરી છે अपावभावस्स પદથી જિનેન્દ્ર ભગવાનના વચનોમાં રૂચિ રાખવાનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે. तवेरयस्स પદથી આત્મશુદ્ધિની અતિશય અભિલાષા રાખવાનું બતાવ્યું છે (૬૩)

टीका–'से तारिसे इत्यादि।

तादृशः=पूर्वोक्तगुणविशिष्टः, दुःखसहः=अनुकूलप्रतिकूलपरीषहजिष्णुः, जितेन्द्रियः=रागद्वेषरहितः, श्रुतेन युक्तः=शास्त्रमर्माभिज्ञः अममः=ममत्वरहितः, अकिञ्चनः=द्रव्यभावपरिग्रहशून्यः, स साधुः कर्मघने=कर्मघन इवेति कर्मघनः, तस्मिन्, पुरुषव्याघ्रवत्समासः, आवरकत्वेन घनसादृश्यं, मेघसदृशे ज्ञानावरणीयादिकर्म्मणीत्यर्थः अपगते=प्रक्षीणे सति, कृत्स्नाभ्रपुटापगमे=सकलजलदमण्डलावरणक्षये सति चन्द्रमा इव विराजते=शोभते, अनन्तविमलकेवलज्ञानप्रकाशादित्यर्थः।

'दुक्खसहे' इत्यनेन साधोः प्राणात्ययसंकटेऽपि प्रवचनाचलत्वं, 'जिइंदिए' इत्यनेनाचारवत्त्वं, 'सुएण जुत्ते' इत्यनेन ज्ञानवत्त्वं, 'अममे' इत्यनेनैहिकराजसंमानादि,–पारत्रिक–दिव्यदेवर्द्ध्यादिप्राप्तिलक्षणपौद्गलिकसुखाभिलाषनिरपेक्षत्वम्,

---

'से तारिसे' इत्यादि। पूर्वोक्तगुणविशिष्ट, अनुकूल–प्रतिकूल परीषहों को जीतने वाले, रागद्वेष रहित, जितेन्द्रिय, आगमों के मर्म के ज्ञाता, ममत्वरहित, बाह्याभ्यन्तर परिग्रह के त्यागी साधु, मेघ के समान आवरण करने वाले कर्मों का क्षय होने पर केवल ज्ञान रूपी प्रकाश से शोभित होते हैं। जैसे मेघ का पटल हटने से चन्द्रमा शोभायमान होता है।

'दुक्खसहे' इस पद से यह सूचित किया है कि-प्राण जाने पर भी जिनप्रवचन से चलायमान न होना चाहिए। 'जिइंदिए' पद से आचार, सुएण जुत्ते' पद से ज्ञान, 'अममे' पदसे इहलोकसम्बन्धी राजसम्मान आदि और परलोकसम्बधी देवता आदि की ऋद्धि वगैरह पौद्गलिक सुखों की अभिलाषा का त्याग; और 'अकिंचणे' पदसे, जैसे–

से तारिसे० ઇત્યાદિ પૂર્વોકતગુણવિશિષ્ટ, અનુકૂળ–પ્રતિકૂળ પરીષહોને જીતનાર, રાગદ્વેષ રહિત, જિતેન્દ્રિય, આગમના મર્મના જ્ઞાતા, મમત્વરહિત, બાહ્યાભ્યાન્તર પરિગ્રહના ત્યાગી, એવા સાધુ મેઘની પેઠે આવરણ કરનારાં કર્મોનો ક્ષય થતાં કેવળજ્ઞાનરૂપી પ્રકાશથી શોભિત બને છે, કે જેમ મેઘનો પડદો હઠી જવાથી ચંદ્રમા શોભાયમાન બને છે दुःक्खसहे પદથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે–પ્રાણ જવા છતા પણ જિન-પ્રવચનથી ચલાયમાન થવું ન જોઇએ जिइंदिए શબ્દથી આચાર, सुएण जुत्ते પદથી જ્ઞાન, अममे પદથી ઇહલોકસંબધી રાજ સમાન અને પરલોક-સંબધી દેવતા આદિની ઋદ્ધિ વગેરે પૌદ્ગલિક સુખોની અભિલાષાનો ત્યાગ, અને

'अकिंचणे' इत्यनेन च पक्षिणः पक्षातिरिक्तसाहाय्यरहितत्वमिव साधोर्धर्मोपकरणातिरिक्तवस्तुरहितत्वं धर्मोपकरणेऽप्यगृध्नुत्वं च सूचितम। इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ६४ ॥

इति श्री विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललित-
कलापाऽऽलापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक–शाहू-
छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त 'जैनशास्त्राचार्य' पदभूषित-कोल्हापुर-
राजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-
घासीलाल–व्रतिविरचितायां श्रीदशवैकालिकसूत्र-
स्याऽऽचारमणिमञ्जूषाख्यायां व्याख्याया-
मष्टममाचारप्रणिधिनामकमध्ययनं
समाप्तम् ॥८॥

पक्षी को, सिवाय पांखों के ओर किसी की अपेक्षा नहीं रहती, उसी प्रकार साधु को धर्म के उपकरणो के सिवाय समस्त वस्तुओं का त्याग, तथा धर्मोपकरणों में भी ममता न रखना सूचित किया है ॥६४॥

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामी से कहते हैं कि–हे जम्बू! भगवान् महावीर प्रभु के समीप जैसे मैंने सुना है वैसा ही मैं तुझे कहता हूं ॥

श्री दशवैकालिक सूत्र की आचारणमणिमञ्जूषा टीका के आठवें आचारप्रणिधिनामके

विधान कि अध्ययन का समाप्त ॥८॥

[illegible] रखना पक्षीने पाखो विना बीजी कशी अपेक्षा रहेती नथी, तेम [illegible]ने सिवाय बीजी बधी वस्तुओनो त्याग तथा धर्मोपकरणोमां [illegible] ज सूचित कर्यु छे (६४)

[illegible]णारयसभू स्वामीने कहे छे के हे जम्बू! भगवान् महावीर [illegible] छे तेवुंज मे तमने कह्यु छे.

[illegible]स्स पानुं आठमुं आचारप्रणिधि नामनुं [illegible]यन समाप्त. (८)

किंचणे पदथी जेम [illegible]
धुने धर्मना उपकरणो [illegible]
ममता न राखवी एम [illegible]
श्री सुधर्मा स्वामी जम[illegible]
समीपे जेवु में सांभ[illegible]
इति [illegible]

॥ अथ नवमाध्ययनम् ॥

आचारपालनपरस्यैव वचो निरवद्यं भवतीत्यत आचारमणिधिविधिबोधनार्थमष्टममध्ययनमुक्तम् । आचारप्रणिधानं च यथायोग्यविनययुक्तस्यैव भवतीति विनयसमाधिनामकं नवममध्ययनं शिक्षणीयानां विनयशिक्षणार्थं प्रस्तूयते–'थंभाव' इत्यादि ।

मूलम्--थंभा व कोहा व मयप्पमाया, गुरुस्सगासे विणयं न सिक्खे ।
सो चेव उ तस्स अभूइभावो, फलं व कीअस्स वहाय होए ॥१॥

छाया–स्तम्भाद् वा क्रोधाद् वा माया–प्रमादाद् गुरोः सकाशे विनयं न शिक्षते ।
स एव तु तस्य अभूतिभावः फलमिव कीचकस्य वधाय भवति ॥१॥

टीका–यः स्तम्भाद्=जातिकुलाद्यभिमानात्, क्रोधाद्=विनयाद्यर्थगुरुकृतभर्त्सनासमुत्थितादक्षमालक्षणात्, मायाप्रमादात्, तत्र मायातः=कपटतः=असत्या-

॥ अथ नववाँ अध्ययन ॥

जो आचार का सम्यक् प्रकार परिपालन करने में तत्पर रहते हैं उन्हीं की भाषा निरवद्य होती है । यह बताने के लिए आठवाँ अध्ययन भगवान् ने कहा है । आचार का परिपालन वही कर सकता है जो यथोचित विनयवान् हो, इसलिए विनयसमाधि-नामक नवमें अध्ययन में विनय की शिक्षा का व्याख्यान करते हैं–'थंभाव' इत्यादि ।

जो जाति या कुल के अभिमान से अथवा विनय आदि सिखलाने के लिए गुरु द्वारा की हुई भर्त्सना द्वारा उत्पन्न हुए क्रोध

(અથ નવમું અધ્યયન)

જે આચારને સમ્યક્ પ્રકારે પરિપાલન કરવામા તત્પર રહે છે તેની ભાષા નિરવદ્ય હોય છે એ બતાવવા માટે ભગવાને આઠમુ અધ્યયન કહેલુ છે

જે યથાર્થ વિનયવાન હોય તેજ આચારનુ સંપૂર્ણપણે પાલન કરી શકે છે, એટલા માટે વિનયસમાધિ નામના નવમા અધ્યયનમા વિનયની શિક્ષાનું વ્યાખ્યાન કરે છે.— "થંભાવ" ઇત્યાદિ

જે જાતિ અથવા કુલના અભિમાનથી અથવા વિનય આદિનું શિક્ષણ આપવા માટે ગુરૂએ કહેલા કડવા શબ્દોથી ઉત્પન્ન થયેલા ક્રોધથી તથા કોઇ પ્રકારની શરીરમાં વેદના નહી હોવા છતાય "મારા શરીરમાં વેદના થાય છે" આ પ્રમાણે માયા-કપટથી

मपि वेदनायां 'मम देहे वेदना विद्यते' इत्यादिरूपतः, सूत्रे प्राकृतत्वाद् ह्रस्वः, प्रमादाद् वा=निद्राविकथाऽऽलस्यादितो वा गुरोः सकाशे=समीपे विनयं=ग्रहणा सेवनशिक्षालक्षणं न शिक्षते=नाधीते तस्य साधोस्तु स एव=स्तम्भक्रोधादि एव अभूतिभावः=ज्ञानादिसंपद्राहित्यम् , कीचकस्य=कीचकाख्यस्य वेणोः फलमिव वधाय=नाशाय=गुणरूप-भावप्राण-नाशाय भवति=जायते, वंशस्य फलोद्गमे सति-तन्नाश इवेति भावः। शिष्यः स्वकल्याणाय स्तम्भादिकं विहाय गुरुसमीपे विनय-शिक्षामुपाददीतेति गाथाशयः ॥१॥

मूलम्-जे यावि मंदेत्ति गुरुं विइत्ता, डहरे इमे अप्पसुए त्ति नच्चा ।
हीलंति मिच्छं पडिवज्जमाणा, करंति आसायण ते गुरूणं ॥२॥

छाया-ये चापि मन्द इति गुरुं विदित्वा डहरोऽयम् अल्पश्रुत इति ज्ञात्वा।
हीलयन्ति मिथ्यात्वं प्रतिपद्यमानाः कुर्वन्ति आशातनां ते गुरूणाम् ॥२॥

टीका-'जे यावि' इत्यादि।

ये चापि केचन द्रव्यसाधवः मन्द इति=मन्दप्रज्ञोऽयमिति विदित्वा, तथा डहरोऽयम्-बालोऽयम्--अल्पवयस्कोऽयमिति, तथा अल्पश्रुतः=अल्पज्ञोऽयम्

से तथा वेदना न होने पर भी "मेरे शरीर में वेदना है" इस प्रकार की माया (कपट) से, तथा निद्रा, विकथा, आलस्य, आदि प्रमाद से गुरु के समीप ग्रहण आसेवन रूपा शिक्षा नहीं सीखता, उस साधु की ज्ञानादि रूप संपत्ति, अभिमान या क्रोध आदि से नष्ट हो जाती है, जैसे कीचक-वांस के फल आनेपर उस वांस का नाश हो जाता है।

तात्पर्य यह है कि अभिमान तथा क्रोध आदि का त्याग करके शिष्य को गुरु के समीप विनय की शिक्षा ग्रहण करना चाहिए ॥१॥

'जे यावि' इत्यादि। जो द्रव्यलिङ्गी साधु रत्नाधिक गुरु को

થા નિદ્રા, વિકથા, આલસ્ય આદિ પ્રમાદોથી ગુરુના સમીપે ગ્રહણ અને આસેવન પ શિક્ષા ગ્રહણ કરતા નથી તે સાધુની જ્ઞાન આદિ રૂપ જે સંપત્તિ છે તે અભિમાન અથવા ક્રોધથી નાશ પામી જાય છે જેવી રીતે કીચક વાસને ફળ આવે ત્યારે તે વાસનો નાશ થઇ જાય છે

તાત્પર્ય એ છે કે.- અભિમાન તથા ક્રોધ વગેરેનો ત્યાગ કરીને શિષ્યે ગુરુની સમીપમા વિનયનું શિક્ષણ લેવુ જોઇએ (૧)

'जे यावि' ઇત્યાદિ. જે દ્રવ્યલિંગી સાધુ રત્નાધિક ગુરુને 'આ મંદબુદ્ધિ છે,

अविदितसिद्धान्तोऽयमिति च ज्ञात्वा=मत्वा गुरुं=रत्नाधिकं हीलयन्ति=अवमानयन्ति ते शिष्याः मिथ्यात्वम्=अनन्तसंसारकारणभूतं पापं प्रतिपद्यमानाः=प्राप्यमाणाः 'गुरुर्न हीलनीयः' इति जिनशासनरहस्यममन्यमाना सन्त इत्यर्थः, गुरूणामाशातनां=तिरस्कारेणापराधं कुर्वन्ति=जनयन्ति । रत्नाधिकः सर्वथा विनयभावेनाऽऽराधनीय इति भावः ॥२॥

मूलम्-पगईए मन्दा भवंति एगे डहरा वि य जे सुयबुद्धोववेया ।
आयारमंता गुणसुट्ठिअप्पा, ते हीलिया सिहिरिव भास कुज्जा ।३।

छाया-प्रकृत्या मन्दा अपि भवन्ति एके डहरा अपिच ये श्रुतबुद्ध्युपपेताः ।
आचारवन्तः गुणसुस्थितात्मानः ते हीलिताः शिखीव भस्म कुर्युः ॥३॥

टीका-'पगइए' इत्यादि ।

एके=केचित् प्रकृत्या=स्वभावेन मन्दा अपि=वार्तालापादिव्यवहाराऽकुशला अपि भवन्ति, ये डहरा=अल्पवयस्काः, अपिच=किन्तु श्रुतबुद्ध्युपपेताः=

'यह मन्दबुद्धि है' 'यह बालक है' 'यह अल्पश्रुत-सिद्धान्त का अनभिज्ञ है' ऐसा मानकर उनका अनादर करता है, वह अनन्त संसार के कारणभूत मिथ्यात्व को प्राप्त होकर गुरु की निन्दा न करने रूप जिनशासन के रहस्य को न जानता हुआ गुरु की आशातना अपराध-करता है। भाव यह है कि जो गुरू हैं, तथा दीक्षा में बडे है वे बुद्धि आदि से समृद्ध न भी हो तथा बालक हो तो भी सब प्रकार से उन की विनय द्वारा आराधना करनी चाहिए ॥२॥

'पगईए' इत्यादि। कोई कोई गुरु वार्तालाप व्यवहार आदि में कुशल नहीं भी होते, तथा कोई कोई अल्प उम्र के भी होते

'આ બાલક છે' 'અલ્પશ્રુત-સિદ્ધાન્તના અજાણ છે' એ પ્રમાણે સમજીને તેમનો અનાદર કરે છે, તે અનન્ત સસારના કારણભૂત મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત થઈ, 'ગુરુની નિંદા ન કરવા રૂપ એવુ જિનશાસનનું જે રહસ્ય તેને નહી જાણવાથી ગુરુની અશાતના—અપરાધ-કરે છે તાત્પર્ય એ છે કે— જે ગુરુ હોય અને દીક્ષામા મોટા હોય તે કદાચ બુદ્ધિ વગેરે ગુણોમાં સપૂર્ણ ન હોય, તેમજ બાલક હોય તો પણ તેમની સર્વ પ્રકારે વિનય સહિત આરાધના કરવી જોઈએ (૨)

'પગઈએ' ઈત્યાદિ કોઈ-કોઈ ગુરુ વાર્તાલાપ આદિ વ્યવહારમા કુશળ નથી હોતા, તથા કેટલાક નાની ઉમરવાળા પણ હોય છે પરન્તુ શ્રુતજ્ઞાનથી સપન્ન,

श्रुतज्ञानसंपन्नाः=आगमार्थज्ञानवन्तः, आचारवन्तः=पञ्चप्रकाराचारयुक्ताः, गुणसुस्थितात्मानः=मूलोत्तरगुणरक्षणतत्परान्तःकरणाः गुरवो भवन्ति, ते=उभयविधा अपि, हीलिताः=खिंसिताः तिरस्कृताः सन्तः इत्यर्थः शिखीव=शिखिरिव भस्म=ज्ञनादिगुणनाशं कुर्युः=जनयेयुः, यस्य कस्यापि रत्नाधिकस्याशातना ज्ञानादिगुणगणनाशाय जायते, इति भावः ॥३॥

पुनर्विशेषरूपेण डहरतिरस्कारे दोषमाह-'जे यावि' इत्यादि ।

मूलम्--जे[1] यावि[2] नागं[3] डहरं[4] ति नच्चा[5], आसायए[6] से[7] अहियाय[8] होइ[9] ।
एवायरियं[10] पि[11] हु हीलयंतो[12], नियच्छई[16] जाइपहं[15] खु[14] मंदो[13] ॥४॥

छाया-यश्चापि नागं डहर इति ज्ञात्वा आशातयति तस्य अहिताय भवति।
एवमाचार्यमपि हु हीलयन् नियच्छति जातिपथं खलु मन्द ॥४॥

टीका-यश्चापि डहर इति='अयं बालः' इति ज्ञात्वा=मत्वा, नागं=सर्पम्, आशातयति=अवमानयति अयमकिंचित्करः' इति कृत्वा लकुटादिनाऽपराध्यति, सा-

है, किन्तु श्रुत ज्ञान से सपन्न, पाँच आचारों से युक्त तथा मूल और उत्तर गुणों के पालन करने में मन लगाव वाले होते हैं, उन दोनों प्रकार के रत्नाधिक का अविनय करने से ज्ञान आदि सद्गुणों का उसी प्रकार नाश हो जाता है जैसे अग्नि में पडा हुआ इंधन भस्म हो जाता है, अर्थात् किसी भी रत्नाधिक की आशातना करने से ज्ञान आदि गुणों का नाश हो जाता है ॥३॥

फिर भी बाल (अल्पवयवाले) रत्नाधिक के अविनय के दोष बताते हैं—'जे यावि' इत्यादि ।

जैसे कोई व्यक्ति "यह छोटा है" ऐसा समझ कर दण्ड

તથા પાચ આચારોથી યુક્ત તથા મૂલ ગુણ અને ઉત્તર ગુણોનું પાલન કરવામા મન સ્થિર રાખવાવાળા હોય છે એ બન્ને પ્રકારના રત્નાધિકનો અવિનય કરવાથી જ્ઞાન આદિ સદ્‌ગુણોનો નાશ થઇ જાય છે જેવી રીતે અગ્નિમા લાકડા (કાષ્ઠ) પડતા તે ભસ્મ થઇ જાય છે. તેવીજ રીતે-કોઇપણ રત્નાધિકની આશાતના કરવાથી જ્ઞાન આદિ ગુણોનો નાશ થઇ જાય છે (૩)

ફરીથી પણ બાલ (અલ્પવય વાળા) રત્નાધિકના અવિનયથી થતા દોષોને બતાવે છેઃ—'जे यावि' ઇત્યાદિ

જેવી રીતે કોઇ વ્યક્તિ "આ નાન્હો છે" એ પ્રમાણે સમજીને

आशातना, से=तस्य=अपराधकर्तुः, अहिताय=जीवितनाशाय भवति 'एव' एवम्=अनेनैव प्रकारेण डहरबुद्धयेत्यर्थः आचार्यमपि=आचार्य-पदाधिष्ठितमपि योग्यमुनेरभावेऽल्पवयस्कमप्याचार्यपदे नियुक्तमित्यर्थः अपिशब्दाद् रत्नाधिकं हीलयन=तिरस्कुर्वन् मन्दः=जिनवचनमर्मानभिज्ञः खलु=निश्चयेन जातिपथं = जन्ममार्गं संसारमिति यावत् नियच्छति=पुनः पुनः प्राप्नोति संसारे परिभ्रमत्येवेत्यर्थः ॥ ४ ॥

मूलम्--आसीविसो वा वि परं सुरुट्ठो, किं जीवनासाउ परं नु कुज्जा। आयरियपाया पुण अप्पसन्ना, अबोहि आसायण नत्थि मुक्खो ॥५॥

छाया-आशीविषो वाऽपि परं सुरुष्टः किं जीवनाशात् परं नु कुर्यात्। आचार्यपादाः पुनरप्रसन्नाः अबोधिः आशातना नास्ति मोक्षः ॥५॥

टीका-'आसीविसो' इत्यादि।

परम्=अतिशयेन सुरुष्टोऽपि=सर्वथा क्रुद्धोऽपि आशीविषो विषधरः, जीवनाशात्=प्राणोपघातात्, परम्=अधिकं, किं नु वा कुर्यात्? न किमपीत्यर्थः। आचार्यपादाः=पूज्यचरणाः पुनरप्रसन्नाः=विनयाभावेन अनाराधिताश्चेद् भवन्ति,

आदि से साँपको छेडता है, वह छेडना उस छेडने वाले का अहित जीवन का नाश करने वाला होता है उसी प्रकार कदाचित् योग्य मुनि के अभाव में आचार्य पद पर प्रतिष्ठित अल्पवयस्क भी आचार्य को बालक समझ कर उनका तिरस्कार करने वाला जिन मार्ग का अनजान, निश्चय ही संसार में परिभ्रमण करता है ॥४॥

'आसीविसो' इत्यादि।

अत्यन्त क्रुद्ध विषधर जीवन का अन्त कर सकता है इस से अधिक और कुछ भी नहीं बिगाड सकता। किंतु पूज्यपाद आचार्य महाराज, यदि भली भाँति विनय-पूर्वक आराधित न किये जायँ तो

દંડ-લાકડી આદિ વડે કરી સર્પને છંછેડે છે, તો તે પોતાનાં જીવનનો નાશ કરનાર હોય છે તે પ્રમાણે કદાચિત્ યોગ્ય મુનિના અભાવમા આચાર્ય પદ ઉપર પ્રતિષ્ઠ નાની ઉમરના આચાર્યને બાળક સમજીને તેનો તિરસ્કાર કરવા વાળા, જિનમાર્ગના અજાણ નક્કી સસારમા જ પરિભ્રમણ કરે છે (૪).

'आसीविसो' ઇત્યાદિ એકદમ ક્રોધાયમાન થયેલો સર્પ જીવનનો નાશ કરી શકે છે. તેથી વધારે બીજું કશુ ય બગાડી શકતો નથી, પરન્તુ પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજની રૂડા પ્રકારે જો આરાધના વિનયપૂર્વક કરવામાં આવે નહીં, તો તેમની

तदा आशातना=विनयादिगुणनाशो भवति, ततः अबोधिः=जिनधर्माप्राप्तिः, तथा च सति साधोर्मोक्षो=मुक्तिर्नास्ति=न भवति । सर्पदष्टाः सकृदेव म्रियन्ते, आशातनाकर्तारस्त्वनन्तवारं म्रियन्ते, मोक्षाभावेन पुनः पुनर्जन्म-मरणलक्षणसंसार-परिभ्रमणसत्त्वादिति भावः ॥५॥

मूलम्–जो[1] पावगं[2] जलिअ[3]मवमिज्जा[4], आसीविसं[6] वावि हु कोवइज्जा[7], ।
जो[9] वा[8] विसं[11] खायइ[12] जीविअट्ठी[10], एसो[13]वमा[14]ऽऽसायणया[16] गुरूणं[15] ॥६॥

छाया–यः पावकं ज्वलितमवक्रामेत्, आशीविषं वाऽपि हु कोपयेत् ।
यो वा विषं खादति जीवितार्थी, एषोपमाऽऽशातनया गुरूणाम् ॥६॥

टीका–'जो पावगं' इत्यादि ।

यो नरः ज्वलितं=दीप्तं पावकं=वह्निम् अवक्रामेत्=पादेनारोहेत् पादतले-कृत्वा तिष्ठेदित्यर्थः, अपिवा आशीविष=सर्पं कोपयेत्=क्रुद्धं कुर्यात्, वा=अथवा

उनकी आशातना रूप अबोधि–मिथ्यात्व से मुनि को मुक्ति नहीं मिल सकती, अर्थात् आचार्य की आशातना से बोधि–सम्यक्त्व का अभाव हो जाता है और बोधिका अभाव होने से चतुर्गतिक संसार सागर के जन्ममरणादि विविध विकराल आवर्तो (चक्रो) में घूमते घूमते जन्म जन्मान्तर तक दुःख भोगने पडते हैं, यह आशय है कि सांप के काटने से एक ही बार मृत्यु होती है किन्तु गुरु की आशातना करने से वारंवार जन्म मरण के दुःख भोगने पडते हैं, क्योंकि उन्हें मोक्ष की प्राप्ति नहीं होती ॥५॥

'जो पावगं' इत्यादि । जो मनुष्य जलती हुई अग्नि को पैर से दबा कर खडा हो जाय, सर्प को क्रोधित करे तथा जो जीने की

અશાતના રૂપ અબોધિ–મિથ્યાત્વથી મુનિને મુક્તિ મળી શકતી નથી અર્થાત્ આચાર્યની અશાતનાથી બોધિબીજ-સમ્યક્ત્વનો અભાવ થઈ જાય છે, અને બોધિનો અભાવ થવાથી ચાર ગતિરૂપ સંસાર સાગરના જન્મ–મરણાદિ વિવિધ વિકરાલ ચક્રોમાં ભટકતાં–ભટકતા જન્મ જન્માંતર સુધી દુઃખ ભોગવવા પડે છે. આશય એ છે કે– સર્પના ડશથી એકજ વાર મૃત્યુ થાય છે, પરન્તુ ગુરુની અશાતના કરવાથી વારંવાર જન્મ–મરણના દુઃખો ભોગવવા પડે છે કારણકે તેને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી (૫)

'जो पावगं' ઇત્યાદિ. જે મનુષ્ય સળગતી અગ્નિમાં પગ મૂકીને ઊભો થઈ જાય, સર્પને ક્રોધિત કરે, તથા જે જીવવાની ઇચ્છા રાખે છે છતાય વિષ–ઝેર ખાય,

यो जीवितार्थी=प्राणान् दिधीर्षुः विषं=गरलं खादति=अश्नाति, एषा उपमा= तुलना गुरूणाम् अशातनया भवति। गुरूणामाशातना ज्वलितानलारोहण-सर्प कोपोत्पादन-प्राणधारणनिमित्तविषभक्षणैतत्त्रितयतुल्येति भावः ॥ ६ ॥

अत्र विशेषमाह—'सिया हु' इत्यादि।

मूलम्-सिया हु से पावय नो डहिज्जा, आसीविसो वा कुविओ न भक्खे।
सिया विसं हालहलं न मारे, न यावि मुक्खो गुरुहीलणाए ॥७॥

छाया-स्यात् खलु स पावको नो दहेत्, आशीविषो वा कुपितो न भक्षेत्।
स्यात् विषं हलाहलं न मारयेत्, न चापि मोक्षो गुरुहीलनया ॥७॥

टीका-स्यात्=कदाचित् स ज्वलितः पावकः=अग्निः खलु=निश्चयेन नो दहेत्=मणिमन्त्रादिमाहात्म्यान्न भस्मीकुर्यात्, वा=अथवा कुपितः=उत्पादितक्रोधः आशीविषः=सर्पो न भक्षेत्=केनापि कारणवशेन न दशेत्, अपिच हलाहलं विषं=तीव्रतरं गरलं हलाहल-नामधेयम्, उक्तं च हलाहलस्वरूपं यथा-

---

इच्छा रखता हुआ भी विष खा लेवे, तो उसकी जैसी दुर्दशा होती है। अर्थात् गुरु की आशातना इन सब उपमाओं के समान अनर्थ करने वाली है ॥६॥

यहां विशेषता दिखाते हैं—'सिया हु' इत्यादि।

संभव है कि अग्नि किसी को न भी जलावे, क्रोधित किया हुवा सर्प किसी कारण से न भी काटे और तीव्रतर विष (हलाहल) का भक्षण करने पर भी औषध के प्रभाव से बच जावे, परन्तु गुरु की अवहेलना करने से जन्म मरण के दुःख कदापि नहीं मिट सकते, अर्थात् मोक्ष की प्राप्ति कभी संभव नहीं हो सकती।

તો તેની જે દુર્દશા થાય છે તેવી જ દુર્દશા ગુરૂની આશાતના કરવાવાળાની થાય છે. અર્થાત ગુરુની આશાતના, ઉપર આપેલી સર્વ ઉપમાઓ પ્રમાણે અનર્થ કરવાવાળી છે. (૬)

વિશેષતા બતાવે છે—'सिया हु' ઇત્યાદિ

સંભવ છે કે—કદાચિત અગ્નિ કોઇને બાળે પણ નહિ, ક્રોધાયમાન થયેલો સર્પ કદાચિત્ કોઇને ડંશ કરે નહી અને મહાન હલાહલ વિષ–ઝેરનું ભક્ષણ કરવા છતાંય કોઈ ઔષધના પ્રભાવે પ્રાણ બચી પણ જાય પરન્તુ ગુરુની અવહેલના કરવાથી જન્મ–મરણના દુઃખો કદાપિ પણ મટી સકતાં નથી, અર્થાત્ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કદાપિ પણ થાય નહી.

"गोस्तनाभफलो गुच्छ–स्तालपत्रच्छदस्तथा ।
तेजसा यस्य दह्यन्ते, समीपस्था द्रुमादयः ॥१॥
असौ हालाहलो ज्ञेयः, किष्किन्धायां हिमालये ।
दक्षिणाब्धितटे देशे कोङ्कणेऽपि च जायते ॥१॥"

इति भावप्रकाशे ।

स्यात्=कदाचित् न मारयेत्=विषहारकौषधमन्त्रादिप्रभावेण न प्राणानपहरेत्, परन्तु गुरुहीलनया=गुरुतिरस्कारेण मोक्षो=निर्वाणं न चापि भवति=न चैव सपद्यते । पावकाद्याशातनाऽपेक्षया गुर्वाशतना गरीयसेऽनर्थाय कल्पते इति भावः ॥७॥

मूलम्--जो पव्वयं सिरसा भित्तुमिच्छे, सुत्तं व सीहं पडिबोहइज्जा ।
जो वा दए सत्तिअग्गे पहारं, एसोवमाऽऽसायणया गुरूणम् ॥८॥

छाया–यः शिरसा पर्वतं भेत्तुमिच्छेत्, सुप्तं वा सिंहं प्रतिबोधयेत् ।
यो वा दद्यात् शक्त्यग्रे प्रहारम् एपोपमाऽऽशातनया गुरूणाम् ॥८॥

टीका–'जो पव्ययं' इत्यादि ।

यः शिरसा मस्तकेन पर्वतं=शैलं भेत्तुं=विदारयितुम्' इच्छेत्=अभिलषेत्

हलाहल विषका स्वरूप यह है—"गाय के स्तन के समान जिसके फल होते हैं, जिसके तेज से आसपास के वृक्ष आदि भस्म हो जाते हैं उसे हलाहल विष कहते हैं, यह विष किष्किन्धा, हिमलय, दक्षिण समुद्र के किनारे तथा कोङ्कण—(कोकन) देश में उत्पन्न होता है ॥१॥

तात्पर्य यह है कि–अग्नि आदि की अपेक्षा गुरु की आशातना महान् अनर्थका कारण है ॥७॥

'जो पव्वयं' एत्यादि । जो अपने मस्तक की टक्कर से पर्वत

હલાહલ વિષનુ સ્વરૂપ એ છે કેઃ–"ગાયના આંચળ પ્રમાણે જેના ફળ હોય છે જેના તેજથી આજુ-બાજુના વૃક્ષો બળીને ભસ્મ થઇ જાય છે તેને હલાહલ વિષ–ઝેર કહે છે. આ વિષ કિષ્કિન્ધા, હિમાલય, દક્ષિણ સમુદ્રના કિનારે તથા કોકણ દેશમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧)

અર્થાત અગ્નિ આદિની અપેક્ષાએ ગુરુની આશાતના મહાન અનર્થનું કારણ છે. (૭)

'जो पव्वयं' ઇત્યાદિ. જે પોતાનુ માથું મારીને પર્વતને છિન્ન–ભિન્ન કરવા

वा=अथवा सुप्तं=शयितं सिंहं प्रतिबोधयेत्=जागरयेत, यो वा शक्त्यग्रे=शक्तिः शस्त्र-विशेषस्तस्या अग्रे=धारायां प्रहारं=मुष्ट्यादिना ताडनं दद्यात् कुर्यात् एषोपमा तुलना गुरूणामाशातनया भवति। शिरसा गिरिस्फोटनं, सुप्तसिंहप्रबोधनं, शक्तिधारोपरि मुष्ट्यादिना प्रहारः, एतत्त्रितयवदनर्थाय भवति गुरूणामाशातनेति भावः ॥८॥

अत्रापि विशेषमाह-'सिया हु इत्यादि।

सिया हु सीसेणं गिरिं पि भिंदे, सिया हु सीहो कुविओ न भक्खे।
सिया न भिंदिज्ज व सत्तिअग्गं, न यावि मोक्खो गुरुहीलणाए॥९॥

छाया-स्यात् खलु शिरसा गिरिमपि भिन्द्यात्, स्यात् खलु सिंहः कुपितो न भक्षेत्।
स्यात् न भिन्द्याद् वा शक्त्यग्रं, न चापि मोक्षो गुरुहीलनया ॥९॥

टीका-स्यात् कदाचित् कश्चिद् वासुदेवादिः शक्त्यतिशयवशात् शिरसा मस्तकेन गिरिं=पर्वतमपि खलु=निश्चयेन भिन्द्यात्=विदारयेत्, स्यात्=कदाचित् कुपितः=प्राप्तक्रोधः सिंहः खलु=निश्चयेन न भक्षेत् न खादेत् मन्त्रादिप्रभावादिति भावः। वा=अथवा स्यात् कदाचित् शक्त्यग्रं=शक्तिशस्त्रधारा मुष्ट्याद्युपहताऽपि

छिन्न-भिन्न करना चाहता है, जो सोये हुए सिंह को जगा देता है, जो शक्ति नामक शस्त्र की धार पर मुष्टि से प्रहार करता है, उस की जैसी दशा होती है वैसी ही दशा गुरु की आशातना करने वाले की होती है। अर्थात् गुरु की आशातना जन्म मरण आदि अनेक दुःख का कारण है ॥८॥

विशेष रूप से अविनय का फल दिखाते हैं-'सिया हु' इत्यादि।

किसी समय वासुदेव आदि की शक्ति के प्रभाव से मस्तक की टक्कर से पर्वत चूर-चूर हो जाय, संभव है कुपित सिंह किसी कारण से जगाने वाले का भक्षण न करे, और यह भी संभव है-कि

ઇચ્છે છે, જે સુતેલા સિંહને જગાડે છે, જે તલવારની ધાર ઉપર મુઠ્ઠીનો પ્રહાર કરે છે તે સૌની જેવી દશા થાય છે તેવીજ દશા ગુરુની આશાતના કરવાવાળાની થાય છે અર્થાત્ ગુરુની આશાતના જન્મ-મરણ આદિ અનેક દુઃખોનુ કારણ છે (૮)

વિશેષ રૂપથી અવિનયનુ ફળ બતાવે છેઃ- 'સિયા હુ' ઇત્યાદિ

કોઇ સમયસર વાસુદેવ આદિની શકિતના પ્રભાવથી મસ્તકની ટક્કર મારવાથી પણ પર્વતના ચૂરે-ચૂરા થઇ જાય, તેમજ સભવ છે કે ક્રોધાયમાન થયેલો સિંહ કોઇ કારણથી જગાડવાવાળાનું ભક્ષણ પણ ન કરે. અને તે પણ સભવ છે કે- મત્રશકિત

पदानि=धर्मप्रधानपदानि शास्त्राणीत्यर्थः, शिक्षेत=अधीयीत, तस्य आचार्यादेः=अन्तिके=संनिधौ वैनयिकं=विनयव्यवहारं, प्रयुञ्जीत=कुर्यात्। केन प्रकारेण विनयं कुर्याद्? इत्याह- शिरसा=मस्तकेन सह प्राञ्जलिकः=बद्धकरपुटः शिरःसंलग्नबद्धकरपुटः सन्नित्यर्थः, कायगिरा=कायेन=शरीरेण गिरा=वाचा कायेन नम्रीभूय "मत्थएण वंदामि" इति भाषमाणः, मनसा च विशुद्धभावेन नित्यं=निरन्तरं यावज्जीवमित्यर्थः सत्कारयेत्=अभ्युत्थानवन्दनादिना संमानयेत्, नत्वध्ययनकाल एव स्वार्थपरायणतयेति भाव ॥१२॥

विनयी शिष्यः कीदृशं चिन्तयेदित्याह-'लज्जादया' इत्यादि।

मूलम्-लज्जादयासंजमबंभचेरं कल्लाणभागिस्स विसोहिठाणं।
जे मे गुरू सययमणुसासयंति, तें हं गुरूं सययं पूययामि ॥१३॥

छाया-लज्जा दया संयम ब्रह्मचर्यं, कल्याणभागिनो विशोधिस्थानम्।
ये मां गुरवः सततमनुशासयन्ति, तान् अहं गुरून् सततं पूजयामि ॥१३॥

टीका-कल्याणभागिनः=मोक्षाधिकारिणः शुभमार्गगामिन इत्यर्थः लज्जादया संयम-ब्रह्मचर्यम्=लज्जा च दया च संयमश्च ब्रह्मचर्यं चेत्येषां समाहार-

---

आदि के समीप शास्त्रों का अध्ययन करे उन के समीप विनय भाव अवश्य दिखलावे। विनय किस विधिसे करे? सो कहते हैं—दोनो हाथ जोडकर और जोडे हुए हाथो को मस्तक से लगाकर शरीर से नम्र होकर "मत्थएण वंदामि" (मस्तक से प्रणाम करता हूँ) इन वचनों का उच्चारण करता हुआ विशुद्ध मनसे निरन्तर (यावज्जीव) गुरु का सम्मान करे।

तात्पर्य यह है कि स्वार्थ साधने के लिए केवल अध्ययन करते समय ही नहीं किन्तु गुरु का सदा सम्मान करना चाहिए ॥१२॥

શાસ્ત્રોનુ અધ્યયન કરે અભ્યાસ કરે, તેમના સમીપ અવશ્ય વિનય-ભાવ બતાવે. વિનય કેવી રીતે કરે? તે કહે છે-બે હાથ જોડીને તે જોડેલા હાથોને માથા સુધી લઇને શરીર વડે નમ્રતા બતાવી-मत्थएण वंदामि (મસ્તક વડે કરી પ્રણામ કરૂં છું) આ શબ્દો બોલીને વિશુદ્ધ મનથી નિરન્તર (યાવત્જીવન) ગુરુનુ સન્માન કરે

તાત્પર્ય એ છે કે-સ્વાર્થ સાધવા માટે કેવળ અધ્યયન-અભ્યાસ કરવા સમયેજ નહીં, પરન્તુ ગુરુનુ સદાય સન્માન કરવુ જોઇએ (૧૨).

द्वन्द्वः, तत्र लज्जा=असंयममार्गाद्भयं, दया=परदुःखदूरीकरणेच्छा, संयमः=सावद्ययोगविरतिलक्षणः सप्तदशविधः, ब्रह्मचर्यं=मैथुनविरतिः, एतच्चतुष्टयं विशोधिस्थानं कर्मकर्दमप्रक्षालनस्थानं ये गुरवो मां सततमनुशासयन्ति=लज्जादयादिकं शिक्षयन्ति तान् गुरून् सततं=निरन्तरमहं पूजयामि=विनयादिनाऽऽराधयामि। 'लज्जादयादि धर्मोपदेशेन कल्याणपदाधिकारदायिने गुरवे यावज्जीवमपि, इयता विनयादिलक्षणाराधनेन, मया तदीयनिष्कृतिर्नैव शक्यते कर्तुमिति चिन्तयन् विशुद्धचेतसा सततं गुरुपदाराधनतत्परो भवेदिति भावः ॥ १३ ॥

मूलम्- जहा[1] निसंते[2] तवण[3] च्चिमाली[4], पभासइ[5] केवल[6] भारहं[7] तु।

एवायरिओ[8] सुअसीलबुद्धिए, विरायइ, सुरमज्झे[13] व[11] इंदो[12] ॥१४॥

विनयवान् शिष्य कैसा विचार करे? सो बताते हैं—'लज्जा दया' इत्यादि।

मोक्ष मार्ग में गमन करनेवाले जो गुरु, असंयम मार्ग का भय रूप लज्जा, अन्य प्राणियों के दुःख को दूर करने रूप दया, सावद्य व्यापार से विरत होने रूप सतरह प्रकार का संयम तथा ब्रह्मचर्य, इन की सदा शिक्षा देते हैं, उन गुरु महाराज की मैं सदा विनय आदि से आराधना करूं।

तात्पर्य यह है कि लज्जा दया संयम और ब्रह्मचर्य का उपदेश देकर कल्याण करनेवाले गुरु महाराज का बदला मैं ऐसी विनय-भक्ति करके भी यावज्जीव नहीं चुका सकता हूँ। ऐसा विचार कर शुद्ध चित्त से सदैव गुरु महाराज की आराधना करने में तत्पर रहे ॥१३॥

વિનયવાન શિષ્ય કેવા વિચાર કરે ? તે બતાવે છે—लज्जादया० ઇત્યાદિ.

મોક્ષ માર્ગમાં ગમન કરવાવાળા જે ગુરુ અસંયમ માર્ગના ભયરૂપ લજ્જા, અન્ય પ્રાણીઓના દુઃખને દૂર કરવા રૂપ દયા, સાવદ્ય વ્યાપારથી નિવૃત્ત થવા રૂપ સત્તર પ્રકારના સંયમ, તથા બ્રહ્મચર્યની હમેશા શિક્ષા આપે છે-શિક્ષણ આપે છે–તે ગુરુ મહારાજની હું વિનયથી હમેશાં આરાધના કરું છું

તાત્પર્ય એ છે કેઃ—લજ્જા, દયા, સંયમ અને બ્રહ્મચર્યનો ઉપદેશ આપીને કલ્યાણ કરવાવાળા ગુરુ મહારાજનો બદલો હું એવી વિનય ભકિત યાવત્ જીવન કરૂં તો પણ ચૂકાવી શકું તેમ નથી. અર્થાત, ગુરૂનું ઋણ વિનય ભકિત જીંદગી ભર કરતા છતા ચૂકાવી શકાય તેમ નથી એવો વિચાર કરીને શુદ્ધ ચિત્તથી ગુરુ મહારાજની આરાધના કરવા તત્પર રહે. (૧૩)

छाया-यथा निशान्ते तपनोऽर्चिर्माली प्रभासयति केवलं भारतं तु
एवमाचार्यः श्रुतशीलबुद्धया विराजते सुरमध्ये इव इन्द्रः ॥ १४ ॥

टीका-'जहानिसंते' इत्यादि। यथा=येन प्रकारेण, निशान्ते=रजन्यवसाने, अर्चिर्माली=अर्चिषां किरणानां माला=अर्चिर्माला साऽस्यास्तीति अर्चिर्माली तपनः=सूर्यः केवलं=संपूर्ण 'लुप्तविभक्तिकं पदम्' भारतं=भरतक्षेत्रं प्रभासयति=स्वकिरणकलापैः प्रकाशयति, एवम्=अनेन प्रकारेण, आचार्यः=गणी, श्रुतशीलबुद्धया,=श्रुतं च शीलं चेति द्वन्द्वः श्रुतशीले तयोर्बुद्धिः श्रुतशीलबुद्धिस्तया तत्र श्रुतं=सिद्धान्तः; शीलं=सकलप्राणिनिकरकल्याणाऽऽकलनं तद्विषयिण्याधियेत्यर्थः प्रभासयति मोक्षमार्गमिति शेषः, यद्वा भारतम्-भारम्=अर्थागमलक्षणमागमसारं तनोतीति भारतं=शब्दागमस्वरूपं, तद् प्रभासयति=भव्येषु=प्रकाशयति भगवद्धापितार्थानुसारेण गणधररचितं शब्दागमं शब्दतोऽर्थतश्च भव्यान् बोधयतीति भावः। सुरमध्ये=देवगणमध्ये 'इंदोव' इन्द्र इव=देवराज इव मुनिमण्डलमध्ये विराजते=संशोभते इत्यर्थः ॥१४॥

मूलम्-जहा ससी कोमुइजोगजुत्तो, नक्खत्ततारागणपरिवुडप्पा।
खे सोहइ विमले अब्भमुक्के, एवं गणी सोहइ भिक्खुमज्झे ॥१५॥

छाया-यथा शशी कौमुदीयोगयुक्तः नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा।
खे शोभते विमलेऽभ्रमुक्ते, एवं गणी शोभते भिक्षुमध्ये ॥१५॥

टीका-'जहा ससी' इत्यादि।

यथा=येन प्रकारेण, कौमुदीयोगयुक्तः-कौमुदस्य=कार्तिकमासस्येयं

'जहा निसंते' इत्यादि। रात्रि का अन्त होने पर जैसे सूर्य, संपूर्ण भरत क्षेत्र को प्रकाशित करता है उसी प्रकार आगम और आचार में तत्पर आचार्य महाराज अर्थागम का प्रतिपादन करनेवाले शब्दरूप प्रवचन के तत्त्व को प्रकाशित करते हैं। अतएव वे मुनि मण्डल के मध्य में इस प्रकार शोभित होते हैं, जैसे देवों में इन्द्र ॥१४॥

'जहा निसंते' ઈત્યાદિ રાત્રી પૂરી થયા પછી જેવી રીતે સૂર્ય, સંપૂર્ણ ભરત ક્ષેત્રને પ્રકાશિત કરે છે-અર્થાત પ્રકાશ આપે છે તે પ્રમાણે આગમ અને આચારમાં તત્પર આચાર્ય મહારાજ અર્થાગમોના પ્રતિપાદન કરવાવાળા શબ્દરૂપ પ્રવચનના તત્વોને પ્રકાશિત કરે છે એટલા માટે-ને મુનિમંડળના મધ્યમાં દેવોની સભામાં જેમ ઈંદ્ર મહારાજ શોભે છે તેવી રીતે શોભે છે (૧૪)

कौमुदी=कार्तिकी पूर्णिमा, अथवा कौमुदी=अश्विनी पूर्णिमा, तस्या योगः=सम्बन्धस्तेन युक्तः, यद्वा कौमुदी=चन्द्रकला, तस्या योगः=सलककलासम्बन्धस्तेन युक्तः=पूर्ण इत्यर्थः सर्वथा शारदपूर्णमण्डल इति भावः, नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा नक्षत्रतारागणपरिवलितस्वरूपः शशी=चन्द्रः विमले=धूलिधूमध्वान्तादिकृतमालिन्यरहिते, अभ्रमुक्ते=घनपटलशून्ये, खे=आकाशे, शोभते=द्योतते, एवम्=अनेन प्रकारेण गणी=आचार्यः भिक्षुमध्ये=साधुवृन्दमध्ये शोभते ॥१५॥

मूलम्-महागरा आयरिया महेसी, समाहिजोगे सुअसीलबुद्धिए।
संपाविउकामे अणुत्तराइं, आराहए तोसइ धम्मकामी ॥१६॥

छाया-महाकरान् आचार्यान् महैषिणः समाधियोगान् श्रुतशीलबुद्ध्या।
संप्राप्तुकामोऽनुत्तराणि आराधयेत् तोषयेत् धर्मकामी ॥१६॥

टीका-'महागरा' इत्यादि। अनुत्तराणि-न विद्यते उत्तरम्=उत्कृष्टं येभ्यस्तानि ज्ञानादिरत्नत्नीत्यर्थः, संप्राप्तुकामो=लब्धुकामः, धर्मकामी=कर्मनिर्जरार्थी, मुनिः महाकरान्=ज्ञानादिरत्नाधिष्ठानभूतान्, महैषिणः=महः=एकान्तोत्सवत्वान्मोक्षस्तद्गवेषिणः आचार्यान्=गणिनः समाधौ=ध्यानादिविषये योगः=मनोवा-

'जहा ससी' इत्यादि। जिस प्रकार नक्षत्र और ताराओं से वेष्टित शरद ऋतु की पूर्णिमासी का चन्द्र मेघ आदि रहित निर्मल आकाश में शोभा पाता है, उसी प्रकार आचार्य महाराज, साधुओं के समूह में शोभित होते हैं ॥१५॥

'महागरा' इत्यादि। सर्वोत्कृष्ट सम्यग्ज्ञान आदि रत्नत्रय के अभिलाषी तथा कर्मों की निर्जरा चाहने वाले मुनि, रत्नत्रय के परम स्थान, महर्षि, अर्थात् महान् आनन्द के स्थान मोक्ष के अभिलाषी ध्यानादि में लीन आचार्य महाराज की एकाग्र चित्त

"जहा ससी" જેવી રીતે નક્ષત્ર અને તારા મંડળથી વેષ્ટિત શરદ ઋતુની પૂર્ણિમા=પૂનમનો ચન્દ્ર મેઘ રહિત નિર્મલ આકાશમાં શોભા પામે છે. તે પ્રમાણે આચાર્ય મહારાજ સાધુઓના સમૂહમાં શોભી રહે છે (૧૫)

"મહાગરા" ઇત્યાદિ—સર્વોત્કૃષ્ટ સમ્યગ્જ્ઞાન આદિ રત્નત્રયના અભિલાષી થતા કર્મોની નિર્જરાની ઇચ્છા રાખવાવાળા મુનિ રત્નત્રયના પરમ સ્થાન, મહર્ષિ, અર્થાત મહાન આનન્દનું સ્થાન, અને મોક્ષના અભિલાષી ધ્યાન આદિમાં લીન આચાર્ય

छाया-यथा निशान्ते तपनोऽर्चिर्माली प्रभासयति केवलं भारतं
एवमाचार्यः श्रुतशीलबुद्ध्या विराजते सुरमध्ये इव इन्द्रः

टीका-'जहानिसंते' इत्यादि। यथा=येन प्रकारेण, नि... साने, अर्चिर्माली=अर्चिषां किरणानां माला=अर्चिर्माला साऽस्यास्तीति तपनः=सूर्यः केवलं=संपूर्णं 'लुप्तविभक्तिकं पदम्' भारतं=भरतक्षेत्रं ... किरणकलापैः प्रकाशयति, एवम्=अनेन प्रकारेण, आचार्यः=गणी, बुद्ध्या,=श्रुतं च शीलं चेति द्वन्द्वः श्रुतशीले तयोर्बुद्धिः ... श्रुतं=सिद्धान्तः; शीलं=सकलप्राणिनिकरकल्याणाऽऽकलनं तद्वि... प्रभासयति मोक्षमार्गमिति शेषः, यद्वा भारतम्-भारम्= ... तनोतीति भारतं=शब्दागमस्वरूपं, तद् प्रभासयति=भव्येषु=प्रकाशयति भग... वार्थानुसारेण गणधररचितं शब्दागमं शब्दतोऽर्थतश्च भव्यान् बोधयतीति सुरमध्ये=देवगणमध्ये 'इंदोव' इन्द्र इव=देवराज इव मुनिमण्डलमध्ये व... संशोभते इत्यर्थः ॥१४॥

मूलम्-जहा ससी कोमुइजोगजुत्तो, नक्खत्ततारागणपरिवुडप्पा।
खे सोहइ विमले अब्भुमुक्के, एवं गणी सोहइ भिक्खुमज्झे ॥

छाया-यथा शशी कौमुदीयोगयुक्तः नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा।
खे शोभते विमलेऽभ्रमुक्ते, एवं गणी शोभते भिक्षुमध्ये ॥१...

टीका-'जहा ससी' इत्यादि।
यथा=येन प्रकारेण, कौमुदीयोगयुक्तः-कौमुदस्य-क...

'जहा निसंते' इत्यादि। रात्रि का अन्त होने पर जैसे सूर्य, संपूर्ण भरत क्षेत्र को प्रकाशित करता है उसी प्रकार आगम और आचार में तत्पर आचार्य महाराज अर्थागम का प्रतिपादन करनेवाले शब्दरूप प्रवचन के तत्त्व को प्रकाशित करते हैं। अतएव वे मुनि मण्डल के मध्य में इस प्रकार शोभित होते हैं, जैसे देवों में इन्द्र ॥१४॥

'जहा निसंते' ઇત્યાદિ રાત્રી પૂરી થયા પછી જેવી રીતે સૂર્ય, સંપૂર્ણ ભરત ક્ષેત્રને પ્રકાશિત કરે છે-અર્થાત પ્રકાશ આપે છે તે પ્રમાણે આગમ અને આચારમાં તત્પર આચાર્ય મહારાજ અર્થાગમોના પ્રતિપાદન કરવાવાળા શબ્દરૂપ પ્રવચનના તત્વોને પ્રકાશિત કરે છે એટલા માટે-ને મુનિમંડળના મધ્યમાં દેવોની સભામાં જેમ ઇંદ્ર મહારાજ શોભે છે તેવી રીતે શોભે છે (૧૪)

कौमुदी=कार्तिकी पूर्णिमा, अथवा कौमुदी=अश्विनी पूर्णिमा, तस्या योगः=सम्बन्धस्तेन युक्तः, यद्वा कौमुदी=चन्द्रकला, तस्या योगः=सकलकलासम्बन्धस्तेन युक्तः=पूर्ण इत्यर्थः सर्वथा शारदपूर्णमण्डल इति भावः, नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा नक्षत्रतारागणपरिवलितस्वरूपः शशी=चन्द्रः विमले=धूलिधूमध्वान्तादिकृतमालिन्यरहिते, अभ्रमुक्ते=घनपटलशून्ये, खे=आकाशे, शोभते=द्योतते, एवम्=अनेन प्रकारेण गणी=आचार्यः भिक्षुमध्ये=साधुवृन्दमध्ये शोभते ॥१५॥

मूलम्-महागरा आयरिया महेसी, समाहिजोगे सुअसीलबुद्धिए।
संपाविउकामे अणुत्तराइं, आराहए तोसइ धम्मकामी ॥१६॥

छाया-महाकरान् आचार्यान् महैषिणः समाधियोगान् श्रुतशीलबुद्ध्या।
संप्राप्तुकामोऽनुत्तराणि आराधयेत् तोषयेत् धर्मकामी ॥१६॥

टीका-'महागरा' इत्यादि। अनुत्तराणि-न विद्यते उत्तरम्=उत्कृष्टं येभ्यस्तानि ज्ञानादिरत्नानीत्यर्थः, संप्राप्तुकामो=लब्धुकामः, धर्मकामी=कर्मनिर्जरार्थी, मुनिः महाकरान्=ज्ञानादिरत्नाधिष्ठानभूतान्, महैषिणः=महः=एकान्तोत्सवत्वान्मोक्षस्तद्गवेषिणः आचार्यान्=गणिनः समाधौ=ध्यानादिविषये योगः=मनोवा-

'जहा ससी' इत्यादि। जिस प्रकार नक्षत्र और ताराओं से वेष्टित शरद ऋतु की पूर्णिमासी का चन्द्र मेघ आदि रहित निर्मल आकाश में शोभा पाता है, उसी प्रकार आचार्य महाराज, साधुओं के समूह में शोभित होते हैं ॥१५॥

'महागरा' इत्यादि। सर्वोत्कृष्ट सम्यग्ज्ञान आदि रत्नत्रय के अभिलाषी तथा कर्मों की निर्जरा चाहने वाले मुनि, रत्नत्रय के परम स्थान, महर्षि, अर्थात् महान् आनन्द के स्थान मोक्ष के अभिलाषी ध्यानादि में लीन आचार्य महाराज की एकाग्र चित्त

"जहा ससी" જેવી રીતે નક્ષત્ર અને તારા મંડળથી વેષ્ટિત શરદ ઋતુની પૂર્ણિમા=પૂનમનો ચન્દ્ર મેઘ રહિત નિર્મલ આકાશમાં શોભા પામે છે. તે પ્રમાણે આચાર્ય મહારાજ સાધુઓના સમૂહમાં શોભી રહે છે (૧૫)

"महागरा" ઇત્યાદિ-સર્વોત્કૃષ્ટ સમ્યગ્જ્ઞાન આદિ રત્નત્રયના અભિલાષી તથા કર્મોની નિર્જરાની ઇચ્છા રાખવાવાળા મુનિ રત્નત્રયના પરમ સ્થાન, મહર્ષિ, અર્થાત મહાન આનન્દનું સ્થાન, અને મોક્ષના અભિલાષી ધ્યાન આદિમાં લીન આચાર્ય

कायरूपो येषां ते तथा तान् श्रुतशीलबुद्धया=ज्ञानाचारगोचरया बुद्धया आराधयेत्=संमानयेत्। तोषयेत्=तन्मनोऽनुकूलप्रवृत्त्या प्रसादयेदित्यर्थः ॥१६॥

मूलम्–सोच्चा णं मेहावी सुभासियाइं, सुस्सूसए आयरियमप्पमत्तो।
आराहइत्ता णं गुणे अणेगे, से पावइ सिद्धिमणुत्तरं ॥१७॥
–तिबेमि॥

छाया–श्रुत्वा णं मेधावी सुभाषितानी, शुश्रूषते आचार्यम् अप्रमत्तः।
आराध्य णं गुणान् अनेकान् स प्राप्नोति सिद्धिमनुत्तराम्॥१७॥ इति ब्रवीमि॥

टीका–'सोच्चाण' इत्यादि। मेधावी=गुरुभाषितार्थधारणधीसंपन्नो मुनिः, सुभाषितानि तीर्थकरसंकीर्तितविनयाराधनवचांसि, श्रुत्वा=आकर्ण्य, णं=वाक्यालङ्कारे, अप्रमत्तः=निद्रालस्यादिरहितः सावधानः सन्नित्यर्थः, आचार्यं=गणिनं रत्नाधिकं वा, शुश्रूषते=विनयादिना समाराधयति स विनीतो मुनिः अनेकान् बहून्=गुणान्=ज्ञानादीन् आराध्य=संसेव्य, अनुत्तरां=सर्वोत्कृष्टां सिद्धिं=सिद्धगतिं मुक्तिमिति यावत् प्राप्नोति=लभते, ॥१७॥ इति ब्रवीमि पूर्ववत्॥

विनयसमाधिनामनवमाध्ययने प्रथम उद्देशः समाप्तः॥ ॥९-१॥

और ज्ञानाचार की बुद्धि से आराधना करे, तथा उनके मन के अनुकूल प्रवृत्ति करके उन्हें संतुष्ट रखे ॥१६॥

'सोच्चाण' इत्यादि। गुरु महाराज द्वारा उपदेश दिये हुए अर्थ को धारण करनेवाली बुद्धिसे युक्त मुनि, तीर्थङ्कर भगवान् के कहे हुए विनय आराधना के वचनो को सुनकर प्रमाद का परित्याग करके सावधान हो कर अचार्य महाराज तथा दीक्षा में वडे साधुका

મહારાજની એકગ્ર ચિત્ત અને જ્ઞાનાચારની બુદ્ધિથી આરાધના કરે, તથા તેમના મનની અનુકૂળતા પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરીને તેમને પ્રસન્ન રાખે (૧૬).

'सोच्चाण०' ઇત્યાદિ.ગુરૂ મહારાજ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા ઉપદેશના અર્થને ધારણ કરવાવાળી બુદ્ધિથી યુક્ત મુનિ, તીર્થંકર ભગવાને કહેલાં વિનય આરાધનાના વચનોને સાંભળી પ્રમાદનો પરિત્યાગ કરી સાવધાનતાપૂર્વક આચાર્ય મહારાજ તથા

विनय करके उन्हें सन्मानित करे। ऐसा विनीत मुनि, ज्ञानादि बहुतसे गुणों को प्राप्त करके सर्वश्रेष्ठ सिद्धगति को प्राप्त कर लेता है ॥१७॥

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामी से कहते है कि-हे जम्बू ! भगवान् महावीरने जैसा कहा है वैसा ही मैंने तुम्हें सुनाया है ॥

विनयसमाधि नामक नववाँ अध्ययन का पहेला उद्देश समाप्त ।९-१।

दीक्षापर्यायथी मोटा साधु मुनियोनो विनय करीने तेमनु सन्मान करे, એवा विनीत मुनि. ज्ञान-आदि घणा ज गुणोने प्राप्त करी सर्वश्रेष्ठ सिध्धगतिने प्राप्त करी ले छे.(१७)

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामीने कहे छे के हे जम्बू! भगवान महावीरे जे प्रमाणे कह्युं छे ते प्रमाणे ज में तमने संभळाव्युं अथवा कह्युं छे

विनयसमाधि नामना नवमां अध्ययननो पहेलो उद्देश समाप्त ॥९-१॥

अथ द्वितीयोद्देशः ।

पुनरपि विनयमहिमानमभिधातुं द्वितीयोद्देशः प्रस्तूयते—'मूलाउ' इत्यादि

मूलम्-मूलाउ खंधप्पभवो दुमस्स, खंधाउ पच्छा समुविंति साहा।
साहप्पसाहा विरुहंति पत्ता, तओ से पुप्फं च फलं रसो य ॥१॥

छाया-मूलात् स्कन्धप्रभवो द्रुमस्य, स्कन्धात् पश्चात् समुपयान्ति शाखाः।
शाखाभ्यः प्रशाखा विरोहन्ति पत्राणि, ततस्तस्य पुष्पं च फलं रसश्च ॥१॥

टीका-द्रुमस्य=वृक्षस्य, मूलात्=भूमिष्ठभागविशेषात् स्कन्धप्रभवः=स्कन्धोत्पत्तिः, पश्चात्=तदनु, स्कन्धात् शाखाः समुपयान्ति=उद्भवन्ति, शाखाभ्यः= 'साहा' इति मूले लुप्तपञ्चम्यन्तं पदम्, प्रशाखाः=लघुशाखाः, विरोहन्ति= समुत्पद्यन्ते, प्रशाखातः पत्राणि विरोहन्तीत्यस्यात्रापि संबन्धः। ततः=तदनन्तरं, तस्य=वृक्षस्य, पुष्प फलं च, रसश्च, भवतीत्यर्थः ॥ १ ॥

दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकयोजनामाह—'एवं' इत्यादि ।

मूलम्—एवं धम्मस्स विणओ, मूलं परमो से मुक्खो ।
जेण किर्त्ति सुअं सिग्घं नीसेसं चाभिगच्छइ ॥२॥

छाया-एवं धर्मस्य विनयो मूलं, परमस्तस्य मोक्षः ।
येन कीर्तिं श्रुतं श्लाघ्यं निःशेषं चाभिगच्छति ॥ २ ॥

। दूसरा उद्देश ।

फिरभी विनय की महिमा कहने के लिए दूसरे उद्देश का प्रारम्भ करते हैं—'मूलाउ' इत्यादि ।

जैसे वृक्ष के मूलसे स्कन्ध की उत्पत्ति होती है, स्कन्ध से शाखाएँ; शाखाओं से प्रशाखाएँ तथा प्रशाखाओं से पत्ते उत्पन्न होते हैं। इसके-अनन्तर उस वृक्ष में फूल, फल और फल में रस आता है ॥ १ ॥

બીજો ઉદ્દેશ

ફરી વિનયનો મહિમા કહેવા માટે બીજા ઉદ્દેશાનો આરંભ કરે છે:— "મૂलाउ" ઇત્યાદિ—

જેમ વૃક્ષના મૂળવડે સ્કન્ધની ઉત્પત્તિ થાય છે. સ્કંધથી શાખાઓ, શાખાઓથી પ્રશાખાઓ, તથા પ્રશાખાઓથી પત્તા–પાદડા ઉત્પન્ન થાય છે. તે પછી એ વૃક્ષમાં ફૂલ-ફળ અને ફળમાં રસ આવે છે. (૧)

टीका-एवं=महीरुहमूलवत् विनयः=विनयति दूरीकरोति चतुर्गतिपरिभ्रमणक्लेशविधायकं ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधं कर्मेति विनयः=गुरुजनाभ्युत्थानाभिवादनतदादेशकरणादि-तन्मनोऽनुकूलाचरणलक्षणाराधनरूपः, धर्मस्य मूलं=मूलकारणम् , तस्य=विनयस्य, परमः=सर्वोत्कृष्टफल मोक्षो भवति। येन मूललक्षणेन विनयेन साधुः कीर्तिं=शुभप्रवादलक्षणां तथा श्लाघ्यं श्रुतं=सम्यक्शास्त्रं द्वादशाङ्गात्मकं, निःशेषम्=अखण्डं समग्रमिति यावत् , अभिगच्छति=प्राप्नोति। यथा महीरुहस्य मूलं स्कन्धादिरसपर्यन्तनिमित्तं तथा धर्मस्य मूलं विनयः-कीर्त्यादिमोक्षपर्यन्तनिमित्तमिति भावः ॥

अथवा-अष्टविधदृष्टान्तप्रदर्शकपूर्वगाथानुरोधेनैतद्गाथायां, स्कन्ध-शाखा-

---

दृष्टान्त बताकर अब दार्ष्टान्तिक योजना कहते हैं—'एवं धम्मस्स' इत्यादि।

चार गतियो में भ्रमण रूप क्लेश को उत्पन्न करनेवाले ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्मो को जो दूर करता है उसे विनय कहते हैं। गुरुजन के आनेपर खडा हो जाना, अभिवादन (वंदना) करना, उनकी आज्ञा पालना तथा उनके मन के अनुकूल आचरण करके उनकी आराधना करना, यह सब विनय हैं। जैसे वृक्ष का मूल उस की जड है वैसे ही विनय, धर्म का मूल है विनय का सर्वोत्कृष्ट फल मोक्ष है, इस धर्ममूल विनय से साधु को कीर्ति तथा समस्त द्वादशाङ्ग की सम्यक् प्राप्ति होती है। आशय यह है कि जैसे वृक्ष का मूल वृक्ष के स्कन्ध से लेकर रस तक का कारण होता है उसी प्रकार विनय, कीर्ति से लगाकर मोक्ष पर्यन्त का कारण है।

દષ્ટાન્ત કહીને હવે દાર્ષ્ટાન્તિક યોજના કહે છેઃ—" एव धम्मस्स " ઇત્યાદિ—ચાર ગતિઓમાં ભ્રમણ કરવા રૂપ કલેશને ઉત્પન્ન કરવા વાળા જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મોને જે દૂર કરે છે, તેને વિનય કહે છે ગુરુજન આવતા ઉભા થઈ જવું વંદના કરવી, તેમની આજ્ઞાનું પાલન કરવું, તથા તેમની ઇચ્છાને અનુકૂળ આચરણ કરવું, તેમની આરાધના કરવી, આ સર્વ વિનય તે ધર્મનું મૂલ છે. વિનયનું—સર્વોત્કૃષ્ટ ફલ મોક્ષ છે. ધર્મના મૂળરૂપ એ વિનયથી સાધુ—મુનિઓને કીર્તિ તથા સમસ્ત દ્વાદશાગની સમ્યક્ પ્રાપ્તિ થાય છે આશય એ છે કેઃ—જેવી રીતે વૃક્ષનું મૂલ—વૃક્ષનાં સ્કન્ધથી લઈને રસ સુધીનું કારણ હોય છે. તે પ્રમાણે વિનય કીર્તિથી આરભીને મોક્ષ સુધીનું કારણ છે.

प्रशाखारूपदृष्टान्तत्रयानुरूपानुक्तदार्ष्टान्तिकत्रयमध्याहरणीयम्, एवं च विनयेन सह क्रमिककार्यकारणभावानुरोधेन ज्ञानं, महाव्रतं, समित्यादि चाध्याह्रियन्ते, एतैर्विना कीर्तिपदोपलक्ष्यसंयमादिसिद्धिर्न जातु जनितुं प्रभवति। तथा च— महीरुहमूलवद् धर्मस्य मूलं विनयः (१), विनयात्प्रशस्तभावः स्कन्धवत् (२), ततो महाव्रतं शाखावत् (३), तस्मात्समितिगुप्ती प्रशाखावत् (४), ताभ्यां कीर्तिः, अनेन कीर्तिकारणीभूता इन्द्रियनिग्रहादयः पत्रतुल्या उपलक्ष्यन्ते (५), ततः श्रुतं च द्वादशाङ्गम्, अनेन पुष्पोपमानि पञ्चविधस्वाध्यायतज्जनितक्षमातपोध्यानानि ध्वन्यन्ते (६), ततः श्लाघ्यं=श्लाघनीयम् उत्कृष्टम्, अनेन कृत्स्न-

अथवा—पहली गाथा में वृक्ष के आठ अङ्गो को लेकर दृष्टान्त बनाये हैं। पूर्व गाथा के अनुरोध से—स्कन्ध, प्रशाखा, इन तीन दृष्टान्तों के तीन दार्ष्टान्तिक इस गाथा में समझ लेना चाहिए। इस प्रकार विनय के साथ क्रमशः कार्यकारण भाव होने से ज्ञान, महाव्रत और समिति आदिका भी अध्याहार करना चाहिए। इसके विना संयम आदि की सिद्धि नहीं हो सकती। दृष्टान्त इस प्रकार घटाना (१) वृक्ष के मूल की तरह विनय, धर्म का मूल है, (२) जैसे वृक्ष के मूल से स्कन्ध होता हैं वैसे ही विनय से प्रशस्त भाव होता है, (३) स्कन्ध के समान प्रशस्त भाव से शाखा के समान महाव्रत होते हैं. (४) महाव्रत से प्रशाखाओं के समान समिति गुप्ति होती हैं. (५) समिति गुप्ति से पत्र के समान कीर्ति के कारण इन्द्रियनिग्रह आदि उत्पन्न होते हैं; (६) इन से पुष्पों के सदृश पांच प्रकार

અથવા—પહેલી ગાથામાં વૃક્ષના આઠ અંગો સહિત દૃષ્ટાંત બતાવ્યું છે. પૂર્વની ગાથાના અનુરોધથી—'સ્કન્ધ, શાખા, પ્રશાખા, એ ત્રણ દૃષ્ટાન્તોના ત્રણ દાર્ષ્ટાન્તિક આ ગાથામા સમજી લેવું જોઇએ' આ પ્રમાણે વિનયની સાથે ક્રમથી કાર્ય-કારણ ભાવ હોવાથી જ્ઞાન, મહાવ્રત, અને સમિતિ આદિનો પણ અધ્યાહાર કરવો જોઇએ, તેના વિના સંયમ આદિની સિદ્ધિ થઇ શકતી નથી દૃષ્ટાન્ત આ પ્રમાણે ઘટાવવું— (૧) વૃક્ષના મૂળ પ્રમાણે વિનય, ધર્મનુ મૂળ છે. (૨) જેવી રીતે વૃક્ષના મૂળથી સ્કન્ધ થાય છે, તેવી રીતે વિનયથી પ્રશસ્ત ભાવ થાય છે. (૩) સ્કન્ધના સમાન પ્રશસ્ત ભાવથી શાખાની સમાન મહાવ્રત થાય છે. (૪) મહાવ્રતથી પ્રશાખાઓની સમાન સમિતિ-ગુપ્તિ થાય છે, (૫) સમિતિગુપ્તિથી પત્ર-પાદડાની સમાન કીર્તિના કારણ રૂપ ઇન્દ્રિયનિગ્રહ આદિ ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) તેનાંથી પુષ્પોના સમાન પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાય

कर्मविप्रमोक्षो मोक्षःफलतुल्यः (७), मोक्षजनितमनन्तमव्याबाधसिद्धसुखं च फलरससदृशं व्यज्यते। एवं मूलाद्यष्टविधवृक्षाङ्गदृष्टान्तो विनयाद्यष्टासु धर्माङ्गेषु क्रमशः समन्वेतीति गाथाशयः ॥२॥

मूलम्--जे[1] ये[2] चंडे[3] मिए[4] थद्धे[5], दुव्वाई[6] नियडी[7] सढे[8]।
वुज्झइ[14] से[9] अविणीअप्पा[10], कटुं[13] सोयगयं[12] जहा[11] ॥३॥

छाया--यश्च चण्डो मृगः स्तब्धो दुर्वादी निकृतिः शठः।
उह्यते स अविनीतात्मा काष्ठं स्रोतोगतं यथा ॥ ३ ॥

टीका--'जे य' इत्यादि।

यश्च मनुष्यः चण्डः=क्रोधनिध्मातमनाः, तथा मृगः=मृगसदृशत्वान्मृगः तत्तुल्यः विवेकशून्यः भीरुर्वा केनचित् भयहेतुना प्रवचनप्रच्युत इत्यर्थः, यः स्तब्धः=अभिमानी, दुर्वादी=परुषाहितभाषी, निकृतिः=कपटी, शठः=धूर्तो भवति, सोऽविनीतात्मा = सकलसुखसाधनविनयविनिर्मुक्तः क्रोधाविवेकाद्यपरित्यागादित्यर्थः। यथा=येन प्रकारेण स्रोतोगतं=वारिप्रवाहपतितं काष्ठं=शुष्कं दारु उह्यते प्रवाहेणेतिभावः, तया उह्यते अनादिचतुर्गतिलक्षणसंसारप्रवाहेणेत्यर्थः ॥३॥

के स्वाध्याय तथा स्वाध्यायजनित क्षमा, ध्यान तथा तप की प्राप्ति होती है; (७) इन से वृक्ष के फल के समान सब कर्मो का सर्वथा छूट जाना रूपी मोक्ष प्राप्त होता है; (८) मोक्ष प्राप्त होनेसे फल के रस के सदृश अनन्त अव्याबाध सुख प्राप्त होता है। इस प्रकार वृक्ष के मूल (जड) आदि अङ्गो के दृष्टान्त, धर्म के विनय आदि आठ अङ्गो में क्रम से जाडे जाते हैं ॥ २ ॥

'जे य' इत्यादि। जो मनुष्य क्रोधी और अविवेकी होता है, तथा भय के कारण उपस्थित होनेपर प्रवचन से च्युत होजाता है; अभिमानी कठोरभाषी कपटी और धूर्त होता है वह अविनीत,

---

તથા સ્વાધ્યાયથી ઉત્પન્ન ક્ષમા, ધ્યાન તથા તપની પ્રાપ્તિ થાય છે (૭) તેનાથી વૃક્ષના ફલ સમાન સર્વ કર્મોનુ સર્વથા છૂટી જવા રૂપ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે (૮) મોક્ષ પ્રાપ્ત હોવાથી ફલના રસ સમાન અનન્ત અવ્યાબાધ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે આ પ્રમાણે વૃક્ષના મૂલ આદિ અગોના દૃષ્ટાંત, ધર્મના વિનય આદિ આઠ અગોમાં ક્રમથી જોડવામાં આવે છે (૨)

"જેય" ઇત્યાદિ-જે મનુષ્ય ક્રોધી અને અવિવેકી હોય છે તથા ભયનુ કારણુ ઉભુ થતાં પ્રવચનથી ચ્યુત થઇ જાય છે, અભિમાની, કઠોર ભાષણુ કરનાર, કપટી અને

मूलम्-विणयंमि उवाएणं, चोईओ कुप्पई नरो।
दिव्वं सो सिरिमिज्जंति, दंडेणं पडिसेहए ॥४॥

छाया-विनये यः उपायेन नोदितः कुप्यति नरः।
दिव्यां सः श्रियम् आयन्तीं दण्डेन प्रतिषेधयति ॥ ४ ॥

टीका-'विणयंमि' इत्यादि।

यो नरः उपायेन=प्रियवचनेन आचार्यादिना विनये=विनयधारणविषये नोदितः=प्रेरितः उपदिष्टः सन् कुप्यति=क्रोधाविष्टो भवति, 'किमहं मूर्खोऽस्मि यन्मामयमुपदिशती' त्यादिदुर्भावनावशादित्यर्थः, आयन्तीं=आगच्छतीं दिव्याम्=अलौकिकीं श्रियं=लक्ष्मीं स्वयं दण्डेन=प्रतिषेधयति=निवारयति ॥४॥

अविनयदोषमाह—'तहेव' इत्यादि।

मूलम्-तहेव अविणीअप्पा, उववज्झा हया गया।
दीसंति दुहमेहंता, आभिओगमुवट्ठिया ॥५॥

१ 'उत' इत्युपसर्गसहितस्य 'रण गतौ' इत्यस्यरूपम्।

चतुर्गतिक संसार के प्रवाह में इसी प्रकार बहता रहता है, जैसे जल के पूर में पडा हुआ सूखा काष्ठ सदैव बहता रहता है। ॥३॥

'विणयम्मि' इत्यादि। आचार्य महाराज का प्रियवचनों से दिया हुआ विनय आदि का उपदेश सुनकर जो कुपित हो जाता है, अर्थात् "मैं क्या मूर्ख हू जो यह मुझे उपदेश देते हैं" इस प्रकार की दुर्भावना से क्रोधित हो जाता है वह व्यक्ति, आतीहुई अलौकिक लक्ष्मी को डंडा मारकर खुद रोक देता है ॥ ४ ॥

धूर्त्त होय छे ते अविनीत चार गति रूप संसार प्रवाहमां आ प्रमाणे वहेतो रहे छे जेवी रीते जलना प्रवाहमां पडेलुं सूकुं काष्ठ हंमेशां वहेतुं रहे छे.-तणातु ज रहे छे. (3)

'विणयम्मि, ईत्यादि-प्रिय वचनोथी आपेलो आचार्य महाराजनो विनय विगेरेनो उपदेश सांभळीने जे कोपायमान थई जाय छे. अर्थात् "शुं हुं मूर्ख छु के जे मने आ उपदेश आपे छे" आ प्रकारनी दुर्भावनाथी क्रोधित थई जाय छे ते व्यकित-माणुस, सामे चालीने आवेली अलौकिक लक्ष्मीने डंडा मारीने खुद पोते ज रोकी दे छे (४)

---

१ 'आ' इत्युपसर्गसहितस्य 'इणगतौ' इत्यस्य रूपम्

छाया-तथैव अविनीतात्मानः औपवाह्या हया गजाः।
दृश्यन्ते दुःखमेधमाना आभियोग्यमुपस्थिताः ॥५॥

टीका-यथा औपवाह्याः=राज्ञां राजप्रियाणां चोपवाहनयोग्याः, हयाः=अश्वाः गजाः=हस्तिनः अविनीतात्मानः=शिक्षाप्रतिकूलप्रवृत्तिमन्तः सन्तः आभियोग्यमुपस्थिताः-आभिमुख्येन युज्यन्ते=भारवहनकर्मसु व्यापार्यन्ते इत्यभियोगास्तेषां भावः आभियोग्यं=भारवहनकर्मकरत्वं भारवाहित्वमित्यर्थः उपस्थिताः=प्राप्ताः दुःखम् एधमानाः=धातूनामनेकार्थत्वाद् अनुभवन्तः स्वाभीष्टपुष्टिकारकचणकाद्याहारप्रतिरोधेन विविधाधिकभारवाहित्वेन च सततं खिद्यन्तो दृश्यन्ते, तथैव=तद्वदेव अविनीतात्मानः साधव उभयलोकदुःखानुभविनो भवन्तीत्यर्थः ॥५॥

मूलम्-तहेव[1] सुविणीअप्पा[4], उववज्झा[2] हया[3] गया[3]।
दीसंति[10] सुहमेहंता[8] इड्ढिपत्ता[6] महाजसा[5] ॥६॥

छाया-तथैव सुविनीतात्मानः औपवाह्या हया गजाः।
दृश्यन्ते सुखमेधमाना ऋद्धिप्राप्ता महायशसः ॥ ६ ॥

टीका-'तहेव' इत्यादि।

यथा औपवाह्याः=राजवाहनयोग्याः हयाः गजाः सुविनीतात्मानः=शा-

अविनय के दोष दिखाते हैं—'तहेव' इत्यादि।

राजाओं की या राजा के प्रियजनों की सवारी के काम आने वाले जो घोडे या हाथी अविनीत होते हैं वे केवल बोझा ढोनेवाले होकर दुःख को प्राप्त होते हैं, अर्थात् अपनी अभीष्ट खुराक न पाकर अधिक दुःख भोगते हैं, यह बात लोक में प्रत्यक्ष देखी जाती है, इसी प्रकार अविनीत साधु इहलोक-परलोक में दुःख के भागी होते हैं ॥ ५ ॥

અવિનયના દોષ બતાવે છેઃ—"तहेव" ઇત્યાદિ–રાજાઓની અથવા રાજાઓના પ્રિયજનોની સ્વારીમા કામમા–ઉપયોગમા લેવામા આવતા ઘોડા અથવા હાથી અવિનીત જે થઇ જાય છે અર્થાત્ નિરકુશ બની જાય છે તે કેવલ બોજો ઉપાડવાના કામ માટે થઇ જાય છે. અને દુઃખને પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થાત્ પોતાનો ઇચ્છિત ખોરાક તેને મળતો નથી અને અધિક દુઃખ ભોગવે છે. આ વાત લોકમાં–જગતમાં પણ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે એ પ્રમાણે–અવિનીત સાધુ આ લોકમાં અને પરલોકમાં દુઃખને પ્રાપ્ત કરે છે (૫)

मूलम्-विणयंमि उवाएणं, चोईओ कुप्पई नरो।
दिव्वं सो सिरिमिज्जंति, दंडेणं पडिसेहए ॥४॥

छाया-विनये यः उपायेन नोदितः कुप्यति नरः।
दिव्यां सः श्रियम् आयन्तीं दण्डेन प्रतिषेधयति ॥ ४ ॥

टीका-'विणयंमि' इत्यादि।

यो नरः उपायेन=प्रियवचनेन आचार्यादिना विनये=विनयधारणविषये नोदितः=प्रेरितः उपदिष्टः सन् कुप्यति=क्रोधाविष्टो भवति, 'किमहं मूर्खोऽस्मि यन्मामयमुपदिशती' त्यादिदुर्भावनावशादित्यर्थः, आयन्तीं=आगच्छतीं दिव्याम्=अलौकिकीं श्रियं=लक्ष्मीं स्वयं दण्डेन=प्रतिषेधयति=निवारयति ॥४॥

अविनयदोषमाह—'तहेव' इत्यादि।

मूलम्-तहेव अविणीअप्पा, उववज्झा हया गया।
दीसंति दुहमेहंता, आभिओगमुवट्ठिया ॥५॥

१ 'उत' इत्युपसर्गसहितस्य 'रण गतौ' इत्यस्यरूपम्।

चतुर्गतिक संसार के प्रवाह में इसी प्रकार वहता रहता है, जैसे जल के पूर में पडा हुआ सूखा काष्ठ सदैव वहता रहता है। ॥३॥

'विणयम्मि' इत्यादि। आचार्य महाराज का प्रियवचनों से दिया हुआ विनय आदि का उपदेश सुनकर जो कुपित हो जाता है, अर्थात् "मैं क्या मूर्ख हू जो यह मुझे उपदेश देते हैं" इस प्रकार की दुर्भावना से क्रोधित हो जाता है वह व्यक्ति, आतीहुई अलौकिक लक्ष्मी को डंडा मारकर खुद रोक देता है ॥ ४ ॥

धूर्त्त હોય છે તે અવિનીત ચાર ગતિ રૂપ સંસાર પ્રવાહમા આ પ્રમાણે વહેતો રહે છે જેવી રીતે જલના પ્રવાહમા પડેલુ સૂકુ કાષ્ઠ હંમેશા વહેતું રહે છે.-તણાતું જ રહે છે. (૩)

'વિણયમ્મિ, ઇત્યાદિ-પ્રિય વચનોથી આપેલો આચાર્ય મહારાજનો વિનય વિગેરેનો ઉપદેશ સાભળીને જે કોપાયમાન થઇ જાય છે અર્થાત્ "શુ હું મૂર્ખ છું કે જે મને આ ઉપદેશ આપે છે" આ પ્રકારની દુર્ભાવનાથી ક્રોધિત થઇ જાય છે તે વ્યક્તિ-માણસ, સામે ચાલીને આવેલી અલૌકિક લક્ષ્મીને ડંડા મારીને ખુદ પોતે જ રોકી દે છે (૪)

---

१ 'आ' इत्युपसर्गसहितस्य 'इणगतौ' इत्यस्य रूपम्

छाया-तथैव अविनीतात्मानः औपवाह्या हया गजाः ।
दृश्यन्ते दुःखमेधमाना आभियोग्यमुपस्थिताः ॥५॥

टीका-यथा औपवाह्याः=राज्ञां राजप्रियाणां चोपवाहनयोग्याः, हयाः= अश्वाः गजाः=हस्तिनः अविनीतात्मानः=शिक्षाप्रतिकूलप्रवृत्तिमन्तः सन्तः आभियोग्यमुपस्थिताः-आभिमुख्येन युज्यन्ते=भारवहनकर्मसु व्यापार्यन्ते इत्यभियोगास्तेषां भावः आभियोग्यं=भारवहनकर्मकरत्वं भारवाहित्वमित्यर्थः उपस्थिताः= प्राप्ताः दुःखम् एधमानाः=धातूनामनेकार्थत्वाद् अनुभवन्तः स्वाभीष्टपुष्टिकारकचणकाद्याहारप्रतिरोधेन विविधाधिकभारवाहित्वेन च सततं खिद्यन्तो दृश्यन्ते, तथैव=तद्वदेव अविनीतात्मानः साधव उभयलोकदुःखानुभाविनो भवन्तीत्यर्थः ॥५॥

मूलम्-तहेव सुविणीअप्पा, उववज्झा हया गया ।
दीसंति सुहमेहंता इड्ढिपत्ता महाजसा ॥६॥

छाया-तथैव सुविनीतात्मानः औपवाह्या हया गजाः ।
दृश्यन्ते सुखमेधमाना ऋद्धिप्राप्ता महायशसः ॥ ६ ॥

टीका-'तहेव' इत्यादि ।

यथा औपवाह्याः=राजवाहनयोग्याः हयाः गजाः सुविनीतात्मानः=शा-

अविनय के दोष दिखाते हैं-'तहेव' इत्यादि ।

राजाओं की या राजा के प्रियजनों की सवारी के काम आने वाले जो घोडे या हाथी अविनीत होते हैं वे केवल बोझा ढोनेवाले होकर दुःख को प्राप्त होते हैं, अर्थात् अपनी अभीष्ट खुराक न पाकर अधिक दुःख भोगते हैं, यह बात लोक में प्रत्यक्ष देखी जाती है, इसी प्रकार अविनीत साधु इहलोक-परलोक में दुःख के भागी होते हैं ॥ ५ ॥

અવિનયના દોષ બતાવે છેઃ—"तहेव" ઇત્યાદિ-રાજાઓની અથવા રાજાઓના પ્રિયજનોની સ્વારીમા કામમાં-ઉપયોગમા લેવામા આવતા ઘોડા અથવા હાથી અવિનીત જે થઇ જાય છે. અર્થાત્ નિરકુશ બની જાય છે તે કેવલ બોજો ઉપાડવાના કામ માટે થઇ જાય છે. અને દુઃખને પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થાત્ પોતાનો ઇચ્છિત ખોરાક તેને મળતો નથી અને અધિક દુઃખ ભોગવે છે. આ વાત લોકમા-જગતમા પણ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. એ પ્રમાણે-અવિનીત સાધુ આ લોકમાં અને પરલોકમાં દુઃખને પ્રાપ્ત કરે છે (૫)

सनानुसारिप्रवृत्तिमन्तः सन्तः महायशसः=भद्रभावेन ख्यातिमापन्नाः, ऋद्धिप्राप्ताः नानाविधभूषणभूषितशरीराः सुखमेधमानाः=सुखमनुभवन्तो दृश्यन्ते, तथैव=तद्वदेव सुविनीतात्मानः=गुरुमनोऽनुगामिप्रवृत्तिमन्तः साधवोऽपि विनयाराधनेन चतुर्विधसंघश्लाध्यमाना ज्ञानादिरत्नत्रयऋद्धिसमृद्धाः मोक्षसुखमनुभवन्तो दृश्यन्त इत्यर्थः ॥ ६ ॥

विनीताऽविनीतपशुदृष्टान्तेन विनयाविनयफलं स्फुटीकृत्याविनीतमनुष्यदृष्टान्तेनाऽविनयफलमाह–'तहेव अविणीअप्पा' इत्यादि ।

मूलम्–तहेव[1] अविणीअप्पा[2], लोगंसि[3] नरनारिओ[4] ।
दीसंति[5] दुहमेहंता[6] छाया[7] ते[8] विगलिंदिया[9] ॥७॥

छाया–तथैव अविनीतात्मानः लोके नरनार्यः
दृश्यन्ते दुःखमेधमाना–श्छातास्ते विकलेन्द्रियाः ॥ ७ ॥

टीका–लोके=मनुष्यलोके या नरनार्यः=पुरुषाः स्त्रियश्च, अविनीतात्मानः=चौर्यसाहसव्यभिचाराचरणपरायणाः भवन्ति, ते=ते च ताश्चेत्येकशेषः,

---

'तहेव सुविणीअप्पा' इत्यादि। जैसे हाथी अथवा घोडा विनीत अर्थात् शिक्षा के अनुसार चलनेवाले होकर महान् यश पातेहैं, भद्र कहलाते है और नाना प्रकार के आभूषणों से भूषित होकर अभीष्ट खुराक खाकर सुखी देखे जाते हैं, वैसे ही गुरु महाराज की शिक्षा के अनुकूल चलनेवाले सुविनीत साधु, चतुर्विध संघमें कीर्ति पाते हैं तथा ज्ञानादि रत्न रूप ऋद्धि से समृद्ध होकर मोक्ष के सुखका अनुभव करते हैं ॥६॥

विनीत और अविनीत पशुका दृष्टान्त देकर विनय और अविनय का फल स्पष्ट करके अविनीत मनुष्य के दृष्टान्त से अविनय

'तहेव सुविणीअप्पा' ઇત્યાદિ–જેવી રીતે હાથી અથવા ઘોડા વિનીત અર્થાત્ આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવા વાળા હોઈને મહાન્ યશ પામે છે, સારા કહેવાય છે અને અનેક પ્રકારના આભૂષણોથી શણગારીને ઇચ્છિત અનુકૂળ ખોરાક ખાઈને સુખી જોવામાં આવે છે તેવીજ રીતે ગુરુ મહારાજની આજ્ઞાને અનુકૂળ રહીને ચાલવા વાળા સુવિનીત સાધુ, ચતુર્વિધ સઘમાં કીર્તિ પ્રાપ્ત કરે છે તથા જ્ઞાનાદિરત્નરૂપ ઋદ્ધિથી સમૃદ્ધ બનીને મોક્ષ સુખનો અનુભવ કરે છે (૬)

વિનીત અને અવિનીત પશુનું દૃષ્ટાંત આપીને વિનય અને અવિનયનું ફળ

दुष्कर्मकारकाः छाताः=कशाघातादिना क्षतशरीराः विकलेन्द्रियाः=हस्तादिच्छेदेन उपहतेन्द्रियाः दुःखमेधमानाः=क्लेशमनुभवन्तो यथा दृश्यन्ते, तथैव=तद्वदेव अविनीतात्मानः साधवोऽपीत्यर्थः ॥७॥

अपिच–अविनीतात्मानो नरनार्यः एवंविधा भवन्तीत्याह–'दंडसत्थ०' इत्यादि।

मूलम्–दंडसत्थपरिज्जुन्ना, असब्भवयणेहि अ ।
कलुणा विवन्नच्छंदा, खुप्पिवासपरिग्गया ॥८॥

छाया–दण्डशस्त्रैः परीजीर्णाः असभ्यवचनैश्च ।
करुणाव्यापन्नच्छन्दाः क्षुत्पिपासापरिगताः ॥८॥

टीका–अविनीतात्मानो नरनार्यः दण्डशस्त्रैः=मूले–"दंडसत्थ" इति पदं लुप्ततृतीयान्तम्, दण्डैः वेत्रलकुटादिभिः, शस्त्रैः=भल्लादिभिः, परिजीर्णाः दण्डादिप्रहारदुःखेनातिकृशाः, च=पुनः असभ्यवचनैः=मर्मच्छेदिपरुषादिवचनैः,

---

का फल कहते हैं–'तहेव अविणीअप्पा' इत्यादि।

लोकमें जो अविनयी नर और नारी, चोरी; साहस तथा व्यभिचार आदि कुकर्मों में तत्पर रहते हैं उन सब दुष्कर्म करने वाले का शरीर कोडो से उधेडा जाता है, वे हाथ पैर आदि अङ्ग काट लेने से विकलाङ्ग होजाते हैं और अनेक प्रकार के दुःख भोगते देखे जाते हैं, इसी प्रकार अविनयी साधु भी दुःख के भागी होते हैं ॥७॥

अविनयी नर नारी किस प्रकार के होते हैं सो फिर बताता हैं–'दंडसत्थ०' इत्यादि।

अविनयी नर और नारी डंडा, वेत, लकडी तथा भाला आदि शस्त्र के प्रहार से दुर्बल बनादिये जाते हैं। मर्मभेदी कठोर बचनों

સ્પષ્ટ કરીને અવિનીત મનુષ્યના દૃષ્ટાન્તથી અવિનયનુ ફળ બતાવે છે:—'तहेव अविणीअप्पा' ઇત્યાદિ–લોકમાં–જગતમા અવિનયી પુરુષ અને સ્ત્રી ચોરી, સાહસ તથા વ્યભિચાર આદિ કુકર્મોમાં તત્પર રહે છે તે દુષ્કર્મ કરવા વાળા સર્વના શરીર પર કોરડાઓનો માર પડે છે તેના હાથ–પગ આદિ કાપી લેવાથી વિકલાગ થઇ જાય છે અને અનેક પ્રકારના દુ:ખને ભોગવતાં જોવામાં આવે છે એ પ્રમાણે અવિનયી સાધુ પણ દુઃખના ભાગી થાય છે (૭)

અવિનયી પુરૂષ અને સ્ત્રી કેવા પ્રકારના હોય છે તે ફરીને બતાવે છે:–"दंडसत्थ०" ઇત્યાદિ–

અવિનયી નર અને નારી. ડંડા. સોટી, લાકડી તથા ભાલા આદિ શસ્ત્રોના પ્રહારથી દુર્બલ બનાવવામાં આવે છે. મર્મભેદી કઠોર વચનોથી તેમનાં હૃદયને

परिजीर्णाः=खिद्यन्तः वाग्बाणव्यथितहृदयत्वेन दीना इत्यर्थः, तथा करुणाः= करुणोत्पादकत्वाद् दयनीयाः, तदीयदुर्दशामालोक्यान्येषां दयोत्पत्तेरित्यर्थः, तथा व्यापन्नच्छदाः=व्यापन्नः=नष्टः छन्दः=अभिप्रायो येषां ते तथाभूताः पराधीनतया स्वकीयाभिप्रायेण किमपि कार्यं कर्तुमशक्ता इत्यर्थः, तथा क्षुत्पिपासापरिगताः=बुभुक्षापिपासाव्याकुलाः अन्नपानप्रतिरोधेन असंमानपूर्वकाल्पादिलाभेन वा यथेष्टाहाराभावादित्यर्थः, यथा दृश्यन्ते=विलोक्यन्ते लोके उपलभ्यन्ते तथैवाविनीतात्मान शिष्या अपि दुःखिनो भवन्ति ॥ ८ ॥

विनीतमनुष्यदृष्टान्तेन विनयफलमाह-'तहेव सुविणीअप्पा' इत्यादि ।

मूलम्-तहेवं सुविणीअप्पा, लोगंसि नरनारिओ ।
दीसंति सुहमेहंता, इड्ढिपत्ता महाजसा ॥९॥

छाया-तथैव सुविनीतात्मानः लोके नरनार्यः ।
दृश्यन्ते सुखमेधमाना ऋद्धिप्राप्ता महायशसः ॥९॥

टीका-तथैव=सुविनीतहयगजवत् लोके=मनुष्यलोके नरनार्यः= पुरुषाः स्त्रियश्च, सुविनीतात्मानः=समाराधितमातापितृश्वश्रूश्वशुरादिगुरुजनाः,

---

से उनके दिलपर चोट पहुंचाई जाती है। उनकी ऐसी दुर्दशा होजाती है कि उन्हें देखकर दूसरों को दया आजाती है। पराधीन होने के कारण उनकी स्वतन्त्र इच्छाएँ नष्ट हो जाती हैं।

वे भोजन-पान में मिलने से अथवा अनादरपूर्वक थोडासा भोजन-पान मिलने से भूख प्यास के दारुण दुःखो को उठाते हैं। ये सब बातें लोकमें प्रत्यक्ष देखी जाती हैं, अविनीत शिष्य भी इसी प्रकार दुःख भोगते हैं ॥८॥

विनीत मनुष्य के दृष्टान्त से विनय का विपाक (फल) बताते

ધક્કો પહોચાડવામા આવે છે તેમની એવી દુર્દશા થઇ જાય છે કે-તેને જોઇને બીજાઓને દયા આવી જાય છે. પરાધીન હોવાના કારણે તેમની સ્વતંત્ર ઇચ્છાઓ નાશ થઇ જાય છે તેને ભોજન-પાન નહી મળવાથી અથવા અનાદર પૂર્વક થોડું ભોજન-પાન મળવાથી ભૂખ તરસના દારુણ દુ:ખને ઉઠાવે છે. આ સર્વ વાત જગતમા પ્રત્યક્ષ જોવામા આવે છે. અવિનીત શિષ્ય પણ આ પ્રમાણે દુ:ખ ભોગવે છે. (૮)

વિનીત મનુષ્યના દૃષ્ટાન્તથી વિનયનું ફળ બતાવે છે:-"तहेव सुविणीअप्पा"

महायशसः=विततकीर्तियुक्ताः,ऋद्धिम्=ऐश्वर्यं प्राप्ताः,सुखमेधमानाः=सुखं लभमानाः दृश्यन्ते=विलोक्यन्ते। तथैव सुविनीतात्मानः शिष्याः सुखिनो भवन्तीत्यर्थः॥९॥

देवदृष्टान्तेनाविनयविपाकमाह-'तहेव अविणीअप्पा' इत्यादि।

मूलम्-तहेव अविणीअप्पा, देवा जक्खा यँ गुज्झगा।
दीसंति दुहमेहंता, आभियोगमुवट्ठिया ॥१०॥

छाया-तथैव अविनीतात्मानः देवा यक्षाश्च गुह्यकाः।
दृश्यन्ते दुःखमेधमानाः आभियोग्यमुपस्थिताः ॥१०॥

टीका-तथैव=अविनीतनरनारीवत् अविनीतात्मानः=विनयाचरणरहिताः, देवाः=ज्योतिष्का वैमानिकाश्च, यक्षाः=व्यन्तराः, गुह्यकाः=देवविशेषाः, पुण्यकर्मयोगेन देवत्वादिकं प्राप्ता अपि आभियोग्यमुपस्थिताः=अन्यदेवानां किङ्करत्वमुपगताः, दुःखमेधमानाः=दुःखमनुभवन्तो दृश्यन्ते शास्त्रे श्रूयन्त इत्यर्थः। एवमविनीताः शिष्या अपि दुःखमनुभवन्तीति भावः ॥ १० ॥

हैं—'तहेव सुविणीअप्पा' इत्यादि। विनीत घोडे और हाथी की तरह लोकमें माता पिता सासू श्वशुर आदि बडों में विनय रखनेवाले पुरुष और स्त्री भी कीर्ति तथा ऐश्वर्य पाकर सुखी देखे जाते है वैसे ही विनयवान् शिष्य सुखी होते हैं ॥९॥

देवों के दृष्टान्त से अविनय का फल दिखाते हैं—'तहेव अविणीअप्पा' इत्यादि।

अविनीत मनुष्य की तरह ज्योतिषी वमानिक तथा यक्ष राक्षस आदि व्यन्तर अथवा गुह्यक देव विशेप देव होकर भी अवनीत होने से दूसरे देवों के दास बनकर दुःख भोगते हैं, ऐसा शास्त्रों में सुना जाता हैं, इसी प्रकार अविनीत शिष्य भी दुःख भोगते हैं ॥१०॥

ઇત્યાદિ—સુવિનીત ઘોડા હાથીની પેઠે લોકમા—જગતમા માતા-પિતા તથા સાસુ, સસરા આદિ વડિલો પ્રત્યે વિનયવાન્ પુરુષ અથવા સ્ત્રી કીર્તિ તથા ઐશ્વર્ય પામીને સુખી જોવામા આવે છે તેવીજ રીતે વિનયવાન્ શિષ્ય સુખી થાય છે (૯)

દેવોના દૃષ્ટાન્તથી અવિનયનુ ફળ બતાવે છે:—"तहेव अविणीअप्पा" ઇત્યાદિ—અવિનીત મનુષ્યના પ્રમાણે જ્યોતિષી, વૈમાનિક તથા યક્ષ—રાક્ષસ અદિ વ્યન્તર અથવા ગુહ્યદેવ વિશેષ દેવ થઇને પણ અવિનીત હોવાથી બીજા દેવોના દાસ બનીને દુઃખ ભોગવે છે. એ પ્રમાણે શાસ્ત્રોદ્વારા સાભળવામા આવ્યુ છે. એજ પ્રમાણે અવિનીત શિષ્ય પણ દુ.ખ ભોગવે છે. (૧૦)

विनीतदेवदृष्टान्तेन विनयफलमाह–'तहेव सुविणीअप्पा' इत्यादि।

मूलम्–तहेव सुविणीअप्पा, देवा जक्खा य गुज्झगा।
दीसंती सुहमेहंता, इड्ढिपत्ता महाजसा ॥११॥

छाया–तथैव सुविनीतात्मानः देवा यक्षाश्च गुह्यकाः।
दृश्यन्ते सुखमेधमानाः ऋद्धिमाप्ता महायशसः ॥११॥

टीका–तथैव=सुविनीतनरनारीवत्, सुविनीतात्मानः=विनयाचरणसंपन्नाः, देवा यक्षा गुह्यकाश्च महायशसः=विस्तृतकीर्तिमन्तः, ऋद्धिमाप्ताः=ऐश्वर्यविकस्वरः, सुखमेधमानाः=स्वाधीनतालक्षणसुखमनुभवन्तो दृश्यन्ते=विलोक्यन्ते ॥११॥

लोकोत्तरविनयाराधनफलमुपदर्शयति–'जे आयरिय०' इत्यादि।

मूलम्–जे आयरिय-उवज्झायाणं, सुस्सूसावयणंकरा।
तेसिं सिक्खा पवड्ढंति, जलसित्ता इव पायवा ॥१२॥

छाया–ये आचार्योपाध्यायानां शुश्रूषावचनकराः।
तेषां शिक्षाः प्रवर्धन्ते जलसिक्ता इव पादपाः ॥१२॥

टीका–ये आचार्योपाध्यायानां शुश्रूषावचनकराः=सेवानिदेशतत्पराः शिष्याः भवन्ति, तेषां जलसिक्ताः पादपाः=वृक्षा इव, शिक्षाः=ग्रहणासेवनलक्षणाः प्रवर्धन्ते=वृद्धिं गच्छन्ति। गुर्वादिसेवानिदेशतत्पराणां शिष्याणां मूलोत्तरगुणा उत्कर्षमुपयान्तीति भावः ॥१२॥

'तहेव सुविणीअप्पा, इत्यादि। सुविनीत नरनारी की तरह जो देव (ज्यौतिषिक–वैमानिक) यक्ष (व्यन्तर) और गुह्यक विनयवान् होते है वे महान् यशस्वी तथा ऐश्वर्यवान् होकर सुख से परिपूर्ण देखे जाते है ॥११॥

'जे आयरिय०' इत्यादि। जैसे जल सींचने से वृक्ष बढते हैं उसी प्रकार जो शिष्य, आचार्य और उपाध्याय की सेवा तथा आज्ञा में

"तहेव सुविणीअप्पा" ઇત્યાદિ–સુવિનીત નર નારીની પ્રમાણે જે દેવ (જ્યોતિષી, વૈમાનિક) યક્ષ (વ્યન્તર) અને ગુહ્યક વિનયવાન્ હોય છે તે મહાન્ યશસ્વી તથા ઐશ્વર્યવાન્ થઈને સુખથી પરિપૂર્ણ જોવામાં આવે છે (૧૧)

'जे आयरिय०' ઇત્યાદિ–જેવી રીતે જલનું સિંચન કરવાથી વૃક્ષ વૃદ્ધિ પામે

वक्ष्माणविषयमपि विचार्य विनयः करणीयः, इत्याह-'अप्पणट्ठा' इत्यादि ।

मूलम्-अप्पणट्ठा परट्ठा वा, सिप्पा णेउणियाणि य ।
गिहिणो उवभोगट्ठा, इहलोगस्स कारणा ॥१३॥

छाया-आत्मार्थं वा परार्थं वा शिल्पानि नैपुण्यानि च ।
गृहिण उपभोगार्थम् इहलोकस्य कारणम् ॥१३॥

टीका-गृहिणौ=गृहस्थाः, आत्मार्थं परार्थंवा=आत्मनः परेषां पुत्रादीनां वा कृते, उपभोगार्थम् अन्नपानाद्युपभोगाय शिल्पानि=चित्रनिर्माणादिकलाकर्माणि नैपुण्यानि=व्यवहारकौशलानि यत् शिक्षन्ते तत् इहलोकस्य=एतज्जन्मोपभोग्य-सुखस्य कारणं=निमित्तमित्यर्थः ॥१३॥

मूलम्-जेण बंधं वहं घोरं, परियावं च दारुणं ।
सिक्खमाणा नियच्छंति, जुत्ता ते ललिइंदिया ॥१४॥

छाया-येन वन्धं वधं घोरं परितापं च दारुणम् ।
शिक्षमाणाः नियच्छन्ति युक्तास्ते ललितेन्द्रियाः ॥१४॥

टीका-'जेण' इत्यादि ।

येन=शिल्पादिहेतुना युक्ताःनियुक्ताः कलाशिक्षणार्थं शिक्षकाय सम-

---

तत्पर रहते हैं वे भी ज्ञानवृद्धि को प्राप्त होते है अर्थात् उनके ज्ञान आदि गुण खूब बढते हैं ॥१२॥

आगे कहे जाने वाले विषय को विचार कर विनय करना चाहिए सो कहते है—'अप्पणट्ठा' इत्यादि ।

गृहस्थ, अपने और पर-पुत्र पौत्र आदि के लिए चित्र-चित्रण आदि शिल्प कलामें चतुरता प्राप्त करते है वह इस लोक सम्बन्धी सुख के लिए है ॥१३॥

છે તે પ્રમાણે જે શિષ્ય આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયની સેવા તથા આજ્ઞામા તત્પર રહે છે, તે પણ વૃદ્ધિ પામે છે અર્થાત્ તેના જ્ઞાન આદિ ગુણો ખૂબ વધે છે (૧૨)

આગળ પર કહેવાના વિષયનો વિચાર કરી વિનય કરવો જોઈએ તે કહે છે:-

'अप्पणट्ठा' ઇત્યાદિ—ગૃહસ્થ પોતાના અથવા તો પોતાના પુત્ર-પૌત્ર આદિ બીજાઓ માટે ચિત્ર-ચિત્રણ આદિ શિલ્પ કલામા પ્રવીણતા-કુશળતા પ્રાપ્ત કરે છે તે આ લોકના સુખ માટે છે. (૧૩)

र्पिताः, ललितेन्द्रियाः=सुन्दरसकलेन्द्रियाः सुकुमारा राजकुमारा इत्यर्थः, ते शिक्षमाणा=कलाशिक्षां प्राप्नुवन्तः, घोरं=कठोरं, वन्धं=शृङ्खलादिवन्धनं, तथा घोरं वधं=वेत्रदण्डचपेटादिना तीव्रताडनलक्षणं, च=पुनः, दारुणं=दुस्सहं, परितापं=भर्त्सनजन्यदुःखं नियच्छन्ति=प्राप्नुवन्ति ॥१४॥

मूलम्--ते[1] वि[2] तं[8] गुरुं[9] पूयंति,[10] तस्स[5] सिप्पस्स[6] कारणा[7] ।
[11]सक्कारंति नमंसंति,[12] तुट्ठा[3] निद्देसवत्तिणो[4] ॥१५॥

छाया-तेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति, तस्य शिल्पस्य कारणम् ।
सत्कारयन्ति नमस्यन्ति, तुष्टा निदेशवर्तिनः ॥१५॥

टीका-'तेवि' इत्यादि ।

ते=सुकुमारशरीरा राजकुमारादयोऽपि तीव्रवन्धनताडनादिकं प्राप्ता अपि, तुष्टाः=मुदितमनसः, निदेशवर्तिनः=विनयप्रदर्शनपूर्वकतदीयादेशकारिण एव भवन्त; तस्य=पूर्वोक्तस्य शिल्पस्य=कलाकर्मणः कारणं=निमित्तं तं=तीव्रवन्धनताडनादिकर्तारं गुरुं=शिल्पशिक्षकं पूजयन्ति=विभववसनादिवितरणेन अर्चयन्ति, सत्कारयन्ति=अभ्युत्थानादिना संमानयन्ति, नमस्यन्ति=कायेन नमस्कुर्वन्ति, न तु तदप्रियमाचरन्तीत्यर्थः ॥१५॥

'जेण बंधं' इत्यादि। शिल्पकला आदि सीखने के लिए शिक्षक को सोंपे हुए सुकुमार भी राजपुत्र आदि, सीखते समय साँकल आदिका बन्धन, वेत, डंडे आदि की मार तीव्र भर्त्सना आदि के दुःख सहते हैं ॥१४॥

'ते वि तं' इत्यादि। वे सुकुमार राजकुमार आदि, पूर्वोक्त तीव्र ताडना को प्राप्त होने पर भी प्रसन्नतापूर्वक गुरु की आज्ञा शिरोधार्य करते हैं अर्थात् शिल्पकला आदि सीखने के लिए मार पीट सहते हुए भी गुरु को वस्त्र आदि प्रदान करके संमानित करते

'जेण बंध' ઇત્યાદિ–શિલ્પકલા આદિ શિખવા માટે શિક્ષકને સોંપવામા આવેલા સુકુમાર રાજપુત્ર આદિ શીખવા સમયે સાંકલ આદિનું બંધન, સોટી લાકડી વગેરેનો માર તથા તીવ્ર તિરસ્કાર આદિ દુઃખને સહન કરે છે (૧૪)

'તેવિ તં' ઇત્યાદિ–તે સુકુમાર–સુકોમલ રાજપુત્ર આદિ આગળ કહેવા પ્રમાણે તીવ્ર તાડન–માર ખાવા છતાય પણ પ્રસન્નતાપૂર્વક ગુરુની આજ્ઞાને શિર પર ચઢાવી લે છે. અર્થાત–શિલ્પ કલા આદિ શિખવા માટે માર પીટ સહન કરતા છતાંય ગુરુને વસ્ત્ર

मूलम्—किं[1] पुण[2] जे[3] सुयग्गाही, अणंतहियकामए।
आयरिया जं[8] वए[9] भिक्खू[11], तम्हा[6] तं[10] नाइवत्तए[12] ॥१६॥

छाया—किं पुनर्यः श्रुतग्राही अनन्तहितकामुकः।
आचार्या यद् वदन्ति भिक्षुस्तस्मात् तन्नातिवर्तते ॥१६॥

टीका—'किं पुण' इत्यादि।

यदि शिक्षकैस्ताड्यमाना लौकिकशिल्पाभिलाषिणोऽपि अन्यजनसेव्या राजकुमारादयः शिक्षकं सेवन्ते तर्हि किं पुनर्यः साधुरनन्तहितकामुको=मोक्षाभिकाङ्क्षी श्रुतग्राही=जिनेन्द्रागमगूढतत्त्वज्ञानाभिलाषी, तेन तु गुरवः सदैव संसेव्या इति भावः। तस्माद् हेतोः आचार्याः=गुरवो यद् वदन्ति=आदिशन्ति, भिक्षुः=साधुस्तन्नातिवर्तेत=न तदुल्लङ्घनं कुर्यात्।

हैं, उनके आते ही उठकर सत्कार करते हैं तथा उनको नमस्कार करते हैं और उनका अनिष्ट कदापि नहीं करते ॥१५॥

'किं पुण जो' इत्यादि। जब लौकिक शिल्प विद्या आदि के अभिलाषी राजकुमार आदि ताडना सहते हुए भी शिक्षक की सेवा करते हैं तो फिर जो साधु अनन्त हित मोक्ष की अभिलाषा करते हैं जिन भगवान् द्वारा उपदिष्ट आगम के मर्म के जिज्ञासु हैं उनका तो कहना ही क्या? अर्थात् उन्हें तो गुरु महाराज की सेवा अवश्य करनी चाहिए। अतः आचार्य (गुरु) महाराज जो आदेश देवें उसका उल्लङ्घन शिष्य कदापि न करें।

अथवा—जब राजकुमार आदि केवल इस लोकमें सुख देने

આદિ-આપીને-તેમનુ સન્માન કરે છે તેમના આવતા સાથે જ શિષ્ય ઉભા થઇને સત્કાર કરે છે, તથા તેમને નમસ્કાર કરે છે, અને તેમનુ અનિષ્ટ કોઇ વખત પણ કરતા નથી (૧૫)

'કિંપુણ જો' ઇત્યાદિ-જ્યારે લૌકિક શિલ્પ વિદ્યા આદિના અભિલાષી રાજકુમાર આદિ, માર સહન કરતા થકા પણ શિક્ષકની સેવા કરે છે, તો પછી જે સાધુ અનન્તહિતકારક મોક્ષની અભિલાષા-કરે છે જિન ભગવાન દ્વારા ઉપદેશ કરાએલા આગમના મર્મના જીજ્ઞાસુ છે, તેમના માટે તો કહેવાનુ જ શુ હોય? અર્થાત્-ઉપરના લૌકિક ન્યાયને જોતાં તો વિનીત શિષ્યે ગુરુ મહારાજની સેવા અવશ્ય-કરવી જોઇએ એ કારણથી આચાર્ય-ગુરૂ મહારાજ જે કાંઇ આજ્ઞા કરે તેનુ ઉલ્લંઘન શિષ્યે કદાપિ કરવું-નહિ.

यद्वा-'जे सुअग्गाही अणंतहियकामए' इत्यस्य पदसमुदायस्य विभक्तिपरिमाणेन 'ये श्रुत ग्राहिणः अनन्तहितकामुकाः' इति छाया, तथा चैतानि-आचार्यविशेषणपदानि। लौकिकफलमात्रसाधनशिक्षादायिनो गुरवो यदि ताडितैरपि नृपकुमारैः सेव्यन्ते तदा किं पुनर्ये श्रुतग्राहिणः=आगमरहस्यं ग्राहयितारः, अनन्तहितकामुकाः=शिष्याय अनन्तहितं=मोक्षे कामयन्ते-इत्येवंशीला आचार्याः, ते तु अवश्यं संसेवनीयाः, शिल्पविद्याजन्यलौकिकफलापेक्षयोत्कृष्टतरमोक्षफलावाप्तिकारयितृत्वादित्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ विनयप्रकारमाह—'नीयं सिज्ज' इत्यादि।

मूलम्-नीयं सिज्जं गइं ठाणं, नीयं च आसणाणि य।
नीयं च पाए वंदिज्जा, नीयं कुज्जा य अंजलिं ॥१७॥

छाया-नीचां शय्यां गतिं स्थानं नीचानि च आसनानि च।
नीचं च पादौ वन्देत नीचं कुर्याच्च अञ्जलिम् ॥ १७ ॥

टीका-शिष्यः, शय्याम्=पादौ प्रसार्य यत्र शय्यते सा शय्या, शरीरपरिमाणसंस्तारकरूपा दार्वादिनिर्मिता, तां नीचाम्=आचार्यरत्नाधिकशय्यापेक्षया

वाले शिल्पकला आदि के शिक्षक-गुरुकी सेवा करते हैं तो आगमरहस्य के दाता, शिष्य के अनन्त हित की अभिलाषा करने वाले आचार्य महाराज की तो बात ही क्या है? अर्थात् उनकी सेवा तो शिष्य को अवश्य ही करनी चाहिए, क्यों कि वे इस लोकमें फल देने वाली शिल्प आदि कलाओं के शिक्षक की अपेक्षा अत्यन्त उत्कृष्ट फल स्वरूप मोक्ष की प्राप्ति कराने वाले हैं ॥१६॥

'नीयं' इत्यादि। शिष्य को चाहिए कि वह, अपनी शय्या, आचार्य तथा रत्नाधिक (दीक्षामें बडे) मुनिराज की शय्या की अपेक्षा

અથવા-જ્યારે રાજકુમાર આદિ, કેવલ આ લોકમાં સુખ આપવા વાળી શિલ્પ કલા આદિના શિક્ષક-ગુરુની સેવા કરે છે તો આગમરહસ્યનું જ્ઞાન આપનારા, શિષ્યના અનન્ત હિતની અભિલાષા કરવાવાળા આચાર્ય ગુરુ મહારાજની તો વાત જ શું? અર્થાત્-તેમની સેવા તો શિષ્યે અવશ્ય કરવીજ જોઈએ. કારણકે તે આ લોકમાં ફળ આપવાવાળી શિલ્પ આદિ કલાઓના શિક્ષકની અપેક્ષા અત્યન્ત ઉત્કૃષ્ટ ફલ સ્વરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરાવવા વાળા છે (૧૬)

'નીયં' ઇત્યાદિ— શિષ્યે સમજી લેવું જોઈએ કે-પોતાની શય્યા-પથારી અથવા આસન, આચાર્ય મહારાજ તથા રત્નાધિક-દીક્ષામાં મોટા જે મુનિરાજ હોય

द्रव्यभावभेदेन निम्नां कुर्यात्, इदं यथायोगं सर्वत्र संयोज्यम्। तथा गतिं=गमनं नीचां, स्थानम्=अवस्थानं नीचम्, आसनानि=फलकादीनि नीचानि, नीचम्=अवनतं शिरो यथा स्यात् तथा पादौ=चरणौ वन्देत=प्रणमेत् अञ्जलिं=बद्धकरपुटं, नीचं=नम्रकायं यथा स्यात् तथा कुर्यात्, एवं कायविनयो विधेय इति भावः ॥ १७ ॥

कायविनयमुक्त्वा वाग्विनयमाह—'संघट्टइत्ता' इत्यादि।

मूलम्—संघट्टइत्ता काएणं, तहा उवहिणामवि।
खमेह अवराहं मे, वइज्ज न पुणुत्ति अ ॥१८॥

छाया—संघट्य कायेन तथा उपधिनाऽपि।
क्षमस्व अपराधं मे वदेत् न पुनरिति च ॥ १८ ॥

टीका—कायेन=स्वशरीरेण तथा=एवम्, उपधिना=स्वकीयेन शाटकरजोहरणादिनाऽपि वा, संघट्य=आचार्यस्य रत्नाधिकस्य वा कायं शाटकादिकं

द्रव्य भावसे नीची रखे, द्रव्य से आचार्यादि की शय्या के प्रदेश से नीचे प्रदेश में रखे, भावसे अल्प मूल्य की शय्या रखे, तथा गति नीची रखे अर्थात् आचार्यादि के पीछे पीछे संघटा न करता हुआ चले; स्थान (बैठने का तथा खडा रहने का स्थल) नीचा रखे, नम्रतापूर्वक चरणों में वन्दना करे और नम्रकाय होकर दोनों हाथ जोडें।१७।

काया का विनय बताकर अब वचन का विनय बताते हैं—"संघट्टइत्ता" इत्यादि।

यदि प्रमाद से भी आचार्य या रत्नाधिक (दीक्षामें बडे) का शरीर या उपधि अपने शरीर या रजोहरण आदि से संघट्टित (स्पृष्ट)

તેમની—શય્યા—આસનની અપેક્ષા દ્રવ્ય—ભાવથી નીચે રાખવી દ્રવ્યથી આચાર્ય આદિની શય્યા નીચેના ભાગમાં રાખવી ભાવથી અલ્પ મૂલ્યની શય્યા રાખે તથા ગતિ નીચે રાખે અર્થાત્ આચાર્યાદિકના પાછળ પાછળ સઘટ્ટા—સ્પર્શ ન કરીનેચાલે, બેસવા અને ઉભા રહેવાનું સ્થાન પણ નીચે રાખે, નમ્રતા પૂર્વક ચરણોમાં વંદના કરે અને નમ્રકાય થઈને બે હાથ જોડે (૧૭)

કાયાનો વિનય બતાવીને હવે વચનનો વિનય બતાવે છે.—'संघट्टइत्ता' ઇત્યાદિ—જો પ્રમાદથી આચાર્ય અથવા રત્નાધિક—દીક્ષામાં મોટા મુનિરાજના શરીર અથવા

वा कथञ्चित् संस्पृश्य, 'मे=मम, अपराधम्=अविनयं, क्षमस्व हेभदन्त ! अद्य-प्रभृति पुनर्नैव करिष्यामि' इति वदेत्=सवन्दनं प्रार्थयेदित्यर्थः ॥१८॥

दुर्बुद्धिशिष्यस्य विनयप्रकारमाह-'दुग्गाओ वा' इत्यादि।

मूलम्-दुग्गाओ वा पओएणं, चोइओ वहइ रहं।
एवं दुव्बुद्धि किच्चाणं, वुत्तो वुत्तो पकुव्वइ ॥१९॥

छाया-दुर्गौरिव प्रतोदेन नोदितः वहति रथम्।
एवं दुर्बुद्धिः कृत्यानाम् उक्तः उक्तः प्रकरोति ॥१९॥

टीका-प्रतोदेन=दण्डादिना, नोदितः=प्रेरितः पुनःपुनर्भर्त्सितः, दुर्गौः=गलिवलीवर्दः, इव=यथा, रथं=शकटं, वहति=नयति, एवम्=अनेन प्रकारेण, दुर्बुद्धिः=अविनीतः, शिष्यः, उक्त उक्तः=पुनः पुनः प्रेरितः, सन् कृत्यानाम्=आचार्यादीनां कार्यं प्रकरोति=निष्पादयति ॥ १९ ॥

सम्प्रति सुबुद्धिशिष्यस्य विनयप्रकारमाह-'आलवंते' इत्यादि ।

मूलम्--आलवंते लवंते वा, न निसिज्जाइ पडिस्सुणे ।
मुत्तूणं आसणं धीरो, सुस्सूसाए पडिस्सुणे ॥२०॥

छाया-आलपन्ति लपन्ति वा न निषद्यायां प्रतिशृणुयात्
मुक्त्वाऽऽसनं धीरः शुश्रूषया प्रतिशृणुयात् ॥ २० ॥

टीका-रत्नाधिकाः आलपन्ति=शिष्यं संबोध्य सकृदाख्यान्ति, वा=अथवा

हो जाय तो इस प्रकार कहे "हे भदन्त ! मेरा अपराध क्षमा कीजिए, आज पीछे कभी ऐसा न करूंगा" ॥१८॥

दृष्टान्तद्वारा दुर्बुद्धि शिष्य का विनय बताते हैं-"दुग्गाओ वा इत्यादि।

जैसे गली (गलियार) बैल वारंवार लकडी या बेंत की मार खा खा कर गाडी खींचता है, वैसे ही अविनीत शिष्य, बार-बार प्रेरणा करने पर आचार्य आदि का कार्य करता है ॥१९॥

ઉપધીને પોતાના શરીર અથવા તો રજોહરણ આદિથી સ્પર્શ થઈ જાય તો આ પ્રમાણે કહે કે-હે ભદન્ત ! મારો અપરાધ ક્ષમા કરો, હવે પછી આ પ્રમાણે નહિ કરૂં. (૧૮)

દૃષ્ટાન્ત વડે દુર્બુદ્ધિ શિષ્યનો વિનય બતાવે છે :-'दुग्गाओ वा' ઇત્યાદિ-જેવી રીતે ગળીઓ બળદ વારવાર લાકડીનો માર ખાઈને ગાડી ખેંચે છે, તેવી જ રીતે અવિનીત શિષ્ય વાંરવાર પ્રેરણા કરવાથી આચાર્ય આદિનું કાર્ય કરે છે. (૧૯)

लपन्ति=असकृदाख्यान्ति, किंचित् कथयितुं समक्षमागच्छन्ति वा चेत् तदा धीरः= स्थिरस्वभावो विनीत इत्यर्थः शिष्य निषद्यायाम्=आसने, आसने स्थित एवेत्यर्थः न प्रतिशृणुयात्=नाकर्णयेत् किन्तु-आसनं मुक्त्वा परित्यज्य, शुश्रूषया= रत्नाधिकवाक्यश्रवणेच्छया प्राञ्जलिपूर्वकं विनयाभावेन वा प्रतिशृणुयात्= आकर्णयेत् ॥२०॥

मूलम्-कालं, छंदोवयारं च, पडिलेहित्ताण हेउहिं ।
तेण तेण उवाएणं, तं संपडिवायए ॥२१॥

छाया-कालं छन्दोपचारं च प्रत्युपेक्ष्य हेतुभिः ।
तेन तेनोपायेन तत् तत् संप्रतिपादयेत् ॥२१॥

टीका-'काल' इत्यादि ।

शिष्यः हेतुभि=यथायोग्यैः कारणैः कालं=शरद्वसन्तादिलक्षणं छन्दोपचारं=छन्दो गुर्वादीनामभिप्रायः, तस्योपचारः=तदनुकूलपरिचर्या तं च प्रत्युपेक्ष्य =अवबुध्य, तेन तेन उपायेन=दातृपरिणामसमावर्जनादिना, तद् तद् गुरोर्हितं प्रियं च वस्तु संप्रतिपादयेत्=समानयेत् संघटयेदित्यर्थः, आचार्यादिसमीहितं वस्तुसामान्यं साधुसामाचर्यासंपादनीयमिति भाव. ॥२१॥

अब सुबुद्धि शिष्य के विनय का प्रकार कहते हैं-'आलवंते' इत्यादि ।

रत्नाधिक, यदि शिष्य को संबोधन करके एक बार या बारम्बार बुलावें अथवा कुछ कहने के लिए सामने आवें तो विनयवान् धीर शिष्य, आसन पर बैठा बैठा न सुने किन्तु आसन त्यागकर आदर के साथ सुने ॥२०॥

'कालं' इत्यादि । आचार्य आदि का अभिप्राय समझकर ऋतु के अनुसार उचित उपाय करके उन गुरुओं के हितकारी तथा प्रिय,

---

હવે સુબુદ્ધિ શિષ્યના વિનયના પ્રકાર કહે છે.-'आलवंते' ઇત્યાદિ-રત્નાધિક, જે શિષ્યને સંબોધન કરીને એકવાર અથવા વારંવાર બોલાવે અથવા કાંઇ કહેવાને' માટે સામે આવે તો તે વિનયવાન્ ધીર શિષ્ય, આસન પર બેઠાં-બેઠા સાભળે નહી, પરન્તુ આસન ઉપરથી ઉભા થઈ એટલે કે આસનનો ત્યાગ કરી આદર સહિત સાભળે (૨૦)

'काल' ઇત્યાદિ—આચાર્ય આદિનો અભિપ્રાય સમજીને ઋતુના અનુસાર યોગ્ય ઉપાય કરીને ગુરુઓને હિતકારક તથા પ્રિય વસ્તુ જે હોય તે લાવી આપે અર્થાત-આચાર્ય આદિનો આશય સમજીને-સાધુસામાચારીપૂર્વક વસ્તુ લાવે (૨૧)

मूलम्—विवत्ती अविणीयस्स, संपत्ती विणियस्स य।
जस्सेयं दुहओ नायं, सिक्खं से अभिगच्छइ ॥२२॥

छाया—विपत्तिरविनीतस्य संपत्तिर्विनीतस्य च।
येनैतदुभयतो ज्ञातं शिक्षां सः अभिगच्छति ॥२२॥

टीका—'ववत्ती' इत्यादि।

अविनीतस्य=विनयविकलस्य, विपत्तिः=ज्ञानादिगुणविलयः, च=पुनः, विनीतस्य=विनयसकलस्य, संपत्तिः=ज्ञानादिगुणसमृद्धिर्भवति, इत्येतद् द्वयम् उभयतः=विनयाविनयाभ्यामुद्भवतीति येन साधुना ज्ञात भवेत् स शिक्षां=ग्रहणाऽऽसेवनलक्षणाम्, अभिगच्छति=प्राप्नोति ॥२२॥

अविनीतस्य फलमाह—'जे आवि' इत्यादि।

मूलम्-जे आवि चंडे मइइड्ढिगारवे, पिसुणे नरे साहस हीणपेसणे।
अदिट्ठधम्मे विणए अकोविए, असंविभागी न हु तस्स मोक्खो।२३।

छाया—यश्चापि चण्डो मतिऋद्धिगौरवः, पिशुनो नरः साहसिको हीनप्रेषणः।
अदृष्टधर्म्मा विनयेऽकोविदः, असंविभागी न हु तस्स मोक्षः। २

टीका—'जे आवि' इत्यादि।

यश्चापि नरः चण्डः=क्रोधनिध्मातहृदयः, मतिऋद्धिगौरवः=बुद्धिसमृद्धय-

---

वस्तु, ला देवें। अर्थात् आचार्य आदि का आशय समझकर साधु-समाचारीपूर्वक वस्तु लावें ॥२१॥

'विवत्ती' इत्यादि। जो विनयरहित होता है वह ज्ञान आदि गुणों को खोता है, जो विनयवान होता है वह ज्ञानादि वैभववान होता है। जो इन दोनों विषयों को भली भाँति जानलेता है वही ग्रहणी आसेवनी शिक्षा को प्राप्त करता है ॥२२॥

अविनीत का फल कहते हैं—'जे यावि' इत्यादि।

जो शिष्य क्रोधी, बुद्धिका अहङ्कार तथा पराई निन्दा करने

'विवत्ती' ઇત્યાદિ— જે વિનય રહિત હોય છે, તે જ્ઞાન આદિ ગુણોને ગુમાવે છે, અને જે વિનયવાન હોય છે તે જ્ઞાનાદિ વૈભવવાન હોય છે, જે આ બન્ને વિષયોને યોગ્ય પ્રકારે જાણી લે છે તે ગ્રહણી આસેવની શિક્ષાને પ્રાપ્ત કરે છે. (૨૨)

અવિનીતનું ફળ કહે છે:—'जे यावि' ઇત્યાદિ—જે શિષ્ય ક્રોધી, બુદ્ધિનો અહં-

भिमानी, पिशुनः=परगुणासहिष्णुतया प्रीतिं शून्यां करोतीति निरुक्तवृत्त्या पिशुनः=प्रीतिभेदकः परनिन्दक इत्यर्थः, साहसिक=अविमृश्यकारी, हीनप्रेषण=विनष्टनिर्देशः=गुर्वादिनिदेशबहिर्वर्ती, अदृष्टधर्मा=अज्ञातप्रवचनधर्मा, विनयेऽकोविद=विनयगुणानभिज्ञः, असंविभागी=आनीतं प्रशस्यमन्नादिकमसंविभज्य=अन्यस्मै साधवे अदत्वा स्वयं तदुपभोगशीलः, तस्य क्रोधादिदुर्गुणयुक्तस्य हु=निश्चयेन मोक्षो नास्ति=न भवति। 'चंडे' इति पदेन "खरतरकरनिकरकृशानुकीलातिशुष्ककेदारे शाल्यादिबीजवत् क्रोधकृशानुसंतप्तहृदये विनयादिगुणबीजं न प्ररोहति," इति सूचितम्

'मइइड्ढिगारवे' इति पदेन मानान्धानां मुक्तिमार्गगमनानधिकारित्वं ध्वनितम्। 'पिसुणे' इति पदेन द्वितीयमहाव्रतभङ्गः सूचितः। 'साहस'

वाला, बिना सोचे विचारे कार्य करने वाला, गुरु आदि की आज्ञासे बाहर; जिनप्रवचन से अनजान, विनय से अनभिज्ञ तथा असंविभागी अर्थात् लाया हुआ आहार आदि अन्य मुनियों को यथासंविभाग करके नहीं देने वाला है उस दुर्गुणी शिष्य को निश्चय ही मोक्ष नहीं प्राप्त होता।

'चंडे' पदसे यह सूचित किया है कि जैसे मार्त्तण्ड (सूर्य) की प्रचण्ड किरणों से सर्वथा सूखी हुई क्यारी में बीज अंकुरित नहीं हो सकता, उसी प्रकार क्रोधाग्नि से संतप्त हृदय में विनय आदि गुण उत्पन्न नहीं हो सकते।

"मइइड्ढिगारवे"–पदसे यह प्रगट किया है कि अहंकारी नर, मोक्षमार्ग में गमन करने का अधिकारी नहीं होता। "पिसुणे"–पदसे

કાર તથા પારકી નિન્દા કરવાવાળા, પૂરો વિચાર કર્યા વિના કામ કરવાવાળા, ગુરુ આદિની આજ્ઞાથી બહાર, જિન પ્રવચનના અજાણુ, વિનય ધર્મના અજાણુ તથા અસંવિભાગી, અર્થાત્–આહાર આદિ જે લાવ્યા હોય તેમાથી અન્ય મુનિઓને યથાસંવિભાગ કરીને નહી આપવા વાળા એવા દુર્ગુણી શિષ્યને નિશ્ચયથી (નક્કી) મોક્ષ પ્રાપ્ત થતો નથી

'चंडे' પદથી એ સૂચના કરી છે કે :—જેવી રીતે સૂર્યના પ્રચંડ કિરણોથી એકદમ સૂકાઇ ગયેલી ક્યારીમાં પડેલુ બીજ અંકુરિત થઈ શકતુ નથી તે પ્રમાણે ક્રોધાગ્નિથી સંતપ્ત હૃદયમાં વિનય આદિ ગુણુ ઉત્પન્ન થઈ શકતા નથી

'मइइड्ढिगारवे' પદથી એ પ્રગટ કર્યું છે કે :—અહંકારી માણુસ મોક્ષમાર્ગમા ગમન કરવાના અધિકારી થતા નથી. 'पिसुणे' –પદથી સત્ય મહાવ્રતનો

इति पदेन विवेकवैधुर्यं, 'हीणपेसणे'–इत्यनेनाश्रुतप्रवचनत्वं, 'विणए अकोविए' इत्यनेन अधीतेऽपि सकलशास्त्रे विनयमन्तरेण आत्मकल्याणानवाप्तिमत्त्वम्, 'असंविभागी, इत्यनेन च रसलोलुपत्वमावेदितम् ॥२३॥

पूर्वोक्तार्थमुपसंहरन् विनयफलं कथयति—'निदेसवित्ती' इत्यादि ।

मूलम्–निद्देसवित्ती पुण जे गुरूणं, सुअत्थधम्मा विणयंमि कोविआ,
तरित्तु ते ओघमिणं दुरुत्तरं, खवित्तु कम्मं गइमुत्तमं गय-त्तिबेमि ।२४।

छाया–निदेशवर्तिनः पुनर्ये गुरूणां श्रुतार्थधर्मा विनये कोविदाः
तीर्त्वा ते ओघमिदं दुरुत्तरं क्षपयित्वा कर्म गतिमुत्तमां गताः, इति ब्रवीमि ॥२४॥

टीका–ये पुनर्गुरूणाम्=आचार्यादीनां निदेशवर्तिनः=आज्ञाप्रमाणकाः, श्रुतार्थधर्मा=गीतार्थाः, विनये कोविदा=विनयकर्मणि कुशलाः, ते साधवः इदं=प्रत्यक्षतया दृश्यमानं दुरुत्तरं=दुःसाध्यान्तरणम्, ओघं=संसारसमुद्रवेगं तीर्त्वा=उत्तीर्य, कर्म=ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधं क्षपयित्वा=क्षयं नीत्वा उत्तमां–सर्वोत्कृष्टां, गतिं=सिद्धिनाम्नीं, गताः=प्राप्ता भवन्तीत्यध्याहरणीयम् । 'निदेसवित्ती' इतिपदेन

सत्य महाव्रत का भंग, "साहस" पदसे विवेक की विकलता, "हीणपेसणे"–पदसे उच्छृंखलता "अदिट्ठधम्मे" पदसे प्रवचन का मनन न करना, "विणए अकोविए" पदसे सकल शास्त्र पढ लेने पर भी विनय के विना आत्मकल्याण की अप्राप्ति, और "असंविभागी" पदसे रसमें लोलुपता प्रगट की है ॥२३॥

पूर्वोक्त अर्थ का उपसंहार करते हुए विनय का फल कहते हैं—'निद्देसवित्ती' इत्यादि ।

जो शिष्य आचार्य आदि की आज्ञा में चलने वाले, गीतार्थ, तथा विनय करने में निपुण होते हैं वे इस दुरस्त संसार समुद्र को तैरकर

ભંગ 'साहस' પદથી વિવેકની વિકલતા 'हीणपेसणे' આ પદથી ઉચ્છૃંખલતા, 'अदिट्ठधम्मे' પદથી પ્રવચનનું મનન નહીં કરવુ તે, 'विणए अकोविए' પદથી સકલ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી લે તો પણ વિનય વિના આત્મકલ્યાણની અપ્રાપ્તિ અને 'असंविभागी' પદથી રસમાં લોલુપતા પ્રગટ કરી છે. (૨૩)

પૂર્વોક્ત અર્થનો ઉપસંહાર કરીને વિનયનું ફળ કહે છે:- 'निद्देसवित्ती' ઇત્યાદિ-

જે શિષ્ય આચાર્ય આદિની આજ્ઞાપૂર્વક ચાલવાવાળા. ગીતાર્થ તથા વિનય કરવામાં નિપુણ હોય છે. તે આ દુસ્તર સંસાર સમુદ્રને તરીને જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મોનો ક્ષય કરીને સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધ ગતિને પામે છે.

भ्रूचालनश्वासोच्छ्वासादिस्वाभाविकाङ्गचेष्टां विहायान्यसकलकार्ये गुरुनिदेशस्य प्रधानत्वमावेदितम्। 'सुअत्थधम्मा' इत्यनेन गीतार्था एव सकलविनयाचारसंपन्ना भवन्तीति सूचितम्। 'विणयंमिकोविआ' इत्येन विज्ञातविनयगुणमहिम्नामेव जिनवचनमर्मज्ञताऽऽवेदिता 'इति ब्रवीमि' पूर्ववत् ॥२४॥

॥ इति विनयसमाधिनामनवमाध्ययने द्वितीयोद्देशः समाप्तः ॥९-२॥

ज्ञानावरण आदि आठों कर्मों का क्षय कर के सर्वोत्कृष्ट सिद्धिगति को प्राप्त होते हैं।

"निदेसवित्ती"-पदसे यह सूचित किया है कि-भौंह चलाने, श्वासोच्छ्वास लेने आदि सिवाय अन्य सब कार्य गुरु की आज्ञापूर्वक ही करने चाहिए।

"सुअत्थधम्मा"-पदसे यह प्रगट होता है कि गीतार्थ साधु ही समस्त विनयाचार से सुसंपन्न होता है।

"विणयम्मि कोविआ"-पदसे यह द्योतित होता है कि-जो विनयगुण की महिमा जान लेता है वही जिनप्रवचन का मर्म समझ सकता है।

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामी से कहते हैं-हे जम्बू! भगवान् महावीर स्वामीने जैसा कहा है वैसा ही मैं तुमसे कहता हूँ॥ २४॥

। इति विनयसमाधि-नामक नववां अध्ययन का दूसरा उद्देशक
॥ सम्पूर्ण ९-२॥

'निदेसवित्ती' पदथी એ સૂચિત કર્યું છે કે-નેત્રનું સ્ફુરણ તથા શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવો તે સિવાય બીજા તમામ કામ ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે જ કરવા જોઇએ.

'सुअत्थधम्मा' પદથી એ પ્રગટ થાય છે કે-ગીતાર્થ સાધુ જ સમસ્ત વિનયાચારથી સુસંપન્ન હોય છે.

'विणयम्मि कोविआ' પદથી એ જણાય છે કે :-જે વિનયગુણનો મહિમા જાણી લે છે તે જ જિન પ્રવચનના મર્મને સમજી શકે છે.

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે હે જમ્બૂ! ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ જે પ્રમાણે કહ્યું છે એ પ્રમાણે જ હું તમને કહું છું. (૨૪)

આ વિનયસમાધિ નામક નવમા અધ્યયનનો
બીજો ઉદ્દેશક સમાપ્ત થયો. (૯-૨)

अथ तृतीयोद्देशः ।

विनयाद्याचरणेन मुनिः पूज्यो भवतीति प्रदर्शयन् तृतीयोद्देशमाह— 'आयरिय' इत्यादि ।

मूलम्—आयरिय अग्गिमिवाहिअग्गी, सुस्सूसमाणो पडिजागरिज्जा,
आलोइअं इंगिअमेव नच्चा, जो छंदमाराहयई स पुज्जो ॥१॥

छाया—आचार्यम् अग्निमिवाहिताग्निः शुश्रूषमाणः प्रतिजागृयात् ।
आलोकितम् इङ्गितमेव ज्ञात्वा यश्छन्दमाराधयति स पूज्यः ॥१॥

टीका—अहिताग्निः=अग्निहोत्री द्विजन्माऽग्निमिव=अग्निं सेवमानो यथा सावधानस्तथा यः शिष्यः आचार्य=गणिनं रत्नाधिकं वा शुश्रूषमाण=सम्यक् सेवमानः प्रतिजागृयात्=गुर्वादिपरिचर्यां कर्तुं सावधानमना भवेत् तथा—आचार्यादीनाम् आलोकितं=वीक्षितम् इङ्गितम्=कुशलधिषणावेद्यप्रवृत्तिनिवृत्तिज्ञापकमीषच्छिरश्चालनम् । उपलक्षणं चैतद् आकारादीनामपि, तथा चोक्तम्—

अथ तृतीयोद्देश

'आयरिय' इत्यादि । जैसे अग्निहोत्री ब्राह्मण, अग्नि की आराधना करने में सावधान रहता है वैसे ही जो शिष्य, आचार्य की सेवा परिचर्या में मन को सावधान रखता है, तथा आचार्य आदि की आलोकित (दृष्टि) या इंगित (इशारा) को समझकर. उस अभिप्राय की आराधना करने में सदा तैयार है, अर्थात्—जिस जिस प्रकार आचार्य आदि का अभिप्राय हो उस उस प्रकार से उनकी सेवामें तत्पर रहता है वह शिष्य लोकमें पूजनीय होता है, इस गाथामें 'आलोइयं' और 'इंगियं' ये दोनों पद आकार आदिका भी उपलक्षण है । कहा भी है—

અથ તૃતીયોદ્દેશ

આયરિય—ઇત્યાદિ—જેવી રીતે અગ્નિહોત્રી બ્રાહ્મણ, અગ્નિની આરાધના કરવામાં સાવધાન રહે છે. તેવીજ રીતે જે શિષ્ય આચાર્યની સેવા-પરિચર્યા કરવામાં મનને સાવધાન રાખે છે, તથા આચાર્ય આદિ દષ્ટિ તથા ઇશારો કે તેને સમજીને તેમના અભિપ્રાય પ્રમાણે વ્યવહાર કરવામાં હમેશા તૈયાર રહે છે. અર્થાત્ જેવી રીતે આચાર્ય આદિનો અભિપ્રાય હોય તે પ્રમાણે તેમની સેવામાં તત્પર રહે છે તે શિષ્ય જગતમાં પૂજનીય થાય છે આ ગાથામાં 'આલોઇયં' અને 'ઇંગિયં' આ બન્ને પદ આવવાથી તે આકાર આદિનું પણ ઉપલક્ષણ થાય છે કહ્યું છે કે :—

'आकारैरिङ्गितैर्गत्या, चेष्टया भाषणेन च ।
नेत्रवक्त्रविकारैश्च, ज्ञायतेऽन्तर्गतं मनः" ॥१॥ इति ।

विज्ञाय छन्दम्=तदभिप्रायम् आराधयति, यथा यथा तेषामभिप्रायस्तथा तथा तत्सेवनपरो भवति स शिष्यः पूज्यो=लोकेऽर्चनीयो भवति। शीतागमे प्रावरणं प्रति दृष्टिनिपाते सति शीघ्रमानीय तस्य समर्पणेन, श्लेष्मादिव्याधिवशतां विलोक्य शुण्ठ्याद्यौषधानयनादिना च गुरुसेवासावधान एव लोके पूजनीयो भवतीति भावः ॥१॥

मूलम्--आयारमट्ठा विणयं पउंजे, सुस्सूसमाणो परिगिज्झ वक्कं ।
जहोवइट्ठं अभिकंखमाणो, गुरुं च नासाययई स पुज्जो ॥२॥

आकार (अंगविकृतिरूप आकृतिविशेष मुखरागादि), इंगित (सूक्ष्म बुद्धिके गम्य प्रवृत्ति निवृत्ति का बोधक जो थोडा थोडा भौंह आदि का चलाना) गति-(गमन), चेष्टा (हस्तादिव्यापार) भाषण (कथन) नेत्रविकार (दृष्टिपातका ढंग) और वक्त्रविकार (मुंहका इशारा) इन के द्वारा हृदय का भाव जाना जाता है ॥१॥

अर्थात् उक्त प्रकार से उनका अभिप्राय जानकर गुरु की सेवा करने वाला शिष्य, पूज्य-लोकमान्य होता है। तात्पर्य यह है कि-शीत होने पर आचार्य, यदि प्रावरण-चद्दर पर दृष्टि डालें तो शीघ्र ही, लाकर उन्हें अर्पण करे। चेष्टासे यदि कफ आदि का प्रकोप ज्ञात हो तो सोंठ आदि औषध लाकर देवे। इस प्रकार गुरु की सेवामें सावधान शिष्य ही संसार में सम्माननीय होता है ॥१॥

આકાર-(અંગ વિકૃતિ રૂપ આકૃતિવિશેષ મુખરાગાદિ) ઇગિત (સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ-ગમ્ય પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિનુ બોધક જે જે થોડી-થોડી મુખની ઇશારત) ગતિ, (ગમન) ચેષ્ટા, (હસ્તાદિ વ્યાપાર) ભાષણ, (કથન) નેત્રવિકાર, (દૃષ્ટિપાતનો ઢંગ) અને વક્ત્ર-વિકાર (મુખનો ઇશારો) આ તમામ સજ્ઞા વડે હૃદયનો ભાવ જાણી શકાય છે (૧)

અર્થાત્-ઉપર કહેવા પ્રમાણે ગુરુના અભિપ્રાયને જાણીને ગુરુની સેવા કરવાવાળા શિષ્ય લોકમાન્ય થાય છે તાત્પર્ય એ છે કે શીત-ઠંડી હોય તો આચાર્ય જો પાવરણ પર દૃષ્ટિ કરે તો તરતજ તે લાવીને તેમને અર્પણ કરે કફ આદિનો પ્રકોપ થતા તે પ્રમાણે જરા ઇશારત કરે ત્યારે સુઠ આદિ ઔષધ લાવીને આપે, આ પ્રમાણે ગુરુની સેવામા જે શિષ્ય સાવધાન હોય છે તેજ સ સારમા સન્માન પ્રામવા યોગ્ય થાય છે (૧)

छाया-आचारार्थं विनयं प्रयुङ्क्ते शुश्रूषमाण परिगृह्य वाक्यम् ।
यथोपदिष्टमभिकाङ्क्षन् गुरुं च नाशातयति स पूज्यः ॥२॥

टीका-'आयारमट्ठा' इत्यादि ।

यः साधुः शुश्रूषमाणः='किमाचार्यो वक्ष्यती'ति श्रोतुमिच्छन्, यद्वा आचार्यस्य गुर्वादेर्वा परिचर्यां कुर्वन्, तथा वाक्यम्=आचार्यादिभाषितं परिगृह्य= स्वीकृत्य स्वच्छहृदयः सन भक्त्या कर्तुमिच्छन् आचारार्थं=ज्ञानाचारादिप्राप्तये विनयं=पूर्वप्रतिपादितलक्षणं प्रयुङ्क्ते=करोति, च=पुनः गुरुम्=आचार्यादिकं नाशातयति=नावमानयति, गुर्वाद्याशातनां न करोतीत्यर्थः, स साधु पूज्यो= लोकेऽर्चनीयो भवति ॥२॥

मूलम्--रायणिएसु विणयं पउंजे, डहरा वि य जे परियायजेट्ठा ।
नीयत्तणे वट्टइ सच्चवाई, ओवायवं वक्ककरे स पुज्जो ॥३॥

छाया-रत्नाधिकेषु विनयं प्रयुङ्क्ते डहरा अपि ये पर्यायज्येष्ठाः ।
नीचत्वे वर्तते सत्यवादी अवपातवान् वाक्यकरः स पूज्यः ॥३॥

टीका-'रायणिएसु' इत्यादि ।

ये डहरा अपि=बाला अपि स्वापेक्षया न्यूनवयस्का अपीत्यर्थः, किन्तु

'आयारमट्ठा' इत्यादि ।

जो शिष्य सदा ऐसा सुनने के वास्ते सावधान रहता है कि-'गुरु महाराज क्या आदेश देंगे, अथवा गुरु महाराज की परिचर्या करता हुआ और आचार्य का कथन सुनते ही उसे स्वीकार करता हुआ स्वच्छ हृदय से भक्तिपूर्वक उसका पालन करता है, इस प्रकार आचार की प्राप्ति के लिए-उत्कृष्ट चारित्रवान् बनने के लिये विनय करता है, उनकी कभी आशातना नहीं करता है वह लोकमें पूजनीय होता है ॥२॥

'रायणिएसु' इत्यादि । जो अल्पवयस्क (बालक) होने पर भी

'आयारमाट्ठा' ઇત્યાદિ-જે શિષ્ય ગુરુ મહારાજ શું આજ્ઞા-હુકમ કરશે, એ સાંભળવામાં સદાય સાવધાન રહે છે, અથવા ગુરુ મહારાજની પરિચર્યા કરતા થકા અને આચાર્યનાં વચન સાંભળતા જ તેનો સ્વીકાર કરીને નિર્મળ હૃદયથી ભક્તિ પૂર્વક તેનું પાલન કરે છે આ પ્રમાણે આચારની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રવાન્ થવા માટે વિનય કરે છે. અને કોઈ પ્રકારે આશાતના કરે નહિ તે (શિષ્ય) જગતમાં પૂજ નીય થાય છે (૨)

'रायणिएसु' ઇત્યાદિ—જે બાલક છતાંય દીક્ષામાં મોટા હોય છે, તેમને

पर्यायजेष्ठा=प्रव्रज्याज्येष्ठाः स्वकीयदीक्षापेक्षया प्राग्गृहीतदीक्षा इत्यर्थः, तेषु रत्नाधिकेषु-ज्ञानादिभावरत्नत्रयप्राप्तिकालाधिक्येन स्वापेक्षयाऽऽधिक्यं प्राप्तेषु विनयम्=अभ्युत्थानाभिवादनादिलक्षणं प्रयुङ्क्ते=करोति विनयमेव प्रदर्शयति, तथा नीचत्वे वर्तते=पर्यायाधिकान् प्रति आसनादिना निम्नभावमाश्रयते सत्यवादी=प्रियहितमितभाषणशीलः तथा-अवपातवान्=वन्दनशील', तथा वाक्यकरः= आज्ञाप्रमाणकः भवेत् स साधुः पूज्यो भवति ।

'नीयत्तणे वट्टइ' इत्यनेन निरभिमानत्वं 'सच्चवाई' इत्यनेन मायापरिहारित्वम्, 'ओवायवं' इत्यनेन गुरौ सदा नम्रभाव, 'वक्ककरे' इत्यनेन स्वच्छन्दाचारपरिहारशीलत्वं सूचितम् ॥३॥

मूलम्-अन्नाय उञ्छं चरई विसुद्धं, जवणट्ठया समुयाणं च निच्चं।
अलद्धयं नो परिदेवएज्जा, लद्धुं न विकत्थइ स पुज्जो ॥४॥

दीक्षामें बडे होते हैं, उन्हें ज्ञानादिरत्नत्रय की प्राप्ति का अधिक समय हुआ है, अतः वे (अल्पवयस्क) दीक्षामें बडे होने से बडी उम्र वालों की अपेक्षा श्रेष्ठ हैं, जो उन रत्नाधिकों के प्रति, उनका आगमन होने पर खडा हो जाना आदि विनयभाव प्रदर्शित करता है; उनके आसन से अपना आसन नीचा रखता है; हितमित और प्रिय भाषा बोलता है; वन्दना करता है और आज्ञा पालन करता है वह शिष्य पूजनीय होता है। 'नीअत्तणे वट्टइ' इस पदसे निरभिमानता, 'सच्चवाई' पदसे मायाचाररहितता, 'ओवायवं' पदसे गुरु के प्रति नम्रता और 'वक्ककरे' पदसे स्वच्छन्द आचरण का निषेध सूचित किया है ॥३॥

જ્ઞાનાદિ રત્નત્રયની પ્રાપ્તિનો સમય વિશેષ થયો છે, તે કારણથી તે બાળક દીક્ષામાં મોટા હોવાથી તેમના કરતા મોટી ઉમર વાળા દીક્ષિતની અપેક્ષાએ તેશ્રેષ્ટ છે એટલે રત્નાધિક-દીક્ષામા મોટા હોય તે મુનિનુ આવવું થતા વિનય ભાવ બતાવવા માટે ઉભા થઇ જવુ જોઇએ, અને તેમના આસનથી પોતાનુ આસન નીચે રાખે છે. થોડી અને હિતકારી ભાષા બોલે છે, અને આજ્ઞા પાલન કરે છે તે શિષ્ય પૂજનીય હોય છે 'नीअत्तणे वट्टइ' આ પદથી નિરભિમાનપણુ, "सच्चवाई" પદથી માયાચારરહિતપણું 'ओवायवं' પદથી ગુરુપ્રતિ નમ્રતા અને 'वक्ककरे' પદથી સ્વચ્છન્દ આચરણનો નિષેધ સૂચિત કર્યો છે (૩)

छाया-अज्ञात उञ्छं चरति विशुद्धं, यापनार्थं समुदानं च नित्यम्।
अलब्ध्वा न परिदेवयेत्, लब्ध्वा वा न विकत्थते स पूज्यः ॥४॥

टीका-'अन्नाय, इत्यादि।

(यः मुनि) नित्यं=सर्वदा, आज्ञातः=अपरिचितः, गृहस्थैः सह परिचयमकुर्वन् यापनार्थं=संयमयात्रानिर्वाहार्थं विशुद्धम्=आधाकर्मादिसकलदोषवर्जितं, च=तथा समुदानम्=उच्चावचकुलेभ्यो भिक्षया लब्धम्, उञ्छं=स्वभोजनपात्रे गृहस्थै समुद्धृतम् अशनादिकं चरति=गृह्णन् विहरति। एतद्विषये मुनीनामभिग्रहः सूचितः। अलब्ध्वा=अप्राप्य अशनादिकं न परिदेवयेत्=न विषीदेत्-'हतभाग्योऽहं यतो न मया किञ्चिल्लब्ध'मिति, यद्वा 'कीदृशोऽयं दरिद्रो देशो यत्र भिक्षाऽपि न लभ्यते' इति खेदं न कुर्यादित्यर्थः। वा=अथवा, लब्ध्वा=प्राप्य न विकत्थते=न श्लाघां करोति 'अहो! अहमस्मि लब्धिमान्, दाताऽप्यसौ परमोदार, धन्योऽयं देश यत्रेदृशं

'अन्नाय' इत्यादि। जो मुनि सदा गृहस्थो से परिचय न रखता हुआ सयम मार्ग में विचरता है, तथा संयमयात्रा के निर्वाह के लिए आधाकर्म आदि समस्त दोषो से रहित और अनेक प्रकार के कुलो से प्राप्त, 'हंडी आदि से गृहस्थ द्वारा अपने भाजन-पात्र में निकाला हुआ ओदनादि लूंगा; अन्यथा नहीं,' इत्यादि प्रकार के अभिग्रह से मिले हुए अशनादि को न पाकर विषाद भी न करे अर्थात् 'हाय मैं कैसा अभागा हूँ जो मुझे भिक्षा नहीं मीली, यह देश कैसा दरिद्र है, जहां भिक्षा तक नहीं मिलती' इत्यादिरूप से खेद न करे, अथवा (उक्त प्रकार की भिक्षा का) पाकर प्रशसा भी न करे, अर्थात् 'अहा! मै लब्धिधारी हूँ

'अन्नाय' ઇત્યાદિ—જે મુનિ હંમેશા ગૃહસ્થાશ્રમીઓનો પરિચય રાખતા નથી, અને સંયમ માર્ગમા વિચારે છે, તથા સંયમ યાત્રાના પાલન માટે આધાકર્મ આદિ તમામ પ્રકારના દોષોથી રહિત અને અનેક પ્રકારના કુળમાંથી પ્રાપ્ત 'હાંડી આદિથી ગૃહસ્થ દ્વારા પોતાના ભોજન પાત્રમા કાઢેલા ભાત આદિ હું લઇશ, બીજુ લઇશ (વહોરીશ) નહિ'—ઇત્યાદિ પ્રકારના અભિગ્રહ પ્રમાણે ભોજન નહિ પામવાથી વિષાદ-શોક પણ કરે નહી. અર્થાત્—હાય! હુ કેવો અભાગ્યવાન્ છું કે મને ભિક્ષા મળી નહિ. આ દેશ કેવો દરિદ્ર છે? કે જ્યા ભિક્ષા પણ મળતી નથી, ઇત્યાદિ પ્રકારે ખેદ કરે નહિ, અથવા તો પોતાની ઉપર કહેલી ઇચ્છા પ્રમાણેની ભિક્ષાને પામીને પ્રશસા-વખાણ પણ કરે નહિ, અર્થાત 'અહા! હું લબ્ધિવાળો છું

भिक्षासौकर्यम्' इत्यादिनाऽऽत्मप्रशंसां दात्रादिप्रशंसां वा न प्रकटयति स पूज्यो भवतीति सूत्रार्थः ॥४॥

मूलम्--संथारसिज्जासणभत्तपाणे, अप्पिच्छया अइलाभे वि संते।
जो एवमप्पाणभितोसइज्जा, संतोसपाहन्नरए स पुज्जो ॥५॥

छाया-संस्तारकशय्यासनभक्तपाने, अल्पेच्छया अतिलाभेऽपि सति ।
य एवमात्मानमभितोषयेत्, सन्तोषप्राधान्यरतः स पूज्यः ॥५॥

टीका-'संथार' इत्यादि ।

यः साधुः अतिलाभेऽपि=गृहस्थानां सकाशात् प्रचुरप्राप्तावपि संस्तारकशय्यासनभक्तपानेऽल्पेच्छया=अमूर्च्छया, आवश्यकाधिकपरिहारेण वा आत्मानमभितोषयेत्=संतोषपीयूषेण प्रीणयेत्, एवम्=अनया रीत्या सन्तोषप्राधान्यरतः =संतोषे प्राधान्येन रतः संतोषातिशयवान् भवेत् स पूज्यो भवतीत्यर्थः ॥५॥

इन्द्रियवशीकारेण पूज्यत्वमाह-'सक्का' इत्यादि ।

मूलम्--सक्का सहेउं आसाइ कंटया, अओमया उच्छया नरेणं।
अणासए जो उ सहिज्ज कंटए, वइमए कन्नसरे स पुज्जो ॥६॥

और दाता भी बडा उदार है, धन्य है यह देश जहां इस प्रकार भिक्षा सुलभ है' इत्यादिरूप से अपनी तथा दाता आदि की श्लाघा न करे वह पूजनीय हैं ॥४॥

'संथार' इत्यादि । इस प्रकार जो साधु, गृहस्थ द्वारा संस्थारक, शय्या, आसन और भक्त-पान आदि अधिक मिले तो भी इच्छाको अल्प बनाये रखता है, ममत्व न रख कर अनावश्यक वस्तुओ का त्याग करता हुआ संतोषरूपी सुधा (अमृत) से संतुष्ट बना रहता है वह साधु संसार में पूजनीय होता है ॥५॥

અને દાન આપનાર દાતા પણ મહાન્ ઉદાર છે ધન્ય છે આ દેશ કે જ્યા આવી ભિક્ષા સહેલાઈથી મળી શકે છે' આ પ્રમાણે પોતાની તથા દાતા-દાન આપનારની પ્રશંસા વખાણ કરે નહિ તે પૂજનીય છે. (૪)

'संथार' ઇત્યાદિ-આ પ્રમાણે જે સાધુ, ગૃહસ્થ દ્વારા સંસ્તારક, શય્યા, આસન અને ભોજન-પાન વિશેષ મળે તો પણ પોતાની ઇચ્છાનો નિરોધ કરી અલ્પ ઇચ્છા રાખે છે અનાવશ્યક (જરૂરી વિનાની) વસ્તુઓ ઉપરના મમત્વનો ત્યાગ કરીને સંતોષરૂપી અમૃતથી સંતુષ્ટ બની રહે છે તે સાધુ સંસારમાં પૂજનીય હોય છે. (૫)

छाया—शक्याः सोढुमाशया कण्टकाः अयोमयाः उत्सहमानेन नरेण।
अनाशया यस्तु सहेत कण्टकान् वाङ्मयान् कर्णशरान् स पूज्यः ॥६॥

टीका—उत्सहमानेन=अर्थायोद्यमं कुर्वता नरेण=मनुष्येण, आशया='इदं मे भविष्यती' त्याद्याकारिकया तृष्णया, अयोमयाः=लौहमयाः, कण्टकाः= तीक्ष्णाग्राः, सोढुं शक्याः=सह्या भवन्ति, तीक्ष्णाग्रलौहमयास्तरणशयनव्यथामर्थलिप्सया केचित् सोढुं शक्नुवन्तीत्यर्थः, किन्तु यः पुनः कर्णप्रवेशिनो वाणानिव वाङ्मयान्=वचनमयान् कण्टकान् हृदयवेदनाजनकत्वात् अनाशया=विषयस्पृहाराहित्येन सहेत=क्षमेत जलदनिर्यातजलबिन्दुजालनिपाताघातेन पर्वत इव निशितशरविसरवर्षणाघातेन धृतकवचसमरशूर इव तादृग्वचनवाणाघातेन न किंचिद् विकारमादधीत, किन्तु सहजप्रसादमासादयता मानसेन क्षमेतेति भावः स साधुः पूज्यो भवति ॥६॥

इन्द्रियों को वशमें करने से पूज्यता होती है यह प्रदर्शित करते हैं—सक्का इत्यादि।

अर्थ-उपार्जन करने का उद्योग करने वाला पुरुष आशा के वशमें लोहे के तीखे काँटों को खुशी के साथ सहन कर सकता है, जैसे जलकी बून्दों की वर्षा से पर्वत में जराभी विकार नहीं होता और कवचधारी योद्धा तीखे तीखे तीरोंकी ताडनासे चितको तनिक भी विचलित नहीं करता, उसी प्रकार जो साधु, कानों में वाणों के समान चुभने वाले मनोवेदनाजनक वचनों को निःस्पृह होकर सह लेता है, अपने मनमें तनिक भी खिन्नता नहीं आने देता वही पूजनीय होता है ॥६॥

ઇન્દ્રિયોને વશ કરવાથી પૂજ્યતા મળે છે તે બતાવે છે :—'सक्का' ઇત્યાદિ

અર્થ —ધનાદિક મેળવવાનો ઉદ્યોગ કરવાવાળા માણસ, આશાને વશ થઈને લોઢાના તીખા કાંટાને ખુશીથી સહન કરી શકે છે, જેવી રીતે જલનાં ટીપાંનો વરસાદ થવાથી પર્વતમા જરાય વિકાર—અસલ સ્થિતિમાં ફેરફાર થતો નથી, અને કવચ ધારણ કરનાર યોદ્ધાઓ પોતાના ઉપર તીક્ષ્ણ બાણોનો માર પડે તો પણ ચિત્તને જરાય ચલાયમાન કરતા નથી તે પ્રમાણે જે સાધુ પોતાના કાનને બાણ જેવાં લાગે, અને મનમાં પીડા ઉત્પન્ન કરે તેવાં વચનોને પણ નિઃસ્પૃહ થઈને સહન કરી લે છે અને પોતાના મનમાં જરાય પણ ખેદ પામતા નથી તેજ પૂજનીય થાય છે. (૬)

एतदेव स्पष्टयति-'मुहुत्त०' इत्यादि ।

मूलम्--मुहुत्तदुक्खा उ हवंति कंटया, अओमया तेवि तओ सुउद्धरा।
वायादुरुत्ताणि दुरुद्धराणि, वेराणुबंधाणि महब्भयाणि ॥७॥

छाया-मुहूर्तदुःखास्तु भवन्ति कण्टकाः, अयोमयास्तेऽपि ततः सूद्धराः।
वाग्दुरुक्तानि दुरुद्धराणि, वैरानुबन्धानि महाभयानि ॥७॥

टीका-अयोमयाः=लौहनिर्मिताः कण्टकास्तु मुहूर्तदुःखा,=अल्पकालिकक्लेशकारकाः, वेधसमय एव प्रायेण वेदनोद्भवात् । तेऽपि=लौहमया अपि कण्टकाः ततः शरीरात् सूद्धराः=सुखेनोद्धर्तुं=बहिर्निःसारयितुं शक्या भवन्ति, परन्तु वैरानुबन्धानि=वैरस्य=द्वेषस्यानुबन्धः=संबन्धो यत्र तानि इहलोके परद्वेषोत्पादकानि, अत एव महाभयानि=परलोके नरकपातादिमहाभयनिदानस्वरूपाणि, वाग्दुरुक्तानि=कठोरवचनकण्टकानि, दुरुद्धराणि=दुःसाध्यनिःसारणानि भवन्ति, हृदयमर्मनिखातस्य वाक्कण्टकस्य निस्सारणं दुष्करमिति भावः ॥७॥

मूलम्-समावयंता वयणाभिघाया, कन्नंगया दुम्मणिअं जणंति ।
धम्मत्ति किच्चा परमग्गसूरे, जिइंदिए जो सहई स पुज्जो ॥८॥

छाया-समापतन्तः वचनाभिघाताः कर्णगताः दौर्मनस्यं जनयन्ति ।
धर्म इति कृत्वा परमाग्रशूरः जितेन्द्रियो यः सहते स पूज्यः ॥८॥

'मुहुत्तदुक्खा' इत्यादि । लोहे के कांटे, थोडे समय तक ही दुःखदायी होते है, क्योंकि जब वें चुभते है तभी प्राय वेदना होती है, तिस पर भी वे सरलता से शरीर से निकालकर अलग किये जासकते है परंतु इस लोकमें वैर का अनुबन्ध करने वाले और परलोकमें नरक आदि कुगतियो में लेजाने वाले महाभयंकर कठोर वचनरूपी कांटो का निकलना बहुत कठिन अर्थात् मर्मस्थान में छिदे हुए वचनरूपी कांटो का निकालना अत्यन्त दुष्कर है ॥७॥

'मुहुत्तदुक्खा' ઇત્યાદિ—લોઢાનો કાંટો થોડા સમય સુધી પણ દુઃખરૂપ થાય છે, જ્યારે તે લાગે છે ત્યારેજ ઘણું કરી દુ.ખ થાય છે, તો પણ તે કાંટાને સરલતાથી શરીર બહારથી કાઢી જૂદો કરવામા આવે છે, પરન્તુ આ લોકમાં વેરનો અનુબંધ (સંબંધ) કરાવાવાળા અને પરલોકમા નરક આદિ કુગતિઓમા લઈ જવા વાળા મહા ભયંકર કઠોર વચન રૂપી કાંટો નીકળવો તે બહુ કઠિન છે; અર્થાત મર્મસ્થાનમાં ઘા કરેલો વચન રૂપી કાંટો નીકળવો તે અત્યંત કઠિન છે. (૭)

टीका-'समावयंता' इत्यादि ।

वचनाभिघाताः=वाग्बाणप्रहाराः कर्णगताः=कर्णमार्गप्रविष्टाः, समापतन्तः संघीभूय हृदयाभिमुखमायान्त एव दौर्मनस्यं=मनोमालिन्यं जनयन्ति=उत्पादयन्ति प्राणिनामितिशेषः। यस्तु जितेन्द्रियः=वशीकृतेन्द्रियगणः परमाग्रशूराः=अद्वितीय-वीरः धर्म इति कृत्वा='क्षमाकरणं मम साधोर्धर्मः' इति मत्वा तान्=वचनाभिघातान् सहते=क्षमते, तादृशवचनाभिघातेन न ग्लायतीत्यर्थः स पूज्यो=जगति माननीयो भवति । वचनबाणाभिघातसहने तस्य न किंचिदर्थलिप्सादिकं हेतुः किन्तु शिशूनां जननीव सहनशीलतैव साधोः सकलश्रेयसां साधनमिति मत्या मुनिर्माननीयो भवतीति भावः ।

'परमग्गसूरे'-इत्यनेनान्तरङ्गरिपुविजयशील एव शूरप्रवरो नान्यः, मोक्ष-साम्राज्याधिकारित्वादिति सूचितम् ।

'समावयंता' इत्यादि । ये दुर्वचनरूपी प्रहार, कानो में प्रविष्ट होकर ज्योंही हृदय की ओर आते हैं, त्योंही मनमें दुष्ट विचारों को उत्पन्न कर देते हैं । किंतु जो साधु जितेन्द्रिय होता है अद्वितीय शूरवीर होता है तथा क्षमा करना अपना धर्म समझता है, ऐसे वचन सुनकर खेद नहीं करता, वही संसारमें पूजनीय होता है ।

भाव यह है कि वचनबाणो का सहन करने में मुनिको किसी प्रकार की लिप्सा नहीं है, जैसे माता ही शिशुका कल्याण करती है उसी प्रकार क्षमा ही साधुके सब प्रकार के कल्याण का कारण है" ऐसे समझ कर जो क्षमा करता है वही मुनि पूजनीय होता है ।

'समावयंता' ઈત્યાદિ—જે દુર્વચન-ખરાબ વચનો રૂપી પ્રહાર, કાનમાં પ્રવેશીને સમુદિત થઈને હૃદયની તરફ આવે છે, તે વખતેજ મનમાં દુષ્ટ વિચારો ઉત્પન્ન કરે છે પરન્તુ જે સાધુ जितेन्द्रिय હોય છે, અદ્વિતીય શૂરવીર હોય છે તથા ક્ષમા કરવી તે પોતાનો ધર્મ સમજે છે, તે એવાં વચનો સાંભળીને ખેદ કરતા નથી, તે સંસારમાં પૂજનીય થાય છે.

ભાવ એ છે કે :-વાગ્બાણ (વચનરૂપી બાણ) સહન કરવામાં મુનિને કોઈ પ્રકારની ઈચ્છા (લિપ્સા) નથી "જેવી રીતે માતાજ પોતાના બાળકનું કલ્યાણ કરે છે, તે પ્રમાણે ક્ષમા જ સાધુનું સર્વ પ્રકારે કલ્યાણ કરે છે" એવું સમજીને જે ક્ષમા કરે છે તેજ મુનિ પૂજનીય થાય છે

'जिइंदिये'-इत्यनेन वाग्विषमपि सुधाकारेण परिणमयितुं मुनेः शक्तिर्व्यज्यते ॥८॥

मूलम्-अवन्नवायं च परम्मुहस्स, पच्चक्खओ पडिणीअं च भासं।
ओहारणिं अप्पिअकारणिं च भासं न भासिज्ज सया स पुज्जो ॥९॥

छाया-अवर्णवादं च पराङ्मुखस्य प्रत्यक्षतः प्रत्यनीकां च भाषाम्।
अवधारणामप्रियकारिणीं च भाषां न भाषेत सदा स पूज्यः ॥९॥

टीका-'अवन्नवायं' इत्यादि।

यः साधुः पराङ्मुखस्य=अनभिमुखस्य परोक्षस्थितस्येत्यर्थः, प्रत्यक्षतः=समक्षस्थितस्य च अवर्णवादम्=अप्रशंसाशंसनं निन्दावचनमित्यर्थः यथा-'म दुःशीलः' इत्यादि, च=पुनः प्रत्यनीकाम्=अपकारिणीं भाषां यथा-'दण्डनीयोऽयं मम शत्रु' रित्यादि न भाषेत=न वदेत्, तथा अवधारणीं=निश्चयबोधिकां यथा 'श्वस्तत्रावश्यं गन्तास्मी' त्यादि, अप्रियकारिणीं=दुःखोत्पादिकां यथा 'म्रियतां

'परमग्गसूरे' इस पदसे प्रगट किया है कि जो अन्तरंग रिपुओं पर विजय प्राप्त करता है वही वीरवर हो सकता है, क्योंकि, वही मोक्षसाम्राज्य का अधिकारी होता है अन्य नहीं। 'जिइंदिये'-पदसे यह प्रगट होता है कि विष के समान कटुक वचनोंको भी साधु, सुधा (अमृत) के सदृश मधुर कर लेता है ॥८॥

'अवन्नवायं च' इत्यादि। जो साधु, परोक्षमें या प्रत्यक्षमें किसीकी निन्दा नहीं करता अर्थात् किसीको दुराचारी आदि अपशब्द नहीं कहता, तथा अन्य का अपकार करने वाली भाषा नहीं बोलता, जैसे कि-"यह दण्डनीय है" इत्यादि, तथा "कल वहां अवश्य जाऊंगा" इत्यादि प्रकार की निश्चयकारी भाषा नहीं बोलता,

'परमग्गसूरे' આ પદથી એ જણાવવામાં આવ્યુ છે કે :-જે અન્તરંગ શત્રુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કરે છે તેજ વીર પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ થઈ શકે છે કેમકે તેજ મોક્ષ રૂપી સામ્રાજ્યના અધિકારી થાય છે અન્ય નહિ 'जिइंदिये' પદની એ પ્રગટ થાય છે કે :-ઝેર જેવાં કડવાં વચનો પણ સાધુ, અમૃત સમાન મીઠા કરી લે છે (૮)

'अवन्नवायं च' ઇત્યાદિ-જે સાધુ, પરોક્ષમાં અથવા પ્રત્યક્ષમા કોઈની નિન્દા કરતા નથી અર્થાત્ કોઈને દુરાચારી આદિ અપશબ્દ કહેતા નથી તથા અન્યનો અપકાર કરનારી ભાષ બોલતા નથી જેમકે "આ દંડ યોગ્ય છે" ઇત્યાદિ, તથા "હું કાલે ત્યાં અવશ્ય જઈશ" ઇત્યાદિ પ્રકારની નિશ્ચયકારી ભાષા બોલતા નથી તથા તારો

तव पुत्रः' इत्यादिकां भाषां सदा न भाषेत स पूज्यो भवति। निरवद्यभाषा-भाषणतत्पर एव जगन्माननीयो भवतीति भावः ॥९॥

मूलम्-अलोलुए[1] अकुहए[2] अमाई[3], अपिसुणे[4] यावि[5] अदीणवित्ती[7]।
नो भावए[8] नोवि[12] य[10] भाविअप्पा[11], अकोउहल्ले[13] य[14] सया[15] स[16] पुज्जो[17] ॥१०॥

छाया-अलोलुपः अकुहकः अमायी, अपिशुनः चापि अदीनवृत्तिः।
नो भावयेत् नापि च भावितात्मा, अकौतूहलश्च सदा स पूज्यः ।१०।

टीका-'अलोलुए' इत्यादि।

अलोलुपः=सरसाहारादौ लोभशून्यः, अकुहकः=इन्द्रजालादिक्रियाविवर्जितः, अमायी=निष्कपटः, अपिशुनः=विद्वेषोत्पादकवृत्तिनिवेदनरहितः, अपिच अदीन-वृत्तिः=भिक्षाद्यलाभेऽपि दैन्यभावशून्यः, यः साधुः नो भावयेत्=अन्यद्वारा स्व-प्रशंसां न कारयेत, अपिच भावितात्मा=भावितः=प्रशंसितः आत्मा येन स तथाविधः=आत्मश्लाघी न भवेत्, च=पुनः अकौतुहलः=नटनाटकादिदर्शनोत्क-ण्ठारहितो भवेत् स पूज्यो भवति।

तथा "तेरा बेटा मर जाय" इत्यादि दुःखजनक भाषा नहीं बोलता वह पूजनीय होता है।

तात्पर्य यह है कि निरवद्य भाषा बोलने वाला ही संसार में पूजनीय होता है ॥९॥

'अलोलुए' इत्यादि। सरस आहार आदि में लोलुपता न करनेवाला, इन्द्रजाल आदि क्रियाओं का त्यागी, निष्कपट, चुगली न खानेवाला अर्थात् इधर की बात उधर भिडाकर किसी को क्लेश न पहुंचाने वाला और भिक्षाका लाभ न होने पर भी दीनता न धारण करने वाला होता है, दूसरो से अपनी प्रशंसा नहीं

પુત્ર મરી જશે" આવી દુઃખ ઉત્પન્ન કરાવનારી ભાષા બોલતા નથી તે જ પૂજનીય થાય છે તાત્પર્ય એ છે કેઃ-નિરવદ્ય ભાષા બોલનારાવાળા જ સંસારમાં પૂજનીય થાય છે. (૯)

'अलोलुए' ઇત્યાદિ-સરસ આહાર આદિમા લોલુપતા નહિ કરવાવાળા ઇન્દ્રજાલ આદિ ક્રિયાઓના ત્યાગી, નિષ્કપટ, ચાડી નહિ ખાનારા, અર્થાત્ એકની વાત બીજાને અવળી સમજાવી કોઈને ક્લેશ નહિ પહોંચાડવાવાળા અને ભિક્ષાનો લાભ ન મળે તો પણ દીનતા નહિ ધારણ કરવાવાળા હોય છે બીજા પાસે પોતાની પ્રશંસા કરાવતા

'अलोलुए' इत्यनेन रसनेन्द्रियविजेतृत्वम् , 'अकुहए' इत्यनेन अवञ्चकत्वम् , "अमाई" इत्यनेन स्फटिकमणिविमलमानसत्वम् , "अपिसुणे" इत्यनेन समदर्शित्वम् , "अदीणवित्ती" इत्यनेन यथालाभसंतोषित्वं, प्रवचनमहिमवेत्तृत्वं च 'अकोउहल्ले' इत्यनेन च कर्मनाटकचिन्तनेन लौकिकनाटकदर्शनोत्कण्ठाविरमत्वं चावेदितम् ॥१०॥

मूलम्--गुणेहिं[1] साहू[2] अगुणेहिंऽसाहू[4], गिण्हाहि साहूगुणे मुंचऽसाहू।
विआणिआ अप्पगमप्पएणं, जो रागदोसेहिं समो स पुज्जो॥११॥

छाया-गुणैः साधुः अगुणैः असाधुः, गृहाण साधुगुणान मुञ्च असाधून् ,
विज्ञाय आत्मानमात्मना, यो रागद्वेषयोः समः स पूज्यः ॥११॥

टीका-'गुणेहिं' इत्यादि ।

गुणैः=विनयादिभिः सप्तविंशत्यनगारगुणैश्च साधुर्भवति, अगुणैरविनयादिभिरसाधुः=साधुत्वरहितो भवति, अतो हे शिष्य ! साधुगुणान्=विनयादीन् ,

---

कराता, स्वयं अपनी प्रशंसा नहीं करता, तथा नाटक आदि खेल देखने की उत्कण्ठा नहीं रखता वह पूजनीय होता है।

"अलोलुए" पदसे रसना-इन्द्रिय का विजय, 'अकुहए' पदसे धूर्तता-ठगाई नहीं करना, 'अमाई' पदसे स्फटिक के सामान अन्तःकरण की स्वच्छता, 'अपिसुणे' पदसे समता, 'अदीणवित्ती' पदसे संतोष और प्रवचन की महिमा का ज्ञान, 'अकोउहल्ले' पदसे कर्म रूपी नाटक का विचार करके लौकिक नाटक देखने की इच्छा का परित्याग सूचित किया है ॥१०॥

'गुणेहिं' इत्यादि । विनय आदि सद्गुणो से साधु होता है

નથી તેમજ પોતે પણ પોતાની પ્રશંશા કરતા નથી; તથા નાટક વગેરે ખેલ જોવાની ઉત્કંઠા રાખતા નથી. તે પૂજનીય થાય છે

'अलोलुए' પદથી રસના ઇન્દ્રિયનો વિજય 'अकुहए' પદથી ધૂર્તતા ઠગાઇ નહી કરવી તે. अमाई પદથી સ્ફટિકના પ્રમાણે અન્તકરણની સ્વચ્છતા 'अपिसुणे' પદથી સમતા, 'अदीणवित्ती' પદથી સંતોષ અને પ્રવચનના મહિમાનું જ્ઞાન 'अकोउहल्ले' પદથી કર્મરૂપી નાટકનો વિચાર કરીને લૌકિક નાટક જોવાની ઇચ્છાનો પરિત્યાગ સૂચવ્યો છે (૧૦)

'गुणेहिं' ઇત્યાદિ-વિનય આદિ સદ્ગુણોથી સાધુ થવાય છે; અને અવિનય

गृहाण, असाधून्=असाधुगुणान् असाधुत्वकारकान् अविनयादीन्, मुञ्च=परित्यज। यद्वा-"गुणैः साधुः, अगुणैः साधुः गृहाण साधो! गुणान् मुञ्च साधो!" इति च्छाया। तत्र-गुणैः=विनयादिभिः साधुर्भवति, अगुणैः=शब्दादिकामगुणवर्जनैश्च साधुर्भवति, अतः हे साधो! गुणान्=विनयादीन गृहाण, तथा हे साधो! मुञ्च च शब्दादिकामगुणानिति भावः। इत्येवं तीर्थंकरादीनामुपदेशेन आत्मना=स्वयम् आत्मानं विनयादिगुणयुक्तं विज्ञाय=विधाय, यः साधुः-रागद्वेषयोः समः=रागद्वेषसाधनसमवधने रागद्वेषराहित्येन निर्विकारस्तिष्ठेत् स पूज्यो भवति। गुर्वादिविनयेनैव रागद्वेषविजयो जायते, तद्विजयेन च पूजनीयतेति भावः ॥ ११ ॥

और अविनय आदि दुर्गुणो से असाधु (साधुपनसे रहित) हो जाता है, इसलिए हे शिष्य! विनय आदि गुणो को ग्रहण करो और असाधु बनाने वाले अविनय आदि दुर्गुणो को दूर करो। अथवा विनयादि गुणो के ग्रहण से और शब्दादि कामगुणो के वर्जन से साधु कहलाता है, इसलिये हे साधु! विनयादि गुणों को ग्रहण करो और शब्दादि कामगुणो का त्याग करो। तीर्थंकर और गणधर भगवान् का ऐसा उपदेश सुनकर जो साधु, अपने को विनय आदि गुणो से संपन्न बना लेता है और रागद्वेष के कारण उपस्थित रहने पर भी समताभाव रखता है वही संसार में पूजनीय होता है। आशय यह है कि गुरु आदि का विनय करने से ही रागद्वेष पर विजय प्राप्त होता है ॥११॥

આદિ દુર્ગુણોથી અસાધુ (સાધુપણાથી રહિત) થઈ જાય છે એ માટે હે શિષ્ય! વિનય આદિ ગુણોને ગ્રહણ કરો, અને અસાધુ બનાવવા વાળા અવિનય આદિ દુર્ગુણોનો ત્યાગ કરો અથવા વિનિયાદી ગુણોના ગ્રહણથી અને શબ્દાદિ કામ ગુણોના વર્જનથી સાધુ કહેવાય છે માટે હે મુનિ! તમો વિનયાદિ ગ્રહણ કરો અને કામાદિ ગુણોને મૂકો તીર્થંકર અને ગણધર ભગવાનનો એવો ઉપદેશ સાંભળીને જે સાધુ પોતાને વિનય આદિ ગુણોથી સંપન્ન બનાવી લે છે અને રાગ-દ્વેષ થવાનું કોઈ કારણ ઉભુ થાયતો પણ સમતા ભાવ રાખે છે તે સંસારમાં પૂજનીય થાય છે. આશય એ છે કે:-ગુરુ આદિનો વિનય કરવાથી રાગ-દ્વેષ પર વિજય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે (૧૧)

मूलम्-तहेव डहरं च महल्लगं वा, इत्थी पुमं पव्वइयं गिहिं वा।
नो हीलए नोवि य खिसइज्जा, थंभं च कोहं च चए स पुज्जो ॥१२॥

छाया-तथैव डहरं च महल्लकं वा, स्त्रियं पुमांसं प्रव्रजितं गृहिणं वा,
नो हीलयति नापि च खिसयति, स्तम्भं च क्रोधं च त्यजति, स पूज्यः ।१२।

टीका-'तहेव' इत्यादि।

तथैव=पूर्वोक्तप्रकारेण, डहरं=बालं, महल्लकं=वृद्धं वा, 'महल्लकं' इति देशी शब्दः, स्त्रियं, पुमांसं, प्रव्रजितं=संयतं, गृहिणम्=असंयतम् वा न हीलयति=नावमानयति, न खिसयति=न कोपयति साक्षेपवादादिना, स्तम्भम्=अभिमानं, क्रोधं च त्यजति=न करोति स पूज्यः=पूजनीयो भवति ॥१२॥

मूलम्-जे माणिया सययं माणयंति, जत्तेण कन्नं व निवेसयंति।
ते माणए माणरिहे तवस्सी, जिइंदिए सच्चरए स पुज्जो ॥१३॥

छाया-ये मानिताः सततं मानयंति, यत्नेन कन्यामिव निवेशयन्ति।
तान् मानयति मानार्हान् तपस्वी, जितेन्द्रियः सत्यरतः स पूज्यः ।१३।

टीका-'जे माणिया' इत्यादि।

ये आचार्यादयः अभ्युत्थानाभिवादनादिनाऽन्तेवासिना मानिताः=सत्कृताः सन्तः सततं=निरन्तरम् अन्तेवासिनं मानयन्ति=सत्कुर्वते सद्गुणशिक्षया वर्द्धयन्ती-

'तहेव' इत्यादि। इसी प्रकार जो साधु छोटा, बडा, स्त्री, पुरुष, संयत, असंयत, इनमें से किसी से किसी की भी अवहेलना (तिरस्कार) नहीं करता, कीसी को क्रोधित नहीं करता, अहंकार और क्रोध का त्याग करता है वह पूजनीय होता है ॥१२॥

'जे माणिया' इत्यादि। शिष्य, जिन आचार्य आदि बडो, का विनय सत्कार करता है, वे आचार्यादिक, शिष्य को भी

'तहेव' ઇત્યાદિ જે સાધુ નાના-મોટા, સ્ત્રી, પુરુષ સંયત, અસંયત, એ સર્વ પૈકી કોઈની પણ અવહેલના-તિરસ્કાર કરતા નથી, કોઇને ક્રોધિત કરતા નથી, અહંકાર અને ક્રોધનો ત્યાગ કરે છે તે પૂજનીય હોય છે. (૧૨)

'જે માણીયા' ઇત્યાદિ- શિષ્ય, જે આચાર્ય આદિ મોટાનો વિનય-સત્કાર કરે છે, તે આચાર્ય આદિ, શિષ્યનું સન્માન કરે છે અર્થાત્-તેને સદ્‌ગુણોનુ શિક્ષણ

त्यर्थः । तथा मातापितरौ कन्यामिव तं शिष्यं गुरवः यत्नेन=प्रयत्नेन निवेशयन्ति= आचार्यादिपदे स्थापयन्ति । यथा मातापितरौ कन्यां वयसा गुणैश्च संवर्ध्य विविध-वसनाभरणधनयानादिभिः सह प्रशस्तसद्मनि सुकृतशीले योग्यभर्त्तरि स्थापयतः, तथैव गुरवोऽपि वयसा मूलोत्तरगुणैश्च संवर्ध्य लज्जावसनक्षमार्जवविनयसंतोषादि भूषणगणेन ज्ञानादिरत्नैश्च मानयित्वाऽऽचार्यपदे स्थापयन्ति । तान् मानार्हान् पूजनीयाचार्यादीन् यः शिष्य तपस्वी=तपश्चर्यारतः जितेन्द्रियो=वशीकृतेन्द्रिय-गणः, सत्यरतः=सत्यमहाव्रतपालनपरायणः मानयति=आचार्यपदलाभेऽपि पूर्व-वदभ्युत्थानाभिवादनादिना पर्यायज्येष्ठान पूजयति स पूज्यो=जगत्संमाननीयो भवति ॥ १३ ॥

मूलम्-तेसिं[३] गुरूणं गुणसागराणं सोच्चाणं मेहावि सुभासियाइं ।
चरे[११] मुणी पंचरए तिगुत्तो, चउक्कसायावगए से पुज्जो ॥१४॥

संमानित करते हैं-अर्थात् उसे सद्गुणों की शिक्षा देकर उन्नत बनाते हैं । जैसे माता पिता कन्याको गुणोसे और अवस्थासे बढाकर वस्त्र अलङ्कार सवारी आदि के साथ धर्मपरायण प्रशंसनीय घरमें योग्य पतिके साथ स्थापित कर देते हैं वैसे ही गुरु भी, वय और मूलोत्तर गुणो से बढाकर लज्जारूपी वस्त्र से तथा क्षमा, आर्जव, विनय, संतोष आदि भूषणो से, ज्ञान आदि रत्नो से सम्मानित करके आचर्यपद पर प्रतिष्ठित कर देते हैं। जो तपस्वी, जितेन्द्रिय तथा सत्यपालक शिष्य, पूज्य आचार्य और अपने से बडो का सन्मान करता है, वही पूजनीय होता है ॥१३॥

આપીને ઉન્નત-ઉચ્ચ બનાવે છે જેવી રીતે માતા-પિતા પોતાની પુત્રીઓને (કન્યાઓને) ગુણ અને વયમાં વધારીને મોટાં થતાં વસ્ત્ર ઘરેણાં અને વાહન સાથે ધર્મપારાયણ વખાણવા લાયક ઘરમાં યોગ્ય પતિને સોંપે છે. તેવીજ રીતે ગુરુ પણ, વય અને મૂલોત્તર ગુણથી વધારીને લજ્જારૂપી વસ્ત્ર તથા ક્ષમા, આર્જવ, વિનય, સંતોષ, આદિ ઘરેણાથી, જ્ઞાનઆદિ રત્નોથી સન્માન કરીને આચાર્ય પદ પર પ્રતિષ્ઠિત કરે છે જે તપસ્વી, જિતેન્દ્રિય, તથા સત્યપાલક શિષ્ય, પૂજ્ય આચાર્ય અને પોતાથી દીક્ષામાં મોટાનું સન્માન કરે છે—તેજ પૂજનીય થાય છે (૧૩)

छाया–तेषां गुरूणां गुणसागराणां श्रुत्वा मेधावी सुभाषितानि ।
चरेन्मुनिः पञ्चरतः त्रिगुप्तः चतुष्कषायापगतः स पूज्यः ॥१४॥

टीका–'तेसिं' इत्यादि ।

यः मेधावि=विशिष्टबुद्धिशाली मुनिः=साधुः तेषां=प्राक्प्रतिपादितानां गुणसागराणां, गुरूणाम्=आचार्याणां रत्नाधिकानां वा, सुभाषितानि=धर्मोपदेश-वाक्यानि, श्रुत्वा=निशम्य, पञ्चरतः=पञ्चमहाव्रतपालनपरः, त्रिगुप्तः=मनोगुप्ति-वाग्गुप्तिकायगुप्तियुक्तः, चतुष्कषायापगतः=क्रोधादिरहितः सन्, चरेत्=विचरेत् स पूज्यो भवति । 'गुणसागराणं' इति विशेषणपदेन तदीयसुभाषिते सकल-सद्गुणप्रकाशकत्वमिति, तदुपदेशश्रवणमात्मकल्याणकारकमिति च सूचितम् । 'मेहावि' इत्यनेन 'धारणाशक्तिसंपन्न एव उपदेशश्रवणसाफल्यं सूते' इत्यावेदितम् 'मुणी' इतिपदेन गुर्वाज्ञाप्रमाणत्वं, 'पंचरए'–इत्यनेन सावद्यक्रियाभीरुत्वं, 'तिगुत्तो' इतिपदेन आत्मनो विशुद्धाध्यवसायत्वं, 'चउकसायावगए' इतिपदेन च आस्रवनिरोधित्वं ध्वनितम् ॥१४॥

'तेसिं' इत्यादि । जो साधु, उन-गुणो के समुद्र आचार्य तथा रत्नाधिक के धर्मोपदेश वाक्य सुन कर पञ्चमहाव्रत के पालन में सावधान, मन वचन और काय, इन तीन गुप्तियो का आराधक, तथा क्रोध आदि चारों कषायों से रहित होता है वह पूजनीय होता है।

"गुणसागराणं"–इस विशेषण से प्रगट किया है कि उनका उपदेश, समस्त सद्‌गुणो का प्रकाशक तथा आत्मा के लिए परम कल्याण कारी है । "मुणी"–पदसे गुरु की आज्ञाका मानना; "पंच-रए" पदसे सावद्यक्रिया से भय रखना "तिगुत्तो" पदसे आत्माका विशुद्ध अध्यवसाय, और "चउक्कसायावगए" पदसे आस्रवका निरोध प्रगट किया है ॥१४॥

'तेसिं' ઇત્યાદિ— જે સાધુ તે ગુણોના સમુદ્ર આચાર્ય તથા રત્નાધિકના ધર્મોપદેશવાળાં વાકયો સાભળીને પાંચ મહાવ્રતોનું પાલન કરવામાં સાવધાન, મન, વચન અને કાય આ ત્રણ ગુપ્તિઓના આરાધક તથા ક્રોધ આદિ ચાર કષાયોથી રહિત હોય છે તે પૂજનીય થાય છે. 'गुणसागराणं' આ વિશેષણથી એ પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે કે તેમનો ઉપદેશ સમસ્ત સદ્‌ગુણોનો પ્રકાશક, તથા આત્માને પરમ કલ્યાણકારી છે, 'मुणी' પદથી ગુરુની આજ્ઞાનું પાલન, 'पंचरए' પદથી સાવદ્ય ક્રિયાથી ભય રાખવો 'तिगुत्तो' પદથી આત્માનો વિશુદ્ધ અધ્યવસાય અને 'चउक्कसायावगए' પદથી આસ્રવનો નિરોધ પ્રગટ કર્યો છે (૧૪)

उद्देशार्थमुपसंहरन्नाह–'गुरुमिह'-इत्यादि ।

मूलम्-गुरुं मिह संययं पडियरिय मुणी, जिणमयनिउणे अभिगमकुसले धुणिय रयमलं पुरेकडं, भासुरमउलं गइं गय॥१५॥ त्तिबेमि ॥

छाया–गुरुम् इह सततं परिचर्य मुनिः जिनमतनिपुणोऽभिगमकुशलः ।
विधूय रजोमलं पुराकृतं भास्वरामतुलां गतिं गतः ।१५। इति ब्रवीमि॥

टीका–मुनिः=विनयवान् साधुः, इह=लोके, गुरुम्=आचार्यं रत्नाधिकं वा सततं परिचर्य=विनयादिना निरन्तरं संसेव्य, जिनमतनिपुणः=निर्ग्रन्थप्रवचनतत्त्वाभिज्ञः, गुरुपरिचर्यैव शास्त्ररहस्यविज्ञानमूलमिति भावः, तथा अभिगमकुशलः=प्राघुणिकसाधुपादसेवाप्रवीणः सन् पुराकृतं=पूर्वभवोपार्जितं, रजोमलं=ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधं कर्म, विधूय=क्षयं नीत्वा, अतुलाम्=अनुपमां, भास्वरां=देदीप्यमानाम् अनन्तज्ञानादितेजःपुञ्जरूपत्वात् , गतिं=सिद्धिं, गतः=प्राप्तो भवति। "अभिगमकुसले"–इत्यनेन उत्कृष्टविनयित्वं सूचितम् । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ।१५।

॥ इति विनयसमाधिनामनवमाध्ययने तृतीयोद्देशः समाप्तः ॥९-३॥

उपसंहार करते हुए कहते हैं–'गुरुमिह' इत्यादि । मुनि, गुरु (आचार्य) तथा रत्नाधिक को सतत सेवा करके निर्ग्रन्थ प्रवचन का रहस्य समझकर अतिथिरूप से आयेहुए साधुओं की परीचर्या (सेवा) में प्रवीण होता हुआ पूर्व भव में उपार्जित ज्ञानावरण आदि आठ कर्मों का क्षय करके अनुपम, प्रकाशमान, अर्थात् अनन्त केवल ज्ञान रूपी तेज से दीप्त सिद्धगति को प्राप्त करता है । "अभिगम-कुसले" पदसे उत्कृष्ट विनय सूचित किया है ॥१५॥

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामी से कहते हैं–हे जम्बू ! भगवान् महावीरने जैसा कहा है वैसा ही मैंने तुमसे कहा है ॥

इति विनयसमाधि–नामक नववां अध्ययन का तीसरा
उद्देशक समाप्त ॥ ९–३ ॥

ઉપસંહાર કરતાં કહે છે ;—'गुरुमिह'– ઇત્યાદિ–મુનિ, ગુરૂ–આચાર્ય તથા રત્નાધિકની સતત સેવા કરીને નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનનુ રહસ્ય સમજીને અતિથિરૂપથી આવેલા સાધુઓનીપરિચર્યા–સેવામાં પ્રવીણ થઇને પૂર્વભવમાં ઉપાર્જિત જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મોનો ક્ષય કરીને અનુપમ પ્રકાશમાન અર્થાત્ અનન્ત કેવલજ્ઞાન રૂપી તેજથી પ્રકાશિત સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરે છે· 'अभिगमकुसले' પદથી ઉત્કૃષ્ટ વિનય સૂચિત કર્યો છે. (૧૫)

સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે–હે જમ્બૂ ! ભગવાન મહાવીરે જે પ્રમાણે કહ્યું છે તેવી રીતે મે તમને કહ્યુ છે.

ઇતિ વિનય સમાધિ નામક નવમા અધ્યયનનો ત્રીજો ઉદ્દેશક સમાપ્ત થયો.

अथ चतुर्थोद्देशः ।

अथ चतुर्थोद्देशे विशेषरूपेण विनयमुपदर्शयन्नाह—'सुयंमे' इत्यादि।

मूलम्-सुयं मे आउसं तेणं भगवया एवमक्खायं इह खलु थेरेहिं भगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिट्ठाणा पन्नत्ता। कयरे खलु ते थेरेहिं भगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिट्ठाणा पन्नत्ता। इमे खलु ते थेरेहिं भगवंतेहि चत्तारि विणयसमाहिट्ठाणा पन्नत्ता। तंजहा-विणयसमाही, सुअसमाही, तवसमाही, आयारसमाही ॥ १ ॥

छाया-श्रुतं मया आयुष्मन्। तेन भगवता एवमाख्यातम्। इह खलु स्थविरैर्भगवद्भिश्चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि। कतमानि खलु तानि स्थविरैर्भगवद्भिश्चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि? । इमानि खलु तानि स्थविरैर्भगवद्भिश्चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि। तद् यथा-विनयसमाधिः, श्रुतसमाधिः, तपःसमाधिः, आचारसमाधिः ॥१॥

टीका-हे आयुष्मन् जम्बूः! तेन=लोकत्रयप्रसिद्धेन, भगवता=वर्द्धमानस्वामिनाऽन्तिमतीर्थकरेण, एवं=वक्ष्यमाणरीत्या, आख्यातं=कथितं तन्मया श्रुतम् इह=प्रवचने, खलु=निश्चयेन, भगवद्भिः=चतुर्ज्ञानचतुर्दशपूर्वरूपैश्वर्यादिगुणयुक्तैः स्थविरैः चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि=निरूपितानि,

---

। चौथा उद्देश ।

चौथे उद्देशकमें विनय का विशेष स्वरूप कहते हैं-'सुयं मे' इत्यादि।

सुधर्मास्वामी जम्बू स्वामी से कहते हैं। आयुष्मन्! जम्बू! उन तीनलोकप्रसिद्ध अंतिम तीर्थंकर भगवान् वर्द्धमान स्वामीने ऐसा कहा है, वह मैंने सुना है। इस प्रवचन में परमऐश्वर्यवान् गुण-गण गरिष्ठ स्थविर भगवानने विनयसमाधि के चार स्थान निरूपण किये

ચોથો ઉદ્દેશક

'सुयं मे' ઇત્યાદિ—સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે-હે આયુષ્મન્! ત્રણે લોકમાં પ્રસિદ્ધ અંતિમ તીર્થંકર ભગવાન્ વર્દ્ધમાન સ્વામીએ આ પ્રમાણે કહ્યું છે મેં ભગવાન પાસે જે સાંભળ્યું છે. એ પ્રવચનમાં પરમઐશ્વર્યવાન્ ગુણ-ગણ-ગરિષ્ઠ સ્થવિર ભગવાને-વિનયસમાધિનાં ચાર સ્થાન નિરૂપણ કરેલાં છે. અર્થાત્

अयं भावः-भगवतः सकाशाद् विनयसमाधिस्थानानि यथा मया श्रुतानि तथैवा-परतीर्थङ्करेभ्य श्रुत्वा तत्तद्गणधरा अपि चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि तत्तच्छासने प्रणीतवन्त इति। शिष्यः पृच्छति-कतराणि खलु तानीति?

आचार्यः समाधत्ते-इमानि खलु तानीति, तद् यथा—

विनयसमाधिरिति, विनयति = नाशयति चतुर्गतिपरिभ्रमणहेतुज्ञानावरणीयाद्यष्टविधं कर्म यः सविनयः = गुर्वाराधनालक्षण अभ्युत्थानाभिवादनतन्मनोऽनुकूलप्रवृत्तितदाज्ञापुरस्सराहारविहारादिसकलकृत्याचरणलक्षण इत्यर्थः,

---

हैं, अर्थात् भगवान् के बताये हुए चार विनयसमाधिके स्थान जैसे सुने थे वैसे ही गणधर भगवान् ने निरूपण किये हैं।

शिष्य-हे भदन्त! स्थविर भगवान् द्वारा निरूपित विनय-समाधि के चार स्थान कौन-कौन हैं?

आचार्य—हे शिष्य! स्थविर भगवन् द्वारा निरूपित विनय समाधि के चार स्थान ये हैं—(१) विनयसमाधि, (२) श्रुतसमाधि, (३) तपसमाधि, (४) आचारसमाधि।

'विणए' इत्यादि। (१) चतुर्गति में परिभ्रमण कराने वाले ज्ञानावरणीय आठ कर्मों का जिससे नाश होता है, उसे विनय कहते हैं; गुरु की आराधना करना-अर्थात् उनके सन्मुख आते ही खड़ा हो जाना, अभिवादन (वन्दना) करना, उनके मनके अनुकूल प्रवृत्ति करना और उनकी आज्ञा के अनुसार आहार विहार आदि

ભગવાનના બતાવેલા વિનયસમાધિના ચાર સ્થાન જેવી રીતે સાભળ્યા છે તેવીજ રીતે ગણધર ભગવાને નિરૂપણ કર્યા છે

શિષ્ય—હે ભદન્ત! સ્થવિર ભગવાન દ્વારા નિરૂપિત વિનયસમાધિના ચાર સ્થાન કોણ-કોણ છે?

આચાર્ય—હે શિષ્ય! સ્થવિર ભગવાન દ્વારા નિરૂપિત વિનયસમાધિના ચાર સ્થાન આ પ્રમાણે છે. (૧) વિનયસમાધિ, (૨) શ્રુતસમાધિ, (૩) તપસમાધિ, (૪) આચારસમાધિ

'વિણએ' ઇત્યાદિ-(૧) ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર જ્ઞાનાવરણી આદિ આઠ કર્મોનો જેના વડે નાશ થાય છે તેને વિનય કહે છે ગુરૂની આરાધના કરવી અર્થાત્-સામેથી ગુરૂને આવતા જોઇને ઉભા થઇ જવું, વદના કરવી, તેમના મનને અનુકૂલ પ્રવૃત્તિ કરવી અને તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે આહાર વિહાર આદિ તમામ કાર્યો

समाधिः=चित्तस्वास्थ्यं, सुखमित्यर्थः, चित्तैकाग्रता वा, विनये, विनयाद् वा समाधिर्विनयसमाधिरिति विग्रहः, विनयजनितानन्दविशेष इत्यर्थः १।

श्रुतसमाधिरिति–श्रूयते यत्तत् श्रुतं, भव्यहिताय भगवतोपदिष्टं गणधरैः श्रवणविषयीकृतम् आचाराद्यङ्गोपाङ्गादिलक्षणम्, श्रुते श्रुताद्वा समाधिः श्रुतसमाधिरिति विग्रहः, श्रुतजनिताऽऽनन्दविशेष इत्यर्थः ।२।

तपःसमाधिरिति–तपति=दहति भस्मीकरोति अष्टविधं कर्मेति तपः, तपेरौणादिकोऽसुन्प्रत्ययः तच्चोनोदर्यादिद्वादशविधात्मकम्, तपसि तपसो वा समाधिः तपःसमाधिरिति विग्रहः, तपोजनितानन्दविशेष इत्यर्थः ३।

आचारसमाधिरिति–चरणं चारः, आ=मर्यादया चारः=प्रवृत्तिः–आचारः=

समस्त कार्य करना विनयका लक्षण है। चित की समता या एकाग्रता को समाधि कहते हैं। विनय से चित्त की समाधि (विनय से या विनय में होने वाले आनन्द) को विनयसमाधि कहते हैं।

(२) भव्य जीवों के हित के लिए भगवान तीर्थंकर द्वारा उपदेश किये हुए और गणधर महाराजा द्वारा सुने हुए आचाराङ्ग-आदि अङ्ग उपाङ्ग श्रुत है। श्रुतसे या श्रुत में होने वाली समाधि को श्रुतसमाधि कहते हैं।

(३) जो आठ कर्मों को भस्म करे सो तप है, उसके अनशन आदि बारह भेद हैं। तपसे या तपमें होने वाली समाधि को तपसमाधि कहते हैं।

(४) शास्त्रों मर्यादा के अनुसार किये जाने वाले अनुष्ठान (कार्य)

કરવાં તે વિનયનું લક્ષણ છે. ચિત્તની સમતા અથવા એકાગ્રતાને સમાધિ કહે છે. વિનયથી ચિત્તની સમાધિ (વિનયથી અથવા વિનયમા જે આનંદ થાય છે તે આનંદ) ને વિનયસમાધિ કહે છે.

(૨) ભવ્ય જીવોના હિત માટે ભગવાન તીર્થંકર દ્વારા ઉપદેશ કરાએલા અને ગણધર મહારાજ દ્વારા સાંભળેલાં આચારાંગ આદિ અંગ ઉપાંગ તે શ્રુત છે. શ્રુતથી અથવા શ્રુતમાં થવા વાળી સમાધિને શ્રુતસમાધિ કહે છે.

(૩) જે આઠ કર્મોને ભસ્મ કરે તે તપ છે. તેના અનશન આદિ બાર ભેદ છે. તપથી અથવા તપમાં થવાવાળી સમાધિને તપસમાધિ કહે છે

(૪) શાસ્ત્રોની મર્યાદા પ્રમાણે કરવામાં આવતું જે અનુષ્ઠાનકાર્ય તેને આચાર

शास्त्रमर्यादाया आवर्जनेन-अभिमुखीकरणेन-मोक्षार्थानुष्ठानम् , शास्त्रोक्तविधिनैव समस्तक्रियाकारणम् इत्यर्थः, आचारे आचाराद् वा समाधिः=आचार समाधिः, आचारजनितानन्दविशेष इत्यर्थः ४ । सू० १॥

विनयादीनां फलमाह-'विणए' इत्यादि ।

मूलम्-विणए सुए य तवे, आयारे निच्चं पंडिया ।
अभिरामयंति अप्पाणं, जे भवंति जिइंदिया ॥१॥

छाया-विनये श्रुते च तपसि, आचारे नित्यं पण्डिताः ।
अभिरमयंति आत्मानं, ये भवन्ति जितेन्द्रियाः ॥१॥

टीका-ये साधवो जितेन्द्रियाः=वशीकृतेन्द्रियगणाः पण्डिताः=सदसद्विवेकज्ञानसफलीकृतजीवना भवन्ति ते विनये=गुर्वाराधनालक्षणे, श्रुते=तीर्थकरगणधरभाषिते शास्त्रे, तपसि=ऊनोदर्यादिद्वादशविधे, च=पुनः, आचारे=शास्त्रमर्यादानुल्लङ्घनपूर्वकाहारविहारादिकरणलक्षणे, नित्यं=निरन्तरम् , आत्मानं=स्वकीयं परकीयं वा, अभिरमयन्ति विनयाद्यनुष्ठानेन प्रसादयन्तीत्यर्थः ।

'जिइंदिया'-इत्यनेन विनयाद्यनुष्ठानेऽनुद्विग्ना एव तत्साधयितुं शक्नुवन्तीति सूचितम् , 'पंडिया' इत्यनेन पापभीरुत्वमावेदितम् ॥१॥

को आचार कहते हैं आचार से या आचार में होने वाली समाधि को आचारसमाधि कहते हैं ॥सू. १॥

विनयादि का फल कहते हैं—'विणए' इत्यादि ।

जो साधु जितेन्द्रिय-इन्द्रियों को वशमें करने वाले होते हैं, पण्डित—जिन्होने सदसद्विवेक ज्ञान से अपने जीवन को सफल कर लिया है वे विनय, श्रुत, तप और आचार में स्व-पर को नीरन्तर लगाया करते है अर्थात् विनय आदी का आचरण करके स्व पर को सुखी बनाते हैं ।

કહે છે. આચારથી અથવા આચારમાં થવાવાળી સમાધિને આચારસમાધિ કહે છે (સૂ ૧)

'विणए' ઇત્યાદિ—જે સાધુ ઇન્દ્રિયોને વશ કરવાવાળા છે. તે વિનય, શ્રુત તપ અને આચારમાં સ્વ-પરને નિરન્તર લગાડ્યા કરે છે અર્થાત્ વિનય-આદિનું આચરણ કરીને સ્વ-પરને સુખી બનાવે છે. એટલા માટે તે પંડિત એટલે સંત અને અસતના વિવેકી છે, અને તે પોતાના મનુષ્ય ભવને સફલ કરે છે.

विनयसमाधेर्भेदानुपदर्शयन् प्रथमं भेदमाह-'चउव्विहा' इत्यादि ।

मूलम्--चउव्विहा खलु विणयसमाही हवइ तंजहा-अणुसासिज्जंतो सुस्सूसइ १, सम्मं पडिवज्जइ, २, वेयमाराहेइ, ३ न य भवइ अत्तसंपग्गहिए, ४ चउत्थं पयं भवइ । भवइ य इत्थ सिलोगो ॥ सू० २॥

छाया-चतुर्विधः खलु विनयसमाधिर्भवति, तद्यथा-अनुशास्यमानः शुश्रूषते १, सम्यक् प्रतिपद्यते २, वेदमाराधयति ३, न च भवति आत्मसंप्रगृहीतः ४, चतुर्थं पदं भवति, भवति च अत्र श्लोकः ॥सू० २॥

टीका-चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि पूर्वं प्रतिपादितानि, तत्र प्रथमं विनयसमाधिनामकं स्थानं चतुर्विधम् । तच्च क्रमेण दर्शयति-"तद्यथा-(१) अनुशास्यमानः शुश्रूषते इति, गुरुणा यस्मिन् कस्मिंश्चित् कार्ये मृदुकर्कशवचनादिनाऽऽदिश्यमानःसंस्तद्वचनं सादरं श्रोतुमिच्छतीत्यर्थः ।

"जीइंदिया" पदसे यह सूचित किया है कि जो विनय आदि के आचरणमें खिन्न नहीं होते वेही उसका पालन कर सकते हैं। "पंडिया" पदसे पापभीरुता प्रगट की है ॥१॥

विनयसमाधि के चार स्थानो में विनयसमाधि के भेद दिखाते हैं—"चउव्विहा" इत्यादि ।

विनयसमाधि चार प्रकार की है । वह इस प्रकार- (१) गुरु, किसी भी कार्य के लिए कोमल या कर्कश वाक्यो से आदेश देवें तो उनके वचनों को आदर के साथ सुनने कि इच्छा करना।

'जिइंदिए' पदथी એ સૂચિત કરવામાં આવ્યુ છે કે:- જે વિનય આદિ આચરણમાં ખિન્ન થતા નથી તે જ એનુ પાલન કરી શકે છે.

'पंडिया' પદથી પાપભીરૂતા પ્રગટ કરી છે (૧)

વિનય સમાધિનાં ચાર સ્થાનોમાં પ્રથમ વિનયસમાધિના ભેદ બતાવે છે. "चउव्विहा" ઇત્યાદિ.

વિનય સમાધિ ચાર પ્રકારની છે તે આ પ્રમાણે છે (૧) કોઇપણ કાર્ય માટે ગુરુ મીઠા શબ્દો અથવા તો કટુ-અપ્રિય શબ્દોથી કંઇ પણ આજ્ઞા કરે તો તેમની આજ્ઞાના વચનોને આદરપૂર્વક સાભળવાની ઇચ્છા કરવી, (૨) ગુરુ મહારાજ

द्वितीयं विनयसमाधिं दर्शयति-(२) सम्यक् प्रतिपद्यते इति, गुरुणा यथाऽऽदिष्टो भवति तथैव कर्तुमनुमन्यते-इत्यर्थः । तृतीयं प्रदर्शयति-(३) वेदमाराधयतीति, वेत्यस्माद्-हेयोपादेयपदार्थमिति वेदः=श्रुतज्ञानम् तमाराधयति, प्रवचनविहितक्रियानुष्ठानेन श्रुतज्ञानं सफलयतीत्यर्थः । चतुर्थमाह-(४)-न च भवति आत्मसंप्रगृहीतः-आत्मैव सम्यक् प्रकर्षेण गृहीतो येन स तथोक्तः, 'अहमेवोत्कृष्टोऽस्मि, विनीतोऽस्मि, इत्यादिभावैरात्मश्लाघी न भवति, चतुर्थं पदं भवति=इदमेव चतुर्थं पदं विनयसमाधिस्थानं भवतीत्यर्थः । च=पुनः, अत्र श्लोकः-'पेहेइ' इत्यादिचतुश्चरणात्मकः पद्यविशेषो भवति=अस्तीत्यर्थः॥सू० २॥

श्लोकमाह-'पेहेइ' इत्यादि ।

मूलम्-पेहेइ हियाणुसासणं, सुस्सूसइ तं च पुणो अहिट्ठए ।
न य माणमएण मज्जइ, विणयसमाहि आयअट्ठिए ॥२॥

छाया-प्रेक्षते हितानुशासनं शुश्रूषते तच्च पुनः अधितिष्ठति ।
न च मानमदेन माद्यति विनयसमाधौ आत्मार्थिकः ॥२॥

टीका-विनयसमाधौ=विनयसमाधिविषये विनयसमाधिमधिकृत्येत्यर्थः आत्मार्थिकः=आत्मकल्याणाभिलाषुकः यद्वा-'आयतार्थी' इति छाया, मोक्षार्थी

---

(२) गुरुमहाराज जैसी आज्ञा देवें वैसा ही कार्य प्रसन्नतापूर्वक करना। (३) हिताहित का वेद (ज्ञान) करानेवाले श्रुतज्ञान की आराधना करना, अर्थात् शास्त्रविहित आचरण करके श्रुतज्ञान को सफल करना । (४) "मैं ही उत्कृष्ट हूं विनीत हूं" इस प्रकार की आत्म-प्रशंसा न करना, यही विनयसमाधिका चौथा स्थान (भेद) होता है । इसी विषयमें "पेहेइ" इत्यादि श्लोक है ॥ सू. ॥२॥

वह श्लोक इस प्रकार है- 'पेहेइ' इत्यादि ।

विनयसमाधिद्वारा जो आत्मकल्याण का अभिलाषी है वह

જેવી આજ્ઞા કરે તેવુંજ કાર્ય, પ્રસન્નતાપૂર્વક કરવું (૩) હિત-અહિતનું જ્ઞાન કરાવનારા શ્રુતજ્ઞાનની અરાધના કરવી, અર્થાત્ શાસ્ત્રવિહિત આચરણ કરીને શ્રુતજ્ઞાનને સફલ કરવું. (૪) હું જ ઉત્કૃષ્ટ છું, વિનીત છું, એ પ્રમાણે પોતાની આત્મશ્લાઘા-પ્રશંસા કરવી નહિ, એ વિનય સમાધિનો ચોથો ભેદ છે. તે વિષયમાં "પેહેઇ" ઇત્યાદિ ગાથા છે. (સૂ ૨)

તે ગાથા આ પ્રકારે છે-- 'પેહેઇ' ઇત્યાદિ.

આત્માર્થી અથવા મોક્ષાર્થી મુનિ, આચાર્ય ઉપાધ્યાય આદિ પાસેથી બન્ને

साधुः, हितानुशासनम्=उभयलोकोपकारकोपदेशवचनं शुश्रूषते=श्रोतुमिच्छति, एतेन प्रथमो विनयसमाधिर्दर्शितः, च=पुनः, तत्=श्रवणगोचरीकृतं हितानुशासनं प्रेक्षते=धातूनामनेकार्थत्वात् सम्यक् प्रतिपद्यते, इदं गुरूपदिष्टं समीचीनमिति कृत्वा, गुरुणा यथा यथाऽऽदिष्टस्तथा तथा कर्तुमुद्यमते इत्यर्थः, अनेन द्वितीयो विनयसमाधिर्दर्शितः, पुनः अधितिष्ठति=गुरूपदिष्टं यथाविधि समाचरति, एतेन तृतीयो विनयसमाधिरुक्तः। अथ चतुर्थमाह—विनयसमाधिं प्राप्य तत्कृतेन मान-मदेन=अहंकारात्मकेन मदेन च 'अहमस्मि महाविनयी'त्यभिमानेनेत्यर्थः न साद्यति=न चित्तसमुन्नतिं कुरुते ॥२॥

अथ द्वितीयं श्रुतसमाधिं दर्शयति—'चउव्विहा खलु सुयसमाही' इत्यादि।

मूलम्—चउव्विहा खलु सुयसमाही भवइ, तंजहा-सुयं मे भविस्सइत्ति अज्झाइअव्वं भवइ। एगग्गचित्तो भविस्सामिति अज्झाइअव्वयं भवइ अप्पाणं ठावइस्सामित्ति अज्झाइअव्वयं भवइ। ठिओ परं ठावइस्सामित्ति अज्झाइअव्वयं भवइ चउत्थं पयं भवइ। भवइ अ इत्थ सिलोगो ॥सू०३॥

छाया—चतुर्विधः खलु श्रुतसमाधिर्भवति, तद्यथा-(१) श्रुतं भविष्यतीति अध्येतव्यं भवति। (२) एकाग्रचित्तो भविष्यामीति अध्येतव्यं भवति।

मुनि, आचार्य-उपाध्याय आदि से उभय लोकमें उपकारी उपदेश की इच्छा करता है। इससे विनयसमाधि का पहला भेद प्रदर्शित किया। 'गुरुका उपदेश शुद्ध हृदय से ग्रहण करता है अर्थात् कार्यरूपमें परिणत करने के लिये उद्यत होता है' इससे दूसरा भेद दिखाया है। गुरुके उपदेश का विधिपूर्वक आचरण करता है'—इससे तीसरा भेद बताया है। और 'विनयसमाधिप्राप्त अहंकार नहीं करता' इससे चौथा भेद प्रगट किया है ॥२॥

લોકમાં ઉપકારી ઉપદેશની ઇચ્છા કરે છે, એ વડે વિનય સમાધિનો પ્રથમ ભેદ પ્રદર્શિત કર્યો છે. એટલે કે ગુરૂનો ઉપદેશ શુદ્ધ હૃદયથી ગ્રહણ કરે છે અર્થાત્ કાર્યરૂપમાં પરિણત કરવા યોગ્ય સમજે છે એ વાકયથી બીજો ભેદ બતાવ્યો છે ગુરુનો ઉપદેશ, તેનું વિધિપૂર્વક આચરણ કરે છે એ ત્રીજો ભેદ બતાવ્યો છે. અને વિનયસમાધિ પ્રાપ્ત કરીને અહંકાર કરતા નથી એ વાકયથી ચોથો ભેદ પ્રગટ કર્યો છે. (૨)

(३) आत्मानं स्थापयिष्यामीति अध्येतव्यं भवति। (४) स्थितः परं स्थापयिष्यामीति अध्येतव्यं भवति–चतुर्थं पदं भवति। भवति चात्र श्लोकः ॥सू० ३॥

टीका–श्रुतसमाधिः=चतुर्विधविनयसमाधिस्थानान्तर्गतो द्वितीयो विनयसमाधिः खलु=निश्चयेन चतुर्विधः=चतुष्प्रकारो भवति=अस्तीत्यर्थः, तद्यथा–श्रुतं मे भविष्यति, आचाराङ्गादिद्वादशाङ्गं श्रुतं, तन्मम भविष्यति प्राप्तं भविष्यति, इति हेतोः अध्येतव्यं=पठितव्यम् अभ्यसनीयं भवति=अस्तीत्यर्थः। अनेन–प्रथमः श्रुतसमाधिरुक्तः (१) ॥ एकाग्रचित्तो भविष्यामि=स्थिरचित्तो भविष्यामि, नतु विक्षिप्तचित्त इति अध्येतव्यं भवतीति पूर्ववत्, अनेन द्वितीयः श्रुतसमाधिरुक्तः (२)॥ आत्मानं स्थापयिष्यामि=अध्ययनं कुर्वन् विज्ञातशास्त्ररहस्यः सन् संयममार्गे आत्मानं स्थिरीकरिष्यामि, इति हेतोः अध्येतव्यं भवतीतिपूर्ववत्। अनेन तृतीयः श्रुतसमाधिरुक्तः (३) अथ चतुर्थमाह–स्थितः=संयममार्गे दृढः सन्, परम्=अन्यं स्थापयिष्यामि=स्थिरीकरिष्यामि, इतिहेतोः अध्येतव्यं भवतीति पूर्ववत्।

अब दूसरी श्रुतसमाधि कहते हैं—'चउव्विहा इत्यादि ।

विनय समाधि के चार भेदों में से दूसरी श्रुतसमाधि चार प्रकार की है— (१) आचाराङ्ग आदि शास्त्र मुझे प्राप्त होंगे इसलिए उनका अध्ययन करना चाहिए। (२) मैं एकाग्र (स्थिर) चित्तवाला होऊंगा, मेरा मन इधर उधर नहीं जायगा, इसलिये शास्त्रो का अभ्यास करना चाहिए (३) शास्त्रोका अध्ययन करके उनका रहस्य समझकर आत्मा को मोक्षमार्ग में स्थापित करूंगा, इसलिये शास्त्रों का अभ्यास करना चाहिए। (४) मैं संयम मार्ग में स्थिर रह कर दूसरों को भी स्थिर करूंगा, इसलिये अध्ययन करना चाहिए। यह श्रुतसमाधि

હવે બીજી શ્રુતસમાધિ કહે છે–

'चउव्वीहा' ઇત્યાદિ–વિનયસમાધિના ચાર ભેદોમાં જે બીજી શ્રુતસમાધિ છે તે ચાર પ્રકારની છે. (૧) આચારાગ આદિ શાસ્ત્ર મને પ્રાપ્ત થશે, એટલા માટે તેનું અધ્યયન કરવું જોઈએ (૨) હું એકાગ્ર–સ્થિર ચિત્ત વાળો થઈશ, મારૂં મન જ્યાં–ત્યાં જશે નહિ, એ માટે શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો જોઇએ (૩) શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરી તેનું રહસ્ય સમજીને આત્માને મોક્ષ માર્ગમાં સ્થાપિત કરીશ, એ માટે શાસ્ત્રોનો અભ્યાન કરવો જોઈએ. (૪) હું સંયમ માર્ગમાં સ્થિર રહીને બીજાને પણ સ્થિર કરીશ, એ માટે અધ્યયન કરવું જોઈએ. આ શ્રુતસમાધિનો ચોથો ભેદ છે. આ વિષયમાં ગાથા છે. (સૂ ૩)

इदं चतुर्थं पदं श्रुतसमाधिस्थानं भवति=भवतीत्यर्थः ॥४॥ भवति चात्र श्लोक इति= एतदर्थनिगदितार्थविषये 'नाण' इत्यादि पद्यरूपः श्लोकः इत्यर्थः ॥सू० ३॥

श्लोकमाह–'नाण' इत्यादि।

मूलम्–नाणमेगग्गचित्तो य, ठिओ य ठावई परं ॥
सुयाणि य अहिज्जित्ता, रओ सुयसमाहिए ॥ ३ ॥

छाया–ज्ञानमेकाग्रचित्तश्च स्थितश्च स्थापयति परम् ।
श्रुतानि चाधीत्य, रतः श्रुतसमाधौ ॥३॥

टीका–यः श्रुतानि=आचाराङ्गादीनि अधीत्य=पठित्वा श्रुतसमाधौ श्रुतज्ञानजनितानन्दविशेषे रतः=निमग्नो भवति, तस्य ज्ञानं भवति (१) स च स्वयमेकाग्रचित्तः=स्थिरचित्तः (२)। तथा स्थितः=स्वस्थात्मा भवति (३)। परम् अन्यं श्रुतमार्गे स्थापयति=स्थिरीकरोतीति चेत्यर्थः (३) ॥३॥

तृतीयं तपःसमाधिमाह–'चउव्विहा खलु तवसमाही' इत्यादि।

मूलम्–चउव्विहा खलु तवसमाही भवइ, तंजहा-नो इहलोगट्ठयाए तवमहिट्ठिज्जा । नो परलोगट्ठयाए तवमहिट्ठिज्जा । नो कित्तिवण्णसद्दसिलोगट्ठयाए तवमहिट्ठिज्जा । नन्नत्थ निज्जरट्ठयाए तवमहिट्ठिज्जा, चउत्थं पयं भवइ । भवइ य इत्थ सिलोगो ॥४॥ सू० ॥

का चौथा पद (भेद) होता है। इसी विषय में श्लोक है ॥ सू. ३॥

श्रुतसमाधि के विषय में श्लोक कहते हैं—'नाण' इत्यादि ।

(१) जो मुनि, आचाराङ्ग आदि शास्त्रोंका अध्ययन करके श्रुतसमाधि में लीन हो जाता है उसे सम्यग् ज्ञान की प्राप्ति होती है । (२) उसका मन एकाग्र (स्थिर) हो जाता है । (३) वह अपनी आत्मा को संयममार्ग में स्थिर करता है । (४) अन्य भव्य जीवों को धर्म मार्ग में स्थापित करता है ॥३॥

श्रुतसमाधि विषयनी गाथा—'नाणमेगग्गचित्तोय' ઇત્યાદિ—(૧) જે મુનિ આચારાંગ આદિ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરીને શ્રુતસમાધિમાં લીન થઈ જાય છે, તેને સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. (૨) તેનું મન એકાગ્ર-સ્થિર થઈ જાય છે. (૩) તે પોતાના આત્માને સંયમ માર્ગમાં સ્થિર કરે છે. (૪) અને બીજા ભવ્ય જીવોને ધર્મ માર્ગમાં સ્થાપિત કરે છે. (૩)

छाया–चतुर्विधः खलु तपःसमाधिर्भवति । तद्यथा–नेह लोकार्थतायै तपोऽधितिष्ठेत् । परलोकार्थतायै तपोऽधितिष्ठेत् । नो कीर्ति–वर्ण–शब्द–श्लोकार्थतायै तपोऽधितिष्ठेत् । नान्यत्र निर्जरार्थतायाः तपोऽधितिष्ठेत्, चतुर्थं पदं भवति । भवति चात्र श्लोकः ॥ सू० ४ ॥

टीका–तपःसमाधिः= विनयसमाधेस्तृतीयो भेदः खलु=निश्चयेन चतुर्विधो भवतीत्यन्वयः । तद्यथा–'नेहलोकार्थतायै' इत्यादिषु सर्वत्र स्वार्थे तल् । इह लोकार्थतायै=लब्ध्यादिप्राप्त्यर्थं तपः=अनशनादिलक्षणं, नाधितिष्ठेत्=न कुर्यात्, अनेन प्रथमस्तपःसमाधिरुक्तः । परलोकार्थतायै=भवान्तरे देवादिसुखप्राप्त्यर्थं तपो न कुर्यादिति द्वितीयस्तपःसमाधिः । कीर्तिः= 'अहो अयं पुण्यभागी' -त्यादिसर्वव्यापिसाधुवादः, वर्णः=एकदिग्व्यापिसाधुवादः, शब्दः=अर्धदिग्व्यापिसाधुवादः, श्लोकः=तत्रैव गुणवर्णनम्, एवं च कीर्त्यादिकामनया तपो नाधितिष्ठेत्=न कुर्यात्, इति तृतीयस्तप समाधिः । अथ चतुर्थमाह–'नान्यत्रे' त्यादि । निर्जरार्थताया अन्यत्र= निर्जरानिमित्तं मुक्त्वा अन्यनिमित्तमधिकृत्य तपो नाधितिष्ठेत्, इति चतुर्थं पदं भवति, इदं चतुर्थं स्थानं तपःसमाधेर्भवतीत्यर्थः ।'भवति । चात्रे'-ति अत्रार्थे श्लोकः='विविहगुणे'-त्यादि पद्यं च भवति=अस्तीत्यर्थः ॥सू०४॥

तीसरी तपसमाधि कहते हैं—'चउव्विहा' इत्यादि ।

विनयसमाधि का तीसरा भेद तपसमाधि है । उसके चार भेद हैं—(१) इहलोक सम्बन्धी लब्धि आदि की प्राप्ति की इच्छा से तप न करे । (२) परलोकमें स्वर्ग आदि के काम भोगों की वांछा से तप न करे । (३) 'अहो ! यह बडा पुण्यात्मा है' इस प्रकार सर्वत्र फैलने वाले यश को कीर्ति कहते हैं; एक दशामें फैले हुए यश को वर्ण कहते हैं; आधी दिशामें फैले हुए यश को शब्द कहते हैं. तथा जहां रहे वहीं प्रशंसा होने को श्लोक कहते हैं । इन सब

'चउव्विहा' ઇત્યાદિ–વિનયસમાધિનો ત્રીજો ભેદ તપસમાધિ છે. તેના ચાર ભેદ છે (૧) આ-લોક સમ્બન્ધી લબ્ધિ વગેરે પ્રાપ્તિની ઇચ્છાથી તપ કરે નહિ. (૨) પરલોકનાં સ્વર્ગ આદિના કામભોગોની વાંછના થી તપ કરે નહીં (૩) અહો ! આ મહાન્ પુણ્યાત્મા છે, આ પ્રમાણે સર્વત્ર ફેલાઈ જવા વાળા યશને કીર્તિ કહે છે, એક જ દિશામાં ફેલાએલા યશને વર્ણ કહે છે. અર્ધી દિશામા ફેલાએલા યશને શબ્દ કહે છે; તથા જ્યાં રહે છે ત્યાંજ થાય તેને શ્લોક કહે છે, આ સર્વની અભિલાષાથી તપ કરે

श्लोकमाह—'विविहगुण' इत्यादि।

मूलम्-विविहगुणतवोरए, निच्चं भवइ निरासए निज्जरट्ठिए।
तवसा धुणइ पुराणपावगं, जुत्तो सया तवसमाहिए ॥४॥

छाया—विविधगुणतपोरतः, नित्यं भवति निराशकः निर्जरार्थिकः।
तपसा धुनोति पुराणपापकं, युक्तः सदा तपःसमाधौ ॥४॥

टीका—तपःसमाधौ=तपःसमाधिविषये सदा=नित्यं युक्तः=मनोवाक्कायैर्युक्तः साधुः विविधगुणतपोरतः=विविधाः=रत्नावल्यादिरूपा अनेकविधाः शास्त्रोक्ताः गुणा यस्मिन् तद् विविधगुणं, तच्च तत्तप इति विविधगुणतपः, तस्मिन् रतः= संलग्नो भवति न तु लब्ध्याद्यर्थं तपः करोतीति भावः १। नित्यं=सदा निराशकः= पारलौकिकदेवादिसुखाशारहितो भवति। 'भवति' इत्यस्य देहलीदीपकन्यायेन पूर्वम् अग्रे च सम्बन्धः २। निर्जरार्थिकः=कर्मनिर्जरार्थी भवति न तु कीर्तिवर्ण-शब्दश्लोकार्थीति भावः ३, स तपसा=तपश्चर्यया पुराणपापकम्=अनेकभवोपार्जितं

की अभिलाषा से तप न करे। (४) केवल कर्मों की निर्जरा के अभिप्राय के सिवाय अन्य निमित्त से तप नहीं करे। इसी विषय में श्लोक है ॥४॥

श्लोक कहते हैं—'विविहगुण.' इत्यादि।

तपसमाधि में निरन्तर मन वचन काया के योग को लगाने वाला मुनि लब्धि आदि की वांछा को छोड़कर रत्नावली आदि शास्त्रोक्त अनेक गुण वाले तपमें तत्पर रहता है १। परलोक सम्बन्धी देवादि सुखों की आशा नहीं रखता है २। कीर्ति वर्ण शब्द श्लोक-की आशा को अर्थात् लोक में यश फैलाने की वांछा को त्यागकर केवल कर्मोंकी निर्जरा चाहने वाला होता है ३। वह तपस्या से अनेक भवोपार्जित

નહીં (૪) કેવલ કર્મોની નિર્જરા કરવાના અભિપ્રાયથી જ તપ કરે. અન્ય નિમિત્તથી કરે નહીં. આ વિષયમાં ગાથા છે. (૪)

વિવિહ ગુણ' ઇત્યાદિ–તપસમાધિમાં મન વચન કાયાના યોગને લગાવવાવાળા સાધુ લબ્ધિ આદિની વાંછાને મૂકીને રત્નાવલી આદિ શાસ્ત્રોકત અનેક ગુણવાળા તપમાં લીન રહે છે (૧) પરલોક સંબન્ધી દેવાદિ સુખોની આશા કરતા નથી. (૨) કીર્ત્તિ વર્ણ શબ્દ શ્લોકની આશાને અર્થાત્ લોકમાં જશ ફેલાવવાની ઇચ્છાને મૂકી કેવળ કર્મોની નિર્જરાનેજ ઇચ્છે છે. (૩) તે તપશ્ચર્યાથી અનેક ભવોની પાપ રાશિને ખપાવે (૪) તાત્પર્ય એ છે કે તપસમાધિમાં સદા સંલગ્ન, વિષય તૃષ્ણા રહિત, કર્મનિર્જરાના

पापपुञ्जं धुनोति=प्रक्षपयति कर्मनिर्जरार्थमेव तपः करोतीति भावः ४। तथा च तपःसमाधौ सदा युक्त एव विषयवितृष्णो निर्जरार्थी तपश्चरणेन पुरातनपापमपोहितुं प्रभवति, न तु कदाचित् कदाचित् कीर्त्यादिकामुकस्तपश्चरणमपीत्याशयः ॥४॥

अथाचारसमाधिं प्रदर्शयति-'चउव्विहा खलु आयार०' इत्यादि।

मूलम्-चउव्विहा[1] खलु[2] आयारसमाही[3] भवइ[4]-तंजहा[5]-नो[6] इहलोगट्ठयाए[7] आयारमहिट्ठिज्जा[8]। नो[10] परलोगट्ठयाए[11] आयारमहिट्ठिज्जा[12]। नो[14] कित्तिवन्नसद्दसिलोगट्ठयाए[15] आयारमहिट्ठिज्जा[16]। नन्नत्थ[18] आरहंतेहिं[19] हेउहिं[20] आयारमहिट्ठिज्जा[21], चउत्थं[23] पयं[24] भवइ[25]। भवइ[26] य[27] इत्थ[28] सिलोगो[29] ५॥

छाया-चतुर्विधः खलु आचारसमाधिर्भवति। तद्यथा-नेहलोकार्थमाचारमधितिष्ठेत्। न परलोकार्थमाचारमधितिष्ठेत्। न कीर्तिवर्ण शब्दश्लोकार्थमाचारमधितिष्ठेत्। नान्यत्र आर्हतेभ्यो हेतुभ्यो आचारमधितिष्ठेत् चतुर्थं पदं भवति। भवति चात्र श्लोकः ॥ ५ ॥

टीका-आचारसमाधिः=विनयसमाधिभेदचतुष्टयघटकश्चतुर्थः खलु चतुर्विधः=चतुष्प्रकारो भवति। तद्यथा-नेहलोकार्थमित्यादि, अयं प्रथमः। न पर-

---

पापराशिको खपाता है ४। तात्पर्य यह कि-तपसमाधि में निरन्तर संलग्न विषयतृष्णा रहित कर्मनिर्जराका अभिलाषी मुनि ही तपश्चर्या से पुराने अनेक भवों के पापों को खपाने में समर्थ होता है किन्तु कभी कभी कीर्त्ति आदिकी इच्छा से तप करने वाला कर्मों को नहीं खपा सकता ॥४॥

अब चौथी आचारसमाधि कहते हैं-'चउव्विहा' इत्यादि।

विनयसमाधि का चौथा भेद आचारसमाधि है। उसके भी चार भेद हैं-(१) इस लोक में कीर्ति आदि के लिए आचार का पालन

અભિલાષી મુનિજ તપ વડે અનેક ભવોના પાપોને ખપાવવામા સમર્થ હોય છે, પરન્તુ કોઈ કોઈ વર કીર્તિ આદિની ઇચ્છાથી તપ કરનાર કર્મોને નહીં ખપાવી શકે (૪)

હવે ચોથી આચારસમાધિ કહે છે:-'ચઉવ્વિહા' ઇત્યાદિ-

વિનય સમાધિનો ચોથો ભેદ તે આચારસમાધિ છે અને તેના પણ ચાર ભેદ છે. (૧) આ લોકની કીર્તિ મેળવવાની આશાથી આચારનું પાલન કરે નહિ, (૨) પરલોકના

लोकार्थमित्यादि, अयं द्वितीयः । न कीर्त्याद्यर्थमित्यादि, अयं तृतीयः । चतुर्थमाचारसमाधिमाह–आर्हतेभ्यः आर्हतसिद्धान्तानुधाविभ्यो हेतुभ्यः अन्यत्र=आर्हत सिद्धान्तोक्तहेतून् मुक्त्वाऽन्यहेतुमाश्रित्येत्यर्थः, आचारं=क्रियाकलापं नाऽधितिष्ठेत्=नाऽऽचरेत् जिनोक्ततत्त्वमभिमुखीकृत्यैव संयमं पालयेदिति भावः । इदमेव चतुर्थं पदम्=आचारसमाधेस्तुरीयं स्थानं भवति=अस्तीत्यर्थः । अत्र आचारसमाधिविषये श्लोकः–'जिणवयण' इत्यादिरूपं पद्यं च भवति=अस्तीत्यर्थः ॥ ५ ॥

श्लोकमाह—' जिणवयण ' इत्यादि ।

मूलम्–जिणवयणरए अतिंतिणे, पडिपुन्नायययमाययट्ठिए । आयारसमाहिसंवुडे, भवइ य दंते भावसंधए ॥५॥

छाया–जिनवचनरतः अतिन्तिणः, प्रतिपूर्णः आयतमायतार्थिकः आचारसमाधिसंवृतः, भवति च दान्तो भावसन्धकः ॥५॥

टीका–आचारसमाधिसंवृतः=आचारे समाधिः आचारसमाधिः, तेन संवृतः=आचारसमाधिना निरुद्धास्रवद्वारः साधुः जिनवचनरतः=प्रवचनतत्परः; अतिन्तिणः=भिक्षाप्रभृतेरलाभेऽपि किञ्चिदप्यभाषी । यद्वा कटुवचनैः केनाऽपि

न करे। (२) परलोक के विषय सुखों की अभिलाषा से आचार का पालन न करे। (३) कीर्ति आदि की कामना करके आचार का पालन न करे। (४) आगम में प्रतिपादित निर्जरा के लिए ही मूलोत्तर गुण रूप आचार का पालन करे। अन्य निमित्त से न करे। यही चौथा पद-आचारसमाधि का चौथा भेद है। इस विषय में श्लोक है—'जिणवयण' इत्यादि ॥५॥

श्लोक कहते हैं–'जिणवयणरए' इत्यादि ।

आचारसमाधि के द्वारा आस्रव के द्वार को रोकने वाला साधु, प्रवचन में लीन भिक्षा आदि का लाभ न होने पर भी तन तनाट

વિષય સુખો મેળવવાની અભિલાષાથી આચારનુ પાલન કરે નહિ, (૪) આગમમા પ્રતિપાદિત પ્રયોજન માટે જ મૂલોત્તરગુણરૂપ આચારનુ પાલન કરે બીજા નિમિત્તથી કરે નહિ. આ ચોથુ પદ તે આચારસમાધિનો ચોથો ભેદ છે આ વિષયમાં ગાથા છે :– 'जिणवयण' ઇત્યાદિ [૫]

'जिण' ઇત્યાદિ. આચારસમાધિ દ્વારા આસ્રવ દ્વારને રોકનારા સાધુ પ્રવચનમાં લીન હોય છે અને ભિક્ષા વગેરેનો લાભ ન મળે તો પણ ક્રોધવાળો શબ્દ બોલતા નથી

कथितः सन् वडवड-शब्देन वदति स तिन्तिणः, न तिन्तिणोऽतिन्तिणः। तथा प्रतिपूर्णः सूत्रादिना। आयतमायतार्थिक=अत्यन्तं मोक्षाभिलाषी। दान्तो= जितेन्द्रियः। भावसन्धको=गुर्वाद्यभिप्रायवर्ती विनयीत्यर्थः भवति=संपद्यते आचारसमाधि तत्पराणामेते गुणाः संपद्यन्ते इति भावः। 'जिणवयणरए' इत्यनेन वीतरागवचनव्यतिरिक्तस्वीकरणम् आत्महिताय न भवतीति सूचितम्। 'अतिंतिणे'-इतिपदेन गाम्भीर्यवत्त्वं, जिनवचनाऽलघुत्वं च व्यञ्जितम्।

'पडिपुन्न'-इत्यनेन सम्यग्ज्ञानक्रियावत्त्वम्, 'आययट्ठिए' इत्यनेन पौद्गलिकसुखानभिलाषित्वं, 'दंते'-इत्यनेन इन्द्रियदमनाभावे आचारपालनाऽ-

शब्द न करने वाला, अथवा किसी ने कटुक वाक्य कह भी दिया हो तो पीछा कुछभी नहीं बोलने वाला, सूत्रादि से परिपूर्ण और विनयी होता है। तात्पर्य यह कि आचारसमाधि में तत्पर मुनि, अनेक गुण प्राप्त कर लेता है।

"जिणवयणरए" पदसे यह प्रगट किया है कि-वीतराग के सिवाय अन्य के वचनों से आत्मा का कल्याण नहीं हो सकता "अतिंतिणे" पदसे सम्यग् ज्ञान और सम्यक् चारित्र "आययट्ठिए" पदसे विना इन्द्रियों का दमन किये आचार पालने का असामर्थ्य, और "भावसंधए" पदसे गुरुके अभिप्राय से विमुख व्यक्तिका आत्म-कल्याण न होना प्रगट किया है। पहले कही हुई आचारसमाधि, विधिरूपसे समस्त अनर्थों का निवारण करनेवाली, तथा सर्व मनोरथों का साधने वाली है इसलिए माननीय होने के कारण 'जिणवयणरए'

અથવા કોઈએ કડવાં વચનો કહ્યા હોય તો પણ કોઈવાર તેના પર રોષ નહિ કરવાવાળા સૂત્રોના જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ અને વિનયી હોય છે તાત્પર્ય એ છે કે :- આચાર-સમાધિમાં તત્પર મુનિ અનેક ગુણ પ્રાપ્ત કરી લીએ છે

'जिणवयणरए' પદથી એ પ્રગટ કર્યું છે કે :-વીતરાગનાં વચનો વિના બીજાનાં વચનોથી આત્માનુ કલ્યાણ થઇ શકતુ નથી. 'अतिंतिणे' પદથી સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર 'आययट्ठिए' પદથી ઇન્દ્રિયોના દમન વિના આચાર પાલનમાં અસમર્થતા અને 'भावसंधए' પદથી ગુરુના અભિપ્રાયથી વિમુખ વ્યક્તિનુ આત્મ-કલ્યાણ થતુ નથી એ પ્રગટ કર્યું છે પ્રથમ કહેલી આચારસમાધિ, વિધિરૂપથી સમસ્ત અનર્થોનું નિવારણ કરવા વાળી, તથા સર્વ મનોરથોને સિદ્ધ કરવા વાળી, છે, એ માટે શ્રેષ્ટ હોવાના કારણે 'जिणवयणरए' પદથી પ્રથમ કહેવામાં આવી છે. કોઈ પણ પ્રકારની-

सामर्थ्यम्, 'भावसन्धए'-इत्यनेन च गुरुतात्पर्यमतिकूलस्यात्मकल्याणं न भवतीत्यावेदितम्। पूर्वप्रतिपादितश्चतुर्थ आचारसमाधिर्विधिरूपतया सर्वानर्थनिवारकत्वेन सकलसमीहितसाधकत्वेन च-अभ्यर्हितत्वात् प्रथमं 'जिणवयणरए' इतिपदेन श्लोके प्रदर्शितः। अन्ये त्रयो भेदास्तु कामनानिषेधपराः 'अतिंतिणे' इत्यादिनाऽनेकपदेन पद्यगतेन प्रतिपादिताः, इति ध्येयम् ॥ ५ ॥

सर्वसमाधिफलं प्रदर्शयति-'अभिगम' इत्यादि।

मूलम्-अभिगम चउरो समाहिओ, सुविसुद्धो सुसमाहिअप्पओ।
विउलं हिअं सुहावहं पुणो, कुव्वइ अ सो पयं खेममप्पणो ॥६

छाया-अभिगम्य चतुरः समाधीन्, सुविशुद्धः सुसमाहितात्मा।
विपुलं हितं सुखावहं पुनः, करोति च स पदं क्षेममात्मनः ॥६॥

टीका-सुविशुद्धः=मनसा वचनेन कायेन च परिपूतःसुसमाहितात्मा=सप्तदशप्रकारे संयमे स्थिरचित्तः स साधुः चतुरः समाधीन=विनयसमाधि-श्रुतसमाधि-तपःसमाध्याचारसमाधीन् अभिगम्य=विदित्वा आत्मनः=स्वस्य, विपुलं=महाफलजनकत्वान्महत् हितम्=आनन्ददायकं, पुनःसुखावहं=परमशर्मजनकं, क्षेमं=सकलकर्मविप्लवशून्यं पदं=स्थानं मोक्षरूपं करोति=साधयति।

पदसे पहले कही गई हैं। किसी प्रकार का कामना के विना किये जाने वाले तीन भेद 'अतिंतिणे' इत्यादि अनेक पदों द्वारा प्रतिपादित किये गये हैं ॥५॥

अब सब समाधियोंका फल दिखातेहैं-'अभिगम' इत्यादि।

मन वचन काय से शुद्ध सत्तरह प्रकार के संयम में मनको स्थिर रखनेवाला साधु, विनयसमाधि, श्रुतसमाधि, तपसमाधि और आचारसमाधि को जानकर महान् फल का जनक होने से महान, हितकारी, सुखदायक, तथा सकल कर्मों से रहित मोक्षरूप पदको प्राप्त करता है अर्थात् अपनी आत्माको मुक्त बना लेता है। 'सुविसुद्धो' पदसे

કામના વિના કરવામાં આવતાં ત્રણ ભેદ 'अतिंतिणे' ઇત્યાદિ અનેક પદો દ્વારા પ્રતિપાદિત કરવામા આવ્યા છે [५]

હવે સર્વ સમાધિઓના ફળને બતાવે છે:- 'अभिगम' ઇત્યાદ મન, વચન અને કાયાથી શુદ્ધ સત્તર પ્રકારના સંયમમા મનને સ્થિર રાખવા વાળા સાધુ, વિનય-સમાધિ. શ્રુતસમાધિ, તપસમાધિ, અને આચારસમાધિને જાણી મહાન્ ફળને ઉત્પન્ન કરનાર હોવાથી મહાહિતકારી; સુખદાયક, તથા સકલ કર્મોથી રહિત મોક્ષરૂપ પદને પ્રાપ્ત કરે છે. અર્થાત્ પોતાના આત્માને મુકત બનાવે છે. 'सुविसुद्धो' પદથી મુનિની

'सुविसुद्धो' इत्यनेन मुने रागद्वेषविनिर्मुक्तत्वं, 'सुसमाहिअप्पओ' इत्यनेन अखण्डितसमाधिमण्डितत्वं सूचितम् ।

'विउलं' इति विशेषणेन मोक्षस्याऽनन्तचतुष्टयवत्वं, 'हिय'-मित्यनेन मुमुक्षुणामभिलषणीयत्वं 'सुहावहं' इत्यनेन दुःखोच्छेदस्वरूपत्वम् । 'खेमं'-इत्यनेन सकलोपाधिरहितत्वमावेदितम् ॥६॥

एतदेव स्पष्टीकरोति-'जाइमरणाओ' इत्यादि ।

मूलम्--जाइमरणाओ मुच्चइ, इत्थत्थं च चइए सव्वसो ।
सिद्धे वा हवइ सासए, देवे वा अप्परए महिड्ढिए ॥
त्तिबेमि ॥७॥

छाया-जातिमरणान्मुच्यते, इत्थंस्थं च त्यजति सर्वशः ।
सिद्धो वा भवति शाश्वतो देवो वा अल्परजा महर्धिकः। इतिब्रवीमि ॥७॥

टीका-असौ विनयसमाधिसमाराधकः साधुः, जातिमरणात्=जातिश्च मरणं चेति समाहारद्वन्द्वः तस्मात्=तथोक्तात् जन्मबन्धान्मृत्युबन्धाच्च मुच्यते=मुक्तो भवति । च=पुनः, इत्थंस्थं=इत्थम्=अनेन प्रकारचतुष्टयेन तिष्ठतीति इत्थंस्थं तत्, नरनारकादि-

---

मुनिकी रागद्वेषरहित वृत्ति, 'सुसमाहि-अप्पओ' से अखंड समाधि सूचित की है 'विउल' विशेषण से मोक्षमें अनन्तचतुष्टय, 'हिअं' से मोक्षार्थियोंकी अभिलषणीयता 'सुहावहं' से दुःखोंका सर्वथा नाश, 'खेम' से सकल उपद्रवोंसे रहितता प्रगट की है ॥६॥

'जाइमरणाइ' इत्यादि । विनयसमाधि की आराधना करनेवाला साधु, जन्म और मरण के बन्धन से मुक्त होजाता है । नर, नारक आदि कर्मजन्य पर्यायोंको त्याग देता है और कर्मो के नाश पुनरा-

---

રાગ-દ્વેષ રહિત વૃત્તિ 'सुसमाहिअप्पओ' પદથી અખંડ સમાધિની સૂચના કરવામા આવી છે 'विउल' વિશેષણથી મોક્ષમા અનન્તચતુષ્ટય, 'हिअं' પદથી મોક્ષાર્થિઓનુ અભિલાષાપણુ, 'सुहावहं' પદથી દુઃખોનો સર્વથા નાશ 'खेमं' પદથી સકલ ઉપદ્રવોથી રહિતપણું પ્રગટ કર્યું છે [૬]

'जाइमरणाइ' ઇત્યાદિ વિનયસમાધિની આરાધના કરવા વાળા સાધુ, જન્મ અને મરણના બન્ધથી મુકત થઈ જાય છે નર-નારકી આદિ કર્મજન્મ પર્યાયોને ત્યજી દે છે. અને કર્મોનો નાશ કરી, પુનરાગમનરહિત મોક્ષને પ્રાપ્ત થઇ સિદ્ધ થઇ

नामवीजं वर्णसंस्थानादि, सर्वशः=सर्वथा, त्यजति=मुञ्चति। वा=निश्चयेन, शाश्वतः=पुनरागमनवर्जितः, सिद्धो भवति, सकलकर्मप्रक्षयादिति भावः । वा अथवा अवशिष्टे सति कर्मणि, अल्परजाः=अवशिष्टाल्पकर्ममल सन् मृत्वा महर्द्धिक अनुत्तरोऽनुत्तर-वैमानिकादिरित्यर्थ देवो भवति । इतिब्रवीमीति पूर्ववत् ॥७॥

इति विनयसमाधिनामनवमाध्ययने चतुर्थ उद्देशः समाप्तः ॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-कलापाऽऽलापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-शाहू-छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त 'जैनशास्त्राचार्य' पदभूषित-कोल्हापुर-राजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्रीदशवैकालिकसूत्र-स्याऽऽचारमणिमञ्जूषाख्यायां व्याख्यायां-नवमं विनयसमाधि नामकमध्ययनं समाप्तम् ॥९॥

गमनरहित मोक्षको प्राप्त होकर सिद्ध हो जाता है, अथवा कुछ कर्म शेष रह जाने पर उपशान्तकामविकार वाला ऋद्धिधारी अनुत्तर वैमानिक देव होता है ॥७॥

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामीसे कहते हैं-हे जम्बू! भगवान्से मैंने जैसा सुना हे वैसा ही तुझे कहता हूं ॥

इति विनयसमाधिनामक नववाँ अध्ययनका चौथा उद्देश समाप्त हुआ ॥४॥

। इति नववां अध्ययन समाप्त ।

જાય છે અથવા થોડા કર્મ શેષ રહી જતાં ઉપશાન્તકામવિકાર વાળા ઋદ્ધિધારી અનુત્તર વૈમાનિક દેવ થાય છે (૭)

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે-હે જમ્બૂ! ભગવાન પાસેથી મેં જેવું સાંભળ્યું તે તેવું જ તને કહ્યું છે

ઇતિ વિનયસમાધિનામક નવમાં અધ્યયનનો ચોથો ઉદ્દેશ સમાપ્ત થયો

ઇતિ નવમું અધ્યયન સમાપ્ત થયુ.

॥ अथ दशमाध्ययनम् ॥

॥ आचारमणिमञ्जूषा ॥

नवमाध्ययने विनयसमाधिर्वर्णितः चतुर्विधविनयसमाधियुक्त एव भिक्षु-शब्दप्रतिपाद्यो भवतीत्याह, अथवा-

प्रागुक्तनवमाध्ययनप्रतिपादिताऽऽचारनिचयानुष्ठाननिरत एव भिक्षुपद-व्यवहार्यतामृच्छतीत्याह-'निक्खम्म' इत्यादि,

मूलम्--निक्खम्[1]माणाइ[2] य[3] बुद्धवयणे[4], निच्चं[5] चित्तसमाहिओ[6] हविज्जा[7]।
इत्थीण[10] वसं न आवि गच्छे, वंतं नो[15] पडिआयइ[16] जे[1] स[17]
भिक्खू[18] ॥१॥

छाया-निष्क्रम्य आज्ञया च बुद्धवचने, नित्यं चित्तसमाहितो भवति।
स्त्रीणां वशं न चापि गच्छेत्, वान्तं न प्रत्याददाति यः स भिक्षुः॥१॥

टीका-यः साधुः, आज्ञाया=तीर्थङ्करगणधरादिनिदेशेन प्रवचनोपदेशेनेत्यर्थः निष्क्रम्य=प्रव्रज्य, बुद्धवचने सर्वज्ञवचसि जिनागमे इत्यर्थः, नित्यं=निरन्तरं

॥ अथ दशवाँ अध्ययन ॥

नववें अध्ययन में विनयसमाधि का वर्णन किया जो विनय-समाधिवाले होते हैं वे ही भिक्षु कहलाते हैं, अथवा-

नवों अध्ययनों में प्रतिपादित आचार के पालन करने में तत्पर ही भिक्षु कहलाते हैं, इसलिए इस दशवें अध्ययन में भिक्षु के गुण बताते हैं—'निक्खम्म' इत्यादि।

जो, तीर्थङ्करों और गणधरों के उपदेश के अनुसार घर छोड कर दीक्षा ग्रहण करके सर्वज्ञकथित जिनागम में निरन्तर मन लगाते

દસમું અધ્યયન

નવમા અધ્યયનમા વિનયસમાધિનું વર્ણન કર્યું જે વિનયસમાધિવાળા બને છે તેજ ભિક્ષુ કહેવાય છે અથવા-

નવે અધ્યયનોમા પ્રતિપાદિત આચારનું પાલન કરવામા તત્પરજ ભિક્ષુ કહેવાય છે, તેથી આ દસમા અધ્યયનમા ભિક્ષુના ગુણો બતાવે છે.-निक्खम्म. ઇત્યાદિ.

જે, તીર્થંકરો અને ગણધરોના આદેશ અનુસાર ઘર છોડીને દીક્ષા ગ્રહણ કરીને સર્વજ્ઞે કહેલા જિનાગમમાં નિરંતર મન લગાડે છે, પ્રવચનની અનુસાર પ્રવૃત્તિ-

चित्तसमाहितः=प्रसन्नचेतसा प्रवचनपरायणो भवति, अपिच स्त्रीणां=वशम्=अधीनतां, न गच्छति=न याति। तथा वान्तं=परित्यक्तं विषयरसं, न प्रत्याददाति=न पुनः सेवते स भिक्षुः, 'भिक्षु'-शब्दप्रतिपाद्यो भवति ॥१॥

मूलम्-पुढविं न खणे न खणावए, सीओदगं न पिए न पियावए।
अगणि सत्थं जहा सुनिसिअं, तं न जले न जलावए जे स भिक्खू ॥२॥

छाया-पृथिवीं न खनति न खानयति, शीतोदकं न पिबती न पाययति ।
अग्निं शस्त्रं यथा सुनिशितं, तं न ज्वलयति न ज्वालयति यः स भिक्षुः॥२॥

टीका-'पुढविं' इत्यादि

यः साधुः पृथिवीं=भूमिं न खनति=न विदारयति स्वयम्, न खानयति परेण, खनन्तमन्यं नानुजानाति, इदं च सर्वत्र योज्यम्, तथा शीतोदकं सचित्त-जलं न पिबति, न पाययति परेण, तथा सुनिशितं=सम्यक्तीक्ष्णीकृतं शस्त्रं यथा=शस्त्रमिव शस्त्रसदृशमित्यर्थः तं=सुतीक्ष्णशस्त्रसदृशत्वेन विश्रुतम् अग्निं च न ज्वलयति न च परेण ज्वालयति स भिक्षुः ॥२॥

हैं; प्रवचन के अनुसार प्रवृत्ति करते हैं, जो स्त्री के वशमें नहीं रहते तथा त्यागे हुए विषय भोगों का फिर सेवन नहीं करते वे भिक्षु कहलाने योग्य होते हैं ॥१॥

'पुढविं' इत्यादि। जो स्वयं भूमिको नहीं खोदते, दूसरे से नहीं खुदवाते; खोदते हुए को भला नहीं जानते, स्वयं सचित्त जल नहीं पीते, दूसरे से नहीं पिलवाते; पीते हुए को भला नहीं जानते, तीक्षण शस्त्र के समान अग्निको स्वयं नहीं जलाते, दूसरे से नहीं जलवाते और न जलाते हुए को भला जानते हैं वे भिक्षु हैं ॥२॥

કરે છે, અને વશ રહેતા નથી તથા ત્યાગેલા વિષયભોગોનું ફરી સેવન કરતા નથી તેઓ ભિક્ષુ કહેવાવાને યોગ્ય બને છે (૧)

પુઢવિં૦ ઇત્યાદિ જેઓ પોતે ભૂમિને ખોદતા નથી અને બીજા પાસે ખોદાવતા નથી, ખોદનારને ભલો જાણતા નથી, પોતે સચિત્ત જળ પીતા નથી, બીજાને પીવડાવતા નથી, પીનારને ભલો જાણતો નથી, તીક્ષ્ણ શસ્ત્રની સમાન અગ્નિને પોતે બાળતા નથી, બીજા પાસે બળાવતા નથી, અને બાળનારને ભલો જાણતા નથી, તેઓ ભિક્ષુ છે (૨)

मूलम्–अनिलेण[2] न[3] वीए[4] न[5] वीयावए[6], हरियाणि[7] न[8] छिंदे[9] न[10] छिंदावए[11]।
बीआणि[12] सया[13] विवज्जयंतो[14], सच्चित्तं[15] नाहारए[16] जे[1] स[17] भिक्खू[18]॥३॥

छाया–अनिलेन न वीजयति, न विजयति हरितानि न छिनत्ति न छेदयति।
वीजानि सदा विवर्जयन् सचित्तं नाहारयति य' स भिक्षुः ॥३॥

टीका–'अनिलेण' इत्यादि।

यः साधुः अनिलेन=अनिलोत्पादकेन=पवनोदीरकेण वस्त्रव्यजनादिना न वीजयति स्वयम्, तथा परेण न वीजयति, न वाऽन्यं वीजयन्तमनुमोदयति, इद च सर्वत्र योज्यम्। तथा हरितानि=हरितकायान तरुलतागुल्मादीन् न छिनत्ति, नापि परेण छेदयति, तथा बीजानि=शालिगोधूमादीनि सदा निरन्तरं विवर्जयन् सचित्तानां तेषां संघटनमर्दनादिकमकुर्वन्, सचित्तं शस्त्रापरिणतमन्नादिकं नाहारयति=न भुङ्क्ते न भोजयते च स भिक्षुः ॥३॥

औद्देशिकाद्याहारस्य दोषानाह 'वहणं' इत्यादि,

मूलम्--वहणं[2] तसथावराण[3] होई[4], पुढवीतणकट्ठनिस्सिआणं[1]।
तम्हा[5] उद्देसिअं[7] न[8] भुंजे[9], नो[10] वि[11] पए[12] न[13] पयावए[14] जे[6] स[15] भिक्खू[16] ॥४॥

'अनिलेण' इत्यादि। जो वायुकाय को उत्पन्न करने वाले वस्त्र, अथवा व्यजन (पंखे) से स्वयं वायु को उत्पन्न नहीं करते, दूसरे से उत्पन्न नहीं कराते और उत्पन्न करते हुए को भला नहीं जानते, तथा तरु लता आदि वनस्पतिकायको स्वयं नहीं छेदते, दूसरे से छेदन नहीं कराते, और छेदन करते हुए को भला नहीं जानते, एवं शालि गेहूं आदि बीजो के संघटेका सदा त्याग करते हुए सचित्त आहार नहीं करते, दूसरोंसे सचित्त आहार नहीं कराते, और सचित्त आहार करने वालोंको भला नहीं जानते वे भिक्षु कहलाने योग्य हैं ॥३॥

अनिलेण० ઇત્યાદિ. જેઓ વાયુકાયની ઉત્પત્તિ કરનારા વસ્ત્ર યા વીંજણાથી પોતે વાયુને ઉત્પન્ન કરાવતા નથી અને ઉત્પન્ન કરનારને ભલો જાણતા નથી, તથા તરૂ લતા આદિ વનસ્પતિકાયને પોતે છેદતા નથી, બીજા પાસે છેદાવતા નથી અને છેદનારને ભલો જાણતા નથી, તેમજ શાલિ, ઘઉં આદિ બીજોના સંઘટનનો સદા ત્યાગ કરતાં સચિત્ત આહાર કરતા નથી, બીજા પાસે સચિત્ત આહાર કરાવતા નથી અને સચિત્ત આહાર કરનારને ભલો જાણતા નથી તેઓ ભિક્ષુ કહેવાને યોગ્ય છે. (૩)

छाया-वधनं त्रसस्थावराणां भवति, पृथिवीतृणकाष्ठनिश्रितानाम् ।
तस्मादौद्देशिकं न भुङ्क्ते, नापि पचति न पाचयति यः स भिक्षुः ॥४॥

टीका-यतः औद्देशिकादौ पृथिवीतृणकाष्ठनिश्रितानां=भूमिहरितकायकाष्ठसंस्थितानां त्रसस्थावराणां-त्रसानां द्वीन्द्रियादीनां स्थावराणां=पृथिव्याद्येकेन्द्रियाणां वधनं-वधो=घातो भवति, तस्माद् हेतोः औद्देशिकं = साधुमुद्दिश्य कृतमाहारं न भुङ्क्ते, तथा न भोजयते, नापि भुञ्जानं परमनुमोदयति, तथा न किमप्यन्नादिकं पचति, न पाचयति च, पचमानमन्यं वा नानुजानाति स भिक्षुः ॥४॥

मूलम्-रोइअ नायपुत्तवयणे, अत्तसमे मन्निज्ज छप्पि काए।
पंच य फासे महव्वयाइं, पंचासवसंवरे जे स भिक्खू ॥५॥

छाया-रोचयित्वा ज्ञातपुत्रवचनम्, आत्मसमान् मन्यते षडपि कायान्।
पंच च स्पृशति महाव्रतानि, पंचास्रवसंवृतो यः स भिक्षुः ॥५॥

टीका-'रोइअ' इत्यादि ।

यः साधुः ज्ञातपुत्रवचनं=वर्धमानस्वामिवचनं, रोचयित्वा=यथाविधि

औद्देशिक आदि आहार के दोष बताते हैं—'वहणं' इत्यादि ।

औद्देशिक आदि आहार करने से पृथिवी इन्धन और लकडी आदि को आश्रय करके स्थित त्रस तथा स्थावर प्राणियोंका घात होता है इसलिए जो औद्देशिक आहार को नहीं करते, दूसरो से नहीं कराते तथा करते हुए को भला नहीं जानते, एवं अन्नादिको स्वयं नहीं पकाते, दूसरो से नहीं पकवाते, पकानेवालेको भला नहीं जानते, वे भिक्षु कहलाने योग्य हैं ॥४॥

'रोइअ' इत्यादि । जो श्रमण, भगवान् महावीर के वचनों

ઔદ્દેશિક આદિ આહારના દોષ બતાવે છે वहण० ઈત્યાદિ

ઔદ્દેશિક આદિ આહાર કરવાથી, પૃથિવી ઇંધન અને લાકડા આદિનો આશ્રય કરીને રહેલા ત્રસ તથા સ્થાવર પ્રાણીઓનો ઘાત થાય છે, તેથી જેઓ ઔદ્દેશિક આહારનો ભોગ નથી કરતા, બીજા પાસે નથી કરાવતા તથા કરનારને ભલો નથી, જાણતા, તેમજ અન્નાદિને પોતે પકાવતા નથી, બીજા પાસે પકાવરાવતા નથી, પકાવનારને ભલો જાણતા નથી, તેઓ ભિક્ષુ કહેવાવાને યોગ્ય છે (૪)

रोइअ० ઈત્યાદિ જે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના વચનોમા રુચિ રાખીને

गुरो सकाशाद् गृहीत्वा-अमन्दादरेण हृदये निधाय, षडपि कायान्=पृथिव्यादीन् षड् जीवनिकायान्, आत्मसमान्=आत्मतुल्यान् मन्यते आत्मरक्षणवत् तद्रक्षणपरायणो भवतीत्यर्थः, तथा पंचमहाव्रतानी=अहिंसादीनि स्पृशति=आराधयति, तथा पंचास्रवसंवृत=पंचेन्द्रियनिग्रही भवति स भिक्षुः ॥५॥

मूलम्-चत्तारि वमे सया कसाए, धुवजोगी हविज्ज बुद्धवयणे।
अहणे निज्जायरूवरयए, गिहिजोगं परिवज्जए जे स भिक्खू ॥६॥

छाया-चतुरः वमति सदा कषायान्, ध्रुवयोगी भवति बुद्धवचने।
अधनो निर्जातरूपरजतो, गृहियोगं परिवर्जयति यः स भिक्षुः ॥६॥

टीका-'चत्तारि' इत्यादि।

यः साधु चतुरः कषायान्=क्रोधादीन् सदा वमति=परित्यजति बुद्धवचने=आर्हतागमे ध्रुवयोगी=निश्चलभावेन वाचनादिपंचविधस्वाध्याययोगवान् निर्जातरूपरजत=जातरूपं=सुवर्ण च रजतं=रूप्यं चेति द्वन्द्वः-जातरूपरजते, निर्गते जातरूपरजते यस्मादिति विग्रहः, सुवर्णरूप्यादिधनशून्यः अकिञ्चन इत्यर्थः। तादृशश्च सन् गृहियोगं=मूर्छया गृहस्थपरिचय परिवर्जयति=परित्यजति स भिक्षुः ॥ ६ ॥

में रुचि रखकर उन वचनोंको गुरु महाराज से सम्यक् प्रकार समझकर, अतिआदर पूर्वक हृदयमें धारण करके षड्जीवनिकाय को आत्मसमान समझते हैं अर्थात् आत्मरक्षाके समान उनकी रक्षा करने में तत्पर रहते हैं, पांच महाव्रतोंकी आराधना (सेवन) करते हैं और पांच इन्द्रियोंका निग्रह करते है वे भिक्षु कहलाने योग्य है ॥५॥

'चत्तारि' इत्यादि। जो, चार कषायों का सदा त्याग करते है, अर्हन्त भगवान् के प्ररूपीत बत्तीस सूत्रों का श्रद्धा के साथ वाचना आदी स्वाध्याय और तदनुसार क्रिया करने में तत्पर रहते

એ વચનોને ગુરૂમહારાજ પાસેથી સમ્યક્ પ્રકારે સમજીને, અતિ આદર પૂર્વક હૃદયમા ધારણ કરીને સર્વ જીવનિકાયને આત્મસમાન સમજે છે, અર્થાત્ આત્મ રક્ષાની સમાન એમની રક્ષા કરવામા તત્પર રહે છે, પંચ મહાવ્રતોની આરાધના [સેવન] કરે છે અને પાંચ ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ કરે છે તે ભિક્ષુ કહેવાવાને યોગ્ય છે [૫]

चत्तारि० ઇત્યાદિ. જેઓ ચાર કષાઓનો સદા ત્યાગ કરે છે, અર્હન્ત ભગવાને પ્રરૂપેલા બત્રીસ સૂત્રોની શ્રદ્ધા સાથે વાચના આદિ સ્વાધ્યાય અને તદનુસાર ક્રિયા

मूलम्--सम्मद्दिट्ठी सया अमूढे, अत्थि हु नाणे तवे संजमे य ।
तवसा धुणइ पुराणपावगं, मणवयकायसुसंवुडे जे स भिक्खू ॥७॥

छाया-सम्यग्दृष्टिः सदाऽमूढः अस्ति हु ज्ञाने तपसि संयमे च ।
तपसा धुनोति पुराणपापकं मनोवचनकायसुसंवृतो यः स भिक्षुः ॥ ७ ॥

टीका-'सम्मद्दिट्ठी' इत्यादि ।

यः साधुः सम्यग्दृष्टिः=सम्यग्दर्शनवान् सन् ज्ञाने=मत्यादिपंचविधे, तपसि=अनशनादिलक्षणे द्वादशविधे, संयमे=सावद्यव्यापारविरतिलक्षणे सप्तदशविधे, हु=निश्चयेन, सदा=निरन्तरम्, अमूढः=व्यामोहरहितः भ्रान्तिप्रमादादिशून्यतया यथार्थोपयोगवानित्यर्थः, अस्ति=भवति, तथा मनोवचनकायसुसंवृतः=मनोवाक्कायेषु सम्यगुपयुक्तः सन् तपसा=तपश्चर्यया, पुराणपापकं=प्राक्तनपापराशिं धुनोति=क्षपयति स भिक्षुः ॥ ७ ॥

मूलम्--तहेव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमसाइमं लभित्ता ।
होही अट्ठो सुए परे वा, तं न निहे न निहावए जे स भिक्खू ॥८॥

हैं, सोना चांदी आदि सब प्रकार के धन से रहित होते हैं तथा गृहस्थ के साथ परिचय नहीं रखते वे भिक्षु हैं ॥६॥

'सम्मद्दिट्ठी' इत्यादि । जो सम्यग्दृष्टि होते हुए मति, श्रुत, आदि पाँच ज्ञानों में, अनशन आदि बारह प्रकार के तपमें, सत्तरह प्रकार के संयम में, प्रमाद भ्रान्ति आदि से रहित होने के कारण यथार्थ उपयोगवान् होते हैं, तथा मनोगुप्ति वचनगुप्ति और कायगुप्ति का पालन करते हुए तपश्चर्या द्वारा पूर्वोपार्जित पापो का विनाश करते हैं वे ही भिक्षु हैं ॥७॥

કરવામાં તત્પર રહે છે. સોના ચાંદી આદિ સર્વ પ્રકારના ધનથી રહિત બને છે તથા ગૃહસ્થની સાથે પરિચય રાખતા નથી. તેઓ ભિક્ષુ છે (૬)

सम्मद्दिट्ठी० ઇત્યાદિ જેઓ સમ્યગ્દષ્ટિ બનીને મતિ, શ્રુતિ, આદિ પાંચ જ્ઞાનોમાં અનશન આદિ બાર પ્રકારના તપમાં, સત્તર પ્રકારના સંયમમાં, પ્રમાદ ભ્રાન્તિ આદિથી રહિત હોવાને કારણે યથાર્થ ઉપયોગવાન્ બને છે, તથા મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિનું પાલન કરતા તપશ્ચર્યા દ્વારા પૂર્વોપાર્જિત પાપનો વિનાશ કરે છે, તેઓજ ભિક્ષુ છે (૭)

छाया-तथैव अशनं पानकं वा, विविधं स्वाद्यं खाद्यं लब्ध्वा।
भविष्यति अर्थः श्वः परश्वो वा, तद् न निधत्ते न निधापयति यः स भिक्षुः ॥ ८ ॥

टीका-'तहेव इत्यादि ।

यः साधुस्तथैव=तद्वत्, विविधम् = अनेकप्रकारम्, अशनम्=अन्नादिकं, पानं=द्राक्षातक्रादिजलं, खाद्यम्=अचित्तनारिकेलखर्जूरद्राक्षादिकं, स्वाद्यं=प्रासुकैलालवङ्गादिकं, लब्ध्वा=प्राप्य, अस्याशनादेः श्वः परश्वो वा=अनागते द्वितीयेऽह्नि तृतीयेऽह्नि वा, इदमुपलक्षणं तथा च-अन्येद्युः, अर्थः=प्रयोजनं भविष्यति, इति हेतोः तद् अशनादिकं न निधत्ते=न स्थापयति, न वा निधापयति=परेण वा न स्थापयति, स्थापयन्तमन्यं वा नानुमोदयति स भिक्षुरित्यर्थः ॥८॥

मूलम्-तहेव[1] असणं पाणगं[2] वा[3], विविहं[4] खाइमसाइमं[5] लभित्ता[6] ।
छंदिअ[7] साहम्मिआणं[8] भुंजे[9], भुच्चा[10] सज्झायरए[11] जे[12] स[13] भिक्खू ॥९॥

छाया-तथैव अशनं पानकं वा, विविधं खाद्यं स्वाद्यं लब्ध्वा।
छन्दित्वा साधर्मिकान् भुंक्ते, भुक्त्वा स्वाध्यायरतो यः स भिक्षुः ॥ ९ ॥

टीका-'तहेव' इत्यादि ।

यः साधुस्तथैव=पूर्ववत् विविधमशनादिकं लब्ध्वा=प्राप्य, साधर्मिकान्=

'तहेव' इत्यादि । जो अन्न आदि अशन, दाख या छाछ का धोवन आदि पान, अचित्त नारियल खजूर दाख आदि खाद्य, तथा प्रासुक सुपारी लोंग आदि स्वाद्य पदार्थों का लाभ करके दूसरे तीसरे दिन या और कभी के लिए नहीं बचाते=संग्रह नहीं करते, दूसरों से नहीं कराते, तथा करते हुएका अनुमोदन नहीं करते वे भिक्षु है ॥ ८ ॥

'तहेव'० ઇત્યાદિ. જેવો અન્ન આદિ અશન દ્રાક્ષ યા છાશનું ધોવણ આદિ પાન, અચિત્ત નારીએલ, ખજુર, દ્રાક્ષ આદિ ખાદ્ય, તથા પ્રાસુક સોપારી લવંગાદિ સ્વાદ્ય પદાર્થોનો લાભ કરીને (મેળવીને) બીજે-ત્રીજે દિવસે યા બીજા કોઈ વખતને માટે બચાવતા નથી સંગ્રહતા નથી, બીજા પાસે સગ્રહાવતા નથી તથા સંગ્રહ કરનારને અનુમોદતા નથી તેઓ ભિક્ષુ છે. (૮)

एकसामाचारीपालकान् स्वगच्छाधिवासिन इत्यर्थः, साधून् छन्दित्वा=निमन्त्र्य मंडले समाहूय, भुंक्ते=अभ्यवहरति, भुक्त्वा च स्वाध्यायरतः=वाचनादिपंचविधस्वाध्यायपरो भवति स भिक्षुरित्यर्थः ॥९॥

मूलम्—न[1] य[2] वुग्गहियं[4] कहं[3] कहिज्जा[5], न[7] य[8] कुप्पे[9] निहुइंदिए[10] पसंते[11]।
संजमधुवजोगजुत्ते[12], उवसंते[13] उवहेडए[14] जे[1] स[15] भिक्खू[16] ।१०॥

छाया—न च व्युद्ग्राहिकीं कथां कथयति, न च कुप्यति निभृतेन्द्रियः प्रशान्तः।
संयमध्रुवयोगयुक्त,ः अउपशान्त अविहेटकः यः स भिक्षुः ॥१०॥

टीका—'नय' इत्यादि ।

यः साधुः व्युद्ग्राहिकीं=विग्रहसंबन्धिनीं कलहोत्पादिनीं कथां न कथयति=कस्मैचिन्न ब्रूते, च=पुनः, न कुप्यति=न क्रुध्यति कस्मैचिदिति शेषः अपितु निभृतेन्द्रियः=सुवशीकृतेन्द्रिय', प्रशान्तः=प्रकृष्टोपशमयुक्तः रागद्वेषशून्य इत्यर्थः, तथा संयमध्रुवयोगयुक्तः=संयमे सप्तदशविधे ध्रुवयोगः=निश्चयजा मनोवाक्कायप्रवृत्तिः, तया युक्तः संयमरक्षणसावधान इत्यथः। उपशान्तः=निराकुलः अव्यग्र इत्यर्थः 'इयद्भिर्दिवसैस्तपःसंयमाचरणेऽपि न काचित् सिद्धिरुपलब्धे'ति कृत्वा

'तहेव' इत्यादि। जो विविध अशन पान आदि को प्राप्त करके एक सामाचारी के पालक अपने गच्छ के साधुओं को आमन्त्रित करके-बुलाकर आहार करते हैं और आहार के स्वाध्याय में लीन हो जाते हैं वे भिक्षु है ॥९॥

'नय' इत्यादि। जो किसीसे कलकहारिणी कथा नहीं करते, कभी किसी पर क्रोध नहीं करते, किंतु इन्द्रियों को वशमें करके शान्त रहते हैं, तथा संयम की रक्षा करने में मन, वचन, काय से सदा सावधान रहते हैं-कभी व्याकुल नहीं होते अर्थात् 'इतने दिन तप करते और संयम पालते हुए होगये परन्तु कुछ भी लब्धि

तहेव० ઇત્યાદિ જેઓ વિવિધ અશન પાન આદિ પ્રાપ્ત કરીને એક સામાચારીના પાલક પોતાનાજ ગચ્છના સાધુઓને આમંત્રિત કરીને બોલાવીને આહાર કરે છે, અને આહાર કરીને સ્વાધ્યાયમાં લીન બની જાય છે, તેઓ ભિક્ષુ છે. (૯)

નય૦ ઈત્યાદિ. જેઓ કોઇની સાથે કલહકારિક કથા કરતા નથી, કદાપિ કોઇ પર ક્રોધ કરતા નથી, પરતુ ઇંદ્રિયોને વશ રાખીને શાન્ત રહે છે, તથા સંયમની રક્ષા કરવામા મન, વચન, કાયાથી સદા સાવધાન રહે છે કદી વ્યાકુળ થતા નથી, અર્થાત્ 'આટલા દિવસ તપશ્ચરણ કરતા અને સંયમ પાળતા થયા છતાં કાઇ પણ

तपःसंयमादितश्चलितचित्तो न भवतीति भावः, तथा अविहेटकः=स्वकर्तव्य-संयमादिक्रियाकलापानुपेक्षकः स भिक्षुः ॥१०॥

मूलम्--जो सहइ हु गामकंटए, अक्कोसपहारतज्जणाओ य।
भयभेरवसद्दसप्पहासे, समसुहदुक्खसहे य जे स भिक्खू ॥११॥

छाया--यः सहते हु ग्रामकण्टकान् आक्रोशप्रहारतर्जनाश्च ।
भयभैरवशब्दसप्रहासे, समसुखदुःखसहश्च यः स भिक्षुः ॥११॥

टीका--'जो सहइ' इत्यादि ।

यः साधुः ग्रामकण्टकान् ग्रामः=इन्द्रियसमुदायस्तस्य कण्टकाः=कण्टकसदृशत्वाद् दुःखदायकास्तान् हस्तपादादिमोटनेन नेत्रादौ धूल्यादिप्रक्षेपेण इन्द्रियवेदनोत्पादकानित्यर्थः । तथा आक्रोशप्रहारतर्जनाः = आक्रोशो=जुगुप्सावचनं प्रहाराः=वेत्रकशादिभिस्ताडनानि तर्जना=अङ्गुल्यादिभिर्भर्त्सनं ताश्च, सहते=क्षमते, परेण कष्टदशां नीतोऽपि न ग्लायतीत्यर्थः। यश्च पुनः भयभैरवशब्दसप्रहासे=भयभैरवाः भयाद्=भयरूपात् कारणाद् भैरवाः= भयङ्कराः, अथवा बिभेत्येभ्य इति भयाः=भयहेतवः, ते च भैरवाश्च=भयङ्कराश्चेति भयभैरवाः= महाभयावहाः दुःश्रवणा इत्यर्थः, वस्तुतः--भयभैरवा भयङ्करा इत्यर्थः 'विशिष्टवाचकपदाना'मिति न्यायेन भयपदस्य नो वैयर्थ्यम् । भयभैरवाः शब्दाः=नादाः

आदि की सिद्धि नहीं हुई' ऐसा विचार कर संयमादि से विचलित नहीं होते और अपने आचार में सदा सावधान रहते हैं वे भिक्षु हैं ॥१०॥

'जो सहइ' इत्यादि ।

जो हाथ पांव को मरोड देने, आंखों में धूल भर देने आदि से आदिसे होनेवाली इन्द्रियों की पीडा को सहन करते हैं, तथा निन्दा, वेंत या कोडे की मार, एवं भर्त्सना को विना खेद के सहन कर लेते हैं अर्थात् दूसरों द्वारा दुःख दिये जाने पर भी जो दुःखी नहीं होते, तथा जहां पर भूत वेताल आदि भयंकर अट्टहास और

લબ્ધિ આદિની સિદ્ધિ થઈ નહિ' એવો વિચાર કરીને સંયમાદિથી વિચલિત થતા નથી, અને પોતાના આચારમાં સદા સાવધાન રહે છે તેઓ ભિક્ષુ છે. (૧૦)

जो सहइ० ઇત્યાદિ. જેઓ હાથ પગ મરડાઈ જવા, આંખોમાં ધૂળ ભરાઈ જવી, ઇત્યાદિથી થનારી ઇન્દ્રિયોની પીડાને સહન કરે છે, તથા નિંદા, નેતર યા ચાબુકનો માર, તથા ભર્ત્સનાને ખેદ વિના સહન કરી લે છે, અર્થાત્ બીજાઓ તરફથી દુઃખ દેવામાં આવે તો પણ જેઓ દુઃખી નથી થતા, તથા જ્યાં ભૂત વેતાલ આદિ

रसपूर्णनिर्वाणफलसमुत्पादनी येन कुठारेणेव स्वर्गादिकामभोगाभिकांक्षणलक्षणेन आत्मपरिणामेन तन्निदानं, न विद्यते निदानं यस्य सोऽनिदानः=स्वर्गमर्त्यादि-ऋद्धिभोगाभिलाषरहित इत्यर्थः। निदानफलं संसारपरिभ्रमणलक्षणं तीव्रदुःख यथा ब्रह्मदत्तचक्रवर्तीन इति भावः। अकौतूहलः=नृत्यनाटकादिदर्शनोत्कंठारहितो भवति स भिक्षुः ॥१३॥

मूलम्-अभिभूय कायेण परीसहाइं, समुद्धरे जाइपहाउ अप्पयं।
विइत्तु जाइमरणं महब्भयं, तवे रए सामणिए जे स भिक्खू ॥१४॥

छाया-अभिभूय कायेन परीषहान् समुद्धरेत् जातिपथात् आत्मानम्।
विदित्वा जातिमरणं महाभयं तपसि रतः श्रामण्ये यः स भिक्षुः ॥१४॥

टीका-'अभिभूय' इत्यादि।

यः साधु· जातिमरणं=जन्ममृत्युलक्षणं, महाभयं=महाभीतिकरम् असीम-दुःखहेतुमिति यावत्, विदित्वा=ज्ञात्वा, श्रामण्ये=साधुधर्मभूते निर्जरार्थमेव

आनन्द रस प्रदान करने वाले संयमरूपी वल्लरी को उच्छेद करने के लिये कुल्हाडे के समान, स्वर्ग आदि के काम भोग रूप निदान से रहित होते हैं, क्योंकि निदान का फल अत्यन्त दुःखदायी है संसार में परिभ्रमण कराने वाला है। इसी निदान से ब्रह्मदत्त चक्री को नरकमें जाना पडा था। तथा जो नाच तमाशा नाटक सिनेमा देखने की उत्कंठा नहीं रखते वे भिक्षु कहलाते हैं ॥१३॥

'अभिभूय' इत्यादि। मोक्षार्थी पुरुष, जिन्हे भली भांति सहते है उन्हे परीषह कहते है, जो जन्म मरण के असीम दुःखों का

રસ પ્રદાન કરનારા સંયમરૂપી વેલનો ઉચ્છેદ કરવાને કોહાડા સમાન, સ્વર્ગ આદિના કામ ભોગ રૂપ નિદાનથી રહિત બને છે; કારણ કે નિદાનનું ફળ અત્યંત દુઃખદાયી છે, સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવનારૂં છે, એ નિદાનથી બ્રહ્મદત્ત ચક્રીને નરકમાં જવું પડ્યું હતું, તથા જે નાચ તમાશા નાટક સીનેમા જોવાની ઉત્કંઠા રાખતા નથી, તેઓ ભિક્ષુ કહેવાય છે. (૧૩)

અભિભૂય૦ ઇત્યાદિ મોક્ષાર્થી પુરૂષ જેને ભલી પેરે સહે છે તે પરીષહ કહેવાય છે. જે જન્મ, મરણનાં અસીમ દુઃખોનું કારણ જાણીને સંયમમાં તથા બાર

स्यादिति न भावयतीति भावः । अथवा शरीरमिदं स्थेयात्, तपश्चर्यादिना भवान्तरे वा सुन्दरं मम शरीरं भूयादिति नाभिलष्यति शरीरसम्बन्ध एव हि सकलक्लेशमूलमिति भाव., य एवम्भूतः स भिक्षुरित्यर्थः ॥१२॥

मूलम्-असइं वोसट्ठचत्तदेहे, अकुट्ठे व हए व लूसिए वा ।
पुढविसमे मुणी हविज्जा, अनिआणे अकोउहल्ले जे स भिक्खू ॥१३॥

छाया-असकृद् व्युत्सृष्टत्यक्तदेहः, आक्रुष्टो वा हतो वा लूषितो वा ।
पृथिवीसमो मुनिर्भवति, अनिदानः अकौतूहलो यः स भिक्षुः ॥१३॥

टीका-'असइं' इत्यादि ।

यो मुनिः, असकृत्=पुनः पुनः, आक्रुष्टः=दुर्वचनेनाधिक्षिप्तो वा हतो वा=वेत्रलगुडमृत्खण्डादिना ताडितो वा, लूषितो वा=नखादिना विदारितो वा, श्वशृगालादिना दष्टो वा, पृथिवीसमः=सर्वसहासदृशः सर्वसहिष्णुर्भवति तथा व्युत्सृष्टत्यक्तदेहः=व्युत्सृष्टः=रागद्वेषवर्जितः त्यक्तः=मण्डनवर्जितः देहः=शरीरं यस्य स तथोक्तः, अनिदानः=निदायते खण्डयते संयमवल्ली निरतिशयप्रमोद-

मेरा शरीर नष्ट हो जायगा, अथवा तप आदि करने से मेरी सुन्दरता चली जायगी,-यह शरीर नाश न हो, भवान्तर में सुन्दर शरीर प्राप्त हो' ऐसा विचार नहीं करते वे भिक्षु हैं ॥१२॥

'असइं इत्यादि । जो मुनि, वार वार गालियां सुनकर, वेत लकडी ढेला आदि की मार सहकर तथा नख आदि से विदारित होने अथवा श्रृगाल आदि के काट खाने पर पृथिवी की भांति निश्चल रहकर समता से सब सह लेते हैं। जो शरीर पर राग द्वेष नहीं करते न उसे मंडित (भूषित) करते हैं, अनन्त आत्मिक

મારૂં શરીર નષ્ટ થઈ જશે અથવા તપ આદિ કરવાથી મારી સુંદરતા ચાલી જશે. આ શરીર નાશ ન પામે ભવાંતરમાં સુંદર શરીર પ્રાપ્ત થાઓ, એવો વિચાર કરતા નથી તેઓ ભિક્ષુ છે. (૧૨)

असइं० ઇત્યાદિ જે મુનિ વારવાર ગાળો સાંભળીને, નેતર લાકડી ઢેફું આદિનો માર સહન કરીને તથા નખ આદિથી વિદારિત થઇને અથવા શીયાળ આદિ કરડે તો પણ પૃથ્વિની પેઠે નિશ્ચલ રહીને સમતાપૂર્વક બધું સહી લે છે. જે શરીર પર રાગદ્વેષ ન કરતા તેને મંડિત (ભૂષિત) કરતા નથી, અનંત આત્મિક આનંદ-

रसपूर्णनिर्वाणफलसमुत्पादनी येन कुठारेणेव स्वर्गादिकामभोगाभिकांक्षणलक्षणेन आत्मपरिणामेन तन्निदानं, न विद्यते निदानं यस्य सोऽनिदानः=स्वर्गमर्त्यादि-ऋद्धिभोगाभिलाषरहित इत्यर्थः। निदानफलं संसारपरिभ्रमणलक्षणं तीव्रदुःख यथा ब्रह्मदत्तचक्रवर्तीन इति भावः। अकौतूहलः=नृत्यनाटकादिदर्शनोत्कंठारहितो भवति स भिक्षुः ॥१३॥

मूलम्-अभिभूय कायेण परीसहाइं, समुद्धरे जाइपहाउ अप्पयं।
विइत्तु जाइमरणं महब्भयं, तवे रए सामणिए जे स भिक्खू ॥१४॥

छाया-अभिभूय कायेन परीषहान् समुद्धरेत् जातिपथात् आत्मानम्।
विदित्वा जातिमरणं महाभयं तपसि रतः श्रामण्ये यः स भिक्षुः ॥१४॥

टीका-'अभिभूय' इत्यादि।

यः साधु· जातिमरणं=जन्ममृत्युलक्षणं, महाभयं=महाभीतिकरम् असीम-दुःखहेतुमिति यावत्, विदित्वा=ज्ञात्वा, श्रामण्ये=साधुधर्मभूते निर्जरार्थमेव

आनन्द रस प्रदान करने वाले संयमरूपी वल्लरी को उच्छेद करने के लिये कुल्हाडे के समान, स्वर्ग आदि के काम भोग रूप निदान से रहित होते हैं, क्योंकि निदान का फल अत्यन्त दुःखदायी है संसार में परिभ्रमण कराने वाला है। इसी निदान से ब्रह्मदत्त चक्री को नरकमें जाना पडा था। तथा जो नाच तमाशा नाटक सिनेमा देखने की उत्कंठा नहीं रखते वे भिक्षु कहलाते हैं ॥१३॥

'अभिभूय' इत्यादि। मोक्षार्थी पुरुष, जिन्हें भली भांति सहते है उन्हें परीषह कहते है, जो जन्म मरण के असीम दुःखों का

રસ પ્રદાન કરનારા સંયમરૂપી વેલને ઉચ્છેદ કરવાને કોહાડા સમાન, સ્વર્ગ આદિના કામ ભોગ રૂપ નિદાનથી રહિત બને છે, કારણ કે નિદાનનું ફળ અત્યંત દુઃખદાયી છે, સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવનારૂ છે, એ નિદાનથી બ્રહ્મદત્ત ચક્રીને નરકમાં જવું પડ્યું હતુ, તથા જે નાચ તમાશા નાટક સીનેમા જોવાની ઉત્કંઠા રાખતા નથી, તેઓ ભિક્ષુ કહેવાય છે. (૧૩)

અભિભૂય૦ ઈત્યાદિ મોક્ષાર્થી પુરૂષ જેને ભલી પેરે સહે છે તે પરીષહ કહેવાય છે જે જન્મ, મરણનાં અસીમ દુઃખોનું કારણ જાણીને સંયમમાં તથા બાર

साधुनाऽनुष्ठेये, तपसि=अनशनादिलक्षणे द्वादशविधे, रतः=तत्परः सन्,
शरीरेण, परीषहान्=मोक्षार्थिभिः परि=समन्तात्, सह्यन्ते कर्मनिर्जरार्थं
परीषहाः तान्, क्षुधादीनित्यर्थ: अभिभूय=विजित्य, जातिपथात्=जन्मम
संसारलक्षणात् आत्मानं समुद्धरेत्=उत्तारयेत् स भिक्षु। 'कायेने'त्युप
वाङ्मनसोरपि, तयोः कायान्तर्गतत्वादिति बोध्यम्, आत्मोद्धाराय परीषहा
स्तपश्चर्या चेति द्वय मुख्यसाधनमिति भावः ॥१४॥

मूलम्– हत्थसंजए पायसंजए, वायसंजए संजइंदिए।
अज्झप्परए सुसमाहिअप्पा, सुत्तत्थं च विआणइ जे
भिक्खू ॥

छाया–हस्तसंयतः पादसंयतः वाक्संयतः संयतेन्द्रियः
अध्यात्मरतः सुसमाहितात्मा, सूत्रार्थं च विजानाति यः
भिक्षुः ॥ १

टीका–'हत्थसंजए' इत्यादि।

हस्तसंयत=हस्ते=हस्तव्यापारे संयतः=यतनायुक्त: कारणविशेषमन्
हस्तप्रसारणादिव्यापारशून्य इत्यर्थः, एवं पादसंयतो वाक्संयत इत्यपि

कारण जानकर संयम में तथा बारह प्रकार के तप में तत्पर
हुए क्षुधा आदि परीषहों को काय से जीतकर संसारसमुद्र
आत्मा को तार लेते है वे भिक्षु है। यहां काय उपलक्षण है
लिए वचन और मनका भी ग्रहण समझना चाहिए। तात्पर्य
है कि आत्मा का उद्धार करने के लिए परीषहों का जीतना अ
तप, ये ही प्रधान साधन है ॥ १४ ॥

'हत्थसंजए' इत्यादि। विना प्रयोजन हाथों को न फैला
आदि हस्तसंयम कहलाता है। निरर्थक पैर न फैलाना–चलना अ

પ્રકારના તપમાં તત્પર રહીને ક્ષુધા આદિ પરીષહોને કાયાથી જીતીને સંસાર સમુદ્ર
આત્માને તારી લે છે તેઓ ભિક્ષુ છે અહીં કાય ઉપલક્ષણ છે, તેથી વચન
મનનું પણ ગ્રહણ સમજવાનું છે તાત્પર્ય એ છે કે આત્માનો ઉદ્ધાર કરવાને
પરીષહોને જીતવા અને તપ એ બેઉ પ્રધાન સાધન છે. (૧૪)

હત્થ સંજએ૦ઇત્યાદિ. પ્રયોજન વિના હાથ લાંબા પહોળા ન કરવા તે હસ્તસં
કહેવાય છે. નિરર્થક પગ ન પસારવા–હલાવવા ચલાવવા આદિ પાદસંયમ કહે

ख्येयम्। संयतेन्द्रियः=श्रोत्रादीन्द्रियेषु संयत =यतनावान् इष्टानिष्टशब्दादिविषयेषु रागद्वेषरहित इत्यर्थः। अध्यात्मरतः= सम्यग्धर्मध्यानादियुक्तः, सुसमाहितात्मा= ऋद्धिवर्द्धने समृद्धिमानिव संयमसंपदि संततं सावधानः, सूत्रार्थम्=आचाराङ्गादि-सूत्रं तत्प्रतिपाद्यमर्थं च विजानाति=यथावदवगच्छति यः स भिक्षुः ॥१५॥

मूलम्-उवहिंमि[१] अमुच्छिए[२] अगिद्धे[३], अन्नायउंछं[४] पुलनिप्पुलाए[५]।
कयविक्कियसंनिहिओ[६] विरए[७], सव्वसंगावगए[८] य[९] जे[१०] स[११] भिक्खू[१२] ॥१६॥

छाया-उपधौ अमूर्छितः अगृद्धः अज्ञातउञ्छः पुलनिष्पुलाकः।
क्रयविक्रयसंनिधितो विरतः सर्वसंगापगतश्च यः स भिक्षुः ॥१६॥

टीका-'उवहिंमि' इत्यादि।

यः साधुः उपधौ=वस्त्रपात्राद्यात्मके अमूर्छितः=मूर्छारहितः, तथा अगृद्धः=अलोलुपः, अज्ञातउञ्छः=अज्ञातकुले स्वल्पभिक्षाग्राही 'उंछ' इति प्राकृतत्वान्नपुंसकम्, पुलनिष्पुलाकः= संयममालिन्यकारकदोषवर्जितः, क्रय-विक्रयसंनिधितो विरतः क्रयविक्रयौ प्रतीतौ, संनिधिश्च=औषधार्थमपि दुग्ध-

पादसंयम कहलाता है। शब्दादि विषयों में राग द्वेष न करना वाग् संयम है। इन सब के संयम को पालने वाले धर्मध्यान आदि में लीन, जैसे ऐश्वर्यवान् अपने ऐश्वर्य को बढाने का सदा उद्योग करते है उसी प्रकार जो संयमरूपी संपत्ति की वृद्धि में सावधान है और आचाराङ्ग आदि सूत्र तथा उनके अर्थों के ज्ञाता है वे भिक्षु कहलाते है ॥ १५ ॥

'उवहिंमि' इत्यादि। जो वस्त्र पात्र आदि उपधिमें मूर्छा रहित, लोलुपता रहित, संयम को मलिन करने वाले दोषो के त्यागी, क्रय विक्रय के लिए संग्रह न करने वाले अथवा क्रय विक्रय और संग्रह

છે. શબ્દાદિ વિષયોમાં રાગદ્વેષ ન કરવો તે ઇંદ્રિયસંયમ છે. એ બધા સંયમને પાળનારા, ધર્મધ્યાન આદિમાં લીન, જેમ ઐશ્વર્યવાન્ પોતાનું ઐશ્વર્ય વધારવાને સદા ઉદ્યોગ કરે છે તેમ જે સંયમરૂપી સંપત્તિની વૃદ્ધિમાં સાવધાન રહે છે અને આચારાંગ આદિ સૂત્ર તથા તેના અર્થોના જ્ઞાતા છે, તેઓ ભિક્ષુ કહેવાય છે (૧૫)

उवहिंमि० ઇત્યાદિ. જેઓ વસ્ત્ર-પાત્ર આદિ ઉપધિમાં મૂર્છા રહિત, લોલુપતા રહિત, સંયમને મલિન કરનારા દોષોના ત્યાગી, ક્રય વિક્રયને માટે સંગ્રહ

घृतादिकस्य रात्रौ संचयकरणं, च=पुनः, सर्वसंगापगतः=द्रव्यभावसंगवर्जितः, तत्र द्रव्यतः सुवर्णादेः, भावतः क्रोधादेरिति विवेकः, स भिक्षुः ॥१६॥

मूलम्–अलोल भिक्खू न रसेसु गिद्धे, उंछं चरे जीविअनाभिकंखी।
इड्ढिं च सक्कारणं पूअणं च, चए ठिअप्पा अणिहे जे स भिक्खू ॥१७॥

छाया–अलोलो भिक्षुः न रसेषु गृद्धः उंछं चरति जीवितानभिकाङ्क्षी।
ऋद्धिं च सत्कारं पूजनं च त्यजति स्थितात्मा अनीहः यः स भिक्षुः ॥१७॥

टीका–'अलोल' इत्यादि।

अलोलः=द्रव्यभावचापल्यरहितः, रसेषु=मधुरादिषु, न गृद्धः = न लोलुपः तथा जीवितानभिकांक्षी=असंयमजीवितवाञ्छारहितः स्थितात्मा=ज्ञानादिरत्नत्रये स्थिरमानसः, अनीहः=निःस्पृहः, यद्वा अनीहः=निष्कपटः। यद्वा अस्निहः=रागरहितः, अथवा अनिभः=असदृशः न संसारिसदृशः, त्यागीत्यर्थः। यो भिक्षुः उञ्छं=स्तोकं स्तोकं भिक्षान्नादिकं चरति,=गृह्णाति च=पुन', ऋद्धिं=लब्ध्यादिं, सत्कारं=वस्त्रपात्रादिलाभं, पूजनं=स्वस्तुतिं, त्यजति=नाभिलपति स भिक्षुः ॥१७॥

के त्यागी अर्थात् रात्रिमें औषध आदि के लिए घृतादि का भी संग्रह न करने वाले, द्रव्य भाव परिग्रह से मुक्त अर्थात् द्रव्यसे सुवर्ण आदि का और भाव से राग आदि का परिग्रह न रखने वाले होते हैं, तथा अज्ञात कुलों से थोडी थोडी भिक्षा ग्रहण करते हैं वे भिक्षु हैं॥१६॥

'अलोल' इत्यादि। जो द्रव्य भाव से चंचलता रहित, मधुर रस आदि में लोलुपता न रखने वाले, असंयम रूप जीवन की आकांक्षा से रहित, ज्ञानादि रत्न त्रयमें मन स्थिर रखने वाले, तथा मायाचार के त्यागी होते है, जो थोडी थोडी भिक्षा अनेक घरों से

ન કરનારા અથવા ક્રય વિક્રય અને સંગ્રહના ત્યાગી અર્થાત્ રાત્રિમાં ઔષધ આદિને માટે ઘી આદિનો પણ સંગ્રહ ન કરનારા દ્રવ્ય ભાવ પરિગ્રહથી મુક્ત અર્થાત્ દ્રવ્યથી સુવર્ણ આદિનો પરિગ્રહ ન રાખનારા હોય છે, તથા અજ્ઞાત કુળોમાંથી થોડી થોડી ભિક્ષા ગ્રહણ કરે છે, તેઓ ભિક્ષુ છે. (૧૬)

અલોલ૦ ઇત્યાદિ જેઓ દ્રવ્ય ભાવથી ચંચલતા રહિત, મધુર રસ આદિમાં લોલુપતા ન રાખનારા, અસંયમ રૂપ જીવનની આકાંક્ષાથી રહિત, જ્ઞાનાદિ રત્નત્રયમાં મનને સ્થિર રાખનારા તથા માયાચારના ત્યાગી હોય છે, જેઓ થોડી થોડી ભિક્ષા

मूलम्-न[5] परं[2] वइज्जासि[6] अयं[3] कुसीले[4], जेणं[8] च[7] कुप्पिज्ज[9] न[11] तं[10] वइज्जा[12]
जाणिअ[15] पत्तेअं[13] पुन्नपावं[14], अत्ताणं[16] न[17] समुक्कसे[18] जे[1] स भिक्खू ॥१८॥

छाया-न परं वदेत् अय कुशीलः येन च क्रुप्यति न तद् वदेत् ।
ज्ञात्वा मत्येकं पुण्यपापम् आत्मानं न समुत्कर्षयेद् यः स भिक्षुः ॥१८॥

टीका-न परं इत्यादि ।

य साधुः परम् अन्यं मति 'अयं कुशीलः=अयं दुश्चारित्रः' इति न वदेत् । च=पुनः, येन वचसा, परः क्रुप्यति तत् तादृशं वचो न वदेत्=न कथयेत्। तथा मत्येकं=एकैकस्य पुण्यपापम्=पुण्यं पापं च ज्ञात्वा='आत्मा यदा पुण्यप्रकृतिं बध्नाति तदा पुण्यफलम्, एवं यदा पापमकृतिं बध्नाति तदा पापफलं भुनक्ति' इति विचार्य आत्मानं न समुत्कर्षयेत्=' अहं सकलगुणगरिष्ठोऽस्मी' ति गर्वं न कुर्यात् स भिक्षुः ॥१८॥

मूलम्-न[2] जाइमत्ते[3] न[4] य रूवमत्ते[5], न[6] लाभमत्ते[7] न[8] सुएण मत्ते[10]।
मयाणि[12] सव्वाणि[11] विवज्जइत्ता[13], धम्मज्झाणरए[14] जे से[15]
भिक्खू[16] ॥१९॥

ग्रहण करते हैं, जो लब्धि, वस्त्र, पात्र, का लाभ तथा स्तुति नहीं चाहते वे भिक्षु हैं ॥१७॥

'न परं' इत्यादि । जो दूसरो के प्रति 'यह दुराचारी है, इत्यादि भाषा का प्रयोग नहीं करते, क्रोध को उत्पन्न करने वाले वचनो का उच्चारण नहीं करते तथा "जब आत्मा, पुण्य प्रकृतिका बन्ध करता है तब पुण्य का फल भोगता है, जब पाप प्रकृति का बन्ध करता है तब पापका फल भोगता है," ऐसा जान कर भी आत्मप्रशंसा नहीं करते वे भिक्षु हैं ॥१८॥

અનેક ઘરોમાંથી ગ્રહણ કરે છે, જેઓ લબ્ધિ, વસ્ત્ર પાત્રનો લાભ તથા સ્તુતિ ચાહતા નથી. તેઓ ભિક્ષુ છે. (૧૭)

ન પરં૦ ઇત્યાદિ. જેઓ બીજાઓ પ્રત્યે 'આ દુરાચારી છે' ઇત્યાદિ ભાષાનો પ્રયોગ કરતા નથી, ક્રોધને ઉત્પન્ન કરનારા વચનોનું ઉચ્ચારણ કરતા નથી, તથા "જ્યારે આત્મા પુણ્ય પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે ત્યારે પુણ્યનું ફળ ભોગવે છે, જ્યારે આત્મા પાપ પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે ત્યારે પાપનું ફળ ભોગવે છે" એવું જાણીને કદી આત્મપ્રશંસા કરતા નથી, તેઓ ભિક્ષુ છે. (૧૮)

छाया—न जातिमत्तो न च रूपमत्तो न लाभमत्तो न श्रुतेन मत्तः।
मदान् सर्वान् विवर्ज्य धर्मध्यानरतो यः स भिक्षुः ॥१९॥

टीका—'न जाइमत्ते' इत्यादि।

यः साधुः, नजातिमत्तः=न जात्या क्षत्रियत्वादिना मत्तः=गर्वितः 'अहमुत्कृष्टजातिमानस्मी' त्यादिभावनाविरहित इत्यर्थः। तथा च रूपमत्तः=रूपेण सौन्दर्यादिना न मत्तः=न गर्वितः, 'अहमस्मि सौन्दर्यशाली'त्यादि पूर्ववत्। न लाभमत्तः=लाभेन=वस्त्रपात्रादिप्राप्त्या, न मत्तः=न मदवान्—'विद्यते च प्रशस्ततरं मे वस्त्रादिकम्, अथवा मया यादृशमुत्कृष्टं भिक्षादि लभ्यते तथा नान्यै'-रितिभावनाविरहित तथा न श्रुतेन मत्त=श्रुतेन=शास्त्रज्ञानेन न मत्तः, 'न कोऽप्यस्ति मादृशः आचाराङ्गादिशास्त्रतत्त्वविज्ञाता, अथवा स्वसमयपरसमयमर्मविज्ञानवानहमेवास्मी' त्यादिभावनावर्जितः। एवम्=अनेन प्रकारेण सर्वान्=सर्वप्रकारान्, मदान्=स्वोत्कर्षाभिमानान् जात्याद्यष्टविधेषु मदेषु चत्वारो मूले प्रोक्ताः, अवशिष्टांश्चतुरः कुल-बल-तप-ऐश्वर्य-मदानित्यर्थः, विवर्ज्य=परित्यज्य, धर्मध्यानरतः=धर्मध्यानाख्ये ध्यानविशेषे, रतः=तत्परो भवेत् स भिक्षुरित्यर्थः ॥१९॥

'न जाइमत्ते' इत्यादि। जो साधु—'मैं क्षत्रिय हूँ' इस प्रकार जाति का अभिमान नहीं करते, 'मैं सबसे अधिक सुन्दर हूँ' इस प्रकार, रूप का अभिमान नहीं करते, वस्त्र पात्र आदि के लाभ का घमण्ड नहीं करते अर्थात् 'मुझे जैसी सर्वोत्कृष्ट भिक्षा तथा वस्त्र मिलता है वैसा किसी को नहीं मिलता' ऐसा लाभका अभिमान नहीं करते. आचाराङ्ग आदि शास्त्रों के ज्ञाता मेरे समान कोई नहीं है, इस प्रकार शास्त्र का अभिमान नहीं करते, अथवा 'मैं ही स्वसमय परसमय का ज्ञाता हूँ' इस प्रकार श्रुत का मद नहीं करते तथा

નજાઇમત્તે૦ ઇત્યાદિ જે સાધુઓ 'હું ક્ષત્રિય છું' એમ જાતિ અભિમાન કરતા નથી, 'હું બધામાં વધારે સુંદર છું' એમ રૂપનું અભિમાન કરતા નથી, વસ્ત્ર પાત્ર આદિના લાભનો ઘમંડ કરતા નથી. અર્થાત્ "મને જેવી સર્વોત્કૃષ્ટ ભિક્ષા તથા વસ્ત્ર મળે છે તેવા કોઇને મળતાં નથી" એમ લાભનું અભિમાન કરતા નથી, "આ આચારાંગ આદિ શાસ્ત્રોના જ્ઞાતા મારા જેવા કોઇ નથી" એમ શાસ્ત્રનું અભિમાન કરતાજ નથી, અથવા "હું સ્વસમય પરસમયનો જ્ઞાતા છું" એમ શ્રુતનો મદ કરતા નથી,

मूलम्--पवेअए अज्जपयं महामुणी, धम्मे ठिओ ठावयइ परंपि ।
निक्खम्म वज्जिज्ज कुसीललिंगं, न यावि हासंकुहए जे स भिक्खू ॥२०॥

छाया-प्रवेदयति आर्यपदं महामुनिः धर्मे स्थित स्थापयतिपरमपि ।
निष्क्रम्य वर्जयति कुशीललिंगं, न चापि हास्यं कुहयति स भिक्षु ॥२०॥

टीका-'पवेअए' इत्यादि ।

यो महामुनि=प्रवचनतत्त्वमननशीलेषु वर्यः आर्यपदम्=पद्यते=गम्यते प्राप्यते मोक्षोऽनेनेति पदं धर्म, आर्यस्य=जिनेन्द्रस्य पदम्-आर्यपदं जिनोपदिष्ट-धर्ममित्यर्थः प्रवेदयति=प्रकर्षेण बोधयति धर्मे=श्रुतचारित्रलक्षणे, स्थितः=स्वयं निश्चल सन्, परमपि=अन्यमपि, स्थापयति=स्थिरं करोति विचलितचित्तमपि विचिकित्सादिनिवारणेनेति भाव, निष्क्रम्य=गृहात् प्रव्रज्य, कुशीलिङ्गम्=आरम्भ-समारम्भलक्षणं गृहस्थचेष्टां वर्जयति=परित्यजति, अपिच न हास्यं न कुहयति= न कारयति, विस्मयमुत्पाद्य जनान् नहासयति विकृताकारवाग्वेषादिचेष्टां कृत्वा हास्यं नोत्पादयतीत्यर्थ. स भिक्षु रिति ॥२०॥

कुल, बल, तप, ऐश्वर्य का भी मद नहीं करते, और सदा धर्मध्यानमें लीन रहते हैं वे भिक्षु है ॥१९॥

'पवेअए' इत्यादि। जो महामुनि, भव्य जीवों को जिनेन्द्र भगवान् द्वारा उपदिष्ट धर्म का बोध करते हैं, श्रुत चारित्र रूप धर्म में स्थिर रहकर दूसरो को स्थिर करते हैं, अर्थात् धर्म से डिगते हुए जीवों को संसार की असारता तथा शरीर की अनित्यता समझा-कर निश्चल कर देते हैं, दीक्षित होकर आरम्भ समारम्भ रूप गृहस्थ की क्रिया परित्याग कर देते हैं, जो हास्योत्पादक चेष्टा नहीं करते,

---

તથા કુળ, બળ, તપ, ઐશ્વર્યનો પણ મદ કરતા નથી, સદા ધર્મ ધ્યાનમા લીન રહે છે તેઓ ભિક્ષુ છે (૧૯)

પવેઅએ૦ ઇત્યાદી જે મહામુનિ ભવ્ય જીવોને જીનેન્દ્ર ભગવાને ઉપદેશેલા ધર્મનો બોધ આપે છે શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મમા સ્થિર રહીને બીજાઓને સ્થિર કરે છે, અર્થાત્ ધર્મમાથી ડગતા જીવોને સ સારની અસારતા તથા શરીરની અનિત્યતા સમજાવીને નિશ્ચલ બનાવે છે, દીક્ષિત થઈને આરંભ સમારભ રૂપ ગૃહસ્થની ક્રિયાઓનો પરિત્યાગ કરે છે, જેઓ હાસ્યોત્પાદક ચેષ્ટા કરતા નથી, અર્થાત્ બનાવટી

भिक्षुधर्माराधनफलमाह—

मूलम्—तं देहवासं असुइं असासयं, सया चए निच्चहि अट्ठि
छिंदित्तु जाईमरणस्स बंधणं, उवेइ भिक्खू अपुणा
इत्तिबेमि ॥

छाया—तं देहवासम् अशुचिम् अशाश्वतं, सदा त्यजति नित्यहित स्थि
छित्वा जाति मरणस्य बन्धनम्, उपैति भिक्षुः अपुनरागमां
इति ब्रवीमि ॥

टीका—'तं देहवासं' इत्यादि ।

यो भिक्षुः नित्यहितस्थितात्मा—नित्यहिते=मोक्षलाभोपकारजनकत्व
दर्शनचारित्रलक्षणे मोक्षमार्गे, स्थितः=वर्तमानः आत्मा यस्य स तथोक्तः
संयमतपःस्वरूपे उत्कृष्टमङ्गलात्मके धर्मे निहितचित्त इत्यर्थः, भिक्षुः=
तं=प्रसिद्धम्, अशुचिम्=अमेध्यं, शुक्रशोणितसमुद्भवत्वात्, मलमूत्रश्लेष
संभृतत्वाच्च, एवं सत्यपि अशाश्वतम्=अनियतस्थितिं, देहवासं=शरीर

अर्थात् बनावटी बोली बोलकर विचित्र प्रकार का वेष बनाकर अ
वस्तु को सद् वस्तु जैसी बना कर नहीं दिखाते वे भिक्षु हैं ॥

भिक्षु धर्म के आराधन का फल कहते हैं—

'तं देहवासं' इत्यादि। जिन की आत्मा मोक्ष रूपी हि
निरन्तर स्थिर रहती है अर्थात् अहिंसा, संयम, तप स्वरूप उत्
मङ्गलमय धर्म में चित्तको लीन रखते हैं वे भिक्षु, रज वीर्य
उत्पन्न होने के कारण और मलमूत्र आदि अशुचि पदार्थों से भ
हुआ होने से अपवित्र विनश्वर शरीर को त्यागकर जन्म मरण

બોલી બોલીને વિચિત્ર પ્રકારનો વેશ બનાવીને, તથા અસદ વસ્તુને સદ્
બનાવીને દેખાડતા નથી તેઓ ભિક્ષુ છે (૨૦)

હવે ભિક્ષુ ધર્મના આરાધનનું ફળ કહે છે:-

तं देहवासं० ઇત્યાદિ. જેમનો આત્મા મોક્ષરૂપી હિતમાં નિરંતર સ્થિત
છે. અર્થાત્ અહિંસા, સંયમ, તપ સ્વરૂપ ઉત્કૃષ્ટ મંગળમય ધર્મમાં ચિત્તને લી
રાખે છે, તે ભિક્ષુઓ રજ વીર્યથી ઉત્પન્ન થવાને કારણે અને મલમૂત્ર આદિ અશુ

सदा=नित्यं त्यजति=जहाति स जातिमरणस्य बन्धनं जन्ममरणात्मकं बन्धनं छित्वा=संछिद्य 'अभेदार्थे षष्ठी' यद्वा जातिमरणस्य=चतुर्गतिभ्रमणस्य बन्धनं= कारणं ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मस्वरूपं, छित्वा =क्षपयित्वा, अपुनरागमाम् = अपुनरावर्तिनीं, यत्रगत्वाऽऽत्मा न पुनः परावर्तते तादृशीं गतिं=मोक्षलक्षणां सिद्धिगतिम्, उपैति=प्राप्नोति इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥२१॥

इति श्री विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललित-कलापाऽऽलापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक–शाहू-छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त 'जैनशास्त्राचार्य' पदभूषित-कोल्हापुर-राजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल–व्रतिविरचितायां श्रीदशवैकालिकसूत्र-स्याऽऽचारमणिमञ्जूषाख्यायां व्याख्यायां-दशमं भिक्षुनामकमध्ययनं समाप्तम्

॥ १० ॥

समाप्तमिदं संस्कृत–हिन्दी–गुर्जर–भाषासमलङ्कृतं

श्री दशवैकालिकसूत्रम्.

बन्धन को छेदकर संसार भ्रमण के कारण ज्ञानावरणीय आदि अष्टकर्म रूपी बन्धन को तोडकर जिससे लोटकर फिर संसार भ्रमण नहीं करना पडता ऐसी सर्वोत्कृष्ट सिद्धि गति को प्राप्त करते हैं ॥२१॥

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामीसे कहते हैं कि हे जम्बू! भगवान् महावीरने जैसा कहा है वैसा ही मैं तुझ प्रति कहता हूँ॥

॥ इति दशवैकालिक सूत्र की आचारमणिमञ्जूषा टीका का हिन्दी भाषानुवाद समाप्त ॥

श्री दशवैकालिक सूत्र सम्पूर्ण

મરણના બંધનને છેદીને, સંસાર ભ્રમણના કારણરૂપ જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મ રૂપી બંધનોને તોડીને જેમાથી પાછા ફરીને પાછું સંસાર ભ્રમણ કરવું ન પડે એવી સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધિ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. (૨૧)

શ્રી સુધર્માસ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે કે–હે જંબૂ! ભગવાન્ મહાવીરે જેવું કહ્યુ છે તેવું જ મે તને કહ્યું છે

ઈતિ દસમું અધ્યયન સમાપ્ત